

Omsorg og overgrep

Gransking av barnehjem, skolehjem og fosterhjem
benyttet av Trondheim kommune fra 1930-årene til 1980-årene

Rapport fra granskingsutvalg
oppnevnt av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag
Avgitt 8. mai 2007

ISBN 978-82-991883-4-0

Sats, trykk og innbinding: Øien & Indergaard AS, 2007

Rapporten kan fås ved henvendelse til:

Trondheim kommune,

Bytorget, Erling Skakkes gt. 14, 7004 Trondheim.

Telefon 72 54 25 10 eller ved e-post til : bytorget.kontortjenesten@trondheim.kommune.no

Rapporten vil også bli lagt ut på Trondheim kommunes eksterne nettside: <http://www.trondheim.kommune.no>

F O R O R D

Granskingsutvalget ble oppnevnt av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 7. november 2005 og supplert med ett medlem i januar 2006. Utvalget har arbeidet med oppdraget siden 1. januar 2006, og vil spesielt takke de 95 informantene som har kommet til intervjuer i Bispegaten 9 B. Utvalget takker også sekretariatet for god hjelp, herunder merkantil medarbeider Ragnhild Tronstad Moe, og Berit Riibe Ditlevsen som har bistått med skrivearbeid.

Rapporten er enstemmig. Herved overleveres rapporten til Fylkesmannen.

Trondheim 8. mai 2007

Mats Stensrud
utvalgsleder

Anne Kristine Wormdal

Torill Tjelflaat

Arne Sørli

Torbjørn Bolstad
sekretariatsleder

OMSORG OG OVERGREP

Om barnehjem, skolehjem og fosterhjem benyttet av Trondheim kommune
fra 1930-årene til 1980-årene

Rapport fra et granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag.
Avgitt 8. mai 2007

Forord

1.	Sammendrag	7
2.	Om granskingsutvalget og mandatet.....	11
2.1	Oppnevning av utvalget og sekretariatet.....	11
2.2	Kunngjøring og annen informasjon om granskingen.....	11
2.3	Utvalgets lokaler.....	12
2.4	Intervjuer, andre møter og befaringer.....	12
2.5	Forholdet til NOU 2004: 23 og granskinger av barnevernsinstitusjoner i Bergen, Oslo og Rogaland	13
2.6	Mandatet.....	13
2.7	Metodespørsmål.....	15
2.8	Kritikken mot dagens granskingsprosesser	17
3.	Fra rettsutviklingen i det 20. århundret, nasjonal statistikk og noen sentrale begreper i rapporten.....	19
3.1	Den rettslige rammen for barnevernet og statistikk i perioden 1900 – 1954	19
3.2	Den rettslige rammen for barnevernet og statistikk i perioden 1954 – 1980	20
3.3	Fysisk refselse av barn og unge - lovgivningen	21
3.4	Seksuelle overgrep - lovgivningen	22
3.5	Nærmere om noen sentrale begreper som er brukt i rapporten	22
4.	Barneforståelse og offentlig barneomsorg i det 20. århundret.....	25
4.1	Synet på barnet og barns rettigheter 1900 – 1980.....	25
4.2	1980 – en endring i synet på barn ?.....	27
4.3	Barneomsorgen 1900 - 1954; ”Vergerådsreformen”	27
4.4	Barneomsorgen 1954 – 1993; ”Barnevernreformen”	28
5.	Barnevernet i Trondheim fra 1930-årene til 1980-årene	31
6.	Finnes barnehjem	37
6.1	Innledning.....	37
6.1.1	Fra arkiv.....	37
6.1.2	Ansattes forklaringer.....	41
6.1.3	Barnas forklaringer	43
6.1.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger.....	46
7.	Lykkebo barnehjem.....	49
7.1	Innledning.....	49
7.1.1	Fra arkiv.....	49
7.1.2	Ansattes forklaringer.....	55
7.1.3	Barnas forklaringer	57
7.1.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger.....	60
8.	Stavne skole.....	63
8.1	Innledning. Første del : Tiden frem til 1958.....	63
8.1.1	Fra arkiv: Tiden frem til 1958.....	65
8.1.2	Ansattes forklaringer: Tiden frem til 1958	69
8.1.3	Elevenes forklaringer: Tiden frem til 1958.....	70
8.1.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger: Tiden frem til 1958.....	76

8.2.	Andre del: 1959 – 1973	79
8.2.1	Fra arkiv: 1959 – 1973	79
8.2.2	Ansattes forklaringer: 1959 – 1973	84
8.2.3	Elevenes forklaringer: 1959 – 1973	89
8.2.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger: 1959 - 1973.....	101
8.3	Tredje del: 1973 – 1986.....	105
8.3.1	Fra arkiv: 1973 – 1986	105
8.3.2	Ansattes forklaringer: 1973 – 1986.....	113
8.3.3	Elevenes forklaringer: 1973 – 1986.....	120
8.3.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger: 1973 – 1986.....	129
9.	Andre institusjoner	133
9.1	Innledning. Andre barnehjem/ungdomshjem.....	133
9.1.1	Kleivan barnehjem i Stjørdal	133
9.1.2	Nylønne barnehjem i Stjørdal.....	135
9.1.3	Saltburå barnehjem i Stjørdal.....	136
9.1.4	Mor- og spedbarnhjemmet i Trondheim	137
9.1.5	Møllebakken Ungdomspensjonat i Trondheim	139
9.1.6	Rostad Ungdomsheim på Inderøy.....	141
9.1.7	Rostadtun Ettervernsheim i Trondheim.....	144
9.1.8	Sundnes barnehjem på Inderøy.....	145
9.1.9	Lützens behandlingshjem i Gjøvik.....	148
9.1.10	Rafdals pensjonat i Sauda.....	148
9.1.11	Revoll guttehjem på Toten.....	149
9.1.12	Stavanger kommunale barnehjem/ Strømvik i Stavanger	149
9.1.13	Tomtebo rekonvalesentehjem for barn i Modum.....	150
9.2	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger av barnehjem/ungdomshjem i avsnitt 9.1	150
9.3	Innledning. Andre skolehjem/spesialskoler.....	151
9.3.1	Falstad skolehjem/ senere Ekne offentlige skole for evneveike/ Eknetun skole i Skogn	151
9.3.2	Leira skolehjem/ senere Leira offentlige skole i Trondheim.....	154
9.3.3	Røstad offentlige skole for evneveike i Levanger.....	158
9.3.4	Bastøy skolehjem/ senere Foldin offentlige verneskole i Horten	160
9.3.5	Bærum skolehjem/ senere Bjerketun offentlige verneskole i Bærum.....	162
9.3.6	Buskerud offentlige skole/ senere Hassel skole, i Øvre Eiker.....	163
9.3.7	Emma Hjorths Hjem i Bærum	164
9.3.8	Lindøy skolehjem i Stavanger	165
9.3.9	Røvika offentlige skole i Fauske.....	167
9.3.10	Toten offentlige skole/ senere Rogneby offentlige skole på Østre Toten	169
9.3.11	Trogstad offentlige skole på Østre Toten	171
9.3.12	Ulvsnæsøy offentlige skole i Vaksdal	172
9.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger av skolehjem/spesialskoler i avsnitt 9.3	173
10.	Fosterhjem	175
10.1	Innledning.....	175
10.1.1	Fra arkiv.....	175
10.1.2	Ansattes forklaringer.....	179
10.1.3	Barnas forklaringer.....	181
10.1.4	Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger	191
11.	Noen avsluttende vurderinger fra utvalget.....	193
12.	Gjennomførte tiltak og videre oppfølging fra myndighetenes side.....	197
12.1	Psykologtilbud	197
12.2	Støttegrupper.....	197
12.3	Fri rettshjelp	197
12.4	Billighetserstatning fra staten	197
12.5	Vedtak om oppreisning og unnskyldning fra Trondheim kommune.....	197
Vedlegg:		
	Arkivbilder	199
	Litteraturliste	200
	Lover, forarbeider, forskrifter og rundskriv	202
	Oversikt over informantene, fordelt etter botid på Stavne/Osloveien skole, Lykkebo barnehjem,	
	Finnes barnehjem og fosterhjem	203
	Protokoller – Stavne/Osloveien skole.....	204

1. Sammendrag

Kapittel 1 gir et sammendrag av rapporten.

I kapittel 2 redegjøres det for granskingsutvalget og mandatet. Utvalget ble oppnevnt 7. november 2005 og supplert med ett medlem i januar 2006, slik at det deretter har hatt fire medlemmer. Sekretariatet har bestått av to heltids ansatte og en deltids skrivehjelp. Mandatet ble fastsatt av fylkesmannen i Sør-Trøndelag 31. oktober 2005 og revidert 3. januar 2006. Granskingen ble kunngjort i pressen 27. mars/1. april 2006. I alt 95 informanter er intervjuet, herunder 77 barn fra barnehjem, skolehjem og fosterhjem. Fristen for å melde seg til intervju ble satt til 21. april 2006, men utvalget tok imot nye informanter helt frem til 15. september 2006. Avslutningsvis i kapitlet redegjør utvalget for metodespørsmål.

I kapittel 3 er det en fremstilling av de rettslige rammene og nasjonal statistikk for barnevernet. Frem til barnevernloven trådte i kraft 1. juli 1954 hadde kommunen et vergeråd og et forsorgsstyre som plasserte barn utenfor hjemmet. Sammen med helserådet hadde også disse organene ansvar for tilsyn. Med barnevernloven overtok barnevernsnemnda ansvaret for plasseringer og tilsyn. Kapitlet utdyper begreper som brukes i rapporten: Praktisk og følelsesmessig omsorg, avstraffelser, herunder fysiske overgrep; og seksuelle overgrep.

Kapittel 4 har tittelen "Barneforståelse og offentlig barneomsorg" i det 20. århundret. Her belyses barn og barneomsorg innenfor et rettighetsperspektiv. Kapitlet starter med nye intensjoner i lovverk knyttet til vern av barn (vergerådsloven) og Ellen Keys proklamasjon om barnets århundre. Både loven og proklamasjonen skapte stor optimisme med hensyn til barneomsorgen i det forrige århundret. Videre beskrives sentrale tidsepoker knyttet til barneforståelse, utvikling av lovverk til vern av barn og deres rettigheter, og barns status. Forståelse og faglig innretning i barneinstitusjoner og institusjonell kritikk, omhandles også.

Kapittel 5 inneholder historiske glimt og lokal statistikk for barnevernet i Trondheim. Tidsrammen er mandatperioden som reelt sett har strukket seg fra 1930-årene til 1980-årene. Det er tre milepæler: Barnevernloven som trådte i kraft 1. juli 1954. Kommunesammenslåingen 1. januar 1964, da Byneset, Leinstrand,

Strinda og Tiller ble innlemmet i Trondheim. Og endelig den nye organiseringen i kommunen fra 1976.

Kapittel 6 omhandler Finnes barnehjem i Trondheim. Dette ble drevet fra 1907 til 1976, først på Jægershvide på Lilleby, og fra 1949 på Horgheim i Møllebakken. Det var et gjennomgående problem at man ikke fikk styrere med relevant utdanning. Hjemmet var lenge underbemannet og manglet medarbeidere med pedagogisk utdanning. Barneflokket var krevende med store aldersforskjeller, samtidig som mange av barna hadde problemer av forskjellig art. Huset på Horgheim var stort og hotellmessig, egentlig lite egnet som barnehjem. Men beliggenheten var ideell, og barna hadde fine lekemuligheter med god plass ute og inne. Den praktiske omsorgen ved barnehjemmet var forsvarlig, bortsett fra oppfølging på skole og i leksearbeid. De ansatte hadde ikke kapasitet til samvær med barna på tomannshånd. Det ble liten tid til nærhet, trøst og kos. Omsorgen var kollektiv, lite individuelt tilpasset det enkelte barn. Barna kunne bli dratt i ørene, lugget eller få "lusinger" hvis de gjorde noe galt. Ansatte kom også med sårende sleivbemerkninger. Noen beboere skal ha blitt utsatt for rare opplevelser og streng behandling da de var ganske små. Videre har informanter fortalt om seksuelle overgrep fra en sommervikar og en nattevakt, dessuten om en større gutt på hjemmet som forgrep seg mot yngre jenter der.

Kapittel 7 omhandler Lykkebo barnehjem som ble drevet av Frelsesarmeen i Trondheim. Det åpnet i 1907 på Øvre Engen i Gamle Kongevei. Hjemmet var beregnet for ca 30 barn. Ungeflokken var delt i tre grupper: Barn under 4 år, barn 4 - 7 år og skolebarn. Tidvis var hjemmet overfylt, idet formålet egentlig var å motta i midlertidig forpleining nødlidende barn. Etter hvert ble barn boende lenge, noen i hele oppveksten. I 1962 flyttet Lykkebo til Øystein Møylas vei. I nye hus ble det drevet barnehjem ved to avdelinger, A og B. Her var det plass til 10 - 12 barn i hver enhet. Tanken var at barna skulle vokse opp i familielignende husstander. Styrerne ved Lykkebo hadde relevant utdanning og praksis. Frem til 1950 disponerte barnehjemmet feriestedet Vesletun på Charlottenlund. Etter 1950 eide det feriestedet Knansen ved Hestsjøen i Malvik. Utvalget konkluderer med

at den praktiske omsorgen for barna etter omstendighetene var god. Barna fikk også en gjennomgående god følelsesmessig omsorg, særlig etter 1975. Det var i liten utstrekning fysiske avstraffelser, men barn har fortalt om enkelte episoder, særlig når de var på Knausen. Bortsett fra en slektning av styrer 2 som ga barn "bank", har ikke utvalget funnet grunn til å kritisere Lykkebo for avstraffelser. Det forekom seksuelt misbruk mellom barna. Dette kunne skje fordi personalet her, i likhet med ansatte ved andre barnehjem og skolehjem på den tiden, ikke var oppmerksomme på faren for slike overgrep.

Kapittel 8 er viet Stavne skole som også har gått under navnet Osloveien observasjonsskole og Osloveien skole. Dette var først en tvangsskole for gutter, og fra 1954 en observasjonsskole. Stavne ble hele tiden eiet og drevet av Trondheim kommune, også etter at den i 1975 ble godkjent som spesialskole. Utvalget har delt fremstillingen i tre deler.

Første del dekker epoken frem til 1958. Skolen ble ledet av samme styrer (styrer 3) fra 1933 til 1958. Elevtallet var ca 20 i 1930-årene. Det sank til 14 i 1941 og lå på 8 - 10 i 1950-årene. Utvalget konkluderer med at den praktiske omsorgen for elevene var forsvarlig etter datidens forhold, med tre vesentlige unntak: For det første ble elevene satt til tungt arbeid på bekostning av undervisning. For det andre var undervisningen dårlig tilpasset den enkelte gutt. For det tredje var det ikke satt av tilstrekkelig tid til lek. Når det gjelder den følelsesmessige omsorgen, var det i alle år stor avstand mellom ansatte og barn. De voksne var fryktet. Styreren dro med seg en ideologi om barn med adferdsvansker som rådet i førkrigsårene. Elevene skulle konstant være i fysisk aktivitet, og de skulle tuktes. Man forventet av barna at de skulle oppføre seg som voksne. Vold ble brukt ukritisk, i og utenfor skoletid. De ansatte slo barna med bjørkeris i saltlake, "den røde stokken" og linjal. Ellers virker det som de hele tiden knuffet – ristet, lugget, kløp, utdelte ørefiker og rundjulte barna. Gutter har fortalt om seksuelle overgrep, herunder mellom elevene. Det kan reises spørsmål om de ansatte passet godt nok på at de eldre guttene ikke utnyttet og misbrukte de yngre. Tenårings-elever ble blant annet satt til å være nattevakter for de andre barna.

Andre del av kapittel 8 gjelder epoken med styrer 4 (1959 - 1973). Et nytt internat ble tatt i bruk våren 1964 (internat B), og elevtallet kunne etter dette være opptil 20. Skolen hadde tre faste lærere. Skolelovens maksimale oppholdstid var to år, men gutter gikk opptil syv år på Stavne. Undervisningen var fortsatt kritikkverdig. Skolen var underbemannet og styreren burde sagt tydeligere fra til sine overordnede om dette. Det burde også vært laget klarere retningslinjer for de ansatte og barna om bruk av arbeidsoppgaver, både som sysselsetting og straff. Hytta Grønnlia i Selbu ble tatt i bruk i 1964 og hyppig benyttet i helger og ferier de påfølgende årene.

Elevene fikk dekket sine primære, praktiske behov, men atmosfæren var ofte uvennlig og rømning ble et alvorlig problem. Sengevætere ble uforstandig behandlet. Grov vold var det stort sett slutt på, men det var daglig knuffing. Ansatte, særlig Vaktmesteren og et par lærere, slo elevene med linjal og pekestokk. I skole og fritid ble elevene "satt på plass" med dulting, risting, ørefiker, lugging og klyping etc. De ble "kastet i veggen" og "dyttet mot trappen". Tvangsføring ble praktisert. Lærere som reagerte mot miljøet ble ikke hørt, og valgte å slutte. Elevene ble usatt for seksuelle overgrep, blant annet fra et par av de ansatte. Eldre gutter utnyttet yngre gutter seksuelt. De voksne var dårlige forbilder for elevene.

Tredje del av kapittel 8 gir en fremstilling av Stavne skole 1973 - 1986. Elevtallet var ca 10 i 1970-årene og steg til 13 - 14 i 1980-årene. Høsten 1984 var det bare 7 elever. Det ble tatt opp to jenter, den første i 1979. Ansatteressursen steg fra 12,5 i 1976 til 19 i 1986. Antallet lærere økte i samme periode fra 3 til 6, og vaktmester/fritidsledere fra 2 til 5. To lærere tok initiativ til nye undervisningsmetoder. De ville lære elevene livsmestring ved å integrere mer praktisk opplæring. De møtte motbør fra kolleger og de kom ikke langt med forsøkene før skolen ble nedlagt. Kritikken mot undervisningen var som tidligere. Utvalget har ikke hørt noe om tilsyn og evaluering av undervisningen – verken fra skolesjefen, skolestyret, skoledirektøren eller andre. Elevene fikk større bevegelsesfrihet på fritiden. Stavne var ikke lenger så lukket som tidligere. Men fortsatt var det få utenfra som kom på besøk. Spesielt høsten 1983 ble rømning et alvorlig problem. Motviljen fra en del elever mot å dra til Grønnlia synes å ha blitt større. Den følelsesmessige omsorgen var ikke tilfredsstillende. Elevene følte seg stigmatisert, og storparten av de ansatte behandlet dem nedlatende. Styrer 5 og 6 var godt likt og det var mer ro i miljøet i deres tid. I 1979 kom styrer 7, og han gjenopplivet mye av Stavne-kulturen fra 1950- og 1960-tallet. Praktisk talt samtlige elever opplevde at skolens virkemidler for å få skikk på dem, var trusler, vold og innestengning. Elever ble seksuelt misbrukt, herunder av Vaktmesteren, eldre elever og en støttekontakt. I november 1984 hadde lokalpressen 21 skanda-leoppslag om Stavne, særlig om fysisk mishandling av elevene. Etter dette kom aldri den ordinære driften i gang igjen. En granskingskommisjon ble oppnevnt og avga sin innstilling høsten 1985. Kommisjonen anbefalte at skolen ble nedlagt, og dette ble gjennomført i 1986.

Kapittel 9 har to hoveddeler. Den første gir en fremstilling av andre barnehjem enn Finnes og Lykkebo, som det har meldt seg informanter fra. Det gjelder få barn, fra en til fem fra hvert hjem. Først behandles hjem i Trøndelag: Legeforeningens tre barnehjem i Stjørdal – Kleivan, Nylænne og Saltburå, deretter Mor- og spedbarnhjemmet i Trondheim, Møllebakken Ungdoms-

pensjonat i Trondheim, Rostad Ungdomsheim på Inderøy, Rostadtun Ettervernshjem i Trondheim, Sundnes Barnehjem på Inderøy, Lützens behandlingshjem i Gjøvik, Rafdals pensjonat i Sauda, Revold guttehjem på Raufoss, Stavanger kommunale barnehjem Strømvik i Stavanger og Tomtebo rekonvalesenthjem for barn i Modum. Utvalget har til slutt noen generelle kommentarer til opplysningene fra disse barnehjemmene.

Del to av kapittel 9 fremstiller andre skolehjem/spesialskoler enn Stavne, hvorfra det har meldt seg informanter. Som i første del er det en til fem informanter fra hvert hjem. Følgende skolehjem/spesialskoler behandles: Falstad skolehjem/Ekne offentlige skole/Eknetun skole i Skogn, Leira skolehjem/Leira offentlige skole i Trondheim, Røstad offentlige skole i Levanger, Bastøy skolehjem/Foldin verneskole i Horten, Bærum skolehjem/Bjerketun verneskole i Bærum, Buskerud offentlige skole/Hassel skole i Øvre Eiker, Lindøy offentlige skole/Lindøy skolehjem i Stavanger, Røvika skole i Fauske, Toten offentlige skole/Rogneby skole og Trogstad offentlige skole, begge på Østre Toten, Ulfesnøy offentlige skole i Vaksdal. Utvalget har også omtalt Emma Hjorths Hjem i Bærum. Mange informanter har vært på flere av skolehjemmene som er omtalt i andre del av kapittel 9. Flere av dem har også bodd på Stavne. På grunn av få informanter, har utvalget ikke vurdert hver enkelt skole, men nøyet seg med noen generelle kommentarer til slutt.

Kapittel 10 er viet fosterhjem. Granskingsutvalget har intervjuet 9 fosterbarn fra perioden 1945 - 1960, 10 barn fra perioden 1961 - 1970 og 11 barn fra perioden 1971 - 1980. Dette er 30 av over 1000 barn som ble plassert i fosterhjem i hele tidsrommet. Fosterforeldre er ikke intervjuet. Følgelig har ikke utvalget forutsetninger for generaliseringer. - Intervjuene viser at Trondheim kommune "glemte" mange barn når de først var plassert. Ofte ble det ikke engang oppnevnt tilsynspersoner, og selv om det var slike, ble det slurvet med besøk. Tilsyn skulle normalt skje minst 6 ganger i året, og med skriftlig innberetning til barnevernsnemnda minst en gang i året. I 1946 hadde Trondheim plassert i alt 106 barn utenfor hjemmet, i 1956 var antallet 83. I 1973, snaut 10 år etter kommunesammenslåingen, var 87 barn plassert i fosterhjem, 31 i barnehjem og 23 på annen måte. Sør-Trøndelag fosterhjemssentral ble opprettet 1. januar 1971. I kapitlet er det referert opplevelser fra de 30 fosterbarna, som viser at fosterhjemmene har vært ganske forskjellige. Det har foregått avstraffelser, herunder fysiske overgrep, og seksuelle overgrep, på samme måte som i barnehjem og skolehjem. Barna har særlig gitt uttrykk for manglende følelsesmessig omsorg og manglende tilsyn. Mange har også beskrevet vonde opplevelser ved forskjellsbehandling i fosterhjemmet og utestengning i lokalmiljøet.

I kapittel 11 har utvalget samlet noen betraktninger

om barn i barnehjem, skolehjem og fosterhjem i mandatperioden.

I kapittel 12 redegjøres det for gjennomførte tiltak og videre oppfølging fra myndighetenes side. I forbindelse med granskningen har Trondheim kommune gitt et psykologtilbud til informantene og tatt initiativ til støttegrupper for dem. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har utarbeidet et skriv om fri rettshjelp. Sommeren 2005 hevet Stortinget den øvre grense for billighetserstatning fra staten til kr 300.000 for tidligere barnehjems- og skolehjemsbarn. Nå omfattes også fosterbarn. I møte 28. september 2006 vedtok bystyret i Trondheim en oppreisningsordning og en uforbeholden unnskyldning til barn som ble utsatt for omsorgssvikt eller overgrep i barnehjem, skolehjem og fosterhjem frem til 1980 (for Stavne skole frem til nedleggelsen i 1986).

2. Om granskingsutvalget og mandatet

2.1 Oppnevning av utvalget og sekretariatet

Granskingsutvalget ble oppnevnt ved brev fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 7. november 2005. Det var opprinnelig tre medlemmer:

- Mats Stensrud (leder), født i 1950 og cand.jur. i 1977. Han har vært saksbehandler i Justisdepartementets lovavdeling, leder for juridisk avdeling i Fokus Bank, dommerfullmektig i Midt-Trøndelag og privatpraktiserende advokat. Fra 1990 er han lagdommer i Frostating lagmannsrett. Han har ellers hatt verv i offentlig og privat virksomhet og er kretsmeklingsmann for Trøndelag krets.
- Anne Kristine Wormdal (medlem), født i 1949 og cand. psychol. i 1977. Hun ble spesialist i klinisk psykologi i 1983 og har arbeidet i PP-tjeneste, som kommunepsykolog og i psykisk helsevern for barn og unge. For tiden er hun universitetslektor ved Psykologisk institutt, NTNU.
- Torill Tjellflaat (medlem), født i 1950, sosionom i 1979 og cand. socion. i 1989. Hun har bred erfaring fra barnevernet gjennom praksis, undervisning og forskning. Tjellflaat har ledet flere større forskningsprosjekter knyttet til barnevernet, og hun har arbeidet med veiledningsmaterieell for departement og direktorat. Hun er leder for Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, NTNU Samfunnsforskning AS. Hun har flere interasjonale verv innenfor sitt fagområde.

Som sekretariatsleder ble oppnevnt:

- Torbjørn Bolstad, født i 1944 og utdannet barnevernspedagog 1972. Han har studert spesialpedagogikk, ledelse og administrasjon, er cand. polit. med hovedfag i sosialt arbeid og har drevet administrativt og kurativt barnevernsarbeid i 20 år. Fra 1991 er han høgskolelektor ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

I oppnevningbrevet var det forutsatt kontorsted Stat-

ens Hus og at arbeidet skulle startes innen utgangen av november 2005. Mandatet er omtalt nedenfor i punkt 2.6. Utvalget skulle avgi en førsterapport pr 1. september 2006, dersom sluttrapport ikke kunne avgis innen denne dato.

Etter kort tid ble det besluttet å styrke både utvalget og sekretariatet. Fylkesmannen oppnevnte i januar 2006 et fjerde medlem til utvalget:

- Arne Sørli, født i 1947 og med eksamen fra politiskolen i 1971. Han ble fast ansatt ved Trondheim politikammer i 1973 og har bred politikompetanse. Han har vært kollegastøtte, hovedveileder for politistudentene, leder og koordinator for det forebyggende politiarbeidet i Trondheim og Sør-Trøndelag. Videre har han hatt mange offentlige og private verv og er leder i forliksråd.

Som merkantil medarbeider ble ansatt:

- Ragnhild Tronstad Moe som er født i 1946. Hun har eksamen artium og sekretærlinje ved handelsgymnas. Hun har senere hatt sekretærfunksjon i bank, forsikring, shipping, advokatkontor og psykisk helsevern.

Leder Mats Stensrud har hatt permisjon fra sitt dommerembete i til sammen ni måneder for å arbeide med granskingen. Ellers har så vel han som de øvrige utvalgsmedlemmene arbeidet på timebasis. Torbjørn Bolstad ble heltidsengasjert i sekretariatet fra 1. januar 2006 og Ragnhild Tronstad Moe fra 15. februar 2006.

Førstekonsulent Berit Riibe Ditlevsen, Frostating lagmannsrett, har bistått med skrivearbeid.

2.2 Kunngjøring og annen informasjon om granskingen

Kunngjøring om granskingen ble rykket inn i VG, Adresseavisen og flere lokale aviser mandag 27. mars og lørdag 1. april 2006. Kunngjøringen har slik ordlyd:

”Gransking av barnehjem, skolehjem og fosterhjem hvor Trondheim kommune plasserte barn fram til 1980, for Osloveien skole fram til 1986.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har på oppdrag fra Trondheim kommune oppnevnt et utvalg som skal granske forhold ved barnehjem, skolehjem og fosterhjem hvor Trondheim kommune plasserte barn fram til 1980, for Osloveien skole fram til 1986. Med Trondheim kommune forstås her også tidligere Strinda, Tiller, Leinstrand og Byneset kommuner som ble innlemmet i Trondheim.

Granskingsutvalget ønsker samtaler med

- Personer som var plassert av kommunen i barnehjem, skolehjem og fosterhjem fram til 1980.
- Personer som var plassert av kommunen på Osloveien skole fram til 1986.
- Personer som arbeidet ved, eller på annen måte har nyttig kunnskap om institusjoner og fosterhjem hvor kommunen plasserte barn.

Utvalgets oppgave er å belyse positive og negative sider ved den praktiske og følelsesmessige omsorgen i institusjonene, herunder om det forekom noen form for overgrep.

Personer som ønsker å forklare seg kan ta kontakt med utvalget. Intervjuet er frivillig. Medlemmene i utvalget har taushetsplikt. Forklaringer avgitt til utvalget vil ikke være allment tilgjengelige, men de vil bli en del av grunnlagsmaterialet til utvalgets sluttrapport.

Utvalget skal ikke vurdere erstatning, men dets arbeid og rapport kan danne grunnlaget for en eventuell senere kommunal erstatning.

De som ønsker å forklare seg, eller ønsker ytterligere informasjon, må kontakte sekretariatet innen fredag 21. april 2006.

Granskingsutvalgets besøksadresse:

Bispegata 9B, Trondheim

Postadresse:

Postboks 622 Sentrum

7406 Trondheim

Telefon: 73 53 50 60/73 53 50 62

Telefontid mellom kl 10.00 og 14.00 alle virkedager.

Granskingsutvalgets leder:

Lagdommer Mats Stensrud.

Sekretariatsleder:

Cand.polit. Torbjørn Bolstad.”

Før og under granskingen ble den omtalt i media, blant annet gjennom intervjuer med tidligere barn fra barnehjem, skolehjem og fosterhjem. Leder Mats Stensrud skrev en kronikk i Adresseavisen 11. april 2006, ble intervjuet i Byavisa 30. mai 2006 og i Adresseavisen 8. juli 2006.

Kunngjøringen ble sendt i eget brev til blant andre Frelsesarmeen, de to lokale støttegruppene for barnehjemsbarn mv, Foreningen Rettferd for taperne og sosialkontoret i Trondheim, for videre formidling. Utvalget mener at det har vært en tilfredsstillende publisitet

omkring granskingen, slik at potensielle informanter har hatt mulighet til å melde seg til intervjuer. Fristen i kunngjøringen, 21. april 2006, har vært betraktet som veiledende. Følgelig har utvalget tatt imot informanter som har meldt seg helt frem til 15. september 2006.

2.3 Utvalgets lokaler

Det er understreket i ”Veileder om kommunale granskinger av barnehjem m.v.” utgitt av Barne- og likestillingsdepartementet i januar 2006:

”Det er viktig at granskingsutvalget gis praktiske rammer omkring kontorhold for å kunne arbeide på en god måte og at plasseringen synliggjør utvalgets uavhengighet.”

Erfaringer fra granskningene i Bergen, Oslo og Rogaland viste også at utvalget av flere grunner burde ha egne lokaler, atskilt fra forvaltningen. For det første ville det som nevnt markere utvalgets uavhengighet. For det andre var det gunstig av hensyn til diskresjon for informantene. De burde komme til omgivelser/lokaler som innbød til ro og fortrolighet. Ved inngangen til 2006 fant utvalget selv egnede lokaler på loftet i den tidligere Døveskolen i Bispegt. 9 B i Trondheim. Det tok imidlertid lang tid før leiekontrakten var inngått og inventar og utstyr var på plass – ultimo mars 2006.

2.4 Intervjuer, andre møter og befaringer

Utvalget har intervjuet i alt 95 informanter, hvorav 77 tidligere barn fra barnehjem, skolehjem og fosterhjem. De øvrige var ansatt ved hjemmene og i kommuneadministrasjonen mv. De fleste informantene meldte seg selv, men 15 ansatte ble kontaktet av utvalget.

Informantene fikk tilsendt noe materiale på forhånd, herunder oversikt over utvalgets medlemmer og mandatet, de tidligere barnehjemsbarna mv også en liste med temaer som utvalget var særlig interessert i å høre nærmere om. Intervjuene ble gjennomført i utvalgets lokaler og varte gjennomgående 3 timer. Vanligvis deltok to fra utvalget, fortrinnsvis en av hvert kjønn. Ved intervjuer med ansatte deltok flere, av og til hele utvalget. Hvert intervju ble skrevet ut og sendt til vedkommende informant for korrigeringer/tilføyelser. Referatet ble til slutt underkrevet av informanten og intervjuerne i to eksemplarer. Det ene beholdt informanten til eget bruk. Alle ble orientert om at intervjuene ville bli anonymisert og brukt i arbeidet med rapporten. Intervjuene startet 14. mars 2006 og pågikk løpende frem til 4. januar 2007.

Utvalget har holdt 34 møter. Det er gjort følgende befaringer/besøk:

- 28. - 29. november 2005: Møte i Stavanger med leder/sekretariatsleder for granskningen i Rogaland (Stensrud/Bolstad).
- 12. januar 2006: Møte i Oslo med sekretariatet for granskningen i Oslo (Stensrud/Wormdal/Tjelflaat/Bolstad).
- 9. mars 2006: Befaring ved Stavne/Osloveien skole (samtlige i utvalget og sekretariatet).
- 8. - 9. mai 2006: Møte med Riksarkivet, arkivene i Helse- og omsorgsdepartementet og Kunnskapsdepartementet (Stensrud/Bolstad).

I et innledende utvalgsmøte deltok rådgiver Lars Mostad fra Trondheim kommune. Faglig leder Jostein Krutvik hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har også deltatt i et par utvalgsmøter og vært kontaktpersonen hos fylkesmannen.

For øvrig er det gjennomført undersøkelser i Riksarkivet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Statsarkivet, hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, i Trondheim byarkiv og i billedarkiv. Arkivundersøkelsene er foretatt av utvalgets leder, medlemmet Sørli og sekretariatsleder. Utvalgsleder har hatt et felles informasjonsmøte med lederne for de to lokale støttegruppene for tidligere barnehjemsbarn mv i Trondheim.

Ut over dette er det ikke holdt møter med kommunen eller interessegrupper. Utvalget har vært opptatt av å holde på sin integritet – uavhengighet og nøytralitet – mens granskningen har pågått.

2.5 Forholdet til NOU 2004:23 og granskinger av barnevernsinstitusjoner i Bergen, Oslo og Rogaland.

Det grunnleggende dokumentet for granskinger av barnehjem og skolehjem mv. er NOU 2004:23 Barnehjem og spesialskoler under lupen. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945 - 1980.

NOU-en er basert på tre hovedkilder:

- Arkivmateriale, i det vesentlige fra Riksarkivet og Sosialdepartementets arkiv.
- Selvbiografiske opplysninger fra tidligere barnehjemsbarn og spesialskoleelever.
- Norsk og utenlandsk forskning.

I sammendraget, kapittel 1 punkt 1.2 heter det :

”Til tross for kritikk og ulike vanskeligheter er det hevet over tvil at plasseringer i barnehjem var redningen for mange barn. Det er viktig å slå fast at mange barnehjem fungerte som gode erstatningshjem, og at

mange institusjonsbestyrere og ansatte framstår som oppofrende mennesker som brukte tid og krefter langt utover det som kunne forventes.” (side 9).

Men for øvrig ble det avdekket at omsorgssvikt og overgrep av til dels alvorlig karakter har funnet sted i barnehjem og skolehjem/spesialskoler for barn og ungdom med tilpasningsvansker, i hele mandatperioden 1945-1980:

”...Omsorgssvikten har hovedsakelig bestått i en generell mangel på ivaretagelse av barns behov for mat og klær, for stimulering, helsetilsyn, trygghet, nærhet og varme. Hovedinntrykket er at mange av institusjonsbarna ikke opplevde at noen brydde seg om dem og var glade i dem...” (side 10).

Lokale granskinger er gjennomført i Bergen kommune (rapport avgitt 26. juni 2003), Oslo kommune (rapport avgitt 1. desember 2005) og Rogaland (rapport avgitt 30. juni 2006).

2.6 Mandatet

Trondheim kommune tok selv initiativet til den lokale granskningen. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag fastsatte mandatet 31. oktober 2005. Opprinnelig var granskningen avgrenset til tidsrommet 1. januar 1954 – 31. desember 1980 (Osloveien skole frem til 1986). Mandatet ble endret etter anmodning fra kommunen 22. november 2005. Det har ikke lenger noen tidsbegrensning bakover i tid. Den endelige ordlyden fremgår av brev fra fylkesmannen til granskingsutvalgets medlemmer 3. januar 2006:

”Mandat for granskingsutvalg

Mandatet er utarbeidet med bakgrunn i et oppdrag Fylkesmannen fikk i brev 21.06.2005, etter vedtak i Formannskapet, sak 0210/05. Mandatet er senere justert i samsvar med politisk behandling i sak 410/05 22.11.2005 i sak 410/05

Mandat for lokalt granskingsutvalg etter oppdrag fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Lokal granskning av situasjonen for barn som har vært plassert av Trondheim kommune i barnehjem, skolehjem eller fosterhjem i og utenfor Trondheim kommune fram til 1980.

1. Utvalget skal gjennom sitt arbeide forsøke å få kartlagt om de barn og unge som Trondheim kommune plasserte ved barnehjem, skolehjem og fosterhjem ble utsatt for noen form for overgrep. I dette ligger en kartlegging av enkeltpersoners opplevelser under oppholdet i institusjoner og fosterhjem. Utvalget skal også forsøke å avdekke hvilke forhold som var ved de aktuelle institusjonene.

2. Granskingen gjelder omsorgen for personer som var plassert ved barnehjem, skolehjem og fosterhjem fram til 31.12.1980. I tillegg skal granskingen også omfatte elever som var plassert ved Osloveien skole fram til skolen ble nedlagt i 1986.
3. Granskingen skal ta utgangspunkt i den informasjon som framkommer fra de personer som henvender seg til utvalget etter en offisiell utlysning og innen et gitt tidspunkt. Granskingen skal omfatte de barnehjem, skolehjem og fosterhjem som det melder seg informanter fra. De som ønsker det, kan i utgangspunktet få forklare seg for utvalget. Forklaringer som tidligere er gitt til politi eller andre som har fått samtykke, kan også benyttes i stedet for nye forklaringer.
4. Utvalget avgjør selv hvem som bør avgi forklaring innenfor rammene av mandatet.
5. Dersom det under arbeidets gang skulle oppstå uklarheter med hensyn til hvilke institusjoner som skal omfattes av granskingen, eller andre uklarheter med hensyn til mandatet, kan utvalget konferere med fylkesmannen.
6. Utvalgets møter er ikke åpne for allmennheten.
7. Granskingen gjennomføres i samsvar med reglene i rundskriv G-48175 fra Justis- og politidepartementet, datert 4. mars 1975 om "Regler for granskingskommisjoner", så langt de passer.
8. Utvalget kan la seg bistå av andre fagkyndige dersom det under arbeidets gang viser seg å være behov for slik bistand.
9. Utvalgets rapport avgis til Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, for ekspedisjon til Trondheim kommune.

Utvalget avgir en førsterapport innen 1.9.2006 dersom sluttrapport ikke kan avgis innen denne dato.
10. Utvalget skal ikke vurdere erstatningsmessige forhold, men forklaringer som er gitt til utvalget kan om ønskelig brukes som dokumentasjon i forbindelse med søknad om statlig billighetserstatning.
11. Granskingsutvalgets godtgjørelse fastsettes av fylkesmannen og dekkes av Trondheim kommune. Det samme gjelder for utvalgets utgifter, herunder utgifter til kontorhold og sekretær."

Mandatene for granskingene i Bergen, Oslo, Rogaland og Trondheim ble utformet noe forskjellig, selv om alle gjaldt omsorg og overgrep i barnevernsinstitusjoner som kommunene benyttet. For Trondheim er det ikke spesifisert hvilke institusjoner som skal granskes. Det er heller ikke bedt om gransking av tilsyn og tvangs-

plasseringer, slik som i Oslo-mandatet:

- "c. at kommunale og statlige tilsynsmyndigheter ikke utførte sine pålagte oppgaver i forhold til institusjonene.
- d. at barn har vært tvangsplassert i institusjonen uten lovlige vedtak."

Til forskjell fra de andre mandatene skal utvalget også granske fosterhjem. Det har sammenheng med endringene sommeren 2005 i ordningen med billighetserstatning fra staten.

Slik utvalget ser det, er mandatet i "et nøtteskall":

- Å beskrive og vurdere omsorgen der barna/de unge (heretter kalt barna) var plassert.
- Å kartlegge om det fant sted overgrep.

Man står overfor tre kategorier hjem:

- Barnehjem (herunder ungdomshjem).
- Skolehjem (herunder de egentlige skolehjemmene, senere kalt spesialskoler, men også det som het tvangsskoler, senere kalt observasjonsskoler).
- Fosterhjem.

Heretter benevnes alle "hjem", dersom ikke annet fremgår av sammenhengen.

Det karakteristiske er at barna bodde i hjemmene. Daginstitutioner faller utenfor. Videre er det avgjørende om Trondheim kommune plasserte barna i hjemmene. Med Trondheim kommune forstås også de kommuner som ble innlemmet i 1964: Byneset, Leinstrand, Strinda og Tiller. De mest brukte hjemmene lå i Trøndelag, men også hjem utenfor landsdelen ble benyttet og hører derfor under mandatet.

Tidsrommet for granskingen har som nevnt ingen grenser bakover i tid, men fremover til 31. desember 1980; for Osloveien skole til den ble nedlagt i 1986.

Det presiseres at det er hjemmene som skal granskes og ikke det enkelte barn/den enkelte informant. Videre skal utvalget bare granske de hjemmene hvorfra det har meldt seg informanter. Mandatet må tolkes ut fra dette. Som et ledd i granskingen er det bedt om en "kartlegging av enkeltpersoners opplevelser" og en avdekking av "hvilke forhold det var ved institusjonene". Utvalget tolker dette slik at kommunen ønsker belyst den praktiske og følelsesmessige omsorgen som ble utvist og om det forekom "overgrep". Dette er forsøkt oppfylt gjennom intervjuer med informanter og søk i arkiver og andre skriftlige kilder. I sitt arbeid har utvalget fokusert på både gode og vonde opplevelser, både positive og negative forhold i hjemmene.

Enkeltpersoners opplevelser er nedtegnet etter 20 - 65 år. Det sier seg selv at minnene ikke er fullstendige, at noe kan være fortrent og preget av glemselens slør. Utvalget har ikke sensurert forklaringer. Når enkeltperson-

ers opplevelser gjengis eller sammenfattes, er det deres egne versjoner. Utvalget har forstått det som at mandatet nettopp etterspør de *subjektive opplevelsene*.

Også for avdekking av *hvilke forhold som var ved de aktuelle institusjonene*, blir informantenes overlevelser det viktigste. I tillegg har utvalget støttet seg til arkivenes opplysninger om anlegg, standard og drift ved hjemmene.

I stedet for en førsterapport pr 1. september 2006 er det avgitt kvartalsrapporter til fylkesmannen gjennom hele utvalgsperioden.

2.7 Metodospørsmål

Granskingsrapporten er dimensjonert ut fra den tid og de ressurser som utvalget har funnet det forsvarlig å bruke. Under arbeidet er det stadig dukket opp nye problemstillinger, mer arkivstoff, og tanker om at også andre informanter kunne ha vært intervjuet. Med fortsatt arbeid ville rapporten blitt enda grundigere, men ønsket fra flere hold om en snarlig rapport, gjorde det naturlig å sette strek etter 1 år og 3 måneder.

Innfallsvinkelen har vært forklaringer fra personer som har meldt seg etter kunngjøringen, jf mandatets pkt 3. Det gjelder først og fremst tidligere barnehjems-, skolehjems- og fosterbarn. Utvalget har ikke på egen hånd kontaktet andre slike informanter. Men de fleste ansatte er kontaktet etter initiativ fra utvalget. Alle har forklart seg frivillig. De ble anmodet om å si det som var sant og opplevd.

Mandatet skiller seg noe fra mandatene for de andre, storbygranskningene de senere årene, men nøkkelordene for alle har vært: Omsorg og overgrep. Utvalget har langt på vei lagt opp sitt arbeid slik som det ble gjort i Rogaland og Oslo, og har fått verdifulle råd fra sekretariatene der.

De nærmere 100 intervjuene har tatt det meste av arbeidstiden. Informantene har fått snakke ut i ro og mak. For å kvalitetssikre den videre bruken av informasjonen, er det vesentlige i samtalene nedskrevet og undertegnet av informantene og intervjuerne. Dette etterarbeidet har også vært meget tidkrevende. Men den enkelte har fått sin historie på papiret til eget bruk og utvalget korrigeringer og presiseringer som forhåpentligvis har medført færre feil i rapporten.

Utvalget har ikke grunnlag for å tro at informantene har meldt seg og tilpasset sine forklaringer med tanke på oppreisning. Stortingets ordning med billighetserstatninger har eksistert i flere år, og Trondheim kommunes retningslinjer for oppreisning ble først vedtatt ultimo september 2006, dvs etter at utvalget satte strek for nye informanter. I det hele tatt er det utvalgets hovedinntrykk at de tidligere barnehjemsbarna m.v. har forklart seg på en ærlig måte og ikke diktet opp historier.

Utvalget har tatt aktivt del i intervjuene. Normalt

har to, en av hvert kjønn, gjennomført intervjuene og etterarbeidet. På denne måten har medlemmene fått et umiddelbart og nært forhold til informantene og stoffet. Medlemmenes forskjellige faglige bakgrunn har vært verdifull for arbeidet og gitt grobunn for fruktbare diskusjoner.

Det er blitt en omfattende rapport, skapt under et visst tidspress, og det må tas høyde for at det kan ha sneket seg inn en og annen feil i rapporten. Forhåpentligvis gjelder det ikke de avgjørende opplysningene.

Noen vil kanskje lese rapporten som et dokument om Stavne skole. Det er først og fremst denne institusjonen som informantene er knyttet til. Utvalget har hatt et meget solid grunnlag for utredning av forholdene ved Stavne. Også Finnes barnehjem og Lykkebo er belyst ved mange intervjuer med barn – henholdsvis 8 og 12. Fra de øvrige barnehjem og skolehjem foreligger det 5 eller færre forklaringer. Fra de aller fleste hjem er det bare 1 - 2.

I juni 2006 tok utvalget opp med fylkesmannen spørsmålet om en nærmere presisering og avgrensning av mandatet. Utvalget fant det vanskelig å foreta en dekkende vurdering av barnehjem og skolehjem hvorfra det meldte seg svært få personer. For disse la man opp til en presentasjon av det enkelte hjem, og sammenfatninger av informantenes subjektive opplevelser. I tillegg ville utvalget nøye seg med noen felles vurderinger. Tilsvarende fant utvalget det problematisk å utrede det enkelte fosterhjem. Man aktet å skrive generelt om fosterhjem, sammenfatte barnas subjektive opplevelser, og deretter gi noen felles vurderinger.

Fylkesmannen hadde ikke innvendinger mot en slik tolkning og avgrensning.

I de enkelte kapitlene er stoffet presentert etter en mal, der det er forsøkt å skille grunnlagsmaterialet fra vurderingene. Naturligvis ligger det vurderinger, både ved utvalget av opplysninger fra arkivet, ved spørsmålene som er stilt til informantene, og ved det som er tatt med fra forklaringene.

Kapitlenes avsnitt med arkivstoff – smått og stort – er ment å gi tidbilder fra utviklingen knyttet til de enkelte hjemmene og til fosterhjemsomsorgen generelt. Sitatene viser hvilke spørsmål barnevernet var opptatt av, hvordan myndigheter og medarbeidere tenkte og prioriterte. Det er faktaopplysninger om hjemmenes standard og belegg og om utviklingen av institusjonene over tid. Men utvalget presiserer at disse avsnittene ikke er ment å gi fyllestgjørende bilder av historien, og det er ikke nødvendigvis de viktigste begivenhetene eller forholdene som er kommet til uttrykk. Selv om kildematerialet er stort, har det samtidig vist seg å være fragmentarisk og spredt. Dette gjelder spesielt stoff i forbindelse med kapittel 9 om andre barnehjem og skolehjem.

Begrepet arkivstoff er brukt i vid betydning – om korrespondanse, rapporter, utredninger, lover, rund-

skriv, litteratur osv.

Hvor representative er informantene? Mandatperioden er 50 år, fra den eldste skolehjemsgutten som fortalte om Stavne skole i 1937, til den yngste som forklarte seg om forholdene i 1985. Av totalt 95 informanter kommer 51 elever og ansatte fra Stavne. Den andre ytterligheten er barnehjem og skolehjem hvorfra det har meldt seg bare ett barn. Og det typiske for fosterbarna er at de har vært plassert alene i fosterhjem.

Den enkelte informant forklarer seg om sine egne, subjektive opplevelser. Noen husker godt, andre husker dårlig. Flere forteller at de la "et lokk" over de vonde opplevelsene i fortiden. De har ikke orket å rippe opp i barndommen tidligere, verken i samtaler eller tanker. Noen er preget av langvarige psykiske problemer, av rusmisbruk eller medisiner. Mange barn har vært plassert i flere hjem – barnehjem, skolehjem og fosterhjem. Opplevelser og behandling de har fått ett sted, kan ha påvirket synet på andre hjem. Selv om det i kunngjøringen står at utvalget skal belyse både positive og negative sider ved hjemmene, er det nok det triste og vonde som dominerer overleveringene fra barna. De ansatte har i større grad formidlet det de syntes var bra.

Utvalget har sett det som viktig å formidle mye arkivstoff, og store deler av historiene til informantene, slik de fortelles i ettertid. Det er dette grunnlagsmaterialet som best avdekker "hvilke forhold som var ved de aktuelle institusjonene" og som best kartlegger om barn og unge "ble utsatt for noen form for overgrep". Når utredningen er blitt omfattende og detaljert, skyldes det nettopp mandatets pkt 1 som etterspør "en kartlegging av enkeltpersoners opplevelser under oppholdet i institusjoner og fosterhjem".

Utvalget er enstemmig i vurderingene. Men det har ikke alle svarene. Utvalget har møtt den enkelte med et åpent sinn. Mange av barna har slitt med problemer og blitt forsømt, både før og etter at de var i barnehjem/skolehjem/fosterhjem. Hva er så hovedårsaken til et vanskelig voksenliv? Dette ligger utenfor utvalgets mandat å svare på. De fleste barna forteller at de har hatt både en vanskelig oppvekst og et vanskelig voksenliv. Det har skapt skuffelser og bitterhet, noe som preger intervjuene. De ansatte på sin side kan lett komme i forsvarsposisjon. En del av dem kan ha dårlig samvittighet fordi det skortet på omsorg, og fordi de begikk - eller så gjennom fingrene med - overgrep. Men mange av dem har gjort en beundringsverdig innsats. Slik utvalget ser det, har de voksnes forklaringer – på samme måte som barnas – vært preget av deres ståsted.

Barna har med andre ord sin versjon av historien, mens de voksne/ansatte fremstiller det annerledes. Dette er ikke helt svart/hvitt. Men når flere barn, og uavhengig av hverandre, forklarer det samme, styrker det sannsynligheten for at forholdene var mest i samsvar med barnas minner.

Inntrykk fra ansatte er samlet i egne avsnitt. Siden granskningen gjelder forhold langt tilbake i tid, er mange av de ansatte ved hjemmene døde, eller så gamle og syke at det ikke har vært mulig å gjennomføre intervjuer med dem.

Utsnitt fra barnas forklaringer er også samlet separate avsnitt. Noen ganger er barnas historier referert sammenhengende, andre ganger er de sortert under nøkkelord som omsorg, avstraffelser og seksuelle overgrep.

Som et siste avsnitt i det enkelte kapittel, har utvalget sammenfattet og vurdert. Vurderingene er basert på det som står foran i kapitlene, men selvsagt også tilfanget av annen informasjon fra arkivsøk, intervjuer og diskusjoner. Utvalget har tilstrebet å vurdere omsorg og overgrep, faglig og etisk, ut fra loven og samfunnsforholdene til enhver tid. Det var en periode med store forandringer, fra mellomkrigstid via den andre verdenskrig til 1950-årene med fortsatt rasjonering og sparsomhet. Så kom 1960-årene med materiell vekst og ungdomsopprørene i Europa. På 1970-tallet forplantet strømningene seg til Norge. Vinningskriminaliteten økte. Sniffing ble et problem, og mot slutten av mandatperioden fløt hasj og annen illegal narkotika inn over landegrensene.

Utvalget skal ikke vurdere *erstatningsmessige forhold*, jf mandatet pkt 10. Det inngår heller ikke i mandatet å ta stilling til *strafferettslig skyld*. Men i sine sammenfatninger og vurderinger har utvalget en del kritiske bemerkninger.

Noen av de 95 informantene har vært plassert, eller har arbeidet, i flere institusjoner. Enkelte barn har bodd i både fosterhjem og barnehjem/skolehjem. Som vedlegg til rapporten følger en oversikt som viser botid for intervjuede elever ved Stavne, barn i Finnes barnehjem og Lykkebo samt fosterbarn. Det er også vedlegg med lister over arkiv, lover, forarbeider og litteratur som ligger til grunn for rapporten.

I hjemmene var det til dels barn som de biologiske foreldrene beholdt omsorgen for, til dels barn som kommunen overtok omsorgen for. Typisk for Stavne skole er en blanding av elever der både barnevern, skole og foreldre tok initiativet til plasseringer. Utvalget regner med at de aller fleste barna som er intervjuet har vært under Trondheim kommunes omsorg, selv om det ikke har vært dokumentert omsorgsovertakelse for alle sammen. Mange har hatt problemer med å få utlevert mapene sine når de har henvendt seg til arkivene. Utvalget har ikke kontrollert det formelle grunnlaget for plassering av det enkelte barn. Uansett hvem som har hatt den formelle omsorgen for barna, er det – med hensyn til Stavne skole – kommunen som har hatt ansvaret for skole og internat i mandatperioden. Elevene ble behandlet likt, uavhengig av hvem som plasserte dem.

Det er hjem som bare har tatt imot barn på medisinsk grunnlag, eller som har vært hjem for både syke og friske barn. Når informanter mener at det var barne-

vernet som sendte dem dit, har utvalget lagt det til grunn, uten ytterligere undersøkelser. Tvil knyttet til slike plasseringer dreier seg imidlertid bare om et par institusjoner og noen ganske få barn.

En sjelden gang ble barn plassert hos slektninger eller bekjente, uten at barnevernet var i bildet. Slike ”private fosterhjems plasseringer” er det heller ikke mange av, og i kapittel 10 om fosterhjem er det redegjort for at barnevernet hadde et tilsynsansvar for alle barn som vokste opp hos andre enn foreldre eller adoptivforeldre.

2.8 Kritikken mot dagens granskingsprosesser

Utvalget har vært seg bevisst den senere tids kritikk mot granskinger i privat og offentlig virksomhet. Aftenposten oppsummerte kritikken i fem punkter i en artikkel 9. mars 2007:

”**Dagens granskninger** anklages for å fungere som en blanding av domstol og bestillingsverk.

De som utsettes for granskningene, mener det nesten er håpløst å fremføre motargumenter.

Granskningene søker ikke en objektiv sannhet, men følger oppdragsgivernes forventninger om å finne feil og et grunnlag for å aksjonere mot noen.

Granskningene gir en jakt på syndebukker, det tas for liten hensyn til marginene for menneskelig svikt.

Enkeltpersoner straffes hardere gjennom en granskning enn under en straffeprosess.”

Når det gjelder kontradiksjon, er det selvsagt et problem at mange ansatte som var sentrale i barnevernet, herunder hjemmene, er gått bort eller er blitt for gamle og syke til å intervjues.

Ellers fremhever utvalget at det har søkt å skille premissene/grunnlagsmaterialet fra vurderingene.

Endelig understrekes det at Trondheim kommunes vedtak 28. september 2006 ikke har influert på vurderingene. Vedtaket om en oppreisningsordning og en uforbeholden unnskyldning er omtalt nærmere i kapittel 12.

3. Fra rettsutviklingen i det 20. århundret, nasjonal statistikk og noen sentrale begreper i rapporten

3.1 Den rettslige rammen for barnevernet og statistikk i perioden 1900 – 1954

Innholdet i avsnitt 3.1 og 3.2 er i det vesentlige hentet fra NOU 2004:23 Barnehjem og spesialskoler under lupen, kapitlene 4 og 5.

Lov om Behandlingen av forsømte Børn ble vedtatt i 1896. Den omtales gjerne som **vergerådsloven** og trådte i kraft i 1900. Loven besto med mindre endringer frem til Lov om barnevern som ble vedtatt i 1953 og trådte i kraft, 1. juli 1954.

Med vergerådsloven ble Norge et av de første land i verden som fikk et offentlig barnevern. En opptelling i 1920-årene viste at det var 110 barnehjem, 10 skolehjem og 6 tvangsskoler. Loven omhandlet også plasseringer i fosterhjem ("pleiehjem"). Frem mot 1954 bodde omtrent halvparten av vergerådsbarna i fosterhjem.

Vergerådene var kommunale og hadde 7 medlemmer, herunder prest, dommer, lege og en eller to kvinner fra kommunestyret (§ 6). Vergerådet hadde myndighet til å gripe inn overfor barn og foreldre, med:

- Advarsler
- Opphevelse av foreldremyndigheten
- Plassering av barn i institusjon
- Eller i fosterhjem.

Fosterhjem eller barnehjem skulle anvendes for barn som var "sædelig forkommet", men for barn over 6 år kunne også skolehjem benyttes, hvis de utsatte andre barn i skolen for "skadelig Paavirkning" (§ 20). Den øvre aldersgrensen for bortplassering var 16 år. Fra 1934 ble den hevet til 18 år. Det var forbud mot gutter og jenter i samme skolehjem (§ 27).

Døve, blinde og åndssvake barn falt utenfor vergerådsloven. Andre barn kunne bli bortplassert hvis de (jf § 1):

- Hadde gjort noe straffbart.
- Led under dårlig oppdragelse eller omsorgssvikt i hjemmet.
- Viste dårlig oppførsel, som hjem eller skole var "magtesløse" overfor.

Vergerådene hadde et todelt tiltakssystem:

- De kommunale tiltakene, herunder fosterhjem, barnehjem og tvangsskoler.
- Skolehjem, som med et par unntak var statlige.

Vergerådsloven var et ledd i strafferettsreformen ved århundreskiftet. Den kriminelle lavalder ble fastsatt til 14 år i straffeloven. Unge kriminelle kunne overføres til behandling av vergerådet, og det ble et samspill mellom skole og straffesystem. Reformen var først og fremst knyttet til skolehjem. For barnehjemmenes del sa ikke loven stort annet enn at de skulle ha en plan stadfestet av Kongen. Kommunale og private barnehjem fikk utvikle seg ganske fritt.

Vergerådene kunne som nevnt anbringe barn i **tvangsskoler**. Disse var for:

- Barn under 16 år som hadde begått en straffbar handling, men hvor det ikke var reist tiltale.
- Barn som hadde forsømt skolen eller vist særlig dårlig oppførsel.
- Barn som hadde behov for et midlertidig opphold.

Elevene kunne bo i tvangsskolene i inntil 6 måneder. Fra 1907 ble lengstetiden utvidet til 1 år. Etter tvangsskole ble barna sendt tilbake til foreldrene, til fosterhjem eller skolehjem. Frem mot 1954 var det 4 tvangsskoler i drift med plass til ca 95 gutter og 20 jenter. Stavne skole var en av dem.

Fra 1900 var de fleste **skolehjemmene** statlige. Ett av dem var Falstad oppdragelsesanstalt på Ekne i Nord-Trøndelag. Falstad ble etablert i 1895. Like etter 1900 opprettet staten Bastøy skolehjem, som skulle være en mønsteranstalt. Senere kom andre til, herunder Toten og Leira. I 1946 eksisterte det 7 skolehjem for gutter, med plass til 412 elever, og 5 skolehjem for jenter, med plass til 177 elever, i alt 589 elever.

Styreren hadde en sterk, nesten patriarkalsk stilling. I praksis bestemte han/hun hvor lenge barn skulle være i skolehjemmet. Loven ga ikke andre føringer enn den øvre aldersgrensen for elever, 18 år i vanlige skolehjem og 21 år i særavdelinger; samt at oppholdet burde ha varighet på minst ett år. Skolehjemsbarna visste sjelden hvor lenge oppholdene ville vare.

I NOU 2004:23 heter det på side 28:

”Gjennom hele perioden fra 1900 til 1950 steg jentenes andel blant skolehjemsbarna jevnt og trutt. Mens jentene mellom 1900 og 1920 utgjorde 20 prosent, utgjorde de i 1945 36 prosent av samtlige elever, og i 1950 over 40 prosent. Historikeren Astri Andresen har pekt på at den klare økningen av jenter under og umiddelbart etter krigen hadde sammenheng med et sterkere fokus på sedelighetsproblemet i kjølvannet av tyskernes nærvær. Guttene ble gjenstand for en lignende oppmerksomhet i første del av 1950-årene, da guttekriminaliteten viste en økende tendens

Lov om Fattigvæsenet, også kalt **forsorgsloven**, ble vedtatt i 1900. Kommunene skulle ha et Fattigstyre (forsorgsstyre) med sognepresten, magistraten eller politimesteren, samt folkevalgte kvinner og menn (§ 20). Forsorgsstyret skulle hjelpe dem som ikke hadde midler til å forsørge seg selv. Når foreldre samtykket, kunne barn plasseres etter § 43:

”Barn, som ikke kan forsørges sammen med sine Forældre, bør fortrinnsvis søges optaget i Familie eller Barnehjem, hvor det kan faa forsvarlig Pleie og god Opdragelse.”

En statistikk fra 1946 viser at 2458 barn var i vanlige barnehjem det året. I alt 1116 var innskrevet etter vedtak i vergerådene. Trolig var mange av de øvrige barna anbrakt av forsorgsvæsenet eller på anmodning fra foreldrene. På denne tiden var det ca 100 vanlige barnehjem.

Statistikken fra 1950 forteller at vergerådene på landsbasis plasserte barna slik:

- 40% i fosterhjem
- 36% i barnehjem
- 10% i tvangsskoler
- 14% i skolehjem

3.2 Den rettslige rammen for barnevernet og statistikk i perioden 1954-1980

Barnevernloven ble vedtatt 17. juli 1953 og trådte i kraft 1. juli 1954. Dette var den første loven som tok i bruk barnevernsbegrepet. I § 17 ble det slått fast at tiltak skulle ha ”barnets beste for øye”. Vergerådsloven og forsorgsloven ble opphevet.

Barnevernloven hjemlet:

- Forebyggende tiltak
- Omsorgsovertakelse
- Fratakelse av foreldreansvaret.

Når barn måtte anbringes utenfor hjemmet, het det i lovforarbeidene at fosterhjemmet var ”et langt naturligere og bedre oppvekstmiljø enn det en institusjon kan gi”. Dette kom også til uttrykk i § 24:

”Barn som anses egnet for det, skal fortrinnsvis søkes anbrakt i en god fosterheim”

Tidligere hadde man betraktet institusjonene som et bedre alternativ enn fosterhjemmene. Fra nå av var det barnevernsnemnda som hadde tilsynet med fosterhjemmene.

Loven anga hovedgrupper av **barnevernsinstitusjoner**:

- Barnehjem
- Daginstitusjoner
- Barnekolonier.

Hvis man ikke kunne anbringe barnet i fosterhjem, var utgangspunktet et godkjent barnehjem. Var barnet fylt 15 år, skulle det anbringes slik at det fikk yrkesopplæring eller videre skolegang. Da kunne privat hjem, lærlingehjem, ungdomshjem eller lignende være aktuelt. Bare barn ”med behov for særlig behandling, opplæring eller pleie” skulle anbringes i spesialscole, observasjonsscole eller andre **institusjoner for særomsorg** (§ 24 fjerde ledd).

Alle barnevernsinstitusjoner måtte godkjennes av **Sosialdepartementet** eller den departementet ga myndighet. Private barnehjem skulle stå under et styre eller en tilsynskomite. Bestyreren skulle godkjennes av departementet. Sosialdepartementet ga forskrifter om personalet, om behandling av barna, helseforhold, bygninger, innredninger og utstyr (Forskrifter for barneheime fra 1954). Barnehjem skulle ”gi barna like gode oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter (fysisk og psykisk) som en god privat heim”.

Frem til 1969 kunne alle barnevernsvedtak påklages til departementet og deretter bringes inn for domstolene.

Fylkesmannen skulle føre tilsyn med barnevernet i kommunene og være klageinstans for alle vedtak som ble truffet av de kommunale barnevernsnemndene. Fra 1969 kunne fylkesmannens enkeltvedtak bringes direkte inn for retten.

Barneverninstitusjonene var som hovedregel kommunale. Det var **kommunene** som eide og drev dem. Tilsynet med kommunale barneverninstitusjoner hadde tidligere ligget til helserådet, men med loven av 1953 overtok **barnevernsnemndene**. Hvert barnehjem skulle besøkes minst seks ganger i året.

Saker om plassering av barn startet med vedtak i barnevernsnemnda. Behandlingsmåten var forenklet hvis foreldrene samtykket. I motsatt fall – hvis det var nødvendig med tvangsvedtak – skulle en dommer tiltre nemnda som leder (§ 5). I § 16 var det fire grunnlag/kriterier for omsorgsovertakelse:

- ”a) Når barnet blir slik behandlet eller lever under slike forhold at dets helse (fysisk/psykisk) eller utvikling utsettes for skade eller alvorlig fare,
- b) Når barnet ved lovovertrædelser eller annen adferd viser så dårlig tilpasning til omgivelsene eller samfunnet at særlige åtgjerder finnes påkrevd,
- c) Når barnet er uten forsørger eller foreldrene ikke er i stand til å forsørge det på forsvarlig måte, og det heller ikke på annen måte blir sørget forsvarlig for det,
- d) Når barnet er sjukt eller lider at kroppslige, nedsatte åndsevner eller andre mangler og de nødvendige åtgjerder ikke er tatt for å gi det den pleie eller behandling som det er behov for og som det etter tilhøva er mulig å gi det.”

Som nevnt kunne barnevernet om nødvendig plassere barn i spesialskoler. **Lov om spesialskoler** ble vedtatt i 1951 og trådte i kraft 1. juli 1952. Etter loven hadde staten det fulle økonomiske og faglige ansvaret for barna. Spesialskolene hadde som mål en strukturert undervisning, og å legge til rette for miljøet og en positiv sosial utvikling hos barn som trengte det, herunder (jf § 1):

- Barn med små evner
- Barn med tale-, lese- eller skrivevansker
- Barn og ungdom med tilpasningsvansker.

Av NOU 2004:23 side 38 fremgår det at inntakskriteriene ved spesialskolene var uklare. På 1950-tallet regnet departementet med at rundt 60% av elevene var evneveike eller psykopater. Spesialskolene ble preget av et langt mer strukturert og fastlagt innhold enn barneverninstitusjonene under barnevernloven.

Statistikken for fosterhjem og barnehjem viser:

I 1955 var 2074 barn i fosterhjem, 1540 i barnehjem.
 I 1965 var 2265 barn i fosterhjem, 1754 i barnehjem.
 I 1975 var 2999 barn i fosterhjem, 1712 i barnehjem.
 I 1980 var 3037 barn i fosterhjem, 916 i barnehjem.

Statistikken for spesialskoler viser:

I 1955 var det 8 spesialskoler med 223 elever / 38 lærere i full stilling.
 I 1965 var det 12 spesialskoler med 221 elever / 73 lærere i full stilling.
 I 1975 var det 295 spesialskoleelever, og 127 lærere i full stilling for disse.

Spesialskoleloven ble integrert i grunnskoleloven i 1975.

Frem til 1980 sto barnevernet gjentatte ganger på den politiske dagsorden og var under utredning. Et vedvarende problem var institusjonenes ressursgrunnlag. På denne bakgrunn ble det økonomiske hovedansvaret og planleggingsansvaret for barne- og ungdomshjemmene, mødreheimene og fosterhjemsvirksomheten overført

fra kommunene til fylkeskommunene fra januar 1980.

For øvrig viser utvalget til kapittel 10 og 11 der det står mer om fosterhjem og tilsyn i mandatperioden.

3.3 Fysisk refselse av barn og unge - lovgivningen

De alminnelige straffebestemmelsene om vold står i straffeloven av 1902. Paragraf 228 om legemsfornærmelser retter seg mot den som ”øver Vold mot en andens Person eller paa anden Maade fornærmer ham paa Legeme”. Paragraf 229 rammer alvorligere tilfeller, det vil si legemsbeskadigelser : ”Den, som skader en anden paa Legeme eller Helbred”.

Voldsbegrepet beror på et skjøn, hvor grad av voldsomhet og krenkende karakter står sentralt. Omstendighetene omkring handlingen har også betydning. Det kreves for eksempel mer hardhendt opptreden i en fotballkø enn overfor en kollega ved lunsjbordet. Som det har vært formulert, må det ”legges vekt på om et slag skjer på en venns eller en uvenns skulder”.

Ørefik, ris og andre slag, spark, klyping, vridning av armer osv er straffbart når det ikke finnes uttrykkelige unntak, som for eksempel nødverge.

Fysisk refselse av barn og unge var lenge både utbredt og akseptert. I lov om Indskrænkning i Anvendelsen af legemlig Revselse (1891) var det bestemt at foreldre og andre i foreldres sted kunne anvende ”maadeholden legemlig Revselse paa Børn, der staar under deres Myndighed”, som ledd i oppdragelsen. Videre hadde vergerådsloven (1896) hjemmel for at ”Barnets Foresatte i Hjemmet eller Skolen” kunne tildele barnet ”passende Revselse”.

Senere kom det en holdningsendring med folkeskolelovene (1936). Der ble det slått klart fast: ”Kroppslig refsing må ikkje nyttast i skolen.” (§ 70)

Et rundskriv fra 1948 tilrødde at kroppslig refselse heller ikke burde benyttes i skolehjem, jf vergerådsloven § 37. Med spesialskoleloven i 1951 ble bestemmelsen for folkeskolene også vedtatt for spesialskolene (§ 22). Et par år senere kom barnevernloven av 1953. Kroppslig refselse var forbudt i alle skoler og barnevernsinstitusjoner. Det ble med andre ord straffbart.

Den generelle bestemmelsen fra 1891 om at foreldre og andre i deres sted kunne refse barna legemlig, ble imidlertid stående helt til 1987. Da fikk barneloven av 1981 følgende tilføyelse:

”Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare.” (§ 30)

Bestemmelsen fikk konsekvenser for fosterforeldre, i og med at de var likestilte med biologiske foreldre. Under stortingsbehandlingen ble det fra Justiskomiteén uttalt

at § 30 ikke innebar noe totalforbud mot fysisk makt overfor barn, men bare var ment å ramme den unødvendige og illegitime maktbruk:

”Det er i første rekke mer hardhendt fysisk avstraffelse som vil bli rammet. Dette vil gjelde slag med gjenstander, ørefiker og andre lignende former for markert fysisk avstraffelse som fører med seg vesentlig smerte eller unødig ydmykelse. Derimot vil flertallet peke på at mer lempelige irettesetteringer som innebærer en rimelig avpasset bruk av fysisk makt, ikke vil rammes. Som eksempel på dette kan nevnes lette klaps.”

Høyesterett behandlet en konkret sak som er inntatt i Norsk Retstidende for 2005 side 1567 flg., der bestemmelsen i § 30 ble utdypet. Dommen er interessant fordi den trekker opp grensen mellom lovlig og straffbar maktbruk overfor barn.

En stefar refset to gutter på 7 og 9 år, som hadde slått andre barn med pinner og stokker. Da de kom hjem, snakket først moren med dem. Deretter tok stefaren guttene med seg til rommet deres, la dem over sine lår/knær og ga dem tre kraftige slag på baken med flat hånd. Guttene hadde buksene på, og ingen av slagene ga synlige merker. Barna oppfattet handlingen som ydmykende og reagerte med sinne og kraftig gråt.

Stefaren ble funnet skyldig i legemsfornærmelse etter straffeloven § 228, idet Høyesterett uttalte:

”De kroppslige refselsener som er gjennomført i dette tilfellet, overstiger klart det som kan aksepteres i oppdragelsesøyemed. Som nevnt har tingretten beskrevet slagene som kraftige og ydmykende for barna. Handlingene hadde ikke hindrende eller avvergende karakter, men hadde klart preg av fysisk avstraffelse, som ble gjennomført flere timer etter at guttenes forgåelser hadde funnet sted

Jussen kan kort oppsummeres slik: Fra midten av 1930-årene var fysisk refselse ikke lenger tillatt i folkeskolene. Fra første halvdel av 1950-tallet ble forbudet utvidet til spesialskoler og barnevernsinstitusjoner. Og fra 1987 ble det også straffbart for foreldre, herunder fosterforeldre, å bruke fysisk avstraffelse overfor barn.

Foreldre kan gi barna lette klaps. Generelt må det også anses lovlig å bruke avpasset fysisk makt for å holde barn tilbake – handlinger av hindrende eller avvergende karakter – når formålet er å stoppe barnet fra å volde skade på seg selv eller andre, eller på gjenstander.

Ved vurdering av fysiske avstraffelser og vold mot barn, er det naturlig å ta utgangspunkt i den ovennevnte rettsutviklingen, og legge vekt på rettstilstanden og holdningene i hver enkelt epoke.

3.4 Seksuelle overgrep - lovgivningen

Også når det gjelder seksuelle overgrep, er det nyttig å se på rettstilstanden og holdningene i samfunnet. Grensen mellom det lovlige og det straffbare blir et utgangspunkt. I NOU 2004:23 side 55 er det en oversikt over straffebestemmelsene som gjaldt fra straffeloven av 1902 ble innført og frem til revisjonen i 2000. ”Sedelighetsforbrytelser” er ensbetydende med ”seksualforbrytelser”; og ordet ”utuktig” er nå endret til ”seksuell” i lovens kapittel 19. I NOU-en er de forskjellige forbrytelserne beskrevet - utuktig omgang (herunder voldtekt), utuktig handling og utuktig adferd :

”Utuktig omgang er den groveste blant sedelighetsforbrytelserne og omfatter samleie, samleielignende handling og seksuelle surrogathandlinger av forskjellige slag (Andenæs 1971:94). Gjennomføres den ved tvang i form av vold eller trusler, er det voldtekt, som da som nå kan straffes med fengsel i inntil 10 år etter § 192.

Uavhengig av voldsutøvelse har det fra 1963 vært straffbart etter § 199 å ha utuktig omgang med ”noen som er innsatt i anstalt under barnevernet” (se nå § 194 om seksuell omgang med noen som er plassert i institusjon under barnevernet). Bestemmelsen eksisterte også tidligere, men da med uttrykket ”oppdragelsesanstalt”. For øvrig kunne utuktig omgang i institusjon også falle inn under § 194, som krevde misbruk av avhengighetsforhold eller trussel. For begge var strafferammen 5 år. Utuktig omgang med barn under 14 år ble straffet med inntil 10 års fengsel etter § 195. Gjaldt det unge mellom 14 og 16 år, var strafferammen 5 år. Det følger av dette at samme handling kunne rammes av flere av straffebestemmelsene, og i så fall ble straffen høyere enn for den enkelte forbrytelse, se straffeloven § 62.

Andre og mildere straffebestemmelser retter seg mot utuktig handling, som omfatter berøring av kjønnsorganene eller ”klussing”. Dette var straffbart etter § 212 annet ledd hvis det ble gjort med barn og unge under 16 år, med en strafferamme på inntil 3 års fengsel. Den mildeste gruppen av seksuelle overtredelser er utuktig atferd. Forskjellen fra handling er at handlingen skjer *med* en annen, men atferden skjer *overfor*, typisk blotting, som var straffbart med fengsel inntil 1 år etter § 212 første ledd.” (side 55).

3.5 Nærmere om noen sentrale begreper som er brukt i rapporten

Nedenfor redegjør utvalget for enkelte begreper som benyttes i rapporten:

- Praktisk omsorg
- Følelsesmessig omsorg

- Avstraffelser
- Fysiske overgrep
- Seksuelle overgrep

I NOU 2004:23 er begrepet omsorgssvikt klargjort slik:

”.....Men som påpekt ovenfor kan vi oppfatte omsorgssvikt som et generelt begrep som kan anses å svare til ulike former for vanskjøtsel. Det viser til forhold der barna mangler grunnleggende fysisk og psykisk omsorg. Dette kan betraktes som en passiv form for mishandling. Mangelfull fysisk omsorg er kjennetegnet av dårlig ernæring, hygiene og helsestell, mangel på klær og dårlige boforhold. Mangelfull psykisk omsorg omfatter sviktende tilsyn, mangel på voksenkontakt og mental mishandling som innebærer at barna blir ignorert, forsømt og avvist. Det betyr at den følelsesmessige omsorgen og oppdragerfunksjonen svikter. En slik tilværelse kan true barns sikkerhet, deres utvikling og helse. Mangel på psykisk omsorg kan især skade barnas følelsesmessige modning og balanse. De ulike måtene å utøve omsorgssvikt på er ikke gjensidig utelukkende. Det har vi blant annet funnet indikasjoner på i det selvbiografiske materialet fra Stiftelsen Rettferd for taperne. Ofte finner en at barn utsettes for en kombinasjon av fysisk og psykisk omsorgssvikt.

Under passiv mishandling kan en liste opp en rekke unnlåtelsesynder og mangel på interesse for barns ve og vel. Barna blir ignorert og understimulert. De får ikke tilstrekkelig tilsyn under sykdom og ”går for lut og kaldt vann”, som det heter i dagligtalet.

Den aktive fysiske mishandlingen som gjerne kalles overgrep, er vanligvis lett påvisbar, da den ofte setter synlige spor i form av blåmerker, blodutredelser eller brennemerker...” (side 99-100).

Granskingsrapporten bruker begrepene praktisk omsorg og følelsesmessig omsorg.

Praktisk omsorg er knyttet til grunnleggende materielle levevilkår som mat og klær, skole-, fritids- og helsetilbud. Opplysningene som er fremkommet i intervjuer og arkivstoff er sammenholdt med de krav som man med rimelighet kunne stille til materiell standard og praktisk oppfølging og tilrettelegging mv.

Følelsesmessig omsorg er knyttet til trygghet, trøst gjennom nærhet og samtaler, tilstrekkelig og stabil voksenkontakt, individuell oppfølging, oppmuntring og anerkjennelse, og opplevelse av å bli behandlet likt og rettferdig. Psykisk trakassering anses som en alvorlig følelsesmessig omsorgssvikt. Den informasjonen utvalget har innhentet er vurdert ut fra hva som var alminnelig god omsorg ellers i samfunnet.

Med **avstraffelser** siktes til forskjellige sanksjoner mot uønsket adferd; ikke bare fysisk avstraffelse. Nektelse av goder har vært ganske utbredt i både fosterhjem, barnehjem og skolehjem. Eksempler er avkortning i lommepenger, ikke få delta i aktiviteter sammen med

andre barn og permisjonsnektelser. Avstraffelser kan også være slikt som å sitte igjen etter skoletid for å gjøre lekser, eller ekstra plikter. Typiske eksempler er å vaske gulv, luke ugress i åker og hage.

Med **fysiske overgrep** tenkes først og fremst på bruk av vold og å bli satt til arbeid av krenkende og utrygg art, for eksempel hogge ved med øks i kjelleren uten voksne til stede. Fysiske overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945 – 1980 er beskrevet i NOU 2004:23:

”De fysiske eller kroppslige overgrepene besto hovedsakelig av en undertrykkende, straffeorientert praksis med bruk av ulike former for smerte- og fryktframkallende krenkelser og vold. Karakteriske eksempler her, med referanse til de nevnte søknadene om billighetserstatninger, fysiske og psykiske avstraffelser som pryl, mishandling, kvelertak, slag med stokk, utestenging i naken tilstand i vinterkulde, påtvungen kald dusj, fastbinding i seng, tvangsarbeid uten mat, innelåsing i mørke kjellerrom, brenning med strykejern. Et sentralt element på dette punktet var altså anvendelse av smertefulle metoder og ulike former for frihetsberøvelse. I dette bildet inngikk også mangel på beskyttelse av de yngre barna som kunne utsettes for mange former for overgrep fra de eldre.” (side 140-141).

Granskingsutvalget har lagt denne forståelsen til grunn. Én type maktanvendelse overfor barn regnes likevel ikke som fysiske overgrep. Det vises for så vidt til spesialskoleloven § 16 og forskriftene 1.10 nr 6 og 7 :

”Det blir ikkje rekna som kroppslig refsing om ein lærar tek i ein elev for å stanse han eller vise han til rette, eller grip inn for å verne eleven eller andre.....”

”Når det i heilt spesielle akutte situasjonar er fare for at ein elev kan skade seg sjølv eller andre, vil det vere nødvendig å stoppe han, eventuelt skilja han frå resten av gruppa og plassere han i eit eige rom for ein periode.....”

Det siste forutsetter nærmere tilsyn mv.

Ofte står påstand mot påstand. Barna hevder at det har skjedd et fysisk overgrep, mens de voksne svarer at de bare har hindret eller avverget fare eller skade. I slike situasjoner må det foretas en grensedragnings mellom den nødvendige og dermed lovlige maktanvendelsen, og den ulovlige, straffbare maktanvendelsen. Særlig på Stavne skole har dette vært et stridstema. Elever har fortalt om fysisk mishandling, mens ansatte forklarer maktbruk med at guttene ellers ville skadet seg eller andre eller gjenstander, eller skapt farlige situasjoner eller rømt.

Seksuelle overgrep er omtalt i avsnitt 3.4 ovenfor. Der er det strafferettslige utgangspunktet. Utvalget legger dette til grunn, samt beskrivelsen i NOU 2004:23 side 100: Seksuelle overgrep kjennetegnes ved grov krenkelse av seksuell art med innslag av makt, tvang og hemmeligholdelse. Det er to hovedgrupper: På den ene

siden kontaktovergrep som omfatter alt fra tukling med barnet til alvorlige overgrep som samleie og lignende. På den annen side ikke-kkontaktovergrep som omfatter seksuelle handlinger uten direkte fysisk kontakt, men der barnet blir eksponert for ubehagelige sanseinntrykk, samt overgrep i betydningen trusler.

Både kontaktovergrep og ikke-kkontaktovergrep kan forstås som en seksuell aktivitet mellom voksne og barn, der en voksen person utnytter barnets avhengighet og umodenhet for egen seksuell tilfredsstillelse. Det impliserer en maktforskjell mellom overgriper og barn. Avhengige, utviklingsmessig umodne barn og unge blir involvert i seksuelle aktiviteter de egentlig ikke forstår, og som de ikke er i stand til å gi sitt samtykke til eller å motsette seg. Dette bidrar blant annet til å forstyrre sosiale tabuer knyttet til familierollene, og ledsages gjerne av hyppige benektninger når overgriperne blir konfrontert med avsløringene.

Utvalget betrakter også slik aktivitet *mellom barn* som seksuelle overgrep, typisk der en eldre gutt utnytter en yngre, og selv om overgriperen skulle være under den kriminelle lavalder. Rapporten viser at overgrep mellom barn har vært meget utbredt. Da kan det dessuten reises spørsmål om det var omsorgssvikt fra de voksnes side, enten ved at de ikke passet godt nok på barna, eller ved at de ikke viste barn den nødvendige fortrolighet som skal til for betroelser.

4. Barneforståelse og offentlig barneomsorg i det 20. århundret

4.1 Synet på barnet og barns rettigheter 1900 - 1980

Det 20. århundret ble optimistisk beskrevet som "barnets århundre". Det var den svenske forfatterinnen Ellen Key som lanserte begrepet i sin bok "The Century of the Child" som kom ut i år 1900. Boken var framtidsrettet, og i følge Key representerte begynnelsen på det 20. århundret starten på en barneorientert oppvekstkultur som skulle bygge på barns egne interesser. Selv om det var store forventninger til at århundreskiftet skulle bli et vendepunkt med hensyn til barns oppvekstvilkår og status, hadde mange barn det langt fra godt i første del av det 20. århundret. Verdens barnepopulasjon var større enn noensinne, og barnedødeligheten var skyhøy. Tall fra FN viste at ca 30.000 barn døde hver dag. To verdenskriger preget i høy grad barns levetilstand og muligheter. Mange barn ble foreldreløse, og endte i institusjoner. Fattigdommen var stor, og for mange barn ble overlevelse prioritert foran omsorg og materielle behov.

Paradoksalt nok fikk barns nød også noen positive konsekvenser. FN og flere hjelpeorganisasjoner satte fokus på den enorme flyktningeproblematikken i Europa i kjølvannet av krigene. Barns levetilstand og behov kom på dagsordenen. Oppmerksomheten rundt de umenneskelige forholdene som mange barn levde under, førte til at det vokste fram organisasjoner og frivillige nettverk som hadde som formål å bedre barns kår. Etter hvert ble også barns status og rettigheter et politisk og faglig tema. Eksempler på dette er erklæringer om barns rettigheter. Den første var "Genève Declaration on Children's Rights of 1924" (stadfestet på nytt i 1934). Erklæringen hadde som målsetting å sikre barn grunnleggende rettigheter, herunder sosiale og økonomiske, blant annet gjennom å påpeke de voksnes ansvar for barn og at barn har første prioritet. I følge Verhellen (1994) representerte erklæringen stadfestingen av barns rettigheter som begrep i internasjonal lovgivning. Etter 2. verdenskrig kom det en ny erklæring om barns rettigheter: "UN Declaration on Children's Rights of 1959". Erklæringen inneholdt ti prinsipper om hvordan barn skal forstås, og proklamerte at de bør ha spesielle rettigheter fordi de er

barn. Det ble understreket at barn er umodne og sårbare individer, og at dette gir dem rett til spesiell omsorg og beskyttelse. Erklæringen understreket det offentlige økende ansvar for barns velferd, og både private, frivillige og det offentlige ble oppfordret til å anerkjenne barns behov og sikre implementering av rettigheter gjennom lovbestemmelser.

Norge blir, på mange måter, sett på som et foregangsland i internasjonal sammenheng med hensyn til ivaretagelse av barn. Norge fikk verdens første "barnevernlov" vergerådsloven i 1896 (iverksatt i 1900). I 1915 kom De Castbergske barnelover. Det var stor optimisme knyttet til de nye lovene som hadde som formål å gi barn bedre vern og rettsikkerhet.

Vergerådsloven hadde intensjoner om å verne forsømte og utsatte barn. En kan vel stille spørsmål ved om dette gjenspeilet seg i praksis. Gode intensjoner i lovverk, Ellen Keys optimistiske proklamasjon om barnets århundre, og den virkeligheten mange barn faktisk levde i, viste at det kunne være store gap mellom retorikk og praksis.

Både før, under og etter 2. verdenskrig var levetilstandene for mange familier og barn i Norge svært vanskelige. Den norske velferdsstaten lå fram i tid; de fleste familier måtte klare seg selv, og det de kunne få fra fattigvesen og forsorg monnet lite. Fattigdommen var stor, og det var ofte vanskelig for familieforsørgere å få arbeid som kunne brødfø familien. Mange fedre var arbeidsledige, og andre måtte reise fra familien for å ta seg arbeid på sjøen. De fleste sjømenn sendte regelmessig penger hjem slik at familien kunne klare seg, mens bidrag fra andre kunne utebli i kortere og lengre perioder. For at familiene skulle overleve, ble mødre tvunget til å ta vaskejobber og annet forefallende arbeid. Alkohol ble løsningen for noen i den vanskelige livssituasjonen. De elendige forholdene mange familier levde under, fikk naturlig nok negative konsekvenser for barna. De fikk ikke dekket de mest elementære behov, foreldrene var mer eller mindre fraværende, og barna ble overlatt til seg selv. Dette kunne resultere i omsorgssvikt og noen ganger i mishandling. Resultatet for barnet kunne bli kriminalitet, læreproblemer og skoleskulk, noe som i ytterste konsekvens førte til at det ble fjernet fra hjem-

met. Det var lite rom for å tenke barns rettigheter og barns sosiale status; tvert i mot var forståelsen preget av fordømmelse og skyld, ikke bare knyttet til foreldrene, men også til barnet.

Barnevernloven av 1953, som erstattet vergerådsloven, bar preg av ny forståelse og nye tiltak overfor problembelastede familier og barn. Det var ikke lenger fordømmelse, advarsler og fjerning fra hjemmet som skulle prege tenkningen, men forebyggende tiltak, råd og veiledning. I følge Lindboe (2006) markerte barnevernloven en endring i ideologien knyttet til plassering av barn; fra en kriminalpolitisk til en sosialpolitisk forståelse. Prinsippet om "barnets beste" ble innført. Dette vitnet om et sterkere barneperspektiv i barnevernet.

Selv om vergerådsloven skulle være en vernelov for barnet, og gi vanskeligstilte og utagerende barn hjelp og ikke straff, ble det fra flere hold hevdet at loven ikke bare hadde barnets behov i fokus. Tove Stang Dahl (1978) understreket at motivasjonen for vergerådsloven var tosidig; unge kriminelle skulle bli nyttige samfunnsborgere samtidig som samfunnet skulle vernes for deres atferd. Norges første barneombud Målfrid Flekkøy understreket også at institusjoner og reformskoler framsto som svært effektive med hensyn til å isolere barna og spare samfunnet for synet av dem (1991).

I 1907 kom skandalen om Bastøy skolehjem. En lærer skrev en bok om forholdene ved hjemmet som var under enhver kritikk. Dette viste med tydelighet at barneinstitusjoner langt fra fungerte som "beskyttelsessoner for barn". En forklaring på dette kan være at til tross for gode intensjoner, bar skolehjemmene fortsatt preg av mønsteret fra 1800-tallets oppdrageranstalter. Disse hadde sitt utspring i redningsbevegelsen som dateres tilbake til 1827. Den rettet sin virksomhet mot "moralisk fordærvede børn". Disse barna skulle plasseres på anstalter som var tuftet på det patriarkalske prinsipp; det vil si at styreren skulle spille den rollen husfar hadde i den føydale familien og ha all makt over barnet. De pedagogiske idéene bygget på at barna ville endre atferd hvis de fikk utfolde seg gjennom sunt kroppsarbeid. Dette var blant annet tuftet på Pestalozzis pedagogiske filosofi om jorbruksarbeidets gunstige virkning på "slemme bygutter".

I hovedsak fulgte skolehjemmene og tvangsskolene i samme spor som redningsanstaltene. Dette gjaldt både innhold og organisering. De aller fleste skolene ble anlagt som gårder med verksteder, hvor barnas hverdag var organisert i en veksling mellom arbeid, skole og måltider. Selv om skoleinnholdet skulle samsvare med folkeskolelovens krav, ble ofte arbeid prioritert framfor skolegang. Styreren hadde en sterk og patriarkalsk stilling, og som det står i vergerådsloven, hadde han "den besluttende Myndighet i alle Hjemmets Anliggender". Innenfor lukkede regimer, ble "gammeldagse pedagogiske oppdragermetoder" anvendt. Disse omfattet sterk

disiplinering av barna og bruk av fysisk avstraffelse.

Det er ikke tvil om at pietismen og Franckes prinsipper for barneoppdragelse også satte sitt preg på synet på institusjonsbarnet og barneinstitusjonene langt inn i forrige århundre. Franckes grunnprinsipp i oppdragelsen var at den skulle skje i Guds ære. Religion gjennomsyret skolen og dagliglivet. Det viktigste var å lære barna sannhetskjærlighet, lydighet og flid. Løgn, selvråderett og lediggang skulle bekjempes. Hagen (2001) refererer en beskrivelse fra en skolehjemsbestyrer som i 1937 fortalte hvordan de forberedte barna på det voksne livet:

"Vi mener at en gutt som har vennet seg til å lystre, til å utføre en ordre korrekt, til å spørre om lov og søke råd før han tar en viktig avgjørelse, som forstår å bøye sin vilje under en annens, som ikke trenger seg frem, men venter på sin tur og omgang. Vi mener at en gutt for hvem dette er blitt en vane, vil bli en god samfunnsborger" (s. 32).

Pietismen fikk innflytelse i mange hjem, og gjenspeilet seg i skolelovgivningen helt fram til 1969. Mange medlemmer av vergeråd og forsorgsstyrer var nok preget av det pietistiske synet på religion og moral.

Hagen (2001) viser til et sitat fra Ingvald B. Carlsen (1929) om hvordan barneoppdragelsen ensidig tok hensyn til det sjelelige, og at det legemlige burde bekjempes. Han uttrykte det på denne måten:

"Hånd i hånd med den mest åndelige oppdragelse gikk ofte en hårdhendt og meningsløs tukt, ja mishandling av legemet. Kanskje vi kan gjenkalle i erindringen private hjem eller barnehjem hvor man praktiserte den karikatur av barneoppdragelse: prek og pryl. Det var barnehjem hvor det skulle leses lange andakter ved hvert måltid, og den minste forsømmelse eller ulydighet ble straffet bokstavelig talt blodig" (s. 33).

Skolehjemmene hadde anledning til å anvende fysiske refselsesmidler ut over det som var tillatt i andre institusjoner. Selv om adgangen til å benytte kroppslig refselse i skolen ble opphevet med folkeskolelovene av 1936, ga vergerådsloven fortsatt hjemmel for dette i skolehjemmene. Et lovforbud om dette kom først med spesialskoleloven av 1951, og ble ytterligere presisert i barnevernloven av 1953. Til tross for at det ble totalforbud mot fysisk refselse i skolehjemmene, hang denne straffepraktisen igjen til langt opp på 1960-tallet. Lovforbudet gjaldt for øvrig ikke for barn i fosterhjem, der fosterforeldre kunne refse barna på samme måte som barns biologiske foreldre. Det var først med lovendring i barneloven i 1987 at fysisk straff fra foreldre ble forbudt, jf. kapittel 3.3.

4.2 1980 – en endring i synet på barn?

1980-tallet kan på mange måter sies å representere et skifte med hensyn til å ta barn på alvor. Fra statlig hold ble det innført flere forordninger for å sikre barns autonome status og rettigheter i praksis.

I 1981 utnevnte Norge verdens første barneombud. Intensjonen var å ha en instans som skulle tale barnets sak og fremme barns interesser overfor både offentlige og private, og som skulle følge med i utviklingen av barns oppvekstvilkår. Barneombudet skulle blant annet se til at lovgivning til vern av barns interesser ble fulgt, og foreslå tiltak som ville styrke barns rettssikkerhet.

I 1981 kom også barneloven som regulerer det rettslige forholdet mellom barn og foreldre. Loven gir barnet en selvstendig selvbestemmelsesrett i visse forhold. Loven presiserer også foreldres ansvar for å oppfylle barnets behov.

FNs konvensjon om barns rettigheter (1989) ble ratifisert av Norge i 1991. Barnekonvensjonen er i dag norsk lov gjennom inkorporering i menneskerettighetsloven i 2003. Konvensjonens bestemmelser går foran annen lovgivning ved motstrid. Barnekonvensjonen forfekter et perspektiv hvor barnet skal forstås som subjekt; det vil si som et menneske som innehar rettigheter på selvstendig basis; ikke bare fordi det er et barn og derfor må beskyttes.

Barneverntjenesteloven av 1992 gjenspeiler mange av prinsippene og bestemmelsene i barnekonvensjonen. Barnets medbestemmelse skal sikres så langt som mulig innenfor prinsippet om "barnets beste". Barnets behov og perspektiv skal taes på alvor også når barnet er plassert borte fra foreldrehjemmet.

4.3 Barneomsorgen 1900 – 1954; "Vergerådsreformen"

I det forrige århundret var offentlig barneomsorg preget av tre lover: Vergerådsloven av 1896, barnevernloven av 1953 og barneverntjenesteloven av 1992.

Vergerådsloven trådte i kraft i år 1900. Loven ble utarbeidet under ledelse av juristen Bernhard Getz, og kom som en konsekvens av en økende bekymring for utvikling av ungdomskriminalitet og fengsling av barn, kombinert med de problemene obligatorisk skole skapte for mange barn. Getz mente at kriminalitet måtte sees i lys av forsømmelse, og at forebygging var viktig. Den kriminelle lavalder ble hevet fra 10 til 14 år. Oppdragelse og opplæring i skolehjem skulle avløse fengselsstraff eller utvisning fra skolen. Vergerådet var det operative organet i barneomsorgen og kunne gripe inn overfor barn og foreldre med advarsler, opphevelse

av foreldremyndighet og bortplassering av barn i fosterhjem eller barneinstitusjoner. Plasseringer ble også foretatt av forsorgsstyrer og helseråd. Statistikken for 1946 viser at mer enn halvparten av barnehjemsbarna ikke var "vergerådsbarn".

Den private og kommunale sektor omfattet ulike institusjonstiltak, men de vanlige barnehjemmene ble brukt i de fleste tilfellene. Barnehjemmene ble viet liten oppmerksomhet i vergerådsreformen. Første halvdel av det 20. århundret var kjennetegnet av en nedtrapping i antall barnehjem. Ingen nye barnehjem ble opprettet (jf Wiesener 1948 i NOU 2004:23), og flere hundre kommunale barnehjems plasser ble avvirket. En hovedgrunn til nedbyggingen ble antatt å ligge i barnehjemmenes anstrengte ressursituasjon; svak økonomi, lav bemanning og dårlige boforhold.

Tvangsskolene rettet seg mot barn som hadde begått en straffbar handling, barn som hadde forsømt skolen eller vist dårlig oppførsel, og barn som hadde behov for midlertidig opphold.

Skolehjemmene, som fortrinnsvis skulle drives av staten, var svært sentrale i vergerådernes plassering av barn. Skolehjemmene skulle framstå innenfor en "statsorganisasjon av tvangsoppdragelse", og det ble stilt krav til både organisering og innhold. Skolehjemmene ble i vergerådsloven inndelt i "mildere" og "strengere". De "strengere" skolehjemmene var forbeholdt barn og ungdom mellom 12 og 21 år som hadde forøvet grovere forbrytelser eller vist at de var i "sær grad sædelig forkomme".

Vergerådene kunne også gjøre bruk av fosterhjem til barn som måtte plasseres borte fra hjemmet, men i forarbeidet til vergerådsloven ble det uttrykt en restriktiv holdning til fosterhjem. Disse kunne brukes til barn som var utsatt for sviktende foreldreomsorg, mens barn med mer alvorlige problemer burde institusjonsplasseres:

”Ikke særlig fordærvede eller opsætsige Børn” burde plasseres i fosterhjem, men dog "ikke alltid og for enhver Pris", mens de "fordærvede og forvildede" burde gjennomgå en strengere Skole, hvor der er systematisk Disciplin, Orden og stadig Opsyn" (Getz 1892 referert i NOU 2004:23, s. 29).

Vergerådsreformen innskjerpet dermed bruk av institusjon i forhold til fosterhjem og privat pleie.

Historisk sett har både kontroll og tilsyn med fosterhjem/pleiehjem for barn fungert dårlig. I 1905 kom pleiebarnsloven. De Castbergske barnelover fra 1915 hadde også et eget kapittel om bortsatte barn. Det ble innført meldeplikt til helserådet når barn under 14 år ble bortsatt mot betaling, og helserådet skulle føre tilsyn.

Barnevernarbeidet hadde dårlige kår under krigen. Dette gjaldt også barnehjem og skolehjem. Av 180 barnehjem ble åtte totalt utslettet og 25 ble skadet under okkupasjonen i 1940 og ved nedbrenningen av Finn-

mark på slutten av krigen (Hagen 2001). Mange barnehjem og enkelte skolehjem ble overtatt av tyskerne, og de ble henvist til å finne andre steder for virksomheten.

Det er ingen tvil om at institusjonene, på slutten av vergerådsreformen, slet med betydelig svekket legitimitet. Det var ulike årsaker til dette. For det første førte alle hendelsene under krigen til krise for barnehjemssektoren. For det andre hadde kritikken mot barneinstitusjonene akselerert. Kritikken bygget på skandaler og rapporteringer om mishandling, overgrep, utnyttelse av barnas arbeidskraft, ressursmangel, inhumane boforhold og et ikke-fungerende tilsyn. Kritikken medførte krav om bedre kontroll av barn i institusjoner og fosterhjem. Sosiallovutvalget anbefalte at det ble etablert et statlig overtilsyn, og at departementet ansatte inspektører. I 1946 ble den første av de tre barneverninspektørene ansatt. Tilsynet avdekket mangler ved flere institusjoner, og mange ble nedlagt. De som ble igjen, fikk midler fra departementet som satte vilkår for godkjenning. Blant annet måtte alle styrere forplikte seg til å ta statens ett-årige barnevernkurs (Hagen 2001).

4.4 Barneomsorgen 1954 – 1993; "Barnevernreformen"

Etter at barnevernloven trådte i kraft i 1954, ble det barnevernsnemnda som skulle forestå plasseringer av barn i institusjoner og fosterhjem. Alt "barnevernarbeid" som tidligere hadde vært spredt på vergeråd, forsorgsvesen og helseråd, skulle nå samles under barnevernsnemnda. Der forebyggende tiltak ikke førte fram, skulle barnet plasseres bort, og da helst med foreldres samtykke. Alle fosterhjem og barneverninstitusjoner skulle godkjennes på forhånd og stå under tilsyn av en stedlig nemnd. Fosterhjem skulle prioriteres ved anbringelse. De første stillingene som barnevernsekretærer i fylkene ble opprettet i 1955, og innen 1958 var alle på plass. At fylkesmannen fikk en rolle i barnevernet, ga barnevernet en viss anerkjennelse (Hagen 2000).

Barneverninstitusjoner som hørte inn under barnevernloven var barnehjem, daginstitusjoner og barnekolonier. Skolehjem og tvangsskoler lå ikke til barnevernlovens ansvar. Da Lov om spesialskoler ble iverksatt i 1952, ble skolehjemmene spesialskoler for barn og unge med tilpasningsvansker (seinere atferdsvansker) under Kirke- og undervisningsdepartementet, eller de fikk status som verneskoler under Sosialdepartementet. Både i spesialskoleloven og i barnevernloven ble samarbeidet mellom barnevernet og atferdsskolene formalisert. Barnevernet, i samarbeid med skolestyrene, kunne fortsatt benytte spesialskoler til plassering av barn og ungdom med tilpasningsvansker som plasseringstiltak.

Fosterhjemmene fikk en helt annen status enn de hadde hatt under vergerådsloven. Fosterhjemmene ble

forstått som det beste plasseringsalternativet, og ble ansett for å ha mange fortrinn foran institusjonene. Institusjonene, på sin side, måtte sees på som et nødvendig onde. I barnevernskomiteens innstilling til barnevernloven het det at man "alltid burde strebe etter mest mulig å få barna anbrakt i gode fosterhjem" (NOU 2004:23, s. 29).

Framveksten av barneverninstitusjonen, med de faglige innretninger som vi kjenner i dag, kan tidfestes til 2. halvdel av det 20. århundret. På 1950- og 1960-tallet opplevde institusjonen en stor tillitskrise. Det ble blant annet stilt spørsmål ved om institusjonen i det hele tatt kunne ivareta barn og ungdoms oppvekst og oppdragelse. En økende samfunnsinteresse for institusjonens indre liv og de mange skandalene knyttet til uverdige forhold for barn, førte til krav om materiell og faglig rehabilitering.

Det var ulike årsaker til at institusjonens kvaliteter kom i søkelyset. For det første var det generelt en økende sosial kritikk i Europa på 1960-tallet. Europa var i en oppbyggingsfase etter siste verdenskrig. Menneskerettigheter og menneskelige behov framsto som de sentrale, bærende elementene i en ønsket velferdsutvikling. Kritikken utfordret også barneverninstitusjonen. Ryktet som oppbevaringssted for barn og unge passet ikke inn i en slik tenkning. Det ble satt spørsmål ved institusjonens innhold; både ved den filosofien som lå til grunn for arbeidet, og den behandlingen som barn og unge fikk.

Det er vel ikke tvil om at forskningsresultater, som ble lagt fram midt i forrige århundre, også understøttet kritikken og bidro til svekket faglig legitimitet. På 1950-tallet viste flere studier til at institusjonen hadde en negativ effekt på barns utvikling (Bowlby 1951, 1958, Pringle og Bossio 1958). Bowlby var antagelig den forfatteren som mest påvirket en negativ holdning til institusjonen. Bowlby, som bygget sine teorier på psykoanalysen, uttrykte at mistilpasning og atferdsproblemer hos barn og ungdom kunne være et resultat av deprivasjon, og at dette spesielt kunne knyttes til forholdet mellom mor og barn. Han hevdet at tidlig atskillelse og tilknytningsbrudd til mor kunne skape store problemer for barnet og ungdommen seinere. For det første ble det satt fokus på skaden som tilknytningsbrudd kunne forårsake, for det andre hadde Bowlby liten tiltro til om institusjonen, med sin pedagogiske innretning, ville være i stand til å bote på eller behandle skadene av bruddene. Goffmans (1961) forskning på 1950-tallet som resulterte i teorier om den "totale institusjon", bedret heller ikke tilliten til institusjonen. I Goffmans perspektiv kunne institusjonen forstås som et isolert samfunn med sterke skiller til verden utenfor. Dette ga grobunn for at også barneverninstitusjonen representerte en negativ og "unormal" setting. Dette ble forsterket gjennom anvendelse av begreper som institusjonalisering, stigmatisering og avvik. De "negative" forskningsresultatene bidro til at

”institusjonens ødeleggende rolle” ble tatt opp i verdens helseorganisasjon (WHO). Dette var på bakgrunn av en rapport som var utarbeidet av Bowlby (1951).

Kritikken førte til krav om forbedringer av institusjonsomsorgen, og om endringer i lover og regelverk. I følge Palsvig (1991) ble den danske Lov om barneverntjenester av 1958 (implementert i 1964), i stor grad, basert på Bowlbys idéer. Det kom betydelige reformer av organisatorisk og faglig art rundt om i Europa. Mindre institusjoner, eller små enheter som var knyttet til en organisatorisk, institusjonell base, erstattet de tidligere store og upersonlige institusjonene. Institusjonen skulle ikke lenger framstå som en isolert ”øy” i samfunnet, men som en integrert forordning i ulike lokale kontekster. Goffmans totale institusjon ble forlatt til fordel for familie-modellen (Fromman, Haag og Trede 1991). Internt i institusjonen ble det utformet nye handlingsstrategier for innsatsen. Det ble lagt vekt på veiledning og kommunikasjon med beboerne, på normalisering og selvstendigjøring. Disse begrepene sto i kontrast til tidligere ”negative” begreper knyttet til barneverninstitusjonen; spesielt institusjonaliseringsbegrepet (Jones 1979).

Her hjemme ga sosialdepartementet ut et eget småskrift forfattet av pedagogene Cecilie og John Murphy. Dette beskrev hvordan barnehjennene burde tilrettelegges, og hvilket innhold de burde ha. Innledningsvis formidlet departementet hvilken politisk linje de ville følge i barnehjemsspørsmålet på bakgrunn av sentrale perspektiver i barnevernloven av 1953. Det var åtte punkter i departementets barnehjemsprogram ved inngangen til 1960-årene (NOU 2004:23, s. 39):

- ”Det ble igjen presisert at man ønsket små barnehjem. De ruvende institusjonene ville departementet komme bort fra. Man ville derfor gå inn for å senke barneantallet med 8 - 10 barn i de store institusjonene, og på sikt prøve å komme ned på den øvre grense på barn i alle hjem.
- Barnehjennene var ujevnt fordelt rundt om i landet. Man ville legge opp til at bortplasserte barn slapp å flytte langt bort fra sitt bosted.
- Departementet erkjente at det var liten differensiering blant barna i barnehjennene. De samme hjemmene hadde gjerne blandet barn som var i behov av kortvarige opphold med barn som var tatt inn for langvarig oppfostring. Man ville nå arbeide for å unngå en slik blanding.
- Mange steder fantes det hjem som praktiserte en uheldig alderssegregering ved inntak av barn. Departementet ville arbeide for å komme bort fra slike aldersgrenser, som blant annet førte med seg at barna ble utsatt for unødig og uheldig flytting.
- Departementet understreket at ”det er ikke riktig å la barna i barnehjennene være avhengige av veldedighet”. Man ville derfor arbeide for å få hevet kommunens betaling for barna slik at de noenlunde dekket det som barnas opphold

faktisk kostet. Man ville bort fra et driftsgrunnlag basert på innsamlinger, gaver, kirkeoffer, basarer og tilstelninger i de private barnehjennene.

- Det ble presisert at barnevernsnemndene hadde til oppgave å føre tilsyn med alle barn i barnehjem. Det gjaldt også barn som foreldrene selv hadde henvendt seg direkte til barnehjennene med, uten å gå veien om barnevernsnemnda.
- Departementet kom på ny tilbake til betydningen av personalets kompetanse og rekruttering av personer med utdanning for oppgaven. Mye hadde skjedd på dette feltet siden den nye loven var innført, ikke minst etter at man i 1956 hadde fått en egen komitéinnstilling om utdanning av barnevernsarbeidere. Men mye sto igjen å løse. Et viktig undertema her var lønnsnivået, som i mange tilfeller lå lavt, påpekte departementet.
- Endelig tilkjennega departementet en reservasjon mot den sterke tiltro man i barnevernsreformen hadde hatt til bruk av fosterhjem. Departementet hadde gjennom 1950-årene gjentatte ganger gitt uttrykk for utvidet anvendelse av fosterhjem, men påpekte nå at ”spørsmålet om fosterhjemsanbringelse har mange sider”. Barnevernsnemndene ble oppfordret til grundigere å overveie bruk av barnehjem eller fosterhjem i hvert enkelt tilfelle. Til dette spørsmålet hørte arbeidet med å opprette formidlingsentraler i fylkene til hjelp for barnevernsnemndene i arbeidet med å finne gode anbringelsessteder for barna.”

Med Cecilie og John Murphys småskrift formidlet departementet ønsket om en modernisering av barnehjennene i tråd med tidens barnepsykologi og ”moderne oppdragelse”. Det ”gode barnehjem” burde ha et innhold som i tillegg til daglig omsorg også skulle ha et pedagogisk siktemål som la til rette for barnas personlige utvikling og sosialisering.

Selv om epoken etter barnevernlovens innføring i 1954 var preget av optimisme og nye faglige perspektiver også når det gjaldt barneverninstitusjonene, ble det konflikter og kritikk som dominerte institusjonsbildet. Dette var særlig knyttet til spesialskolene for barn og ungdom med tilpasningsvansker, og verneskolene.

Det offentliges rolle i institusjonskritikken er beskrevet på denne måten i NOU 2004: 23:

”Både før og under mandatperioden har dette arbeidsområdet vært preget av et relativt stort engasjement fra skrivende samfunnskritikere. I særlig grad har det vært rettet et kritisk søkelys mot barneinstitusjonenes virksomhet fra årvåkne journalister. Pressen har i mange tilfeller hatt en funksjon som barnas talerør i saker der forholdene i barnehjem og spesialskoler stod i fokus. Medienes interesse har bidratt til å avdekke og opplyse om kritikkverdige forhold mange av institusjonsbarna levde under. Kritikken førte i de fleste tilfellene til at myndighetene reagerte, oftest ved institusjonsnedleggelse” (s. 12).

Verneskolene fikk en levetid på 10 - 15 år. Ved integrering av spesialskoleloven i grunnskoleloven i 1975 ble det en formell skilsmisse mellom atferdsskolene og barnevernet. Spesialskoleloven ble opphevet, og det var ingen særskilte bestemmelser i skoleloven om tiltak overfor barn med atferdsvansker.

Fra 1960 ble det utviklet alternativer til de tradisjonelle institusjonene. Rostad ungdomshjem i Nord-Trøndelag var et eksempel. Denne institusjonen skulle kombinere omsorg, skole og sport med utgangspunkt i ungdommens individuelle behov. Et annet eksempel var "Buskerudprosjektet" som ble etablert på begynnelsen av 1980-tallet. Dette var et tilbud til ungdom med alvorlige atferdsvansker (kriminelle), og de faglige tilnærmingene ble baserte på individuelle løsninger. Generelt ble institusjonene i Norge rustet opp materielt og faglig. Lange opphold (oppvekst) ble erstattet med kortere opphold (avlastning) (Hagen 2001).

Lov om barneverntjenester av 1992 med forskrifter legger også opp til en betydelig faglig og rettssikkerhetsmessig styrking av institusjoner og fosterhjem. Det har kommet flere lovendringer, forskrifter og veiledere de siste årene. Disse har som formål å sikre forsvarlig saksbehandling, barns rettigheter under plassering, oppfølging/tilsyn og ettervern. Det er utarbeidet forskrifter knyttet til godkjenningsordninger, kvalitetskriterier og kontrollrutiner.

5. Barnevernet i Trondheim fra 1930-årene til 1980-årene

Kapitlet bygger på arkivmateriale og intervjuer med tidligere ansatte i Trondheim kommune. Det inneholder historiske glimt og lokal statistikk. For øvrig vises til kapittel 11 der det er enkelte vurderinger av kommunens overordnede arbeid med plassering av barn i barnehjem, skolehjem og fosterhjem.

Fra 1930-årene til 1954

I 1938 ble det oppnevnt nytt vergeråd i Trondheim. Men dette fungerte ikke i krigsårene. Nasjonal Samling innsatte sitt eget.

Etter frigjøringen reiste sosialrådmannen i Trondheim spørsmål om hvem som skulle tjenestegjøre som vergeråd. Den 21. juni 1945 valgte bystyret fem medlemmer med varamenn. På én person nær ble det det samme vergeråd som var valgt i 1938, og med byrettsdommer J. M. Jacobsen som formann.

Trondheim, Strinda, Tiller, Leinstrand og Byneset hadde hver sine vergeråd og forsorgsstyrer før barnevernloven av 1953. Deretter hadde de egne barnevernsnemnder frem til etablering av storkommunen i 1964.

Både vergerådet og forsorgsstyret kunne plassere barn utenfor hjemmet, vergerådet mot foreldrenes vilje. I Trondheim ble saksbehandlingen samlet ved forsorgsvesenets kontor.

Under krigen var to av byens barnehjem nedlagt, Vestbyen Barnekrybbe og Fridheim. Ved frigjøringen var det stort behov for barnehjems plasser, men byen hadde bare tre tilbud:

- Trondheim kommunale Mor- og spedbarnshjem i Møllebakken
- Frelsesarmeens barneherberge Øvre Engen (Lykkebo)
- H. W. Finnes barnehjem.

I tillegg ble barn sendt til barnehjennene Sundnes på Inderøy, Saltburå, Nylænne og Kleivan i Stjørdal. Trondheim ga kr 25.000 til Sundnes ved etableringen i 1922, og skulle til gjengjeld få anbringe inntil 25 gutter der til enhver tid mot vanlig betaling.

I januar 1946 oppnevnte formannskapet en komité som skulle utrede barnehageutbygging i kommunen, og i mai 1947 fikk en komité i oppdrag å utrede nye barnehjem. De ble slått sammen i mai 1949 til "Felles-

komitéen for barneforsorg". Den avga sin innstilling i 1951 og konkluderte med at barneforsorgen i byen var "adskillig forsømt". Dette måtte for en vesentlig del tilskrives de fem krigsårene og skadene som byen var påført. Komitéen ga uttrykk for at "En god barneforsorg vil minske kriminelle handlinger, minske forsorgsutgiftene og minske drikkfeldigheten. Dette medfører igjen øket arbeids glede og arbeidsintensitet, og skaper gode, lykkelige mennesker". Komitéen oppfordret til å prioritere barnehjennene (herunder barneherberger og ungdomspensjonater), da en på dette området var i en nødssituasjon.

Både vergerådet og forsorgsstyret hadde et nettverk av pleieførelde - "gode familier" - som kunne forespørres om de ville ta imot nye barn, eventuelt anbefale andre foreldre i nærområdet. Dette bidro til å skape en viss kontinuitet i pleiebarnsforhold, og samtidig en geografisk konsentrasjon. Trondheim vergeråd sendte hyppig barn til pleiefamilier i Selbu, Budal og Sokedal.

Statistikken viser følgende tall for plassering av barn utenfor hjemmet:

År	I familier (fosterhjem)	I barnehjem
1946	106	48
1947	96	44
1948	86	49
1949	75	45
1950	76	50
1951	74	40
1952	72	30
1953	70	36

I tillegg ble elever innskrevet i skolehjem/spesialskoler. I 1954 dreide det seg om 19 barn. Følgende skoler ble benyttet: Stavne, Leira, Trogstad, Åsgård, Toten og Ulfnesøy, dessuten Foldin verneskole (tidligere Bastøy skolehjem) og Bjerketun verneskole (tidligere Bjerketun skolehjem).

Barnevernloven trådte i kraft 1. juli 1954

Den 25. mars 1954 oppnevnte Trondheim bystyre den første barnevernsnemnda i kommunen. Lege C. V. Lange ble formann. Barnevernsnemnda fikk oppgaver

som tidligere hadde ligget til vergerådet, forsorgsstyret og helserådet. Samtidig ble forebyggende arbeid poengtert. Barnevernloven la betydelig vekt på nettopp slike tiltak. Nå skulle forholdene legges til rette for at barn fortrinnsvis kunne forbli i sine biologiske hjem. Det ble en samordning av administrasjonen for forsorgsvesenet, bykassens avdeling for tuberkuløse, avdelingen for sinnssykehus m.v. og endruehetsnemnda. Bystyret vedtok 8. juli 1954 at navnet skulle være sosialkontor og tittelen på lederen sosialsjef.

I små kommuner gjorde medlemmene av barnevernsnemnda selv mange av de lovpålagte oppgavene for barnevernet. I større kommuner som Trondheim ble de utført av kommunalt ansatte. I alt tre stillinger var ørmerket for arbeidet ved overgangen til barnevernloven.

Trondheim og Strinda hadde hatt et felles skolepsykologisk kontor. Fra november 1958 ble det omdannet til et felleskontor for hele fylket. I den anledning ble det sendt ut et rundskriv om virksomheten:

”Psykologen er rådgiver for skolen og skolemyndighetene. De skal gi uttalelse etter oppmodning fra skolestyre, helseråd, skolelege, barnevernsnemnd eller skoleinspektør. Når et barn ønskes undersøkt, må skolen først få foreldrenes samtykke. Skolen sender så melding til kontoret gjennom overlærer, styrer eller skolelege. Som grunnlag for prøven må skolen sende med mest mulig opplysninger om barnet fra klasseforstanderen. Barn som en ønsker overflyttet til observasjonsskole skal alltid prøves av psykologen først.

Dersom foreldrene nekter at barnet blir undersøkt av skolepsykologen, kan barnevernsnemnd eller skolestyret forlange en slik prøve.”

Fra fylkesmannens årsrapporter 1958 - 1970

Rapporten for 1958:

Det skolepsykologiske kontoret hadde hatt 17 henvendelser fra barnevernsnemnda og sosialkontoret i Trondheim, 7 fra Strinda. Alle barnevernsinstitusjoner i fylket lå i Trondheim. Politimesteren i Trondheim og Strinda ga uttrykk for at samarbeidet med barnevernsnemnd og sosialkontor i Strinda var meget godt, mens kontakten med tilsvarende organer i Trondheim kunne ha vært bedre. Sosialkontoret ”arbeidet for lite ute i marken”. Dette hadde fylkesmannen tatt opp med sosialrådmannen.

Rapporten for 1960:

Folketallet i Trondheim var 59.286. Det skolepsykologiske kontoret var overbelastet og hadde lange ventelister. Barnevernsnemndene kunne i mange tilfeller ikke vente på tur, selv i saker hvor det absolutt burde ha vært foretatt grundige undersøkelser før vedtak om anbringelse. Nemndenes arbeid med nervøse barn og barn med tilpasningsvansker ble sterkt hemmet fordi det var vanskelig å få plass i spesialskoler og behandlingshjem.

Dette året hadde fylket hatt 19 fengslinger av gutter under 18 år, derav ni 16-åringer og to 15-åringer. De to barnehjemmene, Lykkebo og H. W. Finnes barnehjem, hadde fullt belegg (til sammen 32 plasser). Trondheim kommunale Mor- og spedbarnshjem som var godkjent for 30 barn og 3 mødre, var derimot ikke fullt, og tok derfor inn barn fra begge Trøndelagsfylkene, Vest- og Nord-Norge. Møllebakken Ungdomspensjonat åpnet i sine nye lokaler med hybler for ”12 vanskeligstilte” gutter i alderen 15-21 år, fortrinnsvis fra Trondheim. Tilsynet med fosterhjemmene var ikke tilfredsstillende.

Rapporten for 1962:

Sekretariatet for barnevernsnemnda var underbemannet, med den følge at saker ikke ble tilfredsstillende undersøkt og fulgt opp. Nemnda hadde søkt kommunen om flere stillinger, uten at dette hittil hadde gitt resultater. De fleste barnevernsaker startet med politianmeldelse av barn for innbrudd og tyveri. Også skolene sendte en rekke saker til barnevernet, ofte begrunnet med foreldres dårlige boligforhold og alkoholmisbruk. Fra 1960 var det et midlertidig samordningsutvalg for barne-, ungdoms- og familievernet i fylket og Trondheim kommune. Utvalget var faglig sammensatt med representanter fra barnevernsnemndene, politi, skole og helsemyndigheter. Barnevernsekretæren hos fylkesmannen fungerte som utvalgets sekretær. Høsten 1962 ble Lykkebos to nye paviljonger i Øystein Møylas vei åpnet, hver med plass for 12 barn. Lykkebo og H. W. Finnes barnehjem tok imot barn fra 3 år og oppover og hadde fullt belegg, slik at det ikke alltid var mulig å få plass der. Byen manglet barnehjem for barn på 1-3 år. Dette året fikk Trondheim to familierådgivningskontorer. Det ene var interkommunalt (Trondheim og Strinda), det andre ble opprettet av Nidaros bispedømmeråd.

Rapporten for 1963/1964:

Kommunesammenslutningen ble gjennomført. Pr 30. juni 1964 hadde barnevernsnemndas sekretariat ikke flere funksjonærer enn før sammenslutningen. Det skulle opprettes nye stillinger, blant annet barnevernsjef og en ny kurator i tillegg til den man allerede hadde. Skolepsykologisk kontor hadde fortsatt altfor liten kapasitet. Ved akutte tilfeller måtte barn over 14 år sendes til sykehusets psykiatriske avdeling på Haukåsen, både for observasjon og behandling.

Rapporten for siste halvår 1964:

Trondheim hadde nå 111.378 innbyggere. Barnevernet mottok 460 meldinger om barn, hvorav 300 ble henlagt etter nærmere undersøkelse. I årsmeldingen for sosialkontoret ble det opplyst: ”Etter kommunesammenslutningen pr. 1.1.1964 ble det opprettet egen barnevernsavdeling under Trondheim Sosialkontor. 1964 har vært et overgangsår når det gjelder opplegget

av barnevernet i kommunen. Avstandene innen kommunen blir store, men barnevernsnemndas arbeidsfelt ligger vesentlig i det gamle byområdet. Barnevernsnemnda har til dels arbeidet under vanskelige personellforhold, særlig i kuratorvirksomhet, men dette vil etter hvert bli bedre når stillingene blir besatt etter vedtatt bemanningsplan. Mangel på egnede anbringelsessteder er en vesentlig hindring for et effektivt barnevernsarbeid.”

Rapporten for 1965:

Dette år mottok Trondheim 485 meldinger om barn, hvorav 412 ble henlagt. Barnevernsnemndas årsmelding opplyser: ”Barnevernsnemndas arbeidsmengde er stor, men arbeidet vanskeliggjøres på grunn av manglende anbringelsesmuligheter i de alvorligste tilfelle. Særlig store er problemene når det gjelder foreløpig anbringelse, jfr. barnevernlovens § 11. Det er absolutt nødvendig at barnevernsnemndene skaffes nødvendige hjelpemidler for sitt viktige arbeid. Til å være en så stor by som Trondheim må imidlertid forholdene sies å være stort sett tilfredsstillende.”

Rapporten for 1966:

Innbyggertallet hadde økt til ca 118.000. Barnevernsnemnda hadde store vanskeligheter med å skaffe nødvendige plasser ved spesialskoler for barn og ungdom med tilpasningsvansker. Det gjaldt både gutter og piker. Nemnda hadde også problemer med å skaffe foreløpige anbringelser, jf barnevernloven § 11. I brev 14. desember 1966 fra nemnda til Kirke- og undervisningsdepartementet ble det beklaget at en gutt som det hadde vært søkt for i spesialskole siden 1963, ennå ikke hadde fått plass.

Rapporten for 1967:

Som foregående år slet man for å skaffe plasser i spesialskoler, men ellers var forholdene i Trondheim tilfredsstillende.

Rapporten for 1968:

Nå var det ca 120.000 hjemmehørende i Trondheim. Barnevernsnemnda holdt 21 møter i 1968. Hovedarbeidet gjaldt politisaker, men det var en økning av saker oversendt fra skolemyndighetene. Hvorvidt det skyldtes flere problemer innen skolen eller en bedring av samarbeidet skole/barnevernsnemnd, skulle være usagt. I Trondheim kom det inn 804 meldinger om barn, mot 779 året i forveien. Barnevernsnemnda behandlet 16 saker om omsorgsovertakelser mv. etter § 5. Det var problemer med å få plasser i spesialskoler for barn og ungdom med tilpasningsvansker, videre problemer med plasseringer etter barnevernlovens § 11. Politiet måtte i stadig større utstrekning varetaktsfengsle, noe som var uholdbart. Barnevernsnemnda hadde søkt om å få disponere rom for dette formålet i det planlagte nybygget

for politiet i Trondheim, men dette var blitt avslått. Det var stor pågang etter fosterhjem, og særlig vanskelig å finne egnede hjem for større barn (7 - 16 år). Møllebakken Ungdomshjem var midlertidig nedlagt/bortleid til Røde Kors Barnehjelp i 1966. Nå vurderte man å få i gang igjen ungdomspensjonatet. Fylkesmannen hadde tatt opp en del utilfredsstillende forhold ved Trondheim kommunale Mor- og spedbarnshjem. Forholdene var deretter blitt tilfredsstillende.

Rapporten for 1969:

Trondheim hadde 126.170 innbyggere. Barnevernsnemnda behandlet 865 saker om barn. 230 saker var fremdeles under behandling ved utgangen av året. Verken når det gjaldt antall barn eller arten av barnevernsaker, var det noen merkbar forandring fra forrige år, bortsett fra en del nye saker om ”sniffing”, et problem som nemnda så liten mulighet for å gjøre noe med. Det hadde vært en del pågang etter fosterhjem, særlig for barn i aldersgruppen 7 - 14 år. Spørsmålet om opprettelse av en fosterhjemsentral ble drøftet. Møllebakken Ungdomspensjonat planla gjenåpning. De øvrige barnevernsinstitusjonene hadde drevet med nærmest fullt belegg hele rapportåret. Det hadde ikke vært spesielle problemer ved noen av institusjonene.

Rapporten for 1970:

Fylkestinget vedtok å opprette en fosterhjemsentral. Arbeidet med gjenåpning av Møllebakken Ungdomspensjonat fortsatte. Ca 30 av beboerne i strøket rundt hadde skrevet under på en protest mot institusjonen. Trondheim kommunale Mor- og spedbarnshjem tok imot 12 mødre og 43 barn i 1970. Enkelte barn var langtidsplasserte. Finnes barnehjem hadde etablert en fast ordning med tilsynslege. Gjennomsnittsbetegget i året var 10 - 11 barn, mens det var plass til 12. Lykkebo hadde vært så godt som fullt med 12 barn i begge avdelinger.

Kommunesammenslutningen trådte i kraft

1. januar 1964

Ved kommunesammenslutningen i 1964 hadde Byneset ingen barn under omsorg. I Leinstrand var 7 barn under omsorg, i Tiller 8 barn og i Strinda 39 barn.

Fylkesmannen opplyste i brev til Sosialdepartementet 2. februar 1968 om ettervernet for elever utskrevet fra spesialskoler og verneskoler for barn og ungdom med tilpasningsvansker:

”Ved Sør-Trøndelag fylke er det alt overveiende Trondheim barnevernsnemnd som har elever plassert i spesialskoler og verneskoler for barn og ungdom med tilpasningsvansker. Pr. 1.1.1968 hadde Trondheim barnevernsnemnd 13 elever plassert i slike skoler (derav 7 gutter). Av de andre barnevernsnemndene er det et par som har elever i slike skoler.

Trondheim barnevernsnemnd oppnevner tilsynsfører samtidig som spesialskole- og verneskoleplassering vedtas hvis tilsynsfører tidligere ikke er oppnevnt. Det er overveiende funksjonærer ved sosialkontoret som blir benyttet til slike verv, men også lærere, elever ved Sosialskolen m.v. blir benyttet.

I hvilken utstrekning tilsynsføreren går aktivt inn for oppgaver avhenger av det enkelte tilfelle. Tilsynsføreren søker ikke alltid kontakt med skolen i den tiden elevene er plassert der, heller ikke blir det alltid lagt opp plan for ettervernet i samråd med skolen. For de andre barnevernsnemndene er forholdet stort sett det samme.

Trondheim barnevernsnemnd fremholder for øvrig at problemer med å få plassert elevene i slike skoler gjør det vanskelig å legge opp noe effektivt ettervern, og at ettervernet der ikke er noe problem i forhold til å få plass til elevene.

Trondheim Vernelag har ca. 25 unge under 18 år under tilsyn i Sør-Trøndelag, derav ca. 20 i Trondheim. Det er imidlertid svært få av disse som Vernelaget har tilsyn med i forbindelse med utskrivning fra spesialskole eller verneskole. Vernelaget peker i likhet med barnevernsnemnda på at problemet er å få disse unge inn ved slike skoler, og at en planlegging av ettervernet er formålsløst så lenge det ikke er plasser ved disse skolene.

Mangelen på kontakt med skolen og elevene under plasseringen synes fra nemndenes side å bunne i rent praktiske problemer. For flere av spesialskolene vil et slikt besøk ta opp til 4-5 dager bare i reise. Også fra skolens side vil vel den lange geografiske avstand til elevens hjemmemiljø være til stor hinder både i behandlingen og i ettervernsopplegget. En spesialskole for barn og ungdom med tilpasningsvansker i Trøndelagsområdet vil avgjort bety svært mye for å få gjennomført et effektivt ettervern.....”

Frem til midten av 1970-tallet hadde sosialkontoret tre underavdelinger – for barnevern, edruskap og sosiale saker. Disse hadde lokaler i Søndre gate og dekket hele byen. Barnevernavdelingen med barnevernsjefen i spissen rapporterte til sosialsjefen. Linjen oppover gikk videre fra sosialsjef via sosialrådmann til finansrådmann (rådmannen). Barnevernsnemnda var politisk ansvarlig for barnevernkontorets arbeid. Saksbehandlerne arbeidet med saker for hele byen. Det ble også trukket inn spesiell fagkompetanse. Saksbehandlerne var ansvarlige for å følge opp nemndas vedtak.

Det fremgår av fylkesmannens årsrapporter at barnevernet i Trondheim var underbemannet. I 1967 var bemanningen slik: Barnevernsjef, sekretær, to kuratorer, to sosialassistenter og to kontorassistenter. Dette året var 159 barn under omsorg. Da avdelingen i Søndre gate ble nedlagt i 1976, hadde den 10-11 hele stillinger, av disse var 5-6 fagutdannete sosialkuratorer.

Sosialsjefen i kommunen skrev i sine kommentarer til langtidsbudsjettet for sosialkontoret 1975 – 1978:

”I sosialetatens forslag til langtidsprogram 1974 – 77 ble det foreslått en opptrapping av bemanningen med 3 kuratorer for hvert av årene innenfor budsjettperioden.

Imidlertid er det som kjent vedtatt at det ikke skal opprettes nye stillinger i Trondheim kommune i nevnte tidsrom. Det kan derfor synes hensiktsløst å peke på nødvendigheten av nye stillinger. Jeg finner det imidlertid uforvarlig ikke å gjøre ansvarlige administrative myndigheter og folkevalgte organer kjent med bemanningssituasjonen ved etaten.

Trondheim bystyre vedtok 31.10.74 en ny organisasjonsplan for etaten, og dette innebærer også bemanningsmessige virkninger over tid.

.....

I de nye grupper som etableres og som senere skal flyttes ut i boområdene, vil vi få 5-6 klientarbeidere som skal dekke et område (antall innbyggere) som er på størrelse med en middels norsk by. Dersom vi skal lykkes i å vri utviklingen fra en passiv hjelpeform til en målrettet aktiv sosialpolitikk, må organisasjonen tilføres ressurser innenfor klientarbeidergruppen. Jeg finner det også riktig å nevne at det spesielt belastede arbeide en har i sosialsektoren (arbeidet med det mest belastende klientell) – medfører en meget høy turnover innenfor klientarbeidergruppen.

.....”

Barnevernsinstitusjonene i Sør-Trøndelag i 1974

Fylkesmannens rapport for 1974 ga en oversikt over barnevernsinstitusjonene i fylket:

”Sør-Trøndelag har 2 barnehjem, Lykkebo som eies og drives av Frelsesarmeen med 2 avdelinger og H.W. Finnes barnehjem som er en privat stiftelse. Begge barnehjemmene brukes mye og selv om belegget kan variere noe, er det tydelig behov for å beholde begge. Finnes barnehjem har planer om å bygge nytt, men det er enda på et forberedende stadium.

Trondheim kommune eier og driver et mor- og spedbarnhjem hvor belegget de siste årene har gått nedover. I 1974 ble det satt istand 3 beredskapshytter for ugifte mødre i tilknytning til Mor- og Spedbarnhjemmet, noe som vel vil føre til at hjemmet vil få et mer stabilt belegg.

Nidaros bispedømmeråds familierådgivningskontor har 4 beredskapshytter for gravide og ugifte mødre. Dette er et meget verdifullt tilbud i fylket og det har vært vanskelig å skaffe plass til alle som har behov for det. Hyblene administreres av Familierådgivningskontoret og drives med støtte fra Sør-Trøndelag fylke og Sosialdepartementet.

Av andre barnevernsinstitusjoner som var i drift i Sør-Trøndelag i 1974 var Rostadstun, ettervernehjem for Rostad ungdomsheim, og Leira off. skole. Fylket har liten befattning med disse institusjonene.”

Finnes barnehjem ble nedlagt i 1976.

Ny organisering fra 1976 med Avdeling for helsevern og sosial omsorg

Kommunen innførte en ny organisering, politisk og administrativt (bystyrets sak B nr 9/1975). Det ble dannet fire enheter: Avdeling for helsevern og sosial omsorg, avdeling for undervisning, avdeling for næringsliv og trafikk, samt avdeling for kultur og fritid. Hver avdeling hadde politisk ledelse med en kommunalråd og administrativ ledelse ved en kommunaldirektør. Kommunaleråden for helsevern og sosial omsorg var leder av avdelingsstyret, klientutvalget, edruskapsnemnda og barnevernsnemnda.

Avdeling for helsevern og sosial omsorg ble så inndelt i seks distrikter:

1. Midtbyen
2. Østbyen
3. Charlottenlund
4. Risvollan og Tempe
5. Saupstad
6. Byåsen

Bortsett fra distrikt 5. Saupstad, var distriktene samlokalisert i Prinsens gate. Distrikt 5 hadde lokaler i Saupstadsenteret.

Etter omorganiseringen ble all saksbehandling i barnevernsaker fordelt geografisk på distriktene. Saker ble utredet i det enkelte distrikt og sendt til barnevernskonsulenten som la dem frem for barnevernsnemnda. Vedkommende distrikt hadde ansvaret for oppfølging av vedtak.

Den sentrale enheten for barnevernet var sosialsjefen og hans fagstab, herunder sosialfaglig leder, barnevernskonsulent og edruskapskonsulent. Distriktene søkte råd og veiledning hos barnevernskonsulenten når de hadde behov for det.

Familiebehandlingsprinsippet

Arbeidet i distriktene var basert på familiebehandlingsprinsippet, også kalt familiemappe-prinsippet. Man så på familien som en enhet, mer enn å knytte problemer til enkelte familiemedlemmer. Saksdokumenter ble samlet i felles mappe, registrert på foreldres fødselsnummer.

I et møte 20. mars 1974 hadde barnevernsnemnda advart mot ensidig å legge familiebehandlingsprinsippet til grunn:

”Barnevernsnemnda er enig i at familiebehandling vil være ønskelig, og til dels nødvendig, i et visst antall saker hvor således et integrert arbeid er nødvendig, med innsats fra alle avdelinger ved sosialkontoret. Det må imidlertid også tas hensyn til at klientarbeidet så vel for klienten som for den enkelte sosialarbeider ofte vil være avhengig av et etablert tillitsforhold mellom klient og sosialarbeider, et forhold som i mange

saker er helt bestemmende for en god løsning i den enkelte sak. Barnevernsnemnda er engstelig for at denne meget vesentlige side av sosialarbeidet som i barnevernsarbeidet er av den største betydning, vil bli tilsidesatt ved gjennomføring av integrasjon mellom de tre avdelingene.

.....
Barnevernsnemnda vil også bemerke at det er grunn til å anta at de distrikter som foreslås opprettet vil bli belastet med så mange kompliserte saker at det vil være urealistisk å tro at arbeidet kan bli utført tilfredsstillende med den bemanning de er satt opp med.
.....”

Inn i 1980-årene

Barnevernsakene hopet seg opp. Etter noen år ble det ansatt barnevernskonsulenter ved alle seks distrikter. De skulle ha et faglig hovedansvar. Ellers fikk distriktene stor frihet til å organisere kontorene selv. Lederne hadde ukentlige møter seg imellom og med sosialsjefen.

I 1983 ble organisasjonsstrukturen i kommunen justert. Helse- og sosialavdelingen ble fortsatt ledet av kommunaldirektøren, som hadde fått en juridisk konsulent i sin stab. Det var tre fagkontorer : Ett for helse, ett for pleie og omsorg, og ett sosialkontor.

I april 1984 ble det et sammenbrudd ved distrikt 5 (Saupstad). Det lå 185 ubehandlede barnevernsaker der. I tillegg var 41 politisaker ubehandlet. Resultatet ble en splittelse av distrikt 5 til 5 A og 5 B. Det ble satt inn ekstra hjelp for å bringe arbeidet à jour.

I tidsrommet 16. – 29. november 1984 ble Stavne-saken viet stor oppmerksomhet i media, herunder var det 21 oppslag i lokalpressen. En granskingskommisjon ble nedsatt 21. november 1984. Vanskene på skolen ble så store at skoledirektøren 21. januar 1985 godkjente utskrivning av alle elever. Granskingskommisjonen anbefalte nedleggelse av skolen, og det ble vedtatt av bystyret, med virkning fra 1. august 1986.

Antallet saker for barnevernsnemnda steg fra 418 i 1975 til 1011 i 1985. På slutten av 1980-tallet ble mange saker delegert fra nemnda til det enkelte distriktskontor. Nemnda konsentrerte seg om omsorgsovertakelser og saker av mer fagpolitisk karakter.

Lederen for barnevernsnemnda skrev 27. mars 1985 til fylkeskommunen om institusjonsplasser for barn og ungdom. Nemnda manglet tilbud i fylket og beklaget nedleggelse av institusjoner, herunder Osloveien skole. Det var behov for både behandlingsplasser og botilbud (ungdomspensjonat). Barnevernet prøvde alternativer i andre deler av landet, men fikk gang på gang avslag, idet det var vanlig å prioritere barn fra eget fylke. Det heter videre i brevet fra barnevernsnemndas leder:

”Vi vil heller ikke unnlate å bemerke at avslag på plasser i andre fylker ofte blir kommentert med det uhyre svake tilbud vi har i Sør-Trøndelag fylke. Som kjent er det bare 20 plasser i Lykkebo barnehjem og

8 i Møllebakken Ungdomspensjonat. I tillegg er det tidvis inntakstopp ved Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling, Haukåsen.

Barnevernsnemnda i Trondheim står tilbake med fosterhjems plassering som eneste alternativ. Dette er imidlertid et lite egnet tilbud til denne gruppen barn og ungdom. De har så store omsorgs- og behandlingsbehov at det er urimelig å forvente at fosterhjem kan ivareta disse på en tilfredsstillende måte. Et mer realistisk alternativ ville vært å bruke en fosterhjems plassering etter et behandlingsopphold, og da kombinert med poliklinisk oppfølging.

Barnevernet står også under press fra andre instanser. Politiet kommer stadig i kontakt med barn og unge i risikosituasjoner, men opplever det hensiktsløst å overføre disse til barnevernet så lenge det er få reelle plasseringsmuligheter. Barnevernsnemnda har omsorg for en del barn/ungdommer som vi ikke har tilbud til og dermed er uten reell omsorg og tilsyn.

Slik situasjonen nå er i Trondheim blir barn og ungdom som har stort behov for hjelp og krav på tiltak fra det offentlige ofte henvist til gate- og kriminelt belastede miljøer. I dagens situasjon ser det ut til at samfunnets eneste tilbud til enkelte, hardt belastede barn/ungdommer er politi og fengselsvesenet.

Trondheim barnevernsnemnd tar omsorgen for en del barn/ungdommer som vi ikke har plasseringsmuligheter for. Dermed er disse uten reell omsorg og tilsyn. M.a.o. barnevernsnemnda har ikke muligheter for å ta det ansvaret Lov om barnevern pålegger oss.

Samtidig bør det være klart at under disse forhold vil en del av barnevernsnemndas moralske og rettslige ansvar falle på fylkeskommunen.

Vi imøteser en snarlig reaksjon fra fylkeskommunen på ovennevnte situasjon.”

6. Finnes barnehjem

*”De gikk tur og hun holdt en av personalet i hånden.
Da følte hun det som hun sugde til seg omsorg.”
(Fem år gammel jente på 1970-tallet.)*

Finnes barnehjem. Schrøderarkivet - Trøndelag Folkemuseum

6.1 Innledning

Granskingsutvalget har intervjuet åtte tidligere beboere. En gutt bodde på barnehjemmet like etter krigen. Han husker intet. De øvrige dekker tidsrommet 1954 - 1976. Videre er to ansatte intervjuet, begge kvinner. Den ene var styrer fra 1965 til 1970. Den andre var styrerassistent fra 1975 til 1976.

Fra mellomkrigsårene og frem til 1976 var det i alt 8 styreere:

Styrer 1	1923 – 1955
Styrer 2	1955 – 1959
Styrer 3	1959 – 1964
Styrer 4	1964 – 1965
Styrer 5	1965 – 1970
Styrer 6	1971
Styrer 7	1972 – 1974
Styrer 8	1974 – 1976

Finnes barnehjem ble frem til 1949 drevet på eiendommen Jægershvile på Lilleby, og deretter på eiendommen Horgheim i Møllebakken.

Under avsnitt 6.1.1 er det arkivstoff om barnehjemets historie. Avsnitt 6.1.2 inneholder inntrykk fra de to ansatte som er intervjuet. I avsnitt 6.1.3 gjengis barns opplevelser fra hjemmet. Endelig har utvalget foretatt vurderinger i avsnitt 6.1.4.

6.1.1 Fra arkiv

6.1.1.1 Fra arkiv : Tiden frem til 1960

Hans Wingard Finne, som døde i 1874, testamenterte midler til en stiftelse for hjemløse og nødlidende barn. I 1903 kjøpte stiftelsen den 46 dekar store eiendommen Jægershvile på Lilleby i Trondheim, hvor det i 1907 ble oppført et barnehjem. Gabriel Kielland var arkitekt, og

hjemmet var beregnet for 25 gutter. Eiendommen ble rekvirert av tyskerne i 1940.

Trondheim fattigvesen skrev noen dager etter freden, den 12. mai 1945, i en påtegning:

”Trondheim kommune har f.t. anbrakt 8 barn ved barnehjemmet (6 for fattigvesenets og 2 for verjerådets regning). Dessuten er 3 barn her fra byen privat anbrakt, så belegget er f.t. 11. Før krigen var det i regelen 18-20 gutter ved barnehjemmet – maksimum 25. Grunnen til nedgangen er innskrenket plass som følge av at folkeskolen har hatt lokaler ved barnehjemmet.

.....

Det er en kjensgjerning at driften ved Finnes barnehjem gjennom alle år har vært forholdsvis kostbar. Det er uheldig at hjemmet ikke har noen særlig praktisk beskjeftigelse å sette guttene til. Til barnehjemmet hører ca. 30 mål jord som leies bort meget rimelig, unntatt et mindre felt til potet- og grønsakdyrking til eget bruk. Det kan i denne forbindelsen nevnes at skoleinspektør Svensen i sin tid gikk inn for planen at en del av jorda burde nyttiggjøres til gartnervirksomhet som kunne beskjeftige guttene; dette ble det ikke noe av.”

Styrer 1 var ved hjemmet i hele 32 år (1923-1955). Hun ble intervjuet i Arbeider-Avisa i mai 1949, og spurt om hun ikke også ønsket å ha noen piker i barneflokk. Nei, hun likte nå gutter best, svarte hun. ”Guttene er lettere å samarbeide med, synes jeg. De er mere åpne, på mange måter enklere enn piker.” Hun syntes det var godt å se hvordan guttene holdt sammen innbyrdes, hjalp hverandre i et knipetak, var interesserte i hvordan det gikk med de andre. ”De opptrer slik overfor hverandre som riktige brødre skal gjøre, og det synes jeg også er hyggelig.” Forholdene var blitt bedre for ”disse ulykkelige barna”:

”Før var det ikke noe annet for dem enn sjømannslivet. Det var jo et godt yrke i og for seg det. Men det er nå en gang slik at ikke alle passer for sjømannslivet.

.....

I flere år har jeg etter evne prøvd å slå til lyd for en ungdomsheim...Men det er ikke blitt noe resultat ennå. Vi trenger imidlertid en slik heim, der unge gutter og jenter som ikke har noe sted å bo når de går ut i livet for å lære seg et yrke og finne seg en leveveg, kan finne en heim. Dette er jo, eller burde være, en offentlig oppgave. Min oppgave skulle jo egentlig ta slutt når barna blir konfirmert. Da burde andre ta seg av dem og hjelpe dem. Så mye vondt kan skje om 15-16-års ungdom blir stående alene, uten å ha noen å spørre til råds og stø seg til på annen måte. Hittil har jeg ikke hatt hjerte til å sende dem ut slik alene ...Men etter at guttene er konfirmert, passer de ikke lenger her hos meg. Det blir for stor aldersforskjell mellom 3-åringene og de eldste. Rytmene her vil også virke som tvangstrøye for eldre gutter.”

I oktober 1946 var det avisoppslag om at Finnes barnehjem antakelig skulle flytte til Møllebakken og utvides til å omfatte ungdomshjem. Om huset og beliggenheten sto det:

”Oppe i Møllebakken på den vidunderlig vakre tomten Horgheim hadde tyskerne planlagt et forpleiningssted for nervøse offiserer! De kom så langt at de fikk bygget grunnmuren og bestilt et stort to etasjers tømmerhus fra Kongsvinger. Huset arbeides det nå på å få fraktet til Trondheim for å få det reist på grunnmuren som står ferdig. Huset kan etter hva vi hørte i går ventes til Trondheim når som helst. – Og hva så?

Det har vært nevnt løselig at Trondheim kommune burde sikre seg disse herligheter til representasjonssted for kommunen. Og nektes kan det ikke at en vakreste tomt med en flott utsikt over byen fins ikke – men det er vel neppe tider allikevel til å tenke på slike ”luft-slottet”.”

Barnehjemmet måtte bort fra Lilleby som hadde utviklet seg til et industristrøk. På denne tiden sa man årlig nei til ca 100 forespørsler om plass der. Man planla en kombinasjon av et barnehjem for 25 gutter og et ungdomshjem for om lag 7 gutter i alderen 15 – 18 år.

Flyttingen fra Jægershvide på Lilleby til Horgheim i Møllebakken ble ordnet ved et makeskifte med Trondheim kommune. Det nye barnehjemmet åpnet 22. november 1949.

I en rapport som ble skrevet like etter krigen, fremgår det at verken styrer 1 eller den øvrige betjeningen hadde noen utdannelse. For øvrig ble styreren og gutteflokket beskrevet slik:

”Bestyrerinnen er av den blide, runde mammatypen som alltid skaper hygge omkring seg. Det var tydelig å merke seg i barnehjemmet. Her har barna en virkelig mor som holder kontakten med ongene sine etter at de forlater hjemmet og er blitt aldri så gamle. Derfor søker også barna hjem igjen i ferier og på høytidsdager. Barna som nu var på hjemmet virket stort sett åpne, lykkelige og harmoniske. Noe leketøy hadde guttene, men også her alt for lite. De hygieniske forhold var tilfredsstillende.”

Allerede i 1950 skrev departementets barnevernsinspektør om det store antallet barn på Finnes barnehjem. Hun pekte på at ett eller et par vanskelige barn kunne ødelegge tonen i hjemmet fullstendig. Evneveike barn var ofte vanskelige og miljøskadde, og trengte ekstra behandling av personalet. Dessuten krevde de mer overbærenhet fra kameratene enn de normalt intelligente. Barnevernsinspektøren mente at barnehjemmet selv måtte ha større innflytelse over hvem som skulle opptas der.

Det samme problemet ble påpekt i notat fra en annen barnevernsinspektør i departementet i 1952. Barn som var ”vanskelige eller miljøskadde” eller ”evneveike”

kunne skape uholdbare tilstander ved akkurat dette barnehjemmet:

”Styret kan vel derfor ha sine gode grunner til å sette seg imot å ta opp de barna det her dreier seg om. Det vil vel derfor være nokså forvilet om der ikke kan gjøres noe for å rette på forholdet barneheimplasser i Trondheim. Det vil forårsake like store vansker for Finnes Barnehjem på den ene siden som for verjerådet på den annen.”

Helserådet beskrev lokalene i et notat fra juni 1956:

”Stort tømmerhus. Kjeller under det hele. Utvendig og innvendig panelt.

I 1.etasje: Spisestue, dagligstue, hyggerom, stor sløyd-sal, anretning med serviseskap og matheis, bestyre-rinnens leilighet + 2 klosetter.

I 2.etasje: 4 – 5 soveværelser (2 – 6 barn på hvert). Lekserom, 2 vaskerom, 1 baderom med 2 badekar, betjeningshybler, 2 klosetter.

Kjeller med yttertøygarderobe, bastu, kjøkken, spis-kammer, vaske- og tørkerom.

Enestående fin tomt.”

Høsten 1956 bodde 21 gutter i alderen 3 - 19 år på hjemmet, alle plassert av barnevernet. Soverommene var belagt slik:

- Ett rom med fem barn på 3 - 9 år.
- Ett rom med fire barn på 10 - 11 år.
- Ett rom for fire barn i alderen 11 - 13 år.
- Ett rom med fem barn på 13 - 15 år.
- Ett rom for tre store gutter mellom 14 og 19 år.

To enkeltrom sto unyttet.

En rapport forteller at to av barna var evneveike. Sam-arbeidet med skolen var generelt sett blitt meget bedre det siste året. Man hadde god kontakt med naboene, men barna holdt seg for det meste på hjemmet. Kon-takten med slektninger var god. Huset ble beskrevet som for stort til å være hjemlig. Det var hotellmessig med kjøkken i kjelleretasjen og matheis opp til 1. etasje.

Departementets barnevernsinspektør påpekte at *styrer 2* ikke hadde pedagogisk utdanning, men hun hadde positive sider – var en god kamerat for barna. Styre-ren tok opp barnas interesser og gjorde mange morsomme ting med dem, men hun manglet ”tross alt det pedago-giske syn for hvert enkelt barn, og (var) for lite mor”.

I april 1957 feiret Finnes barnehjem 50-årsjubileum. Styreleder Olav Gjærevoll hedret testator for fremsynt-het og godt hjertelag og uttalte at man i stedet for et barnehjem nå hadde fått et hjem for unge menn. Det man så trengte var et læregutthjem der de større guttene kunne få plass. I Adresseavisens reportasje om festen heter det til slutt:

”Etter den hyggelige middag ble gjestene vist rundt i guttenes rom, der man hadde stilt ut en rekke av

de flotte gjenstander som de har laget i fritiden. Senere oppførte fire av guttene 4. akt av Ibsens ”Kongs-emnerne” – en flott prestasjon og et morsomt innslag i festen. Vi må også nevne en annen attraksjon som guttene har vært mestre for – et storslagent dessert-bord med alle mulige delikatesser som de har laget på sine ”kjøkkenkvelder”. Det er et tiltak som styrer-innen har satt i gang, og som er meget populært blant guttene.”

I desember 1958 skrev departementets barnverns-inspektør om Horgheim:

”Det nye huset er stort og anstaltmessig. Det krever at styreren har en utpreget sans for å gjøre omgivelsene hjemlige og trivelige rundt seg, ellers vil miljøet bli kaldt og upersonlig. ...Jeg har besøkt barnehjemmet et par ganger, men aldri som deptets inspektør. Jeg har likeså møtt den nåværende styrer et par ganger, men aldri sett henne i arbeid med barna.”

På denne tiden ble det gjort undersøkelser av hjemmet og styrer 2. Bakgrunnen var en rapport fra journalist Henry Strand i Arbeider-Avisa. I januar 1958 hadde han samlet stoff til en artikkel med alvorlige beskyldninger mot hjemmet, styrer og betjening. Etter samtaler med fire beboere hadde han en rekke anklagepunkter som ble oppsummert slik:

- Barna fikk angivelig ikke mat etter middag kl 17, og de sa at de alltid gikk sultne i seng, og at det ikke nyttet å be om mer mat.
- Barna måtte ta all rengjøring av så vel sine egne rom som oppholdsrommene; hverdager og søndager.
- Barn skulle angivelig ha vært stengt inne, både i bad og soverom.
- Det var kommet en kasse julegaver til dem, som ikke ble utdelt.
- To gutter som en gang kom hjem et kvarter for sent om kvelden, ringte forgieves på ytterdøren. Guttene ble ikke sluppet inn, måtte gå tilbake til byen og henvende seg til politiet. Politiet måtte angivelig kjøre dem opp til barnehjemmet for at de skulle få komme inn.

Det ble en omfattende etterforskning og store avis-overskrifter. Dagbladet fortalte i desember 1958 at styrer 2 fortsatte, mens den øvrige betjeningen sa opp jobben og sluttet. Etter at forholdene var tatt opp i barneverns-nemnda, ble det en omlegging av matstellet.

Så tok saken en ny vending. På nyåret i 1959 kom det frem at styrerens vitnemål var forfalsket da hun søkte og fikk stillingen i 1955. Etter dette sluttet styrer 2, og *styrer 3* tiltrådte den 1. mai 1959. Hjemmet var da tomt for barn. Etter en del ombygging og oppussing, ble det drift igjen fra høsten 1959. Det var nå innredet leilighet for styrerparet i 2. etasje.

6.1.1.2 Fra arkiv: 1960 - 1976

I 1960 oppsto det gnisninger mellom styret og styrerparet. Styrer 3 truet flere ganger med å slutte. Departementet ble involvert for å ordne opp.

Av inspeksjonsrapport fra juli 1961 fremgår det at hjemmet hadde seks gutter i alderen 3 - 11 år og seks piker i alderen 2 - 8 år. Det var bare fire fast ansatte, og om styrers lønns- og arbeidsvilkår var det oppgitt: Årslønn kr 16.094, ingen regulert fritid, én måneds ferie. Når det gjaldt spesialinteresser og hobbyer for barna, var det listet opp: Speiderarbeid, søndagsskole, skøytebane, ski og skiterreng utenfor døren. Det var dessverre svært få som besøkte barna, og besteforeldre mer enn foreldre. Forholdet mellom barna innbyrdes og barna overfor personalet ble beskrevet som i en vanlig søskenflokk. Barna hørte mest etter styrerparet og særlig guttene var hengivne overfor "onkel" Hans.

I inspeksjonsrapport fra desember 1962 ble det nevnt at det hadde vært mye tilsyn det siste året: Barnevernsinspektøren fra departementet to ganger, barnevernsekretær to ganger, barnevernsnemnda 5 - 6 ganger, helserådet fire ganger, styreleder mange ganger og styret for øvrig 1-2 ganger. Når det gjaldt forslag til forbedringer, ble det blant annet nevnt behov for tilsynsprotokoll hvor samtlige, også styremedlemmer, daterte sine besøk. Skoleværelset burde få hensiktsmessig inventar, man trengte flere uteleker, og barnas madrasser og senger burde skiftes ut. Til slutt ble det bemerket:

"H.W. Finnes barnehjem synes i dag å være i utmerket god stand og den daglige virksomhet under god ledelse. Husfars stilling er uklar, men hans innsats både for barna og for bygningens vedlikehold er all ære verdt. Det vil kanskje være godt om en voksen velutdannet assistent tilsettes når barnepleiersken slutter, slik at styreren m/familie kan ha mer privatliv. De vil kanskje ellers kunne gå trett".

I et brev fra styret til Trondheim sosialkontor i november 1963, takkes det for gave på kr 1.000. Pengene skulle brukes til et TV-apparat, fordi de største barna var meget interesserte i programmene og ofte ble med venner hjem for å se. Styrer mente at hun kunne ha mer hånd i hanke med hva barna fikk se hvis man hadde et apparat på barnehjemmet. Videre var det mange programmer som var gode og lærerike både for de store og de mindre. Et TV ville dessuten være til hjelp for henne og betjeningen når de skulle samle og underholde barna.

Det fremgår av arkivene at man stadig hadde problemer med å skaffe kvalifiserte styrere. Flere ganger tilsatte man personer med forbehold om at de senere tok tilleggstudning. Styrer 3 tok ett års permisjon med dette formålet høsten 1964. Under hennes fravær fungerte ektefellen som styrer (*styrer 4*).

På slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet går det igjen i inspeksjonsrapportene at enkelte barn

– særlig litt større barn – var vanskelige, tidkrevende og skapte uro. I 1966 hadde man ingen barn med "handikap". I 1969 var ei jente evneveik og gikk på Bakklandet skole. En gutt gikk på ungdomsskole, men skulket, spiste lite, røykte mye, kom sent hjem om kveldene og passet kort og godt ikke inn i miljøet. Han var 15 år, og hjemmet følte seg "helt maktesløs" overfor ham.

I 1971 var en 14 års gutt som "en mare" for den nye bestyrerinnen (styrer 6). Han var da i ferd med å flytte til Haukåsen sykehus. I inspeksjonsrapport fra dette året ble det ellers opplyst at enkelte av de største guttene både hadde akvarium og fugler. Noen av barna fikk besøk. Av de ti barna hadde alle unntatt én gutt "søndagsforeldre". Denne gutten var for øvrig en åpen, frisk og kjekk gutt, riktig et "sjarmtroll" på tre år, skrev inspektøren.

Styrer 6 sluttet etter bare ett år. Etter henne kom *styrer 7 og 8* som var to år hver frem til Finnes barnehjem ble nedlagt i 1976.

Ved overgangen fra 1960-tallet til 1970-tallet var bemanningssituasjonen problematisk. Det var stadig vanskelig å skaffe kvalifiserte styrere. Tilsynspersonen for hjemmet var sykmeldt i lengre tid, og hjemmet manglet fast lege. I desember 1971 sa en rekke av de ansatte opp på grunn av "uholdbare arbeidsforhold".

Høsten 1972 skrev helsesøster i en rapport blant annet:

"Jeg vil på det sterkeste påpeke og beklage at barnevernsnemnd og eller event. andre instanser plasserer store barn, 10-12 år tildels vanartet, miljøskadet i dette hjemmet. De bør vel plasseres ved Leira og Stavne skole.

Til slutt vil jeg få uttrykke min glede over at jeg for første gang ved besøk siden 1967, (da jeg første gang besøkte hjemmet,) – fant et Hjem, ikke bare et sted.

Og jeg tror det kan skyldes det lykkelige valg av bestyrer.(e)."

På vegne av barnevernsnemnda svarte kontorsjefen i en påtegning en måned senere:

"Bemerkningen om plassering av store og vanartede barn er ikke i pakt med de faktiske forhold, og det er konferert med Helserådet om dette."

I årsmeldingen fra 1974 fortalte styrer 8 :

"Fire av betjeningen pluss bestyrer med familie bor på barnehjemmet. Dette fører til en nær kontakt med barna, men det krever også en spesiell holdning fra personalets side. En slik bolig-situasjon er i lengden svært slitsom, og den medfører liten eller ingen fritid.

Når det gjelder kontakt utad, har det forbedret seg mye det siste året. Samarbeidet med barnevernskontoret er meget godt og nært. Bestyrer er på morgen-møte på

barnevernskontoret en gang i mnd. Dette er en fin, og for meg meget nødvendig ordning. Der møter jeg de forskjellige saksbehandlere, og kan til stadighet holde de orientert om barnas trivsel og utvikling. Dette fører til at barna ikke så lett blir glemt (fra saksbehandlers side), og vi kan forhindre at barn blir boende i mange år på barnehjemmet, uten at barnets situasjon blir tatt opp til vurdering. Sosialrapporter har også fulgt de aller siste plaseringene. Dette har dessverre manglet tidligere, så barnehjemmets arkiv er meget mangelfullt. Dette vil bli forsøkt rettet på. På tross av god støtte fra barnevernsjefen og flere kontakter med statslegen, har barnehjemmet ingen tilfredsstillende tilsynslegeordning. Men jeg tror dette vil ordne seg i nær framtid.

Foruten kontakten med barnevernskontoret, har vi også opprettet regelmessig vegleder-møter med barne- og ungdoms avd. ved Haukåsen. En fast lege, psykolog og kurator kommer på barnehjemmet en gang pr. mnd. Da møter hele betjeningen opp, og de forskjellige ting blir diskutert. I løpet av året har tre av barna her vært til ukentlig behandling på Haukåsen.”

Den sistnevnte ordningen var skjedd etter departementets tilrådning. Videre opplyste styreren i rapporten at hun syslet med tanken om å kontakte noen pensjonister som kunne å gå tur med barna, og prate med dem. Det ville være verdifullt å skaffe barna kontakt med beste-foreldregenerasjonen.

En gutt som hadde bodd på barnehjemmet i seks år skapte vanskeligheter for både barn og voksne. Det ble arbeidet med å skaffe ham et fosterhjem. Styreren nevnte årsakene til anbringelser ved hjemmet: ”psykiatriske sykdommer, oppløste hjem, mistanke om barne-misshandling, alkohol og stoffmisbruk og noen få fysiske sykdommer”.

Fylkesmannens barnevernkonsulent gjorde et besøk i februar 1975. Det heter i rapporten:

”...Førskolelærer står øverst på listen når det gjelder personale, og dessuten andre utdannede folk. Slik som det nå er, føler hun (styrer 8) at ungene blir behandlet inkonsekvent fordi personalet ikke har noen klar, felles bakgrunn og målsetting. De har hatt en praktikant fra velferdslinja på distriktshøgskolen i Volda. Det syntes de var positivt, og vil prøve å fortsette med det.

Bestyrerinnen er pliktig til å bo på stedet. Det er utilfredsstillende slik det nå er, fordi hun bor i samme huset. Det er svært lytt, og privatlivet blir det så som så med.”

Høsten 1975 skrev barnevernkonsulentens at bemanningen var god. Det var 8 ansatte: Styrer som var lærer, to barnevernpedagoger, en barnepleier som nattevakt, en mannlig irsk psykologstudent som altnuligmann, en hushjelp, en kokk, samt en praktikant som ble finansiert av fritidskontoret i Trondheim. Det var 8 beboere, 5

gutter og 3 jenter, i alderen 2 - 15 år.

I et brev fra barnehjemmet til fylket og kommunen 14. juni 1976 heter det blant annet:

”Samarbeidet med barnevernsnemnd og sosialkontor kunne godt ha vært bedre. Så å si samtlige sosialrapporter foreligger i muntlig form, og barnehjemmet blir sjelden tatt med på råd ved utskrivning. Barnehjemmet og 1 barn har tilsynsfører. Ordningen fungerer meget dårlig i praksis. Dette burde virkelig ha fungert, da barnehjemmet har et nokså ”tungt” klientel – behandlingstrengende.”

Den 30. juni 1976 ble det holdt et møte med representanter fra kommunen, fylket og barnehjemmet. Konklusjonen på drøftinger ble at hjemmet skulle nedlegges. Frelsesarmeen måtte orienteres om at det ville bli mer nødvendig å bruke Lykkebo. Videre aktet man å nedsette en arbeidsgruppe som skulle planlegge et nytt barnehjem på Ferstad i Trondheim.

6.1.2 Ansattes forklaringer

Den ene informanten var styrer fra 15. oktober 1965 til nærmere jul i 1970 (styrer 5). Den andre var styrer-assistent det siste året med ordinær drift ved barnehjemmet, fra sommeren 1975 til sommeren 1976.

6.1.2.1 Den praktiske omsorgen

Styrer 5 flyttet inn i boligen i 2. etasje i flukt med barnas soverom. Mannen hennes var ergoterapeut i full stilling, men hadde deltidsjobb som vaktmester ved Finnes barnehjem. De fikk to barn mens de bodde der, og det tredje var underveis da familien dro i 1970.

Alle ansatte bodde på hjemmet. Bygningen var ganske stor. Den var ikke godt vedlikeholdt, men standarden var likevel ganske bra ut fra datidens forhold. Hun fremhever lekerommet, som nærmest var som en stor lekehall, der barna utfoldet seg og hadde hyppig besøk av venner.

I hennes tid var flokken gjennomgående på 12 - 14 barn i alderen 3 - 18 år. Det var omtrent like mange gutter som jenter. Av og til kom det søsken. Barna bodde der fra noen måneder til flere år. De var svært forskjellige. Noen var forsømte, skadde barn. Flere hadde angst og var redde, særlig for å bli forlatt. De hadde behov for ekstra trygghet. Det gjaldt særlig større barn som over lengre tid hadde vært forlatt.

Arbeidsstokken bestod av styrer, kokke, førskolelærer og to assistenter. Dessuten var hennes mann deltids vaktmester.

Styrer 5 var nyutdannet fra sosialhøgskolen og hadde tidligere erfaringer fra barnehjem nordpå. Forholdet mellom de ansatte var godt, likeså forholdet mellom de ansatte og styret. Hun samarbeidet spesielt bra med sin nestleder, førskolelæreren. Alle var egentlig arbeidsomme, flinke og glade i barn. Arbeidsmiljøet var reallt. De

kunne diskutere og være uenige, men det var aldri åpne konflikter. Styremøtene ble holdt på barnehjemmet.

Hun roser kokkene, både den første som var faglært og den som etterfulgte henne. Etter hennes mening var kostholdet solid. Også når det gjaldt klær og utstyr, hadde de midler til skikkelige innkjøp. Barna skilte seg ikke ut fra andre barn i klesveien.

Barna sognet til Ila skole. De ansatte fulgte barna opp som andre foreldre; gikk på foreldremøter, snakket med lærerne osv. Dessuten hjalp de barna med lekser så langt de hadde tid. Imidlertid var det unger som hadde særlige problemer med dysleksi etc. Disse burde fått raskere og bedre hjelp fra skolens side. Barnehjemmet hadde ikke kapasitet til å gi dem hjelp med leksene ut over den hjelpen som andre barn fikk.

De feiret fødselsdager, 17. mai og jul på skikkelig måte. Hun har inntrykk av at det var populært for andre barn å komme til bursdagsselskapene. Til jul fikk barna gaver, blant annet fra en Caritas-gruppe og fra leverandørene.

De ansatte tok seg mye av barna og var ikke så nøye med klokken. På den tiden kunne man jobbe både to og tre timer overtid uten å kreve betaling. Flere av de ansatte kom fra landet og tok med seg barna hjem på ferieturer.

På grunn av aldersspredningen var det forskjellig leggetid. De eldste la seg kl 22.00. Barna sov på tre soverom. I utgangspunktet sov guttene på et stort soverom og jentene på et annet stort soverom. De hadde et par sengevætere, blant annet en 7 - 8 år gammel gutt. De skiftet på sengen hans hver dag og fulgte de råd de fikk fra lege ved Byåsen legesenter.

Styrer 5 hadde åpen dør mellom barnas soveromsfløy og familieleiligheten. Det skjedde ofte at barn som ikke fikk sove kom tassende inn til dem for å få trøst om natten. Hvis barn ble syke, ble de lagt på et rom inne i styrers leilighet.

Barna hadde ikke mange plikter. De slapp til og med å re sengene sine. Men av og til ble de sysselsatt på kjøkkenet, og de måtte rydde bort lekene sine når de var ferdige med dem. De største hjalp til med snømåking, men det var frivillig. Det var ikke noen skreven instruks eller vedtatte husordensregler. Men de hadde normer for hverdagen, blant annet grenser for hvor mye barna fikk se på TV.

Styrerassistenten opplevde Finnes barnehjem som et stort, gammelt og tungdrevet tømmerhus. Lions Club hadde bidratt til å gjøre det mer barnevennlig. Det var blant annet innredet et lekerom. Men huset ble altfor stort og lite funksjonelt i forhold til antall barn. I hennes tid dreide det seg ikke om flere enn 3 - 5.

Styreren hadde leilighet i 2. etasje, mens styrerassistenten bodde i underetasjen. De øvrige ansatte bodde utenfor hjemmet. Personalet var greie og voksne mennesker.

Finnes barnehjem var nærmest et krisehjem med akutt plasseringer. Hele søskenflokker kunne komme når det oppsto vanskeligheter hos de biologiske foreldrene, typisk psykiske problemer eller alkoholproblemer. Det hendte at barn ble tatt inn om natten. De hadde 2 - 3 ungeflokker som sirkulerte inn og ut, alt etter situasjonen hjemme hos foreldrene. Barna kunne være ganske små, også under to år. En gutt bodde spesielt lenge på barnehjemmet.

De slet med økonomien. Trondheim kommune bidro med driftstilskudd, vedtatt fra måned til måned. Styrerassistenten sluttet sommeren 1976, da hjemmet ble nedlagt.

6.1.2.2 Den følelsesmessige omsorgen

Styrer 5 var hele tiden opptatt av at barna måtte behandles som individer, og ikke bare være en del av en større gruppe. Dette innprentet hun personalet også. Barna ga uttrykk for større trivsel. En gutt sa at det var som "natt og dag" da hun og mannen flyttet inn.

Styrer 5 innførte nye rutiner. Hun myket opp forholdet mellom voksne og barn. Blant annet innførte hun den ordningen at de spiste sammen. På hverdager var det nok slik at barna kom og gikk til frokost, i og med at noen skulle på skolen, mens andre var i førskolealder. Men de voksne spiste altså sammen med barna, og søndag middag var det alltid langbord der de satt på faste plasser.

De ansatte hadde ikke så mye tid til å ta seg av barna på tomannshånd. Hun tok av og til med seg et av barna på kontoret, og så lekte barnet hos henne mens hun arbeidet ved skrivebordet.

Det var ikke bestemte besøkstider for familie, som foreldre og besteforeldre. Hennes holdning var at disse burde kunne komme og gå når det passet dem. Ofte stakk de innom på søndags ettermiddager, og da drakk de kaffe sammen med personalet.

Det var godt for de små å være sammen med jevnaldrende. Til slutt fikk hun gjennomslag for at 3 - 4 av dem kunne være noen timer om dagen i lekeparken i Fagerlia. Barna hadde venner og kjente i hele Schöningsdal. Hjemmet var åpent for disse frem til kl 18.00, men da begynte kveldsstedet. Ungene gikk godt sammen. Også de store satte pris på at det var små barn der. Og personalet hadde veldig glede av de største barna, når de var til å stole på. De store kunne for eksempel ta med seg de mindre på kino.

De hadde noe samarbeid med hjemmet på nabo-tomten. Det ble drevet som ettervernshjem for Klæbu pleiehjem, men etterpå omgjort til Møllebakken Ungdomspensjonat. Særlig de største guttene hadde kontakt dit. Dessuten var det et visst samarbeid med Mor- og spedbarnhjemmet nederst i Møllebakken.

Styremedlemmene var mye på barnehjemmet, og hun fikk inntrykk av at de etter hvert lærte barna å kjenne.

Ellers følte hun at når barn var plassert på barnehjemmet, fikk hun det hele og fulle ansvaret for dem. Barna hadde ikke støttekontakter. Verken departementet eller kommunen utøvde noe regelmessig tilsyn. Når de ikke kom til henne, fant hun ut at hun ville invitere barnevernet til seg. Følgelig stelte hun i stand til ”fest” og inviterte lederen for barnevernet i Trondheim med følge, for å vise hvordan forholdene var – hvordan barna levde.

Styrer 5 var og er personlig kristen, men barna ble ikke pådyttet kristendommen. De ba bordbønn og aftenbønn, gikk på søndagsskole og sang mye, men det var ingen indoktrinering. Styrer 5 har holdt kontakten med flere av barna i ettertid.

6.1.2.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Styrer 5 sier at hun aldri avstraffet barn med fysisk makt, ved å stenge dem inne eller beordre dem til sengs. Hun vet heller ikke om at andre ansatte brukte fysisk straff mot barna. Hun forteller imidlertid at det var en gutt som av og til måtte holdes tilbake med makt. Han var 8 - 10 år og måtte følges til skolen hver dag, ellers sluntret han unna. De kunne ikke stole på ham når det gjaldt penger. En gang stakk han av med hele lønnen hennes. En annen gang kom læreren hjem for å hente ham. Da rømte han opp på taket av huset. Han kunne plutselig dukke opp med en kattunge, noe som de ikke kunne ha på barnehjemmet. Videre husker hun at han en gang kom fra barndomshjemmet med en kniv. Det var en krevende gutt som de brukte mye tid på. Hun tok ham blant annet med på ferie til hjemstedet sitt.

6.1.2.4 Seksuelle overgrep

Styrer 5 kjente ikke til seksuelle overgrep m.v. mellom de fast ansatte og barna. Hun hadde heller ikke sikker kunnskap om seksuelle forhold barna imellom, men det var selvsagt vanskelig å ha kontroll hele tiden.

En sommer da hun var på ferie, ble hun oppringt fordi en kvinnelig ferievikar i 18-årsalderen angivelig hadde forgrepet seg seksuelt mot en gutt på hjemmet. Styrer 5 ga straks beskjed om at vedkommende ferievikar måtte slutte. Gutten var 14 år på det tidspunktet. Hun kjenner ikke detaljene i saken, men hun hadde en samtale med ham da hun kom tilbake og fikk forståelse av at det var foregått noe seksuelt mellom dem nede i kjelleren. Det virket ikke som han hadde tatt skade av det, og ut over avskjedigelsen foretok ikke styrer 5 seg noe i sakens anledning. I dag ville det sannsynligvis endt med politianmeldelse, men på den tiden gjorde man ikke mer med slike saker.

Det var enkelt for barna å gå mellom soverommene. Den siste tiden fikk styrer 5 mistanke om at det var foregått noe seksuelt mellom en gutt og en mye yngre jente der. Jenta benektet at noe hadde skjedd. Styrer 5 kom ikke til bunns i hva det var, men holdt et ekstra øye med dem. Det var ikke så naturlig at barn snakket med de

voksne om seksualitet den gangen.

Styrerassistenten har ikke kjennskap til seksuelle overgrep i hennes tid på barnehjemmet.

6.1.3 Barnas forklaringer

6.1.3.1 Omsorgen

Omsorgen i 1950-årene

Fra denne perioden har utvalget bare én informant:

En gutt var 11 år da han kom, midt på 1950-tallet. Han ble boende i fire år. Gutten hadde tidligere vært et år på Stavne skole. Han opplevde ikke Finnes barnehjem som en ”avstraffelsesplass”, slik som Stavne. Men også de som kom til barnehjemmet hadde problemer hjemmefra, og miljøet ble preget av det.

Gutten og den yngre broren hans ble plassert på Finnes barnehjem fordi moren dro til Oslo og skulle videreutdanne seg. Han syntes det var veldig kjekt å bo sammen med broren sin. Denne broren var liten av vekst og ”fæl i kjeften”. Han ble mobbet. Etter et år flyttet broren hjem til moren, mens han selv ble boende i flere år.

De var ca 20 gutter fra 8 til 16 år, og de ble plassert i rom med fra 2 til 6 senger. Fra starten lå brødrene i ”storsalen”. Lillebroren tisset i sengen. Han var redd og lå og skrek. Så ble han tvunget til å ligge på det samme lakenet natten etter. Broren hadde ikke vært sengevæter tidligere, men ble det for en tid.

Stort sett var maten brukbar. Han hadde alltid matlyst. Det var selvsagt enkelte ting han ikke likte, så som møssmørssuppe laget av sur brunost. Videre husker han en episode med havregrøten som han ikke ville ha. Den samme grøten ble satt frem til ham om og om igjen, helt til det var mugg på den. Han gikk i tre dager uten mat før de voksne ga seg.

Moren hans var en meget dyktig sydame. Hun hadde sendt med guttene en koffert hver, full av fine klær som hun hadde laget. Hun hadde sydd navn i klærne, men guttene fikk ikke bruke dem. I stedet kledde styreren opp gutter som hun hadde forkjærlighet for. De to brødrene fikk mer eller mindre fillete klær, og da noen slektninger/venner av guttene så det, reagerte de. En dame skrev et langt brev til moren, og moren tok det opp med styreren. Da fikk hun til svar at det var problemer med sortering av tøy, og at de på hjemmet brukte klærne litt om hverandre. Dette syntes brødrene var sjofelt.

Han hadde hatt problemer på skolen, men på Ila skole gikk det etter hvert bedre. Han roet seg. Det skyldtes trolig at han var så flink i bokføring. Andre elever kom til ham og spurte om hjelp. Det var ingen oppfølging av skolearbeidet på barnehjemmet. De voksne hadde ikke videre utdanning, og kunne ikke stort mer enn guttene selv.

Barna blandet seg med mennesker utenfor, i mot-

setning til på Stavne skole.

Han fikk venner, både på skolen og i nabolaget. Men ikke alle ville omgås barnehjemsbarn. Det erfarte han da han ble begeistret for ei jente i området. Hun hadde sin egen omgangskrets som han aldri fikk komme inn i.

Gutten var glad i naturen, og barnehjemmet hadde en fin beliggenhet nedenfor Theisendammen. De lekte mye rundt dammen og langs elva. Om sommeren gikk han caddy på golfbanen og tjente litt på det. En av naboene var Olav Gjærevoll. Gutten var glad i alt som spirte og grodde og hjalp til i Gjærevolls hage. De hadde felles interesse i blomster.

Ellers var det ikke organiserte fritidsaktiviteter, men de fant på ting på egen hånd. Gutten var flink i gymnastikk og en kløpper på ski. Den siste vinteren hoppet han 78 meter i Vintervannsbakken. Sløydsalen på hjemmet var ribbet for alt unntatt høvelbenker. Dette rommet brukte de som lekerom. De måtte få økonomisk støtte hjemmefra til aktiviteter. Han vet ikke hva som skjedde med barnetrygden. Unntaksvis fikk de penger fra hjemmet, for eksempel for å gå på kino. Han tror at han gikk 10 - 12 ganger på kino og et par ganger på skøyte løp på Stadion, mens han bodde på barnehjemmet. Gutten gikk med Arbeider-Avisa om ettermiddagene. Ofte somlet han på hjemveien. Han stakk blant annet innom slektninger. Så han fikk ikke fortsette med avisruten.

Alle høytider ble markert etter skikk og bruk, og det ble gjort litt ekstra på 17. mai. De fleste dro hjem til jul.

Styrer 2 forskjellsbehandlet barna. De ble liksom delt i tre grupper:

- De veldig skoleflinke/gromguttene.
- De umulige, men snikete sladrebankene.
- De som bare var umulige.

Gutten hørte ikke med til gromguttene, og i ettertid synes han det er rart hvordan han utviklet seg. Han blånektet på alt, tok aldri på seg skylden for noe.

Betjeningen var ikke trollete, men "kynisk". De ansatte hadde vakter, gikk to økter. Noen bodde på barnehjemmet, andre utenfor. Kokka har han spesielt gode minner om. Hun var verdens snilleste menneske. "En engel". Dessuten var hun veldig flink til å lage mat, men hun bestemte ikke hva de skulle spise. Kokka var en voksen dame, hadde stiv fot og kom fra Østerdalen. I sommerferiene pleide hun å ta med seg en gutt eller to hjem. En gang ble han med henne, og det var en god opplevelse.

Tilsynet kom i blant. Da måtte det være "renvasket og nystrøket". Ingen spurte hvordan han hadde det, og han var av den typen som bare stakk seg bort.

Etter hans tid ble det uro. Et medlem av bystyret hadde avlagt hjemmet et uanmeldt besøk. Han forstod det som styrer 2 fikk tre dager på seg til å flytte ut. Samtidig fikk også andre sparken. Selv var han i Australia og

ble innkalt til intervju hos konsulen i Sydney i forbindelse med bråket rundt styrer 2. Han var til sjøs i flere år, blant annet sammen med en kamerat fra nabolaget til barnehjemmet.

Omsorgen 1960 - 1976

Fra denne perioden har utvalget intervjuet seks barn, fem jenter og én gutt. De bodde der fra to til seks år hver, og ingen fylte 10 år.

Det første barnet

Dette var ei jente som begynte på Ila skole i 1969. Hun kunne lese før skolestart, men hun foretrakk tegneserier fremfor lekser. Da kunne hun drømme seg bort. Ingen på barnehjemmet hjalp til med leksearbeidet eller passet på at leksene ble gjort.

Hun husker at barna gikk i skoletøyet på 17. mai. Tøyet sluttet på torget, men det var ingen fra barnehjemmet som hentet dem. Ungene måtte dra hjem alene, og da ble de ofte gående å rote i byen. På mange måter var det typisk for hvordan personalet oppførte seg overfor ungene. De stilte ikke opp. Hun fikk aldri trøst, aldri en klem. De krøp ikke opp i fanget til noen av de voksne. Det var ingen som spurte hvordan hun hadde hatt det når hun kom fra skolen. Det var kort sagt lite omsorg. Unntaket var en snill tante som alltid passet på at de hadde det de skulle, blant annet matpakke når de gikk på skolen. Jenta var mye alene. Hun var litt beskjeden.

Men mye var bra også. Maten for eksempel var god. Hun har ingen negative opplevelser knyttet til måltidene. Når det gjaldt klær, var det nok forutsetningen at hun skulle hatt med seg mer hjemmefra. Hun hadde lite klesbytte og var dårlig kledd.

Jenta bodde sammen med søsteren sin på barnehjemmet, og de var i hvert fall annenhver helg hjemme hos besteforeldrene. Julefeiringen på Finnes barnehjem var veldig fin. Det fortalte de andre barna. Søstrene hadde egentlig mest lyst til å være igjen da, men måtte bli med til besteforeldrene.

Det andre barnet

En litt eldre gutt bodde der samtidig. Han husker ikke så mye, men måltidene opplevde han annerledes. Alle måtte spise opp maten sin. Gjorde de ikke det, ble den servert til neste måltid. Han var ikke vant til variert mat og likte ikke så mye av det de fikk. Han gikk mye i de samme klærne. Det var klær som han hadde arvet fra andre, større barn på barnehjemmet. Barna måtte rydde og vaske rommene sine selv. Det var lekeplass ute med forskjellige lekeapparater. Han husker ikke om de hadde mye leker inne.

Han syntes ikke at han fikk særlig kontakt med personalet. De brydde seg liksom ikke noe om det enkelte barn. Kokka var den eneste voksne som han følte nærhet til.

Gutten var nok ”vanskelig”. Han stakk av flere ganger, hjem til foreldrene sine. Han ville være hos søsknene. Men de ble flyttet ut etter hvert, og situasjonen forandret seg. Han mistriivdes sterkt på skolen fordi han ble ertet, særlig fordi han kom fra barnehjemmet. Han vantrivdes så sterkt at han fikk flytte hjem igjen etter et års tid. Han har ikke gode minner fra Finnes barnehjem og mener at barnevernet langt tidligere burde ha plassert ham i et fosterhjem.

Det tredje barnet

Ei jente på fem år flyttet inn i 1969. Midt på natten hadde hun kledd på seg selv og sin to år yngre bror og gått ut. De ble tatt hånd om av politiet og kjørt opp til Finnes barnehjem. Søsteren var med også.

Maten var ”midt på treet”. Det var meget streng disiplin under måltidene. De måtte møte presis, sitte i ro og være stille. Alle måtte spise opp maten sin, og de fikk heller ikke drikke før maten var spist. Det var flere retter hun ikke likte, men hun torde ikke annet enn å spise opp maten.

Selv om hun bare var fem år, ble hun satt til å rulle tøy. Dette følte hun som et press. Videre måtte hun passe andre barn og finne på lekeaktiviteter når de var ute. Barna aktiviserte seg selv, og det ble mye fotball. Det gjorde inntrykk at private eiendeler, slikt som leker, ble tatt fra dem og samlet til felles benyttelse for alle barna.

For en uke av gangen kunne de bli plassert hjemme hos private, både på Hitra og Frøya. Da ble søsknene splittet. Hun spurte hvorfor de ble skilt og satt bort i slike hjem, men fikk aldri noe svar. Hun vet ikke om meningen var å gi dem en god avveksling eller om det var en form for testing.

Jenta husker ikke at hun gikk til lege eller tannlege. En gang ble hun stukket av jordveps. Øyet hovnet voldsomt opp, men lege ble ikke tilkalt. Hun opplevde også fluorskylling som meget grusomt. Søsteren hennes på 2 år klemte fingeren i ytterdøren. Heller ikke da oppsøkte de lege. Tuppen på fingeren falt av. I dag er fingeren deformert.

Jenta ble plassert i spesialklasse med bare syv elever på Ila skole. Hun følte med en gang at hun var feilplassert og ønsket å gå sammen med de andre barna. Undervisningen var etter hennes mening på 4-års-trinnet. Hun ble fort stemplet som dum og sluttet på skolen før hun gikk ut 1. klasse. Da hadde hun bodd tre år på barnehjemmet.

Hun følte at det var ingen der som ga henne omsorg og fortrolighet. Hun hadde ikke noen å gå til med sin frustrasjon, redsel og bitterhet. Jenta var redd for å få juling og stolte ikke på noen. Imidlertid hadde hun en veldig snill far som kjempet for å få omsorgen for henne. Han var ikke-røyker og avholdsman. Hun syntes ikke barnevernet gjorde stort for at barna skulle ha kontakt

med sine biologiske foreldre.

Det fjerde barnet

Ei jenta bodde på Finnes barnehjem fra hun var 3 til hun ble 6 år.

Naboungene ropte ”trollunger” etter dem og slo dem på fingrene med pinner. Ellers var det godt stell. Mat, klær og det praktiske var bra, men hun opplevde lite kjærlighet. Det virket som personalet mente at barna ikke skulle knytte seg for mye til de voksne, muligens med tanke på at de senere skulle flytte hjem til foreldrene eller i fosterhjem.

Mens de var på barnehjemmet, kom flere mulige fosterforeldre på besøk for å se på barna, herunder jenta og hennes to år eldre bror. Da følte hun seg som på utstilling. Hun og broren var de siste som flyttet før barnehjemmet ble nedlagt i 1976. Det er mulig at de ble vurdert som vanskelige å plassere, fordi de var to søsken.

Det femte barnet

var ei 5 år gammel jente som også var beboer de siste årene. Hun hadde sterkt behov for voksenkontakt, men opplevde ikke at hun fikk det. Jenta ville så gjerne ha trøst. En episode sitter som spikret: De gikk tur og hun holdt en av personalet i hånden. Da følte hun det som om hun sugde til seg omsorg.

Det sjette barnet har ikke minner fra barnehjemmet.

6.1.3.2 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep 1950 – 1976

Gutten som bodde der på midten av 1950-tallet opplevde som nevnt stor forskjell fra Stavne skole til Finnes barnehjem. Styrer 2 kunne være ganske tøff, men han husker ikke at hun slo. Imidlertid kunne hun dra ungene i ørene og lugge. Broren hans var ”fæl i kjeften” og fikk en del lusinger. Ellers ble det ikke brukt fysisk avstraffelse, heller psykisk trakassering. Han nevner episoden da han ikke ville spise havregrøten sin og fikk den servert om igjen i tre dager, før de voksne ga seg. Og så minnes han da han hadde vært på hestmartna'n og kom hjem et kvarter etter han skulle om kvelden, hvorpå han ble låst ute. Videre syntes han det var krenkende da han 15 år gammel skulle flytte ut fra barnehjemmet og ønsket seg til ungdomspensjonatet som lå ved siden av. ”Du er for dum” sa styrer nr 2, ”så du kan heller dra på sjøen”. Det ble til at han tok seg hyre.

Ei jente som bodde der fra hun var 3 til hun var 9 år forteller at barna kunne være hardhendte og slå hverandre, men verken hun eller søsteren ble slått av personalet. Unger som hadde gjort noe galt måtte sitte på en krakk i skammekroken på kjøkkenet. Det var helst guttene som fikk denne straffen, og de kunne bli sittende nærmere en halv time.

En gutt som kom dit som 8-åring og bodde der ett år har beskrevet seg selv som litt ”vanskelig”. Han stakk ofte av og gjorde ting han ikke fikk lov til. Så ble han stengt inne på rommet. Da hendte det at han ikke fikk mat. Ellers kunne de voksne si at han var dum hvis han ikke gjorde leksene skikkelig.

Ei jente kom til Finnes barnehjem i 1969 som 5-åring og bodde der et par år. Hun husker også at de måtte gå på rommet, hvis de hadde gjort noe galt eller vært stygge i munnen. Hun mener at hun en gang ble låst inne på badet, avkledd og plassert i et badekar – der satt hun i over et døgn uten mat.

Ei jente kom i 1972 og bodde der til hun var 6 år. Hun beskriver regimet ved barnehjemmet som strengt. En gutt klatret en gang over gjerdet for å rømme. Han datt ned og brakk armen. Personalet lot ham ligge en stund før de hjalp ham. Dette gjorde de for at barna skulle lære at slik gikk det med dem som rømte. Hun husker også at hun selv rømte, ofte til en butikk, og at det var en snill dame der.

Ei 5 år gammel jente kom i 1974 og bodde på hjemmet et drøyt halvår. Hun forteller om en rar opplevelse. Barna satt rundt matbordet og ble tvunget til å spise avisapir. Jenta husker at det hjalp å dele papiret i småbiter og drikke vann for å svelge det. Hun mener dette var en form for avstraffelse som barna ble utsatt for og har ikke fortalt om episoden til andre, da hun regnet med at hun ikke ville bli trodd.

6.1.3.3 Seksuelle overgrep 1950 - 1976

Gutten som bodde der midt på 1950-tallet kom i puberteten. Hjemmet hadde bare kvinnelig betjening, og det var ikke alltid like lett, som for eksempel når guttene sto og vasket seg. Da kunne personalet si: ”Så stor han er blitt nå, da” eller ”Har sett’n større, da.” Han mislikte slike utsagn.

Jenta som bodde der fra hun var 3 til 9 år, forteller at hun ble voldtatt en rekke ganger av en eldre gutt. Det pågikk over flere år. Voldtektene foregikk stort sett på rommet hvor hun lå. Gutten la madrassen ned på gulvet og sa at hun måtte være stille. Hun torde ikke gjøre annet, av frykt for at han ville forgripe seg på søsteren hennes også. En gang ble jenta og gutten overrasket i lintøyrommet av styrer 5. De fikk bare beskjed om å ”slutte med dette”. Hun fikk soppinfeksjoner etter overgrepene, uten at de voksne reagerte på det. Jenta fortalte aldri noen om misbruket.

Jenta som bodde der fra 1969, fra hun var 5 til hun var 8 år, forteller om en mannlig nattevakt i 30-årsalderen. Han kom jevnlig på soverommet og ”skulle kjenne om

alt var i orden”. Mannen tok hånden under dyna og befølte henne og søsteren i skrittet. Etterpå sa han at de ikke måtte snakke om det, for ingen ville tro dem likevel.

Ei annen jente opplevde som 5-åring at noen større gutter slepte henne inn i ett av soverommene. Det var fire gutter og en av dem kledde av seg. Hun ble også bedt om å kle av seg og et eller annet skjedde, men hun husker ikke hva det var.

Ei jente som bodde på Finnes barnehjem de siste årene før det ble nedlagt, sier at så vidt hun vet ble ingen barn slått eller seksuelt misbrukt.

6.1.4 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger

6.1.4.1 Praktisk omsorg

Det var et gjennomgående problem at man ikke fikk styrere med relevant utdannelse. Styrer 5 (1965-1970) var den første som hadde det.

Styrer 1 (1923-1955) representerte en kontinuitet som ble et savn senere år. Her som ved andre barnehjem satte styrerne sitt personlige preg på kulturen, og med stadig skifte av styrer ble det uro. Styrer 2 måtte slutte i 1959 etter personalsaken mot henne. Hjemmet ble tømt for barn, og pusset opp. Etter oppstarten i 1960 var det gnisninger mellom styret og styrerparet. I 1971 var det igjen uro, med kollektiv oppsigelse fra ansatte på grunn av ”uholdbare arbeidsforhold”. Styrer 6 ble ved Finnes barnehjem i bare ett år (1971).

Når det gjelder lokalisering, ble Jægershville mindre egnet, fordi området omkring ble industrialisert. Horgeheim lå naturskjønt til ved Bymarka. Beliggenheten var idéell. Men selv om bygningen var ny, var den hotellmessig og mindre egnet for barnehjem. Det ble gjort forbedringer. Ungene fikk et fint lekerom. Det ble innredet leilighet for styrerparet i 2. etasje, nær barnas soverom. Barna hadde fine lekemuligheter med god plass, ute og inne.

Utvalget sitter med inntrykk av at kostholdet var variert og bra. Ikke alle barn liker all mat, og det kan nok forklare negative utsagn fra enkelte.

Stort sett hadde ungene skikkelige klær og rimelig godt utstyr. Utvalget har merket seg historien om brødrene i 1950-årene, som ble fratatt sine kofferter med pene, hjemmesydde klær. Det må ha vært en sår opplevelse, på samme måte som når julegaver/leker ble lagt i en felles lekekasse. Ellers ble jul og fødselsdager markert på en hyggelig måte og har åpenbart gitt barna gode minner.

Barnevernets tilsyn var ujevnt. Den første tiden etter uroen omkring styrer 2, var det hyppige besøk og kontroller. Senere uteble tilsynet fullstendig. Styrer 5

har bekreftet dette. Hun inviterte til slutt barnevernets leder til "fest" for å få dem på besøk. I denne perioden, på slutten av 1960-tallet, manglet også hjemmet fast legetilsyn.

Finnes barnehjem var fra starten av et rent guttehjem med 20 - 25 gutter, og slik fortsatte det til uroen som endte med styrer 2s avgang i 1958/1959. I den forbindelse ble det reist spørsmål om omsorgen for guttene var forsvarlig. Hjemmet ble omdannet til et barnehjem for både gutter og jenter, og de var ikke fullt så mange. Antallet varierte mellom 10 og 15. Den aller siste tiden før nedleggelsen i 1976 var det ikke flere enn 6 barn.

Sett under ett synes den praktiske omsorgen å ha vært forsvarlig, bortsett fra oppfølging på skole og i leksearbeid.

6.1.4.2 Den følelsesmessige omsorgen

Denne var særlig avhengig av to forhold – styrerens personlighet og antall ansatte.

De få opplysningene utvalget har om styrer 1 (1923-1955) tyder på at hun var moderlig og opptatt av guttenes ve og vel, ikke bare mens de bodde på hjemmet. Hun var engasjert i å opprette et ungdomshjem som barna kunne bli overført til. Dette ble en realitet da Møllebakken Ungdomspensjonat åpnet i 1960.

Det er åpenbart at Finnes barnehjem jevnt over var underbemannet og manglet medarbeidere med pedagogisk utdanning. Dette ble problematisk, fordi det stadig var barn som trengte ekstra omsorg – dyslektikere, miljøskadde barn, utagerende barn, psykisk utviklingshemmede og naturligvis: Ungdommer i opposisjonsalder. I seg selv må det ha vært meget krevende med store ungeflokker der alderen varierte fra et par år og opp til myndighetsalder.

En ansatt forteller at på 1970-tallet var Finnes barnehjem nærmest et krisehjem/ beredskapshjem med akuttmottak. Hele ungeflokker kunne ankomme midt på natten. Enkelte søsken kom tilbake flere ganger for korttidsopphold når forholdene var som vanskeligst hos de biologiske foreldrene. For barnehjemsbarna kunne det være forvirrende når unger/søsken plutselig ankom og like plutselig forsvant.

Styrer 5, som var godt kvalifisert med praksis og utdanning, har beskrevet en meget slitsom hverdag for utvalget. Hun myket opp rutineene, blant annet ved at de voksne spiste sammen med barna. Videre var hun opptatt av at de minste skulle leke sammen med andre barn og fikk innpass for dem i barnehagen i nabolaget. Styreren praktiserte åpenhet og gjestmildhet. Barnas foreldre og lekekamerater kunne komme og gå.

På den annen side må det ha vært vanskelig å kombinere familieliv og styrerarbeid. Dette gjaldt flere styrere som bodde på hjemmet. De hadde ingen ordnet fritid ut over feriene. Manglende privatliv ble til sist årsaken til at styrer 5 sa opp.

Når utvalget leser arkivstoff og lytter til barnas forklaringer, virker det som barna – i hvert fall fra midten av 1950-tallet - fikk minimal følelsesmessig omsorg. De ble henvist til å leke med hverandre og passe hverandre. De voksne hadde liten kapasitet til samvær på tomannshånd, nærhet, trøst og kos.

Styrer 5 innprentet sine kolleger at barna måtte behandles som individer. Men i perioden sett under ett har nok underbemanning, manglende fagutdanning, knirk i forholdet til styret og styrere, tappet de ansattes krefter. Enkelte barn ble åpenbart feilplassert og var på den måten uheldige for miljøet. Dette er bekreftet i rapporter fra departementets barnevernsinspektører og av styreleder for de siste driftsårene. Han påpekte dårlig samarbeid fra barnevernets side, herunder ved inntak og utskrivninger.

Omsorgen bar preg av å være kollektiv; lite individuelt tilpasset det enkelte barn.

6.1.4.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Utvalget finner det sannsynliggjort at barna i slutten av 1950-årene kunne oppleve å bli dratt i ørene, lugget eller få "lusinger" hvis de gjorde noe galt. Ansatte kom også med sårende sleivbemerkinger. Avisoppslagene i 1958 tyder på at barn som kom for sent hjem om kvelden kunne bli utestengt eller straffet på annen måte som gikk ut over det forsvarlige.

Som i større barneflokker ellers, har det tydeligvis vært knuffing og småslåssing barna imellom.

Ei 5-årig jente forteller at hun ble plassert i et badekar og innestengt et døgn tid på badet. Ei annen jente på 5 år forteller at barna satt rundt matbordet og ble tvunget til å spise avisopplag. Barna var relativt små da de hadde disse opplevelsene. Historiene virker underlige, og utvalget finner det vanskelig å ta nærmere stilling til dem.

Enkelte av de mindre barna opplevde at de ble strengt behandlet. Noen har for eksempel fått beskjed om å gå på rommet sitt og være der, når de var ulydige. Men utvalget finner det ikke sannsynliggjort at ansatte har brukt ytterligere fysisk avstraffelse enn det som er nevnt ovenfor.

6.1.4.4 Seksuelle overgrep

Mens Finnes barnehjem var et rent guttehjem, kom den kvinnelige betjeningen til tider med krenkende bemerkninger til gutter som var avkledd/vasket seg.

På slutten av 1960-tallet begikk en yngre, kvinnelig ferievikar seksuelle handlinger med en av barnehjemsguttene. Styrer 5 var på ferie, fikk telefon om dette og beordret straks avskjedigelse av vedkommende. Da hun kom tilbake fra ferie, snakket hun med gutten og fikk forståelse av at han ikke hadde tatt skade av hendelsen.

Ei lita jente opplevde fra hun var vel 5 til 9 år at en gutt tvang henne til onani og oralsex m.v. Dette skal ha

pågått hyppig over flere år. Styrer 5 har angivelig overrasket dem mens gutten tuklet med jenta og bedt dem ”slutte med dette”. Styrer 5 har forklart at hun fornemmet at det foregikk noe seksuelt mellom de to, og at hun forhørte seg med jenta, men ikke kom til bunns i hva som hadde skjedd.

Utvalget finner at styreren taklet saken med sommervikaren på en god og besluttsom måte. Når det gjelder det andre forholdet, kan det reises spørsmål om styreren gjorde tilstrekkelig for å avklare situasjonen og skjerme jenta.

Videre skal nattevakten rundt 1970, en mann i 30-årsalderen, ha befølt jenter i skrittet, under dynen, når han var på kveldsrunden. Det er ikke fremkommet at dette forholdet ble formidlet til styreren eller andre ansatte.

Ut over disse hendelsene er det ikke klarlagt seksuelle overgrep ved Finnes barnehjem.

7. Lykkebo barnehjem

*”...de gråt med barna, og gledet seg med dem.”
(Styrer 7 fra perioden 1976-1992)*

Øvre Engen. Frelsesarmeens arkiv.

7.1 Innledning

Granskingsutvalget har intervjuet 12 tidligere barn og 2 ansatte. Ett av barna bodde på barnehjemmet i perioden 1948 - 1952 og de øvrige innenfor tidsrommet 1961 - 1983. De to ansatte er kvinner. Den ene arbeidet i tre år som ungjente ved hjemmet mens det lå i Gamle Kongevei 23 (1956 - 1959). Hun kom tilbake etter flyttingen, som slumsøster ved Lykkebo, avdeling A, i ett og et halvt år (1967 - 1969). Den andre ansatte var styrer ved Lykkebo, avdeling B, (1976 - 1992). Hun er benevnt som styrer 7, jf oversikten nedenfor.

Fra krigsårene og frem til 1990-årene var det i alt 7 styreere:

- Styrer 1 i Gamle Kongevei 23 (1943-1955)
- Styrer 2 i Gamle Kongevei 23 (1955-1962) og deretter ved Lykkebo, avd. A (1963-1974)
- Styrer 3 ved Lykkebo, avd. A (1974-1985)

- Styrer 4 ved Lykkebo, avd. A (1986-1990)
- Styrer 5 ved Lykkebo, avd. B (1963-1975)
- Styrer 6 ved Lykkebo, avd. B (1975-1976)
- Styrer 7 ved Lykkebo, avd. B (1976-1992).

Under avsnitt 7.1.1 er det hentet arkivstoff om Lykkebos historie. Avsnitt 7.1.2 inneholder inntrykk fra de to ansatte. Avsnitt 7.1.3 gjengir barnas opplevelser fra hjemmet. Endelig har utvalget foretatt vurderinger i avsnitt 7.1.4.

7.1.1 Fra arkiv

7.1.1.1 Fra arkiv : Tiden frem til 1960

Frelsesarmeen drev arbeid blant barn i Trondheim fra tidlig på 1900-tallet. Lykkebo ble opprettet i 1907. Hjemmet lå fra 1918 på Øvre Engen i Gamle Kongevei

23. Planen ble stadfestet ved kgl. res. av 9. november 1934. Formålet var å motta til midlertidig forpleining barn fra hjem hvor sykdom, død eller andre forhold gjorde det nødvendig med plassering.

Under krigen ble bygningen rekvirert av tyskerne og barna måtte flyttes til sommerstedet Vesletun på Charlottenlund. Ansatte og barn dro tilbake til Øvre Engen den 24. juli 1945.

Planen hadde bestemmelser om tilsyn, en egen komité med tre medlemmer – ett oppnevnt av Trondheim vergeråd, ett av Trondheim fattigstyre og ett av borgermesteren. Det var foreskrevet en eller to kvinner i tilsynskomiteén. Hvis hjemmet ikke hadde fast lege, burde ett av medlemmene være lege. Komiteén skulle dels samlet, dels enkeltvis avlegge uanmeldte besøk. Den skulle føre protokoll, følge opp bemerkninger og utarbeide beretning om foregående års virksomhet. Innberetningen skulle sendes til vergerådet, fattigstyret og borgermesteren. Komiteén rapporterte den 6. mars 1948 blant annet:

”Ved møtets begynnelse nevnte bestyrerinnen at det fremdeles pågår reparasjoner i huset. Materialmangel og mangel på arbeidskraft er årsaken til at det ikke går så fort som ønskelig kunne være. Ingen av barna er syke, men en gutt på 12 år væter seg. Han har vært under lægebehandling for det, både hos dr. Hirsch og dr. Bødal, men med negativt resultat. Gutten har også vært bortsendt, men herberget har måttet ta ham igjen. Bestyrerinnen gjør hva hun kan for å minske ulempene både for gutten og hjemmet.

Hva det angår at herberget er så fullt at det går ut over den hjemlige hyggen, så kan ikke herbergets ledelse lastes for det. Det er en ting som faller tilbake på Trondheim kommune, idet det skyldes den fortvilte stilling byen er i med hensyn på hjem for trengende barn. Meget ofte står vergeråd og fattigstyre overfor den oppgave øyeblikkelig å få anbrakt ett eller flere barn, og når alle utveier er stengt, vender en seg til Øvre Engen. Herberget er beregnet på kortere opphold for barn som blir opptatt, men det hender rett som det er at barn blir værende der for lange tider. Belegget er alt for stort, men det er som bestyrerinnen sier: ”Vi driver herberget for å hjelpe nødlidende barn, og når vi skjønner at det er virkelig nød til stede, strekker vi oss så langt som råd er. Blir en mor syk, og faren sitter igjen med barna uten sjanse til å skaffe kvinnelig hjelp, må vi ta imot barna.”

Herberget ble inspisert, og de fleste barn tatt i øyesyn. Som vanlig var det et velgjørende inntrykk av orden og renslighet som preget alt, og det viktigste – en kjærlig omsorg. Vi ønsker å gjenta hva vi har sagt så ofte før i vår rapport at barna har det meget godt på Øvre Engen. Vi vil også tilføye at det ikke står i et menneskes makt å gjøre forholdene mer hjemlig for barna under de forhold byen står i med hensyn til barnehjem, enn det blir gjort på Øvre Engen i dag.”

Departementets barnevernsinspektør skrev rapport etter besøk i april 1948:

”Frelsesarmeens barneherberge ”Øvre Engen” tar mot barn hvor det trengs øyeblikkelig hjelp, ved f.eks sykdom eller dødsfall i heimen, bolignød, hvor verjerådet gjør vedtak om øyeblikkelig fjernelse fra heimen etc. Da dette er eneste heim i sitt slag i Trondheim, da behovet er langt større enn denne heim kan etterkomme, og barneherberget strekker seg lengst mulig, er det alltid overbelegg på heimen. Det var ved inspeksjonen i 1948 35 barn og heimen er beregnet til 30 barn. Overbelegget setter sitt preg både på oppholdsrom og soverom. Det blir ikke den nødvendige plass mellom sengene på soverommene og det blir alt for mange barn i oppholdsrommene. Men de som leder heimen søker å gjøre det best mulige ut av situasjonen. De har i løpet av siste år fått pusset opp en del av heimen, fått innredet et langt bedre bad- og stellerom og fått nødvendig maskinelt utstyr til klævasken, så de hygieniske forhold var blitt mer tilfredsstillende. Passende barnemøbler, leker- og sysselsettingsmaterialer manglet så å si helt. Ute hadde barna en ganske bra tumleplass med regnværsskur.

Styreren og personalet virket meget hyggelig med barna og i omtalen av barna. Men selv om de er glad i barna, har de ingen særlig pedagogisk forståelse av dem. Ut fra sitt syn gjør de dog sikkert hva de kan for barna.”

Vesletun ble solgt fordi området omkring ble utbygd. I stedet for kjøpte barnehjemmet sommerstedet Knausen ved Hestsjøen i Malvik. Etter oppussing ble hytta innviet 24. mai 1949 med 50-60 gjester. Frelsesarmeens blad Faklen skrev:

”Buntmaker Evensens hytte ble innkjøpt våren 1947 og har gjennomgått store utvidelser og forandringer, slik at huset nå kan gi god plass til vel 30 barn, og vi tenker nok at barna på Øvre Engen får ta mange turer hit også utenfor sommerferien. I første etasje er det blitt en prektig verandastue med vindu over hele veggen og utsikt mot Hestsjøen. Denne stua skal nyttes til spise- og lekestue. Småbarna får sin sovesal i første etasje, hvor det også blir bad. Ellers er det et etterholdene stort kjøkken, dagligstue for betjeningen – og en hyggelig peisestue som skal være de store barnas koserom. Her får nok barna mangan hyggelig kveld ved peisen. I andre etasje er det tre soverom.”

I 1952 skrev Faklen at også Lykkebo hadde gjennomgått store forandringer:

”Huset var i en forferdelig tilstand etterat tyskerne hadde disponert det under krigen, og det var et kjempe-løft å få det restaurert. Men målet var ikke bare å få huset i likedan stand som før krigen. Det skulle bli bedre. Og så har det i alle årene etter frigjøringen pågått et eller annet forbedringsarbeid, slik at hjemmet nå er så pent og moderne innredet som det over-

hodet er mulig å få det til i et gammelt hus – som ikke engang er bygget til et slikt formål.

Det som en besøkende mest legger merke til er de fine og praktiske møblene i barnas oppholdsrom De 23 barna (det skal egentlig bare være 20) er inndelt i 3 grupper, og hver gruppe har sin oppholds- og lekestue, foruten den felles spisesalen som er stor og lys og trivelig. I småbarnas (de i alderen 1-4 år) lekestue finner vi også nye, praktiske og fine møbler. De er laget etter tegning av en snekker i Rindal. Stolene er også noe utenom det vanlige. De har armlener, og det er klart at småbarna like så vel som voksne sitter bedre i en stol med armlener enn uten. Også her er det høytaler, og de små lytter interessert til barnetimen for de minste. De mellomstore – i alderen 4-7 år – har stoler og bord i samme stil som de små, men i større format. Og alle pikene her har fått sin egen store dukkeseng med fint sengeutstyr og naturligvis det nødvendige antall dukke-døtre. Guttene har brannbiler og liknende saker. Det er anskaffet en rekke skap hvor barna har sine saker, og gode solide leker av alle slag.

En annen nyanskaffelse som vi også festet oss ved var kommodene på sovesalene. Det er noe nytt at barna på barnehjem får sin egen kommode hvor de kan ha sakene sine. Og det er endog nøkkel og lås til den ene skuffen som de kan gjemme sine private små ting i

Ellers hadde man gravet ut kjeller under hele huset. Her var det blitt garderobe for barna, kott og rullebod. Avslutningsvis het det at siden hjemmet fikk sitt landsted i Malvik, var det ikke lenger et så stort problem at Lykkebo lå i et fabrikkstrøk i byen.

I et brev fra Sosialdepartementet våren 1955 ble det opplyst at hjemmet hadde 20 barn, hvorav 19 var anbrakt av barnevernsnemnd. For hvert barn ble det betalt kr 200 pr måned, mens totalutgiftene utgjorde kr 235. Departementet uttalte at Lykkebo ikke kunne regne med tilskudd til dekning av underskudd på det vanlige driftsbudsjettet. Staten kunne bare dekke utgifter til ”særskilte anskaffelser og tiltak” for ”å gjøre heimen triveligere for barna, og være av en slik art at de vanskelig kan få plass innenfor rammen av det vanlige driftsbudsjettet”. Det ble innvilget kr 3000 til sanitæranlegg på Knausen.

I intervju med Adresseavisen i januar 1955 uttalte styrer 1:

”Det var ikke så mange skilsmisser før blant vårt klientell. Slik som arbeidsforholdene er i dag, (sier styrer 1), blir de unge pikene helt forvent med høye lønninger – når så den dagen kommer at hun gifter seg, og de skal leve bare på hans lønn, kommer Smalhans og ekteskapet glir inn i et skjevt spor og ender ofte med skilsmisse, selv om de har et barn...Flere av de skilte fruene gir barnet over til barnehjemmet når de pånytt søker godt lønnet arbeid – og så får vi dem. Men det er også en annen viktig grunn til skilsmisser

blant de unge: de dårlige boforhold. Enten skiller de seg for at de må bo på hver sin kant eller fordi huset er dårlig og for lite. Mange familier hadde vært spart for skilsmisser om de hadde hatt bedre hus. De fleste av de barna vi hadde før, som var født i ekteskap, kom til barnehjemmene fordi foreldrene skeiet ut og ødela miljøet for barna. Naturligvis har vi noen slike barn ennå. – ”Jeg er skilt, jeg må begynne å arbeide,” slik innledes mange samtaler i dag av mødre som kommer til oss – ”De må ta barnet så lenge.” ”

I departementets inspeksjonsrapport fra desember 1957 ble lekemulighetene beskrevet:

”Ganske stor lekeplass, delt i to, med 6 husker, sannkasse (uten sann !), lekeskur med bilringer og ubrukelige vogner, barnevogner. Inne er det meget godt med dukkeleker, og noe mindre med spill og andre leker.”

Om sportsutstyr står det at hjemmet har ski, kjelker, skøyter og planer om å kjøpe to sykler.

Den 10. desember 1957 ble det feiret 50-årsjubileum på Lykkebo. Som nevnt var hensikten å anbringe barn midlertidig. I en artikkel i Faklen for 1958 sto det imidlertid at den tid barna var på hjemmet hadde variert. Mange bodde der under hele oppveksten:

”I løpet av disse femti år har hundrevis av barn hatt et godt hjem i ”Lykkebo”.

Nå bor det 20 gutter og piker der, den eldste er 18 år, og de yngste er i småbarnsalderen. ...

Som seg hør og bør skal det anskaffes noe nytt til en fødselsdag, og til ”Lykkebo” ankom i går nye senger og nytt sengeutstyr til alle barna ...”

Sosialsekretær i Frelsesarmeen, Ingrid Powell, uttalte til Adresseavisen i desember 1957, at selv om huset på Øvre Engen var pusset opp, ville det likevel ikke kunne møte tidens krav. Dessuten ville det være en fordel om barnehjemmet lå mer i utkanten av byen. Hun hadde derfor, sammen med representanter fra Trondheim kommune, sett på en tomt som etter hennes mening ville passe godt til formålet. Ønsket var en vertikalt delt tomannsbolig med åtte barn og en husmor i hver leilighet. På denne tiden hadde Frelsesarmeen i alt 13 barnehjem rundt om i Norge, ifølge Ingrid Powell.

Styreren uttalte om barna i 1956:

”Mange av barna er vokset opp på Lykkebo, for her har hjerterommet alltid vært stort i vår barnehjemsfattige by. Men det rekker ikke til for alle hjemløse barn. En del er direkte overført fra kommunens mor- og spebarnshjem. I enkelte tilfelle må en nok etterlyse både mors- og farskjærligheten, og de som hevder at et dårlig hjem er bedre enn det beste barnehjem, har neppe satt seg inn i alle alternativer.”

Hun ble spurt om det var problembarn i flokken, og svarte:

”Det vil jeg ikke si, men barna kommer fra forskjellige hjem, og det kan være mange slags naturer. Stort sett går det bra. Straff bruker vi ikke, vi prøver å snakke dem til rette og komme fram til en forståelse. Nettopp fordi de ikke hører oss til, er det kanskje vanskelig å vise strenghet, vi føler liksom mer for dem. Å stille med barna er ikke et yrke, vi går helt opp i gjerningen og deler deres sorger og gleder.”

7.1.1.2 Fra arkiv : 1960-årene

En inspeksjonsrapport fra 1960 forteller at barnehjemmet i Gamle Kongevei 23 hadde ni ansatte til å ta seg av de 20 barna, piker og gutter i alderen 1½ – 14 år. Lederen var barnepleierske med samarittkurs, kurs ved sosialskolen og i alt 20 års praksis fra barnehjem. En barnepleierske og en slumsøster var assistenter. Der-til hadde man tre hushjelpere, en kokke og to hjelpere. Videre er det opplyst at barna hadde helsekontroll to ganger i året, og personalet ble skjermbildefotografert hvert år. Av barna gikk 13 på folkeskolen og fikk etter det opplyste kr 6 pr uke i lommepenger. Pensjonsprisen pr barn var kr 350.

Et brev fra Sosialdepartementet i april 1960 opplyser at plantegninger for to barnehjem i et vertikaldelt hus ble godkjent. Hvert hjem kunne ha 10 barn, men med adgang til å ta imot inntil 12 barn for kortere tid om dette ble nødvendig. I andre etasje var det fem soverom; et firemannsrom for småbarna og fire tomannsrom.

Det dreide seg om to like hjem, vegg i vegg i Øystein Møyilas vei 20 i Trondheim. Voksne og barn flyttet inn noe før den offisielle åpningen fredag 14. desember 1962. Leilighetene var lyse, trivelige og komfortable og fikk lovord og gaver fra de innbudte, herunder Sosialdepartementets representant, frøken Thora Lund. Lykkebo mottok blant annet et TV-apparat, gulvteppe, en re-produksjon og pengegaver.

En oversikt utarbeidet i 1961 viser årsaken til anbringelse av barn på Lykkebo. Stikkordene om barnas bakgrunn er: Moren død. Dårlig stell. Dårlig hjem. Intet hjem. Husmangel. Moren syk. Foreldrene fra hverandre. Overføring fra Mor- og spedbarnhjemmet. Moren må arbeide. Overført fra barnehjemmet Kleivan.

Inspeksjonsrapport fra barnevernssekretærens besøk høsten 1964 gir opplysninger om Lykkebo. I avdeling A var det 13 barn i alderen 2 - 15 år. Seks gikk i folkeskole. I avdeling B var det 12 barn, hvorav fem gikk i folkeskole. Det står at barnetrygden ble satt i bank. Barna hadde ikke lenger faste lommepenger, men fikk penger etter behov ved å spørre. Pensjonsprisen var kr 500 pr måned.

7.1.1.3 Fra arkiv : 1970-årene

For budsjettåret 1973 søkte Lykkebo avdeling A og

avdeling B om kr 25.000 hver i statstilskudd, i begge tilfeller til renter og avdrag på nytt sommerhjem. Styret 2 vedla årsmelding for 1972:

”Barnehjemmet Lykkebo A har hatt 10 – 12 barn i alderen 1 – 11 år i forpleining.

Dr. Phillip Kahn er hjemmets lege. Barnas helsetilstand har vært god gjennom året 1972.

Når det gjelder skolefri og ferien har vi sommerhjemmet ”Knausen” som vi reiser til.

Når det angår husets tilstand har vi hatt en del reparasjoner av stuene og kjøkkenet i første etasje, men vi har flere rom som trenger oppussing.

Hjemmet betjenes av:

1 styrer
1 assistent
1 hushjelp.”

Styret 5 ved avdeling B skrev i sin årsmelding for 1972:

”Vi har gjennom året hatt 11 – 12 barn i alderen fra 2 år og opp til 11 år. De fleste barna er fra Trondheim, 1 er fra Hitra kommune.

Barnas helse har vært strålende. Vi har ikke hatt noe sykdom bortsett fra litt forkjølelse. Hjemmets lege er Phillip Kahn som har legekonsultasjon to ganger i året. Sommerferien tilbrakte vi på Knausen, landstedet vårt, der har vi nå et nytt fint hus, og i år var det en varm og god sommer. Og når barna ellers har skolefri, drar vi ut på ski og aketurer.

Hjemmet vårt, ”Lykkebo B”, er et godt og varmt hus. Litt reparasjoner har vi hatt med maling og tapetsering, og flere rom trenger etter hvert oppussing.

Hjemmet betjenes av en 1 styrer, 1 assistent og 1 barnepleier, det er det faste. Hvis det er behov og noe ekstra, leier vi hjelp.”

Saksbehandleren i departementet gjorde påtegning på årsmeldingen for avdeling A om at rapporten nok kunne vært noe fyldigere, og at det var lite betjening. Også for avdeling B gjorde hun påtegning om knapp betjening.

Ved St. Hans 1973 var det offisiell innvielse av to nye bygninger på feriehome Knausen. Hvert hus hadde plass til 12 barn og 3 voksne. Ved innvielsen ble det overbrakt en gavesjekk på kr 100.000 fra NRK's barne- og ungdomsavdeling. Pengene var kommet inn gjennom salget av Barnetimeboka 1972 og skulle blant annet brukes til uteleker. Videre overrakte barnevernsjef Henrik Lundh en eventyrbok ”som barna kunne kose seg med på regnværsdager”.

I årsmeldingen for avdeling A i 1973 står det at barna var meget interesserte i fritidsaktiviteter, herunder

speidern, turn og svømming. De større barna fra begge avdelinger dro på sommertur til Stockholm, København og Oslo.

Den 20. mai 1975 var barnvernkonserntent fra kommunen på inspeksjon. Hun konstaterte at det var et belegg på 8 - 9 barn pr hjem og at Frelsesarmeen var avhengig av et såpass belegg for at driften skulle lønne seg. Begge styrerne var nye og ganske unge. De virket meget mer fleksible enn de forrige og var tydelig populære hos barna.

Om barna ved avdeling A noterte hun seg:

- Gutt på 2 år hadde vært der snart et år og skulle flytte hjem til sin mor. Fosterhjemsentralen hadde jobbet med familien.
- To gutter var midlertidig plassert mens mødrene lå på sykehus.
- Tre søsken hadde bodd på hjemmet en stund.
- Gutt på 13 år hadde alltid bodd på Lykkebo.
- Jente på 3 år hadde vært på Lykkebo i ca 1,5 år.
- Gutt på 3 år.

De fleste barna kom fra Trondheim, men det var også barn fra andre kanter av landet. Noen hadde foreldre i psykiatriske sykehus, andre hadde fedre eller mødre som var i arbeid, men ikke så seg råd for å ha barna boende fast hos seg. Enkelte var på besøk hos mor eller far i helgene, andre fikk besøk på barnehjemmet. Men det var også de som aldri hadde omgang med familien sin og som trengte avlastningshjem/feriehjem.

Om barna ved avdeling B noterte barnevernkonserntentent:

- Gutt på 6 år fra distriktet, hadde vært 4 - 5 år på Lykkebo. Hjemkommunen viste ingen interesse for barnet.
- Gutt på 6 år hadde vært 3 - 4 år på Lykkebo. Han skulle nå flytte nordover med foreldrene som var døvstumme.
- Gutt på 3 år hadde vært på Lykkebo i perioder.
- Jente på 7 år som hadde vært 2 - 3 år på Lykkebo. Hun bodde tidligere hos sin mormor.
- Jente på 6 år.
- Gutt på 11 år som hadde vært der lenge. Dette var tatt opp med barnevernsnemnda.
- Gutt på 10 år, hadde vært lenge på Lykkebo. Moren var død, og nå skulle han flytte til en tante og onkel.
- Gutt på 13 år som hadde vært hele livet på Lykkebo. Han hadde så å si ikke familie og var sterkt knyttet til den forrige styreren.
- Jente på 12 år hadde vært på Lykkebo i 10 år. Hun hadde foreldre som besøkte henne iblant.

Også ved denne avdelingen hadde barna svært forskjellig kontakt med foreldrene.

Det var to søskenpar i flokken. Flere barn skulle

undersøkes av psykolog.

Barnevernkonserntentent konkluderte med at de nye styrerne hadde gjort en del for å bedre kontakten med de plasserende instanser. Styrerne var én gang i måneden i møte med barnevernet i Trondheim og hadde kontakter med BUPA.

Sommeren 1975 dro skolebarna ved begge avdelinger på tur til Oslo-området, der de blant annet besøkte Holmenkollen, muséer og dyrepark. Resten av sommerferien, vinterferien og påsken, tilbrakte de på Knausen. Lykkebo var nå 13 år gammelt og trengte oppussing, særlig innvendig maling.

I et spørreskjema for avdeling B ble det i 1976 opplyst at man hadde tre ansatte: Styreren som var slumsøster/barnepleierske, styrerassistente som også var slumsøster, og en praktikant under utdanning. Avdelingen hadde på det tidspunkt åtte barn. Året i forveien var i alt ni barn utskrevet og syv barn ankommet. Hovedårsaken til anbringelse var skilsmisse (to barn), sykdom i hjemmet (ett barn), boligforhold (to barn) og foreldre som viste manglende omsorg for barnet (to barn). Av de åtte som bodde på hjemmet, gikk tre i vanlig skole og en i vanlig barnehage. To barn hadde spesialundervisning, to barn fikk psykiatrisk/psykologisk behandling og to gikk til annen medisinsk behandling (på grunn av hørselsproblemer). Videre ble det opplyst at to av de åtte barna reiste hjem regelmessig, fire besøkte familien av og til og to hadde liten eller ingen kontakt med foreldrene. Det var regelmessig tilsyn, og Lykkebo rapporterte til barnevernsnemnda hvert kvartal.

Sosialsjefen i Trondheim skrev i en rapport fra 1977 at barnevernsnemnda hadde utvidet sitt samarbeid med Lykkebo etter at Finnes barnehjem ble nedlagt. Lykkebo hadde hele tiden klart å dekke behovet for barn som skulle plasseres. Kontakten mellom sosialkontoret og barnehjemmet var utmerket og foregikk blant annet ved faste, månedlige møter. Lykkebo hadde dessuten fått fast psykolog på konsulentbasis og fast tilsynslege. Barnehjemmets økonomi var dårlig, men personalets innsats ble fremhevet. Den kunne "fullt ut ...forsvares faglig".

I flere søknader om statstilskudd i 1970-årene ble det fremhevet at man slet med renter og avdrag på nybyggene på Knausen. Videre ønsket man en egen bil for barnehjemmet, og en garasje.

I årsmeldingen for avdeling A 1978 er det fortalt om ei jente som bodde på Lykkebo fra hun var tre til hun var syv år. Hun flyttet til fosterhjem i april, men kom tilbake til barnehjemmet til jul, da hun ikke fant seg til rette og ikke trivdes i fosterhjemmet.

I påsken og sommerferien hadde barna som vanlig vært på Knausen. De største hadde dessuten vært på en ridetur og en campingtur nordover.

I årsmeldingen for avdeling B 1978 heter det at korttidsplasseringer gjerne skyldtes somatisk sykdom

hos foreldrene, slik at ungene flyttet tilbake til sine hjem etterpå. De som bodde over lengre tid, kom ofte fra foreldre som var psykiatriske pasienter eller fra fosterhjem som ga opp når ungene kom i tenårene. Et par av barna var egentlig "behandlingshjemkasper". En av ungene hadde nedsatt syn og hørsel, store adferds- og lærevansker og gikk på spesialskole om dagen. Mange av de nye var svært understimulerte. Styreren fortalte at man drev bevisst sosial trening med dem, gikk i butikker, reiste med buss etc. med de små. De større gikk av samme grunn på danseskole og andre kurs, pluss at de hadde ansvaret for at det var ryddig og rent på rommene. Disse deltok også i andre fritidstilbud som håndball, speider'n, kino og lignende. Knausen ble brukt i vinter- og påskeferie og hele sommeren. For de største ungene var det litt kjedelig i lengden, så sommeren 1978 reiste de på en ti-dagers campingtur til Sverige. De leide to hytter, var i dyrehage og på båttur og hadde det fint – styreren og syv unger. Avslutningsvis ble det opplyst at Lykkebo, avdeling B, i 1978 hadde styrer, styrerassistente, to miljøarbeidere og én sivilarbeider.

Sommeren 1978 hadde avdeling A fått inn en gutt på 11 år som kom fra et annet barnehjem. De siste tre årene hadde han vært i to forskjellige fosterhjem, men ingen maktet å ha ham. Det var en gutt med store tilpasningsvansker, som Lykkebo slet mye med. Han krevde i realiteten en voksen person hos seg til enhver tid, da han alltid kom i konflikt med de andre barna.

Departementets barnevernsinspektør besøkte Lykkebo i mai 1979 og skrev følgende interne rapport:

"Jeg besøkte dette barnehjemmet 14. mai d.å. om kvelden på vei til Rostad og i samband med annet arbeid i Trondheim. Det er alltid fint å besøke et barnehjem om kvelden, for da får en mye bedre inntrykk av barna og av atmosfæren i hjemmet, forholdet mellom barn og voksne og barna imellem osv.

Det er to barnehjem i dette huset, med 10 barn i hvert, og med hver sin styrer, begge barnevernspedagoger. Det er det eneste barnehjem som har en slik oppbygging og vi ønsker vel ikke en gjentakelse, selv om det alltid ser ut til å ha gått bra når det gjelder samarbeid mellom de voksne og kameratskap mellom barna.

Jeg snakket ganske meget med begge styrerne og med barna. De var begge enige om at 10 barn er i meste laget, at 8 barn i grunnen er nok i forhold til husets størrelse. Begge barnehjem er meget hjemlige i utstyr og atmosfære. (Styrer 7) virker voksen, rolig og trygg, og med god kontakt med barna. Det var en åpen atmosfære. både mellom de små og de store barna. En stor pike var nettopp konfirmert, og virket meget tilfreds både med festen, med utstyr til konfirmasjonen med gaver osv. Hun virket likedan som enhver annen ung jente i den alderen, i sin måte å være på og i forholdet til de voksne. Det var overhodet ikke noen trang religiøs holdning fra de voksnes side. Der er

for tiden mange tenåringer i begge hjem, både gutter og jenter, litt artig når en tenker på at det ikke er så lenge siden Fr. arméen ikke ville ha gutter over 11-12 år. Frelsesarmeen har forøvrig i alle år vært flinke til å sørge for å utdanne sitt personale med sikte på å overta styrerstillinger. Vi har i alle år hatt en slags avtale med NKSS om to plasser til Frelsesarmeen. Barnehjemmet er vel ansett både hos barnevernsnemnd og i kommunen generelt. Bygningsmessig er der et stort problem: Personalet har meget trange boligforhold, i selve barnehjemmet, og det bør nok gjøres noe slik at de får en avlastningsleilighet utenfor. Begge styrere var opptatt av dette. Og vi bør vel ta det opp med Frelsesarmeens folk sammen med noen andre spørsmål vedr. deres barnehjem.

Søkingen til barnehjemmene er meget stor, mange barn er bare kort tid, mens noen har vært der lenge. Noen av de store hadde vært i fosterhjem som ikke hadde klart å ha dem, og noen av dem var nok ganske vanskelige med vanskelig bakgrunn, bl.a. derfor mente man 8 var nok. Til gjengjeld vet vi at kommunen har utnyttet kapasiteten altfor langt, og nærmest gått ut fra et normert tall på 12 i hvert hjem. Jeg skal sette opp et eget brev om barnehjems situasjonen i Trondheim, jfr. samtale med UL om dette, og drøftinger da vi begge var i Tr. heim i jan. d.å."

7.1.1.4 Fra arkiv : Tiden etter 1980

I 1980 ble det utformet nye vedtekter for Frelsesarméens barnehjem, herunder Lykkebo. Det ble presisert at barna skulle gis en oppdragelse basert på det kristne livssyn. Driften skulle være i samsvar med barnvernloven og Frelsesarmeens målsetting. Videre skulle man ha et styre med tre representanter oppnevnt av Frelsesarmeens sosialstyre, én oppnevnt av fylkesmannen og én av de ansatte. Hvert år skulle det holdes minst 3 styremøter. Frelsesarmeens sosialstyre skulle utarbeide stillingsbeskrivelser for de ansatte. Styrer og øvrige ansatte pliktet å rette seg etter råd og pålegg gitt av kommunens tilsynsutvalg eller fylkesmannens barnevernskonsulent.

I november 1983 døde en av guttene ved Lykkebo under tragiske omstendigheter.

I mai 1987 var kommunens tilsynsutvalg på besøk. Det ble protokollert ønske fra beboerne om å delta mer i utformingen av institusjonens daglige liv, ved beboermøter eller lignende. Aldersmessig spredning gjorde dette til en spesiell utfordring. Videre tok beboerne opp den skjeve kjønnsfordelingen blant de ansatte – de ønsket flere mannlige ansatte.

I en rapport fra tilsynsutvalget i oktober 1987 fremgår det at avdeling A hadde 8 barn i alderen 5 - 18 år og 8 ansatte. Ved avdeling B var det 7 barn og 7,5 stilling. Institusjonen hadde vedtatt uoffisiell inntaksstopp for å demonstrere mot fylket. Frelsesarmeen mente at fylkeskommunen burde overta det fullstendige driftsansvaret for institusjonen, men dette hadde den "ikke funnet plass til".

Fylkesmannen besøkte våren 1988 barnevernsinstitusjoner som var innpasset i fylkeskommunal plan, derunder Lykkebo. Inntrykket var at kvaliteten, både på det faglige arbeidet og de fysiske forholdene, var gjennomgående god. Det ble ikke avdekket indre forhold som foranlediget reaksjoner fra fylkesmannens side.

Lykkebo, avdeling A, skiftet senere navn til Gressbakken og ble nedlagt i 1993.

Lykkebo, avdeling B, endret navn til Heggli. Årsrapporten for 1993 opplyser at man da hadde fem innskrevne barn, gutter på 9-12-13 år og jenter på 11-18 år. Det var en del problemer med rømning, utagering og slossing med personalet. Heggli er fortsatt i drift.

Knausen. Fra Frelsesarmeens blad Faklen.

7.1.2 Ansattes forklaringer

Slumsøsteren arbeidet ved Lykkebo i Gamle Kongevei sommeren 1956 – sommeren 1959 og ved Lykkebo, avdeling A, julen 1967 – sommeren 1969. Styrer 7 var ved avdeling B julen 1976 – julen 1992. Nedenfor refereres inntrykk fra dem, først om den praktiske og følelsesmessige omsorgen, dernest om fysiske overgrep og seksuelle overgrep.

7.1.2.1 Den praktiske omsorgen

Slumsøsteren forteller:

I slutten av 1950-årene fremsto Lykkebo i Gamle Kongevei som nedslitt. Men barna ble behandlet godt. Styrer 2 var spesielt flink til å lage mat. De hadde god og variert kost. Hverdagstøyet for de minste var nok noe kjedelig, men Frelsesarmeen var alltid opptatt av at barna skulle være pene i tøyet i helger og høytider. Slumsøstrene strikket gensere og jakker. Skolebarna skilte seg ikke ut fra andre barn.

I Øystein Møylas vei lå avdeling A og B vegg i vegg. Departementet var ikke særlig begeistret for det. Idéen var at man skulle leve som i en familie, men med 10 barn pr avdeling ble det i meste laget. Slumsøsteren forteller at de etter hvert gikk ned til 8 barn ved avdelingene, og det ble færre små barn. De fire minste bodde på ett rom, ellers bodde barna to og to. Selv om Lykkebo

ble drevet som to selvstendige barneheim, hadde de et felles kontor for styrerne og et felles besøksrom. Det var brannør mellom avdelingene. Skulle barna treffe hverandre, måtte de imidlertid gå utendørs.

Slumsøsteren forteller en episode fra Knausen: Barna maste om å få være lenge oppe om kvelden. Til slutt sa de ansatte: ”Vær så god, så lenge dere vil”. De store ble trette og gikk tidlig til køys. De minste holdt det gående til langt ut på natta. Ellers praktiserte de leggetid som i vanlige hjem.

På slutten av 1960-tallet skulle barnevernet kompensere savnet av kjernefamilie, ved at barna fikk mer midler til klær, sportsutstyr osv. Det endte med at de ble bedre utstyrt enn andre barn, rett og slett litt bortskjemte. Slumsøsteren minnes en gang hun hadde med seg tre gutter og skulle kjøpe klær til 17. mai. Den kvinnelige ekspeditrisen prøvde å overtale dem til å kjøpe like klær. Hun tenkte vel at hun sto overfor en mor og hennes tre sønner. Både guttene og slumsøsteren ønsket at de skulle være forskjellig kledd, og slik ble det. Etterpå skjønte selvfølgelig ekspeditrisen situasjonen, når hun registrerte at klærne skulle betales av Frelsesarmeen.

Styrer 7 forteller:

Ofte var det 13 barn på avdeling B. Da var det to søskenflokker. Ungene kunne være fra et par måneder til 18 år. Frelsesarmeen fikk som regel de svakeste barna. Påfallende mange ble henvist til Bakklandet skole. Dette ble tatt opp med Trondheim kommune. Barna burde i større grad ha vært utredet når de skulle til Lykkebo.

Det var kostbart å lønne personalet når de var på feriestedet Knausen. Dette var en av grunnene til at hytta senere ble solgt. Men så lenge de hadde den, brukte de den mye, året rundt. Barn og voksne fra begge avdelinger møttes. Barna ble trukket inn i de daglige gjøremål. Ellers hadde ikke barna mange plikter, ut over å ta ansvar for sitt eget rom. Av og til ba hun de store om å se til de små mens hun laget mat. Og hun kunne be dem slå av TV'n og slukke lyset når de la seg.

Barna spilte fotball, håndball og var med i skolekorps. Styrer 7 sier som slumsøsteren: Barna hadde mye og bra klær og utstyr, kanskje i meste laget fordi det skulle kompenseres for manglende omsorg fra biologiske foreldre. Barna fikk ukelønn som de kunne bruke til lørdagsgotter etc. Tenåringene fikk disponere en del av barnetrygden, for eksempel til kjøp av klær og utstyr.

Styrer 7 tok barna med på en rekke turer, blant annet fotturer i Aurlandsdalen og Trollheimen, badeferie på Mallorca, sommeropphold ved Vaggers Minde utenfor København, og cupfinale på Ullevål stadion. Hun hadde dem også med til hjemstedet sitt. Ungene syntes det var artig å fiske, helt til de oppdaget at de skulle spise fisken etterpå. En gang hun reiste med syv barn til Østersund, maste de om penger fordi de ville handle. ”Så hold fred, da,” sa hun og ga dem 100 kroner hver. De ble stumme,

syntes det var en formue, og brukte ingenting.

Styrer 7 mener at den praktiske omsorgen var bra. Barna fikk impulser via turer og aktiviteter, og man hjalp dem med lekser.

7.1.2.2 Den følelsesmessige omsorgen

Slumsøsteren husker styrer 2 som veldig snill mot barna. Hun burde antagelig ha satt mer grenser. Slumsøstrene i Gamle Kongevei var travle. De praktiske gjøremålene tok mesteparten av tiden. De var nok underbemannet. Det var ”ungjentene” som lekte mest ute med ungene. Men alle ansatte hadde hybler på barnehjemmet, så de omgikk barna hele tiden. Det var tre måltider pr dag, og barn og ansatte spiste sammen.

Når de var på Knausen, i helger og ferier, koste de seg, levde friere, mer uformelt.

Også i 1960-årene, med avdeling A og B, var arbeidsstokken knapp og sårbar, for eksempel ved sykdom. Det var positivt for barna å ha de voksne der hele tiden, men det kunne bli slitsomt i lengden å bo og arbeide samme sted. De voksne skulle være tilgjengelige for barna. Selv hadde hun åpen soveromsdør. Når de minste våknet tidlig om morgenen, kunne de komme til henne i stedet for å vekke de større barna.

Det var bare kvinner som arbeidet på Lykkebo. Barna fikk for liten kontakt med menn. Dette var de ansatte klare over. En var gift, og mannen hennes hadde en del kontakt med barna. Ellers ble barna invitert til juletre-fester på brannstasjonen og i militærleir. På Knausen kom brannsjefen og tilsynslegen på besøk.

Mange av barna var understimulerte og hadde med seg triste opplevelser. De savnet foreldrene sine. Flere hadde behandlingsbehov, men hun kan ikke huske at noen av dem fikk terapi. Med barn mellom 0 og 18 år kunne nok noen føle forskjellsbehandling. Små og foreldreløse barn som bodde der gjennom hele oppveksten, og som hadde ekstra omsorgsbehov, fikk vel mer oppmerksomhet enn andre.

Noen barn er positivt innstilte av natur, andre er negative. Barn kom til Lykkebo med ulike opplevelser bak seg, og var preget av det. Videre kan barn og voksne oppfatte samme situasjon i felles hjem forskjellig. Det er også slumsøsterens erfaringer i forhold til sine egne søsken og oppveksten.

Styrer 7 forteller at man sluttet å bruke sykepleieruniformen ved barnehjemmet før 1970. Når hun selv iførte seg uniform og gikk på byen, hadde hun avtale med barna om at de i utgangspunktet ikke hilste på hverandre hvis de møttes. Det var barna som fikk bestemme om de skulle hilse og prate.

De ba bordbønn og aftenbønn. Barna ble ikke presset til å være med på kristne arrangementer. Tidligere var det nok skikk at de gikk på søndagsskolen, men fra hun kom i 1976 var det i hvert fall en frivillig sak å være

med på søndagsskolen og i speider'n.

De voksne snakket med barna om seksuelliv når de kom i puberteten, både når barna spurte og uoppfordret. Men det var ikke alltid lett å vite når de kom i puberteten, og generelt sett var det mer hysj – hysj omkring seksualitet på den tiden. Lykkebo var et kristent hjem. Kjærester skulle ikke overnatte før barna var fylt 18 år. Men venner kunne de ha på overnatting fra de var ganske små. Det var ganske vanlig at for eksempel jenter hadde besøk av venninner som bodde utenfor hjemmet. Så oppsto det et problem, idet en av guttene hadde en homofil venn. Vennen overnattet og andre beboere reagerte. Styrer 7 hadde ikke noe imot homofili, men av likhetshensyn forbød hun vennen å ligge over. Hun syntes det var urettferdig når hun senere – av kommunens tilsynsfører, ble beskyldt for å være imot homofile.

Det var åpent hus på Lykkebo for barnas venner og familie. Barnas foreldre ble invitert til sammenkomst før jul. Styrer 7 kjørte selv rundt med presanger til foreldrene.

Hun regnet seg som en mor for barna, samtidig som hun var bevisst på at de hadde sine mødre utenfor Lykkebo. Hun sier det slik at ”de gråt med barna, og gledet seg med dem”. Barna opplevde trygghet ved at de ansatte bodde sammen med dem. Men kollektiv fordrer at man har krefter. Når arbeidspresset nærmest ble uoverkommelig, lengtet hun etter et eget kryptinn. Og hun kunne bli litt sur og grinete om ettermiddagen, men hun mener at det gikk over til neste dag.

7.1.2.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Slumsøsteren kan ikke huske at unger ble straffet, verken i Gamle Kongevei eller ved avdeling A og B. De reagerte ikke med straff ved måltidene, ikke med slikt som matnekt eller tvangsføring. Innestenging i kott eller plassering i skammekrok, har hun heller ingen erindring om. Hvis barna har fortalt at de ble surret fast til sengen, kan det ha vært små barn som av sikkerhetsmessige grunner hadde seler i sprinkelseng, men dette ble ikke brukt som straff. Det ble ikke brukt vold mot barna.

Styrer 7 benekter også at det ble brukt vold på Lykkebo, men hun innrømmer at hun én gang delte ut ørefiker: Ei jente på hjemmet var veldig forelsket i en gutt. Gutten ba henne komme ut på trappen, og hun gjorde det. Der sto gutten med en flokk barn og unge i ring. Uten noen foranledning slo de henne alle sammen etter tur. Det var barn, både fra barnehjemmet og utenfra. Styrer 7 syntes de oppførte seg grusomt. Da barna kom inn, var hun sint, tildelte dem hver sin ørefik, og de ble veldig forskrekket.

Ellers kunne hun nok gi dem et klaps på rumpa/utenpå klærne, når de somlet med å gå opp trappen for å legge seg. Hvis barna hadde gjort noe galt og oppholdt

seg i kjelleren, hendte det at styrer 7 sa de kunne bli der, og så måtte de være der en halvtimes tid. En veldig sjelden gang måtte de gå opp og legge seg tidligere enn de andre barna hvis de hadde gjort noe galt. Det hendte også at hun reduserte ukelønna til barn som hadde vært uskikkelige.

7.1.2.4 Seksuelle overgrep

Verken *slumsøsteren* eller styrer 7 har kjennskap til seksuelle overgrep mens de arbeidet ved Lykkebo. Det gjelder både overgrep mellom voksne og barn, og mellom barn innbyrdes. Styrer 7 tilføyer at hun tenkte nok av og til på overgrep og incest, men først etter granskingsrapporten for barnehjem i Bergen (2003) falt det henne inn at de store barna kunne misbruke de små.

7.1.3 Barnas forklaringer

I dette avsnittet gjengis først hva barna har fortalt om praktisk og følelsesmessig omsorg i perioder fra 1945 til 1980. Deretter er det sammenfattet hva barna har uttalt om avstraffelser, herunder fysiske overgrep, i hele tidsrommet. Til slutt er det referert hva de har forklart om seksuelle overgrep.

7.1.3.1 Omsorgen: 1945-1960

Fra denne perioden har utvalget bare en informant:

Ei jente bodde på Lykkebo i Gamle Kongevei 1948-1952. Hun kom dit som 9-åring sammen med sine tre søsken. Den første tiden sov de på samme sal. Hun mener at de var ca 40 barn, fordelt på en avdeling for spedbarn, en for litt større barn og en for de som gikk på skole. Gutter kunne bo der til de var 10 år, piker til de fylte 18 år.

Barna på Lykkebo hadde lite kontakt med menn. De ansatte var kvinner. De gikk i uniform, nærmest sykepleierantrekk, og ble kalt ved navn, ikke som tanter eller lignende. Styrer 1 tok aldri et barn på fanget. Ungene fikk ikke trøst – jenta husker spesielt to små søsken som lengtet sårt etter moren sin.

Huset i Gamle Kongevei var varmt nok, slik hun husker det. Utenfor var det lekeareal med en huske. Hun husker at hun en gang fikk en ball i gave. Maten var bra. Søndagene fikk de vanligvis noe ekstra, av og til hermetisk frukt fra Amerika. En sydame sydde fornuftige ytterklær. Jenta syntes det var greit på skolen. Etter skoletid hadde hun en times lekselesing. Hun kan ikke huske at de fikk hjelp med leksene. Etterpå ble hun satt til arbeid. Hun rullet eller strøk tøy og vasket opp. Når de var på Knausen, deltok hun i arbeidet med vinterveden, tømte doer og drev annet utarbeid. Da var hun sammen med en mann som hjalp til der.

Av gode opplevelser fremhever hun Handelstandens juletreffester. Videre var hun en gang på speiderleir på Østlandet. Ellers likte hun å gå på kino på søndager. Da kom hun ofte for sent til kveldsmaten. Som straff

fikk hun ikke noe mat. For øvrig ble det ikke praktisert avstraffelser.

Hun fikk en god venninne på Lykkebo, men denne jenta ble adoptert og flyttet. Det var ikke vanlig med venner utenfor hjemmet, og de så lite til foreldrene sine. Hun gråt seg aldri i søvn om kvelden. Hun hadde søsknene sine omkring seg og lengtet ikke så sterkt til foreldrene. Men hun savnet lenge sin grønne strikkejakke.

Barnehjemmet var preget av Frelsesarmeen. Hun var ikke begeistret for å gå på kristelige speidermøter eller på gudstjenester. Jenta var den nest eldste på hjemmet, og tror at hun ble satt til mer arbeid enn de andre fordi hun ikke ville til "botsbenken".

Barnehjemsbarna ble en del forskjellsbehandlet. De hadde det kanskje noe strengere enn andre barn. Egentlig var det en streng og religiøs atmosfære; de voksne virket litt sure. Men når hun sammenlignet seg med barn som bodde hjemme hos mor og far, tenkte hun ikke på at hun var annerledes fordi hun bodde på barnehjem.

Hun forlot Lykkebo på 13-årsdagen sin. Hun hadde likt seg så godt på skolen, og lærerinnen holdt fødselsdagselskap for henne dagen i forveien. Alle i klassen ble invitert. Grunnen til at hun måtte bort, var at styrer 1 beskyldte henne for å ha tatt noen kronestykker. Hun ble fortvilet, orket ikke mas og tilsto noe hun ikke hadde gjort. Så ble hun satt på toget til Oslo, ganske alene, og sendt til en skole på Østlandet.

7.1.3.2 Omsorgen: 1960-1975

Styrer 2 arbeidet i Gamle Kongevei frem til 1963. Deretter fortsatte hun som leder for avdeling A ved det nye Lykkebo. Ved avdeling B ble styrer 5 tilsatt.

De 11 barna som er intervjuet fra denne perioden, kom til Lykkebo fra tidlig i 1960-årene.

Botiden var forskjellig. Noen tilbrakte hele oppveksten på barnehjemmet, mens andre bodde der noen få år til de for eksempel flyttet hjem eller til fosterhjem. Atter andre var stadig innom, hadde en rekke korttidsopphold i forbindelse med ustabile forhold hos sine biologiske foreldre. Én forteller om hele 16 slike opphold. Han trivdes.

To barn, jente og gutt født i 1962, men ikke søsken, kom til Lykkebo som babyer og bodde der frem til 1980. De hørte hjemme i hver sin avdeling, men fikk likevel et nært forhold til hverandre i hele oppveksten. Begge opplevde en positiv forandring ved Lykkebo rundt 1975, da det kom nye styreere.

I Gamle Kongevei var bygningen gammeldags og slitt, mens tomannsboligen i Øystein Møylas vei var varm og tidsmessig. Det var hybel for styrer, kjøkken og oppholdsrom nede og soverom oppe. Barna benyttet inngang via kjelleren. Der hadde de garderobe med hver sin hylle og knekter til å henge klær på. De fleste

soverommene var innredet med to senger, to skap og en skrivepult. For de minste var det sovesaler.

Noen påpeker at de gjerne skulle ha hatt mulighet til å gå frem og tilbake mellom avdelingene innomhus. Hvis de ville omgås hverandre, ble det for det meste under leken i hagen utenfor tomannsboligen. Enkelte opplevde det slik at de ikke fikk lov til å besøke venner i den andre avdelingen.

De satte seg til dekket frokostbord. Ei jente opplevde det selsomt at alle barna måtte ta tran til frokost, og at de brukte samme skje. Barna spiste samtidig, dog slik at enkelte fikk middag etter de andre på grunn av skolegang. De fikk gjennomgående god mat. Men noen reagerte på slikt som blodpudding og fisk. Lørdagene var det risengrynsgrot. En gutt sier han ikke fikk spise seg mett.

Klærne var stort sett av samme standard som andre barn hadde. De skilte seg ikke ut. Til 17. mai fikk de nye klær.

Ei jente forteller at de ikke kunne låse skuffer eller skap. Hun fremhever videre at de hadde et eget lekerom hvor de ofte lekte skole. På den måten fikk de et godt grunnlag for å begynne på vanlig skole. Men hun syntes det ble kjedelig i første klasse, fordi hun hadde lært å lese og skrive på forhånd.

De hadde legesjekk 1 - 2 ganger i året. En mannlig lege kom til besøksrommet. Videre fulgte de skolens rutiner, herunder gikk de til skoletannlegen. De voksne var opptatt av at barna var friske. Hvis de ble syke, fikk de den hjelpen de trengte.

Noen barn sier at de greide seg godt på skolen, andre gjorde det ikke og påpeker manglende spesialundervisning. En gutt fikk ikke faglig hjelp til å mestre stamming. Andre slet med dysleksi. De kunne bli oppfattet som dumme, og erret for det. Enkelte barn kom i hjelpeklasser. Ei jente ble fortvilet over det og vantrivdes i flere uker, før styreren på Lykkebo tok det opp med skolen. Så ble hun flyttet til normalklasse, og alt gikk seg fort til. Flere barn forteller at de fikk hjelp med lekse- og lekerommet, der de "ikke fikk leke før de kunne lekse utenat". Andre påstår at de ikke fikk leksehjelp.

Det var aldersspredning på barna. Jenter og gutter bodde om hverandre. Dette har flere påpekt som positivt. Det ga et bedre miljø enn rene guttehjem/jentehjem. Samtidig medførte aldersforskjellene en del "drittkasting og slåing".

I 1960-årene var de mye opptatt med aktiviteter knyttet til Frelsesarmeen, som speider'n og søndagsskole. Flere sier at dette ikke ble opplevd som noe press. De ble vant til det som en naturlig del av hverdagen. Skulle de på speider'n, gikk de i speideruniform som viste at de enten bodde på Lykkebo eller tilhørte Frelsesarmeen. De oppfattet ikke dette som ubehagelig. Men én gutt syntes det var ille med "hatten" – speiderluen – når de

gikk på møter i Frelsesarmeen.

De ble tilgodesett med mange tilstelninger, spesielt rundt jul. De var på juletreffest i Frimurerlogen. Flere barn forteller om gaver som de fikk til jul og til fødselsdager. Det kunne være personlige ting som sokker og andre klær. Noen var misfornøyde med at leker ikke ble behandlet som den enkeltes eiendom, men måtte legges i felles lekekasse. På 17. mai gikk de i tog sammen med klassen sin og spiste godterier som andre barn. Bursdager var høydepunkter. Flere forteller at de dekket langbord med brus, pølser og kaker, og det var stas for venner og nabobarn å bli buden til slike feiringer. Andre barn husker ikke bursdagene sine. – Forsvaret arrangerte turer for dem, og de var på flåtebesøk og fikk gå i teateret.

Barna deltok i forskjellige fritidsaktiviteter utenom barnehjemmet; noen spilte fotball eller håndball eller var med i musikkorps. Ei jente nevner turer i svømmehallen som noe positivt. Men hun reagerte i ettetid på at hun som 7-åring hadde med seg 3 - 4 andre barn som hun fikk ansvaret for der. Større barn sier at de fikk ukepengesom de kunne bruke slik de selv ønsket.

Om sommeren dro de for det meste på Knausen. Derfra fikk de mange gode minner. De badet, rodde og gjorde mye annet. En gutt forteller at det var somrene på Knausen som lærte ham å sette så stor pris på friluftsliv i voksen alder.

De hadde noe arbeid og noen plikter, alt etter alder og modenhet. De største ryddet av bordet, ryddet og vasket rommet sitt. Om våren kunne noen bli satt til å ta groer av potetene i kjelleren. Når de var på Knausen, ble de store barna sendt av gårde for å kjøpe brød. En gutt forklarer det slik at de ikke hadde spesielle arbeidsoppgaver, men de skulle oppføre seg pent. Ei jente mener at de hadde for få plikter, at det ble for mange materielle goder, for lite ansvar og for stor trygghet. Dette straffet seg senere i livet, når de skulle greie seg selv.

Noen barn har fortalt at de opplevde forskjellsbehandling. Det forekom "gullunger", mens andre følte at de ikke ble "sett" av de voksne.

7.1.3.3 Omsorgen : 1975-1980

Fire beboere som har forklart seg, kom til Lykkebo i 1960-årene og bodde der frem mot 1980.

I 1975 var en av dem 9 år gammel, de andre tre tenåringer.

Gutten på 9 år forteller:

I 1975 fikk han eget rom. Han reagerte på at alle barna måtte ligge med plast under lakenet, uansett om de var sengevætere eller ikke. Han selv var ikke det.

Maten var slett, og han forteller at han måtte spise opp mat som hadde falt på gulvet eller som han kastet der. I dag har han dårlige tenner fordi han ikke ble tatt med til tannlegen før han begynte på skolen. Barna ble bleke og i dårlig fysisk form. Han sier at de ble plassert

under “høyfjellslamper” på styrers kontor for å få friskere hudfarge.

Det var lite å foreta seg. De oppholdt seg stort sett på barnehjemmet. Han greide seg dårlig på skolen og fikk ikke hjelp til lekser.

Han tilbrakte hele oppveksten i barnehjem og fosterhjem og har ikke mange gode minner. Blant de få lyspunktene på Lykkebo var den mannlige legen som tok pirquetprøve, og krigsskolen som hentet dem til julearrangement. Da fikk de hver sin soldat som passet på dem. Ellers satte han pris på at de var fire jevnaldrende kamerater som holdt sammen på Lykkebo. Etter ett år flyttet han til fosterhjem.

En av tenåringsjentene forteller:

Styrer 2 ga liten voksenkontakt. Hun tok ikke barna på fanget. Det var i det hele tatt en streng og formell atmosfære. Jenta følte ikke at hun fikk omsorg og tillit.

Jenta hadde problemer på skolen, ble betraktet som evneveik og fullførte ikke ungdomsskolen. Hun nektet å la seg teste med hensyn til eventuelle skrive- eller lesevaner. Senere har hun fått påvist dysleksi.

Det var nedverdiggende at hun jevnlig måtte kle av seg og ta på seg bleie mens de andre barna så på. Dette skulle være til skrekk og advarsel fordi hun var sengevæter. Plagene slet hun med til styrer 3 kom i 1974. Hun tok tak i problemet og skiftet lege. Legen konstaterte urinveisinfeksjon. Jenta fikk medisiner og ble frisk.

De nye styrerne – styrer 3 og styrer 7 – hadde utdanning og kunnskap om hvordan barnehjem skulle drives. Jenta opplevde at det førte til store forandringer. Det ble for eksempel laget dør mellom avdelingene, slik at de fritt kunne gå mellom dem og være sammen. I feriene hadde de fine turer. Barna deltok på ”kjempekoselig juletreffest i Frimurerlogen”. Styrer 3 var nesten som en mor for barna. Lykkebo var ikke lenger bare en oppbevaringsplass.

På denne tiden ble antall beboere redusert, og hjemmet ble mer åpent for besøk utenfra. Det var hyggelig. Men slik denne jenta ser det, ble det kanskje for stor frihet. Ikke alle barna greide å takle friheten med å ta ansvar for eget liv. Noen skled ut.

Den andre tenåringsjenta

ser tilbake på Lykkebo med stor takknemlighet. Hun beskriver styrer 5 som et menneske med mange gode egenskaper. Hun var lett å forholde seg, snill og omsorgsfull, og ga trygghet. Både styrer 5 og en barnevernspedagog ga henne det hun trengte for en god oppvekst. Det ble en vanskelig tid for henne da begge to sluttet samtidig. Jenta var i begynnelsen av tenårene, og i opposisjon. Men så kom styrer 7. Hun hadde evnen til å hente henne inn igjen og fikk satt ting på plass. Hun fikk et godt forhold til læreren sin også, som var opptatt av at alle skulle ha det bra.

Den tredje tenåringen, en gutt, forteller:

Han bodde på Lykkebo til han fylte 17 år, og han er også takknemlig for sin tid der. Som liten ble han ”gullunge” for styrer nr 2. Han beskriver henne som striks og religiøs, men samtidig snill. Da han var 12 år, kom den nye og yngre styrer 3. Hun innførte rutiner som gjorde Lykkebo mer preget av trivsel og av å være et vanlig hjem.

Gutten var nært knyttet til de to tenåringsjentene og andre som bodde der over lengre tid. Imidlertid ble han rastløs. Som 12-13-åring skeiet han ut, gikk på byen og ruset seg. Både styrer og barnevern var bekymret, men de greide ikke å stoppe han. Han gikk sin egen vei – bare stakk av.

Denne gutten utviklet også et nært og godt forhold til styrer 3. Da hun døde av kreft i 1985, var det som om verden raste sammen. Flere følte et sterkt savn etter henne.

Beboere fra 1960- og 1970-tallet har kritisert barnevernet for manglende oppfølging når de flyttet ut. Ungdommene ble overlatt til seg selv, selv om de ikke alltid var parate til å ta ansvar for eget liv. Men de var alltid velkomne til å stikke innom Lykkebo og opprettholde kontakter der. Gutten forteller noe som varmet ham spesielt. Etter 17 år på barnehjemmet, dro han til Østlandet, gikk skoler og arbeidet. Da han noen år senere kom tilbake, sto rommet hans fortsatt som han hadde forlatt det, og ventet på ham. Han manglet jobb, og de ordnet det slik at han fikk bo og arbeide på barnehjemmet i flere år.

7.1.3.4 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Jenta som bodde i Gamle Kongevei tidlig i 1950-årene, forteller at når hun var på kino og ikke kom inn tidnok til kveldsmaten, måtte hun legge seg uten noe å spise. Ellers ble det ikke praktisert avstraffelser i hennes tid der.

Ei jenta som var beboer på 1960-tallet har forklart at hun en dag på Knausen tok med seg lillebroren sin på blåbærtur, uten at det var avtalt. Da de kom tilbake, fikk hun kjeft og husarrest. Hun fikk ikke forlate nærområdet på en uke. Ut over tilsnakk og husarrest ble de aldri utsett for fysisk eller psykisk avstraffelse. Men hvis de ikke oppførte seg skikkelig, var det en trussel at de kunne bli forflyttet til den andre avdelingen, hvor styrer 2 var sjef.

Broren til denne jenta forteller det samme, mens en annen gutt som bodde der samtidig, sier at han kunne bli bundet fast til sengen med strimler av tøy, når han var urolig. Videre kunne de bli stilt med ansiktet mot veggen i et hjørne og nektet mat. Dessuten forekom det ørefiker. Ifølge ham var det alltid styrer 5 som sto for avstraffelsene.

En gutt som bodde på Lykkebo til han var 10 år i 1976, husker at han og noen kamerater rømte fra Knausen.

Etterpå fikk de juling på baken. Av og til ble han sendt ned i kjelleren eller måtte gå på rommet sitt, når han angivelig hadde gjort noe galt. Selv mener han at han fikk for mye straff uten grunn, men han ble ikke slått andre ganger enn den ene da de fikk juling på baken.

De tre som var tenåringer i slutten av 1970-årene, og som tilbrakte hele oppveksten på Lykkebo, opplevde ikke fysiske eller psykiske avstraffelser fra personalets side. Men den ene jenta forteller at hun ved ulydighet kunne bli plassert i kjelleren en stund for seg selv, og at hun under styrer 2 fikk smekk på baken fordi hun var sengevæter.

Tenåringsguten opplyser dog at styrer 2 hadde en nevø som var student og som bodde i Trondheim. Når det oppsto problemer på barnehjemmet, hendte det at det ble sendt bud på ham, for at han skulle gjennomføre avstraffelser. Han slo hardt. Etter avtale bodde denne gutten hos studenten og kona en og annen helg, for å få kontakt med menn. Gutten gruet seg. Kona var snill, men studenten ga ham mange ganger juling.

7.1.3.5 Seksuelle overgrep

Gutten som var beboer til han var 10 år i 1976, opplevde ikke seksuelle tilnærmelser fra noen av de ansatte, men han sier at de eldste barna ”prøvde seg på dem”. De måtte ”passe på rompa si”. Selv slapp han unna, men han opplevde en viss utrygghet. De var ofte på vakt overfor de større barna, men fortalte ikke noe til de voksne. De regnet ikke med at noen ville tro dem.

En annen gutt forteller at han rundt 1970 delte rom med en som var ganske mye eldre. Denne gutten var truende. Mange var redd ham. I tillegg misbrakte han den mindre gutten seksuelt. Det kunne skje et par ganger i uken gjennom et par år, og han gruet seg alltid til å legge seg. Det var en lettelse da den eldre gutten flyttet. Personalet påpekte at han ble mye gladere. Men han fortalte aldri om overgrepene.

Ei jente har nevnt inntrykk fra hytteturer på Knausen fremover mot midten av 1970-tallet. De hadde ofte besøk av en soldat fra Frelsesarmeen. Han var en slektning av styrer 2. Guttene likte dårlig at han kom fordi han viste ekstra stor interesse for dem. Han fôr omkring med fotoapparat og tok bilder av guttene. Hun vet ikke noe sikkert, men ser ikke bort fra at noen av guttene ble misbrukt av denne mannen.

7.1.4 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger

7.1.4.1 Praktisk omsorg

Frelsesarmeen hadde tradisjon for å drive barnehjem

rundt om i landet og la vekt på at styrerne skulle ha skikkelig utdannelse. Gjennom systemet med beordring av medarbeidere fikk de variert erfaringsbakgrunn fra sosialt arbeid, herunder med barn. Utvalget finner at styrerne ved Lykkebo hadde tilfredsstillende formell utdanning.

Lokalene må også anses å ha vært bra egnet for barnehjem. Huset i Gamle Kongevei var nedslitt etter at tyskerne hadde benyttet det under krigen. Men i etterkrigsårene ble hjemmet rustet opp og vedlikeholdt. I begynnelsen av 1960-årene fortonet det seg likevel gammeldags, og Frelsesarmeen var selv misfornøyd med beliggenheten, ettersom området omkring ble utbygget til industriformål. Frelsesarmeen besluttet å oppføre et nytt og tidsmessig barnehjem i Øystein Møylas vei, og det ble tatt i bruk ved årsskiftet 1962/1963. Også dette ble preget av bruk og tidens tann, noe som fremgår av årsmeldinger og søknader om tilskudd. Men totalt sett, ut fra tiden og forholdene, mener utvalget at barna hadde tilfredsstillende boligforhold.

I Gamle Kongevei var det sovesaler, og sengene sto i perioder altfor tett. I Øystein Møylas vei lå de minste i samme rom, mens de større fikk tomannsrom eller enkeltrom. Rommene var utstyrt som vanlige soverom for barn, med senger, skap og skrivepult. Lekerom, oppholdsrom og uteareal var også forsvarlige ut fra sin tid. Leker og utstyr var mangelfullt fra 1945, men ti år senere var utstyret mye bedre, både inne og ute. Barna har fortalt at de fra slutten av 1960-årene kanskje hadde for mye utstyr og ble ”bortskjemte”.

Før 1949 disponerte hjemmet feriestedet Vesletun på Charlottenlund. Etter 1949 hadde de Knausen ved Hestsjøen i Malvik. Knausen har åpenbart vært et eldorado for både barna og de ansatte. Stedet har kompensert for trangboddhet i byen og gitt mange gode barndomsminner.

Barna har i alle år fått tilstrekkelig, variert og god mat. En gutt har riktignok forklart at han ikke fikk spise seg mett, og noen har klaget over fisk og blodmat. Ingen barn liker alt. Helhetsinntrykket er et solid kosthold, og gjennomføringen av måltidene virker også å ha vært forsvarlig. En gutt har nevnt at han måtte spise mat som falt - eller som han kastet - på gulvet, og ei jente syntes det var rart at alle barna fikk tran med felles skje.

Både når det gjelder boligforhold og leker m.v., mat og klær, må en ta hensyn til at det etter krigen var knapphet og rasjonering i flere år. Det gjaldt for alle. Barna hadde varme og fornuftige plagg. Frelsesarmeen satte sin ære i at barna ikke skulle skille seg ut fra andre barn. Hverdagsklærne kan nok ha vært litt kjedelige, men til høytider og festlige anledninger var barna velkledde. Hovedregelen var nye klær til 17. mai.

Legetilsynet var regelmessig, med fast lege og kontroller 1 - 2 ganger i året. Når det gjelder tannlege, er opplysningene mer sparsomme, men fra skolestart har

i hvert fall ungene fulgt skoletannhelsetjenesten som andre barn.

Barna fikk relevant oppfølging fra barnehjemmets side med selve skolegangen. Bemanningen var knapp og det kunne føre til for liten tid til leksehjelp. I Gamle Kongevei organiserte de flokken i tre grupper: Barn 0 - 4 år, barn 4 - 7 år og skolebarn. På denne måten la de bedre til rette for støtte til skolebarna. Hjelp til lekser var nok atskillig bedre i Øystein Møylas vei enn i Gamle Kongevei.

Utvalget har merket seg at barnevernet sendte forholdsvis mange barn med problemer til Lykkebo. Dit kom barn med psykisk utviklingshemming, utagerende barn, dyslektikere osv. Disse barna fikk ikke tilstrekkelig hjelp, verken i skole eller på barnehjemmet. Barnehjemmet har erkjent at de, på grunn av bemanningen, bare kunne gi barna normal oppfølging – ikke spesialoppfølging. Hjemmet tok selv opp disse problemene med kommunen, hvorefter det ble foretatt en mer relevant plassering av barn med særlige problemer.

I perioder fikk skolebarna utbetalt faste lømmepenger. De eldste på Lykkebo, avdeling A og avdeling B, fikk dessuten disponere deler av barnetrygden etter eget ønske.

Barna ble i varierende grad trukket inn i arbeidsoppgaver ved hjemmet, mer i Gamle Kongevei enn i Øystein Møylas vei. De eldste ble satt til å passe og hjelpe de mindre barna. Ellers har de – avhengig av alder og modenhet – måttet re sengene sine, rydde og vaske rommene sine og lignende. Alt dette ligger innenfor det en kan forvente at barn lærer å gjøre. I de senere årene hadde de få plikter og arbeidsoppgaver. Noen sier at dette gjorde dem mindre flinke til å mestre praktiske, huslige gjøremål etter at de flyttet ut og etablerte seg på egen hånd.

Frem til 1960-tallet var barn i mindre grad med på organiserte fritidsaktiviteter. Speider'n og søndagskole var de viktigste for barna på Lykkebo. Utvalget legger til grunn det flere har sagt, nemlig at disse aktivitetene ikke ble opplevd som et press, men som en naturlig del av hverdagen. Etter hvert ble det også fotball, håndball, musikkorps, danseskole etc. Barnehjemmet fulgte utviklingen i samfunnet generelt.

Konklusjonen blir at den praktiske omsorgen for barna på Lykkebo var god.

7.1.4.2 Den følelsesmessige omsorgen

Denne ble særlig preget av to forhold – styrerens personlighet og antall ansatte.

Styrer nr 2 ble med flyttingen til Øystein Møylas vei. Hun var ved Lykkebo i 19 år og hadde en sterk innflytelse på kulturen ved hjemmet. Etter forklaringene og gjennomgang av arkivmaterialet sitter utvalget igjen med inntrykk av et arbeidsomt og omtenkstomt menneske, men samtidig meget bestemt. Hun hadde

sykepleierutdannelse og var opptatt av riktig kosthold, hygiene, fornuftige klær, skolegang og oppdragelse. Hun fremstår som en bestyrerinne av den litt gamle sorten, i en tid med knapphet på goder og en tungdreven husholdning i forhold til våre dager. I hverdagen prioriterte de ansatte vask og reparasjon av tøy, matlaging og å lære barna orden og disiplin. De hadde færre tekniske hjelpemidler og ikke så mye halvfabrikata i kostholdet. Så ble det mindre tid til lek, nærhet og trøst; kort sagt liten individuell omsorg. Noen opplevde forskjellsbehandling. Barna hadde først og fremst hverandre.

Fra 1975 kom det nye styrere, yngre kvinner som hadde mer moderne utdannelse fra sosialhøyskolen og som av barnevernkonsulenten ble karakterisert som fleksible og populære hos barna.

Lykkebo synes å ha vært underbemannet i alle år, arbeidsoppgavene tatt i betraktning. Det gjaldt for storhusholdning og arbeidsfordeling i Gamle Kongevei, og det fortsatte med familiemodellen i avdeling A og B i Øystein Møylas vei. Med tre ansatte og 10 - 12 barn på hver avdeling er det klart at de voksne som skulle utføre alle de oppgaver man har i et hjem, måtte bli forferdelig slitne. Dette var så sent som på 1970-tallet og forutsatte at de ansatte bodde sammen med barna, og ikke hadde egne kjernefamilier.

De ansatte prøvde etter beste evne å gi barna en god ramme for tilværelsen. Men det må ha vært veldig krevende, tatt i betraktning gutter og jenter om hverandre, stort aldersspenn og mange barn med særlige problemer, som kanskje heller burde vært plassert ved andre institusjoner. I den store flokken har svake barn fått mest oppmerksomhet, mens sterke barn har måttet greie seg selv. Dette forklarer at barn til tider kunne føle seg forskjellsbehandlet og ikke bli ”sett”. Flere av barna har savnet den emosjonelle nærhet, som å sitte på fanget og få nok hjelp til lekselesing osv.

Utvalget har inntrykk av at hjemmet har tatt imot barnas familier og tilrettelagt for besøk. Med trangboddheten i Gamle Kongevei var det mindre rom for venner på besøk. Dette fungerte bedre i Øystein Møylas vei. Etter 1975 ble hjemmet åpent og gjestmildt.

Utvalget mener at barna har fått en gjennomgående god følelsesmessig omsorg, særlig etter 1975.

7.1.4.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Det har i liten utstrekning vært fysiske avstraffelser ved barnehjemmet. På grunnlag av noen intervjuer finner utvalget det sannsynlig at det kan ha forekommet fysiske avstraffelser som klaps på baken, klyping, rivning i øret og henvisning til garderoben i kjelleren eller soverommet. Barn har også fortalt om noen enkeltepisoder fra Knausen, hvor de fikk ris på baken i forbindelse med rømninger. En mannlig slektning av styrer 2 synes å ha hatt en uheldig, blandet rolle – var i en periode mannsfigur og oppdrager, ved å gi ulydige barn bank.

Mindre barn er blitt bundet fast i sengen. Slike måter å holde små barn i nødvendig ro på har tidligere vært en god del benyttet, også utenfor barnehjem. Det er ikke sannsynliggjort at fastbinding har skjedd som avstraffelse, selv om barna som ble utsatt for det opplevde det slik.

Klaps på baken, og henvisning til rommet eller en halvtime i kjelleren/garderoben ved ulydighet – dette, og tidligere bruk av skammekrok, ligger innenfor det som må sies å ha vært alminnelig brukt i oppdragelsesøyemed frem mot 1980. Det samme gjelder avkortning i lommepenger.

Bortsett fra slektningen av styrer 2 som banket gutter, finner ikke utvalget grunn til å kritisere Lykkebo for fysiske overgrep eller andre avstraffelser.

7.1.4.4 Seksuelle overgrep

Det er ikke fremkommet opplysninger som tyder på at de ansatte har begått seksuelle overgrep overfor barna. Uttalelsene mot slektningen til styrer 2 er for vage til at det kan trekkes konklusjoner. Men flere har fortalt om misbruk mellom barna, fortrinnsvis ved at større barn har vært pågående mot de mindre. Utvalget har spesielt merket seg gutten som gjennom et par år ble seksuelt misbrukt av den eldre gutten han delte rom med rundt 1970. Det ser ut til å ha skjedd uten at noen ansatte har sett eller skjønt det. Tatt i betraktning at misbruket varte så lenge, må det reises spørsmål om de ansatte holdt godt nok tilsyn med disse guttene.

Lykkebo, Øystein Møylas vei. Frelsesarmeens arkiv.

8. Stavne skole

Stavne skole. Vilhelm Skappel, FjellangerWideroes arkiv.

8.1 Innledning

Granskingsutvalget har intervjuet 43 tidligere elever og 8 ansatte.

Elevene dekker perioden fra 1937 til skolen ble nedlagt i 1986. I skolens historie var det i alt 7 styre :

Styrer 1	1903 - 1929
Styrer 2	1929 - februar 1933
Styrer 3	mars 1933 – desember 1958
Styrer 4	januar 1959 – juli 1973
Styrer 5	august 1973 – mars 1978
Styrer 6	april 1978 – september 1979
Styrer 7	oktober 1979 – desember 1985

Heretter benyttes ”styrer” om skolens leder, synonymt med direktør og rektor. Utvalget har funnet det mest

hensiktsmessig å dele fremstillingen i tre bolker:

Første epoke strekker seg fra mars 1933 til desember 1958, det vil si tiden med styrer 3. I avsnitt 8.1.1 er det samlet arkivstoff, i avsnitt 8.1.2 er det inntrykk fra ansatte, i avsnitt 8.1.3 gjengis 11 elevers opplevelser, og i avsnitt 8.1.4 har utvalget foretatt vurderinger for epoken, altså for tiden frem til desember 1958.

Andre epoke strekker seg fra januar 1959 til juli 1973, tiden med styrer 4. I avsnitt 8.2.1 er det arkivstoff, i avsnitt 8.2.2 inntrykk fra ansatte, i avsnitt 8.2.3 er i alt 20 elevers opplevelser, og i avsnitt 8.2.4 har utvalget sine vurderinger for epoken.

Tredje epoke dekker tiden fra august 1973 til desember 1985, de årene skolen ble ledet av styrer 5, styrer 6 og styrer 7. Tilsvarende er det i avsnitt 8.3.1 arkivstoff, i

avsnitt 8.3.2 inntrykk fra ansatte, i avsnitt 8.3.3 i alt 12 elevers opplevelser og i avsnitt 8.3.4 vurderinger gjort av utvalget.

I ”Rapport fra Granskingskommissjonen for Osloveien skole” avgitt 14. november 1985 ble det på side 10 - 11 gitt en kort historikk. I det følgende er det gjort et sammendrag derfra:

Skolen startet i 1903, da det ble etablert et undervisningstilbud for elever i folkeskolen med heltidsopphold i institusjon. Skolen tilhørte kategorien ”mildere skolehjem”. I 1912 overtok institusjonen et gårdsbruk på Øvre Stavne. Den er senere drevet på dette stedet.

Navnet har skiftet gjennom tidene. Mest kjent er betegnelsen Stavne skole. Etter ny barnevernlov i 1953 ble betegnelsen Observasjonsskolen i Trondheim benyttet. Fra 1976 var navnet Osloveien skole med tilføyelse: Spesialskole for elever med tilpasningsvansker.

Spørsmålet om skolens funksjon og rolle har vært oppe til diskusjon ved flere anledninger.

I 1966 vedtok Trondheim skolestyre en plan for Observasjonsskolen i Trondheim, som blant annet beskriver mål, organisering, arbeidsforhold, opptak og utskrivning av elever, samt tilsynsmynd.

Skolestyret vedtok i 1973 å søke observasjonsskolen godkjent som spesialskole. Kirke- og undervisningsdepartementet godkjente i brev av 28. april 1975 søknaden på gitte betingelser. Skolestyret og formannskapet aksepterte vilkårene, men saken ble ikke fremmet for bystyret, slik navnesaken senere ble.

Etter at Stavne fikk status som spesialskole 1. august 1975, ble spørsmålet om den fremtidige bruken igjen tatt opp. Det var fagutvalget som la frem en innstilling i 1976. Der ble det anbefalt at skolen opprettholdt sin funksjon, men at det skjedde en viss omorganisering og styrking av personalet, spesielt på miljør siden.

Skolestyrets utvalg behandlet innstillingen og sendte den på høring, men så ble det ikke gjort noe mer. Situasjonen var uavklart. I 1980-årene fortsatte man å drive etter skolestyrets plan av 1966 og tidligere mønster.

Etter at styrer 7 ble tilsatt i oktober 1979, ble det igjen reist spørsmål om fremtiden. I 1981 nedsatte skolesjefen en arbeidsgruppe med: Styrer 7, avgåtte styrer 4, en faglig leder og en psykolog, begge de siste fra avdeling for helsevern og sosial omsorg. Arbeidsgruppen avleverte sin innstilling i januar 1984. Der redegjøres det for bygninger, elever og personell. Ut fra behovet for denne type institusjoner anså arbeidsgruppen enstemmig Osloveien skole som egnet. Men man gikk inn for å endre stillingsbetegnelser og styrke spesielle fag-tjenester.

Skolestyret vedtok 9. mai 1984 å ta innstillingen til orientering:

”Skolestyret ber om at forslag som kan gjennomføres innenfor budsjettets ramme, blir tatt opp til løsning

snarest mulig.

Opprustning av skolelokalene bes bli kostnadsberegnet, og opprustningen bes bli sett i sammenheng med de ordinære års- og lønnsbudsjetter.

Saken sendes Personalutvalget som bes om at det utarbeides en bemanningsplan tilpasset skolen.”

Det ble besluttet å nedlegge skolen ved årsskiftet 1985/1986. Utpå etter vinteren hadde alle elever flyttet ut.

De fleste skolehjemmene/spesialskolene var statlige. Stavne var et unntak – skolen ble eiet og drevet av Trondheim kommune i alle år, først som ”tvangsskole”, så som ”observasjonsskole”, og de siste årene som ”spesialskole”. Skolemyndigheten i kommunen hadde ansvaret for drift og tilsyn, også av internatet. Barnevernet hadde i tillegg et spesielt ansvar for de elevene som kommunen hadde overtatt omsorgen for.

I det følgende er skolen for enkelthets skyld benevnt Stavne skole eller bare Stavne.

Første del: Tiden frem til 1958

*”Guttene må bli behandlet med velvilje og kjærlyghet, med streng rettferdighet og upartiskhet. Funksjonærene må alltid ha for øye at skolen skal være en god heim for guttene.”
(De alminnelige bestemmelsene for observasjonsskolen § 1)*

*Han betraktet Stavne som ”gængsterhjem nummer en”.
(Gutt som var elev 3 måneder høsten 1956)*

8.1.1 Fra arkiv: Tiden frem til 1958

Skolen ble opprettet i 1903 på Søberg i Melhus. Dagboken for 1903 åpner slik:

- ”Januar: 14de: Gutterne U og V.
optages paa tvangsskolen.
” 15de, 16de og 17de: gutterne beskjøftiget med forskjellige arbeider.
” 18de: Søndag. Gutterne har til denne tid opført sig meget bra.
” 19de: Skoleundervisningen begyndte. God ånd blant gutterne.
” 24de: Begge gutterne alvorlig formanet og advaret, fordi de havde bandet under arbeidet.
” 31de: Ingen sygdom i maaneden. Paa skolen er i måneden gjennemgaaet: Bibelhist. fra begyndelsen til ”Syndfloden”. Katekisme 1ste, 2ndet, 3dje og 4de bud. Salmer: nr 8, 5 og 20. Norsk: Læsebogen III til side 24. Diktat og afskrift. Regning: Rep. I 4de trin: adition og subtraktion. Hist. Fra begyndelsen til ”Halvdan Svarte”. Geografi: Oversigt over Europa. Skrivning: Iste hefte Normal-skrivebogen. I arbejdstiden er udført forskjellige slags arbeide, så som vedsagning, vandpumping, vask og rengjøring m.m.”

Skolen flyttet til gårdsbruket Øvre Stavne sommeren 1912. Der ble det reist et eget undervisningsbygg og en bestyrerbolig, mens elevene bodde i det opprinnelige lånet (internat A).

En lærer som kom i 1921, ble ansatt som styrer i 1933 (styrer 3). Det fortsatte han å være helt frem til 1959.

Utvalget har funnet fire årsberetninger for skoleårene fra høsten 1932 til våren 1936. Elevtallet var på det meste 28, men lå gjennomgående på 20. De fleste barna kom fra Trondheim og ble henvist av vergerådet. Resten ble anbrakt av skolestyret. Det første året var det desuten et par som ble sendt dit av fattigstyret.

Det var bare én gutt under 9 år og én over 16 som

ble tatt opp. Ellers fordelte elevene seg jevnt på alderstrinnene mellom 9 og 16 år. Elevene var sjelden lengre enn ett år ved skolen. Ved utskrivning ble de aller fleste sendt hjem, noen ganske få til skolehjem.

For hvert år er det opplyst at skolen ble drevet etter skolens plan, at guttene fikk lov til å gå en del på kino og at de hadde lært å svømme. ”Elevenes forhold var i det store og hele meget godt” og ”sundhetstilstanden ved skolen var meget god” er formuleringer som går igjen. Videre nevnes antallet sykedager for hvert skoleår: 16, 25, 71 og 35, stort sett med forkjølelse og halsesyke som årsak.

Avisen Dagsposten hadde en stor reportasje om Stavne lørdag 14. juni 1941. Overskriften lød ”Den må tidlig krøkes som god krok skal bli”. Bilder viste sovesalen der sengene sto tett i tett, åkeren hvor guttene lukte, gårdsplassen der de lekte, langbordet mens de spiste og skomakerverkstedet hvor de var i arbeid. Artikkelen er høystemt og innledes slik:

”Når man reiser med Gråkallbanen og sitter og kikker ned på byen idet banen letter ved Ila, får man ganske snart ute ved Stavne øie på en stor, prektig bondegård. Og store, prektige bondegårder ser man alltid ekstra godt på i våre dager, som vi ser rett inn i matens paradisi!Det er Stavne Vernehjem vi har fått øie på i fugleperspektiv. Når vi daler ned på gården, finner vi ut at Vernehjemmet, de tre hvite bygningene, har lite med selve gården å gjøre enda disse bygningene gjør meget til at her blir et av de peneste og triveligste gårdstun man kan tenke sig. Gården eies nemlig av kommunen som forpakter den bort, mens Stavne Vernehjem, skolen der, hører inn under Trondhjems folkeskole. Foruten å være gode naboer har disse lite og intet med hverandre å gjøre – barna på hjemmet her får sin melk fra byen! Hvorfor? – Det faller rimeligere!”

Det heter videre at barna – for det meste vergerådsbarn – er i skolepliktig alder og bor et år av gangen på hjemmet. ”Det hender at noen kommer tilbake og får være her lenger – på sett og vis er et år svært kort tid, og særlig for barna som trives så utmerket, med alt det gode som er lagt til rette for å hjelpe barna på livets rette vei, er det nok meget godt som kan bli lagt ned i dem i den

tiden de er her”.

Det var 25 gutter som bodde på Stavne. Skolen disponerte i utgangspunktet det eldre internatbygget og de to husene som ble oppført i 1921: Skolehuset og styrerens bolig. I loftsetasjen for internatbygningen lå skomakerverkstedet:

”Her er skråtak og store skråtaksvinduer og langbord med et mylder av små trebente krakker under. Det gamle bordet er slitt i kantene og herlig beslått med spiker og nudder og fullt av dype furer, - akkurat som hos skomakeren selv. Langs med veggene står hyller med sko som gaper og gisper efter såler og lapping og i en krok er gassbluss og tjære og sverte så det lukter sko lang vei. Det er bare de større gutter som får arbeide her oppe.”

Videre heter det:

”Tvers over tunet for internatbygningen ligger skolebygningen som er av nyere dato, 1921. Den er ganske stor og rummelig med flere skoleværelser, og med bad i kjelleren og sløidlokale på loftet. Dette siste er både stort og lyst og godt utstyrt. Guttene får lage alt mulig, både leker og nyttige ting og for de mindreårige er børstebindingen et interessant arbeide.”

Det er tilføyd at vinteren 1940/1941 disponerte skolen verken internatet eller skolehuset, idet styrerens bolig gjorde tjeneste som begge deler. Dagsrytmen ble beskrevet slik:

”Dagen for guttene arter sig jevnt og presis slik: De står op kl. 1/2 8 og spiser frokost og møter på skolen 1/2 9, hvor de er til kl. 14 og spiser middag. Fra kl. 14–16 har de fri, og fra 16-17 øver de idrett og lek, fra 17-18 er det lekselesning under tilsyn og så er det kveldsmat. Kl. 20 1/2 kalles det til ro hvor de kryper i sine små rustrøde barnesenger på sovesalene og får all den søvn de trenger.”

Hver gutt hadde sin lille hageflekk på ca 7 m². Når grønnsakene modnet, fikk guttene dem til eget bruk. De var også med på å sette poteter og stelle åkeren hele sommeren. De lukte, hyppet og deltok på annen måte i gårdsarbeidet. Ellers beskrev artikkelen gårdsplassen og badeplassen ved elven.

Styreren opplyste til avisen at han på denne tiden hadde elever fra Finnmark i nord til Kristiansand i sør. De var tre lærere inkludert ham selv. Den nylig avdøde husmoren ble fremhevet som en meget sentral person på skolehjemmet. Hun var elsket og avholdt av guttene og ”var som en mor for dem”. Vektøkning ble påpekt som et uttrykk for trivsel. Den gjennomsnittlige vektøkningen var 5 - 6 kilo. En gutt som journalisten hilste på hadde lagt på seg 12,5 kilo i løpet av de åtte månedene han hadde tilbrakt på skolen. I avisartikkelen opplyses det ellers at det i 1941 var fire slike vernehjem

i Norge, som i gamle dager ble benevnt med det ”skrek-kens ord” tvangsskole. Oslo hadde Geitemyra skole, Bergen hadde Årstad, Stavanger Sørvik, og i Trondheim lå altså Stavne.

Avisen Nidaros hadde lørdag 21. juni 1947 en tilsvarende fyldig reportasje med følgende overskrift:

”Stavne skole hvor 1000 gutter har vært elever og fått hjelp og støtte i en vanskelig tid. Psykopatene må fjernes fra verne- og skolehjem. Besøk på Stavne skole en solskinnsdag i juni.”

Anlegget ble fortsatt beskrevet som en storgård på landet, men hagen var nå rasert og beskåret etter okkupasjonen, ikke minst av jernbanen som tyskerne la tvers over jor-det. Som vernehjem dannet Stavne:

”.....et ledd mellom folkeskole og skolehjem; hit sendes gutter som skulker, viser oppsetsighet eller har rotet seg opp i ting som gjør det ønskelig å ha dem under særlig oppsyn. De overføres fra vergerådet eller folkeskolen med foreldrenes samtykke.

Et observasjonshjem

Guttene er i den skolepliktige alder, og oppholdet er beregnet på inntil ett år eller kortere tid, ettersom de skikker seg bra. De fleste går tilbake til hjemmene eller anbringes på landet. Andre blir der i flere år, det kan være så mange ting som spiller inn, enkelte sendes videre til skolehjem. Et observasjonshjem kan man også kalle Stavne skole.

.....

Fra unntakelsestilstanden i 1942 til frigjøringen holdt skolen til på Skjetlein landbruksskole. Tyskernes ”beredskapsavdeling” rykket inn på Stavne, en tid bodde guttene i styrerboligen, men det var ikke bra med naboskapet. Nazistene unnså seg ikke for å fiske etter medlemmer blant guttene. Det hendte at de meldte seg inn i NS når de gikk ærender i byen, for å komme ut fra skolen, og flere sto allerede i ”partiet” ved ankomsten. Men de fikk slik påpakning av de andre guttene at de mistet lysten til politisk virksomhet.

Gjennom årene har i alt om lag 1000 gutter hatt kortere eller lengere opphold på Stavne skole, nærmere bestemt 993. Det er skolebestyrer (styrer 3) som gir disse opplysninger. En regner med at om lag 80 prosent har skicket seg bra, så vidt man har hatt høve til å følge deres videre ferd i livet. Skolen er beregnet på 30 barn, før krigen var gjennomsnittstallet 26-27, i dag har man 14.

.....

Det kan ha sine årsaker – bedre tider økonomisk sett, kanskje også bedre mentalitet: Politiet har jo også hatt litt annet å sysle med enn bare å holde øye med mere og mindre kåte guttestreker.”

I reportasjen fra 1941 fremhevet man fritidstilbud for guttene – couronne, sjakk, ludo og damm. Videre hadde de sportsplassen og bademuligheter. I reportasjen fra 1947 fokuseres det også på badeplassen – Gjedde-

bukta, et av guttenes mest benyttede badesteder med obligatorisk svømmeundervisning:

”.....Men ennå er ikke badesesongen kommet i sving, foreløpig drives det med eksamen om ettermiddagen etter de samme oppgaver som for folkeskolen eller særskolen for de som hører hjemme der, og det er stadig noen på det trinn. Foreldrene vil forresten heller ha barna på Stavne enn på særskolen. De som avslutter sin skolegang på Stavne, får vitnesbyrdene utskrevet av overlæreren ved folkeskolen, og gutter i 7. klasse tar eksamen i byen ved den skole de hører hjemme.

- Ligger mange etter i lærdom?

- Det forekommer ofte brist på kunnskapene, ikke så sjelden skriver den seg fra år tilbake, fordi de ikke har klart å følge med i småklassene. Vi kan oppdage at gutter i 6. og 7. klasse er helt ukjent for ting de skulle ha lært i 3. eller 4. Da må vi ta igjen det forsømte, guttene får motet igjen, og det hender de blir så ivrige at de ber om å få være over igjen utover kvelden for å arbeide.

For tiden har man gutter bare fra Trondheim, men skolen er åpen for hele landet. Under krigen var pågangen så stor at man måtte si nei til mange.”

Det fremgår av avisartiklene fra 1941 og 1947, at guttene brukte kommunens tøy under hele oppholdet og derved sparte ”sine egne skosåler”.

I 1947 var skolen todelt, med graderinger innen hver avdeling, slik at undervisningen skulle bli individuell. Det var fortsatt tre lærere, inkludert styrer 3. Guttene fikk karakterer hver uke, etter konferanse mellom lærerne og husmor.

”.....Ellers er dagen regelmessig inndelt i skole, arbeid, måltider, to timers lekselesing og fritid. En stor del av oppdragelsen består i å føre barna inn i et regelmessig og ordnet liv, endre miljøet, få dem vekk fra det som river ned. Bare det å lære dem å spise ”kokemat” kan være et problem, mange har stort sett levet på kaffe og brød hele livet. Fisk liker de ikke, og noe slikt som fiskesuppe er fremmed for dem. På skolen får de rikelig og vel tillaget mat, det sørger nok husmoren frk. A for.”

Boksamlingen på 4-500 bind ble fremhevet, likeså guttenes interesse for tegning.

Internatet var gammeldags. Det trengte maling og modernisering. Det fantes verken kjeller eller wc. Men hva det manglet i moderne bekvemmeligheter, tok det igjen ”i stemning” skrev avisen. Et nytt problem hadde man fått; den stadige trafikken over eiendommen, som den nye broa medførte. Det var ikke bra. Eiendommen var ikke inngjerdet. For guttenes skyld behøvdtes det ikke. De kunne ferdes fritt og under tillit, besørge skolens ærend i byen og gå turer ”fordelt på flere lag under egen leder”. Problemet var når bærhagen sto rød og det kom ubudne gjester. Forpakterens frue knep året

i forveien ”to koner fra Østbyen, som hadde forsynt seg med 20 kg rips. Mange er visstnok av den oppfatning at på kommunens eiendom kan man tillate seg litt av hvert. I allfall unnskylder de seg med det.”

Så gikk tiden. Tilsynsnemnda hadde en grundig befaring i april 1952 og protokollerte:

”1. Guttenes oppholdsrom (daglig stue) er lite tilfredsstillende. Det nåværende utstyr er temmelig spartansk og tildels lite hensiktsmessig for barn, og det gir et kaldt inntrykk. Noen mindre og lavere bord, stoler, skap og hyller der hver elev har sin egen plass, ville med fordel erstatte de nåværende inventar, og dessuten gi rommet et langt mer hyggelig preg. Dette siste kunne en også oppnå ved å pynte opp de kalde veggene med bilder, gjerne elevtegninger og reproduksjoner av god kunst. I det hele måtte en med relativt beskjedent utlegg kunne gjøre dette rommet mer skikket for sin oppgave, å være en dagligstue for de 13 gutter som nå bor på skolen.

2. I forbindelse med elevenes oppholdsrom ligger det nær å nevne at en finner at skolen er nokså spartansk utstyrt med utstyr og materialer for fritidssysseletting. Her kunne en vel nyte godt av de erfaringer som er gjort m.h.t. fritidsbeskjeftigelse på byens folkeskoler. Ved Stavne skole er det nå barn helt ned til 7 år, barn som samtidig har lav intelligensalder, slik at det også vil oppstå et behov for leketøy, spesielt da av konstruktiv art. En vil også nevne at skolens boksamling ikke får tilskudd fra kommunen, slik som ved de øvrige skoler.

3. Badet ved skolen er i meget dårlig forfatning, og vi vil komme med en inntrengende henstilling om at det blir gjort en forandring her, slik at planene om å innrette bad og w.c. i internatets 2ten etasje blir iverksatt så snart som mulig.

4. Skolen mangler gymnastikk- og idrettsutstyr. Selv om det ikke er gymnastikksal ved skolen, vil en ha stor nytte av gymnastikkutstyr både til innendørs og utendørs bruk. Elevene på Stavne skole bør også nyte godt av svømmehallen på Singsaker skole.

5. Det ville være ønskelig om det til enhver tid kunne drives systematisk sløydundervisning ved skolen (tresløyd og pappsløyd). En må anta at tilbakestående og vanskelige barn både har behov for og nytte av de manuelle fag ved skolen. Når det gjelder undervisningsmaterieell later det til at en del tilvekst og fornyelse vil kunne gjøre sin nytte.

6. Barna bør alltid undersøkes av lege og skolepsykolog før de kommer til Stavne skole. Skolepsykologisk kontor bør i det hele i særlig grad komme Stavnes skoles elever til gode. Dette vil sikkert også være en fordel for skolens personale i deres arbeid med barna.

7. I kjelleren i skolebygningen, der det nå er bad, bør det innredes vaskeri med maskinelt utstyr. Her kan det også bli plass til tørkerom for elevens skotøy og yttertøy.
8. Kjøleskap på kjøkkenet vil i høy grad lette arbeidet for den kvinnelige betjening, da det ikke er kjeller i internatbygningen.
9. Stavne skole bør komme på like fot med byens andre skoler m.h.t. bevilgninger til de årlige hovedrengjøringer.”

Loven om behandling av forsømte barn hadde trådt i kraft i år 1900. Den ble avløst av barnevernloven med ikrafttreden 1. juli 1954. Stavne som var en tvangsskole, ble nå en observasjonsskole. Oppgavene som hadde ligget til kommunens vergeråd ble overført til barnevernsnemnda.

Skolestyret behandlet forslag til nye instruksjoner for Stavne skole. Man var nede i 8 elever, og enkelte mente at skolen var for kostbar og burde legges ned.

Instruksene foreskrev at elevene ikke fikk sende eller motta brev uten at de var sensurert, og de fikk bare ha besøk én gang i måneden. Noen mente at skolen lignet på et fengsel. Avisen skrev:

”Bestyreren på Stavne skole tilbakeviste påstanden om at hver elev koster 12.000 kroner. Skolen har også inntekter. Bestemmelsen om brevsensur og besøk er nærmest en sikkerhetsforanstaltning og praktiseres med en stor konduite.”

En oversikt fra sommeren 1954 viser at det da var opptatt 10 gutter. De fleste var nye, men to hadde bodd der siden 1951, og to kom for tredje gang til skolen.

Høsten 1957 ble plan og instruksjoner for skolen sendt til styreren for eventuelle forslag til endringer. Når det gjaldt skolens plan, skulle skolestyret oppnevne en tilsynsnemnd. Styreren trodde det ville være en styrkelse for skolen at de medlemmene skolestyret oppnevnte også var medlemmer av skolestyret.

De alminnelige bestemmelsene for observasjonsskolen ble utformet slik :

”§ 1.

Alle som er knyttet til skolen, må i hele sin ferd ha for øyet å fremme formålet med skolen: Å oppdra elevene til bra gutter, som finner glede i god oppførsel, orden, renslighet og i flittig og villig arbeid. Skal dette lykkes, må det være godt samarbeid og solidarisk forhold mellom funksjonærene. Hver enkelt må se det som sin plikt å skaffe seg best mulig kjennskap til de enkelte gutters karakter og eiendomligheter. Guttene må bli behandlet med velvilje og kjærlighet, med streng rettferdighet og upartiskhet. Funksjonærene må alltid ha for øye at skolen skal være en god heim for guttene.

Opplysninger om guttenes forhold ved skolen må ikke gis utenforstående.

§ 2.

Guttene skal være under stadig tilsyn. Den som har tilsynet med guttene må ikke forlate dem før en annen løser ham av.

§ 3.

I fritiden har guttene lov til å ferdes fritt og utvunget på lekeplassen. Den som har tilsyn, skal oppmuntre dem til lek og kroppøving og som regel selv være leder.

§ 4.

Viser en gutt dårlig oppførsel, skal den som har tilsynet, rolig og bestemt forklare ham det uriktige i hans opptreden, eller fjerne ham en stund fra kameratene om han finner det påkrevd. En må skjelne skarpt mellom planlagt gjenstridighet og ondskap og mer eller mindre ufrivillig utslag av en livlig guttenatur eller tankeløshet.

Et hvert tilfelle av utvilsomt bevisst ulydighet eller grovere forseelser i ord eller gjerning, må alltid meldes til styreren.

§ 5.

Alle brev til eller fra guttene skal gis til styreren og leses av ham. Guttene må ikke ta imot besøk eller gaver uten lov av styreren.

§ 6.

Funksjonærene må passe på at guttene behandler skolens inventar og materiell med forsiktighet.

§ 7.

Både funksjonærer og elever må vise den største forsiktighet i omgang med varme. Guttene har ikke lov til å ha fyrstikker på seg.

§ 8.

Er noen funksjonærer ved sykdom eller andre grunner hindret fra å utføre sitt arbeid, må det straks meldes til styreren.

§ 9.

Har noen funksjonær noe å klage over eller andra om, har han å henvende seg til styreren.

Er han ikke fornøyd med hans avgjørelse, kan han gjennom styreren forelegge saken for skoleinspektøren.

§ 10.

Når guttene blir opptatt ved skolen, skal de bades og få på seg skolens klær. Deres eget tøy blir vasket, satt i stand og hengt bort. Når de blir skrevet ut, får de igjen sitt eget tøy.

§ 11.

Besøk til guttene må som regel ikke skje oftere enn en gang om måneden.

§ 12.

Skolen beholder elevene hele året. I de kortere ferier er guttene fritatt for skolearbeid. I sommerferien blir

guttene satt til passende legemlig arbeid. (I særegne tilfelle kan en elev få reise til sine pårørende i lengere ferier.) De elever som har pårørende som kan ta seg av dem, får reise fra skolen i ferier.

§ 13.

Styreren og lærerne ved observasjonsskolen har like lang sommerferie som lærerne ved folkeskolen for øvrig, men må ta sin ferie skiftevis og finne seg i at den blir lagt til andre tider.

Husmoren og hushjelpene har ferie etter gjeldende overenskomst.”

Styreren sluttet seg til de alminnelige bestemmelser med unntak av § 12. Han likte ikke uttrykket ”særegne tilfelle”. Skolen hadde gjennom en årrekke latt de gutter som hadde ”skikkelige foreldre” få bli med foreldrene på landet i ferien. Likeså hadde de aller fleste guttene fått være hjemme på høytidsdagene, særlig i julen. Styrer mente at slik som forslaget var utformet, bandt det skolen for meget.

I instruks for styreren var han pålagt å sammenkalle personalet hver måned, til samtale og til rådlegging om spørsmål som hadde betydning for virksomheten ved skolen. Styreren syntes at det var bedre med en regel om innkalling til møter når han fant det nødvendig. Alle skolens funksjonærer hadde likevel møte med skolepsykologisk kontor én gang hver måned.

Instruks for lærerne bestemte i § 4:

”(De deltar i tilsynet med guttene om natta etter nærmere bestemmelser av styreren.)

Den som har nattevakt, vekker guttene om morgenen til fastsatt tid, og passer på at de vasker seg, kler seg og rer opp sengen ordentlig, og fører tilsyn med dem til undervisningen begynner.”

Styreren mente at det ikke gikk å pålegge skolens lærere tilsyn med guttene om natten. Saken kunne kanskje stilt seg annerledes dersom lærerne hadde hatt sine rom i samme bygning som guttene.

Skoleinspektøren i Trondheim tilskrev Trondheim barnevernsnemnd 27. november 1957:

”I møter i tilsynsnemnda for Stavne skole, hvor man hadde forslag til budsjett for 1958/59 oppe til behandling, ble det under posten ”klær og sko” pekt på at barn anbrakt på Stavne av barnevernsnemnder, alltid var vel utstyrt med klær.

Det ble vedtatt å henstille til Trondheim barnevernsnemnd å sørge for at barn, som nemnda får anbrakt i Stavne, også er utstyrt med klær av alle slag, så skolen slipper å angripe sin konto ”klær og sko”, idet en ny elev kommer til skolen.”

8.1.2 Ansattes forklaringer: Tiden frem til 1958

Utvalget har intervjuet bare én person som var ansatt ved skolen frem til 1958, nemlig en lærer som virket der 1952 - 1959. Han ble senere styrer 4.

Det var ingen grense for hvor lenge guttene kunne være på Stavne, sier læreren. Her rådet tilfeldighetene litt. For mange elever fantes det ikke noe alternativ, og de kunne ikke bo hjemme. Normal botid var fra ett til tre år.

Læreren forteller at det var 8 gutter ved skolen. Han fikk ikke opplysninger om den enkelte elev. I den grad slike eksisterte, ble de forvaltet av styrer 3. Guttene var fra 7 - 8 år opp til 15 - 16 år. Det var bare han og styreren som underviste. Han sier at han selv egentlig aldri likte å være lærer – ”ikke en time”.

Hverdagen var regulert. Guttene ble vekket kl 07.30 om morgenen. Så var det frokost. Styreren satt i rommet ved siden av ungene og spiste for seg selv. Ungene fikk skikkelig mat, men ikke noe ekstra. Det var påsmurte brødsiver. De fikk så mye de ville ha. Hvis de ikke ville spise opp maten sin, skulle de voksne sitte sammen med dem. Det kunne hende at guttene slo om seg. En kollega fikk en gang ødelagt to ribben ved spisebordet. Det er ukjent for læreren at gutter skal ha blitt tvunget til å spise mat de ikke orket.

Etter frokost hadde de skole. Det var ingen plan for skolehverdagen. De kunne for eksempel bruke deler av dagen til bare å synge. Klokken 11 var det lunsj. Så hadde de skole igjen til kl 14. Fra kl 14 til kl 16 var det fritid. Da sparket guttene ball, måkte snø eller gjorde andre ting. Fra kl 16 til kl 18 var det lekselesning, og etter kl 18 fritid. Guttene spilte mye kort, særlig bridge. De var også en del ute. Elevene måtte legge seg mellom kl 20 og kl 21.

Klosetter ble ikke innlagt før i 1953/1954. Vaskefat ble etter hvert skiftet ut med porselensvasker. Alle sov i den felles sovesalen. En gutt var rom-sjef og hadde seng midt på gulvet. Ellers var det ikke nattevakter.

Læreren beskriver styrer 3 som en gammel mann i dress. Han gikk rundt med sin snadde og var veldig streng, nærmest unådig. De ansatte måtte kripe for han. Han oppførte seg som en militær og hadde lett for å eksplodere. Hvis en gutt hadde rømt, måtte han ligge i sengen sin etterpå. En gang tisset en gutt på seg, og da befalte styreren ham til å gå ut på gårdsplassen og vaske seg i alles påsyn. Styreren ga hver uke karakterer for god orden og oppførsel. Det ble brukt en skala fra 1 til 4. Han benyttet også tall i stedet for navn på guttene, for eksempel ved oppstilling før de gikk inn i klasserommet, ved utdeling av ulike ting osv. Den enkelte gutt fikk tildelt et tall som han hadde under hele oppholdet.

Styreren nektet guttene goder hvis de var ulydige. De fikk ikke dra hjem, de fikk ikke skistaver når de skulle gå på ski osv.

Læreren forteller videre at styreren kunne holde

guttene hardt i øret. Han hadde en stemme som gikk gjennom marg og bein. Videre hadde styreren en forestilling om at elevene i utgangspunktet var onde, men hvis de krøp for ham eller sladret på andre, kunne det gå bra med dem. Det var en vedkjeller på skolen, hvor det var rotter. Styreren sa at det ikke gjorde noe om guttene ble sendt dit ned, fordi de var vant til slike forhold. Til tross for styrerens holdning til guttene, hørte læreren aldri at guttene klaget på ham.

Skolepsykologisk kontor ble etablert i den perioden han var lærer. Ved kontoret var det psykolog, helseinspektør i psykiatri og to kuratorer. Psykologen skulle være på Stavne en halv dag i uken. Dette opplevde styrer 3 som ”en torn i øyet”.

Styreren døde mens han var ansatt på skolen. Læreren følte at han aldri ble ordentlig kjent med ham, og de samarbeidet lite. Samtidig var styreren og læreren bærebjelkene i hverdagen på Stavne. Læreren mener at han ofte arbeidet 50 timer i uka, men han fikk ikke lønn for overtid. I ettertid synes han dette var ”helt bak mål”.

8.1.3 Elevenes forklaringer : Tiden frem til 1958

I dette avsnittet gjengis først hva elevene har fortalt om praktisk og følelsesmessig omsorg fra midten av 1930-tallet og ut 1958 (8.1.3.1). Deretter er det sammenfattet hva elever har uttalt om avstraffelser, herunder fysiske overgrep (8.1.3.2). Til slutt er det referert hva de har forklart om seksuelle overgrep (8.1.3.3). I alt 11 elever er intervjuet.

8.1.3.1 Omsorgen

Ankomsten

Elevene forteller at når de kom til skolen, ble de tatt med ned i vaskekjelleren. Der ble de kledd nakne og badet, eller spylt med kaldt vann som noen har beskrevet det. Deretter ble de snauklippet. Etterpå var det flaut å vise seg for andre barn.

En gutt sier at han den første tiden gikk ut på Stavnebroa og tenkte på å hoppe i elven. Han var mye redd; ble sengevæter av redselen. Så måtte han vaske klærne sine ute på plassen, i alles påsyn. Det var stadig sengevætere blant dem.

Soverom og sanitærforhold

De sov på to store saler i 2. etasje (internat A). Sengene sto tett. Små og store barn lå om hverandre og leggetiden var kl 21, uansett alder og årstid. Døren til sovesalen ble låst, og vaktmesteren utførte tilsyn gjennom et kikkehull.

Under krigen, da de var evakuert til Skjetlein (1942 - 1945), lå alle 25 gutter på samme rom. Da var det spesielt trangt. De hadde utedo som de tømte selv.

På 1950-tallet var det flere gutter som syntes sanitærforholdene var bedre på Stavne enn hjemme. De hadde wc og dusjet en gang i uken. Hjemmefra var de vant til stamp og folkebad.

De minste lå og gråt; først åpenlyst, senere under dyna. De to eldste elevene fikk et tomannsrom.

Klær

Gutten som kom i 1937 forteller at de ikke gikk i egne klær. De hadde ikke akkurat uniformer, men typen klær og snittet viste tydelig at de var ”Stavnebarn”. Han frøs om vinteren. Under krigen gikk de i svartstripete gensere, noe som også understreket hvor de kom fra. En gutt mener at klærne var varme og praktiske. I 1950-årene brukte de sine egne klær parallelt med klær de fikk utdelt på Stavne. Fellesklærne var litt rare, ofte for store. De bar preg av institusjon – billig dongeri. Men noen var ikke vant til så fine klær hjemmefra, så de var ikke misfornøyde.

Legetilsyn mv

Ingen av barna husker at det var noen form for legetilsyn. Han som kom i 1937 sier at de ansatte hadde én universalmedisin – de brukte jod ”for alt”.

Mat og måltider

Måltidene spiste de ved langbord. De ba bordbønn og det skulle være stille. Følgelig var det ikke tillatt å snakke sammen. De fikk ikke reise seg før samtlige hadde spist ferdig.

Noen gutter forteller at de ble nødt til å spise det som de fikk på tallerkenen. Enkelte likte ikke alt de fikk. Andre sier at de ikke fikk spise seg mette. – På Stavne hadde de tilgang på solid kost hele tiden, herunder kjøtt og salt fisk. Flertallet av barna forteller derfor at maten egentlig var bra, og at de fikk spise seg mette. Husmor var grei, og hvis de var ekstra sultne, stakk hun til dem mer mat.

En gutt forteller at han etter en hard arbeidsdag langet i seg 44 halve brødskeer. Hjemme hadde han ofte måttet fiske for at de skulle ha tilstrekkelig å spise. Noen gutter reagerte på at de ikke fikk drikke vann før de hadde spist opp maten. En som bodde der på slutten av 1950-tallet, mener at maten var vanlig god, slik som i samfunnet ellers. Hver lørdag fikk de påsmurte brødskeer og kakao, og det var for ham ukens høydepunkt. Men hyggelig var det ikke ved bordet. Det lignet mer på militær orden.

Undervisningen

Skoledagen var preget av disiplin. Gutten som bodde der før krigen, nevner de viktigste fagene: Regning, skriving og skomakerfaget. Den stadige redselen for de voksne, gjorde at de ikke lærte nevneverdig. Han som bodde lengst på Stavne, hevder at han ikke lærte noe på syv år. For han var det en ”straffeanstalt”.

En annen gutt lå og gruet seg hver kveld til neste skoledag. Han tenkte på at han kom til å bli spurt om noe han ikke greide å svare på. For ham var det verste å

bli kalt opp til tavla. Der fikk han kjeft av læreren og ble ledd ut av de andre elevene. Gjennom de to årene han bodde på skolen, ble han mer skremt enn oppmuntret. Dette gjorde at han aldri fortsatte med noen utdanning senere i livet. Denne opplevelsen var han ikke alene om.

En elev fra 1951 - 1952 fremhever også kustusen i klasserommet. Dessuten var det ingen individuell oppfølging. De hadde "fag om hverandre". Elever på forskjellige trinn satt sammen i klasserommet. Han ble absolutt ikke bedre fra det ene året til det andre. Flere gutter har påpekt det ugunstige ved at gutter i ulik alder satt sammen og at undervisningen var lite individualisert. De fikk heller ikke hjelp til lekser. De ansatte kunne si slikt som at guttene var "jævelunger", og at det uansett ikke var særlig håp for dem.

En elev fra slutten av 1950-tallet ble frustrert av den unyanserte undervisningen. Han ble stort sett sittende og tegne og syntes ikke han lærte noe annet.

Guttene følte seg presset fra to hold, både fra sinte lærere og utagerende medelever.

Arbeid

Når det ikke var skole, ble de satt til arbeid, og særlig i sommersesongen. Under krigen var det ekstra mye arbeid. Da de bodde på Skjetlein, ble de sendt ut til gårdene omkring. En av guttene beskriver det slik:

"De måtte gjøre ulike typer jordbruksarbeid, for eksempel: Gjødselkjøring og spredning, våronn, slåttonn, høyonn, skuronn, tresking, høypressing, potetsetting og opptak av poteter og neper. I tillegg måtte de arbeide i skogen og med vedarbeid og stell av buskap. Det var ofte svært tungt arbeid, og de fleste gårdene var uten elektrisitet. Etter arbeidsdagens slutt måtte guttene vandre tilbake til Skjetlein i all slags vær, og i mørke om høsten. Det ble lite tid til skolearbeid disse årene. Guttene hadde ingen ferie, og lønnen fra arbeidet på gårdene gikk til Stavnes bestyrer.

.....

Selv om det var tungt arbeid, mener han likevel at det å arbeide på gårdene var mye bedre enn å være inngjerdet på Stavne. De fikk mat på gårdene der de arbeidet, og han kan huske at den maten var god. De ble tatt godt imot, og de som eide gårdene var snille mot dem. De arbeidet også av og til sammen med gutter som ikke kom fra Stavne. De kalte disse guttene for "Heimdalsguttene". Arbeidet var ikke så hardt når de arbeidet sammen med dem; det var hardere når Stavneguttene arbeidet alene. De måtte arbeide aller hardest når de var på det som de kalte fellesarbeid; det vil si at de voksne på Stavne skole arbeidet sammen med ungene. Da ble de kjørt hardt, og ofte ble de slått med stokker av lærerne hvis de ikke arbeidet hardt nok."

Senere, da de flyttet tilbake til Stavne etter krigen, dro de også ut på arbeidsoppdrag. Da *marsjerte* de til gårdene.

På Stavne var det egen produksjon av poteter, grøn-

saker og bær. Både før, under og etter krigen satte guttene poteter og tok dem opp om høsten. De plukket mye bær. En gutt forteller at han fikk så vondt fordi huden på hendene ble revet opp av tornene på stikkelsbærbuskene. Så kom husmor. Hun var grei og smurte på olje. Videre ble de satt til vedarbeid. Det var dels sysselsetting, dels straff. Guttene måtte tømme utedoen og grave ned innholdet. De hadde også kjøkkentjeneste. Som en kombinasjon av arbeid og opplæring var de med på skomakerverkstedet, og de ble satt til å snekre koster.

Fritidsaktiviteter

Fritid var det lite av. Det var ikke utflukter, ikke hytteturer eller kinobesøk. I utgangspunktet hadde de ca 1,5 time etter kveldsmaten og søndager, som ikke var belagt med program.

Det fantes ikke leker. De hadde et couronne-spill. Mot slutten av 1950-tallet kom det en fotballbane. En gutt sier at de ikke fikk brukt den så mye, og stort sett spilte de med de andre ungene på skolen. Når de en sjelden gang hadde besøk av lag utenfra, tapte gjerne gjestene, og da ville de ikke komme tilbake til Stavne.

Forholdet mellom personalet og elevene

Flere gutter har fortalt om en politimann som arbeidet av og til på Stavne. Alle har bare positivt å si om han. Han var snill, aktiviserte dem, og de kunne betro seg til han.

Ellers var det i alle år avstand mellom personalet og elevene. I utgangspunktet var det tre lærere, inkludert styreren. Videre var det en vaktmester og tre ansatte på kjøkkenet.

Noen sier at kokka var grei – henne kunne de prate med. Flertallet mener at ingen av de ansatte viste omsorg eller ga trøst (unntatt politimannen).

En gutt fremhever likevel en SS-mann som var vikar på skolen under krigen. Han lærte ungene å marsjere og spikke greiner til våpen. De måtte legge seg ned som soldater, og ungene følte at det var som å leke indianer og hvit. Selv om det var disiplin, ble det ikke slått eller brukt vold på annen måte. Guttene likte denne mannen. Han viste også omsorg en gang Trondheim ble bombet. Da sjekket han at ingen av den nærmeste familien til guttene var skadd. En annen gutt forteller at SS-mannen skulle oppbevare penger som de hadde tjent på gårdene. Denne gutten mener at mannen stakk av med pengene deres.

Guttene fikk ikke lommepenger.

Han som bodde lengst på Stavne (1938 - 1945), ble veldig skuffet da han ba om å få bli konfirmert, men ble nektet det. Guttene ble behandlet som hester for ungene til styreren; de dro dem rundt i vogn. Brev til guttene ble "muntlig" overlevert. De fikk ikke lese dem, og de vet ikke hvor det ble av de brevene som de selv

skrev. De kunne ikke kritisere forholdene på Stavne. Hver lørdag var det oppstilling før helgen. Da fikk de beskjed om hvem som kunne dra på perm. Styreren ristet alltid på hodet til denne gutten. På syv år fikk han ikke besøke slektningene sine mer enn to ganger. Den ene gangen var julaften 1939. Hverdagen var preget av forskjellsbehandling. De ansatte favoriserte noen, særlig dem som hadde ”bra” foreldre. Denne gutten følte seg som et ”inventar” på skolen, ikke som et menneske, aldri som en gutt.

Flere gutter mener at omsorg og tilsyn var totalt fraværende. De fikk praktisk talt aldri ros. Selv når de var syke, var det ikke omsorg å få. De følte at de ikke kunne bestemme noe selv, men måtte hele tiden gjøre det de fikk beskjed om. Fulgte de ikke reglene, vanket det straff.

Det var ingen fortrolighet mellom personalet og guttene. Ingen spurte hvorfor det stadig var gutter som rømte. Hvis de klaget på noe, fikk de represalier.

Videre hadde de beskjed om at de ikke skulle snakke med de ansattes barn som bodde på Stavne.

En gutt formulerer det slik: Det verste var tvangen – det å ikke bli hørt og ikke trodd – ”på Stavne måtte en lære seg å lyve”.

En gutt som var elev 1943 - 1945, sier at han var av den beskjedne typen som fulgte ordrer, ikke rømte, og i det hele tatt gjorde lite av seg. Heller ikke han hadde noen fortrolighet med personalet. Egentlig hadde han bare kontakt med de andre guttene. Styreren kalte ham ofte for ”sterke-Harald”, men dette oppfattet han som en morsomhet. Han likte styreren godt, og husker spesielt at denne ropte på han da han skulle reise hjem fra Stavne. Styreren sa at gutten bare kunne gå bort i hagen og plukke med seg en sekk epler. Det syntes han var veldig hyggelig gjort.

Forholdet mellom elevene og forholdet til andre barn og familiene

En gutt som kom i 1956 og dro i 1961 sier at det var ille å aldri vite hvor lenge han skulle bli værende på Stavne.

Forholdet mellom barna varierte naturlig nok. Noen mener det var verken godt eller dårlig. Andre mener at det var dårlig, preget av sladring og overgrep. Flere fikk kamerater på Stavne, mens andre gikk for seg selv. Noen sier at forholdet mellom guttene ble styrket, idet de holdt sammen for å beskytte seg mot de ansatte og deres overgrep.

Utover på 1950-tallet utviklet det seg et hierarki. De eldre elevene var sjefer og hakket på de yngre. De kunne forskjellsbehandle hverandre, ut fra den bakgrunn og de problemer den enkelte hadde. Stavne-guttene levde for seg selv, og blandet seg ikke med andre barn. Å gå utenfor gjerdet var regnet som rømning. Bare lørdag kunne de spørre om å få gå over veien til kolonialbutikken og kjøpe lørdagsgodter.

En gutt som bodde der i 1955/1956, forteller at han fikk gå på kino et par ganger. Det var en blandet fornøyelse. Han var redd for å treffe kjente fra før i tiden. Som Stavne-gutt følte han seg stigmatisert, blant annet fordi avisene skrev om rømninger fra skolen, og hadde etterlysninger. Stavne var kjent som ”Tvangsskole”, ”Rampeskole”, ”Trollskole” og ”Blåskole”.

Gode opplevelser

En gutt beretter om noen gode opplevelser på slutten av 1950-tallet. De dannet en speidergruppe, og en sommer dro de sørover på leir. Det var artig. Videre hadde de små hageflekker/kjøkkenhager. Der konkurrerte de om å dyrke de største gulrøttene. En sommer var de på ferie, på en seter i Selbu. Det var også en god opplevelse. Det var langt å gå, ca 7-8 timer, men de kom seg ut i naturen, fisket og hadde det utrolig fint. De voksne brukte ikke vold mot dem da. Det var rift om å hente melk på nabosetra om morgenen, for det vanket fersk bakst hos budeia. Like ved seteren var det en elv med en liten foss og en kulp hvor de badet. Denne gutten hadde en stor pose fisk med seg tilbake fra turen. Den skulle han gi til familien sin. Da han omsider kom frem til moren, var imidlertid fisken blitt bedervet.

8.1.3.2 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Den eldste eleven som utvalget har snakket med, kom som 12-åring til Stavne i 1937 og bodde der til september 1940. Da han ble utskrevet, fikk han en attest for tiden på skolen, og med en bemerkning som han aldri kan glemme. Der sto det at han aldri hadde blitt utsatt for noen kroppslig avstraffelse.

Fra første stund opplevde han imidlertid at Stavne ikke var noen ”søndagsskole”:

”Et strengt reglement var oppslått på en tavle, og brudd på dette førte til avstraffelse. Alle måtte for eksempel rekke opp hånden eller gå og spørre dersom de ønsket å gå på do, drikke vann eller andre daglige gjøremål. Rakk du ikke opp hånden, kunne du bli straffet med slag med hånd mot hode, lugging eller riving i øret. Det foregikk der og da, så alle som var til stede var vitne til det som skjedde. Klaget du over at du fikk for lite å spise, risikerte du straff. Også skoleundervisningen ble sterkt preget av redsel på grunn av den strenge disiplinen. Hvis man spurte om hjelp til noe, var det ikke uvanlig at vedkommende ble latterliggjort av læreren, kombinert med lugging, klyping eller riving i øret.”

Alt på og omkring Stavne var bygget opp med tanke på reglementet og avstraffelser ved brudd. En gang ble gutten revet så hardt i øret at huden sprakk nede ved øreflippen. En annen gang ble han klemt slik at ørebrusken brakk.

Skolen opererte med et karaktersystem fra 1 til 4, og de fikk karakterer hver uke. Karakteren 4 medførte en

omgang med bjørkeris som sto i saltvann. Eleven ble ført ned i kjelleren og måtte kle av seg. En ansatt holdt, mens en annen brukte riset mot baken, lårene eller ryggen. Det var smertefullt og satte tydelige merker på kroppen. Deretter ble eleven ført opp på sovesalen og måtte ligge i sengen, uten å få mat. Slik husarrest varte dagen ut, kanskje også neste dag, alt etter hva de hadde gjort. Den som klaget over smerter etter ris, fikk sårene behandlet med jod, noe som gjorde ekstra vondt.

Karakteren 4 var stort sett resultatet av dårlig oppførsel, uhøflighet eller mangel på orden. Vanligvis var det styreren eller vaktmesteren som ga ris.

I det daglige opplevde de psykisk trakassering med ukvemsord, latterliggjøring og annen negativ omtale, herunder av hjem, foreldre og søsken. Gutten sier at han fikk et dårlig selvilde av dette.

Tre informanter opplevde Stavne skole under krigen: *Den første* kom som 10-åring og var elev 1938 - 1945. Han forteller at det vanket mye straff og vold. Styreren var den mest voldelige, og gutten hadde en følelse av at styreren la seg spesielt etter ham. Han ble slått minst en gang i uken. Hvis guttene fornærmet ungene til styreren, måtte de gå og legge seg eller ble straffet på annen måte. De måtte legge seg, selv om det var julekvelden.

Avstraffelse skjedde på forskjellige steder. Ørefiker kunne gutten få i skolerommet, sovesalen, spisesalen eller ute. I kjelleren fikk han juling. Læreren holdt ham mellom beina mens styreren slo. Han slo med et svært bjørkeris.

De ansatte var meget uforutsigbare. Dagsformen, humøret og om de hadde fått tak i tobakk, spilte en avgjørende rolle i forhold til hvordan de oppførte seg. De voksne brukte "stokken" på dem. Det skjedde for eksempel hvis de ikke lærte seg gangetabellen.

Én episode husker han ekstra godt. Han ble beskyldt for å ha stjålet 25 egg. Det hadde han ikke gjort, men styreren ga seg ikke før han tilsto. Etterpå kom det frem at han ikke hadde tatt noen egg, men det ville ikke styreren akseptere. Da måtte han i det minste tilstå å ha tatt ett egg. Så gjorde han det for å få fred.

Styreren inspiserte når guttene vasket hendene sine. Da kunne han si: "Nei, nå har du vasket deg bare hit", og så pekte han på halvparten av hånda. Deretter fikk gutten straff fordi han ikke hadde vasket hele armen. Styreren oppfant nye regler etter hvert, noe som gjorde alt enda mer uforutsigbart.

En dag fikk gutten beskjed om at faren var død, etter at båten han var på ble torpedert. Gutten begynte å grine. Da fikk han en skikkelig ørefik med beskjed om at "Det er vel ikke noe å grine for".

Den andre gutten kom som 9-åring og var elev 1939 - 1946. Han bekrefter episoden med kameraten som mistet faren sin under torpedering. Videre forteller han

at etter 9. april 1940 ble ungene evakuert til Kystad gård en måneds tid. I den tiden slo styreren dem ekstra mye.

Generelt fikk de ikke lov til å snakke sammen under måltidene og i klasserommet. De måtte vente med å drikke vann til de hadde spist opp maten. Hvis de ikke gjorde det, fikk de en ørefik. Ved ulydighet ble de slått, måtte sitte igjen på skolen eller gå rett til sengs. Styreren hadde en rød stokk som ble kalt "den røde fare". Han kunne slå guttene hvis de for eksempel ikke lærte salmeversene sine. Gutten opplevde at en medelev ble slått fordi han ikke kunne 5-gangen. Flere elever var evneveike, men ble likevel straffet fordi de ikke greide skolearbeidet. Lærerne prøvde bokstavelig talt å banke kunnskap inn i hodet på dem.

Når de hadde skrevet ut kladdeboken, ble den revet i to. Så fikk de med seg to ark for å tørke seg med på do. Ordenskarakteren ble satt etter hvor skitten underbuksa var. De måtte holde den opp hver fredag og vise den for lærerne. Var den veldig skitten, og de ikke hadde vasket og tørket seg ordentlig, fikk de dårlig ordenskarakter.

Guttene ble satt til arbeid, og det tøffeste var såkalt "fellesarbeid". Da ble de slått hvis det ikke gikk fort nok. En dag i oktober 1944 under potetopptaking, frøs han forferdelig på fingrene. Han fikk stokkeslag av læreren fordi han ikke arbeidet raskt nok. Gutten orket ikke mer og stakk av, rømte til Orkanger og fikk hjelp av to tyske vakter som ga ham klær og varm mat. Etter å ha streifet omkring i distriktet og overnattet en ukes tid på jernbanestasjonen i Trondheim, ble han skysset tilbake til Stavne av en norsk offiser. Offiseren ga klar beskjed om at de skulle behandle ham skikkelig, og fra den dagen ble det slutt på fysiske overgrep for hans vedkommende. Da han kom tilbake til skolen i 1946, etter et opphold hjemme, var alt som før. Det var akkurat samme kustus og straffemetoder.

Den tredje informanten fra krigsårene kom til skolen som 11-åring og bodde der 1943 - 1945. Han forteller at hvis noen rømte fra Stavne, fikk de ris. Han selv ble ikke slått, men han hørte at andre hylte når de fikk ris. Han tror det foregikk ved at to holdt eleven, mens den tredje slo. De hadde bjørkeris som sto i en tønne med saltlake. Guttene ble slått på baken med buksa nede. Det var helst de største guttene som fikk ris. En gang var han nysgjerrig og ville se hva som foregikk. Da fikk han et rapp med bjørkeriset utenpå buksa, på låret.

Det ble brukt spanskrør på skolen. De slo på hendene. Særlig vondt var det når de ble slått på neglene.

Utvalget har intervjuet fire gutter som var elever i etterkrigsårene, frem til midten av 1950-tallet :

De forteller at dagene fortsatte med mye slag, spark, tukt og arbeid. Den ene gutten måtte flere ganger i uken ned i kjelleren, der det ble juling med bjørkeris.

Han kunne få straff for slikt som banneord i timen, og han mener at han ofte ble straffet uten å ha gjort noe galt i det hele tatt. De var prisgitt de ansattes lune. Selv mener han at han kanskje var spesielt utsatt fordi han var av taterslekt. Ellers brukte læreren spanskrøret og slo ham over fingertuppene.

En gutt som hadde vært på to barnehjem tidligere, kom til Stavne skole som den aller yngste, bare 6 år gammel. Styreren tok imot ham og plasserte ham på fanget sitt, men han følte med en gang at noe var galt. Han fikk frysninger nedover ryggen, sier han. Han følte ingen varme eller ekthet. Styreren hadde kalde øyne. Han opplevde etter hvert streng og hard disiplin. Ulydighet kunne bli straffet med at de måtte legge seg uten kveldsmat. I skolesituasjonen var vanlig avstraffelse slag, lugging og klyping. De ble dasket over fingrene med pennalet. Videre ble skammekroken benyttet. Han mener at han kunne stå der i opptil 3 - 4 timer.

Han forteller videre at det var uforutsigbart hva som førte til straff. Hvis man ba om å få gå ut og tisse i en skoletime, eller mistet noe på gulvet, kunne det resultere i straff. Hvis en ansatt kløp eller lugget dem og de sa "au", var det nok til å få juling. En fast rutine var at de ble beordret til å dra buksene ned. Det skulle sjekkes om de hadde såkalt "frimerke" i trusa. Dette førte ofte til straff, for de hadde sjelden truseskift og fikk bare to tørk når de skulle på do. Han husker at han måtte ned i kjelleren, ta av seg klærne, og ble så slått på blanke mes-singen med en stokk eller et spanskrør. Dette hadde rødt skaft. Det var særlig styreren som foretok avstraffelser, men også lærerne. Vanligvis var det bare én ansatt til stede. En gang lå gutten i flere uker i forkjølelse, og da sluttet han å spise. Han ville bare dø for å få slutt på alt det vonde, men så ble han tvangsført.

En gutt oppsummerer de forskjellige typene straff slik:

- Gå på sovesalen og være der, hvor det ikke var noe å finne på. Også maten måtte spises på sovesalen i stedet for i spisesalen.
- Ingen middag, bare noen brødsriver på rommet.
- Ørefiker og risting ble brukt flere ganger ukentlig. Noen ganger ble elever slått, men ikke såveldig ofte, og som regel var det styreren som slo. Han selv fikk skikkelig juling to ganger i løpet av det året han bodde på Stavne. Den enegangen hadde han varslet fra om et seksuelt overgrep, men ble ikke trodd. Den andre gangen hadde han banket en motbydelig gutt som mobbet og kastet stein.

En 10-åring som var elev i 1955, karakteriserer systemet ved skolen som veldig autoritært; militært. Bagatellmessige forsøkelser førte til fysisk straff i form av "ørtæv" eller å bli dratt i nakkehårene. Avstraffelser skjedde både av personalet og fra de store guttene. Det vondeste

var kanskje å bli slått med lærreim utenpå bukse. Slik straff ble ikke benyttet så hyppig, og først og fremst ved rømning. Selv rømte han fra Stavne 8 - 10 ganger i løpet av det året han bodde der, og hver gang ble han straffet med lærreimen. Han synes det er rart at ingen spurte hvorfor de stakk av.

Videre nevner han at det var lite dopapir på skolen. Hvis han hadde et "uhell", måtte han vaske undertøyet sitt i en kald stamp ute, mens de andre så på. Han følte hele tiden at de ble utsatt for trakassering fra personalets side. Det hørte med til hverdagen at de kalte elevene for "djevelunger" eller "idioter".

Tre gutter har forklart seg om avstraffelser på slutten av 1950-tallet:

En gutt var der bare tre måneder høsten 1956. Han betrakter Stavne som "gængsterhjem nummer en". Det var nedverdiggende å bo der. Selv om han bare hadde et par måneders opphold, sitter det i minnet som en forferdelig tid. Det han husker er hardt arbeid, lite mat og mye juling. Han ble slått med flat hånd og beltereim. Det var kort sagt en "voldsom mishandling" på skolen. Han var sengevæter før han kom dit, og ble hengt ut for det, og ofte låst inne på rommet. Når han tisset på seg, fikk han juling og måtte vaske klærne sine selv eller ligge i dem neste natt.

En annen gutt som var der skoleåret 1956/1957 beskriver tiden som "et år med helvete" og at han var barnearbeider. Streng kustus og straff preget dagen. Livet var veldig uforutsigbart. Regler fikk de etter hvert, når de voksne syntes guttene gjorde noe galt. Reglene ble til der og da, og ble stadig endret. Gutten fikk hyppig juling, men prøvde også å ta igjen. Han ble slått i ansiktet, både med åpen hånd og knyttet neve. Det hendte at lærerne slo med stein i hånda. Guttene kunne bli holdt over sagbukken av én ansatt, mens en annen slo med stokk. Det var ofte en rød stokk, ca 60 cm lang og fir-kantet. Han som slo mest, kalte de "tømmerhoggeren fra Selbu". Det skjedde gjerne i kjelleren i skolebygget, så ingen skulle høre hylene. Noen ganger ble de slått med klærne på, andre ganger på bar rumpe. Han kunne få så vondt i baken at han ikke greide å sitte etterpå. Andre straffer var ørefiker eller å bli stengt inne på sovesalen og bare sitte på senga. Da fikk de ikke lov til å legge seg.

Permisjonsnekt var en vanlig straff. Hvis de ble tatt i å røyke, fikk de juling og karantene, uten mat. En gang samlet de sneiper og rullet seg sigaretter med papir fra bibelen. Da ble de straffet. I det hele tatt var det svært lite som skulle til. Det var nok at de oppholdt seg litt utenfor området, ikke svarte når de voksne ropte på dem, eller ikke jobbet hardt nok.

De store ungene fikk gjøre hva de ville mot de små. De tok blant annet fra dem ting. De voksne reagerte

ikke på slikt. Ingen barn torde si ifra til lærerne når de ble behandlet dårlig av andre unger.

Det sto en bøtte på sovesalen, som egentlig var tenkt til dobøtte om natten. Den fikk de ikke bruke. Når noen gjorde det, og en av guttene tystet, hendte det at de fikk bøtta med innholdet kastet etter seg. Så måtte de enten prøve å få tillatelse til å gå på do, eller de gjorde fra seg på gulvet eller i senga. Men det medførte ny straff.

Denne gutten rømte til stadighet hjem. Moren ringte til politiet og ba dem hente ham. Han ble kjørt tilbake til Stavne, men fortsatte å rømme. Fordi han rømte så mange ganger, var det sjelden han hadde permisjon. Gutten fikk en lærer på Stavne, som han tidligere hadde hatt da han gikk på Singsaker skole. Han var ”som djevelen selv”.

En tredje gutt var der fra han var 11^{1/2} år til han var 15 år (1956 - 1961). De første seks månedene fikk de ikke dra hjem. Senere ble permisjonsnektelse brukt som straff hvis de var ulydige. En annen straff var kalldusj og deretter å være innestengt i dusjrommet i flere timer. Selv om de ikke sto under selve dusjen, var det vel meningen ”å kjøle dem ned”.

Lærerne var hissige, nærmest eksplosive. De dro guttene i ørene, slo dem i nakken eller med pekestokken over fingrene. Det var voldsbruk i klasserommet, men ikke hver eneste dag. De skulle ikke klage. Gjorde de det, risikerte de represalier. Rømte de, fikk de husarrest. Den kunne vare inntil én uke. Måltidene ble da inntatt på rommet. Hvis husarresten bare varte ut dagen, fikk de ikke mat. Det var ingenting å foreta seg når man hadde slik husarrest. De hogde og sagde mye ved på Stavne. Vedarbeid ble også brukt som straff.

Gutten oppsummerer det slik, at de voksne på Stavne var som despoter. Guttene fikk aldri skryt når de gjorde noe bra, bare straff og kjeft når de noe galt. De voksne var ”på dem hele tiden”.

8.1.3.3 Seksuelle overgrep

Den eldste eleven som er intervjuet forteller fra sin periode (1937 - 1940): En kveld da barna hadde lagt seg, hadde vaktmesteren oppdaget gjennom et kikkehull at en av guttene onanerte. Alle ble beordret ut på gangen, der de måtte ta av seg benklærne. Vaktmesteren dyppet en stor bomullsdott i jod, hvoretter guttene fikk beskjed om å dra forhuden på penis tilbake. Så vasket han etter tur penishodene deres i jod, noe som gjorde veldig vondt. Vaktmesteren fortalte hvilken vederstyggelighet onanering var. Det hjalp ikke å si at en ikke hadde onanert – de ble straffet ”én for alle – alle for én”.

En gutt som kom til Stavne i 1948, bare 6 år gammel, forteller at elever fikk i oppdrag å rapportere til styreren om ting som foregikk på sovesalen i løpet av natten. Hvis noen hadde vist frem tissen sin eller rompa eller hadde

onanert, så ble det rapportert. Den vesle gutten gjorde stadig slike ting, og ble straffet ved at styreren befalte ham på kne foran sengen og deretter slo ham. Enkelte ganger besvimte han. Han ”ble slått og torturert gjentatte ganger i den tiden han var der”. Den samme gutten sier at han opplevde noe merkelig, i alt tre ganger. Sammen med styreren og en del ukjente voksne ble han kjørt til et sted hvor det var selskap. Der ble han plassert på et rom med tykke tepper på gulvet. Det var en seng der og han fikk god mat. Etter hvert kom både menn og kvinner inn på rommet og hadde samleier mens den vesle gutten så på. Han mener at han ble bedt om å ta på tissen til menn og i skrittet på damer. Styrer 3 var ikke med på disse seansene. Han tror at han ble tatt med på disse turene for å få en avveksling fra Stavne.

En annen gutt forteller om en episode i 1951/1952 som gjorde dypt inntrykk og preget ham både på Stavne og senere i livet. Det grusomme hendte bare en ukes tid etter ankomsten. De lå 7 - 8 gutter på sovesalen og læreren hadde inispisert for kvelden. Da kom noen større gutter fra et annet rom. De var eldre, i 11-13-årsalderen. Guttene voldtok kameraten i nabosengen, klemte en pute over ham og foregrep seg. Guttene selv hadde jo ikke ”store stellet”, men de brukte kvister i baken på gutten. Han gråt under overgrepet og gråt etterpå. Den nyankomne gutten fortalte episoden til styreren. Styreren kalte ham for løgner og rev ham i øret. Gutten reagerte – ble ”idiot” som han beskriver det selv – og fikk skikkelig juling med bjørkeris på bar rumpe. De store guttene hadde sagt at de skulle komme og ta ham også, når han sov. Derfor gikk han i skogen og fant emne til en kjepp som han lå med under dyna. De voksne tok fra ham kjeppen, men han skaffet seg en ny. Hele resten av tiden på Stavne lå han med en kjepp under dyna og jaget de store guttene når de kom. De lyktes aldri i å voldta ham.

En elev forteller at han midt på 1950-tallet hørte om seksuelle overgrep fra de større guttene eller personalet, mot de yngste. Han ble ikke selv utsatt for det. Han vet egentlig ikke hvordan det skjedde. Men han registrerte at noen av de yngste guttene gråt når de kom inn.

En gutt fra samme periode sier at han selv ikke opplevde seksuelle overgrep fra de ansatte, men fra de større elevene. Det skjedde på kvelden og nattetid. De eldste guttene lot de yngste få gjennomgå. De kom opp i sengen til dem, eller de tok dem opp i sine egne senger. Så hadde de analsex. Det var ikke noen vits i å si fra, det var best å holde kjeft. Han så aldri noe til nattevakten under disse hendelsene.

En gutt som bodde der fra 1956 til 1961 vet ikke om at gutter ble seksuelt misbrukt.

8.1.4 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger: Tiden frem til 1958

8.1.4.1 Praktisk omsorg

Skolen var innarbeidet på Øvre Stavne i 1930-årene. Virksomheten var stabil med unntak av krigsårene, særlig 1942 - 1945, da elever og lærere ble evakuert til Skjetlein. Frem mot 1950 ble bygningene nedslitt – det gamle våningshuset (internat A), og skolehuset og styrerboligen fra 1921. Slitasjen skyldtes dels den ordinære bruken, dels tyskernes ramponering.

Antallet gutter lå på ca 20 i 1930-årene. Det steg til ca 25 og sank så til 14 i 1941. I 1950-årene var antallet 8 - 10. Guttenes alder lå stort sett på 9 - 16 år. En gutt var under 6 år ved plassering.

Under krigen var det 3 lærere, inkludert styreren. I 1950-årene var det bare 2 lærere, inkludert styreren.

Ankomsten

Guttene forteller at de ble ”spylt og snauklippet”. Ifølge de alminnelige bestemmelsene for skolen, skulle nyankomne elever bades. Selv om det kunne oppleves tøft, ser utvalget det slik at vask og hårklipp var begrunnet med hygiene, og at man ønsket å hindre sykdom og epidemier. Gutter fra de forskjellige miljøer skulle leve tett sammen. Det var en tid da for eksempel lus forekom hyppig og var plagsomt.

Soverom og sanitærforhold

Under krigen bodde elevene ekstremt trangt og primitivt på Skjetlein, men på Øvre Stavne var standarden vanlig. Antall barn var færre på sovesalen i 1950-årene enn det hadde vært i 1930-årene. Til å begynne med hadde de utedo, noe som var vanlig i Trondheim. I 1953/1954 ble det innlagt WC, og vaskefat ble skiftet ut med porselensvasker. Flere gutter har forklart at de egentlig flyttet inn til bedre standard enn de var vant til hjemmefra. Det var for eksempel ikke alle som hadde dusj hjemme.

Klær

Mange brakte med seg lite og dårlig tøy hjemmefra. Generelt sett var det en epoke med mangel på forbruks-goder. På Stavne fikk de utlevert klær som var institusjonspreget. Guttene var nærmest uniformerte i stripete gensere og rutete skjorter. Buksene var slitt og ofte i lite behagelig stoff. Utvalget har registrert at flere elever følte seg stigmatiserte i Stavne-klær, og har forståelse for det. På den annen side var det en tid som var mer preget av nødvendighet enn forfengelighet i klesveien. I § 10 i de alminnelige bestemmelsene for skolen, står det at privat tøy skulle bli ”vasket, satt i stand og lagt bort” for senere utlevering når elevene ble utskrevet. I et brev fra skoleinspektøren høsten 1957 oppfordres imidlertid barna til å være ”utstyrt med klær av alle slag, så skolen slipper å angripe sin konto ”klær og sko”. Konklusjonen

blir : Guttene gikk enkelt og likt kledd, noe som kunne oppleves stigmatiserende. Under normale forhold var klærne tilstrekkelige, men på kalde dager var de ikke alltid varme nok.

Legetilsyn mv

Skolen var opptatt av at elevene skulle spise sunn mat og bli robuste. Det virker som de gjennomgående var friske. Samtidig var det en høy terskel for å kontakte lege.

Mat og måltider

Måltidene var viktige på Stavne. I avisreportasjen fra 1947 heter det at elever måtte læres til å spise ”koke-mat”. Mange hadde ”stort sett levet på kaffe og brød hele livet”. Og da som nå var det de som ikke likte forskjellig mat. Utvalget sitter likevel med inntrykk av at elevene fikk bra og nok mat, men at den strenge disiplinen ga en lite hyggelig atmosfære rundt måltidene. Også barn i vanlige hjem måtte lære bordskikk, spise ”pent”. Men med så mange gutter ved langbordet, og ned i 6-års-alder, må det ha vært lite trivselsfremmende at det skulle være helt stille under måltidene.

Undervisningen

Årsaken til at guttene kom til Stavne, var ofte brudd på reglene ved skolene de kom fra og i tillegg konsentrasjons- og fagvansker. Det var behov for en viss disiplin. Men opplegget var ekstremt autoritært. Det var utstrakt bruk av straff ved uro eller dårlige resultater. Undervisningen bar mer preg av sysselsetting enn kunnskapsformidling. Undervisning og arbeid fløt i ett. Utvalget skjønner at det kunne være hensiktsmessig med praktiske aktiviteter som snekring og skomakerarbeid. Dette kunne forsvares som yrkesrettet opplæring. Derimot var det uforholdsmessig mye vedarbeid i skoletiden. En annen vesentlig innvending er at alle elever, med alder fra 6 til 16 år, ble undervist i samme klasserom. Denne praksisen varte til 1960-tallet. Undervisningen var kollektiv og altfor dårlig tilpasset de individuelle behovene. For en observasjonsskole skulle individuelt tilpasset undervisning vært en selvfølge.

Arbeid

Særlig om sommeren ble guttene satt til omfattende og hardt kroppsarbeid. Arbeid var hjemlet i § 12 i de alminnelige bestemmelsene for skolen: ”I sommerferien blir guttene satt til passende legemlig arbeid.” Innslaget av arbeid kan lettere forstås og forsvares ut fra hva som var vanlig i 1930-årene, da guttenes opphold på Stavne lå fra et halvt til ett år. Krigen medførte en unntakstilstand med provisorisk skole på Skjetlein, samtidig som elever ble værende lenger på skolen. På 1950-tallet skled praksis ut, jf lærerens utsagn om at det ikke var noen grense for hvor lenge guttene kunne være på Stavne. Tilfeldighetene rådet. Skolen ble en oppbevaringsanstalt for

gutter. De lange og tunge arbeidsdagene, for noen i år etter år, fremstår som umenneskelige.

Fritidsaktiviteter

Det var lite fritid. Døgnet var planlagt og gjennomregulert. I den aktuelle perioden ble barn ofte tildelt arbeidsoppgaver i familien, på gården eller lignende. Så lenge det skjedde i mindre målestokk og tilpasset barnets alder, ser ikke utvalget noe galt i det. Men på Stavne ble disiplin, arbeid og overvåking drevet for langt. Størparten av barna kom fra bymiljø. Der var skikken at barna gikk ut og lekte når leksene var gjort. Ikke bare skoledagen, men også fritiden var preget av alvor på Stavne. Fritidsaktiviteter var begrenset til en liten time om kvelden og søndagene. Leker fantes ikke. Stikkord for utfoldelsen da er bøker, tegning, couronne-spill, fotball, skigåing og kjøkkenhage.

Oppsummert var den *praktiske omsorgen* forsvarlig etter datidens forhold, med tre vesentlige unntak. For det første ble elevene satt til tungt arbeid på bekostning av undervisningen. For det andre var undervisningen lite og dårlig tilpasset den enkelte gutt. For det tredje var det ikke satt av tilstrekkelig tid for lek. Det ble ikke tatt hensyn til at det var *barn* som bodde på Stavne.

8.1.4.2 Følelsesmessig omsorg

Etter § 1 i de alminnelige bestemmelsene for skolen skulle guttene behandles med ”velvilje og kjærlighet, med rettferdighet og upartiskhet”.

Bortsett fra kjøkkenpersonalet, var de ansatte menn. Menn/fedre hadde en annen oppdragerrolle enn i vår tid. De viste ikke på samme måte kameratslighet og følelser overfor barna. Likevel var det en påtagelig mangel på fortrolighet, nærhet og kontakt mellom de mannlige ansatte og guttene på Stavne. Det gjaldt så vel i det daglige, som i spesielle situasjoner med sykdom, tristhet eller glede. Det var i alle år stor avstand mellom voksne og barn. Kokka og en miljøarbeider/politimann på slutten av 1950-tallet er omtalt som snille. Ellers var de voksne fryktet.

Mange gutter ble feilplassert på Stavne. På denne tiden ble ikke barn lyttet til på samme måte som nå, men på Stavne ble undertrykkelsen dratt ut i det ekstreme. Praktisk talt alle barna som er intervjuet, er oppgitte over den totale mangel på følelsesmessig omsorg. Beretningen om forholdet til SS-soldaten under krigen, og omtalen av politimannen på slutten av 1950-tallet, viser at ungene var mottakelige og glade for omsorg. I denne forbindelse er det vesentlig at guttene så lite til familiene sine og ikke hadde kontakt med andre barn.

Mye av forklaringen på kulturen ligger nok i at samme styrer preget Stavne i ca 30 år. Han dro med seg en ideologi for barn med atferdsvansker, som rådet i mellomkrigsårene. Elevene skulle konstant være i fysisk aktivitet, og de skulle tuktes.

8.1.4.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Frem til 1950-tallet kunne det nok skje at foreldre ga barna sine bank med bjørkeris. Bjørkeris i saltlake var vesentlig mindre utbredt. Foreldre kunne innen rimelighetens grenser tukte barna sine fysisk. Først i 1987 ble dette straffbart. Frem mot 1950 kunne det også i normalskolen skje at lærere brukte spanskrør. På Stavne forekom dette så å si daglig, og var en vanlig måte for avstraffelse. De rappet til barna med linjal og pekestokk. Ørefiker ble også gitt. Dette var riktignok forbudt ved folkeskolelovene av 1936 § 70 : ”Kroppslig refsing må ikke nyttast i skolen.” Utviklingen i skolehjem gikk tregere. Et rundskriv fra 1948 tilrådde at kroppslig refsing heller ikke ble benyttet der. Med spesialskoleloven av 1951 ble forbudet endelig formulert i § 22. (Se nærmere om dette foran i kapittel 3.3.)

Utvalget har forståelse for at det til tider var nødvendig å holde tilbake gjenstridige gutter med fysisk makt. Men de voksne pliktet å være kritiske – både spørre seg om situasjonen gjorde det berettiget å bruke makt, og i neste omgang hvor stor maktanvendelse som kunne forsvares.

Vold ble brukt ukritisk på Stavne, både i og utenfor skoletid. Barna ble ikke behandlet som barn. Man forventet at de skulle oppføre seg som voksne. Det var neppe mulig å gjennomføre dagen uten reaksjoner, men det er uforståelig at det ble brukt så mye vold. Foruten bjørkeriset i saltlaken, ”den røde stokken” og linjalen, virker det som lærerne/øvrige ansatte til stadighet knuffet - ristet, lugget, kløp, utdelte ørefiker og rundjulte. Dertil har guttene påpekt at de voksne var humørsyke og uforutsigbare. Det manglet et skriftlig reglement som både store og små kunne forholde seg til.

Det kan ikke være noe i veien for å bruke poengsystemer/karakterer, slik som man gjorde ved ukeslutt. Hvis en gutt hadde oppført seg dårlig, kunne husarrest og permisjonsnektelse være effektive reaksjoner. Men hvis de først ble fiket til og slått, er det ikke vanskelig å forstå guttene som hevder at de fikk dobbel straff: Først bank på stedet, så husarrest i helgen.

Vedarbeid ble hyppig benyttet som straff, også tilsynelatende ukritisk – uten å ta hensyn til guttenes alder og hvor grove forseelser det gjaldt.

Utvalget påpeker i tillegg at de voksne opptrådte uforstandig overfor sengevæterne. De ble hengt ut istedenfor å bli hjulpet. De måtte blant annet vaske tøyet sitt i medelevenes påsyn.

Gjennom sin voldelige adferd var de voksne dårlige forbilder og skapte redsel hos barna. Selv om det var få voksne som skulle ta seg av mange barn, må de kritiseres sterkt for at de stadig lot seg provosere og brukte makt. De burde i større grad snakket elevene til rette, eller brukt alternative reaksjoner som på forhånd var drøftet mellom lærerne og sammen med guttene.

8.1.4.4 Seksuelle overgrep

En elev forteller at han som ganske liten gutt ble tatt med på turer og involvert i gruppe-sex med voksne menn og kvinner. Han er den eneste som har beskrevet slike overgrep, og utvalget har vanskelig for å vurdere dette nærmere. Utvalget har ellers merket seg vaktmesteren som i 1939/1940 ville få bukt med guttenes onani ved å vaske penishodene med jod. Ellers er det først og fremst fortalt historier om seksuelle overgrep mellom guttene, særlig de større mot de små. Episoden fra 1951/1952 med overfallet på den lille gutten på sovesalen er grusom. Og man kan vanskelig forestille seg hvor ille det var for kameraten å gå til sengs om kveldene, bevæpnet med en kjepp, i frykt for å bli voldtatt av større elever. Historien viser hvor liten åpenhet det var mellom de voksne og barna; hvor lite lydhøre de voksne var. Selv om bemanningen var snau, må man reise spørsmål om de ansatte passet godt nok på at de mindre ikke ble utnyttet og misbrukt av de større.

8.2 Andre del: 1959 – 1973

*”Videre forutsettes det at beskjeftigelse og undervisning, utnyttelse av fritid osv., legges slik til rette at der skapes et størst mulig grunnlag for trivsel og trygghet.”
(Styrer 4 i februar 1959)*

*”All hans berøring medførte smerte.”
(Elev om Vaktmesteren)*

Øvre Stavne gårdsbruk og (tvangs) skole. Schröderarkivet - Trøndelag Folkemuseum.

8.2.1 Fra arkiv : 1959 – 1973

Styrer 3 ble syk. Læreren, den senere styrer 4, ble konstituert. Begge var til stede på et møte 24. februar 1959 med blant andre representanter fra tilsynskomiteén for Stavne, Trondheim og Strinda barnevernsnemnder, skoleinspektøren, skolepsykiateren, skolepsykologer og ansatte ved Stavne. I møtereferatet heter det:

”Konstituert bestyrer (styrer 4) gav så en utredning om skolen og de guttene som en for tiden har her. Han bekreftet hva skoleinspektøren tidligere hadde uttalt om at foranledigelsen til dette møtet var de stadig tilbakevendende og bredt anlagte rømminger fra skolen som iverksattes og ble ledet av eldre gutter, gutter som ofte var anbrakt her i påvente av annen bestemt plassering. Det kunne være spesialskole, behandlingshjem e.l.

(Styrer 4) nevnte så hvor ofte denne veien til behandlingshjem var lang og besværlig. Det tok ofte år, og slikt skapte mange vansker for skolen her som skulle holde på gutter som vokste seg større og større. (Styrer 4) tok for seg konkret eksempel på en gutt her ved skolen som egentlig burde vært sendt fra Stavne for lenge siden, en gutt som hadde vist tydelige tegn på lederegenskaper i retning av å få med seg de andre guttene på rømminger med derpå følgende innbrudd og tyverier. Det er for lenge siden blitt søkt om plass på behandlingshjem for denne gutten, men enda ser det ikke ut for at det skal lykkes å få ham bort fra Stavne. Imidlertid blir gutten gående her hvor han har en ugunstig innflytelse på gruppen. Dette er bare ett eksempel, men skolen kan vise til mange slike. Hensikten med dette møtet skulle bl.a. være å få dratt opp klare linjer for opptak av nye elever. Dessuten lig-

ger det også fra skolens side et ønske om at barnevernsnemndene skulle bli noe bedre orientert med hensyn til skolen og dens mulighet til å gi effektiv hjelp og behandling til elever på de ulike alderstrinn.

(Styrer 4) kom så inn på at en nok har regler for opptak av elever, men at det nok ikke alltid har vært slik at de var blitt fulgt. Han kom så inn på den fordel skolen mener det er i at en elev som en mener skal bli opptatt ved denne skolen, at denne får en grundig undersøkelse av skolepsykolog på forhånd, og at flest mulig papirer kan komme skolen i hende før skolen tar standpunkt til endelig opptakelse. (Styrer 4) mente at det var mange hensyn en måtte ta under vurderingen av en ny elev, bl.a. også den at det gjaldt om for skolen her å få en mest mulig gunstig gruppesammensetning. Å få store gutter hit som på forhånd hadde et anselig forhold til politiet, vil i mange og for å ikke si de fleste tilfeller resultere i rømninger med dertil nye tyverier. Det vil skape store problemer for skolen. Som kjent er denne skolen åpen, med intet gjerde rundt den. Det er adgang til rømning når som helst. Disse rømninger foregår dog for det meste om natten. Skolen har som kjent bare en nattevakt som skal oppholde seg på internatet i tilfelle sykdom eller brann. En har ingen nattevakt som er forpliktet til å være våken. Skolen er best tjent med at den er åpen. Den er en observasjonsskole og intet ungdomsfengsel.”

Det ble reist spørsmål om det lot seg gjøre å dele observasjonsskolen i to, slik at en fikk en behandlingsavdeling for de elever som kom etter initiativ fra skolestyret, og en observasjonsavdeling for de elever som kom via barnevernsnemndene. Den konstituerte styrer (styrer 4) mente at det ville skape praktiske problemer. Det ville bli vanskelig å gjøre dette riktig for hvert enkelt barn. Mange av dem som ble plassert av skolestyret kunne like gjerne vært plassert av barnevernsnemnden. Han så det som en stor hjelp at en fikk foreldrenes forståelse og samtykke til plassering. En god kontakt mellom skolen og barnets hjem ga ofte positive resultater. ”Mang en mørk forestilling om denne skolen, og mang en misforståelse kunne på denne måten ryddes av veien.”

Styrer 3 fortalte at han hadde vært knyttet til skolen i ca 38 år. Hans oppfatning var at den ideelle alder å få guttene på, var i 10 - 12-årsalderen. Da kunne man få rettet opp mange av guttene. Han syntes det var en god idé om Stavne i fremtiden kunne være et tilbud for mindre gutter. 10-åringer og 14-åringer burde aldri vært plassert sammen.

Skoleinspektøren sa man arbeidet for å få en interkommunal observasjonsskole, der Trondheim, Strinda og fylket for øvrig gikk sammen. Fylkesmannen hadde besøkt Stavne året i forveien. Han mente at det ville bli for kostbart å restaurere bygningene, men lovet å ta opp spørsmålet om å få reist en helt ny skole på Stavne.

Under møtet ble det beklaget at Falstad spesialskole

var nedlagt. Det var uholdbart at det ikke fantes noen spesialskole nordenfjells.

Stavnes skolepsykiater og skolepsykologer fortalte at de besøkte skolen hver uke og hadde timer med guttene. Dessuten ble det holdt stabsmøte hver tredje uke. De enkelte elevene var også flere ganger til undersøkelse hos dem på deres kontorer nede i byen. Den konstituerte styrer bemerket i et tillegg til møtereferatet:

”Skolens primære formål er observasjon av elever med henblikk på å kunne foreslå hensiktsmessig plassering, eksempelvis i fosterhjem, behandlingshjem, spesialskole, barnepensjonat osv. Forslagene vil også måtte omfatte andre, mindre foranstaltninger, spesielle holdninger hos lærer eller andre foresatte, skolebytte, hjelpeskole, spesialundervisning o.l., alt som følge av den enkelte elevs karakteristiske reaksjonstype, evnenivå, interesselegning osv. Denne observasjonen vil foregå i intimt samarbeid med skolepsykologer og skolepsykiater.

Enhver observasjon er imidlertid utenkelig uten at det mellom personalet og eleven knyttes gode følelsesmessige kontakter. Dette i seg selv forutsettes å gi en vesentlig behandlingsmessig effekt. Videre forutsettes det at beskjeftigelse og undervisning, utnyttelse av fritid osv., legges slik til rette at der skapes et størst mulig grunnlag for trivsel og trygghet. Bevisstheten om foreldrene og hjemmets relative nærhet, og i de fleste tilfeller hyppige besøk av og hos foreldrene, skulle være en viktig forutsetning for det samme.

Han vil derfor slå fast: Et hvert observasjonsopphold er et behandlingsopphold, og hovedvekten vil her avgjort ligge på det siste.”

Skoleinspektøren tilskrev Trondheim barnevernsnemnd 31. mars 1959 og viste til en uttalelse fra Kirke- og undervisningsdepartementet:

”Kriminalsjefen ved Trondheim og Strinda politikammer har anmodet barnevernsnemnda om å henstille til kommunen å foranledige innrettet to interneringsrom ved Stavne observasjonsskole for midlertidig anbringelse av barn og ungdom som kommer i konflikt med politiet.

Slik det nå er, må politiet i enkelte tilfelle anbringe barn i 14 - 15-årsalderen i politiets celleavdeling eller i vanlig kretsfengsel.

Departementet skal meddele:

”En er oppmerksom på politiets behov for et sted hvor ganske unge lovovertredere kan interneres inntil eventuell anbringelse kan finne sted, men finner at det faller helt utenfor en observasjonsskoles oppgave å ta imot slik ungdom, selv for en kortere tid.Departementet antar at de barn det her gjelder heller ikke kan mottas i Statens spesialskoler, men at de burde opptas i behandlingshjem.

Departementet finner det derfor ikke tilrådelig at politiet får stilt til disposisjon interneringsrom ved Stavne observasjonsskole.....”

I et brev til Trondheim skolestyre fra januar 1961 opplyses det at observasjonsskolen i Trondheim stadig har fullt belegg, dvs 12 gutter. Skolens kapasitet var ikke stor nok til å dekke behovet. Det sto alltid gutter på venteliste. Både barnevernsnemnda og skolestyret hadde barn som trengte plassering. Det var påkrevet med en utvidelse, i første omgang en paviljong for 10 - 12 gutter. Kjøkkenet og vaskeriet sto foran en gjennomgripende modernisering. Når denne var gjennomført, kunne man dekke ”en sterkt utvidet drift”.

Trondheim formannskap behandlet i januar 1962 sak om utbygging av observasjonsskolen på Stavne. Det fremgikk at helsemyndighetene og bygningskontrollen lenge hadde påklaget vesentlige mangler ved skolen. Det ble besluttet å bygge et internat med plass for 12 barn, og med husvære for lærer og husmor.

En elev skrev 20. november 1962 til barnevernsnemnda:

”Vi takker så meget for fjersynsapparatet vi har fått fra dere. Det har fulgt mye hygge med det. Hver kveld ser vi programmene. Hyggeligst er det om fredagene for da får vi se detektimene med Perry Mason. Men intet er som Kvitt eller Dobbelt med Gunnar Haarberg.

Jeg går nå i første klasse på realskolen så det er ikke hver kveld jeg får se fjersyn på grunn av at jeg noen dager har så mye lekser å gjøre. Men noen ganger har jeg lite lekser og da ser jeg fjersyn etter at jeg har gjort dem. Lørdagskveldene er jeg helt leksefri og da ser jeg alle programmene.”

I et følgebrev skrev styrer 4 blant annet:

”Det er hevet over tvil at et apparat hører med til en institusjonDen læringsmessige side vil for mange komme inn i bildet, ikke minst hva angår samfunnsproblemer, som f.eks. under dagsrevyprogrammene. For alle vil dertil den underholdsmessige side være av stor verdi. Og mest likevel teller det med at en overfor andre, kamerater, slektninger og de som gjør narr av, eller synes synd på stakkaren som er havnet her, kan hevde at en har TV. En har ved flere anledninger hørt ungene skryte av det. Få ting gjør så stort inntrykk på andre som dette at de får høre at ungene her har TV-apparat.

.....

En nærer ingen frykt for at sendingene skal forstyrre aktiviteten eller den beskjefteigelse en gjerne fortsatt vil drive, også om kveldene. Man har hittil ikke utsatt eller sløyfet noe man mente var verdifullt av andre forhold, på grunn av programmene, det vil man neppe heller komme til å gjøre. En tenker her på at en skulle sløyfe skiturene til vinteren for i stedet å sitte inne og vente på å få se et skirenn på TV-skjermen. Det er ingen av ungene som forlanger en slik ordning heller.”

Granskingsutvalget har lest hyttebøker for Grønnlia i Selbu. Den første innledes slik:

”Tanken på og planer for egen hytte for elevene eller skolen, tok form utover sommeren 1959. En hadde da fartet noe rundt med telt og soveposer, og ellers holdt til i buer, på setervoller og lignende, lånt for anledningen.

Planene gikk først i retning av å kunne kjøpe en hytte, en seter eller lignende. Utpå høsten 1959 ble noen undersøkelser gjort med henblikk på slikt kjøp, bl.a. i Færdsalen, Sulumo i Meråker, med negativt resultat. En tok sikte på et sted som kunne nås med kollektivt fremkomstmiddel, helst tog, dette av økonomiske grunner.

En hadde allerede i 1958 startet en ”kasse”, ”Gutte-kassen”. I denne gikk penger som en fikk tak i bl.a. ved å selge jernbrom, brutt løs og båret opp fra elva – alt sammen rester etter en skinnegang som tyskerne hadde lagt der under krigen. Noe penger fikk en ved salg av løvetann til vinlegging om våren, noe ved arbeidsinnsats som vedsaging bl.a. for skolen (kr. 13,- pr. favn) og noe ble til ved at personalet, de mest interesserte, og også andre, gav mindre beløp til kassen...”

Det var styrer 4s kongstanke at Stavne burde ha sin egen hytte. Side opp og side ned i hyttebøkene forteller han om planene, oppføringen, innredningen og bruken av Grønnlia. Hytta ble et vesentlig element i tilværelsen, for så vel elever som ansatte, i mange år fremover :

”I juli 1962 fant en fram til en fin tomt ved vestre ende av Vestre Grønnlivann.....”

”I midten av september 1962 dro en for første gang inn til Grønnlivannet med ungene.....”

”Den 25 mai 1963 dro en med guttene innover til Grønnlivannet. Materialene lå da i lager ved Fylkesgrensa. En tok med 2 spader, ei øks og ei hakke for i hvert fall å kunne markere at starten var gjort. De fleste guttene var med.....”

”Den første uka i oktober dro snekkerne innover, i første omgang 4 mann.....”

Den 15. oktober 1963 skrev styreren til barnevernsnemnda og Spareskillingsbanken og søkte om tilskudd til reisningen av hytta. Flere gutter hadde utviklet seg til rene ”fjellentusiaster”, men problemet var at de stadig måtte bære med seg hva de skulle bruke: Telt, soveposer og alt utstyret ellers, og videre var de avhengig av andre menneskers gode hjertelag for å finne husly:

”En startet så for 3-4 år siden for alvor arbeidet med å planlegge en egen hytte for elevene. I løpet av denne tiden har en samlet 6-7000 kroner til formålet. Beløpet er blitt til ved bidrag fra de voksne i ny og ne, og ellers

i stor utstrekning ved egen innsats fra guttene selv. De har samlet brom, plukket bær, gjort små jobber hvor inntektene helt eller delvis har gått til hyttefondet.

En fikk for vel et år siden overta skolens gamle stabbur. Dette viste seg å inneholde prektig rundtømmer. På stedet er så disse materialene satt sammen til en nydelig hytte på ca. 70 m².

Ved interesserte menneskers mellomkomst har det lyktes å få bygslet en tomt for hytte i Leksdal statsallmenning i Lånke, dette på et nydelig beliggende sted ved Vestre Grønnlivann, i passe avstand fra byen for weekendbesøk, så vel som for lengre opphold. Materialene er i sommer kjørt til stedet, tomten er utgravet mye med egeninnsats herfra, og i disse dager reises hytten, den vil være under tak innen 3 uker.....”

Enkeltmedlemmer av Trondheim Rotaryklubb hadde gitt en del utstyr. Imidlertid, innsamlede og oppsparte midler rakk ikke til for ”..... transport, oppsetting, innkjøp av tak, gulv, peis, vinduer og dører, materialer til skillevegger o. l.”.

Styreren skrev 25. februar 1964:

”.....En regner med å kunne ”åpne” hytta samme helg som en her ”innvier” skolen, slik at (lærer NN) og (Vaktmesteren) reiser oppover med ungene den 14 mars om morgenen. Det er noe symbolikk i dette som en gjerne skulle se eksisterende, satt ut i livet.”

Innvielsen på skolen gjaldt det nye internatet B. Fra nå av ble elevtallet økt. De eldste bodde i det gamle internatet A, mens de yngste flyttet inn i B. Lærer NN skrev i hytteboken 16. mars 1964:

”Oppe kl. 09.00. Været som i går. I dag slalom, utfor-, hopp- og langrenn. Dynamittsmell v/(Vaktmesteren) kl. 19.00 med etterfølgende kiming med storklokka markerer innvielsen av hytta, samtidig går vel tankene til en for mange voksne større innvielse på Stavne med store ord og mye ull. Her oppe lar vi naturen tale, her er barna flinke til å snakke, vi voksne her har kanskje mer bruk for hendene til hjelp: Noen gutter bløter seg ut i elva, skibindinger skal stelles med, ved sages og klyves, brødiskiver skjæres og smøres, kanskje noen gutter trenger hendenes hjelp til å holde seg rolig inntil sinnets tilstand glir i rett spor igjen. Her på Grønnlia sammen med 14 gutter behøver en ikke dynges ned av personlige bekymringer. En får så liten tid til å tenke på seg selv, det blir helt uvedkommende.....”

Styreren skrev 21. juni 1964:

”.....Utover ettermiddagen hadde en riktig kosestemming der oppe. Hvalbiff og ørret ble stekt på spidd. Klær ble tørket rundt bålet, og flere gjorde seg makelig i det nydelige været.

Bevares hvor hytta kan bli til hjelp for skolen i åra som kommer.”

Det var kun de voksne som skrev i hytteboken. Den viser hyppige turer til Grønnlia, i weekender og helger, og i all slags vær – og føre – i Selbu. I boken er det nitid notert hva man har båret med seg opp til hytta, en tur som kunne ta fra fem kvarter til tre timer, alt etter naturens luner. Videre er det beskrevet arbeidsoppgaver, som grøfting, saging av ved, snekring, maling, lakking, gulvvask osv. Det var åpenbart mye fysisk aktivitet; om vinteren skiturer og skirenn, om sommeren fotturer, fiske, båtliv, flåtepadling, bærturer osv. - Søndag den 18. juni 1967 var det:

” ”Gjestedag” eller åpningsdag for Grønnlia. 7 gutter og 4 voksne dro opp i går for å ordne og ta imot i dag. Og de tok imot til gagns, med pølse og pølsebrød, saft og lignende – da vi, ca. 40 stykker, skolens folk og skolens venner, kom etter fra byen i dag. Vi hadde buss til Fylkesgrensa fra Stavne. Denne skal hente oss kl. 18.00. Været er riktig bra – så dagen kunne ikke vært stort bedre. Her er badet, rodd, staket på flåte, fisket, pratet og sett på det som er å se.”

Styreren skrev det ovenstående, og gjester tilføyde:

”Og da vi andre kom, blev vi overrasket!
En nydelig og koselig hytte, ypperlig egnet til formålet.
En hjertelig velkomst, god mat og drikke.
En enestående opplevelse som vi ikke vil glemme.
Her oppe i denne hytta og disse omgivelsene kan ingen bli annet enn snille og gode.
Hjertelig takk for oss og til lykke med hytta og stedet.”

Skoleinspektøren tilføyde:

”Vi ønsker Observasjonsskolen til lykke med hytta!
Håper denne lille lysestaken kan få sin plass på bordet.

Vennlig hilsen fra oss alle på skoleinspektørkontoret.”

Dermed var hytta offisielt åpnet. Når det gjaldt den daglige driften av skolen, hadde Trondheim skolestyre vedtatt en plan året i forveien, nærmere bestemt den 24. mai 1966:

”PLAN
for
Observasjonsskolen i Trondheim.

Observasjonsskolen i Trondheim har sin hjemmel i Lov av 10. april 1959 om folkeskolen, § 4, ledd 2.

Skolen skal som elever ta imot gutter som i hjem eller skole har vist symptomer på alvorlige tilpasningsvansker, uttrykt ved aggressivitet, skoleskulk, nasking, sterke konsentrasjonsvansker, spesielle læreproblemer, angst, vagabondering, enuresis o.s.v. Hjemmel for

opptak av elever finnes i Lov av 10. april 1959 om folkeskolen, § 11, ledd 2, og i Lov om barnevern av 17. juli 1953, § 19 og 24 i medhold av § 16.

Skolens mål

ligger primært i at hver elev gjennom maksimal opplevelse av trygghet og trivsel når fram til en snarlig tilpasningsmessig rehabilitering og – at hver elev gjennom maksimale lærings- og treningsmuligheter får utviklet evner og egenskaper, mentale og fysiske, som i fortsettelsen kan sikre en stabil og normal utvikling.

Sekundært ligger målet i at skolen snarest skal registrere den enkeltes atferds- og reaksjonsmønster, virkningene av det foretatte miljøskifte, begrunne tilrådinger for adekvat behandling, egnet framtidig miljø, opplæring, yrkesvalg o.s.v.

Midlene vil ligge i:

a. DET MILJØMESSIGE ARBEID hvori inngår rutinemessig og godt stell rent materielt, en strukturert, trygg og beskyttende atmosfære med rikelig voksen kontakt, variert og stimulerende beskjeftigelse, tilrettelagt tillits- og arbeidsoppgaver av ulik art, bearbeidet og stadig økende kontakt med hjemmet og med det ytre miljø o.s.v.

b. DET SKOLEMESSIGE ARBEID som omfatter undervisning innenfor barneskolens pensum, individualisert og tilpasset den enkeltes maksimale yteevne. Skolearbeidet omfatter også utstrakt hjelp til, og kontroll med leksearbeid og annen opplæringsbetont virksomhet, herunder beskjeftigelse, mer vanedannende aktiviteter o.s.v.

c. DET PSYKIATRISK – PSYKOLOGISKE ARBEID som virker gjennom undersøkelser og tilrådinger før opptak, under oppholdet og før utskrivinger.

ADMINISTRASJON

Skolestyret.

Observasjonsskolen er en del av Trondheim folkeskoler og står under skolestyrets forvaltning. Skolestyret tilsetter skolens personale og fastlegger de planer og instruksjoner som til enhver tid finnes nødvendig

Tilsynsnemnd.

Skolestyret oppnevner et tilsynsutvalg på 5 medlemmer som på skolestyrets vegne skal føre et nærmere tilsyn med skolen og dens virksomhet: Tilsynsnemnda skal arbeide for at skolen tilgodeses på hensiktsmessig og forsvarlig måte. Tilsynsnemnda får sitt mandat og sin arbeidsinstruks fastlagt av skolestyret.

Styrer.

Skolen ledes av en styrer som overfor skolestyret er ansvarlig for hele skolens virksomhet. Instruks for styreren vedtas av skolestyret.

ORGANISERING

1. Skolen utgjør administrativt en enhet, men elevene er fordelt på to paviljonger. Paviljongene skal hver for seg helt kunne utøve en stor normalfamilies funksjoner.
2. Skolen skal ha så mange klasser og grupper som til enhver tid blir godkjent av skolestyret.
3. Lekeplass og friluftsområde vil for begge grupper vedkommende være felles.

4. Elevenes fordeling paviljongene i mellom, likedan plassering i undervisningsgrupper skjer etter pedagogiske retningslinjer, dog med vesentlige hensyn til den arbeidsmessig sett, mest praktiske side. Fordelingen foretas av styreren.

PERSONALET

Kvalifikasjoner.

Som spesialinstitusjon er skolen helt avhengig av at personalet

- a. Har utdanning for det spesielle arbeid som kreves.
- b. Er kvalitetsmessig rikt utstyrt, menneskelig sett.
- c. Er i besittelse av evne og vilje til samarbeid og lojalitet.

Tilsetning.

For å sikre dette kreves:

- a. Alle stillinger utlyses spesielt og formelle krav tas med i annonsen.
- b. Både styrer og tilsynsutvalg foretar innstilling før tilsetningsforslag fremmes i skolestyret.
- c. Ingen tilsettes fast uten etter ett års konstitusjon, hvilket er en gjensidig prøvetid. Overgang til fast tilsetning kan bare skje etter personlig søknad med ny tilråding.

Arbeidsinstruks.

For hver enkelt stilling utarbeides spesielle arbeidsinstruksjoner. Disse skal i store trekk fastlegge arbeidsområde og ansvarsforhold. I instruksene innarbeides et formular som pålegger taushet vedrørende opplysninger om elevenes historie og lignende, som blir kjent under arbeidet. Hver enkelt av personalet kvitterer for mottakelsen av sin instruks, og dermed også for å ha forstått forpliktelsen i formularet.

ELEVENE

Opptak.

Det er skoleinspektøren som i samråd med skolestyrets formann, etter innhentet uttalelse fra skolen, tillater opptak eller avviser søknad om opptak. For at elever skal kunne tas opp, må de:

- a. Tilhøre barneskoletrinnet (1 – 6 skoleår)
- b. Evnemessig finne seg innenfor det statistiske normalområde.
- c. Ikke lide av fysiske handicaps, hjerneskader eller lignende

Som vedlegg til søknad om opptak skal ligge:

- a. Erklæring fra foreldre (foresatte), om enighet vedrørende opptak.
- b. Erklæring fra lege vedrørende helsestatus.
- c. Tilråding fra psykolog. Denne skal være gitt under hensyn til vedkommende elevs utviklingsmulighet ved skolen, videre under hensyn til den øvrige gruppes sammensetning og struktur.
- d. Dokumenter som belyser elevens forhistorie, resultat av undersøkelser, av tidligere rådgjerder o.s.v.

Oppholdstid.

Normalt gjelder skolelovens maksimale oppholdstid, 2 år. Unntak kan gjøres:

- a. Når vedkommende elev på det tidspunkt har meget kort tid igjen for eksempel av et skoleår, av sin skoletid eller lignende
- b. Når intet brukbart alternativ til oppholdet kan skaffes.

- c. Når foreldrene spesielt ønsker oppholdet forlenget.
- d. Etter vurdering i hvert enkelt tilfelle, kan det gis anledning til at enkelte elever fortsatt kan bo på, ha tilsyn av, og formelt være elever av skolen, også på ungdomsskoletrinnet. Forutsetningen er da at vedkommende elevs undervisning kan ordnes ved en av byens ungdomsskoler. I alle ovenfor nevnte tilfelle skal det foreligge samtykke fra foreldrene (foresatte) samt fra vedkommende anbringende myndighet.

Utskrivning.

Det er skoleinspektøren som i samråd med skolestyrets formann, etter tilråding fra skolen, tillater eller bestemmer at en elev skal utskrives. Slik tilråding fra skolen skal ha følgende vedlegg:

- a. Skriftlig rapport vedrørende elevens hele forhold under oppholdet.
- b. Begrunnet forslag til videre adekvat behandling.
- c. Skriftlig uttalelse med anbefaling fra skolepsykolog. Etterarbeid.

Enhver opprettholdt eller senere gjenopptatt kontaktsøken fra utskrevne elevers side, skal fra skolen og bør fra den enkelte voksnes side besvares positivt. Hvor dette er mulig og tjener en hensikt, kan utskrevne elever fortsatt delta i aktiviteter i skolens regi.”

Følgende situasjonsbeskrivelse datert mandag 8. september 1969 er sakset fra hytteboken for Grønalia. Styreeren var der på lang-weekend med sin familie og 12 elever :

”...Så er det rydding og pakking igjen, da, i stor stil og i full (full) fart. – Og så blir tida noe knapp mot slutten igjen, som haugevis av ganger før – (dette har jeg vansker med å lære.) Bl.a. tenkte jeg vi skulle få båret opp den veden som er kappet nede ved båtnaustet, - den får bare ligge denne gangen, - kanskje er det bra også for den er kraftig våt etter regnet.

Ungene har stekt hvalbiff utenfor her nå mot slutten.

Så er det slutt. Det har vel gått riktig bra for oss alle. Av 4 mulige sengevætere, har en vært våt ei natt, det forenkler det hele. S's storetårissp første kvelden har gitt det eneste blodet vi har sett. E, T, R og kanskje KT småkjefter litt i uskyldighet, ellers er det fred. GW er holdt en del ”i tømme”, og da virker han også bare godt.

Av arbeid er det mest bare vedsjau å se tilbake på. – Vi skal bære ned for vask og reparasjon 10-15 kg. skitne og slitne vinterbukser. Sommer-Olabuksene, som vi alle har brukt hele tida, legger vi tilbake i benken for neste tur. En ny stol tok vi med opp, det går fint når 3 stykker tar hver sin del. – Resten av dem (2) kommer vel senere. Gassflaska er tom – og skal ned nå. Jeg har tatt mål av sengene på vaktrommet, også der bør det være noenlunde skikkelige madrasser. Så mangler noen hodeputer, og ei dyne eller 2, - det er godt å ha et par-tre ekstra, også for overnatting på flatseng i peisestua, om en blir mange en gang i mellom. – Kanskje kunde vi fått opp drepsrør av plast også, slik at i det minste grøftene i myra nord for hytta kan legges igjen.

– (Det grønnes godt etter Vaktmesterens isåing i vår, på tross av tørrsommere). Ja, det er mye – ei ekstra gassflaske burde vi vel også fått råd til, - blant annet. Endelig - - men det er vel vanskeligere, skulle båten vært vasket, deretter kanskje malt først, men i hvert fall lakkert. – Kommer tid – kommer vel råd også. –”

8.2.2 Ansattes forklaringer : 1959 – 1973

Dette er perioden med styrer 4. I tillegg til ham har utvalget intervjuet tre informanter som var lærere etter tur:

Lærer 1	1959-1967
Lærer 2	1967-1971
Lærer 3	1971-1974

Når det gjelder andre sentrale personer, kan det nevnes at lærer NN og Vaktmesteren kom til skolen tidlig på 1960-tallet og ble til nedleggelsen i 1986. De er døde nå. Lærer KK ble innkalt til intervju, men var forhindret fra å møte på grunn av sykdom. Miljøarbeider DD er ikke intervjuet.

8.2.2.1 Forklaring fra styreeren

Styrer 4 ble utdannet lærer i 1952. Fra det året underviste han på Stavne. Parallelt tok han bifag i pedagogikk, grunnfag og mellomfag i historie, og studerte også barnepsykiatri ett år, like før han ble styrer. Han flyttet inn i styrerboligen på Stavne sammen med familien sin, herunder hustruen KK, som senere ble lærer på Stavne. De trivdes.

Internatet var beregnet for 12 elever. I 1964 ble det bygget et nytt internat, slik at de kunne ta imot 24 elever. I praksis ble det aldri mer enn 19 - 20.

Styreeren var fornøyd med at han fikk gjennomført mange *reformer*. I 1960 var husene i en elendig forfatning. Som nevnt ble det bygget nytt internat. I årene fremover restaurerte de også gammelbygget, skolebygget og ansatte-boligene. Videre bygget de hytta i Selbu. De innførte reformer i skolearbeidet, blant annet gruppeundervisning.

Det var ingen *inntaksnemnd*. Barna ble tatt inn på forskjellige måter – ved barnevernsvedtak eller private avtaler mellom styrer og foreldre. Rektorer spurte ofte om de hadde ledige plasser. Skolesjefen måtte godkjenne så vel inntak som utskrivninger. Styrer 4 kunne bare si sin mening. Han hadde for øvrig et godt forhold til skolesjefen og fikk mye penger til å restaurere og reformere skolen.

Styreeren hadde *mappe for hver elev*, der han løpende noterte opplysninger. Da han sluttet, var det ca 100 mapper. Ingen på Stavne fikk innsyn i dem, og det var heller ingen foreldre som spurte om å få se mappen til sønnen sin. Arkivet var på styrerens kontor. I ettertid er disse mappene blitt makulert. Styreeren vet ikke hvem som har gjort det eller hvorfor. – De førte også dagbok og nattevaktsprotokoll.

Hytta *Grønalia* på Selbuskogen verdsatte han høyt.

Byggingen foregikk i 1963-1964. Det var en vinterhytte på 72 m². Den var velutstyrt og ble hyppig benyttet de første årene. Han er stolt, for de skaffet seg feriestedet gjennom innsamlinger og stor egeninnsats, både fra ansatte og elever. De fikk ikke kommunale midler.

Foruten Grønolia brukte de styrerens egen hytte i Krossådalen. Han hadde også et lite hus, kalt Eldhuset. Dessuten lånte de seteren Liavollen fra onkelen hans. Før øvrig hadde Vaktmesteren på Stavne et hus hvor guttene kunne komme på besøk. Styreren stortrivdes på disse eiendommene. Alle sammen lå i Selbu. Flere av guttene satte også pris på turene dit, men det var selvfølgelig delte meninger. Noen klaget over at det var langt å gå.

Guttene fikk lov til å *dra hjem*, også på kveldstid, men de måtte alltid ha en avtale. De var kontaktsøkende, og kunne for eksempel ringe på døren hans midt på natten for å fortelle at det ikke var noe "dasspapir" igjen.

Selv brukte han *ikke vold*. En gang han ble sint på en gutt, satte han gutten oppå et skap og forlot ham. Styreren angrer på den episoden. Han ønsket ikke at politiet skulle ordne opp i problemer. Det kom noen reaksjoner på at han avviste politiet. Bakgrunnen var at ungene ikke skulle oppleve at politiet tilhørte deres hverdag.

Sett i ettertid betrakter styreren Stavne skole som "meningsløs" på 1950-tallet. Den var kanskje mer "meningsfylt" på 1960-tallet. Men Stavne var langt fra et godt oppvekstmiljø. Han ville ikke valgt stedet og miljøet for sine egne barn. Styreren sier at han prøvde å gjøre Stavne til en bedre skole, gjennom materielle og faglige reformer. Men han synes ikke at han lyktes helt.

Styreren har beskrevet noen av dem han samarbeidet med :

Skolesjefen hadde han et særlig godt forhold til. Dette var en arbeidsom mann som slet seg ut i jobben. Han greide ikke å frigjøre seg fra sine plikter. Styreren nøt full tillit hos skolesjefen, og fikk det stort sett som han ville. Senere arbeidet styreren ved skolekontoret.

Lærer NN var en årrekke på Stavne. Han var pålitelig, men kunne ikke glemme hvis noen hadde gjort noe han ikke likte. NN hadde temperament og "ble sint alt for tidlig". Men NN viste også omsorg, og ofte i skjul. Styreren nevner en historie: Flere av guttene var sengevætere, og hun som styrte vaskeriet klaget over de skitne underbuksene. Da vasket NN guttenes underbukser. I ettertid husker styreren særlig to anledninger der NN var hard. Den ene gangen skulle de til Liavollen, 6 timers gange fra bussen. Tre gutter stakk av. De ble innhentet og fikk en lusing hver av NN. Den andre episoden skjedde ute på gårdsplassen. NN puffet ned en gutt og satte foten hardt oppå ham. Det var fælt å se på. Ellers fortalte en praktikant at NN kløp guttene.

Vaktmesteren kom til Stavne i 1964 i forbindelse med rehabilitering av bygningene. Han bodde på skolen sammen med håndverkerne og ble igjen etterpå, ble

guttene sløydlærer. Vaktmesteren var "litt vill og gal". Han dro alene med guttene på tur. Når han ble sint, gikk han ned i stemmeleiet og tok hardt i dem. Styreren har aldri hørt at han gjorde seksuelle tilnærmelser mot guttene. Etter at han selv sluttet i 1973, ble det snakket om et forhold mellom Vaktmesteren og en kvinnelig ansatt.

Lærer 1 var flink til å undervise og veldig sporty; idrettsmann og speider. Styreren og han hadde ikke noe spesielt godt forhold seg imellom. De hadde ingen omgang utenom arbeidet. Han aksepterte læreren, men var samtidig glad da han sluttet. Han verken så eller hørte at lærer 1 var voldelig overfor guttene. Men han utelukker ikke at det kan ha skjedd. Han stusset en gang da en gutt slengte lærerens terrier etter halen. Han lurte på om dette var utløp for en aggresjon mot læreren.

Lærer 3 var der de siste to årene. Han var godt likt, men styreren syntes han var fargeløs. Han var som en "veik, snill og god gutt".

Husmoren var flink og snill mot guttene. Hun tok med seg flere hjem, blant annet en gutt nordfra som tilbrakte to juler hos henne.

Lærer KK, styrerens hustru, var en sjarmerende, intelligent, musikalsk dame som hadde gode attester og var i meget bra fysisk form. Hun bar sekkene til ungene når de var på tur. Ungene respekterte henne og hørte på henne. Kanskje de så annerledes på henne enn de andre lærerne, fordi hun var kvinne. Hun underviste i håndarbeid, teppeknyting, norsk og engelsk. Han tror ikke at hun noen gang har slått guttene. Han kjenner i hvert fall ikke til det. Lærer KK kunne ta omkring guttene og klemme dem, men hun var aldri alene med ungene kveld eller natt. Videre er han sikker på at hun aldri har kommet med tilnærmelser til dem, eller at hun selv ble utsatt for noe slikt fra guttene. Hun fikk for eksempel ikke slibrige kommentarer. "Hun var ikke i nærheten når guttene dusjet." Lærer KK hadde mange gode idéer om hvordan skolen burde drives, og han fulgte ofte opp disse. Han hørte kanskje mer på henne enn de andre lærerne. Han bestrider – men kan forstå – uttalelser som skal være falt, om at skolen egentlig ble styrt av KK gjennom ham. Da han hadde ett års studiepermisjon i 1972, fungerte KK som styrer. Dette ble gjort på en litt spesiell måte, etter avtale med skolesjefen. Skolesjefen ville ikke at det skulle skiftes styrer for så kort tid som ett år. KK ble den formelle leder mens han hadde permisjon, uten at ungene visste det.

Styreren har tre barn som var født i 1951, 1957 og 1961. Særlig jenta fra 1957 deltok mye i aktiviteter sammen med Stavne-guttene.

8.2.2.2 Lærernes forklaringer

Lærer 1 var befalsutdannet. Han hadde 8 år bak seg i forsvaret og lærerskole da han kom til Stavne. På forhånd hadde han inntrykk av at Trondheim kommune var misfornøyd med driften.

Fra 1959 var styreren og han selv *både lærere og miljøarbeidere*. De hadde ansvar for aktiviteter på ettermiddagstid og var nattevakter. Det var helt ok. Begge var nylig gift og bodde på skolen. De 12 - 16 elevene kom stort sett fra Trondheim. Stavne var en observasjons-skole. Elevene ble likevel lenge der; noen ut skoletiden. Det var svært vanskelig å tilbakeføre dem til normalskolen etter at de hadde gått på Stavne.

Faglig sett opplevde han ofte at elever hadde god fremgang. I starten ble alle undervist i ett klasserom. Så delte de elevene etter alder i to grupper som hadde hvert sitt klasserom. Lærer 1 underviste begge grupper. Timetall og fag skulle være som i normalskolen. De hadde likevel stor frihet. Det var liten kontroll utenfra på hvordan tiden ble brukt.

Lærer 1 var svært interessert i *trening, sport og friluftsliv*. Han aktiviserte elevene med dette og startet dessuten en speidergruppe. De dro på leirer sammen med Trondheimsspeiderne. Guttene hevdet seg der. Naboene syntes det var positivt med aktivitetene på Stavne. – Hver høst hadde skolen en fjelltur på 2 - 3 uker. Alle måtte være med. Målsettingen var å bli kjent med hverandre. Ikke alle elevene hadde lyst til å bli med, og han husker spesielt en episode der en gutt stakk av og laget rabalder.

Styreren, lærer 1, husmor og skolens psykolog møttes hver onsdag for å diskutere driften. Det ble ofte lange møter. Alle elevene ble gjennomgått, men i denne planleggingen tenkte de mer gruppeopplegg enn individuelle opplegg. Styrerens hovedidé var å få guttene inn i en rytme med måltider, hygiene, undervisning osv, slik at de stadig var beskjefliget med noe.

Da han kom til Stavne, var det et eget *spiserom* for lærerne. Noe av det første han fikk som oppgave, var å ordne med langbord, slik at alle skulle spise sammen. Det gjorde de, og maten var skikkelig og god.

En gang kom en ansatt fra barnevernet på et varslet besøk. Ellers kan han ikke huske noe regelmessig *tilsyn*.

Elevene hadde det ulikt med hensyn til *besøk og kontakt med familiene sine*. Styreren kontaktet foreldrene hver uke om de aktivitetene som var planlagt for helgen. Da ble det avtalt om eleven skulle være igjen eller reise hjem. Lærer 1 husker ikke at permisjonsnektelse var vanlig, men tror at det kan ha vært brukt som en reaksjon mot elever som stakk av. Ofte var forholdene slik i hjemmene at guttene ikke kunne sendes dit i helgen. Han husker ikke om guttene hadde noen karantenetid i starten.

Lærer 1 følte at han hadde god *kontakt med elevene*, men han husker ikke at de søkte trøst og nærhet hos ham. Styreren var opptatt av at guttene skulle ha kontakt med lærerne og på den måten mente han at fortrolighet og samtaler ville komme av seg selv.

I begynnelsen hadde lærer 1 et godt forhold til både

styreren og lærer KK. Styreren hadde klare regler om at han ikke skulle forstyrres av elevene når han var hjemme. Lærer KK kritiserte lærer 1 for å gi elevene for stor frihet. Selv hadde hun et veldig sterkt grep på dem. Hun kunne virke kald og var svært bestemt og styrende. Lærer 1 hadde inntrykk av at elevene var redde for henne. Atferden hennes skapte problemer. Styreren prøvde å dekke over dette. Lærer 1 forstår egentlig ikke hva som skjedde. Han så aldri lærer KK legge hånd på noen elev eller gjøre seksuelle tilnærmelser overfor dem. Samarbeidsproblemene førte til at han selv søkte seg bort fra skolen.

Lærer 2 flyttet inn på Stavne i desember 1967, sammen med sin familie. Han opplevde at styreren håndplukket mennesker som skulle arbeide ved skolen. Det var ikke akkurat dem han selv ville ha foretrukket.

Halvparten av guttene var 7 - 11 år og sov i det nye internatet, mens de øvrige var 12 - 15 år og bodde i det gamle. De yngste bodde for det meste på tomannsrom, mens de eldste hadde enerom. Hos de yngste var det dører med glassrute i, slik at man kunne se inn til barna. Lærer 2 hadde nattevakter. Da sov han ikke i leiligheten sin, men i et eget vaktrom hos guttene. De ble låst inne om kvelden for at de skulle sovne uten for mye uro. Hvis de måtte på toalettet, ble de låst ut. Det var vaskerom og toaletter i samme etasje (det nye internatet – internat B). Når guttene hadde sovnet, var det viktig å låse dørene opp igjen, av hensyn til brannfaren.

Kjøkkenet hadde god økonomi og kunne gi guttene både skikkelig og tilstrekkelig *mat*. Kokka var dessverre mindre dyktig. Middagene smakte noen ganger dårlig. Det gjaldt særlig fiskemiddager, herunder uer, som var lite populært. Guttene fikk maten servert på tallerkenen. Det hendte at de ble tvunget til å spise opp maten sin. Styreren hadde vokst opp i trange kår på landet og var prinsipielt imot at mat ble kastet. Hvis guttene ikke spiste frivillig, satte han seg ned og matet dem med skje. Dette medførte kjedelige episoder med bråk i spisesalen. Det kunne skje at den som ikke spiste opp hovedretten, heller ikke fikk dessert. I helger og høytider ble det servert annen mat enn på hverdagene, men heller ikke da var tilberedningen noe å skryte av.

Styreren hadde også sine prinsipper når det gjaldt *klær*. Selv kunne han gå ukevis i den samme genseren. Han så gjerne at guttene var uniformerte, og gjorde innkjøp som han fant gunstige. Da en konfeksjonsfabrikk gikk konkurs, kjøpte han inn et større parti poplinfrakker som guttene skulle bruke. De var ikke moderne, og guttene protesterte. Ingen andre barn gikk i slike frakker. Men styreren presset dem til å bruke frakkene. Også skjorter kunne bli kjøpt inn i store partier. Dette ga tilsvarende inntrykk av uniformering. Det var ikke mange gutter som fikk klær, eller penger hjemme fra til å kjøpe klær for.

De hadde en real *helsesøster* som gjorde tjeneste. *Legen* var også en god mann, ga avkall på honorar og sa at de i stedet kunne bruke pengene på guttene.

Lærer 2 husker ikke om *bursdager* ble feiret, heller ikke hva de gjorde på *17. mai* og i *påsken*. Derimot husker han julen. Alle ville hjem da, men noen kunne ikke ta imot guttene sine, og andre gutter kom tilbake allerede dagen etter at de dro. Julen på Stavne ble feiret med juletre og bedre mat enn ellers. Det var også en sammenkomst med gjester; foreldre og tilsynsutvalget mfl. Da ble guttene staset opp i hvite skjorter. Det ble servert julebakst og guttene spilte gitar, noe de hadde lært av lærer KK.

Som nevnt var det styrerens filosofi at guttene skulle holdes i *aktivitet*. Det var lange skoledager med fysisk utfoldelse etterpå. Fotball, ski, skøyter, turer i skog og mark – alt bidro til at guttene fikk ut mye av sin aggresjon/sitt overskudd. Lærer 2 var enig i denne filosofien. Han opplevde også at mange av guttene satte pris på aktivitet.

Helt fra starten ble lærer 2 godt behandlet av styreren. Den aller første dagen forsov familien seg. Elevene sto utenfor huset og skrålte. De var naturligvis spente på den nye læreren. Så kom styreren og vekket lærerfamilien. Han sa at de bare måtte ta det med ro, spise en lang frokost osv. Imidlertid var styreren meget hemmelighetsfull med hensyn til elevenes mapper. Læreren fikk vite veldig lite og ble etter hvert uenig i mye. Det gjorde at han etter fire år ikke orket å arbeide mer ved Stavne.

I *undervisningsbygget* var det vedbod i kjelleren, to klasserom i 1. etasje, sløydsal og et rom for arbeid med tekstiler i 2. etasje. Klassene var små, men likevel krevende. For det første var det flere alderstrinn/skoletrinn i hver klasse. For det andre varierte ferdighetene. For det tredje var det elever med til dels alvorlige atferdsproblemer. Det var stadig bråk. Elever kunne slenge inventar og utstyr veggimellom.

I utgangspunktet gjaldt normalplanen for folkeskolen, også for Stavne. Men styreren mente det var liten vits i planer. Hovedoppgaven ble å sosialisere elevene og få dem til å fungere. Enkelte elever var praktisk talt analfabeter, mens andre var "racere". Det ble så som så med kunnskapsformidlingen, og som ung lærer med ambisjoner, ble han frustrert. Av og til reagerte lærerne på at enkelte elever var plassert på Stavne. Lærerne diskuterte elevenes undervisning/fremgang. De hadde undervisning seks dager i uken, lørdag dog bare fra kl 8.30 til kl 13. De var tre lærere; samt Vaktmesteren som hadde sløyd og var miljøarbeider. I tillegg hadde styreren noen "hyggelige" timer, herunder siste time på lørdag – kosetimen.

Også lærer 2 fremhever *hyttene i Selbu*. Selv var han bare med til Grønalia. De hadde anskaffet en mindre buss, som særlig ble brukt på turene til Selbu. Lærerne

tok klasse 2 sertifikat og var sjåfører. De måtte tigge og samle inn penger for å få finansiert busskjøpet. Lærer 2 syntes det var nedverdiggende, også tatt i betraktning at det endte med en nærmest utrangert buss. Lærer 2 kunne bli sendt alene på hyttetur med 6 - 7 gutter. For det første var guttene meget aktive; til dels vanskelige å holde styr på. For det andre skulle han sørge for at de kom seg til hytta på en forsvarlig måte, også når det var vinterstormer. Lærer 2 reagerte på dette, men styreren svarte at de hadde ikke økonomi til å sende med flere voksne. Når guttene omsider kom frem til Grønalia, var de som regel så utslitte at de ikke laget bråk, men sovnet fort. Guttene tilbrakte enten fritiden på Stavne eller på Grønalia. Lærer 2 kan ikke huske turer med guttene på kino, teater eller lignende; ikke fotballkamper, korps, danseskole etc. Når lærer 2 tok dette opp, svarte styreren at det hadde vært forsøkt, men at det ikke var vellykket. Guttene var henvist til fotballplassen på skoleområdet. Den var skøytebane om vinteren. Videre var det meningen at de skulle bruke fritiden til spill; couronne, ludo osv.

Ellers var det lærer 2s inntrykk at det ikke var noen *nærhet eller fortrolighet* mellom voksne og barn. Kona til lærer NN og kvinnene på kjøkkenet kunne nok være hyggelige og stikke til guttene en godbit i blant, for eksempel en vaffel. Men det var avstand mellom de ansatte og guttene. I leken ute opplevde imidlertid lærer 2 at guttene kunne ta om ham eller hverandre, og da var det som om de ikke ville slippe taket. Dette tolker han som uttrykk for et behov for menneskelig nærhet og omsorg, noe han for så vidt har registrert i idrettsmiljøet utenfor Stavne.

Lærer 2 mente fra første stund at det var en oppgave å *skape tillit*, og oppdra guttene til at man skulle stole på hverandre. Dette innebar at lærerne ga de enkelte guttene oppgaver og ærend som de fikk ansvaret for. De skulle for eksempel dra til butikken og handle. Lenge gikk det bra, men så en dag kunne guttene bryte tvert over og stikke av med pengene. Slik var det også med andre gjøremål. Først ble man glad for at en gutt gjorde som han ble bedt om. Han bygget opp tiltro, men plutselig en dag ga gutten bare blaffen. Det var som "Peter og ulven". Guttene løy, særlig om lærerne. Selvsagt var noen verstinger, andre stillferdige og greie. Men hovedinntrykket var at guttene før eller senere sviktet.

Dette var lenge før barn fikk ADHD-diagnoser. Lærer 2 kan ikke huske at elever gikk på medikamenter, eller at dette var tema. Selv var han totalavholdsmann. Han mener at alkoholrus ikke var noe stort problem blant guttene. Heller ikke narkotika var blitt et problem på den tiden. Han vet ikke om det foregikk *sniffing*. Da utvalget konfronterte lærer 2 med beboernes forklaringer om at de sniffet nede ved broa/elven, forteller han at han selv aldri satte sin fot på det området. Der var det skog,

og han har allergier og astma.

Den siste kvelden på Stavne hadde han en *trist opplevelse*. De store guttene ba om at han satte seg ned i stua, for så skulle de servere ham kaffe og kaker. Lærer 2 syntes det var hyggelig, satte seg ned og ventet. Det tok svært lang tid og det ble kaldt i rommet. Til slutt gikk han for å se etter guttene. Da hadde de rømt fra Stavne. Han syntes dette var uforståelig, for rømme kunne de gjøre hele dagen. Stavne var bare delvis inngjerdet.

Lærer 2 hadde tre egne samtaler med styreren om *forhold som han ønsket endringer på*. Styreren snakket det bort eller sa at han skulle følge det opp, men gjorde det aldri. Også i de månedlige personalmøtene var det ting som han forgieves pekte på. Så fikk han råd om å kontakte skoleinspektøren i rådhuset. Lærer 2 kritiserte blant annet behandlingen av guttene med fysisk avstraffelse. Skoleinspektøren gjorde intet. Skoleinspektøren ble senere skolesjef og hans egen overordnede. Vedkommende hadde da et kraftig sinneutbrudd mot lærer 2. Han ble bebreidet for å ha slarvet om styreren i sin Stavne-tid.

Lærer 2 beskriver noen av sine *kolleger*:

Styreren plukket ikke ut medarbeidere etter vanlige normer, men slike som han selv følte at han var trygg på. Styreren var verdens snilleste person og utrolig tålmodig. Han sa til lærer 2: ”Gjør hva du vil, men bli sint før du blir sint.” Styreren likte bedre å snakke med sine kolleger enkeltvis enn i personalmøter. Hvis læreren klaget på kolleger eller kollegers handlemåter, fikk han til svar at alle mennesker har gode og dårlige sider, og at styreren hadde veid dem før kollegene ble ansatt. Man måtte leve med deres personligheter. De gode sidene oppveide som regel de dårlige. Styreren snakket bort ubehageligheter. Han kunne komme med tirader av bisetninger, men dro ikke konklusjoner. Han ventet uker før han tok beslutninger osv. Styreren følte med guttene, var oppmerksom og på sin måte omsorgsfull. Han tok dem ikke på fanget, men godsnakket med dem. Læreren tror at guttene likte styreren; syntes at han var snill. Kort sagt hadde styreren vanskelig for å irettesette både barn og voksne.

Lærer KK var meget energisk og instruerende, til tider manisk. Hun kunne stille seg på trappen og kommandere både voksne og barn. Hun nærmest regjerte skolen og kunne være utagerende overfor guttene. KK grep inn i undervisningen når hun syntes at kollegene ikke gjorde god nok jobb. Hun sa til lærer 2 at hun forbeholdt seg det ”inntil den dagen han kunne like mye som henne”. Hun visste alltid best og hun var steinhard, kunnskapsrik og sprek. Hun hadde tre barn som vokste opp på Stavne, og han hadde inntrykk av at disse blandet seg med guttene.

Lærer NN var litt kraftig og hadde et voldsomt temperament. Dette ble lærer 2 rett og slett redd for. På

en måte var lærer NN oppofrende; han var liksom alltid til stede på Stavne. Dette gjorde at guttene fikk en viss respekt for ham. Men på den annen side kunne han være vanskelig å beregne. Han var ”eksplosiv”. Når han ble rasende, kunne det gå alvorlig utover guttene. NN var ikke spesielt religiøs, men han pleide å starte dagen med å synge en salme.

Vaktmesteren var annerledes, en ganske forsiktig og usikker person med et sterkt religiøst engasjement. Han hadde ikke lærerutdanning, men virket arbeidsom, ærlig og redelig. Også Vaktmesteren kunne ”sette guttene fysisk på plass”.

Lærer 3 kom i 1971 og ble i tre år. Han flyttet inn med sin familie. Lærer 3 sier at han forsøkte å innføre et sosialt engasjement fra de ansatte overfor elevene. Så åpnet han hjemmet sitt for guttene, viste dem tillit ved å la dem få passe ungene sine. Guttene fikk trille barna rundt på gårdsplassen og leke med dem. De likte det. Lærer 3 og familien hans ble aldri plaget av elevene og hadde et ganske normalt familieliv på Stavne.

Lærer 3 forteller at i helgene ble Stavne ”tømt”. En del gutter dro hjem på permisjon, mens de øvrige reiste på hyttetur. De dro fortrinnsvis til Grønndlia. Lærer 3 var også med dit. Da hadde han med seg ca 5 barn, både store og små. Guttene tok del i matlaging, oppvask og daglige gjøremål. Dette var et ledd i læring for å klare seg selv. Noen ble med motvillig, andre gledet seg til å få være med på aktiviteter og være ute i friluft. Lærer 3 hadde turer til Grønndlia omtrent hver tredje helg. De reiste ofte fredag ettermiddag og kom tilbake søndag ettermiddag. Han var alltid alene med ungene, og det kunne være ganske strevsomt. Hvis en av dem stakk av, måtte han ta alle de andre med i bilen og kjøre tilbake til Stavne. Dette var før mobiltelefonens tid, og det var vanskelig å få gitt beskjed på annen måte. De hadde mange aktiviteter på hytteturene. Han praktiserte ingen tvang med hensyn til disse. Hver høst var de på Liavollen, som styreren disponerte. Alle sammen var der en ukes tid. Formålet var å sveise dem sammen, voksne og barn.

Lærer 3 husker en biltur til Stockholm med 5 - 6 elever i minibussen. Han forteller også om en annen tur med en spesiell opplevelse. Lærer 3, Vaktmesteren og noen gutter var på tur med Stavne-bussen ned gjennom Norge. I Vestfold kom de til Borre offentlige skole, hvor de hadde avtalt besøk – dette var lagt inn i programmet. Da de skulle dra derfra, fikk de beskjed om at en av guttene skulle bli igjen. Han var 12 - 13 år gammel. Dette var ikke meddelt på forhånd. Det viste seg at styreren hadde planlagt det, og guttens ting var pakket ferdig og lå i bussen. Lærer 3 syntes dette var en forferdelig opplevelse for alle guttene, å forlate denne ene på et ukjent sted, uten at han hadde fått forvarsel.

Lærer 3 fant etter hvert at forholdene ble så ille at han

ikke lenger kunne arbeide på Stavne, dersom det ikke ble endringer. Han gikk på skolekontoret og beklaget seg til skolesjefen og ba ham møte i samarbeidsutvalget. Lærer 3 tok opp forholdene han reagerte på, og utdypet en del beskyldninger mot ansatte. Det gikk på maktmisbruk, at det var stjålet mat, dårlige kollegiale forhold, på ledelsen og i det hele tatt måten barna ble behandlet på. Skolesjefen ga umiddelbart etter dette lærer 3 beskjed om å forsvinne. Lærer 3 sa opp neste dag og fikk fratte straks.

8.2.3 Elevenes forklaringer : 1959 – 1973

I dette avsnittet sammenfattes først hva 20 elever har fortalt om praktisk og følelsesmessig omsorg i perioden (avsnitt 8.2.3.1). Deretter gjengis det elevene har uttalt om avstraffelser, herunder fysiske overgrep (8.2.3.2). Til slutt er det referert hva de har forklart om seksuelle overgrep (8.2.3.3).

8.2.3.1 Omsorgen

En elev som kom til Stavne som 12-åring i 1962, ble der et års tid. Han har mye positivt å si om skolen. På forhånd ble det diskutert med ham om han foretrakk å reise til Bastøy eller til Stavne. Han svarte bestemt Stavne. Så fikk han en omvisning på skolen som virket ”all right”, spesielt fordi han fikk flytte hjemmefra. Han hadde et ganske anstrengt forhold til sin mor, men under hele året på Stavne opprettholdt han god kontakt med de øvrige i familien.

Han fikk et tomannsrom i det eldste internatet. Rommet var enkelt, men greit. Under sengen var det en låsbar kiste. Rundt Stavne var det gjerde, men de kunne gå ut og inn gjennom grunder og porter, og de fikk stort sett forlate området når de spurte om lov først.

Slik han husker det, hadde de et ordensreglement og en disiplin som de aller fleste var komfortable med. Brudd på reglementet tok styreren seg av på en god og forklarende måte. Det forekom at styreren tok elever i øret for å markere at han mente alvor.

De fleste brukte klær som de hadde med seg hjemmefra. Ellers fikk de utdelt skjorter av rutete flanell og noen arbeidsklær. Folk flest kunne nok kjenne igjen Stavnebarna ved at klærne hadde likhetstrekk, og dette virket av og til stigmatiserende. Han kan ikke huske at de var syke. Han husker heller ikke undersøkelser av lege, helsesøster eller tannlege, men det er mulig at de hadde rutinekontroller.

Maten var enkel, men helt vanlig etter datidens forhold. Brødmat fikk de forsyne seg av selv, så mye de ville. Middagene ble øst opp på tallerken. Enkelte retter likte de ikke og spiste ikke opp, uten at det ble noen reaksjoner på det. Han husker ikke spesielle episoder omkring måltidene – ”det var en god samling”.

Undervisningen foregikk i to klasser, én med elever på 1. - 4. trinn og én på 5. - 7. trinn. Hver klasse

hadde sitt rom og sin lærer. Det var sekstimers skoledag med innlagte matpauser. Undervisningen var grei, og de fikk hjelp fra lærerne når de ba om det. Selv lå han noe foran andre elever, slik at han av og til ble benyttet som ”hjelpelærer”. Han syntes det var artig å være på skolen og mener at den enkelte elev fikk god og individuell opplæring på sitt nivå, sammenlignet med andre skoler han har gått på. Styreren var myndig, men varm, og det gjenspeilte seg i god oppførsel blant elevene. Lærer KK var også en meget myndig dame som holdt ro og orden i klassen. Lærer 1 ønsket å være en god lærer, men han kom ofte til kort og ble frustrert av elevene. Engelsklæreren kledde seg originalt og virket ”forsoffen”, men var meget flink.

Ifølge reglementet hadde de noen plikter. De skulle holde ro og orden på rommene sine og delta i daglig drift av Stavne. Dette innebar lusing i grønnsakåkeren, bærplukking, og ikke minst – vedarbeid. Vedarbeidet var en god aktivitet. Guttene lekte seg gjennom arbeidet samtidig som de fikk fysisk trening. I ettertid har han tenkt på at personalet forsøkte å engasjere guttene innen områder de kunne mestre, og hvor de kunne gis positive tilbakemeldinger.

Etter kveldsmat kunne de leke. De spilte fotball, hockey og bygde jordhytter og grotter i bakken. Tiden på Stavne besto av skole, lek og moro – flettet sammen med arbeid. Guttene trivdes og måtte stort sett ropes inn når de skulle gå til køys. Omtrent annenhver helg dro de på hytteturer, for det meste til Selbu. De første turene husker han som slitsomme, fordi det var langt å gå, og de måtte bære tunge sekker med mat. De eldste fikk de tyngste sekkene. I ettertid ser han imidlertid på turene som god trening. De fikk fine naturopplevelser og lærte å sette pris på fiske og annet sunt friluftsliv.

Guttene feiret bursdager, høytider og andre merkedager hjemme, men han vet at Stavne markerte disse dagene med tilstelninger og noe bedre mat. Han skjønner at elever som ikke hadde noe hjem å reise til følte det tungt.

Lærer NN var en koselig og omsorgsfull person som en godt kunne gå til for å snakke om helt personlige forhold. Han var flink til å gi kjærlighet og var ”som en far og bestefar”. Mange gledet seg til å ha NN som lærer eller miljøarbeider. Vaktmesteren var en røslig kar som også tok seg av barna og viste omsorg, samtidig som han hadde respekt. ”Det var nok at han så på elevene for at de visste hva som skulle gjøres”. Kjøkkenpersonalet hadde han mindre med å gjøre. I ettertid føler gutten dyp takknemlighet overfor styreren og lærer NN.

Gutten fikk et godt vennskap med romkameraten sin. Elevene hadde det stort sett fint seg imellom. Enkelte fungerte ikke så bra, og det kunne være til plage, men personalet var flinke til å ta seg av disse. En uskreven regel var at de eldste var sjefer, men de utnyttet ikke de yngste. Elevene hadde ingen omgang med barn utenfor

Stavne. Noen ”nysgjerrigerer” gikk forbi på gangstien og ropte eller skremte dem, uten at de tok kontakt med hverandre. Gutten hadde venner fra tiden før Stavne, og han fortsatte å ha kontakt med dem, både når han var hjemme og ved at de kom og besøkte ham på Stavne.

Gutten har ikke negative opplevelser han vil trekke frem. Han mener at han vokste, både fysisk og psykisk, og hadde fått et godt selvbilde da han forlot Stavne våren 1963.

De øvrige 19 guttene har svært lite positivt å si om omsorgen ved Stavne.

Ankomsten

Nesten alle sier at de ble tatt imot av styreren. Én forteller at styreren kom hjem og hentet ham. Det vondeste var ikke å dra til Stavne, men at moren ikke engang sa ”ha det”. En annen forteller at styreren startet med å ransake kofferten hans. En tredje sier at styreren var hyggelig så lenge foreldrene var der, men gutten fikk ”sjokk” etterpå, da han ble låst inne på rommet sitt.

To brødre kom sammen. Inne på kontoret til styreren gråt de og ville ikke slippe taket i moren. Styreren ble sint, slet dem løs og ”kastet dem i veggen, mens moren så på”. Begge guttene fortsatte å gråte, men ble bare plassert på rommet sitt. En annen gutt forteller om et dramatisk oppbrudd fra hjemmet. To fra barnevernet kom for å hente ham til Stavne. Faren banket dem opp og kastet dem på dør. Deretter hentet politiet faren, og så kjørte de gutten ut til Stavne. Han ble satt av på gårds-tunet. Ingen kom, så han ble stående i over en time. Da viste styreren seg. Han fortalte gutten at han kom til å bli en god stund på Stavne og måtte bare glemme å besøke hjemmet på lang tid. Han som skulle bli rom-kameraten fikk i oppdrag å vise ham rundt.

En som var 12 år, forteller at moren protesterte mot skolens vedtak om at han skulle til Stavne. Hun klaget forgjeves, og så måtte han begynne der. Året på Stavne var ”et rent helvete”, som han prøvde å fortrenge i ettertid.

Fire gutter forteller hver for seg at de kom som veldig små, bare 7 - 8 år gamle. Det var fryktelig å være blant de yngste. Noen av medelevene var nesten voksne. Småguttene fikk straks klar beskjed om å følge regler, ellers kunne de vente seg straff. De var veldig redde, både for personalet og for de største elevene. En av de fire forteller at han ble hentet plutselig, uten noe forvarsel. Han fikk bare beskjed om å pakke sakene sine hjemme. Det såreste var da han ropte på moren sin at hun ikke måtte gå, men hun snudde seg ikke engang. De ansatte var greie så lenge moren var der, men ”slo helt om” i det øyeblikket hun forsvant. ”Helvetet begynte”.

En 12-åring som ankom sommeren 1969, syntes det var forferdelig at han ikke fikk reise hjem og heller ikke fikk besøk de første seks månedene. Han opplevde Stavne som et ”barnefengsel”.

Soverom mv

De første årene av perioden sov barna på saler i det gamle internatet (internat A). En av dem som ankom i 1958, forteller at det lå 8 - 10 elever på hver sal og at det ikke var plass til annet enn senger. De hadde et oppholdsrom nede med radio, der de hørte på barnetimen. Ellers var det intet rom å trekke seg tilbake til alene eller når de fikk besøk.

Senere ble guttene innlosjert i tomannsrom eller enkeltrom. De eldste lå da i gammelbygget (internat A), de yngste i nybygget (internat B). Rommene var ikke så store. De egnet seg ikke til annet enn å sove i. Men de fleste har gitt inntrykk av at standarden var bra nok; ikke dårligere enn de hadde hatt det hjemme. Flere har innvendt at de ikke hadde en skuff eller et skap der de kunne låse inn personlige eiendeler. Bare én har forklart at det var en låsbar kiste under sengen.

I internat B var det glassfelt i dørene. Nattevakten kunne stå utenfor og se inn i rommene.

Elevene gikk til sengs kl 21. Da ble dørene inn til soverommene låst. Ofte forble dørene låst hele natten, men egentlig skulle de låses opp når guttene hadde sovnet. Hvis de måtte på do, eller ut av andre grunner, var de henvist til å trampe i gulvet eller banke på døren for å kalle på nattevakten. Det var lite populært å vekke vekten. Derfor unngikk de det i det lengste. De gruet seg rett og slett til det.

Etter hvert ble særlig rommene i avdeling A nedslitte. En beboer i perioden 1971 - 1974 nevner som positivt at lærer 3 lot ham pusse opp soverommet sitt.

Legetilsyn mv

Ingen av guttene kan huske at de hadde fast legetilsyn. Enkelte nevner at en helsesøster tok pirquet-prøver. Fra den aller siste del av perioden forteller en gutt at en meget hyggelig helsesøster tok dem inn til helsekontroll.

Fra de første årene er det få som kan erindre tannlegebisøker. Fra midten av perioden forteller enkelte at de var på kontroll hos skoletannlegen på Ila skole og på Kalvskinn skole. Frem mot 1973 var det elever som gikk hos skoletannlegen ved Breidablikk skole og Åsveien skole.

Guttene forteller at de var lite syke, men det var enkelte unntak :

En epileptiker ble fratatt medisinen sin. Det endte med at han fikk et anfall. Han besvimte i svømmehallen og ble kjørt i ambulanse til Stavne. Styreren sa: ”Du trenger ikke tabletter, du trenger oss”.

En annen gutt sier at han alltid har hatt jernhelse, men han var sengevæter. Han reagerer på at han ikke fikk medisinsk/faglig hjelp i den forbindelse.

En gutt som bodde der i syv år (1964 - 1971) var ofte plaget av halsbetennelse og høy feber. Det ble aldri tilkalt lege. Han husker bare én gang at det kom ambulanse til Stavne. Da hadde en gutt ved et uhell

kuttet pulsåren. Den stakkars gutten var mest opptatt av at han ikke hadde gjort det med vilje, og han var så fryktelig redd for å få straff. Eleven som forteller dette ble selv snøblind under en tur, og lå en uke med bind for øynene. Hvis de ble syke, fikk de beskjed om å holde senga. Det var lite ekstra stell og omsorg fra de ansatte. - Også en annen gutt ble snøblind ved den nevnte anledningen. De hadde fisket ute på isen. Han reagerte på at de bare ble sendt til sengs med bind for øynene, uten noen legesjekk. En annen gang på Grønnlia skar han seg i hånden med en tollekniv, så dypt at han så senen bevege seg. Heller ikke da fikk han legehjelp. Og han måtte forbinde såret selv med blader fra naturen.

En elev bekrefter at de ikke fikk noen ekstra oppmerksomhet fra miljøarbeidere og lærere når de måtte holde sengen. Et hederlig unntak var lærer 3. Han viste omsorg ved sykdom, på samme måte som kjøkkenpersonalet. Denne gutten fikk en gang voldsomme magesmerter og trodde at det var blindtarmbetennelse. På Stavne fikk han bare smertestillende tabletter. Det viste seg heldigvis at det ikke gjaldt blindtarmen, men han synes det er rart at dette ikke ble vurdert av lege.

En som var sengevæter hadde stadig problemer med hygien. Han lå lenge om morgenen av redsel for at de andre elevene skulle registrere at han hadde tisset i sengen. Gutten pleide å gjemme de tisseblaute klærne, men han ble ofte uthengt av guttene og personalet. Han synes at de voksne burde ha kontaktet lege for å finne årsaken til sengevætingen.

Klær mv

I den første tiden gikk de i sine egne klær. Så fikk de gradvis ekstra klær utlevert på Stavne. I praksis ble de personlige, medbrakte klærne hengt bort. Noen sier at de brukte sitt eget tøy når de hadde permisjon. En forteller at han aldri så klærne sine igjen, heller ikke da han ble utskrevet. Men da hadde han sannsynligvis vokst fra dem.

Et par elever syntes at de utleverte klærne var greie nok. Det var brukte klær, men standarden var bra, og de skilte seg ikke ut fra andre. Det store flertallet stiller seg kritisk til standarden.

En gutt som bodde der 1960 - 1964, sier at tøyet ble merket med nummer. Han selv hadde nr 4. Det var pinlig når han beveget seg utenfor Stavne, slik som det siste skoleåret da han gikk på Rosenborg skole. Han var flau, både på grunn av merkingen og snittet.

En annen karakteriserer klærne som "gamle lerver". Det han selv fikk utdelt av klær og utstyr var merket med 9B og 9A, alt etter hvilket internat han bodde på. Han frøs ofte om vinteren. Kvalitet og merking viste tydelig at de var Stavne-gutter, men det tenkte han ikke noe over. Han følte det ikke som stigmatiserende, for "det skulle bare være slik". Guttene beskriver ikke klærne som uniformer, men de var spesielle og enkle og

gikk på omgang. Det kunne være vadmél eller gustengrå dongery; skjorter og bukser som var 10 - 15 år gamle – kort sagt ufikse klær. En syntes at de så ut som "straf-fanger".

Mat og måltider

Praktisk talt alle fremhever den strenge disiplinen i spisesalen. Først skulle de synge for maten eller be bordbønn. Etterpå måtte de være stille. De fikk ikke snakke sammen mens de spiste. Da risikerte de ørefiker.

De aller fleste guttene har videre forklart at det til frokost var påsmurt mat, gjerne tre halve skiver til hver. Middagen ble øst opp på tallerkenen, ofte av vakthavende lærer. Etter hvert fikk guttene forsyne seg selv, men tok de lite, la personalet mer på tallerkenen. Elevene fikk nok mat. Flertallet syntes også at maten var ok, men det var alltid noe de ikke likte; som fisk, lungemos, blodpudding, gompe etc. "Maten var både øg" er en vanlig karakteristikk.

En gutt som nettopp var kommet til Stavne, likte ikke blomkålsuppe. Læreren tok ham i nakken og dyttet ansiktet ned i tallerkenen. Deretter fylte han tallerkenen med suppe og ba gutten spise opp. Motvillig gjorde han dette.

Så å si alle påstår at de måtte spise opp maten. De fikk ikke noe annet hvis de ikke likte middagen, og alle skulle sitte til bords til sistemann var ferdig. Det kunne bli "sent på kveld" som en sa. Hvis en gutt ikke ville spise opp middagen, var det vanlig at han ble innelåst på rommet sitt.

Utvalget har fått flere eksempler på tvangsføring. Den som satte seg til motverge mot å spise opp maten, risikerte juling. De kunne bli slått med knyttneven og sparket. Gutten som forteller dette, sier at lærerne moret seg over en annen elev som hadde så god appetitt. Han kjente ikke når han ble mett og de voksne ville se hvor mye han kunne spise. De øste på og gutten spiste til han besvimte. Fortelleren syntes det var ubehagelig, og sa ifra om det. For det fikk han en skikkelig ørefik.

Gutter har fortalt om medelever som ble tvangsføret med skje. Det hendte at de spydde ved bordet. Bråk eller uro resulterte i at de ble rusket til eller kastet i skobua.

En gutt nevner at det var en sprekk i gulvet under plassen hans, og der dyttet han ned mat han ikke orket. En annen forteller at pianoet som sto i spisesalen fikk "rikelig mye mat". Han kastet middagsrester i pianokassen.

De som tvang dem til å spise opp maten var særlig lærer KK, lærer NN og Vaktmesteren. Flere opparbeidet aversjon mot visse middagsretter. En sier at han har slitt med dette i voksen alder. Han orker ikke spise annen middagsmat enn den han har tilberedt selv.

Det er ikke fremkommet at det var nevneverdig forskjell på maten hverdager og helg. Men i motsetning til måltidene på Stavne, kunne det være for lite mat på

hytteturene til Selbu. Det hadde sammenheng med at de måtte bære med seg varene selv. Et par gutter hevder at maten på hytteturer ofte var gammel og bedervet. Brødet skulle spises, selv om det var mugg på det. De voksne helte melk over for at barna skulle få det i seg. Ellers lærte de seg teknikken med å drikke mye vann, slik at de skylte ned mat de ikke likte.

Under måltidene hadde de liten kontakt med kjøkkenpersonalet. Det var lærerne som holdt kustus i spisesalen. Det ble slått ned på dårlige manerer. En gutt klemte poteten i sausen og ble irettesatt: ”Slikt griseri skal vi ikke ha her. Poteten skal spises for seg.”

En yngre gutt reagerte særlig på uhyggen, ved at de ikke fikk lov til å snakke sammen. Det skulle være musestille.

Undervisningen

En gutt som bodde på Stavne skoleåret 1958 - 1959, sier seg fornøyd. Elevene hadde møteplikt. De var samlet i ett klasserom, men de fikk undervisning etter alder og modenhet. Det var to lærere, men kun én av gangen. Disiplinen var streng, noe som sannsynligvis var nødvendig. Lærerne hjalp dem. Han selv fikk aksept for at han var keivhendt. De lot han skrive med venstre hånd og han fikk mye trekkpapir for å unngå søl. Det var spesielt tilrettelagt for rettskrivning, ved at han skrev av fra en bok og deretter kontrollerte om det ble riktig. Han tror ikke at noen av lærerne var spesialpedagoger, men han mener at de gjorde så godt de kunne. Undervisningen var bra for denne gutten, mye bedre enn på den skolen som han gikk på tidligere. Av fag husker han norsk, regning, kristendom, naturfag, geografi og sløyd. Han fikk ikke noe vitnemål etter året på Stavne.

De øvrige informantene har formidlet dårlige erfaringer:

En elev var kjent med Stavnes negative rykte på forhånd, men både han og foreldrene så likevel frem til at han flyttet dit, for på Stavne skulle det være få elever pr lærer. Han øynet fremgang i skolearbeidet. Men han ble skuffet. Det var mange timer skole i løpet av dagen, men innholdet var magert. Lærer NN brukte for eksempel mye av matematikktimene på religion. Og i engelsk hadde de styrerens unge datter. Hun var ikke kvalifisert. Norskundervisningen var det eneste tilfredsstillende. Da denne gutten sluttet etter tre år, fikk han altfor gode karakterer. Han visste at han ikke fortjente dem og følte at de dekket over et dårlig undervisningsopplegg. Han fortsatte i normalskolen, men lå langt etter klassekameratene i de fleste fag. *På Stavne var det kort sagt lange skoledager, streng disiplin, dårlige lærere og ingen lekser.* Han oppsummerer derved det vesentlige i alle 19 gutters forklaringer.

Også i perioden 1959 – 1973 har elevene fremhevet disiplinen. På den ene siden var det evinnelig uro med alle elever samlet i ett – senere to – klasserom. Det var

mer bråk enn på andre skoler. Flere elever var ”hyper”. Det var vanskelig å konsentrere seg. – På den annen side reagerte lærerne, verbalt og fysisk. Elevene ble straffet. Noen gikk konstant redde av den grunn. Både medelever og lærere kunne opptre skremmende. Bråk og avstraffelser skapte nervøsitet, som igjen medførte sperrer for læring.

En gutt sier at styreren ikke forsto at gutten hadde dysleksi. En annen mener at de fleste hadde lære- og skrivevansker. Noen var redde for å spørre om ting. Da kunne de rett og slett få juling. En gutt forteller at han ble bedt om å lese høyt, men greide det ikke, og så fikk han juling. Etter denne opplevelsen låste det seg fullstendig for han hver gang de hadde høytlesning.

Elever er bitre for at skolegangen ble ødelagt på Stavne. De lærte rett og slett ikke noe. Dagene var lange, men innholdsløse. Ofte ble de satt til rent arbeid – særlig vedarbeid/skogsarbeid; dels som en praktisk oppgave, dels som straff.

Flere gutter mener at lærerne neppe hadde lærerutdanning. De var utvalgt av styreren – ikke på grunn av sine kvalifikasjoner, men fordi de var ”kompiser med styreren”. De var ”vennene fra Selbu”. Elevene ble umotiverte. Det var ”avstand” mellom lærer og elever. Lærer KK uttalte til en gutt: ” Dette ligger for høyt for deg. Du forstår det ikke likevel.” Han fikk beskjed om at han heller burde arbeide.

En annen fikk slengt etter seg fra læreren, at han var ”Dum som en stut” og ”Idiot”. Etterpå grublet han over om han virkelig var dum. I friminuttene gjentok andre elever det læreren sa – at han var dum og en idiot. Han fant undervisningen mer psykisk nedbrytende enn lærerik.

Også for perioden 1959 – 1973 er det et gjennomgående ankepunkt at elever fra 7 til 16 år, på ulike klassetrinn og med svært forskjellige evner og kunnskaper, ble plassert og undervist sammen. Interessen forsvant. Noen lærte ikke fordi de ikke greide å følge med. Andre ”lå en bok foran” og fikk for lette oppgaver. De ble skoleleie og ga også opp. En forteller at han først som 32-åring fullførte grunnskolen. En annen viser til at det ikke var noen spesialundervisning og at han ”fortsatt bare leser overskrifter”.

Bare et par av 19 informanter opplevde at undervisningen var differensiert og tilrettelagt for dem.

Arbeid

Alle elever har fortalt at de ble satt til arbeid. Det var dels for at de skulle lære noe av det, dels for at det ga inntekter, dels for at guttene alltid skulle være i aktivitet, og endelig ble arbeid brukt som straff. Det dreide seg om:

- Skogsarbeid. Ned mot eleven vokste det trær som ble hugget og kvistet, hvoretter stammene ble dratt oppover bakkene til gårdstunet.
- Vedarbeid/arbeid i vedkjelleren. Ved ble saget og kløyvd.

- Hyttebygging på Grønnlia.
- Grøftegraving, både på Stavne og i Selbu. ”En gang grov de grøfter fra styreboligen og bort til kirkegården. Det var spesielt ubehagelig, fordi det luktet lik.”
- Potetopptaking, herunder på Kvål.
- Annet arbeid på åkeren; som våronn, lusing og innhøsting.
- Snømåking og snørydding.
- Hytteturer til Selbu der de bar sand, fra hytta og ned til bygda. Den skulle brukes i et forsøksprosjekt om en ny betongblanding.
- Rydde gårdplassen, klippe plener, renske gangveier, luke og annet hagestell.
- Snu plen med spade.
- Slepe skinnegang fra krigsårene opp fra elva og til bygningene.
- Sanke løvetann om våren, som ble solgt og brukt til vinlegging.
- Bærplukking i styrerens hage.
- Teppeknyting.
- Rydde rommet.
- Rydde av spisebordet etter måltider.
- Salg av julehefter.
- Hente post.

Av og til kunne hele skoledagen gå med til arbeid. Inntekter av ved etc. fikk de ikke selv. Pengene gikk til Stavne. Noe ble brukt på Grønnlia. Noe gikk til kjøp av en minibuss.

Elevene fikk ikke lommepenger. På begynnelsen av 1960-tallet knyttet de tepper som Stavne solgte til Sellgren Fabrikker. Da fikk guttene 10 - 20 kr av salgssummen; resten gikk til skolen.

Oppgaver på kjøkkenet var det ikke. Men guttene hadde sine små hageflekker der de dyrket grønnsaker etc. Det opplevde mange som en artig aktivitet. Det var hyggelig å ta med blomster til familien. Ellers gis det uttrykk for at arbeidet på Stavne var tungt og gledesløst. Det var “ikke innlagt lek og moro”.

Fritidsaktiviteter

De hadde ikke mye fritid. Det var heller ikke store forskjeller på dagene, bortsett fra at det ikke var skole lørdag ettermiddag og søndag. Dagen var belagt med program: Skole, arbeid og måltider. På hverdager var fritiden begrenset til en times tid før de la seg kl 21. Heller ikke da var de for seg selv. Det var voksne omkring dem hele tiden. Guttene ble kontrollert. Selv når de en sjelden gang hadde besøk, var det ansatte til stede.

I fristundene spilte de fotball, basse mv, men alltid inne på området. Om vinteren laget de skøytebane på idrettsplassen. De hadde en del konkurranser knyttet til idrett. Én gutt forteller at hvis en av de yngre vant i lek eller idrett, kunne han få juling etterpå av de eldre guttene.

Lærer 1 var svært opptatt av sport og friluftsliv. Han tok initiativ til en speidergruppe på Stavne. Det likte de. De gjorde ting med hendene. Dessuten var lærer 1 mye greiere når han var beskjeftiget med dem som speiderleder. De dro på turer til Bymarka og på leirer rundt om i landet – i 1962 til Rissa, i 1963 til Bodø og ett år til Stavern.

Guttene fikk svømmeundervisning og spilte bordtennis. Sykler hadde de ikke, verken som skolen eide eller egne. Én elev forteller at han fikk ny sykkel av foreldrene og brukte den lite grann på Stavne, men så fant han det klostet å parkere den hjemme. På grunn av de stadige rømningene var det utrygt å ha sykkelen på Stavne.

De fikk ha blader. En gutt hadde en platespiller. Det sto radio og TV i oppholdsrommet. Fra midten av 1960-tallet så de noe på TV'n, men med voksne til stede. De så særlig på Dagsrevyen. Styreren mente at de hadde godt av å følge med på nyhetene. Ellers var det Ludo og et couronne-spill, men ingen leker. De var misunnelige på de ansattes barn som hadde egne leker.

Én gutt forteller at han hadde med seg godter fra foreldrene. De ble straks inndratt av de ansatte, og så fordelt på alle guttene. Det følte tøft. I ettertid tenkte han at det egentlig var en god idé å dele med andre, men det burde ha vært klargjort på forhånd; at slik skulle det gjøres på Stavne. Private ting fikk de heller ikke ha i fred. Guttene stjal fra hverandre.

Elevene er samstemte når det gjelder feiring av fødselsdager: De ble ikke markert på noen måte. På 17. mai fikk de krokanis. Det smakte godt. Etterpå var det grøt med mandel, og sjokolade til den som fant mandelen. Da kunne guttene spise til de spydde. De fleste dro hjem i julen. Men et par elever forteller om en jul med 7 - 8 gutter på Stavne. Lærer 3 tok seg av dem; gjorde det veldig hyggelig. Det er et godt minne.

Utpå 1960-tallet kunne to og to gå i svømmehallen ca en gang i måneden. To sammen fikk også gå på kino en sjelden gang. Noen ganske få har fortalt om særinteresser. Én drev med fotografering. En annen gikk på Alma's danseskole. Én gutt minnes at han fikk ha hvite mus på rommet. Det var veldig koselig. Når han kjælte med dem, glemte han Stavne-livet.

De siste årene av perioden til styrer 4 oppstod et nytt fenomen på Stavne: Sniffing. Guttene sniffet sykkellim. Noen var nysgjerrige og utprøvde andre rusmidler også.

Hytteturer til Selbu mv

Flere fremhever turene. Sommer som vinter dro de på hyppige og lange utmarsjer. Turene kunne være meget slitsomme, med tung bær på ryggen. Én formulerer det slik: Var det for å utmatte dem, - og derved få bedre kontroll? For turene var ikke koselige, ifølge ham. Men én tur var annerledes – en ukestur til Liavollen i Roldalen høsten 1959. De skulle bli kjent med hverandre – ansatte og elever. Han sitter igjen med en god følelse

etter den utflukten, uten at han vet hvorfor.

Det var grovt sett to kategorier elever – de som likte hytteturene og de som ikke likte dem. Utgangspunktet var at elevene kunne reise hjem; først én gang i måneden, etter hvert annenhver helg. Forutsetningene var at de hadde oppført seg skikkelig og at forholdene i hjemmene var forsvarlige. De øvrige guttene måtte delta på de kollektive utfluktene som svært mange helger gikk til Selbu.

En gutt opplevde turene de første årene som ”tor-tur”. Turene var ”et helvete for dem som var minst i flokken”. De gikk langt, slet med tunge ryggsekker og overnattet i telt. Når de plumpet gjennom i myra og ble blaute, måtte de fortsette turen, gjennomvåte. Måltidene var stort sett brødmat, og de fikk ikke spise seg mette. Selv var han bare én gang på Grønnlia, og det var i byggefasen. - En annen gutt forteller: Turene var lange, slitsomme og ikke morsomme. Alle måtte være med. En gang fisket han sammen med styreren. De sto langt ute i Nea, med vannet nesten til halsen, og han hadde ikke redningsvest. Det reagerte han på. I Roltdalen ble de satt til vedhogst og riving av en gammel peis. De la seg ofte søkk våte i soveposen. En gutt brakk skien og måtte fullføre turen på hoppiski. En annen gang hadde Vaktmesteren salt istedenfor sukker i teen. De ble tvunget til å drikke den.

Én elev var mye på Grønnlia under oppføringen. Han forteller : De måtte bære materialer og utstyr de 6 - 7 kilometrene innover til hytta. Han husker en dag han gikk gjennom isen. Og han ble en gang så fortvilet over tilværelsen at han prøvde å ta livet sitt under en hyttetur.

Nok en gutt forteller om sine turer, anslagsvis 20 i alt, til Roltdalen, Grønnlia og Mostadmarka. De var ”pakkesler” og måtte bære med seg mat og effekter. De voksne frydet seg, men barna hadde ikke positive opplevelser. Kjedeligst var det på hytta til lærer NN i Mostadmarka, for der hadde de for det meste bibeltimer. Denne gutten satte egentlig pris på naturen og fotturer, men han mislikte skiturene. Han frøs stadig på beina på grunn av dårlig fottøy.

En elev husker at han brakk den ene skien under en hyttetur i Selbu, men måtte fortsette 1,7 mil på bare én ski. På en tur til Grønnlia, tidlig i mai, var det en gutt som stadig maste om at han hadde med seg badebukse og skulle bade når han kom frem. Vaktmesteren ble lei av ”bademaset”. Da de kom til hytta, tok han gutten med til vannet som var halvt islagt. Så grep han gutten i armen og det ene beinet, svingte ham rundt og hev ham i vannet.

En annen forteller at de ofte gikk i mørket og var redde. På hyttene var det obligatorisk å delta på dags-turene, selv om de var syke eller hadde det vondt på annen måte. Slo de seg på steiner, fikk de ingen trøst, og datt de i myra, måtte de fortsette – gå seg tørre. Han

frøs ofte hele dagen.

Vaktmesterens hytte var ”en arbeidsleir”, sier én elev. Han vet at noen utflyttede Stavnegutter dro opp dit og raserte hytta i bitterhet.

Andre gutter ser tilbake på hytteturene som gode opplevelser. ”Turene var stort sett OK.” Maten var bra nok. ”De stortrivdes på turene i marka og til hyttene.” De var ”unge og sterke” da, og greide tungt arbeid. I Selbu var tilværelsen friere enn på skolen. Der var det fine naturopplevelser. Guttene likte seg med fiske og friluftsliv. De så rødrev og var på tiurleik. Rundt hytta hadde de konkurranser med medaljeutdelinger etterpå. Gut-tene badet og padlet på flåter. Men det var også noen som sniffet. Lørdagskveldene hørte de på Barnetimen og spiste godter.

Da skolen kjøpte buss, ble det arrangert noen lengre reiser. En gutt forteller om turer til Geiranger og Stockholm. Besøket i radio og TV-tårnet i Stockholm var kjempeartig. Men ellers var det et strengt opplagt program/en streng tidsplan, hele tiden. De fikk ikke anledning til lek og avslapning, og ble kontinuerlig overvåket. Mat hadde de med fra Stavne, og det ble etter hvert temmelig varmt og klamt i bussen.

Forholdet mellom personalet og elevene

Så å si alle elever hevder at de voksne verken ønsket eller viste nærhet og omsorg - fysisk eller psykisk. De viste ikke tillit. Det var ingen fortrolighet. Barna hadde ingen å betro seg til, ingen å søke trøst hos. Selv når de var syke, ble de overlatt til seg selv.

Flere omtaler lærer 1. Han var sur. Han var hissig og slo den første og beste eleven når han ble sint. Generelt sett opplevde barna at de voksne manglet utdanning. ”De var ikke flinke med unger og brukte juling som eneste reaksjon. De hersket over barna, men snakket dem aldri til rette.”

Noen ganske få var annerledes. Kokka var snill. Flere av kjøkkenpersonalet var greie, men de var ikke til stede når det ble bråk, for eksempel i spisesalen. En gutt forteller at han senere traff husmor på Haukåsen sykehus. Hun sa : ”Du hadde det vanskelig på Stavne, men det var ikke du som var vanskelig. Du tok bare igjen, og dermed fikk du gjennomgå.”

DD, en miljøarbeider, la bare igjen positive minner. ”Han underviste dem i naturfag og gjorde faget interessant.” ”DD var en farsfigur, som senere ble prison visitor.” DD tok dem med på småturer : ”Da så de på salamandere. De forsket på insekter som levde i vannet, og bygde demninger. Det var veldig artig.” DD var ”et unntak, men han var altfor lite hos dem”.

Også lærer 3 var real. Han skjønte nok hvordan guttene egentlig hadde det, selv om ingen torde betro seg til ham heller, sier én elev. Noen gutter var barnevakt for smårollingene til lærer 3. Han tok dem med på bilturer, og ”det var godt å komme bort fra Stavne”.

Elever uttrykker det slik:

- De hadde ikke noe privatliv. De ble overvåket, uansett hva de gjorde.
- Ansatte viste ingen omsorg, men det gjorde guttene – de tok seg av hverandre.
- Det var forskjellsbehandling. Trynefaktoren talte. Det var blant annet vilkårlig hvem som fikk perm.
- Personalet var mest opptatt med sitt eget.
- Guttene måtte til enhver tid ”passe seg”, dvs unngå å bli tatt i ulydighet.
- Det var vanskelig å forholde seg til informasjon, eller rettere sagt mangel på informasjon. De fikk ikke høre hva som skulle skje, verken når det gjaldt felles aktiviteter eller noe spesielt for dem selv. En dag kunne en elev være borte. Han hadde da blitt utskrevet. Det samme skjedde når det kom inn nye. Plutselig var det en elev de ikke hadde sett tidligere. Det manglet en plan, eller kanskje det skulle herske uvitenhet?
- De få voksne som sa ifra om at ansatte oppførte seg dårlig, fikk sparken.
- Bortsett fra kjøkkenpersonalet var guttene redde for de voksne.
- En 7-åring lå en gang foran kateteret og gråt. Ingen skulle trøste han. Stavne var et ”barnefengsel”, mener eleven som forteller dette. De voksne hadde dem hele tiden under oppsikt. De hindret vennskap og samhold. ”Forholdet til livet utenfor var som forholdet mellom Øst- og Vest-Tyskland før muren ble revet.” Han utviklet seg til et ”institusjonsmenneske”.

Forholdet mellom elevene, og forholdet til biologisk familie og barn utenfor Stavne

Det var ikke vanlig å få besøk på Stavne, og de hadde ikke noe eget besøksrom. Etter at nye elever var kommet i gang på skolen, kunne de i utgangspunktet dra hjem på permisjon. Forutsetningene var at elevene hadde oppført seg skikkelig, og at forholdene hos foreldrene ikke var til hinder for besøk. Noen dro stadig til foreldrene. Noen besøkte dem av og til. Andre dro hjem en sjelden gang – kanskje bare i julen. Atter andre var overhodet ikke hjemme. Noen opplevde at de gjennom årene på Stavne mistet kontakten med familiene sine for ettertiden.

I det daglige var det ingen kommunikasjon med samfunnet utenfor Stavne. De hadde ikke venner i nabolaget. Guttene skammet seg over å være elever ved skolen. De ble flaue når de ble gjenkjent i skolens bil/buss. En gutt sier at han reagerte på en reportasje om skolen i Adresseavisen, fordi den var illustrert med fotos av dem. Bare gjennom speider'n fikk de kontakt med andre barn. Unger utenfor ropte ”Stavne-rampen” etter dem. Når de ble skrevet ut, var det ekkelt hvis klasse-

kamerater fikk vite hvor de kom fra. En gutt forteller at han senere følte seg isolert på Lilleby skole. Han var ”en merket gutt”, fordi han hadde gått på ”rampeskolen”.

Det var ingen fadderordning på Stavne. Det er heller ikke mange som kan si at de fikk venner der som de har holdt forbindelsen med i ettertid. ”Det var ikke rom for nære og gode venner.” Men mens de bodde der, var forholdet mellom elevene i og for seg bra for det store flertallet. Noen var ”hyper”. De kranglet litt. Enkelte var yndet som mobbe-objekter. De kunne bli slått og puffet. Av og til gjorde de opp med en slåsskamp bak uthuset. Imidlertid var det ikke så mye gjeng- eller klikk-mentalitet. De hadde et slags samhold og ”beskyttet hverandre mot personalet”.

8.2.3.2 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

En gutt forteller om en gang han rømte sammen med noen kamerater. De brøt seg inn i hytter og naust for å få tak i mat og overnatte. Etterpå måtte de tilbake for å rydde og vaske etter seg. Hvis de bråkte eller ikke hørte etter på skolen, kom de i skammekroken eller de måtte sitte igjen og gjøre lekser. Ved ulydighet kunne de bli sendt på rommet sitt og fikk ikke være sammen med de andre. Etter rømninger kunne de få husarrest, herunder ble de nektet å dra på permisjon i helgen.

Skolen brukte hyppig reaksjoner i forbindelse med måltidene: Likte ikke elevene maten, fikk de ikke noe annet istedenfor. Den som ikke spiste opp maten, måtte sitte igjen, eller han ble låst inne på rommet sitt og måtte legge seg uten mat. Vaktmesteren la maten på tallerknene deres hvis de ikke forsynte seg selv. Motviljige elever kunne bli ristet og slått eller tvangsført – for eksempel matet med skje. Guttene lærte at de ikke kunne komme unna dette, så de skylte ned mat med vann. Det skjedde flere ganger at gutter spydde etter tvangsføring. Den som laget uro ved bordet, risikerte å bli ”rusket til”, få en ”ørtæv” eller bli kastet i skobua. De skulle overhodet ikke prate ved bordet. Gjorde de det, ble de fiket til mens de andre så på. Én gutt forteller om det aller første kveldsmåltidet: De fikk stekt lever, noe han ikke tålte og nektet å spise. Da slo lærer KK ham med flathånden. En annen gutt sier at styreren grep inn en gang, da en lærer hadde gått for langt. Det var aftens, og gutten orket ikke å spise opp maten. Så ble han kl 3 om natten hentet på rommet og plassert i kjelleren for å sage ved. Der ble han holdt helt frem til frokost. Majoriteten av guttene opplevde måltidene som en psykisk påkjenning.

Vedarbeid var en vanlig straff. Det ble benyttet når gutter var urolige i klasserommet, hvis lærerne ikke var fornøyd med innsatsen, når guttene ikke oppførte seg som forventet i spisesalen, hvis de røykte tobakk, når de hadde rømt osv.

Alle 20 elever fra perioden forteller om utstrakt bruk av vold, både i skoletiden, ved måltidene og i fritiden.

Guttene legger ikke skjul på at flere elever var ”hyper”, og at de kunne være svært urolige. Noen beskriver det slik at det alltid var bråk og rampestreker i klasserommet. Dagen lang var det knuffing og slåssing. Guttene tirret hverandre og de voksne, fysisk og verbalt. Men lærere og miljøarbeidere var også irritable og raske til å ta igjen, med ord og fysisk makt. Dette skjedde dels for å stagge guttene, dels i oppdragelsesøyemed, men også fordi *de likte å gjøre det*, sier elever. Lærerne ga ørefiker, lugget, og slo med linjalen eller pekestokken.

Nedenfor er elevene nummerert i kronologisk rekkefølge, etter når i perioden de bodde på Stavne. De formler eksempler på avstraffelser:

Gutt 1 – en 12-åring - var elev i 1958/1959, og opplevde skiftet fra styrer 3 til styrer 4. Han forteller: Ved mottakelsen på Stavne fikk han en orientering om hvordan reglementet var. I virkeligheten var det annerledes. Det var bare bagateller som skulle til før det ble en reaksjon. Så mange fysiske avstraffelser forekom ikke, men de kunne bli nektet mat, de fikk ikke ta imot besøk og permisjoner ble inndratt. Dette opplevde han flere ganger. Personalet fant ofte på noe som medførte represalier og straff, blant annet at guttene ikke hadde gjort god nok jobb. Det var veldig nedverdiggende når de ansatte befalte guttene til å dra ned buksene, for å vise om de hadde ”brun stripe” i trusa. Dersom de hadde det, kunne de bli nektet mat. Noe annet som også var vondt og plagsomt, var når de eldste guttene lo av de yngre og nye på Stavne. Lærerne var klar over det, men lot det skje. Det gikk ikke lang tid før han rømte hjem. Det resulterte i at uniformert politi hentet ham, noe foreldrene syntes var kjedelig i forhold til naboer. Gutten ble lei seg, fikk dårlig samvittighet og rømte ikke hjem flere ganger.

Gutt 2 hadde på forhånd hørt at Stavne ble kalt tvangsskole, trolskole og blåskole. Og slik var det. Hele dagen besto av strenge rutiner, gjennomført med tilsyn og overvåking. Å forlate området medførte straff. En gang han nektet å utføre vedarbeid, ble han innelåst i vedbua. En annen gang løftet lærer NN ham etter ørene, fiket til ham og ristet ham kraftig, slik at han fikk blåmerker på armen. Egentlig var han en ganske snill og tilbakeholden gutt. Han ønsket ikke å komme i konflikt med noen, og det var nok en årsak til at han ikke fikk så mye fysisk avstraffelse selv.

Gutt 3 forteller at ulydighet førte til ørefiker og spark. Det samme skjedde ved bråk mellom guttene. Lærer 1 og lærer NN var hissige og aggressive. De slo for den minste ting. – En gang gutt 3 hadde rømt, ble han sittende sammen med styreren inne i skolestua. Styreren var veldig sint og slo med nøkkelknippet i bordplata. Gutten ble redd. Han trakk hånden til seg og nøkkelknippet traff håndleddet med stor kraft. Det ble et hull og han blødde kraftig, men han fikk ingen legebehandling. Det var nok et uhell. Styreren ba om unnskyldning, men sa samtidig at gutten måtte fortelle at han hadde skåret seg. Etter dette ble styreren greiere, men hendelsen skapte utrygghet. Gutt 3 var liten og sped, og han ønsket å forholde seg til reglementet.

Gutt 4 sier at guttene sloss mye, og det likte han ikke. For å være trygg, prøvde han å få kontakt med eldre gutter. Han ble venn med en 16-åring som ble hans ”bodyguard”. I hans tid var det to gjenger på Stavne. Når anledningen bød seg og de ansatte var borte, var det ofte slåsskamper mellom gjengene inne på stua. Ingen torde sladre til styreren, fordi de var redde for ham. Elvene laget mye bråk i skoletimene. Lærerne reagerte med å klype og slå. De slo med pekestokk og linjal. Også styreren underviste. Han pleide å slå gutt 4 i hodet med en bok når han ikke klarte å lese. Styreren forsto ikke at gutt 4 hadde dysleksi. Lærer 1 var meget hissige. Gutten har mistanke om at lærer 1 ble ansatt på Stavne fordi han var sprinter og kunne løpe etter elever som forsøkte å rømme. Gutt 4 var med på en idrettsdag på Lerkendal. Han hadde ikke lyst til å delta i øvelsene, og dermed ble han slått ned av lærer 1. Vaktmesteren var ekkel og fæl. De fikk ørefiker av ham for den minste ting, for eksempel hvis de gned poteten i sausen. Det hørte med til hverdagen at de ble slått, klapset til, fikk ørefiker, ble lugget eller pålagt husarrest.

Gutt 5 var livredd for lærer 1, som var oppfarende og irriterende. En gang ville han sparke gutten i baken, men fordi gutten var så liten, traff han ryggen i stedet. Lærer 1 var speiderleder og mye greiere når han hadde den funksjonen. Hele personalet ga dem ørefiker og ristet dem ved regelbrudd. En del av reaksjonene var nok fortjent. – Elevene på Stavne skulle normalt få reise hjem annenhver helg. Ved ukesslutt fikk de opplest karakterer som var basert på oppførsel og arbeidsinnsats de to siste ukene. Hvis karakteren var for dårlig, fikk de ikke dra hjem. Da han var hjemme på sin første permisjon, gråt han. Moren fortalte det til styreren. Det førte til at det gikk mange uker før han fikk neste permisjon.

Gutt 6 sier det forekom at styreren tok ulydige gutter i øret for å markere at han mente alvor. Både styreren og lærer KK var myndige. Lærer KK kunne demonstrere hvem som bestemte i klasserommet, ved å sette de ”umulige” under kateteret. Dette var nedverdiggende – lite tøft. Derfor oppførte de aller fleste seg skikkelig. Gutt 6 var litt rappkjefet, og en gang ”sprakk” det for læreren, noe som førte til en lusing. Da løp gutten fra skolen. Læreren ba om unnskyldning etterpå, og det førte til at de fikk respekt for hverandre. For øvrig kan ikke denne gutten huske at han eller andre fikk korpor-

lig straff ut over å bli tatt i øret eller ”satt på plass på en grei måte”. Når noen måtte legge seg uten mat fordi de hadde gjort noe galt, var det ikke uvanlig at kjøkkenpersonalet kom opp med en brødskive eller to, så de slapp å legge seg på tom mage.

Gutt 7 syntes at de voksne var veldig strenge. Hvis elevene gjorde noe galt, slo læreren dem over fingrene med linjalen eller ga dem juling. Han rømte mange ganger, og det ble også gjengjeldt med juling. I sin fortvilelse over miljøet på Stavne, løp han en gang etter gymnastikklæreren med en høygaffel. Han løp 4 - 5 ganger rundt idrettsbanen, mens de andre barna heiet. Så ble han utvist og sendt til Ekne offentlige skole.

Gutt 8 fremhever lærer 1 som voldelig. Han ga ørefiker og spark hvis de ikke hørte etter. Han opplevde det som krenkende at han ble kjeftet på i andres nærvær. Hvis de rømte, fikk de ris – dvs at de ble slått på baken utenpå klærne. Etterpå ble de stengt inne. Lærer 1 var en hissigpropp, men også Vaktmesteren hadde ”kort lunte”. Elevene ble sparket. Lærer KK satte dem i skammekroken. Han husker at en sengevæter tisset seg ut i soveposen, da de var på tur. Så ble posen hengt opp i et tre, og gutten ble latterliggjort, både av lærerne og de andre elevene.

Gutt 9 lærte seg etter hvert hvordan han kunne minske smertene ved ørefiker. Han var med i bevegelsen, slik at det gjorde mindre vondt enn lærerne trodde. En gang fikk han beskjed om å brenne rask i en forbrenningsovn. Etterpå luktet det røyk av ham. Han ble beskyldt for å ha røykt tobakk, og fikk som straff beskjed om å gå i vedboden og sage ved. En annen gang, under en hyttetur til Selbu, hadde en gutt gjort noe småtterier som læreren mislikte. Så ble han kommandert til å ta av seg klærne og stille seg midt i rommet. Alle guttene måtte gå i ring rundt gutten og sparke ham i baken. Deretter gjorde læreren det samme. En gang kom gutt 9 i unåde hos styreren. Styreren tvang ham til å kle av seg, og så ble han kastet ut i snøen. Styreren var stadig etter ham. Men alle lærerne/ansatte bedrev avstraffelser og overgrep. - En jul ble en selsom opplevelse. Foreldrene ble innbudt til juleselskap. Gutt 9 fikk besøk av både moren og en onkel. De hadde pakker, spiste kaker og det var latter og moro. Men etter at foreldrene hadde dratt hjem, fikk alle elevene beskjed om å gå på rommene sine som straff for at de hadde ledd og pratet for mye om det som skjedde på Stavne.

Gutt 10 var sengevæter. Lærerne bekjentgjorde at han måtte ha plastikk under lakenet. Dette følte seg vondt. Lærerne kunngjorde i alles påhør når han hadde tisset på seg, dag eller natt. Dette førte til at han ble mobbet og kalt ”Pæss-guten”. Gutten var litt aggressiv. Det medførte at han ble slått, lugget og kløpet, både av lærerne og de større guttene. Lærer NN dro ham etter føttene

nedover trappen fra 2. til 1. etasje. Han ble fullstendig mørbanket og gikk til styreren og ba om permisjon. Styreren ville vite hvorfor. Han fortalte hva lærer NN hadde gjort, og at han hadde til hensikt å anmelde forholdet. Det skulle han ikke ha sagt, for da fikk han seg en skikkelig ”flyvetur”, og ble deretter sendt på rommet.

Gutt 11 var bare 7 - 8 år og en av de yngste, da han kom til Stavne. Han fikk straks klar beskjed om å følge reglementet. Gjorde han ikke det, kunne han vente seg straff. Han var redd hele tiden, både for de største elevene og for personalet. Mye av dagen ble brukt til praktisk arbeid. Den som jobbet lite med skolefagene kunne få straffarbeid, og på den måten fikk de enda mindre undervisning. Spesielt Vaktmesteren og lærer NN ga juling. Juling besto ikke i direkte slag med neven; de ble slått med stokker på ryggen og føttene. Og de ble dratt etter håret eller ”slenget i veggen”. Noe av det verste var at flere voksne straffet eleven for samme forseelse. Ettersom ikke alle var på vakt samtidig, kunne de gi juling for rømning, etter hvert som de kom på jobb. På den måten ble en aldri ferdig med avstraffelsene. - Om vinteren hadde de stor og tung oppakning når de var på turer. Hvis de ikke gikk fort nok, kunne de bli slått og stukket med skistaven av personalet. - Siden det var stor aldersspredning, oppsto det gjenger. Det ble et hierarki, hvor det gikk verst utover de yngste.

Gutt 12 husker en gang som han ble satt til å snu plassen. Han ble sliten, tok en pause og lente seg til spaden. Da kom lærer NN og sparket ham hardt i baken, slik at han fôr over spaden og havnet i bakken. - En annen gang var noen på tur med nybilen til NN. De skulle til hytta hans i Mostadmarka. NN hadde på seg 17. maddressen. En gutt ble bilsyk og kastet opp i bilen, også på dressen til NN. NN ble sint, tok med seg gutten ut og ned til en bekk, der han ble dukket flere ganger. De vanligste straffene var verbal psykisk trakassering, lugging, samt slag med linjal og pekestokk.

Gutt 13 forteller at lærer KK lugget når de ikke fulgte med i timene hennes. Gutten ble flere ganger stengt inne i vedboden. Der var det mørkt. Lærerne skremte ham med at det romsterte tusseladder der. Alle elever var redde for Vaktmesteren. Når de var med ham på hytteturer i Selbu, presset han dem til å gå fortere ved å stikke dem med skistavene. Han brukte mye kjeft. En gang hadde noen gutter rømt fra hytta og tatt med seg skoene til gutt 13. Han fikk ikke andre sko i stedet, men ble straffet med at han måtte gå barfot omtrent 15 km tilbake. Både Vaktmesteren og de andre lærerne sjikanerte ham; sa at han var umulig, ikke kunne noen ting, og at det ikke var håp for ham. Ellers husker han at lærer NN en gang hengte en gutt opp på en spiker og lot ham bli hengende.

Gutt 14 forteller om et år med mye slag, spark og annen juling. Ingenting skulle til for å få straff. De ble rutinemessig satt til arbeid som snømåking og skogsarbeid. Det siste var hardt. Lærer NN slo ungene når han ikke var fornøyd med arbeidsinnsatsen. Generelt sett var den fysiske avstraffelsen uforutsigbar. Det var ikke alltid guttene visste hvorfor de fikk straff. Det kunne være nok at de smilte og lo, eller hadde kontakt med andre elever. Gutt 14 ble mishandlet av fire voksne. For det første av styreren. Han husker spesielt en episode ved bussholdeplassen i Selbu, da styreren plutselig sparket ham ned. Han hadde en følelse av at det var fordi han smilte. Også lærer KK mishandlet ham. En gang slo hun så hardt at han gikk rett i gulvet og mistet pusten. Mesteparten av volden ble utført av lærer NN. Gutten ble tatt med på rommet av NN, slått og sparket der, samtidig som NN var stygg i munnen og sa negative ting om moren hans. Lærer NN kunne kalle ham skittunge og horeunge. Det gikk ikke en dag uten at lærer NN slo og mishandlet elever i et av naborommene. En kunne høre slagene og ungene som skrek. Vaktmesteren var den fjerde som mishandlet dem. Han kunne både sparke og slå hvis gutt 14 gikk for tregt over skolegården. Gutten gjorde seg ”usynlig” på skolen. Han torde ikke si noe eller være seg selv, for derved å risikere å bli slått. Å få inndratt helgepermen var egentlig den verste straffen. Det å komme hjem var den eneste muligheten til å slippe unna en liten stund. Helgepermer ble etter hvert uforutsigbare. For øvrig unnlot de ansatte å gripe inn når gutt 14 ble mobbet av andre elever.

Gutt 15 hadde et spesielt dårlig forhold til Vaktmesteren. En gang han hadde rømt og kom tilbake, ble han sparket ned en trapp og ble liggende på gulvet. I fallet slo han nesen, så den sprakk. Riktignok hadde han vært ufin og stygg i munnen overfor Vaktmesteren, men reaksjonen sto ikke i forhold til det han fortjente. Skadene i nesen førte til varig nedsatt luktesans. Lege ble ikke kontaktet.

Gutt 16 nevner en episode: En gang ble en gutt kastet gjennom en glassdør i 1. etasje av en lærer. De andre guttene fikk imidlertid beskjed fra læreren om at gutten selv hadde sprunget gjennom glassdøren. Gutten ble hentet med ambulanse. De voksne var tøffere mot de eldre guttene enn mot de yngre. Gutt 16 var veldig redd for lærerne, og han ble stille og prøvde å gjøre seg ”usynlig”. Det var ikke mye tull med ham, men likevel fikk han straff. Han husker en gang i forbindelse med salmesang, at han og en annen gutt ble låst inne i vedkjelleren. Det var mye støv der og han ble kvalm og kastet opp. Særlig i sløydsalen var det vold. Vaktmesteren kløp dem. En gang sparket han en liten gutt. Både lærer NN og Vaktmesteren kunne reagere med slag, ørefiker og utkastelse i sløydtime.

Gutt 17 forteller at når de kom tilbake fra rømning, ble de innlåst på rommet. Da kunne han høre hvordan Vaktmesteren listet seg nedover gangen, låste seg inn på rømlingenes rom og ga dem bank etter tur. Han slo dem over hele kroppen. - En gang gutt 17 gikk på kjøkkenet og ba om hostesaft, fikk han lunken melk i stedet for. Den ville han ikke ha. Så ble han tatt med ned i kjelleren, fikk juling og ble presset til å tømme kruset. Vold hørte med til dagsorden. Flere ganger i uken ble barna slått. Lærer NN og Vaktmesteren rappet dem på ryggen med pekestaven. De ble kløpet og slått på fingrene med nøkleknipper. Det viktige ble hele tiden ”å passe seg”, dvs å unngå å bli tatt i ulydighet etc. Det var aldri belønning hvis noe var bra, bare straff for det som var dårlig. - En gang de var på hyttetur i Selbu, tisset en annen gutt seg ut. Som straff måtte han gå ut og stå i snøen i kulda. Gutt 17 opplevde selv problemene med å være sengevæter – det var han helt til 13-årsalderen. - En gang fant han en 5-kroning da han klippet plenen rundt styrerboligen. Ett av styrerens barn sladret, og han fikk en overhaling av lærer KK.

Gutt 18 forteller at de ble innlåst på rommet sitt når de skulle legge seg om kvelden. Dersom de skulle på do, måtte de trampe i gulvet for å bli låst ut. Da var det vanlig å få skjenn, og også kroppslig avstraffelse, for at de hadde forstyrret vakten. Skolens reglement var tuftet på streng disiplin, tilnærmet militær. De som brøt reglene, risikerte klyping, lugging og slåing. I skoletimene var det ikke rom for å spørre om ting. Gjorde de det, kunne de få juling. - En gang holdt fire voksne ham fast i tannlegestolen. De skulle tvinge ham til å åpne munnen. Etter dette ble tannlegeskrekken bare verre. - Når han ikke vendte tilbake etter permisjoner, ble han hentet av politiet og barnevernet. Juling og innelåsing var vanlige reaksjoner. En gang ble han borte en hel uke etter en permisjon. Da han kom tilbake, måtte han i kjelleren sammen med styreren. Han ble tatt i nakken og kjente at grepet ble hardere og hardere. Så rev styreren klærne av ham og brukte dem til å slå med. Han ble slått over hele kroppen og hadde det veldig vondt. Det ble arr og merker. - Den mest voldelige var Vaktmesteren. ”All hans berøring medførte smerte.” Han var en stor og kraftig kar, var også veldig streng og tok ikke noe for å gi avstraffelse. Alle på skolen var klar over volden, og hvem som utførte dem. Men ingen grep inn. Det var total mangel på empati og omsorg. Brutalitet ble brukt til å skape respekt og anerkjennelse.

Gutt 19 forteller: Reglementet på Stavne ble overlevert muntlig til elevene. Hvis de brøt reglene, ble de ofte løftet etter ørene og ristet. Vaktmesteren ga ørefiker og kløp guttene i baken. En gang foreldrene hans hadde vært på besøk med familiens schæferhund, hoppet hunden glad opp og slikket gutt 19 i ansiktet. Neste dag

tok lærer NN tak i ham og slengte ham i veggen. Han sa, mens hele klassen hørte på, at han syntes det var ufyselig å se en hund gjøre noe sånt. Gutt 19 oppfattet det som en antydning om et unormalt forhold mellom ham og hunden. En annen gang hadde faren fulgt ham tilbake etter en permisjon. Vaktmesteren møtte dem og var hyggelig så lenge faren var der. Men da faren gikk, endevendte Vaktmesteren rommet hans for å lete etter tobakk. Han fant ingen ting, men gutten fikk ingen unnskyldning, bare jobben med å rydde opp etterpå. "Ørtæver" og risting foregikk som regel i det skjulte.

Gutt 20 opplevde at han kom til "trollskolen" og var stadig redd for de eldre guttene. Han lærte at han måtte være hard selv, måtte ta igjen. Slik ble han "en jævel etter hvert" - "en hard negl". De store guttene var slemme mot de små. Lærer 3 kunne nok også bruke makt, men da hadde han en grunn til det. Han unnskyldte seg etterpå og brukte ikke makt av lyst. Lærer 3 interesserte seg for gutt 20s ve og vel, også etter at han flyttet ut fra Stavne. De andre lærerne var stort sett "jævlige". En som var lærer og nattevakt en tid var "en stor bamse" og "en voldsutøver uten like". Han pleide å si: "Nå skal du få behandling". Det verste var når denne læreren tok tak i ørene hans og løftet ham opp etter hodet. Gutten ble kvalm og mistet pusten. Når gutt 20 fortalte om volden til Vaktmesteren, bare flirte han. Kokka sa at hun ikke kunne gjøre noe. Styreren var grei i begynnelsen, men etter hvert viste han maktsyke. Det var som om styrerparet "eide" Stavne. Flere ganger slo styreren med flat hånd eller dyttet gutt 20. Lærer NN slo med pekestokken over fingrene og nakken. Vaktmesteren kløp dem på en ekkel måte i baken, og han mobbet dem. Elevene mobbet hverandre også, brukte kalleord som "dust" og "idiot". Dessuten slo de. Husarrest ble mye brukt som straff. Men når de ble låst inne, hoppet de ofte ut av vinduet og stakk av.

8.2.3.3 Seksuelle overgrep

Tre av elevene fra første halvdel av perioden, sier at de ikke ble utsatt for seksuelle overgrep, verken fra de ansatte eller de andre guttene. De vet heller ikke om at andre elever ble utsatt for overgrep eller annen seksuell trakassering.

Gutt 1 forklarer at det som gjør mest vondt når han tenker på Stavne, er de seksuelle overgrepene. Flere av lærerne foregrep seg på barna, men spesielt én. Det foregikk om kvelden og natten. Det tok ikke lang tid fra han selv flyttet inn, før læreren satte seg på sengekanten og skulle "trøste". Han ble da befølt på magen og ned mot skrittet, og læreren prøvde etter hvert å onanere gutten. Læreren ville at eleven også skulle onanere ham. Gutten var 12 - 13 år. Overgrepene gjentok seg 2 - 3 ganger i uken; hver gang læreren hadde vakt. Gutten som for-

teller dette, tror at også andre elever opplevde det, men ingen snakket om det. Ingen torde å si noe, fordi de regnet med ikke å bli trodd. Det utløste redsel og angst. Enkelte tisset på seg, mens de lå og ventet på hvem som skulle bli utsatt for neste overgrep.

Gutten forteller at noen elever ble tatt med ut fra sovesalen; det gjaldt også ham selv en gang. Han ble da forsøkt voldtatt bakfra. Fordi han var så redd, strammet han både muskler og lår, slik at læreren ikke klarte å trenge inn i ham, men han kjente det rant nedover lårene. Han lot det skje i stillhet. Hendelsen har fulgt ham som et mareritt senere i livet. Først da forholdene omkring barnehjem i Bergen kom opp for 8 - 10 år siden, klarte han å fortelle sin kone om opplevelsene. Det forsterket problemene hans, både følelsesmessig og seksuelt.

Gutt 3 hørte at det kunne foregå seksuelle handlinger mellom de eldste guttene. Om det var frivillig eller overgrep, kjenner han ikke til. Han hørte aldri at noen av de ansatte hadde foregripet seg på guttene.

Gutt 4 kom til Stavne da han var 10-11 år. Kort tid etter ble han oppsøkt av en medelev på 15-16 år som sa: "Du er min, og du gjør alt det jeg sier, ellers skal jeg banke deg." Han ble bedt opp på rommet til gutten og kysset så hardt og intenst at han ikke fikk puste. Han rett og slett svimte av. Den andre gutten var meget kåt og hissig, tok buksene av ham og begynte å kysse ham nedentil, onanere og beføle ham. En gang ble de overrasket av Vaktmesteren, som ble sint. Han truet med å rapportere dem til styreren, hvis de ikke sluttet. Gutt 4 tror at det var et forhold mellom Vaktmesteren og den eldre gutten. Denne sluttet ikke med sine handlinger overfor ham. En gang ble han forsøkt voldtatt. Den eldre dro buksene av ham og forsøkte å trenge penis inn i anus. Gutten følte smerte og skrek. En ansatt kom inn og spurte: "Er han slem med deg?" Han torde ikke si ifra. Disse overgrepene foregikk jevnlig et halvt års tid og han syntes det var "et helvete". Videre forteller gutten at lærer KK pleide å lukte i munnen på dem etter at de hadde stilt seg opp i pyjamas og sto i geledd. Hun sjekket om de hadde pusset tennene. Det gikk rykter om at hun "holdt på med guttene".

Gutt 6 syntes at lærer KK var en "pen dame". Hun spilte noe på dette overfor de eldste guttene og kunne terge dem ved å vise legger og lår. Hun kom også inn for å se til at de dusjet og vasket seg skikkelig, men han registrerte ikke at hun foretok seg noe annet.

Gutt 7 var bare opptatt av én ting: Å komme seg bort fra Stavne. Han rømte mange ganger og ble kjent med en gammel homofil mann i Ila, som ga ham alkohol og tobakk og deretter utnyttet ham seksuelt. Han søkte

tilflukt og overnattet hos mannen mange ganger, istedenfor å dra hjem til foreldrene, for der endte det bare med juling. En gang gutt 7 ble syk på Stavne, fikk han beskjed om at tempen skulle tas. Inne på et mørkt rom var det en voksen som klinte noe i baken hans. Så ble han voldtatt. Mannen trengte inn i ham. Det gjorde veldig vondt etterpå. Den gangen forsto han ikke helt hva som skjedde. Han ble misbrukt flere ganger av en eller flere av de voksne. Han husker ikke navn eller ansikt på dem. Han tror også at andre gutter ble seksuelt misbrukt, men vet det ikke sikkert. Det var tabu å snakke om seksuelle overgrep, enten det foregikk på Stavne eller utenfor.

Gutt 9 husker at han fikk en kommentar av legen om at han hadde en fin og trenet kropp. Til det svarte han: "Det får en, når en stadig graver grøfter og sloss med lærerne." Gutten bodde på Stavne fra han var 8 til han var 14 år. Han fremhever to personer. Den ene var Vaktmesteren. Han kom og ønsket å kose – gi ham klem og stikke hånden ned i buksa for å onanere gutten. Han ga også uttrykk for at han ønsket at gutten skulle onanere ham, men det nektet gutten. Han husker en episode fra Grønndlia. Han hadde laget en flåte og var ute på vannet. Så måtte han på land, på do, og satte seg ned i buskene. Da han var ferdig med det, hørte han at noen sto bak ham. Det var Vaktmesteren som sto og onanerte. Han sa: "La det bli mellom oss". Den personen som gikk lengst, var lærer KK. Lærer KK la sin elsk på ham. Når han skulle legge seg om kvelden, var det ikke sjelden at hun ga ham en klem. Etter hvert begynte hun å kysse også. Han reagerte, og da kom hun tilbake og ba om tilgivelse. En kveld hadde han en ny pyjamas på seg. Lærer KK ble oppmerksom på pyjamasen og ville kjenne på stoffet. Hun befølte gutt 9 på ryggen, på magen og ned mot skrittet. Han spurte: "Går du ikke litt for langt, nå?" Da trakk hun seg tilbake. Om sommeren likte han å sole seg, gjerne ved klessnora. En sommerdag lå han der. Da kom lærer KK, kledd i skjørt. Etter at de hadde småpratet litt, stilte hun seg slik at han så rett opp i skjørtene hennes, og hun kom med en slibrig bemerkning. Også i skoletiden lokket hun ham ned i kjelleren for å vise seg frem og beføle ham. En gang han dusjet etter trening, kom hun inn og gjorde seksuelle tilnærmelser. Gutt 9 tror at han ble spesielt utsatt for lærer KK, men har mistanke om at andre hadde lignende opplevelser. Det ble aldri snakket om det.

Gutt 10 forteller at han en gang satt på do og onanerte. Han ble oppdaget av en gutt og tvunget til å onanere vedkommende. Videre forteller han at i helgene, da mange var på permisjon, fikk de eldste guttene ofte ligge sammen med de yngste. Det førte til at de eldste tvang de yngre til å onanere dem. Han selv ble aldri utsatt for

voldtektsforsøk.

Gutt 11 bekrefter at det foregikk seksuelle overgrep mot elevene. Han nevner spesielt Vaktmesteren, som gjerne ville at elevene skulle sitte på fanget. Da prøvde han å beføle dem. Han brukte sønnen sin for å komme inn på elevene. Det hendte at de overnattet hos sønnen. Da gjorde Vaktmesteren seksuelle tilnærmelser, befølte elevene. Han overnattet én gang hos denne sønnen og opplevde det. Han våget ikke å si nei, men etter den gangen unngikk han å være alene med Vaktmesteren. Andre elever var nok lettere å presse. De "stilte opp" og fikk godterier og andre goder, ved å ha kontakt med Vaktmesterens sønn. Gutt 11 husker også at styreren og lærer KK "var svært opptatt av og aktivt med i dusjing". Han syntes at de oppførte seg annerledes enn vanlige foreldre i forbindelse med barns dusjing. Han unngikk også å være alene med lærer KK.

Gutt 12 sier at det ikke ble snakket om seksuelle overgrep, men han er temmelig sikker på at det forekom. Selv ble han tvunget til å onanere en eldre gutt. Det skjedde flere ganger. Han opplevde også en rar episode med lærer KK. Opptakten var at gutten var kastet på gangen under en skoletime. Han gråt. Så kom lærer KK ut og ville godsnakke med han. Det gjorde hun mens hun strøk ham over penis, utenpå buksene. Selv om dette var en merkelig form for trøst, sluttet han å gråte.

Gutt 13 delte i starten rom med en som var litt eldre. Allerede første natten kastet denne gutten seg over ham, og tok dyna over ham. Han ble veldig redd og fortalte det til nattevakten, men denne flirte bare. Likevel ble han flyttet til et annet rom etterpå. Gutt 13 opplevde aldri selv seksuelle overgrep fra personalets side eller fra medelever. Han har heller ikke hørt om at medelever ble overfalt. Han delte av og til seng med den nye romkameraten sin, men ser dette mer som et ønske om kontakt og trøst, og ikke som en form for seksuell kontakt. Imidlertid husker han at da han var 11 - 12 år fikk han rundjuling av Vaktmesteren fordi han befølte og utforsket seg selv. Han ble "kastet i veggen". Det var litt påfallende at den samme Vaktmesteren kunne komme inn og se på guttene mens de dusjet. Han reagerte også på lærer KK som ofte var med i dusjen. Ved én anledning tok hun på kjønnsorganet til en annen gutt for å få ham til å dusje. Han syntes hun gikk unødvendig utfordrende kledd og har inntrykk av at hun blottet seg for elevene.

Gutt 14 husker ikke at noen av de mannlige voksne forgrep seg seksuelt eller gjorde tilnærmelser overfor ham, men han hørte om slike forhold til andre elever. Lærer KK kunne dra guttene inntil seg, og gni underlivet sitt mot kroppene deres. Hun pleide å se på mens de dusjet, og det syntes han var svært ubehagelig.

Gutt 15 forteller at lærer KK var kjent for at hun kom inn i dusjen og var meget velvillig med å hjelpe guttene til å vaske seg. Når hun hadde vakt, var det ikke sjelden at hun stakk hånden under dyna og befølte guttene. Ut over dette hørte han aldri at noen ble misbrukt seksuelt, verken av medelever eller ansatte.

Gutt 16 ble utsatt for alvorlige seksuelle overgrep fra en annen gutt på Stavne. Han ble truet med juling hvis han sladret eller ikke ville være med på dette. Det skjedde på rommet hans. Gutt 16 vet ikke om andre så eller forsto hva som skjedde. Han vet heller ikke om andre gutter ble utnyttet. Selv fikk han store problemer senere i livet på grunn av overgrepene. Andre gutter snakket om at lærer KK var inne på rommet hos de største. Det foregikk angivelig noe intimt mellom dem. Når hun hadde nattevakt, stakk hun hånden under dyna til guttene. Hun vasket dem også og tok på dem fysisk under dusjingen. Det gjorde aldri de andre voksne.

Gutt 17 svarer på spørsmål om seksuelle overgrep, at lærer KK var pågående. Hun troppet opp når de store guttene dusjet, så på dem når de var nakne og demonstrerte på kroppene deres hvordan de skulle vaske seg skikkelig. Hun kunne klenge seg på guttene og presse underlivet sitt mot deres underliv. Hun gikk altfor langt, og var særlig opptatt av en gutt som var kommet lenger enn de øvrige i puberteten. Han var godt kjønnsmessig utrustet. Hun oppsøkte ham på soverommet. Ellers vet han ikke noe om seksuelle overgrep og tilnærmelser fra de voksne mot barna.

Gutt 18 ble ikke utsatt for seksuell mishandling, men han har hørt at lærer KK var svært interessert i gutter, og at hun stadig troppet opp når det var dusjing. Det sies også at hun gikk lengre enn bare å titte, men det regner han med at andre vil fortelle om.

Gutt 19 husker at Vaktmesteren og lærer KK ofte var til stede under dusjing. Han har hørt rykter om seksuelle overgrep fra deres side mot elevene. Selv opplevde han beføling når han vasket seg/såpet seg inn. Inntrykket hans var at disse to voksne likte å se guttene nakne. - De eldste elevene var sjefer og hadde makt over de yngste. De eldste presset de yngste til å bli med på rommene sine for å onanere sammen med dem. Han vet om flere tilfeller. Det skjedde uten bruk av vold. Han vet ikke om noen våget å si ifra. Han våget ikke det selv. Flere av de voksne bodde på skolen – Vaktmesteren, lærer NN, KK og styreren – men han hadde inntrykk av at de helst var inne hos seg selv og overlot til de eldre elevene å holde oppsyn med de yngste på kveldstid.

Gutt 20 mener at lærer KK i dag ville ha blitt karakterisert som pedofil. Hun fulgte etter guttene når de

dusjet og demonstrerte på dem hvordan de skulle vaske seg i skrittet/på kjønnsorganene. Han syntes det var ubehagelig og ble stiv i hele kroppen når hun holdt på slik. Hun var sexfiksert, og det var smårollinger hun hadde med å gjøre. Ellers kunne hun både lugge, slå og klype dem. Vaktmesteren kløp dem på en ekkel måte i baken. Også han virket sexfiksert, men han ”gikk ikke lenger” med dem. Derimot opplevde gutt 20 at de eldre guttene utnyttet ham seksuelt. Det kunne skje inne eller ute i skogen, både på Stavne og under hytteturer i Selbu. Guttene kunne kreve at han kledde av seg og onanerte både seg selv og dem. Han ble også tvunget til å sugе kjønnsorganene deres. Gutt 20 var redd for dem og torde ikke gjøre annet enn det han ble kommandert til. Guttene snakket ikke om dette seg imellom, men han mener han har hørt at i hvert fall én annen beboer ble utsatt for det samme.

8.2.4 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger : 1959 – 1973

Dette var en periode med økonomisk vekst og fremgang i samfunnet. Ungdomsopprørene i Mellom-Europa forplantet seg ikke til Norge før på 1970-tallet. Men forskning og fokus på barn og ungdoms levevilkår var i løpende utvikling i hele perioden. Stavne ble ledet av styrer 4 i disse 14 årene. Han var på den ene side opptatt av at barna trengte behandling og hadde egne tanker om det, jf møtereferatet fra 24. februar 1959. På den annen side dro han med seg mye av arven fra styrer 3, som han hadde arbeidet sammen med siden 1952.

Elevtallet steg fra 12 til 20 etter at internat B ble tatt i bruk våren 1964. Lærer 1, 2 og 3 fulgte etter hverandre og dekket hele styrerperioden. Det var til enhver tid tre lærere. Lærer NN, lærer KK og Vaktmesteren var ved Stavne det meste av perioden og var de mest sentrale kreftene i skole og miljøarbeid. Andre lærere og miljøarbeidere var innom skolen for kortere tid. Styreren engasjerte seg lite i undervisningen. Han overlot både timene og innholdet til lærerne.

I planen for Stavne var det bestemt: ”Normalt gjelder skolelovens maksimale oppholdstid, 2 år.” Unntak krevde særlige grunner. Utvalget registrerer at 2-årsgrensen for elevene stadig ble brutt. Det var gutter som gikk der i 7 år.

8.2.4.1 Praktisk omsorg

Ankomsten

Guttenes forklaringer tyder på at det manglet en introduksjon av nye elever, både i forhold til voksne, medelever og selve anlegget. Første møte ble tilsynelatende overlatt til tilfeldighetene. Flere gutter hadde traumatiske overganger fra hjem til internat. Det ser ut til å ha vært et dårlig samspill mellom styreren og biologiske foreldre i denne fasen. Ingen tok seg spesielt av nye elever den første tiden. Det er forklart at styreren var

hyggelig så lenge foreldre var til stede. Etterpå skiftet han væremåte.

Soverom og saniterforhold

Det nye internatet ble tatt i bruk, mens det gamle forfalt. Guttene savnet et skap eller en skuff der de kunne låse ned personlige eiendeler. Fellesrommene hadde ikke særlig hjemlig preg. De ble mindre brukt, men guttene så TV der, etter at det kom i 1962.

Klær

Mange hadde med seg elendige klær hjemmefra. Det som de fikk utdelt på Stavne, ble etter hvert av noe bedre kvalitet, men det var enkelt, umoderne og uniformspreget. Utenfor Stavne ble klesbevisstheten gradvis vekket. Stavnegutter skammet seg over antrekket; herunder poplinfrakker og arbeidstøy/billig dongery. Utvalget sitter med det inntrykk at Stavne sto tilbake for barnehjemmene i byen med hensyn til klær og utstyr.

Legetilsyn mv

Terskelen for å kontakte lege var fortsatt meget høy. Holdningen var at skolens folk skulle ordne opp selv, så langt som de fant det forsvarlig, enten de var på skolen eller på hytteturer. Vanlige hjem ville nok raskere ha konsultert lege ved uhell og sykdom, ut fra det guttene forteller. En fast lege for Stavne har ikke utvalget hørt om før i siste del av perioden.

Mat og måltider

Stavne la fortsatt vekt på en næringsrik kost. Både voksne og barn har gitt uttrykk for at middagsmaten var ”både og”. Barna hadde åpenbart problemer med å like enkelte tradisjonelle norske retter – såkalt sunn bondekost, som kunne virke kraftig og uvant. Dessuten ble det servert mye fisk. Utvalget forstår det som at maten var variert og med vanlig kvalitet, men de voksne skapte uvilje og aversjoner ved sin opptreden i spisesalen. Gjennom måltidene skulle de lære guttene folkeskikk. Gode bordvaner hører med til oppdragelsen. Men tvangsføring og annen avstraffelse tok matlysten fra guttene. Det rådet en dyster og voldelig stemning i spisesalen. Styreren, lærerne og miljøarbeiderne burde ha valgt en annen tilnærming til mat og måltider. Det er ikke god nok unnskyldning at 1 - 2 voksne skulle se til 15 - 20 elever.

Undervisningen

I flokken var det elever med atferds- og konsentrasjonsproblemer. Men Stavne var ingen skole for evneveike. Guttene som ble tatt inn skulle intelligensmessig ligge innenfor normalområdet. Styreren hadde lang erfaring med en klasse på 8-10 elever, som de hadde vært to om å undervise i 1950-årene. Han var med på utvidelsen til 20 elever i 1964, og måtte vite hvor skoen trykkes. Dessuten har han forklart at han var opptatt av reformer,

også i undervisningen. Videre var han fornøyd med sin nære kontakt med skolesjefen, og han var stolt av at han skaffet økonomiske midler til skolen. Styreren fikk det kort sagt langt på vei som han selv ville. Samtidig forklarer kollegene at han blandet seg lite i det faglige, og mente at det ikke var så nøye med normalplaner etc. Styreren prioriterte arbeid og sosialisering av guttene. Når elever kom til Stavne, var det først og fremst på grunn av at de hadde læreproblemer i normalskolen. Med et par unntak har 20 elever fortalt at de lærte lite eller ingenting. De ble enda mer akterutseilt i forhold til jevnaldrende som de senere kom tilbake til på hjemskolene sine. Det er betegnende når en elev var bekymret fordi han hadde fått altfor gode karakterer; de dekket over et dårlig undervisningsopplegg. Mange skled ut og fullførte ikke folkeskolen etter årene på Stavne. Akkurat som i spisesalen, viste lærerne en dårlig tilnærming til elevene i skolestua. Og på samme måte som på 1950-tallet var det klart et draw-back at elever med forskjellig alder, utvikling og klassetrinn ble samlet for felles undervisning. Elevene trengte individuell oppfølging.

Styreren hadde ansvaret for elevenes skolegang og fritid. Han tok seg friheter i forhold til overordnede planer og krav til undervisningen. Hans kolleger har reist spørsmål ved valget av medarbeidere. Flere av dem manglet pedagogiske evner. Styreren må kritiseres for dette, og for at han ikke sa tydeligere fra til sine overordnede om at skolen var underbemannet.

Arbeid

Akkurat som forgjengeren satte styreren guttene til arbeidsoppgaver. Det var dels for at de skulle lære av det, dels som straff for uønsket oppførsel. Alle barn bør arbeide noe for å lære, og her mener utvalget at det måtte være et slingringsmonn. Flertallet av guttene på Stavne hadde en uro i seg og et ”overskudd” som det var naturlig at de fikk utløp for. Det var nettopp filosofien ved Stavne – at guttene skulle holdes i aktivitet. Men det ble drevet for langt, både av styrer 3 og styrer 4. Når det gjelder arbeidsoppgavene, var de fortsatt knyttet til kroppsarbeid, men likevel ikke så hardt og med så lange dager som frem til 1958. Hagearbeid og arbeid knyttet til Grønolia var i utgangspunktet nyttig og kreativt. Når det gjelder vedarbeidet, ble det misbrukt av de voksne og skapte avsky hos barna, enten det var som ledd i vanlig arbeid eller som straff. Elevene forteller at det særlig var Vaktmesteren og lærer NN som hadde en hang til vedarbeidet, og som bidro til ubehaget og bråket omkring dette. Styreren burde opplagt ha grepet inn og laget tydeligere retningslinjer – for de ansatte og for barna – om bruk av arbeidsoppgaver, både som sysselsetting og straff.

Fritidsaktiviteter

Det var lite rom for individuell utvikling på Stavne, både

i klasserommet og i fritiden. Gutter i forskjellig alder ble trukket med på de samme aktivitetene, og kollektivt. Til en viss grad var det verdifullt at store og små gutter gjorde ting sammen. De eldre lærte å dra omsorg for de yngre, og de små lærte av de store. Likevel savner utvalget å høre guttene fortelle om leken. Ikke hadde de leker og ikke utviklet de sine egne hobbies. Turer, fotball, skigåing og skøyter, speidertropp; couronne, ludo og TV - det var kort sagt fritidssystemene. Ikke alle gutter liker kollektiv fysisk utfoldelse, og først på tampen av perioden var det noen ganske få som dyrket særinteresser eller fikk gå på kino, to og to. Vaktmesteren og lærer NN, som trakk på årene, var de sentrale miljøarbeiderne og viste liten fantasi med å pense guttene inn på fritidssystemer. Styreren har også erkjent at skolen var dårlig bemannet med miljøarbeidere.

Hytteturer til Selbu

Som foran nevnt var det to kategorier elever – de som likte hytteturene og de som ikke likte dem. Det var verdifullt for skolen å få sin egen hytte i Selbu. Men det var langt å gå dit, både sommers tid og på vinterføre. Og for de fleste guttene ble det et ork at de alltid måtte bære tunge sekker innover til Grønnlia; det være seg soveposer, mat og utstyr, eller materialer. Når guttene arbeidet på Grønnlia – med snekring, grøftegraving, maling og ved, jobbet de på en måte for sitt eget, og det gjorde arbeidet mer meningsfylt. Men i byggetiden opplevde nok gutter at det ble mer arbeid enn lek, og at de arbeidet for elever som kom etter dem selv. Og det å slite for en institusjonshytte blir ikke det samme som å arbeide på en familiehytte som kanskje skal gå videre i generasjoner. Likevel, for kanskje halvparten av guttenes vedkommende hadde de sine fineste stunder på Grønnlia, og på Liavollen hvor voksne og barn var samlet for å bli kjent med hverandre en uke på høstparten. Hyttebøkene, som riktignok er skrevet av de voksne, vitner om våte klær og snaue matbeholdninger, men også om mange artige konkurranser i langrenn, hopp og slalom; om grilling av fisk og hvalbiff på leirbålet, om bading og padling på flåter. Det er imidlertid betegnende at når Vaktmesteren, lærer NN og styreren skriver, fokuserer de på arbeid som er gjort eller skal gjøres, mens DD – det året han deltok – tegner småfugler og morsomme karikaturer av guttene, og skriver entusiastisk om insekter og kryp som de har forsket på og frydet seg over på formiddagen.

8.2.4.2 Følelsmessig omsorg

Stavne kan beskrives som et lukket samfunn, der kontakten med livet utenfor var minimal, begrenset til permisjoner for dem som fikk det, videre til speidervirksomhet og inntrykk gjennom fjernsynet. Guttene hadde ingen daglig kontakt med barn i nabolaget. Venner og familie kom sjelden til Stavne.

Tilværelsen var preget av disiplin. Guttene ble holdt

i sjakk med uforutsigbarhet. Elevene visste aldri hvor de hadde de ansatte. De var humørsyke. Mye var avhengig av dagsformen. Og utvalget sitter igjen med inntrykk av falskhet: Personalet var korrekte så lenge foreldre eller andre voksne var til stede, men når disse var ute av syne, slo de ansatte helt om og ble uforutsigbare. Styrerens idé var at det skulle skapes gode relasjoner ved at voksne og barn gjorde ting sammen på en positiv måte. Men det var ikke alltid samsvar mellom ord og handling. Uforutsigbarhet, humørsyke og falskhet skapte en konstant redsel hos guttene.

Utvalget har merket seg at elevene beskriver noen få medarbeidere som snille og omsorgsfulle. Det gjelder kokka og husmor, og ikke minst miljøarbeideren DD og lærer 3. Disse valgte en myk tilnærming til guttene og berømmes for det i ettertid. De var opptatt av å gi guttene gode opplevelser og hadde mindre problemer med disiplinen. Styreren likte imidlertid ikke lærer 3s humane innstilling. Til utvalget har han omtalt lærer 3 nærmest hånlig – han var godt likt, men styreren betraktet ham som fargeløs og veik.

Elevene utgjorde en liten gruppe, men med stor aldersspredning. Skolen la ikke grunnlag for gode og varige vennskap mellom dem, men det er ikke kommet frem at det var spesielt mye vold mellom guttene.

Etter å ha hørt beskrivelsene fra ansatte og elever konkluderer utvalget med at atmosfæren på Stavne var uvennlig i hele perioden. Det er et tankekors at rømning ble tatt opp som et alvorlig problem da styrer 4 overtok ansvaret på nyåret 1959, og det ser ikke ut til at forholdene bedret seg i løpet av 14 år; snarere tvert imot.

8.2.4.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Informanter forklarer at de etter innbrudd i hytter og naust måtte tilbake og rydde og vaske etter seg. Hvis de bråkte eller ikke hørte etter i timene, kunne de bli satt i skammekroken eller de måtte sitte igjen og gjøre lekser. Ved ulydighet ble de sendt på rommet og fikk ikke være sammen med de andre. Etter rømninger kunne de få husarrest, herunder ble de nektet å dra på permisjon i helgene. - Slik utvalget ser det, var alt dette relevante straffer, så lenge de ble brukt med måte.

Sengevætere var det mange av. Hytteboken opplyser om turen i september 1969 at 4 av de 12 elevene som deltok var sengevætere. Generelt sett ble sengevætere uforstandig og stemoderlig behandlet på Stavne. Istedenfor å bli hjulpet, ble de hengt ut til spott og spe, som om det skulle kurere dem!

Utvalget har ikke lenger hørt om bjørkeris i saltlake og den røde stokken, som ble anvendt i perioden frem til 1959. Motforestillingene mot grov vold mellom voksne og barn slo igjennom. Det vises til forbudet i folkeskolelovene i 1930-årene, departementets rundskriv i 1948 og forbudet mot fysisk refselse som kom inn i spesialskoleloven i 1951. Elever har fortalt

at Vaktmesteren, lærer NN og lærer 1 fortsatt kunne rundjule guttene når de ble provosert. Men ellers ble fysisk refselse utøvet på et lempeligere plan. Utvalget sitter igjen med et bilde av så å si daglig knuffing. Lærerne slo elevene med linjalen og pekestokken. I skole og fritid ble de satt på plass med dulting, risting, ørefiker, lugging og klyping. De kunne bli ”kastet i veggen” og ”dyttet mot trappen”. Det er nevnt enkelthistorier om en gutt som ble hengt på veggen på en spiker, en gutt som ble pisket med sine egne klesplagg, en elev som ble sparket i ryggen, en elev som ble slått i bakken fordi han ikke ville være med på idrettsdag på Lerkendal, og en elev som ble slått med nøkleknippe. Under hytteturene i Selbu kunne de voksne, særlig Vaktmesteren, slå og stikke guttene med skistaven, for å få dem til å sette opp tempoet.

Tvangsføring fremstår som en vemmelig og forkastelig straff. I det hele tatt tar utvalget sterk avstand fra mentaliteten rundt måltidene i spisesalen. Vedarbeid, husarrest og permisjonsnektelse brukt med måte, kunne være akseptabelt, men på Stavne ble disse reaksjonene sterkt misbrukt.

Utvalget fester ikke lit til styreren når han uttaler at maktanvendelse bare ble brukt for å holde guttene tilbake, for å hindre dem i å skade seg selv og andre, og at han selv ikke har kjennskap til at guttene ut over dette ble utsatt for nevneverdig vold. Styreren bodde hele tiden på Stavne. Han var godt kjent med hverdagen etter å ha vært den ene av to lærere fra 1952 til 1958. Han ”håndplukket” sine mest sentrale medarbeidere. Og han hadde det overordnede ansvar for driften – både av skolen og internatet. Styreren må kritiseres sterkt for at han lot ansatte oppføre seg som de gjorde mot guttene. Personlig holdt han en viss avstand til elevene og var ikke mislikt. Han er ikke så mye klandret for å ha tildelt fysiske straffer selv. Dette overlot han til kollegene. Han lot det skje; han så gjennom fingrene med det. Styreren tok heller ikke affære når lærer 2 og lærer 3 reagerte på behandlingen guttene fikk av kolleger. Det ble bare pratet bort.

8.2.4.4 Seksuelle overgrep

Som en gutt forklarer, var det tabu å snakke om seksuelle overgrep, enten det foregikk på Stavne eller utenfor. De voksne innbød ikke til fortrolighet. Guttene hadde ingen å betro seg til. Og de syntes rett og slett at det var flaut å snakke om slike opplevelser, særlig når menn hadde forgått seg mot dem. Ovenfor er det redegjort for overgrep, både fra voksne/ansatte og fra de eldre guttene mot de yngre.

For perioden 1959 – 1973 kan det sies det samme som for perioden forut: Selv om bemanningen var snau, må det reises spørsmål om de ansatte passet godt nok på, slik at de yngre ikke ble utnyttet og misbrukt av de eldste.

Noen av de voksne overgriperne er ikke navngitt av informantene. Men to av dem er gjengangere i forklaringene: Vaktmesteren og lærer KK. Det er sannsynliggjort at begge opptrådte utilbørlig. Og det er særlig trist at det gjelder nettopp disse to. Vaktmesteren bodde og arbeidet en årrekke på Stavne, var den mest benyttede miljøarbeideren og skulle gjennom fritidsaktivitetene være et forbilde og en farsfigur for guttene. Lærer KK var tilsvarende den kvinnen på Stavne som hadde mest med guttene å gjøre, i skole og fritid. Også hun levde med familien sin på skolen, og man skulle forvente at hun var en morsfigur for guttene. Utvalget fester ikke lit til styreren når han sier: ”Han tror ikke at hun noen gang har slått guttene.” – ”Hun var ikke i nærheten når guttene dusjet.” – og ”Videre er han sikker på at hun aldri har kommet med tilnærmelser til dem.”. Etter forklaringene sitter utvalget igjen med inntrykk av at Vaktmesteren og lærer KK til tider oppførte seg på en utagerende og rå måte, både verbalt, voldelig og seksuelt.

8.3 Tredje del: 1973 – 1986

*”Det er komplett umulig å finne en person blant personalet som viser tegn til å bruke fysisk vold.”
(styrer 7 i brev til Trondheim kommune i november 1984)*

*”Jeg er ikke bitter på selve skolen, men på miljøet og rektor.
Vi lærte å skyve vekk problemene med vold.”
(elev til Arbeider-Avisa i november 1984)*

Osloveien skole. Ivar Mølsnes og Nils Toldnes, Adresseavisen.

8.3.1 Fra arkiv : 1973 – 1986

I et brev 4. juni 1974 til skolesjefen, redegjorde styrer 5 for situasjonen på skolen. På dette tidspunktet var det 10 elever, hvorav halvparten skulle utskrives til sommeren. Skolen hadde tilfredsstillende innkvartering for 20 elever - to internat med syv rom i hvert. Ved fullt belegg måtte halvparten av rommene belegges med to gutter. Styreren mente at det idéelle elevtallet var 16. Det ble tilføyd at det ene internatet trengte oppussing. I undervisningsrommene kunne det anbringes 15 - 20 elever. Det var to teorirom, ett sløydrom og ett tekstilsløydrom. Dessuten gjorde man i stand et par kjellerrom til verkstedslokaler for fritidssysler. Det som skolen manglet, var en gymnastikksal. Gymnastikken foregikk i klasserom.

Kirke- og undervisningsdepartementet tilskrev skolen 28. mai 1975. Observasjonsskolen ble godkjent som spesialskole fra 1. august 1975 på følgende vilkår:

- ”1. Skolen opprettes og drives som en kommunal spesialskole i samsvar med de lovbestemmelser for spesialskoler/spesialundervisning som gjelder til enhver tid og etter de planer og reglement som blir fastsatt med hjemmel i lov.
2. Opptaking og utskrivning av elever avgjøres for tiden av Spesialskolerådet i samsvar med lovens § 18 og etter de retningslinjer departementet fastsetter for delegering av denne myndighet.
3. Tilsetting av styrer og lærere skal for tiden godkjennes av departementet, jfr. lovens § 6 og 9.

4. Staten yter tilskott til godkjente driftsutgifter foreløpig etter tilskottsordningen for fylkeskommunale og kommunale spesialskoler som Stortinget har fastsatt med hjemmel i lovens § 19 nr. 2.
5. Fylket yter tilskott til driftsutgiftene etter de bestemmelser som Stortinget har fastsatt med hjemmel i lovens § 19 nr. 3.”

Fra 1979 tok Stavne også inn jenter. Det ble bare to. Utover i 1980-årene var elevtallet 13 - 14. De fleste gikk nå 1 - 2 år, men nær en tredjedel ble registrert med flere enn 2 skoleår. Høsten 1984 var det bare 7 elever.

Ifølge instruks skulle nattevakten ”føre protokoll over det som måtte skje av uregelmessigheter under tjenesten”. I protokollen fra natt til 16. september 1983 kan en lese:

- T: var her i kveld. pakket sekken sin.
 B: var hjemme en tur.
 R: fikk være med B hjemme.
 J: innrømmet at det var han som hadde tømt vann i veska til B så skolebøkene ble ødelagt.
 R: grei og rolig.
 Ø: fikk besøk av mor . de syklet seg en tur.
 K: fikk være med sin far en tur. Tilbake 2200.
 R: kom hit i dag. KA og jeg var med han hjem og hentet klær og snakket med moren og ba henne komme hit etter kl 1100 tirsdag.
 F: Han er på leirskole med sin gamle klasse.”

Skolesjefen oppnevnte i 1981 et utvalg til å vurdere status og fremtid for Osloveien skole. I utvalget satt styrer 7, tidligere styrer 4, en faglig leder ved Trondheim sosialkontor og en psykolog ved Trondheim psykiatriske sykehus. Utvalget avga innstilling 17. januar 1984. Der heter det om elevene og aktiviteter:

”a Generelt.

De fleste elevene har betydelige sosiale vansker, gjerne manifestert gjennom utagerende atferd. Mer generelle lærevansker opptrer gjerne i tillegg, uten at dette inngår i gyldige kriterier for elevopptak.

Samtlige elever er de siste årene kommet fra grunnskolen i Trondheim. Det er likevel Trondheim sosialkontor som i de fleste tilfelle anmoder om elevplass ved skolen.

Et flertall av elevene tilhører ungdomsskolen. Det er langt større pågang etter elevplass for gutter enn for jenter. Gjennomsnittlig oppholdstid for elevene ligger på vel ett år.

b Miljø – arbeidsform – metoder m.v.

Elevene har tilnærmet vanlige undervisningstilbud, men individualisert og organisert i grupper på inntil 7 elever. De fleste elevene bor i skolens internat fra mandag til fredag. En del av elevene er gjerne ved skolen også i helgene.

Miljøarbeidet er lagt opp slik at den enkelte mest mulig skal være engasjert i arbeids- og hobbyoppgaver, delaktig i fellesaktiviteter med felles ansvar, og gjennom dette kunne oppleve en tryggere sosial tilhørighet. Uteliv sommer og vinter, gjerne i forbindelse med hytteturer, går inn som en vesentlig del av tilbudet. Et aktivt samarbeid med foreldre/foresatte, ivarettatt blant andre av kurator og rektor, løper parallelt med det øvrige arbeid.”

Utvalget konkluderte med at kommunen fortsatt trengte sin egen spesialskole med et botilbud for barn/unge med psykiske/sosiale vansker. Osloveien skole ble i denne sammenheng vurdert slik:

”- Beliggenheten vurderes utmerket.

- Bygningsmessig standard er i hovedtrekk bra. Det gamle (kondemnerte) internatet må fjernes. Nytt undervisnings- og aktivitetsbygg bør oppføres på samme tomt.
- Pedagogisk personale forutsettes tilført/beholdt etter retningslinjer gjeldende for spesialskoler.
- Nåværende stillingsbetegnelser blant miljøpersonalet er imidlertid tilpasset en tidligere tid, og de arbeidsoppgaver de var dekkende for, er delvis helt endret (husassistent m.v.). Dette må justeres, og skolens aktuelle behov må legges til grunn. Utvalget forutsetter at skolens rektor trekkes aktivt med i dette arbeidet. Så langt det er mulig å relatere stillingskategoriene til godkjente normer gjeldende ved spesialskoler generelt, bør dette gjøres.
- Spesielle fagtjenester ivarettatt av for eksempel pedagogisk/psykologisk rådgiver, barneverns- pedagog e.l., søkes tilgodesett ved nyttilsettinger.
- Personalets løpende etterutdannings- og opplæringsbehov internt så vel som eksternt, bør søkes ivarettatt gjennom kommunens opplæringsstiltak.”

Den 14. mai 1984 skrev den konstituerte kommunaldirektøren ved Avdeling for helsevern og sosial omsorg til kommunaldirektøren ved Avdeling undervisning. Brevet avsluttes slik:

”.....Som det fremgår av foranstående, så har det ved flere anledninger vært brukt fysisk avstraffelse av elevene ved Osloveien skole. Dette er beklagelig, og det må bringes til opphør.

Barnevernskonsulenten og skolelegen er medlemmer av skolens fagutvalg. De er derfor godt kjent med bakgrunnen til elevene ved skolen og hvilke problemer skolen strir med til daglig. Det gjøres en betydelig innsats fra personalets side. Det synes imidlertid klart at skolen har flere elever som representerer så stor belastning på miljøet og personalet at det også går ut

over det skolen kan make. Sist høst var preget av uro og svært mange rømminger.

Barnevernskonsulentene og skolelegen stiller spørsmålstegn ved om miljøen ved skolen er tilstrekkelig bemannet. Det er vesentlig miljøet klagen er fremsatt mot. Undervisningssituasjonen og lærerne er ikke utsatt for kritikk.

Barnevernskonsulentene og skolelegen reiser spørsmål om de episoder som her er beskrevet kunne vært unngått ved at skolen hadde hatt et tilsynsutvalg – i likhet med de statlige spesialskolene? Fagutvalget fungerer ikke som tilsynsutvalg.

Jeg tillater meg å påpeke Avdeling undervisnings ansvar i denne saken, og forutsetter at saken blir fulgt opp i forhold til tidligere episoder, samtidig som det blir sørget for at lignende episoder ikke gjentar seg.

Barnevernsnemnda foretar seg ikke noe nå, men ber om å bli holdt underrettet om hva som blir gjort.”

Skolelegen uttalte i brev 29. oktober 1984 til Avdeling undervisning, i forbindelse med en klage fra foreldrene til en elev:

”Undertegnede har siden høsten 1980 vært tilknyttet Osloveien skole som skolelege. Jeg har i egenskap av dette også deltatt i skolens fagutvalgsmøter.

Høsten 83/vinteren 1984 ble undertegnede kontaktet av barnevernskonsulentene vedrørende klage som fremkom om disiplinærforhold ved skolen.

På samme tid ble det overfor meg fremsatt klager fra elever direkte ved rutineundersøkelser av flere elever.

På bakgrunn av de fremsatte klager kontaktet barnevernskonsulentene og undertegnede to tidligere elever ved skolen, som det var referert til i samband med klagesakene.

Videre ble (styrer 7) forespurt av undertegnede om de enkelte episoder, uten at han ble direkte konfrontert med hva den enkelte elev hadde sagt. Dette delvis av hensyn til elever som ennå gikk ved skolen, der de ba om at dette ikke ble gjort av hensyn til videre opphold ved skolen.

Resultatet av disse samtaler førte til at avdeling undervisning ble gjort oppmerksom på forholdene gjennom et brev fra blant annet undertegnede.

Jeg har siden tatt de nevnte forhold opp i fagutvalg og der orientert om hva som har blitt gjort både fra undertegnede og skolekontorets side. (Styrer 7) orienterte deretter om endringer ved skolens opplegg som ville medføre forandringer som hørtes tilfredsstillende ut. Jeg tenker da på endret arbeidstid for lærere, endret vaktturnus ved internat, tilsetting av psykolog. Det er derfor med stor uro jeg har mottatt et lengre brev fra

foreldrene til en av skolens elever, der det beskrives et forhold som jeg finner vanskelig å akseptere ved en spesialskole. Jeg vil kort referere historien slik den fremgår av den skriftlige klagen og som stemmer helt overens med det eleven selv opplyser:

”Under middagen skulle det serveres blomkålsuppe. Angjeldende elev liker ikke dette og ber om å få slippe. Samtidig dukker elevens far opp for å hente eleven hjem, det er hans siste dag på internatet før hjemflytting. Da eleven og rektor er i konflikt med hensyn til suppen trekker faren seg tilbake til bilen for å vente på en avklaring mellom rektor og elev. Rektor holder på sitt at eleven skal spise suppe. Eleven nekter fortsatt og reiser seg for å hente sin far. Dette fører til at rektor beordrer personalet til å holde han fast, og mens gardinene blir dratt for vinduene, blir eleven under et voldsomt basketak lagt i gulvet. Idet faren kommer springende inn, tilkalt av bråket, får han se rektor vri armen rundt på eleven og sette kneet på så eleven skriker i smerte. På anmodning fra faren blir eleven satt fri og en episode som kunne endt enda verre ble derved stoppet.”

Jeg ønsket å forelegge denne episoden for (styrer 7), men han var ikke å treffe da undertegnede møtte på skolen, etter på forhånd å ha meldt min ankomst. Jeg refererer derfor saken etter de opplysninger jeg har fått fra eleven selv samt fra den skriftlige klage jeg har mottatt fra foreldrene, der de ber meg følge opp saken.

De sier videre at de håper jeg tar klagen til følge og at det blir gjort noe med det. Hvis ikke går de til andre instanser.

Jeg vil anmode skolekontoret om å følge opp sitt ansvar i denne vanskelige sak, og at forhold som beskrevet i dette brev ikke vil gjenta seg for ettertid.”

Styrer 7 ga sin versjon av episoden i brev til Avdeling undervisning medio november 1984:

”Eleven satt ved middagsbordet og jeg la merke til at han ikke hadde forsynt seg med suppe. Jeg spurte hvorfor. Han likte ikke denne suppen. Vi snakket litt løst om det, og eleven ga uttrykk for at han ikke klarte å spise denne type suppe. Mora hadde gitt skolen beskjed om det, sa gutten.

Jeg snakket så om forskjellige elever som tidligere har gått ved skolen. De fleste elever har mat som de liker dårlig og godt. I den tiden de har vært ved skolen har de fleste elever blitt vant til å spise forskjellig mat og det er i en god del tilfeller at nettopp elever som har sagt at den maten liker jeg ikke, har i neste omgang blitt en av livrettene til de samme elevene. Praten og diskusjonen gikk helt rolig fra undertegnede sin side, mens eleven som det her dreier seg om hisset seg opp flere ganger. Flere diskuterte også, men det var kun denne eleven som ble opphisset. Vi prøvde å roe han ned flere ganger, men han ble hissig på nytt og på nytt. Jeg forklarte og forklarte. Etter hvert så det ut som det

skulle roe seg ned, men så oppdaget eleven at faren var kommet, og da eksploderte han og spratt opp fra bordet for å springe ut. Miljøarbeideren stoppet han, og roet ned. Fikk også beskjed fra meg om å sette seg ned igjen på plassen sin. Han ble fulgt bort til plassen. Der tok han brått opp kniven og truet meg med den. Jeg hadde ikke annet å gjøre enn å frata han kniven. Jeg sa også at vi måtte gå på kontoret å prate om dette, for en slik adferd kan ikke aksepteres. Han begynte å bli med, men plutselig gikk han til angrep på meg, som resulterte at jeg måtte stoppe ham pånytt for å unngå skade både på han selv og meg. Å holde denne eleven fast når han bruker sine krefter er ikke lett, og det vil naturligvis medføre at en må bruke krefter for å holde han rolig. Vi var to stykker og vi la ham ned på golvet for å roe han ned.

Denne gardinen som ifølge brevet fra skolelegen ble trukket for, dreier seg om en gardin som deler stueene. Den ble trukket for, fordi at de andre elevene ikke skulle komme. Situasjonen var da under kontroll.

Faren kom så inn, mens vi holdt han nede. Han kom bort og ba oss slippe opp. Da var gutten rolig og vi gikk inn på kontoret for å snakke om det som var skjedd. Det er også skrevet i brevet at jeg vrei armen så han skrek i smerte. Dette er selvfølgelig ikke riktig. Jeg holdt gutten fast så mye som var nødvendig for å holde gutten rolig.

Under samtalen på kontoret ga ikke faren uttrykk for noe. Gutten derimot ga uttrykk for at han var oppriktig lei seg for det som var skjedd, uten at han ga direkte uttrykk for det med ord.

Undertegnede hadde en oppfatning av episoden etterpå at det ble handlet helt korrekt og nødvendig og i tråd med regler og forskrifter i den aktuelle episoden. Den samme oppfatning har jeg pr i dag også.....”

Lederen for Utekontakten i Trondheim kommune skrev 12. november 1984 et brev til Avdeling for helsevern og sosial omsorg. Brevet innledes slik:

”Etter at personalet ved Utekontakten i Trondheim ble kjent med at det har foregått overgrep mot elevene ved Osloveien skole, ble det ved begynnelsen av 1984 tatt initiativ til et møte med daværende barnevernskonsulent i kommunen. Undertegnede redegjorde da for hva flere ungdommer hadde fortalt, bl.a at:

- det ikke var uvanlig at de unge ble slått og lugget, bl.a. av rektor og en vaktmester. Dette skjedde både som avstraffelse og i konfliktsituasjoner,
- de unge ble låst inne på rommene sine uten tilsyn, noen ganger ble de også fratatt klærne sine under innelåsinga, slik at de bare satt i undertøy. Dette angivelig for at skolen skulle gardere seg mot at den innelåste rømte,
- elever med punkefrisyrer eller andre frisyrer som ikke ble godtatt, ble tvangsklippt.

Barnevernskonsulentene fortalte at hun i den siste tida

hadde fått liknende henvendelser, bl.a. fra en av foreldrene.

.....

Utekontakten vil ikke benytte Osloveien skole som tilbud, og heller ikke anbefale skolen brukt overfor våre samarbeidspartnere, før denne saken er skikkelig avklart.”

Personalet ved Møllebakken Ungdomshjem skrev 14. november 1984 et brev til Avdeling undervisning, der det heter innledningsvis:

”I forbindelse med inntak av ungdom fra Osloveien skole, er det kommet frem meget rystende opplysninger om grove fysiske overgrep mot tidligere elever. Overgrepene er spesielt knyttet til enkeltpersoner av personalet, og er av en slik karakter at de strider imot alle aksepterte former for omsorg og ”læring”.....”

I det etterfølgende ble det referert episoder der ansatte angivelig hadde vært voldelige mot forskjellige elever:

”....Vedkommende begynte å ”fike” til meg i ansiktet, tok meg deretter i håret og dro meg ned på gulvet. Han satte seg på skrevs over meg og slo meg i ansiktet....”

”.....Men jeg dro over Stavnebrua for å treffe noen kamerater. Etter en stund dro jeg tilbake, på tilbakeveien traff jeg en elev fra skolen. Han kom løpende i T-skjorte og stillongs (vinter) og sa han ville rømme fra skolen fordi forholdene var så jævlige.....”

”....Jeg fortalte at jeg hadde vært på skolefest. Vedkommende begynte da å slå meg i brystet/magen med knyttneve fordi jeg hadde løyet. Etter omgangen med juling ble jeg så dårlig at jeg måtte gå å legge meg.....”

”.....så selv strupetakene på halsen hans etter at han kom ut av rommet til den ansatte.....”

”.....jeg sto oppe i gangen og så og hørte på. Den ansatte slengte x veggimellom og var helt vill.....”

”....Vi var på hyttetur i Selbu. Om kvelden ble det fortalt mange spøkeshistorier, og y skulle tisse, y turde ikke gå ut fordi han var mørkredd. Y tisset derfor på bøtta, den ansatte ble så forbannet at han kjørte hodet til y ned i bøtta med tiss.....”

Brevet fra ungdomshjemmet avsluttes slik:

”Forholdene ved Osloveien skole har vært kjent i sosialarbeiderkretser i lengre tid. Sist vinter ble det bl.a. gjort et fremstøt av Ungdomskontakten til barnevernkonsulent i Trondheim vedr. forholdene ved Osloveien skole. Etter hva vi erfarer, resulterte ikke henvendelsen i noen konkrete tiltak av betydning. Møllebakken ungdomshjem vurderer situasjonen som så alvorlig i

forhold til sin samvittighet, og som fagarbeidere innen barnevernet, at noe må gjøres i denne saken.

Ansvar for drift av Osloveien skole ligger under avd. for Undervisning og Trondheim skolestyre. Møllebakken ungdomshjem vil av den grunn kreve at det blir nedsatt en frittstående granskningskommisjon som kan vurdere de opplysninger om barnemishandling som har kommet frem.”

Styrer 7 ble forelagt brevet, diskuterte det i et personalmøte ved skolen og skrev i svar til Trondheim kommune 19. november 1984:

”Personalet ble selvfølgelig sjokkert, når en fikk slike påstander om fysisk mishandling rettet mot seg. Alle vil jo mer eller mindre føle seg mistenkt, selv om en vet at en ikke har handlet i henhold til påstandene i brevet. Personalets grunnholdning og utøvelse av den, har imponert meg mange ganger. Deres omsorg, ømhet, trygghet samt engasjement som er vist i å hjelpe elevene som er i vanskeligheter. Det er komplett umulig å finne en person blant personalet som viser tegn til å bruke fysisk vold.

Tvert imot viser personalet en tålmodighet som langt overstiger det en kan forvente av et personale som til stadighet blir utsatt for et umenneskelig stort press, som gjør at de finner det helt nødvendig og riktig av hensyn til elevene å gripe inn. Dessverre er en i gitte situasjoner nødt til å stoppe elevene fysisk for å avverge en farlig situasjon. Samtidig som en i personale foretar en inngripelse fysisk, vet en at i neste omgang kan en bli anmeldt. Det er urimelig vanskelig for personale å leve med slike konflikter til enhver tid.

Personale vet dette, og de vet at bruk av slag og lignende harde metoder overskrider grensen for det lovlige, og alle i personale viser i utøvelsen av arbeidet at de er dette bevisst. Derfor er det på vegne av personalet uforståelig at slike historier som er beskrevet kan være herfra.”

Samme dag, den 19. november 1984, innledet skolelegen et brev til Avdeling undervisning slik:

”Som skolelege og medlem av fagutvalget har jeg sett det som min plikt å ivareta elevenes helse i et utvidet helsebegrep. Når jeg høsten 83 ble gjort oppmerksom på at det i enkelte situasjoner hadde forekommet konfliktløsninger som faller utenfor rammen av det som jeg finner akseptabelt innenfor forskriftene, besluttet jeg i samråd med et annet medlem av fagutvalget, barnevernskonsulenten, å undersøke nærmere en del av episodene som ble referert.

Vi fant forholdene så alarmerende og lite hensiktsmessige at vi samlet våre inntrykk i rapport datert 14/5-84 til kommunaldirektøren ved avdeling undervisning, undertegnet av konst. kommunaldirektør (for avdeling for helsevern og sosial omsorg).....”

Den 21. november 1984 nedsatte Avdeling undervisning et granskingsutvalg med tre medlemmer – en overlege, en advokat og en sosialsjef. Mandatet lød:

”Granskingsutvalget får som mandat primært å undersøke og vurdere de påstander om fysiske overgrep mot elever ved Osloveien skole som har kommet fram i rapporter, presse og kringkasting.

Utvalget blir i tillegg bedt om å vurdere ansvarsforholdene ved driften av skolen og spesielt spørsmål som er knyttet til rettssikkerheten for elevene.

Utvalget står ellers fritt til å ta opp et hvert forhold som antas å ha betydning for elevene ved institusjonen.....”

Kommunaldirektøren ba om at utvalget fremla en rapport i løpet av 2 - 3 uker, men rapporten forelå først ett år senere.

I tidsrommet 16. – 29. november 1984 ble Stavne-saken viet stor omtale i media, herunder var det 21 avisoppslag i lokalpressen. En 16-åring med fire år bak seg på Stavne, uttalte blant annet til Arbeider-Avisa 17. november :

”Jeg er ikke bitter på selve skolen, men på miljøet og rektor. Vi lærte å skyve vekk problemene med vold. Personalet burde behandlet oss på en annen måte enn å bruke rå makt.”

En mor ble intervjuet i Adresseavisen 19. november:

”Både barnevernskonsulenten, sosialkontoret, skolelegen og politiet fikk i 1980 kjennskap til en mishandlingssak ved Osloveien skole. Det var moren til en av elevene ved skolen som tok opp mishandlingen. Tross gjentatte forsøk førte ikke hennes bestrebelser frem. Nå sier moren til Adresseavisen: - Endelig kommer sannheten frem. Dette har jeg ventet på lenge. Skolen er den rene fangeanstalten.”

Barnevernskonsulenten uttalte til Adresseavisen 22. november:

”Barnevernsnemnda i Trondheim har ikke vedtatt at Osloveien skole kan benytte isolasjon av en elev i opptil en uke. Det er (styrer 7) som har hevdet at et slikt vedtak foreligger i et skriv til skolekontoret 18. juni. Brevet fra (styrer 7) er et svar på rapporten fra (skolelegen og barnevernskonsulenten) om bruk av fysisk avstraffelse ved skolen. – Nemnda drøftet i fjor høst løselig bruk av isolasjon ved Osloveien skole, men nemnda fattet aldri noe vedtak i saken, sier (barnevernskonsulenten).....”

I Adresseavisen 30. november stod det en artikkel om et nytt tilsynsutvalg:

”Skolesjefen i Trondheim går i en innstilling til skole-

styret inn for at det opprettes et tilsynsutvalg ved Osloveien skole fra 1/1 1985. Utvalget skal ifølge forslaget bestå av tre medlemmer: En foreldrerrepresentant, en representant fra Trondheim helseråd og en fra Trondheim barnevernsnemnd. Utvalget skal ha en toårig funksjonstid. Som retningslinjer for utvalgets arbeid gjelder de samme retningslinjer som for Statens grunnskoler for spesialskoleundervisning med den nødvendige tekniske tilpasning. Det har ikke vært tilsynsutvalg ved Osloveien skole siden 1975.

.....

Fra reglene for tilsynsutvalget ved skolen kan nevnes at utvalget skal føre tilsyn med de forhold ved skolen som har betydning for behandling av elevene, blant annet føre kontroll med elevenes boforhold i elevhjemmene og i andre boforhold som skolen har ansvaret for. De skal føre kontroll med fritidstilbudene for elevene og alle forhold som har betydning for elevenes trivsel. Utvalget skal også føre kontroll med eventuelle disiplinære forhold ved skolen. Elevene skal ha rett til å klage til medlemmene i tilsynsutvalget over forhold på skolen som de er misfornøyde med. Utvalget skal legge eventuelle klager frem for skolens rektor for å få rettet på de forhold som klagen gjelder. Dersom forholdet ikke blir rettet på, skal utvalget legge saken frem for skolestyret ved skolesjefen. Tilsynsutvalget skal ha møte på skolen, samlet eller ved enkeltmedlemmer minst to ganger i året.

.....”

Tilsynsutvalget ble oppnevnt av skolestyret den 5. desember 1984, og sammensatt slik som avisen beskrev.

Den 23. november 1984 innga to tidligere elever og deres foresatte politianmeldelse mot tre navngitte ansatte ved skolen – styrer 7, Vaktmesteren og miljøarbeider GG.

Begge gutter var født i 1968. De avga detaljerte politiforklaringer om episoder med vold og tvang mens de var elever, den ene i tiden 1980 – 1984 og den andre i tiden 1982 – 1984. Etterforskningen pågikk utover vinteren ved Trondheim politikammer. Av et internt notat fremgår det at forklaringene i saken sprikte, slik at det var vanskelig å bringe på det rene hva som virkelig hadde skjedd. Den 21. mars 1985 ble anmelderne og de tre ansatte tilskrevet av kriminalsjefen:

”.....De underrettes herved om at saken i dag er henlagt etter bevisets stilling idet en ikke har funnet at det foreligger bevis for straffbare handlinger.”

I et internt notat ved Avdeling undervisning er det gjort et resymé av utviklingen fra 14. november 1984 til 20. februar 1985:

”Bakgrunn for dagens situasjon.

Den 14.11.84 sender personalet ved Møllebakken ungdomspensjonat brev til Avdeling undervisning, med klage på forholdene ved Osloveien skole. Det

blir i brevet vist til en serie fysiske overgrep som skal ha funnet sted overfor skolens elever. Brevet blir oversendt skolens rektor som imøtegår påstandene i brev datert 19.11.

Saken er imidlertid lekket ut og får store oppslag i dagspressen og kringkasting.

Dette skaper etter hvert store vanskeligheter ved skolen.

Den 28.11. anfører skolens lærere i brev til Avdeling undervisning at det er blitt en uholdbar arbeidssituasjon ved skolen.

Samme dag møter Avdeling undervisning lærere og organisasjonene for å drøfte alternativ drift ved skolen.

Den 30.11. blir man enig om et opplegg for resten av tiden fram til juleferien. Det settes i gang alternativ undervisning utenfor skolen, så som turer, bedriftsbesøk, rideskole, svømming etc.

Elever som har muligheter for det, får tilbud om å overnatte hjemme.

Skolen starter som normalt etter juleferien, men noen blant elevene er, om mulig, verre enn før jul. Vanskene er nå blitt så store at fagutvalget den 11.01. i et brev til skoledirektøren tilrår at man innleder et arbeid for å forberede utskrivning av alle elever, og at personalet for resten av skoleåret gir faglig og annen hjelp til å planlegge videre drift.

Skoledirektøren godkjenner den 21.01. utskrivning av elevene og gir beskjed om at skolens undervisningstimeressurs beholdes og må følge den enkelte elev.

Den 23.01. oppnevner skolesjefen en arbeidsgruppe til å lede tilbakeføringsprosessen. Den 20.02. drøftes i samarbeid med organisasjonene omplassering av de tilsatte.

Ved utgangen av februar måned er det ingen elever igjen ved skolen.”

Granskingsutvalget av 21. november 1984 intervjuet flere ansatte på Stavne. Husmor, som også var miljøarbeider, ba selv om å få forklare seg for utvalget, og det heter blant annet i referatet fra 7. mars 1985:

” Hun mente opplegget med fellesmøter på skolen var dumt og at det kommer lite ut av denne typen møter. Alle ansatte var redd (styrer 7) og redd for hverandre.

.....

(Husmor) vil betegne (styrer 7) som autoritær overfor alle, også elevene. Det var (styrer 7) som fattet vedtak om isolering.

.....

det hadde blitt sagt en del kritiske ting om (styrer 7). Hadde man noe sted å gå med dette?

(Husmor) tenkte aldri på å gå videre med det. Ble bare gående med det selv. Dersom hun hadde tatt det opp

med (styrer 7), ville hun nok fått en skyllebøtte.”
Konsulentene ved skolekontoret, den tidligere styrer 4, forklarte seg for granskingsutvalget 14. mars 1985, bl.a. om fagutvalget ved Stavne, der han var medlem:

”Etter forskriftene til grunnskoleloven er fagutvalget et skoleforum. Imidlertid har man hatt med folk utenfra for å få en bredere sammensetning. Dette ble formalisert i vedtaket om fagutvalg i Trondheim kommune i 1983.

.....

Skolens kurator og barnevernskonsulentene var de eneste som hadde dissertert som han kan huske. Ellers var det enighet i fagutvalget. Hvis det hadde vært uenigheter, ville det ha blitt protokollert.

.....

(Granskingsutvalgets leder) spurte om de medlemmer fra fagutvalget som kom utenfra, kjører hardt på for å bli oppdatert.

(Konsulentene) mente så ikke var tilfelle, men han for sin del visste mye på grunn av stillingen ved avdeling for undervisning. Lege og psykolog hadde dessuten arbeidstid ved skolen og skulle kjenne forholdene. Således sett er det barnevernskonsulentene og representantene for PP-tjenesten som kommer mest utenfra, og som derfor har stilt mest spørsmål om situasjonen ved skolen.”

Konsulentene ble spurt om det var vanskelig å gå inn i en overordnet rolle i forhold til skolen på grunn av at han tidligere hadde vært styrer der:

”(Konsulentene) svarte at dette delvis var tilfelle, men han hadde hatt et godt forhold til (styrer 7). Til å begynne med hadde (styrer 7) vært sterkt orientert mot (konsulentene) som ble brukt som veileder av (styrer 7). Spesielt drøftet man håndtering av personalet og ulike holdninger. Flere av personalet var vanskelige, og især enkelte av de eldre.

(Konsulentene) hadde inntrykk av at personalet ved skolen ble rekruttert fra personer som ellers hadde mislykkes.

(Granskingsutvalgets leder) spurte om en slik skole tiltrekker seg bestemte personer.

(Konsulentene) mente det var vanskelig å si, men det var ofte folk som hadde mislykkes tidligere. De utgjorde ofte personer som krevde særbehandling. Det var ofte vanskelig å få folk, og man hadde rekrutteringsproblemer. (Konsulentene) hadde tidligere lært at valg av personale var en viktig og kritisk faktor ved en slik skole. Man måtte derfor være ytterst kritisk ved ansettelse av personale.

.....

Han pekte også på at det var vanskelig å nå frem med krav om flere ressurser, slik det var gjort i utredningene om skolen.....”

Granskingsutvalget avga en uttalelse om skolens fremtid til formannskapet 10. mai 1985:

”Kommissjonen anbefaler at Osloveien skole nedlegges og at de funksjoner skolen har prøvet å dekke bør planlegges ut fra at de er et felles forvaltningsansvar som berører skoleverk og helse- og sosialetat på alle tre forvaltningsnivå.”

Granskingsutvalget leverte sin endelige rapport 14. november 1985, etter blant annet 25 møter, herunder intervjuer med en rekke kommunalt ansatte m.v. Imidlertid ble bare én foreldrerepresentant og to elever avhørt. I rapporten tas det utgangspunkt i grunnskoleloven med tilhørende forskrifter. Utvalget skriver om opptak og utskrivning av elever:

”Bestemmelsene om opptak og utskrivning av elever ved spesialskoler er hjemlet i lov om grunnskolen, § 8 og § 13, og er nedfelt i forskriftenes pkt. 1.6.

.....

Det er skolestyret som skal sende søknaden om opptak til skoledirektøren. Skolestyret vil her handle på tilrådning fra en instans om at en elev plasseres i spesialskole. Det kan dreie seg om tilrådninger fra den enkelte skole, PP-tjenesten, sosialkontoret eller barnevernsnemnda. Søknaden skal redegjøre for saksbehandling og tilrådning og sammen med søknaden skal følge skriftlig samtykke fra foreldrene/de foresatte og fra eleven selv dersom han er over 15 år. Er eleven over 12 år, skal han også ha anledning til å si sin mening.

Når en sak har vært til behandling etter barnevernsløven, skal det legges ved vedtak i barnevernsnemnda sammen med søknaden.....”Går vedtaket ut på anbringelse i spesialskole for barn og ungdom med tilpasningsvansker, skal saken gjennom vedkommende fylkesmann sendes departementet til forføyning.” Kommissjonen har ut fra det gjennomgåtte materiale kunnet fastslå at barnevernsløvens bestemmelser på dette punkt ikke er blitt fulgt for Osloveien skole i forståelse med fylkesmannen.

Etter at skoledirektøren i samråd med skolen har vedtatt opptak, skal eleven tas inn for en prøveperiode på inntil 2 måneder. I løpet av prøveperioden skal fagutvalget ved skolen gi tilrådning om eleven bør fortsette ved skolen eller få en annen opplæring/behandling. Dette skal skje etter drøfting med foreldre/foresatte og eleven selv. Det fagutvalget det her henvises til er det fagutvalg ved skolen som er bestemt i forskriftene 1.6.4. Dette fagutvalg har ikke vært opprettet ved Osloveien skole.

På grunnlag av fagutvalgets tilrådning avgjør skoledirektøren om opptaket og melder fra om dette til skolestyret og foreldrene/de foresatte. Det er også skoledirektøren som avgjør utskrivning av elever. I de tilfeller eleven er tatt inn på skolen etter søknad fra barnevernsnemnda, skal skolen gi barnevernsnemnda

beskjed minst 2 måneder før eleven skrives ut, og kopi skal sendes til skoledirektøren.

.....

For opptak ved Osloveien skole er det også klare avvik i forhold til bestemmelsene i regelverket.....Søknadene behandles kun ved pedagogisk kontor i skoleadministrasjonen som sender søknaden direkte til skoledirektøren.....Ellers fremkom det under samtalen at skolestyret var ukjent med bestemmelsene i regelverket og hadde ikke reist spørsmål vedrørende behandlingen av inntakssøknadene.....I praksis viser det seg også at den reelle behandling av opptak skjedde før skoleadministrasjonen blir koblet inn. Det skjer en direkte kontakt mellom innsøkerinstansen og skolen for å drøfte en eventuell plassering av eleven, og når tilrådingen var kommet fra innsøkerinstansen, var det klarlagt at eleven ville få plass ved skolen.....Fagutvalgets tilråding om endelig opptak blir i hovedsak fulgt av skoledirektøren.....Ved Osloveien skole er det dessuten enkelte eksempler på at skolen har tatt inn elever før søknaden har vært behandlet i fagutvalget.....Den praksis som er etablert for opptak av elever til Osloveien skole, bryter således på flere punkter med den prosedyren som er foreskrevet i regelverket.”

Maktanvendelse, isolering og fritidsaktiviteter var regulert i forskriftene til grunnskoleloven pkt 1.10. nr 6, 7 og 8. Først om maktanvendelse:

- ”6. Kroppsleg refsing må ikkje nyttast. Det blir ikkje rekna som kroppsleg refsing om ein lærar tek i ein elev for å stanse han eller vise han til rette, eller grip inn for å verne eleven eller andre.

Ein må ikkje behandle nokon elev krenkjande. Det måreknast som krenkjande b handling om ein lærar i tiltale til – eller omtale av – ein elev viser til manglande fysiske eller mentale føresetnader, til svikt i oppseding og miljø, eller syner vanvørnad for kulturbakgrunn, livssyn eller tru hos elevane eller deira foreldre/føresette.

Krav til elevåtferd må ein sjå i samanheng med føre-setnadene og utviklinga hos eleven og tilhøva elles. Der-som ein elev blir talt til rette fleire gonger, skal foreldra/dei føresette ha melding.

Før disiplinære tiltak blir sette i verk, skal eleven ha høve til å gjere greie for sitt syn.”

Dernest om isolering:

- ”7. Når det i heilt spesielle akutte situasjonar er fare for at ein elev kan skade seg sjølv eller andre, vil det vere nødvendig å stoppe han, eventuelt skilja han frå resten av gruppa og plassere han i eit eige rom for ein periode. Han skal då ha tilsyn av to vaksne. Når eit slikt tiltak blir sett i verk, skal ein melde frå til rektor, skolelegen og til foreldra/dei føresette.

Ein må føre protokoll over desse tiltaka og om årsaka til dei, jf. føresegna i forvaltningslova om plikt til grunn-gjeving.”

Så om fritidsaktiviteter:

- ”8. Elevar som bur i elevheim, skal så langt råd er ha dei same pliktane og rettane som heimebuande elevar. Dei skal fritt kunne disponere fritida si til eigne formål innanfor ramma av dei fastsette ordensreglane. Skolen skal syte for at elevane har tilbod om fritidsaktivitetet.”

Fra granskingsrapporten siteres avsnittene om brudd på rettsikkerheten ved opptak/utskrivning og håndtering av disiplinærproblemer:

”10.5.2. Brudd på rettsikkerheten ved opptak/utskrivning

Kommisjonen har i rapporten påvist at det har skjedd en betydelig forenkling av prosedyren for opptak og utskrivning. Den forenkling av opptaksprosedyren som har utviklet seg, har rettsikkerhetsmessige konsekvenser. Forenklingen vil medføre en tilsidesettelse av rettslige hjemler, og det innebærer regelbrudd under saksbehandling. I samtalen med representantene fra skoleverket ble dette også bekreftet. De var spesielt opptatt av at det kunne skje overgrep og brudd på foreldrenes rettigheter i denne forbindelse. Man kunne lett tvinge på foreldrene eller de foresatte en løsning de ikke hadde lyst til.

10.5.3. Håndteringen av disiplinærproblemer

Totalt sett synes bruken av sanksjoner ved Osloveien skole å være preget av tilfeldigheter. Det kan ofte være uklart hva som er straff og hva som er belønning. Det vil her bl.a. bli forskjellige oppfatninger hos de ansatte og elevene. For elevene kunne ofte hytteturene, som elevene ble pålagt, fortone seg som straff, mens de ansatte så dette som belønning. Videre er det uklart hvilke reaksjonsformer som benyttes for de ulike overtramp. Straffen er ulik for samme overtredelse.

I konfliktsituasjoner blir ofte fysisk stopping den eneste strategi som benyttes. Det gir ingen ny sosial læring. Det gir heller en forsterkning av oppfatningen om den sterkeste rett. Funksjonen på skolen har vært begrensning av utagering når dette skjer. Det har i liten grad dreid seg om å forebygge dette, sett ut fra dekning av elevenes behov. Systemet har heller bygd opp frustrasjoner og vært en kilde til utagering.

Tilbakehenting av elevene har vært meget omfattende. Tilbakehenting gikk faktisk så langt at rektor og en lærer reiste i egen bil og hentet tilbake elever fra Uppsala, Sverige, herunder også en som ikke var elev ved Osloveien skole. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke lovhjemlet adgang for skolens ansatte å hente elever tilbake med tvang. I de tilfeller rømningen har sammenheng med kriminalitet, mener kommisjonen at skolen skulle hentet ut bistand fra den som har omsorgen, og politiet. Det er grunn til å tro at mye

av rømningen skyldtes vantrivsel ved skolen. Dette tilsier enda sterkere at utenforstående instanser som den som har omsorgen, barnevernsmemnda og eventuelt politiet blir koblet inn. Bare på denne måten vil det være mulig å få kartlagt bakgrunnen og årsakene til rømningene.

I kommisjonens mandat pkt. II bes kommisjonen å vurdere påstandene om fysisk overgrep mot elever, som er satt frem i rapporter, presse og kringkasting. For å vurdere dette nærmere trengs en avklaring av hva man forstår med fysisk overgrep.

Kommisjonen vil kalle det overgrep når:

1. Eleven tilføyes slag, spark eller annen smertevoldende eller nedverdiggende behandling (for eks. tvangsdujing). Jevnfør forskriftenes pkt. 1.10.6.
2. Brudd på forskriftenes pkt. 1.10.7, som hjemler fysisk stopping, skilling og isolasjon for å hindre skade på seg selv eller andre, når dette ikke blir protokollert. (U hjemlet bruk av fysisk makt.)
3. Tiltak som protokollføres etter forskriftenes pkt. 1.10.7, dersom det skjer ofte og da som uttrykk for personal-mangel, kvantitativt, eller kvalitativt, ved manglende skolerling.

Kommisjonen mener at overgrep har skjedd etter alle disse kriterier for overgrep. Dette har hatt som konsekvens at opphold ved skolen i seg selv har for enkelte blitt opplevd som overgrep. Overgrepene har hatt fysiske konsekvenser i form av sår og blåmerker, og psykisk ved at enkelte elever har berettet om engstelighet og redusert selvtillit.

Gjennom mangel på ordensregler og brudd på forskriftene, samt tilfeldige reaksjonsformer, har dette også gått ut over elevenes rettssikkerhet. Kravene til rettssikkerhet er brutt på flere punkter. Elevene og deres foresatte har derfor langt på vei blitt satt utenfor og har ikke hatt mulighet til å ta disse sakene opp i egnede organer. Mangel på tilsynsutvalg har også her vært følbart.”

Rådmannen fremla rapporten med sitt eget notat 7. januar 1986. Han uttalte, at i ettertid kan nok mange av de personer som har vært involvert i saken ønske at de hadde handlet annerledes eller handlet i stedet for å unnlate å handle, men etter rådmannens mening var enkeltpersoners eventuelle feil i denne saken så små i forhold til manglene i de strukturelle betingelsene, at det ikke var grunnlag for disiplinære tiltak. Dette betød ikke at personene var uten ansvar for det som hadde passert, men at ansvaret hvilte på så mange – personer og organer – at det ville være uriktig å peke ut noen som syndebukker fremfor andre. Han tilføyde at saken hadde vært en belastning for kommunen og ikke minst for de personene som hadde stått i sentrum for oppmerksom-

heten. Han ønsket ikke at kommunens ansatte skulle få følelsen av at de overordnede snudde ryggen til når det som mest var behov for aktiv oppmerksomhet og støtte. Rådmannens ønske var at man nå konsentrerte seg om det oppbyggende arbeid og at man brukte mindre krefter på å grave i tilstander som var tilbakelagt. I samsvar med hans forslag, fattet formannskapet vedtak om å ta rapporten og rådmannens uttalelse til etterretning. Videre heter det blant annet i vedtaket:

”- Formannskapet aksepterer granskingskommisjonens kritikk av de formelle og strukturelle sidene ved kommunens drift av Osloveien skole. Dette er et felles kommunalt ansvar, og formannskapet beklager at de uklarheter dette har skapt har ført til at rettssikkerhetsgarantier er satt til side i forhold til elever og foresatte. Det er også å beklage at skolen og de ansatte av samme grunn ikke har fått tilstrekkelig aktiv oppmerksomhet og støtte fra overordnede og sideordnede organer.
- Formannskapet finner ikke grunnlag for å fremme forslag og disiplinære tiltak i forhold til noen person eller gruppe av personer.....”

Et ad-hoc utvalg i kommunen ga 7. mars 1986 råd om at Osloveien skole ble avvirket som en del av grunnskolen i Trondheim. Bystyret traff det endelige vedtak i sak nr B 139/86:

”- Osloveien skole nedlegges fra 01.08.1986.
- Avdeling undervisning i samarbeid med bygge- og eien-domskontoret foreslår videre disponering av eiendom og bygninger.”

Elevene flyttet hjem og fortsatte ved de skolene de kom fra. Ved årsskiftet 1985/1986 var alle elever og lærere sluttet. Etter nyttår var bare styrer 7 og noen miljøarbeidere igjen, og de ble etter hvert omplassert.

Anlegget ble deretter tatt i bruk som et bo- og arbeidstreningsprosjekt i regi av arbeidskontoret og Trondheim kommune.

8.3.2 Ansattes forklaringer : perioden 1973 – 1986

Lærer 3 var ansatt 1971-1974. Han tjenestegjorde i det vesentlige under styrer 4, og intervjuet med lærer 3 er derfor referert foran i kapittel 8.2.2.

De andre ansatte som er knyttet til perioden 1973-1986, og som utvalget har intervjuet, er fritidsleder 1 (1976-1980), sosionomen ved Stavne (1980-1986) og lærer 4 (1981-1985). Endelig har utvalget intervjuet styrer 7 som tiltrådte i oktober 1979 og ledet skolen til den ble nedlagt i 1986.

Intervjuene gjennomgås nedenfor i samme rekkefølge.

Fritidsleder 1 var utdannet skogtekniker og hadde bodd tre år på Buskerud offentlige skole hvor han var

miljøarbeider, før han kom til Stavne høsten 1976. Han startet som kjøkkenassistent på Stavne, men fikk etter kort tid 100% stilling som fritidsleder og miljøarbeider. Det innebar ansvaret for guttene i fritiden og ledelse av sivilarbeidere som tjenestegjorde der. Arbeidstiden var ca kl 14.00 – kl 22.00, og i tillegg hadde han natte- og helgevakter. Han kom i kontakt med ca 80 elever. Fritidsleder 1 bodde ikke på Stavne.

Han arbeidet under tre styrere – først styrer 5, så styrer 6 og endelig styrer 7 en kort periode fra oktober 1979 til 1980. Fritidsleder 1 har formidlet inntrykk av sine kolleger:

Styrer 5

Styreren var lærerutdannet og hadde noen undervisningstimer. Ellers arbeidet han fra kontoret i nybygget. Han var ikke spesielt autoritær. De ansatte fikk myndighet og frihet, også til å irettesette elever for mindre forseelser. Fritidslederen kan ikke huske at det oppsto konflikter pga manglende innrapportering til styreren. Han var godt likt av elevene, omgikk dem på en grei og god måte – var ingen ”skremselsperson”. Han kunne korrigere barna verbalt, uten å snakke nedsettende til dem. Fritidslederen registrerte aldri noen overtramp fra styrerens side, verken overfor de ansatte eller barna. Styreren med familie bodde i styrerboligen. Han spiste gjerne sammen med elevene når det ble servert klubb. Grunnen til at han sluttet, var visstnok at han hadde til-egnet seg turutstyr og mat, som var innkjøpt for skolens penger.

Styrer 6

Styreren bodde utenfor Stavne og tjenestegjorde i snaut 1,5 år. Fritidslederen tror at styreren ble plassert i stillingen uten at han hadde søkt. Han var lærerutdannet, en snill og real mann, men som også kunne være streng. Når han var streng, var han likevel korrekt, forutsigbar og rettferdig. Dette gjaldt overfor både ansatte og elever. Styrer 6 var interessert i den enkelte og ønsket å møte elevene ut fra deres bakgrunn og behov. Fritidslederen hørte aldri noe negativt om styrer 6. Han ga ikke guttene nær kroppskontakt, men ellers hadde han et vesen og en adferd som vitnet om omsorg.

Styrer 7

Denne styreren var lærerutdannet og yngst av de tre styrerne. Han var energisk, strukturert og real. Styreren fulgte opp sine beslutninger; sto for det han sa, både overfor voksne og barn. I personalmøtene kunne de ha friske diskusjoner. Enhver fikk komme med sin frustrasjon og uenighet. Men som oftest ble de enige til slutt. Styrer 7 viste ikke den samme omsorgsevnen som forgjengeren. Hans personlighet var ”noe kvassere og kanskje noe firkantet”, men samtidig kunne han

være kameratslig og ga gode kommentarer og en koselig klapp. Han hadde humor. Styreren hadde familie og bodde i styrerboligen, men han spiste ofte sammen med elevene.

Lærer NN

Dette var den eldste læreren. Han bodde på Stavne med sin familie, og de hadde ikke så mye kontakt, fordi fritidslederen kom på arbeid kl 14.00. Han hørte aldri at noen klaget på lærer NN. Men det ble sagt at han hadde et voldsomt temperament, uten at fritidslederen opplevde det. Likevel husker han at NN kunne hisse seg opp og rope når barna lekte eller hadde aktiviteter. Barna visste at de kunne springe fra læreren, og det benyttet de seg av.

Vaktmesteren

Dette var en stor, sterk og røslig kar. Vaktmesteren bodde på Stavne sammen med sin kone. Vaktmesteren var ”en kjernekar”, flink og kreativ sammen med barna. Han kunne skille barna med styrke og bestemthet, men slo aldri og brukte ikke unødvendig vold. Turene hans, for eksempel til Grønalia, var svært populære. Fritidsleder 1 og Vaktmesteren hadde sammenfallende interesser innen friluftsliv, og de hadde en del med hverandre å gjøre utenfor arbeidet. Fritidslederen mener med ganske stor sikkerhet at Vaktmesteren ikke begikk seksuelle, fysiske eller psykiske overgrep mot guttene i perioden 1976 - 1980. I ettertid har han hørt rykter om at Vaktmesteren forgrep seg på elever, uten at han kjenner til detaljer eller vet hva som er sant.

Fritidslederen forteller en historie som viser at Vaktmesteren brydde seg om barna. En vinternatt gikk han ut og trakk opp en skiløype for en gutt som var hyperaktiv og ikke fikk sove. Alene og uten tvang gikk gutten noen runder i løypa til han ble sliten. Deretter la han seg og sovnet.

Forholdene ellers på Stavne

På begynnelsen av 1970-tallet var det ca 13 ansatte, herunder tre lærere og tre miljøarbeidere. To yngre, kvinnelige lærere var med på å gjøre miljøet mildere og tryggere for barna. Særlig de yngste barna viste behov for omsorg og nærhet, blant annet gjennom lekeslåsing hvor de oppnådde nærkontakt. Fritidslederen mener at barna fikk omsorg ved at de kunne sitte på fanget og bli trøstet, men totalt sett fikk de kanskje ikke nok nærhet, trygghet og fortrolighet. Selv var han opptatt av at det enkelte barn ”ble sett og gitt nødvendig oppfølging”. Han var spesielt forsiktig med å gå inn i forhold der han kunne bli mistenkt for overgrep. Han unngikk for eksempel å være alene med et barn på rommet. Dette var han meget bevisst på, allerede da han arbeidet ved Buskerud offentlige skole.

Det var stor forskjell på sivilarbeiderne som tjenestegjorde på Stavne, både i personlighet og kvalifikasjoner. Han kjenner ikke til at sivilarbeidere forgrep seg på barna. Bare én elev hadde støttekontakt. Psykologen på skolen snakket med barna og styreren, ikke andre ansatte. Selv stilte han seg skeptisk til en del plasseringer av barn på skolen. De ansatte diskuterte ikke metoder og hvordan de skulle reagere på adferd som ikke kunne tolereres.

I hans tid var det bare 2 - 3 gutter som bodde i internat A, de øvrige bodde i internat B. Barna hadde enkeltrom som de selv innredet. Det var nattevakt i internat B med de minste barna. En gutt var sengevæter. Ved sengevæting ble laken og øvrig sengetøy tatt av og vasket av renholdspersonalet.

Maten var ordinær – god og variert. De spiste sammen. Ingen ble tvunget til å spise. I helgene og på turer kunne ungene komme med ønsker som hamburgerer, kjøttkaker osv. Fritidslederen husker veldig få rømninger.

De hadde juleavslutning med god mat, juleevangelium og kaker. Etter denne reiste barna hjem. Bursdager ble bare markert med gratulasjoner. Han kan bare huske to gutter som fikk besøk, en av moren og en av bestefaren. Som fritidsleder var han opptatt av å aktivisere barna, både ute og inne. Ville de ikke delta, kunne de selv velge å ligge på rommet eller gjøre andre ting. Vinters tid bedrev de bordtennis, sløyd, dro på turer til byen, gikk på kino og i svømmehallen. Om sommeren var det ofte fotball og lek. De hadde ikke organiserte arbeidsoppgaver. Skolens økonomi var anstrengt. En gang fikk de påpakning for at de hadde kjøpt konfirmasjonsgave til en elev. De hadde følgelig ikke mye midler til individuelle fritidsaktiviteter. En gutt var med i et boksemiljø, og det fungerte veldig bra.

Annenhver helg reiste de fleste guttene hjem på perm. De andre helgene dro de ofte til Grønalia. Turene var populære, sommer og vinter. De ansatte og de største guttene bar provianten frem til hytta. Den siste tiden ble proviant og utstyr kjørt opp med snøscooter. Da kunne også elevene sitte på. Minst to voksne var med og ca 60 - 70% av elevene. De fisket, gikk på turer, plukket bær og lekte. Vaktmesteren var flink til å finne på aktiviteter. Var det dårlig vær, satt de inne og spilte kort og andre spill. Blant fellesoppgavene var å samle inn ved til vinteren. Fritidslederen hadde ikke forståelse av at dette ble oppfattet som straff eller tvangsarbeid, men at guttene syntes det var OK. Ellers hadde de fisketurer på fjorden.

Forholdet mellom elevene var stort sett greit. Av og til var det knuffing, men sjelden slåssing. Han selv ble en gang så ertet av en gutt som hermet etter ham en hel dag, at han til slutt slo. Ellers har ikke fritidslederen sett eller hørt at det ble begått fysiske, psykiske eller seksuelle trakasseringer, verken mellom elevene eller fra de

ansatte.

Det forekom noe sniffing på skolen. Han fremhever en elev som hadde sterk innflytelse på de andre barna, og som var imot all form for rus. Dette hadde en god virkning. For øvrig var det legitimt å rapportere uakseptable hendelser, men det var det ikke behov for. Han opplevde ikke at forhold skulle dysses ned.

Sosionomen kom som nyutdannet til skolen høsten 1978 og fortsatte til nedleggelsen i 1986. I starten forholdt hun seg til styrer 6. Dette var en mild og jovial person som var godt likt av elevene. Fra oktober 1979 overtok styrer 7. Han var etter hennes mening lite egnet. ”En skole for elever med adferdsvansker bør ikke ha en rektor som har det samme.” Han styrte skolen som han ville og laget sine egne regler. Overfor elevene var han uforutsigbar og oppfarende. Han kunne eksplodere i sinne.

Fra elevene hørte hun ofte at de hatet styrer 7, Vaktmesteren og miljøarbeider GG. Elevene hadde et godt forhold til lærer NN, som var en slags ”farsfigur”. De likte også andre lærere, herunder lærer 4 og TT.

Stavne var tidligere en observasjonsskole, men i hennes tid var det en kommunal spesialskole. Hun kjente ryktet ”trollskole” på forhånd. Hennes oppgave var todelt. For det første skulle hun ha kontakt med elevene og deres familier. Dessuten var hun sekretær for skolens fagutvalg. Sosionomen var kritisk til mye av det hun så og opplevde på skolen.

Vanlig prosedyre ved inntak var at barneverntjenesten eller en skole i byen tok kontakt med styreren for å undersøke muligheten for å plassere en elev der. Noen ganger kom eleven på forhåndsbesøk, men slett ikke alltid. Styreren tok seg av slike besøk, og sosionomen vet egentlig ikke hvordan skolen ble presentert eller hva elevene tenkte etter disse besøkene. Hun tror ikke at så mange hadde lyst til å begynne der. Det hendte at gutter ble plassert med tvang. Hun husker blant annet én som ble hentet av politiet og plassert hos dem, uten at han fikk forvarsel.

Bakgrunnen for plassering ved skolen var ofte at elevene ikke hadde noe sted å bo. Det kunne være en vanskelig omsorgssituasjon hos foreldrene. Elevene hadde ofte hull i opplæringen sin, men egentlig ikke behov for spesialundervisning. Elevene hadde formelt sett en prøvetid, men den ble aldri praktisert. Fagutvalget skulle ta stilling til inntak, men sosionomen oppdaget at det meste var bestemt på forhånd. Styreren laget innstilling, og det ble som regel slik han ville ha det. En gang prøvde hun selv å forhindre at en spesielt ung elev ble tatt inn, men hun fikk ikke medhold hos skolelederen. Fagutvalget behandlet også spesielle forhold knyttet til den enkelte elev, slik som rømming, tyveri, vold og lignende.

En viktig del av sosionomens arbeid var kontakt med elevenes familier, og samtaler med elever som stakk

innom og ville prate. Gjennom kontakt med elevene fikk hun høre om hva som kunne skje på ettermiddagene, når hun selv var gått hjem. Hvis hun tok opp forhold som elevene var misfornøyde med, hørte han på henne, men det skjedde ingen endringer. Skolen hadde ikke noe system for å vurdere behov, sette opp målsettinger og planer for gjennomføring av tiltak for den enkelte elevs utvikling. I personalgruppen var som regel utgangspunktet negativ adferd hos eleven. Så diskuterte de hvordan dette skulle håndteres. Arbeidet rundt hver elev ble drevet ut fra at ”ting hadde vært gjort sånn før”. Det ble aldri reist betenkeligheter ved å plassere mange barn med adferdsvansker sammen.

Styreren hadde en måte å snakke bort uenighet på, som gjorde at debatt og viktige forhold ble skjøvet til side. Styreren bestemte alt. Kommunen skulle kontrollere skolen, blant annet gjennom sin representant i fagutvalget. Men denne representanten var den tidligere styrer 4, og han hadde et tett samarbeid med styrer 7. Det ble som ”bukken og havresekken”. Barnevernet hadde ansvaret for tilsyn med elevene når de plasserte dem på Stavne. Men barnevernet ”glemte” barna etter at de var innskrevet. Hun opplevde ikke at elevene ble kontaktet av tilsynsførere. Heller ikke andre instanser viste interesse for det som foregikk. Skolen hadde ikke noe organisert ettervern når elevene sluttet. Skolen mistet kort sagt kontakt med elevene når de sluttet på ungdomsskolen.

En gang kom politiet, og elever ønsket å ta opp ting de var misfornøyde med. Styreren forhindret det. Sosionomen syntes det var rart at politiet fant seg i at styreren hindret elevene i å snakke ut. De ansatte hadde ansvar for å si fra om uregelmessige forhold, men det stoppet alltid opp hos styreren. Hun beskriver det slik: ”Osloveien skole levde i fortida, og skolestyret og kommunens ledelse lot dem gjøre det.”

På Stavne var det grei standard på rom og praktisk stell, men skolen var preget av lite trivsel. Det var ikke hjemlig. Spesielt var spisesalen lite koselig. Maten ble lagt på elevenes tallerkener. De hadde liten mulighet for å velge selv, og hun anser det sannsynlig at de ble presset til å spise opp maten. Elevene fikk tøff behandling, ved at de ble tatt hardt i og puffet. De kunne få husarrest i flere dager, og hun tok flere ganger opp at det ikke var lov til å stenge noen inne, uten at det var vakt i nærheten. Hun kom ingen vei med dette.

Hun hørte også om negative opplevelser under hytteturer. Sosionomen trodde på barna den gangen, og hun var heller ikke forbauset over det de fortalte. Elevene tok opp at det var et forhold mellom Vaktmesteren og husmor. De var moralsk opprørte, fordi Vaktmesteren hadde en syk kone. Ingen elever sa direkte at de var utsett for vold, og ingen fortalte om seksuelle overgrep. I ettertid har hun hørt at Vaktmesteren foregrip seg mot en elev. Hun vet at mange har hatt problemer etter

tiden på Stavne. Noen problemer hadde de nok med seg hjemmefra da de kom, men det ble verre etterpå.

Hun satte pris på kontakten med elevene, men mangel på kontroll og innsyn utenfra gjorde sosionomens arbeid vanskelig.

Lærer 4 fullførte lærerskolen i 1975. Han arbeidet ved Leira pike- og guttehem, og tok også spesialpedagogiske fag før han kom til Stavne. Der var han fra august 1981 til nedleggelsen i 1985/1986.

Lærer 4 er meget misfornøyd med granskningen av Stavne som ble gjennomført i 1985 og ønsker å korrigere konklusjoner som ble trukket den gang. I utvalget satt psykiateren på Haukåsen, og habiliteten hans var tvilsom. Han hadde sendt mange gutter til Stavne og kona hans satt i et organ under fylkesmannen, der hun kontrollerte saker om isolering av guttene på Stavne. Videre var det bare en forelder og to elever som forklarte seg. Men det viktigste var at granskingsutvalget i 1985 ikke skilte mellom Stavnes to funksjoner – skole og internat.

Lærer 4 arbeidet i full stilling. Han hadde normal arbeidsdag frem til kl 15.30, og deltok ikke i miljøarbeid på ettermiddagene og i helgene. Fra dette var det noen unntak. For det første hadde de skolerelaterte aktiviteter, herunder turer, utenfor skoletiden. For det andre var han med noen ganger til Grønneia. For det tredje var han nattevakt et års tid, særlig fra søndag kveld til mandag morgen. Men han har begrenset kjennskap til guttenes hverdag utenfor skoletiden.

Han forklarer at styrer 7 involverte seg lite i skolearbeidet. Undervisningsopplegget overlot han i stor grad til lærerne. I utgangspunktet var det 3 - 4 lærere til enhver tid. Det var en belastning at det var gjennomtrekk av lærere. Videre bekrefter han at lærer NN nærmest var en ”bestefarsfigur” på denne tiden. Lærer 4 fremhever det gode samarbeidet mellom ham selv og lærer TT. De utprøvde nye metoder, for eksempel underviste de i en stor gruppe med to voksne istedenfor i to små grupper med hver sin lærer. De var opptatt av humor og latter i hverdagen, herunder i skolesituasjonen. Videre arbeidet de for et helhetlig syn på guttenes liv, på skole og fritid. De ønsket å involvere guttene mer i praktiske gjøremål. Vaktmesteren burde ha med seg en elev, guttene burde lære å vaske tøyet sitt selv i vaskeriet. Da kokka ble syk, lot de guttene slippe til på kjøkkenet. Lærer 4 og lærer TT ble ”backet opp” av styreren.

Elevene var meget forskjellige. En del av dem var ”kjempegutter”. Lærer 4 nevner spesielt én elev som var så stolt av skolen. Han var ”en bedre samarbeidspartner enn fem miljøarbeidere til sammen”. Læreren hjalp en annen gutt, gløgg og kreativ, inn på Brundalen skole. Det ble søkt grafisk linje, og der hadde han sikkert utviklet sitt talent. Istedenfor ble han plassert på linje for mekaniske fag. Det var uinteressant for ham. Han trakk seg. Flere av elevene burde aldri vært plassert på Stavne,

men heller vært tatt hånd om av barnevernet og ungdomspsykiatrien.

Han praktiserte ”godfotteorien”, og mente at det var positivt å dra elevene inn i aktiviteter og arbeid som unger ellers drev med. Styreren støttet denne policyen og skaffet økonomiske midler. Det gamle internatet ble brukt som verksted for elevenes støping av ni kanoer. Guttene drev med ridning. De hadde årskort for skiheisen ved Skistua. En vinter sprøytet de fotballbanen og gikk på skøyter. En lærer dro i gang et band. Styrer 4 fikk dem med på ”mekking”. Det ble innredet rom for vekttrening, og de hadde timer i svømmehallen.

Læreren mener at elevene hadde gode opplevelser på Grønnlia. Om kveldene satt de rundt leirbålet eller i stua, spilte kort og fortalte spøkeshistorier osv. De hadde radio og fikk etter hvert også TV. Om dagen fisket de og gikk turer. Vedarbeid var et ledd i vanlig hytteliv, og ikke straff. Styrer 4 bekrefter kjærlighetsforholdet mellom Vaktmesteren og husmor. Dette la de ikke skjul på når de var på Grønnlia, og det var uheldig.

Ellers nevner han populære turer til Rondane. De gikk sommer og vinter og alle elevene var med. En gang møtte de dronning Sonja med følge i forbindelse med en overnatting på Grimsdalshytta.

Lærer 4 anså det viktig at elevene hadde medbestemmelsesrett. Likebehandling var vesentlig, likeså at de lærte livsmestring, og at det som nevnt var en helhet i miljøet. Både han og lærer TT opplevde at de ble motarbeidet. Kjøkkenpersonalet ville ikke ha guttene med på matlagingen. Vaktmesteren og husmor dro til Grønnlia, men i stedet for å aktivisere guttene med matlaging, kjøpte de med seg mat fra et gatekjøkken i Stjørdal. Da det ble gnisninger og bråk på Stavne, var det lærer 4 og lærer TT som ble gjort til syndebukker. De fikk skylden for at det gikk ”til helvete”. Han syntes det var forferdelig urettferdig at det var de som arbeidet med skolevirksomheten som ble hengt ut - ikke miljøarbeiderne. Vaktmesteren sa: ”Det var mye likere før”. Miljøarbeiderne, herunder kjøkkenpersonalet, bebreidet lærerne, og motsatt. – ”Man kunne ikke høste tillit hos guttene, når man sådde mistillit.”

De fikk ikke nevneverdig støtte fra skoledirektøren. Trondheim kommune prioriterte ikke barn som falt utenfor normalskolen. Stavne ble en oppbevaringsanstalt. Svært mange barn var feilplassert. Lærer 4 sa ifra om hva han mente. Konsulenten hos skolesjefen (tidligere styrer 4) svarte at det var greit å ha meninger, men at skoledirektøren uansett kom til å si sitt; nemlig at elevene skulle plasseres på Stavne. Det var ikke noe alternativ. Det fantes intet ungdomspsykiatrisk tilbud for elevene.

Lærer 4 tror at samtlige opplevde mangel på varme og omsorg, og at de hadde hatt bedre av å komme til fosterhjem. Han tror ikke at antallet ansatte spilte så stor rolle for elevene. Det var viktigere *hvem* som jobbet der,

og at de hadde *en felles plattform*.

Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Til en viss grad ble husarrest anvendt, i opptil tre dager. Det skulle føres protokoll som ble kontrollert av fylkesmannen. Ellers førte de ikke straffeprotokoll, så vidt han vet. Det ble håndhevet ordensregler ved måltidene. Blant annet var det forbudt med to sorter pålegg på samme brødskive. Mat på tallerkenen skulle spises opp, enten guttene hadde forsynt seg selv eller ei.

Han husker ikke at det ble brukt kallenavn på elevene. Det kunne nok bli sagt nedsettende ting som: ”Du oppfører deg som en idiot!”, men det var i situasjoner der man etterpå forklarte årsaken til det. I det hele tatt ble det overlatt til den enkelte voksne selv å ordne opp med guttene hvis det ble klammeri. Styreren ble tilkalt som en siste utvei. Det var viktig at den som var involvert i konflikten var med til den ble løst. Ingen bør ta over andres konflikter, etter lærer 4s oppfatning.

Helgeturer til Grønnlia ble av enkelte ansett som belønning, av andre som straff. Gutter som hadde snifftet eller vært med på raid, kunne bli utkommandert på hytteturer. Vedarbeid var en annen reaksjon.

De voksne, herunder lærer 4, måtte til tider holde elever fast for å hindre at de gjorde skade på seg selv eller andre. Etterpå skulle de voksne forklare situasjonen. Det måtte man av og til gjøre både to og tre ganger før eleven forstod. Læreren syntes det var nedverdiggende å gå til fysiske tiltak. De skulle ikke gjøre som i mange av hjemmene elevene kom fra. Han tror ikke at vold ble brukt som avstraffelse, men det hendte at de voksne begikk overtramp, brukte mer makt enn strengt tatt nødvendig. Noen gikk lengre enn andre i å holde guttene. Styrer 7 kunne være ” litt bråere enn andre; kunne knøvle, holde hardere”. I ettertid har læreren hørt at flere var beryktet for å være hardhendte. Det er sagt om Vaktmesteren, styrer 7 og miljøarbeider GG. Tilsynslegen tok opp vold som et problem. Styrer 7 understreket at det var viktig at de ansatte sto samlet, og at de opptrådte profesjonelt. For øvrig var det ingen uttalt holdning til vold.

Lærer 4 nevner en episode. En elev snifftet. Styrer 7 og miljøarbeider GG hentet ham og førte ham over Stavnebroa. Underveis ble gutten banket opp og stengt inne i et lite mørkt rom i et hus som jernbanen eide. Styreren skrev rapport om episoden til tilsynslegen, som skrev videre til skoledirektøren. Skoledirektøren meldte tilbake at dette måtte de ordne opp i selv på Stavne.

Seksuelle overgrep

Lærer 4 hørte rykter om ”seksuelle ting” i tiden før han kom til Stavne. Han verken hørte om, eller hadde mistanke om, at noe slikt foregikk i 1981-1985, da han selv var ansatt. I ettertid har han forstått det som at en hesteeier ble dømt for ”uregelmessigheter” i forbindelse med guttenes ridning.

Styrer 7 fremhever at han var bare 31 år da han ble rektor. Han var lærerutdannet og hadde arbeidet 8 år i fengselsvesenet, først som lærer ved fengselet på Tunga, og deretter bygget han opp skoletilbud ved Ullersmo Landsfengsel og Ila Landsfengsel og sikringsanstalt. I løpet av denne tiden tok han også eksamen i spesialpedagogiske fag.

Han formulerer det slik at han kom fra et gjennomregulert miljø, basert på system og jus. Han var vant til at avtaler ble holdt. På Stavne ble det fokusert mest på guttenes skolegang, noe mindre på aktivitetene i fritiden. Det var vanskelig å sosialisere elever inn i grupper, og det lyktes heller ikke å få elever inn i enkeltaktiviteter.

Mange av dem burde ikke ha vært på skolen. Det ble ikke gjort nok i forkant, i normalskolen og i forhold til hjem. Spesialskolene var kontroversielle og arbeidet i et vakuum etter opphevelse av spesialscoleloven. Ideologien skiftet fra ønske om segregering til integrering.

Styrer 7 hadde ikke undervisningsplikt. Han var beskjeftiget med kontorarbeid, hadde møter med skolekontoret osv. og organiserte miljøarbeidet. Familien bodde i styrerboligen, og skjermet seg fra skolen. Fra ca kl 15.30 på ettermiddagen hadde han beskjeden kontakt med de øvrige ansatte, og elevene så han bare når han gikk kveldsrunden mellom kl 21.00 og kl 22.00. Følgelig deltok han minimalt i skole- og miljøarbeid, herunder hytteturer i helgene.

I de seks årene han arbeidet ved Stavne, var det til enhver tid 7 - 12 elever i alderen 8 - 16 år. Han anslår at han ble kjent med totalt 20 - 25 elever, og han husker samtlige.

Praktisk omsorg

Alle elever bodde i den nye delen, internat B. Hyblene var ordinære rom. Elevene diskuterte med husmor hvordan de ville innrede dem, og de bestemte selv hva de ville henge på veggene. Det var toalett og felles vaskerom i soveromsetasjen, men skulle de dusje, måtte de gå i kjelleren.

I 1. etasje var det kjøkken, peisestue og spisesal. Det var ordentlige rom, men ikke spesielt hjemmekoselige. Han hadde inntrykk av at guttene oppholdt seg mer i fellesrommene enn på hyblene.

Kokka var dyktig. Hun laget allsidig, sunn og god mat.

Han var ganske fornøyd med lærerne: Lærer 4, lærer TT og lærer NN. De to første var unge, kreative, energiske og gode å samarbeide med. Han støttet idéene deres om å involvere elevene i praktiske gjøremål, og inkludere fritidsaktiviteter i undervisningen. De laget planer, men de kom ikke så langt at elevene tok del i kjøkkenarbeidet. Kokka var lite begeistret for å ha dem der. - Lærer NN hadde undervist i ganske mange år, og gikk inn i en ny fase av livet. Han deltok bare i undervisningen, ikke lenger på fritiden. Lærer NN var sliten og mye sykmeldt. På mange måter ble han en

”bestefarsfigur”.

Vaktmesteren derimot markerte seg sterkt i hele styrerens tid.

Det var forskjellige kategorier barn og ungdom:

- Elever som foreldre og skole var enige om å søke plass for.
- Elever der foreldre og barnevernet samarbeidet om å søke plass.
- Elever det ble søkt for hvor barnevernet hadde overtatt omsorgen.

Fagutvalget avgjorde inntak og utskrivning. Styrer 7 og sosisonomen forberedte sakene. Han kan ikke huske annet enn enstemmige vedtak i fagutvalget, og skolekontoret satte ikke foten ned for noe vedtak. Prosedyren var særegen for Stavne. I utgangspunktet skulle skoleledertøren treffe slike vedtak knyttet til spesialskolene.

I det daglige hadde styreren liten kontakt med barnevernet. Han forholdt seg til skolesjefens tre kontorer: Personalkontoret, undervisningskontoret og plankontoret. Han hadde særlig mye å gjøre med konsulenten på undervisningskontoret, som hadde vært styrer 4 på Stavne (frem til 1973).

Verken barnevernet eller barnas foreldre var involvert i den daglige driften. Foruten elevene i internatet hadde de til enhver tid 1 - 3 ekstra elever som bare benyttet seg av skoletilbudet, og som bodde hjemme hos foreldre sine. Disse elevene deltok noen ganger i aktiviteter utenom skoletiden. Elevene var veldig forskjellige. I enkelte perioder drev de utstrakt vinningskriminalitet. Personalet gikk på kurs og lærte om MBD (ADHD), og de var opptatt av problematikken. Lærerne prøvde å gi elevene individuell oppfølging, men det var vanskelig.

Det ble stadig arrangert turer for guttene, eksempelvis til Hitra, Frøya, Storlien og Østersund. Da bodde de på campingplasser. I utgangspunktet kunne elevene dra hjem annenhver helg. Det vil si at halvparten av dem ble igjen på skolen. For disse ble det hyppig arrangert hytteturer til Grønalia. Som regel dro de samlet. De slet med dørstokkmila. Men han mener at hytteturene egentlig var meget populære, og at selv vrangvillige tødde opp når de først hadde satt seg i bilen.

Styreren var opptatt av at guttene hadde fritidstilbud. Han nevner turer til svømmehallen, heiskort i slalombakken ved Skistua, ridning ved Bekken gård, bygging av kanoer ved Stavne og fotball. Det var miljøarbeiderne som hadde ansvaret for guttene. De hadde stor frihet når de organiserte ettermiddagene og helgene. Det var ønskelig at alle deltok på aktiviteter. De hadde ikke gode erfaringer med å sende guttene av gårde enkeltvis.

Hvis elevene var fylt 14 år, var det greit at de røkte, så fremt de gikk utenfor gjerdet. Personalet jobbet for å påvirke elevene til å ikke bruke alkohol i ung alder. Styreren mener at alkohol ikke var noe stort problem. Sniffing ble et problem, spesielt i en periode. Hasjij og andre narkotika var helt ukjent.

De aller fleste elevene var gutter. Fra 1979 kom det et par jenter. De siste elevene ble tatt inn høsten 1984.

Styreren syntes han hadde veldig gode relasjoner på lærersiden. Lærerne gjorde en kjempejobb og fikk stor frihet til å legge opp undervisningen. Også miljøarbeiderne fikk frihet og gjorde mye bra, men det var ting han prøvde å få forandret på. For det første tilstrebet han at det var to miljøarbeidere til stede, aller helst én av hvert kjønn. Det ga trygghet, både for de voksne og for guttene. Dessuten var det positivt for miljøet med én av hvert kjønn. Flere murret imidlertid da det utviklet seg et forhold mellom Vaktmesteren og husmor. De to sørget for at de alltid hadde vakt sammen og samarbeidet svært tett, herunder på turer til Grønlnia. Styrer 7 greide ikke å skille dem, og det oppstod et motsetningsforhold mellom styreren og Vaktmesteren.

Han skulle gjerne hatt flere kompetente medarbeidere, men mye var bundet i eksisterende stillingshjemler. Dog ble sosionomen ansatt på slutten av 1970-tallet og han fikk omgjort en stillingshjemmel til miljøarbeider.

De fleste miljøarbeiderne var ufaglærte. Men ut fra sine forutsetninger, tror han at de utførte jobben meget samvittighetsfullt. Selv hadde han ikke så mange personlige samtaler med guttene. Han snakket med elevene, men uformelt – ikke på kontoret. Sosionomen tok kontakt med guttene, og de med henne.

De voksne prøvde å tilrettelegge tilværelsen for elevene hver dag, ut fra elevenes forutsetninger. Han mener at guttene var omgitt av personer som både viste omsorg og ga trøst, og noen av guttene benyttet seg også av dette.

Foreldre kom av og til på besøk, men de viste seg stort sett bare ved skoleavslutnings-arrangementer. Til jul hadde de ”kjempehyggelige juletreffester som andre ungdomsskoleelever kunne drømme om”. De markerte høytider, og bursdager ble feiret.

Guttene hadde liten kontakt med jevnaldrende utenfor skolen. Elevene var nok svært preget, både av hjemmesituasjonen og av omgivelsene utenfor Stavne. Når de hadde det problematisk hjemme, ble det også vanskelig for dem på Stavne.

Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Høsten 1983 var rømning et stort problem, ellers ikke. Rømning kunne være at elever ikke kom tilbake fra helgeperm hos foreldrene, eller de dro på raid, eller elever forsvant bare umotivert, selv om de i forveien hadde hatt kjempeopplevelser på turer etc. Flere gutter var impulsstyrte.

Ved leggetid, kl 22.00, skulle guttene være på rommene sine. Hvis noen manglet, ble styreren kontaktet, og så satte man i gang undersøkelser for å spore dem opp. Nådde man ikke guttene, måtte han ringe til politiet.

Husarrest ble ikke benyttet mye, men var i enkelte tilfeller helt nødvendig, særlig overfor rømlinger. De

måtte stoppes. Ved husarrest ble guttene lukket inne på hyblene sine. Når en gutt kom tilbake til skolen etter et raid, brukte de voksne mye tid og energi på å drøfte og diskutere konsekvensene av handlingene. Et par ganger spikret de også igjen vinduet til en gutt så han ikke skulle rømme.

Permnektelser ble ikke brukt som reaksjon mot dårlig oppførsel. Bakgrunnen for nektelser var som regel at barna ikke kunne dra hjem fordi foreldrene ikke var der eller var indisponerte.

Det skulle være systematisk tilbakerapportering om vold. Bruk av fysisk vold var ikke tillatt. Barna var også veldig opptatte av at de voksne ikke skulle slå. Så vidt styreren vet, var det ingen av elevene som hadde merker, sår eller hevelser etter at de var blitt stoppet av personalet. Fikk de det, risikerte de voksne å få barnevernet på nakken. Elevene sto fritt til å kontakte barnevernet. Hvis noen av personalet hadde slått, ville eleven ved første anledning kontakte barnevernet.

En annen sak er at elever måtte stoppes. Ansatte måtte bruke makt for å hindre guttene i å skade seg selv eller andre. Hard stopping kunne nok oppleves som vold. De voksnes holdning var å roe guttene ned. Hvor hardt de skulle holdes, kunne diskuteres. Det ble større trygghet for begge parter hvis 2 - 3 voksne var sammen om maktanvendelse. Men det var ikke alltid like greit å organisere det slik. En gutt kunne plutselig komme løpende over tunet med saksa i hånden, truende over hodet. En annen gutt kunne brått og umotivert stikke av. Noen elever gikk rett og slett til angrep på de voksne.

Utvalget konfronterte styreren med karakteristikker som var brukt mot ham: Tøff, hard, maktsyk, voldelig. Han svarer at han ikke forskjellsbehandlet noen, og har heller aldri båret nag til elever. Men han er blitt syndebukken fordi det var han som i siste omgang ble tilkalt ved bråk. Styreren legger til at guttene generelt syntes det var ok at de ble stoppet når de ble vanskelige. Etter at vanskelige episoder var over, brukte de voksne mye tid på å snakke med elevene som var involverte.

Styreren opplevde aldri at lærer NN ”eksploderer”. Vaktmesteren var en kraftig kar og kunne bli sint. Styreren tok opp problematiske situasjoner med ham, men antar at han ikke overskred grensen for å stoppe guttene. Vaktmesteren gjorde mye bra, og mange likte ham. Miljøarbeider GG hadde temperament. Styreren snakket med ham om det. Også miljøarbeideren var egentlig godt likt.

Ellers uttaler styreren at ingen ble presset til å spise opp maten sin. Egentlig var det en god atmosfære i spisesalen. Alle skulle smake på maten som ble servert, men aldri ved tvang. Styreren var ofte sammen med guttene når de spiste lunsj og middag. Han kan ikke huske noen episode med en gutt som måtte spise blomkålsuppe, men som nektet, hvoretter gutten angivelig ble lagt i gulvet.

Han har ikke kjennskap til traumatiske opplevelser på Grønnlia – til skremmende spøkeshistorier, bøtte med urin, binding av elever til trær og nektelse av mat.

Seksuelle overgrep

Styreren hørte aldri om seksuelle overgrep på Stavne, verken mellom voksne og barn eller mellom barna innbyrdes.

8.3.3 Elevenes forklaringer : perioden 1973 – 1986

I alt 12 gutter forteller om sine opphold på skolen.

8.3.3.1 Omsorgen

Ankomst og avreise

En gutt ble forespeilet at han skulle være et halvt år på Stavne. Det ble tre år, og ved utskrivning i 1977 sendte styrer 5 et brev til normalskolen:

”Vi tror at dette er til det beste for B. Han er den elev som har vært lengst ved skolen,og har vært her ett år lenger enn det vi mener er forsvarlig når det gjelder elever i institusjon.”

En annen gutt husker fra ankomsten, at det sto en elev på gårdsplassen og lovet ham juling. Det fikk han også etter et par dager. En tredje gutt ankom med ”skrekkblandet fryd”. Han traff ”de tøffe guttene som han kjente litt på forhånd”. De spilte høy musikk på rommet sitt, uten lov. Dette virket nytt og spennende, men samtidig litt skremmende, og det var trist å flytte hjemmefra. En nykommer ble også skremt under første møte med Stavne. Da de skulle spise, var det en elev som reiste seg og ville stikke ned en ansatt med smørkniven. En av de aller yngste forteller at styrer 6 var en ganske positiv person ved ankomsten, men verken han eller andre tok seg av den enkelte elev. Det eneste denne gutten fikk beskjed om, var hvor han skulle sove, og hvilke regler som gjaldt.

De to siste elevene som utvalget har intervjuet, forteller om dramatisk velkomst og avskjed. Den ene ble kjent med at det allerede første dag var planlagt tur til byen. Styrer 7 mente at gutten hadde best av å bli igjen, og han fikk derfor ikke være med. Det var gutten uenig i og protesterte. Styrer 7 ble sint, tok et kraftig tak rundt halsen hans og klemte til. Det ble tydelige fingermerker på halsen. Dagen etter rømte gutten hjem, hvor de trodde på ham og støttet ham. Den andre gutten forteller om det siste måltidet på skolen. Foreldrene hadde sagt fra til personalet på Stavne at han kunne brette seg om han fikk kokt blomkål. Så var det blomkålsuppe til middag, og han ble tvunget til å spise. Han sa fra at han ikke tålte blomkål, og at foreldrene hadde orientert om det, men han ble ikke hørt. Da kastet han bestikket i bordet, og det førte til at et par av de ansatte tok tak i ham og la ham i gulvet. Mens dette skjedde, satt faren

og ventet på ham i bilen utenfor. Faren hørte hva som skjedde, kom inn og fikk stoppet det hele.

Soverom m.v.

Guttene flyttet inn i enkeltrom, dog slik at de minste av og til ble innlosjert i dobbeltrom. Standarden i det nyeste internatet var ”grei nok”, mens det var nedslitt i det gamle. Møbleringen var enkel. En gutt karakteriserer hybler og våtrom som spartanske. For ham minnet Stavne mest om en brakkeleir fra krigens dager. En annen påpeker at oppholdsrommene var lite koselige; veldig institusjonspreget. Guttene savnet en skuff eller et skap som de kunne låse. Ting ble nasket fra rommet. Hvis de hadde fått noe fra familien, for eksempel fødselsdagsgaver, forsvant det bare. En informant sier han forstår at skuffer og skap måtte være åpne, fordi det etter hvert ble oppbevart rusmidler på Stavne. For øvrig hadde de ikke så mange personlige eiendeler. En nevner stereoanlegg og kassegitare. En annen sier at han stort sett bare hadde blader. Han ville gjøre det hyggelig på rommet og hengte opp bilder av damer fra Det Nye, men han fikk beskjed om å fjerne dem omgående. En annen syntes at han fikk det trivelig på rommet sitt med plakater, kosedyr og radio. Han kunne spille musikk og hadde det i grunnen ganske bra. To forhold går igjen i intervjuene: For det første ble døren til rommet låst om kvelden, og for det andre var vinduene spikret igjen, slik at de bare kunne åpne en smal spalte for lufting.

Legetilsyn m.v.

En gutt ble bundet til sengen for at han ikke skulle klø seg på bena og få sår om natten. En helsesøster undersøkte en gang et sår. Han var også syk et par ganger, men da måtte han stå opp. Både han og andre sier det var en sjeldenhet at lege ble tilkalt. En elev forteller at han utviklet eksem og angst på Stavne. Han gruet seg hele tiden, var bekymret og hadde vondt i magen. Dette har han slitt med resten av livet. Det fortelles om gutter som var desperate hvis de ikke fikk medisiner og dop. De hadde lett tilgang på dop hvis de gikk i Studentersamfunnet eller på boksetrening.

Som i tidligere perioder, fikk de vanligvis beskjed om å holde sengen hvis de ble syke. Det var lite stell og tilsyn. En gutt som stadig blødde neseblod, reagerte på at han aldri ble tatt med til lege. En annen gutt skadet hendene sine, slik at all hud på håndflaten ble skrapt bort. Heller ikke han ble tatt med til lege. Skolen brukte sitt eget førstehjelpsutstyr. Et par elever husker imidlertid at de en gang i året hadde både legesjekk og oversyn på tennene. En gutt var fæl til å gnisse tenner. Så ble han sendt til tannlegen – ”en neger” – som slipte tennene ned. Han har hatt kroniske plager med tennene senere. Den nåværende tannlegen hans mener at sliping aldri burde vært gjort.

Klær

Det er ikke kommet frem mange innvendinger mot klærne de gikk i. Den første gutten i perioden syntes de så litt rare ut; de kunne for eksempel gå i T-skjorte med stor anorakk over. De øvrige har forklart at de stort sett hadde sine egne klær, og at barnetrygden ble brukt til innkjøp. En voksen ble med dem til byen, og så fikk de kjøpe etter eget ønske og behov.

Mat og måltider

Det var fire måltider pr dag: frokost, lunsj, middag kl 14.00 og kveldsmat kl 19.00. Om maten sier elevene: Den var grei nok. - Det var egentlig ikke så mye galt med den. - Institusjonsmat. - Maten var så som så, varierende. - Maten var ikke dårligere enn den han var vant til. - Maten var stort sett bra, men alle liker ikke alt. - En elev oppsummerer det slik: "Måltidet rundt langbordet var i utgangspunktet ok. Problemet på Stavne var tvangen og truslene om straff." - En gutt sier at klubb, lungemos og lignende var tung og vond mat for en liten gutt. Men middagen måtte spises opp, ellers ble det ingen kveldsmat. Hvis han kastet opp på tallerkenen, "måtte han spise opp rubbel og bit". Han lærte seg etter hvert å kaste opp på gulvet. - Også i denne perioden ble det praktisert spisetvang. Elevene skulle spise alt på tallerkenen, enten de hadde forsynt seg selv eller ble forsynt av andre. Det var alltid en vakt som var til stede under måltidene. En elev forteller at miljøarbeider GG "likte å lage episoder der guttene ble sinte". Han påla guttene å spise pålegg som han visste de ikke likte, eller han nektet guttene å ta påleggsorter som de likte veldig godt. En annen forteller at det alltid var uro og bråk ved måltidene, og de yngste barna var ofte redde og hadde vansker med å konsentrere seg. Fortsatt var det forbud mot å snakke sammen når de spiste.

Undervisningen

I ettertid er elevene misfornøyde. De karakteriserer undervisningen som elendig – "nærmest fraværende". De lærte ikke noe som helst. Dels hadde det sammenheng med lærerne. "Lærerne kunne ikke pensum engang." Lærer NN var likevel et lyspunkt, sier en, for han var flink og interessert i matematikk. En annen elev kritiserer lærer NN. Han startet ofte dagen med å lese eventyr og de fikk altfor enkle matematikkoppgaver; de yngste og de eldste holdt på med det samme. Nettopp dette skapte problemer, at elevene var blandet. Elever på 3 - 4 klassetrinn satt i samme rom, og i tillegg hadde noen av dem adferdsvansker. En gutt medgir at han var "hyper". Både han og medelever prøvde stadig å "strekke grenser", og det medførte at lærerne ble irriterte og "sprakk". Det er et typisk ankepunkt at undervisningen ikke var tilpasset den enkelte. De ble for eksempel satt til å løse barnekryssord. En gutt som egentlig gikk i 6. klasse, mener at han på Stavne ble satt ned til 3. klasse;

i hvert fall brukte de lærebøker for 3. klasse. Dette ga ham store problemer ved utskrivning. Han slet mer i normalskolen etterpå enn han hadde gjort tidligere. En elev karakteriserer klassen som "en herlig flokk" elever på svært forskjellig nivå. En annen opplevde at de fikk holde på med det de selv hadde lyst til i timen. Følgelig ble det mange "hull" i kunnskapene. Han selv sniffet og fulgte dårlig med. Da han gikk ut ungdomsskolen på Stavne, syntes han at karakterene var urimelig gode. Mange sier at de ikke fullførte ungdomsskolen, verken på Stavne eller utenfor. Det hadde også sammenheng med at de praktisk talt ikke gjorde lekser. En gutt sammenfatter det slik: "Skoletilbudet var svært mangelfullt. Lærebøkene var utrangerte, og læreren en oppgitt, gammel mann. Det manglet disiplin og undervisningen var usystematisk". En gutt slet veldig i 1983. Det var to klasser med 4 - 5 elever i hver, men han opplevde ikke at de fikk noen spesialundervisning eller spesiell hjelp. For at han skulle holde på med noe, fikk han enkle oppgaver. Stort sett satt han og så ut av vinduet. Dessuten var det dårlig kommunikasjon mellom lærere og miljøpersonalet. Guttene fikk liten hjelp til lekser av miljøpersonalet. Det skyldtes at lærerne hadde svak kompetanse og miljøarbeiderne mangelfull opplæring. En elev fra 1980-tallet mener imidlertid at undervisningen var bra, ikke dårligere enn utenfor Stavne. Han var fornøyd med forholdstallet, dvs. en lærer på fem elever. Videre fremhever han to yngre og flinke lærere, lærer 4 og lærer TT. Gutten fullførte ungdomsskolen på Stavne.

Arbeid

"Dagen besto av arbeid og plikter." Eleven bak utsagnet husker at det gikk et ras i Nidelven, nedenfor skolen. Ungene ble beordret til å hente ved. En gutt falt uti, og de andre måtte redde ham. De voksne foretok seg intet. En annen elev sier at det ikke var så mye arbeid. De solgte nek og ved til jul, og det var ok. Så ryddet de i åkeren. Da fikk han en stor sten i hodet og havnet på sykehus. Om vinteren ryddet de skøytebanen for snø. Ellers var det først og fremst vedarbeid de ble satt til, og det ble også brukt som straff. Hvor ble det av pengene fra alt vedsalget? spør en annen. Han er slett ikke sikker på at inntektene ble brukt til guttene eller skolehjemmet. Det var en hovedoppgave å re sengen og holde orden på rommet. Rommet skulle vaskes 2 - 3 ganger i uken. Det var liten forskjell på hverdag og helg. De kunne godt bli bedt om å vaske rommene sine på søndager. En syntes det var ok å være postbud, for da slapp han unna skoletimene. Når det gjaldt hagearbeid, snømåking og vedarbeid, var det avhengig av hvem som var på vakt og hva disse fant på i farten. "Personalet mente at arbeid var viktigere enn lek, og at det kunne være oppdragende å bli satt til hardt arbeid."

Fritidsaktiviteter m.v.

De spilte fotball og lekte rundt Stavnebrua. En gutt fisket en stor laks. Da fikk de ikke fiske lenger. Ikke alle var "fotballgutter". Han som sier dette, var en gang i Sentralbadet. De store guttene holdt ham under vannet. Han fikk vannskrekk og ble ikke med mer. Han lærte ikke å svømme, og har aldri badet i sjøen. Gutten holdt seg mye rundt skolen. De fikk lov til å gå utenfor gjerdet, så lenge de var i nærområdet. Han husker at de et semester hadde ridetimer. Det var trivelig å være sammen med hestene. Ellers hadde han noen gode stunder i undervisningsbygget, med sløyd og forming. De så ikke så mye på TV. Det ble mest til at de "fôr rundt og herjet" i nærområdet. Og så var han glad i å gå på kino. Han så Flåklypa Grand Prix seks ganger. Når det gjaldt TV, klager enkelte over at de voksne bestemte hva de skulle se. De måtte ofte diskutere med dem, bare for å få se ferdig en film. Skulle de på kino, var forutsetningen at de hadde fri dagen etter.

En elev satte liten pris på alle skiturene til Grønalia og i Bymarka. De måtte av gårde, uansett vær. Han har hyggeligere minner fra Grønalia sommers tid, når det var lyst og de kunne fiske. Det var også ok med leirskoler av en ukes varighet til Stokkøya, Sula og Mausundvær. En gutt som var på Stavne noe senere, mener at de ikke fikk bevege seg utenfor skolens område. De hadde lite utstyr til å drive hobbyvirksomhet. Videre måtte han slutte med bordtennis-trening, som han hadde holdt på med tidligere. Det skyldtes kanskje at ingen skulle se blåmerkene de hadde på ryggen? En gutt hadde vært veldig glad i å kjøre slalom, men det ble det mindre av. Det var ingen til å følge ham. - Lærer 4 satte i gang positive aktiviteter. Han fikk blant annet innredet et treningsrom med vekter, hvor de kunne drive med kroppsbygging. Etter hvert så de mer på TV.

På 1980-tallet hadde de mange muligheter. Foruten fotball, slalom og svømming, bygde de kanoer. De kunne bevege seg utenfor skoleområdet, hvis de varslet fra på forhånd. Slike turer varte gjerne 2-3 timer. Jernbanestasjonen ved Stavne var møteplass for ungdom. En gutt sier at han fikk mye straffarbeid, men at de ellers hadde fri etter middag. Han syntes det var artig med vinterturene på ski rundt Skistua. Han likte også idrettslekene om sommeren. De hadde turer til Hitra og Meråker med minibussen. Det var også fine opplevelser. En annen mislikte turene. De var ikke lystbetonte, mer preget av tvang. Guttene ble ikke tatt med i planleggingen. Men han husker godt én trivelig skitur. Da var det bare lærerne og han selv. Lærerne hadde en svært hyggelig tone seg imellom. De var friere i forhold til ledelsen enn miljøarbeiderne. Miljøarbeiderne virket så bundet av retningslinjer.

I den siste del av perioden ble det utbetalt mer lompepenger. Det var barnetrygden som ble brukt, dels til anskaffelser av klær m.v. og dels til ukepenger. Uke-

pengene gikk til kino, gotter, røyk og blader.

Hytteturer

Elevene synes å være mer negativt innstilt til Grønalia i denne perioden enn tidligere. De klager først og fremst over at det var langt å gå; slitsomt å komme seg dit. En forteller at han måtte bære 20 liter betasuppe på ryggen. En annen gang måtte de dra hjem en gutt som hadde brukket benet. En elev sier at 10 - 15 turer til Grønalia "står som et mareritt". Der fisket de, dro på båtturer og gikk på ski, men han var ikke opptatt av slike aktiviteter. En annen likte seg heller ikke og ba om å få slippe å dra mer til Grønalia. En tredje likte turene "sånn passelig". Han var litt redd, og de lekte spøkelseser når de gikk rundt vannet i mørket. Han var spesielt redd ville dyr. Videre ble det fortalt historier om gjenferd. Elevene syntes det var morsomt å skremme ham, siden han var så engstelig. En gang han skulle ut for å tisse, trakk han i en tissebøtte, og den veltet. Han måtte vaske opp før han slapp inn igjen. Han begynte å tisse seg ut selv på grunn av alle spøkeshistoriene. Når guttene gjorde det, måtte de ut og vaske seg i kaldt vann. De fikk ikke komme inn før de var rene og tørre. Turene til Grønalia var preget av hardt arbeid, sier en annen. De dro for det meste om vinteren, og det var lite lystbetont. Transporten foregikk ved at de ble bundet fast til et tau etter en snøscooter og dratt bortover. Han opplevde det mer som en fangetransport enn som en morsom aktivitet. En gutt antar at han var med på 18 turer til Grønalia. Disiplinen var den samme der som på Stavne, med lange straffeturer på ski og vedarbeid. Men om sommeren hadde de koselige stunder på hytta. Det var også andre slitsomme turer, forteller en elev. De hadde for eksempel en tre dagers tur til Rondane, da de gikk fra hytte til hytte. Han brakk skien sin like etter start og måtte gå resten av turen med nødtupp. Gutten mislikte disse turene, selv om han ikke ble utsatt for juling og annen vold.

Forholdet mellom personalet og elevene

Det var ingen å betro seg til. Dette sier en elev som kom til Stavne på første halvdel av 1970-tallet. Han fremhever imidlertid lærer 3 som real. Lærer 3 dro ham flere ganger ut av de verste situasjonene, hjalp ham for eksempel da Vaktmesteren sparket en ball i ansiktet til gutten, slik at nesen brakk. En gang var de vitne til en grusom hendelse. En medelev hadde hengt seg i et tre nedenfor skolen. Da ble noen gutter tilkalt for å se på ham som hang i treet, "slik at de kunne se hvor dum han var". - En eldre kvinne som jobbet på kjøkkenet og med rengjøring, var real. Hun kunne ta guttene på fanget og trøste dem. Ingen av de andre gjorde det. Flere informanter sier at kjøkkenpersonalet var greie, men de betrodde seg ikke til dem heller, for alt de sa gikk videre. Guttene holdt kjeft, også når de var hjemme på permisjon. Selv om de forklarte foreldrene om forhold-

ene, ble det aldri tatt affære.

En beboer har sammenlignet de tre styrerne han opplevde. Han husker styrer 5 fordi han stadig kranglet med kona, også når de kjørte turer og guttene hørte på. Men det var en rettferdig mann som ikke foretok tilfeldige avstraffelser. – Det gale med styrer 6 var at han aldri grep inn. Han bodde utenfor Stavne. – Styrer 7 hadde klare mål. Han var meget streng, praktiserte militær disiplin. Styrer 7 hadde nok tanker om at han skulle få folk av guttene. Hele miljøet ble tøffere og verre etter at han ankom.

Styrer 5 var ”en bra mann”. Han kunne nok bli sint, men da hadde han en grunn til det. Han var rettferdig. Mens han styrte skolen, torde ingen voksne å behandle barna dårlig. Det var synd at styrer 5 sluttet. – De andre ansatte skiftet fra å være verdens snilleste til å være tøffe. De var så uforutsigbare. Gjennomgående viste de ingen entusiasme, ingen idealisme eller overskudd på annen måte. For dem var Stavne bare en jobb. Det gjaldt både fast ansatte og andre som var innom som miljøarbeidere/sivilarbeidere. Sivilarbeiderne kunne rive klærne deres i stykker når de ble sinte. Men innimellom var det enkelte snille mennesker. Lærer 3, fritidsleder 1 og en kvinnelige sosialarbeider er blant de som nevnes på 1970-tallet. Ellers så ikke de voksne tilværelsen fra elevenes side. De hadde ingen å gå til med sine tanker og problemer. Selv de tøffeste guttene følte seg utrygge.

En elev var vitne til at to medelever ranet en veske fra en dame. Han sa fra til de voksne. Så fikk han represalier fra ranerne. Da han nevnte det for en ansatt, svarte vedkommende: ”Det må du regne med når du sladrer.” Ranerne fikk ingen straff.

Én gutt sier at han ble nervøs. Han utviklet seg til sengevæter og fikk et dårlig selvilde. – Noen sosionomstudenter kom på besøk. ”Da ble det en annen hverdag.” De ansatte pyntet på Stavne, lagde ekstra god mat, og lærerne var vennlige og snakket pent om elevene. Elevene prøvde å vise studentene blåmerkene på kroppen. Gutten som skildrer dette, rømte til bestefaren sin. Han ble hentet av styreren, men uten at det ble oppstyr.

En av de mer robuste guttene reagerte på forskjellsbehandlingen, både med hensyn til avstraffelser og permisjoner. Han vantrivdes veldig. En gang skar han seg opp i armen, da han satt i varetektsfengsel. Han så at en annen gutt på Stavne skadet seg på tilsvarende måte. Spesielt en av de minste guttene slet fælt, men ingen tok seg av ham.

Flere elever forteller at utover på 1980-tallet var forholdet til personalet anstrengt. Det går igjen at guttene ikke opplevde tillitsforhold. Hverdagen var uforutsigbar. De stolte ikke på noen og var alltid redde for å bli straffet. En gutt sier at han har ingen gode opplevelser å se tilbake på. Han rømte mye; ville bort fra Stavne, og først og fremst bort fra styrer 7. Han hadde det vondt selv, men det var også ille å se hva andre måtte gjen-

nomgå. En som bodde der samtidig sier at han savnet tillit, omsorg og nære relasjoner. Han følte redsel og utrygghet hver dag og ga til slutt ”faen”. Det var også sårende at de ikke fikk ha kontakt med de ansattes barn. Det påpeker flere. På Stavne var det stor forskjellsbehandling mellom lærerbarna og stavneguttene.

De fleste guttene var 10 - 15 år gamle. Skolen forventet at de minste skulle mestre oppgaver og tåle behandling som var beregnet på eldre ungdommer. Også i denne siste del av skolens historie måtte de yngste bære tunge ryggsekker inn til Grønlnia, for eksempel med batteri til TV'n. Barna var mørkredde, og engstelige når de ble truet. Han som nevner dette var eldre, fysisk sterk og uredd. Han reagerte på andre elever som var feilplasserte. De kunne være sent utviklet eller ha psykiske problemer. En slik elev ble tatt ut fra skolen av foreldrene sine, men det medførte ingen evaluering eller endring på Stavne.

En informant skryter av lærer 4 og lærer TT. De tok ham på alvor. Han kunne stole på dem, i motsetning til styrer 7. Styrer 7 var ansvarlig for det dårlige opplegget på skolen. Miljøpersonalet hadde lite faglig bakgrunn og ble dirigert av ham. Elevene ble oppdratt til å løse konflikter med fysisk makt. Dette lærte de både av personalet og av de eldre guttene.

Forholdet mellom elevene, og forholdene til biologisk familie og barn utenfor Stavne.

På begynnelsen av 1970-tallet beskrives miljøet blant guttene som et hierarki. Det var stor forskjell mellom storungene og småungene. De store bestemte. Vaktmesteren var kompis med dem og styrte deretter. Ingen kunne stole på Vaktmesteren. Guttene hadde angst for ham. – Også lærerne var redde for storungene. En smågutt forteller at de en gang puttet et trosteegg i munnen hans. Den dag i dag kan han fornemme fugleungen i munnen. Han sier at de var uten kontakt med barn utenfor Stavne. Andre barn ville ikke være sammen med unger fra ”trollskolen”.

En annen smågutt forteller at de store mobbet de små. De minste skulle ”herdes” eller ”konfirmeres”. De ble slått og plaget. En gang ble han selv tatt med ut på Stavnebrua. To gutter løftet ham over rekkverket og holdt ham. Han var livredd, fikk høydeskrekk, og har slitt med det i voksen alder. Han var egentlig imot vold, men etter hvert måtte han herde seg ved å mobbe og slåss, han også. En gang dengte han en gutt, slik at guttens hode traff betonggulvet. Det gikk bra, men de fikk seg en støkk. Selv om elevene på Stavne var kamerater, snakket de ikke med hverandre om personlige forhold som mobbing, vold og seksuell trakassering. De måtte være på vakt døgnet rundt, mot ansatte og større gutter. Egentlig var de mer redde for de store guttene enn lærerne. Lærerne var neppe klare over alt som foregikk på skolen. På Stavne hadde de aldri besøk av andre barn,

for eksempel gjennom fotballkamper. Og de hadde ikke noe privatliv, ”bare i hodet sitt”. Denne gutten dro så ofte han kunne hjem til foreldrene og søsknene sine, som han savnet. Der holdt han kontakt med sine gamle venner også, og ble respektert av dem. Han følte seg ikke mindreverdig.

Andre sier det motsatte. De mistet kontakt med jevnaldrende utenfor skolen. Mistanken fra voksne var det mest plagsomme – barna deres fikk ikke lov til å være sammen med Stavne-guttene. De kunne bli ertet og mobbet av jevnaldrende, men det var egentlig enklere å forholde seg til dem. Etter hvert hadde de ikke andre å være sammen med enn elevene på skolen.

En periode kom jentene fra Leira på besøk, og de hadde også turer til Leira. Forholdene var ikke stort bedre der enn på Stavne. Fra 1979 flyttet det jenter inn på Stavne. De var 7 gutter og 2 jenter. Jentene gled naturlig inn i miljøet. Elevene var greie mot hverandre. Selv om enkelte gutter ville være ”sjefer”, var tonen egentlig bra.

Én elev forteller at han var så redd. Det var nifst å bo ved kirkegården og ha store, mørke løvtrær utenfor vinduet. De andre syntes det var artig å skremme ham. De smøg seg for eksempel gjennom klesskapet fra naborommet og hoppet inn, eller de kledde seg ut som spøkelses. Hans følelse av å være alene – uten venner – ble forsterket på Stavne. Lyspunktet i tilværelsen var når bestefaren kom på besøk, eller tok ham med til hytta.

”Forholdet mellom elevene var kameratslig, men samtidig vanskelig og uberegnelig.”

Én gutt bodde fem år på Stavne, mens styrer 7 var der. Gutten opplevde det veldig stigmatiserende å tilhøre skolen. Han fikk negative kommentarer fra barn og voksne. Heller ikke han fikk være sammen med gamle venner mer fordi han var ”trollunge” og ”evneveik”. De hadde sjelden med noen på rommet. Hvis det først kom besøk, satt de i stua sammen med de andre. Hver uke var det en bydag på seks timer. Annenhver helg kunne de dra på permisjon, med mindre den ble inndratt som straff. Hovedinntrykket – det spesielle med Stavne – var at elevene mistet kontakt med alle de hadde hatt fortrolighet til utenfor. Når de fortalte foreldrene om sine opplevelser, ble de ikke trodd. En gang laget de til og med en sang om det, som de fremførte ved en tilstelning. Selv ble han utpekt til tillitsmann. Det var et PR-stunt fra styrer 7s side. Som tillitsmann fikk han for eksempel ikke lov til å ta opp kritikk mot skolen i møte med skolekontoret.

Én elev på denne tiden sier at han ble ”jekket ned”. Han var blant de minste og ble oppdratt til å tulle mindre. Han har ikke så mye galt å si om de andre guttene. Det var et bra miljø mellom elevene, og han opplevde ikke noe unormalt med dem. Han fikk venner, blant annet en spesiell kamerat som han holdt kontakt med senere.

Én annen var ensom og redd. Han følte at han ikke hadde kontakt med omverdenen de første seks

månedene. Han reagerte ikke på standarden på skolen, men på miljøet blant barn og voksne. Det var som et fengsel med mye vold og narkotikamisbruk.

De var ca 10 elever. En elev delte dem i tre grupper:

- Klikken av de eldste (4 - 5). Disse dominerte miljøet, psykisk og fysisk.
- Gruppen av de yngste.
- Så var det ”de rare”. Noen var sleipe unna-sluntrere. De gjorde seg dummere enn de var, for å oppnå fordeler.

Han mener at egentlig lå forholdene til rette for at de skulle ha det bra på Stavne, men det skjedde noe med ham på det følelsesmessige planet. Han valgte bort de gode tingene. Han ville absolutt ikke være der han var. Andre elever hadde det likedan.

Én informant var blant de største da han ankom. Han ble fort ”leder” blant guttene. Han fikk tillit, særlig fra de yngste, og når de fortalte hva de ble utsatt for, prøvde han å ordne opp for dem. Særlig en yngre og liten gutt ble misbrukt seksuelt av de eldre, både av en miljøarbeider og to storunger. Han prøvde å hjelpe denne gutten. Det var egentlig et godt forhold mellom barna. De beskyttet hverandre. Unntaket var de to nevnte storungene/overgriperne. Ellers kom det to jenter til Stavne. De vanket ikke mye sammen med guttene. Jentene dro på strøket og gikk i båtene når det var flåtebesøk. Så ble de hentet tilbake av de voksne. Han vet ikke om jentene ble misbrukt.

En annen forteller at han oppnådde det han ønsket, ikke med vold, men ved å være strategisk, gjennom selvtillit og formuleringsevne. Han savnet noen å snakke med, noen å betro seg til, og hadde bare seg selv å stole på. Gutten følte seg sviaket i hele oppveksten. De hadde en ting til felles – guttene var ”dømt i forhold til de voksnes forsømmelse”. Personalet manglet barnefaglig kunnskap og kompetanse. Stavne skole var en oppsamlingsplass uten relevant behandling. Innskriving der avgjorde om barnet ble en taper eller en vinner.

Én informant sier at han søkte støtte utenfor Stavne. Etter hvert ble han opptatt i det kriminelle miljøet i byen. Der tok de eldre vare på de yngre. Dette miljøet ble som en familie for ham. Han var den yngste blant de kriminelle. En gang rømte han og var borte i tre uker. Han bodde i et hus ved Studentersamfunnet. Der var det trafikk av mennesker inn og ut hele tiden, og han gikk konstant på dop.

Ingen av guttene kan huske at fødselsdager ble feiret eller på annen måte markert.

Rusmidler m.v.

De kjekket seg ved å røyke. De første årene var det forbudt. Noen sniffet. Hasj var sjeldent på denne tiden, og det samme gjaldt alkohol, for det kostet penger. Når

de ruset seg, gikk det sport i å naske. De stjal for å stjele: Klokker, parfymen etc. Så fikk de politiet på nakken. Men gutten som forteller dette, sier at han som regel slapp unna, fordi han var så flink til å løpe. En annen traff gamle kamerater fra Stavne i ettertid. Det førte til mange ”brekk”. Han levde av å stjele til han ble 20 år.

Tre gutter sier at de begynte å røyke på Stavne. Den ene startet som 10-åring. Han fortsatte med å sniffe som 11-åring, tok piller og amfetamin fra han var 12 år og drakk alkohol fra han var 13 år. Sniffing var utbredt. Elever var helt ”hektet”, særlig på Tip-Top sykkellim. ”Under en klassetur tømte de lappeeskene hos en kjøpmann”. De fikk med seg 15-talls tuber og lå og sniffet i teltet om natten.

Én gutt forteller om sitt første møte med lærer NN. Han så på fingrene til gutten og reagerte på at han ikke hadde misfarging av tobakk. Men i miljøet på Stavne tok det ikke lang tid før han både røykte, sniffet og brukte hasj.

Én som bodde på skolen i 1979 - 1983 sier at han fikk 50 - 100 kroner pr uke av barnetrygden i lomme penger. Dette gikk til tobakk, og nå var det lov til å røyke. Sniffemiljøet preget skolen. Guttene var på virkelighetsflukt. De kom seg bort fra de daglige frustrasjonene og fikk selv tillit. De utviklet stoffmisbruk – hasj, amfetamin, tabletter/rohypnol. De jaktet på noe å ruse seg med, nesten hver dag etter skoletid. Narkotikaen gjemte de i terrenget rundt skolen. Elevene ble ikke ransaket. Det kom heller ikke politi på besøk. Rektor var opptatt av skolens omdømme og avfeide foreldre som ga uttrykk for bekymring for barna sine.

Én gutt forteller at de røykte sammen med de voksne. Også han sniffet, på kveldene og under hytteturene til Grønalia. Flere ble helt desperate etter å sniffe. Han stakk til stadighet av fra skolen og skaffet seg hasj og tabletter. Han kunne være borte flere dager i strekk. Da oppsøkte han kompiser og fikk bo hos dem. Denne gutten bodde på Stavne 1982 - 1984. Han satt hyppig i varetekt før han fylte 16 år, og særlig på grunn av vinningsforbrytelser. En gang satt han i fire uker. Da styrer 7 kom for å hente ham, snudde han i døren og gikk tilbake mot cellen. Han foretrakk å være der.

En annen gutt sniffet, brukte alkohol og narkotika. Han ”gikk stort sett ruset hele tiden”. Den siste som har forklart seg fra denne perioden, sier at han begynte med sniffing, hasj og alkohol på Stavne. Der lærte han også å gjøre innbrudd og stjele biler. ”Stavne var en forbryterskole”. Rusen ble en virkelighetsflukt, og mønsteret – uvanene fra Stavne - har fulgt ham siden i livet.

8.3.3.2 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Nedenfor er 12 informanter fra perioden benevnt A-L, og referert i kronologisk rekkefølge. De første opplevde overgangen fra styrer 4 til styrer 5.

Gutt A var ikke fylt 10 år og flyttet inn i begynnelsen

av 1970-årene. Det var streng disiplin, både i internatet og skolen. Elevene fikk straff hvis de ikke kunne svare for seg i timene. Det kunne være bibelvers som ikke satt riktig eller en brøk de ikke fikk til. Lærer NN sendte dem ned i kjelleren for å hogge ved. Gutt A var liten og tynn og hadde vansker med å håndtere den store øksa. Han hogde seg flere ganger i beina og viste frem arrene under intervjuet med granskingsutvalget. Når han hogde seg i beina, ble buksene tilgriset av blod. Så fikk han ny straff for det. Husmor vasket buksene og lappet dem sammen. Etter vedarbeidet i kjelleren, måtte han bære veden opp til ovnene i etasjene over. Lærer NN slo guttene hvis de ikke satt musestille. Han brukte pekestokken eller linjal. En gang gikk tuppen av pekestokken inn i øret på gutt A. Gutten var livredd for linjalen. Den hadde tre på den ene siden og jern på den andre. En gang knakk den på hodet hans. Guttene ble innelåst på rommene sine om natten, på grunn av rømningsfaren. De fikk heller ikke gå på do da. Han husker at han tisset på et glass som han tømte ut gjennom vinduet. En kveld oppdaget lærer NN at gutt A tok på seg selv i senga. Læreren røsket opp døren. Gutten fikk juling og ble dusjet med kaldt vann etterpå. Det var lett for de andre å høre hvis det var bråk eller noen var høyroset på soveavdelingen. Derfor visste alle hva som hadde skjedd. - Gutt A rømte flere ganger, men ble ganske raskt tatt. Da ble han gjerne lagt i bagasjerommet i bilen. En gang la Vaktmesteren ham i en sandkasse utenfor skolen og låste igjen. Han vet ikke hvor lenge han lå i kassen, men han opplevde det som flere timer. Andre ganger ble han lagt i en kasse i garasjen, men den var det hull i, slik at han kunne se ut. Han utviklet klaustrofobi. Lærerne skulle alltid markere seg. De dro ham bortover, og en gang sprakk øreflippen hans. De ydmyket ham på alle mulige måter. Han mener at han ble strengere straffet enn de andre ungene, på grunn av moren hans, som var tyskerunge og aktiv i Anders Langes parti. - Sommerturene var i utgangspunktet positive, spesielt når de kjørte rundt i den røde og hvite folkevognbussen til Oslo og Sverige. Men da kunne for eksempel lærer KK sparke ham ut av bussen fordi han var for sen. Gutt A sier det var et ”firkantet regime” på Stavne, med sterk disiplin og bruk av straff. ”Ungene ble sett på som avskum. Han følte at alle hatet dem.”

Gutt B sier at de til daglig hadde mest kontakt med lærer NN og Vaktmesteren. Begge to hadde vært lenge på Stavne og virket både som lærere og miljøarbeidere. Han husker også to andre miljøarbeidere. Alle disse brukte vold mot guttene. Det kunne skje i spisesalen, hvis de ikke satt pent ved bordet eller ikke spiste opp maten sin. Reaksjonene var resting, nakketak, ørefiker og andre slag med flat hånd eller knyttet neve. Han selv ble ”hengt på veggen” i spisesalen. Volden var avhengig av de ansattes dagsform. Også i klasserommet brukte de voksne vold

– lugget og slo dem i bakhodet. Lærerens linjal kunne komme flyvende. Noen ganger skjedde volden åpenlyst, andre ganger ble de tatt med ned i kjelleren. Dette foregikk jevnlig, kanskje et par ganger i uken i spisesalen, og noe tilsvarende i klasserommet. Lærere og assistenter som kom utenfra var ikke voldelige. Han husker blant annet en fugleinteressert kar og noen sivilarbeidere som var kort tid innom. Lærer NN var personlig kristen, men slo likevel guttene. Det gjorde at gutt B tok avstand fra kristendommen. Han ble en av de første som konfirmerte seg borgerlig i Trondheim.

Gutt C nevner fire avstraffelser som var hyppig brukt:

- husarrest
- nektet kveldsmat
- bynekt
- vold.

Han fikk mye husarrest og bynekt. Da ble han låst inne på rommet sitt, og det var ikke noe å gjøre. Når han rømte gjennom vinduet, ble vinduet spikret igjen, slik at han bare kunne åpne et smalt overvindu. Guttene kunne likevel rømme ved å fjerne panelbord i klesskapet. Husarrest ble benyttet for den minste ting, for eksempel hvis de ikke hørte etter eller gikk fra bordet uten å rydde etter seg. Han opplevde husarrest som varte inntil et par uker. Bynekt innebar at han ikke fikk dra til Trondheim sentrum når han hadde fri, heller ikke til familien sin. Flere av de voksne slo, både med flat hånd og knyttet neve. Vaktmesteren var den verste. Han smilte og holdt seg i skinnet når andre voksne var i nærheten, men hadde ingen hemninger med elevene på tomannshånd. Hele tiden truet han med at han skulle ta dem, hvis de gjorde noe galt. De ble slått når de var på rommene sine og under hytteturer til Grønalia. Han husker en hyttetur da han ble søkk våt. Så ble han bedt om å hente ved, men svarte at han først ville skifte. Det var nok til at Vaktmesteren smelte til ham. Generelt sett virket det som om han slo av ren lyst. Lærer NN var tvers igjennom snill, slo aldri og hevet ikke engang stemmen. Men det var andre lærere som slo, og det skjedde i hvert fall ukentlig. Årene på Stavne var vonde, preget av at ledelsen hele tiden kuet dem for å hindre uro.

Gutt D opplevde tre styreere. Det var den siste tiden med styrer 5 som sluttet i mars 1978, så styrer 6 som var fra april 1978 til september 1979, og endelig styrer 7 som kom i oktober 1979. Gutt D sier at han var ”redd av seg”. - Det var vanskelig å være en god elev. Elever som gjorde det bra og fikk skryt av læreren, kunne få juling av medelevene etterpå. Men elever som gjorde det surt for læreren, for eksempel rev i stykker bøker eller kastet ting i skolestua, ble sett opp til. Gutt D fikk mye juling fordi han forsøkte å gjøre sitt beste. Lærerne utøvde disiplin ved å lugge, slå, rive i øret, ta hardt i nakken eller

sette dem i skammekroken. Lærer NN slo med linjal og pekestokk. Gjorde de mer enn ”de vanlige rampestrekenene”, ble de som regel tatt med ned i kjelleren og straffet der. De ble dratt ned trappen. På kjellergulvet var det et gulvteppe, slik at det virket noe dempende. Han hørte flere ganger elever som ropte og ba om at de voksne måtte slutte. Selv opplevde han kjelleren en gang eller to. Også på Grønalia ble de straffet hvis de voksne ikke var fornøyde med dem. Det gjaldt for eksempel hvis de var sengevætere. - Gutt D syntes det var merkelig at sivilarbeidere/pasifister deltok i fysiske overgrep. Men Vaktmesteren og lærer FF var de verste. Vaktmesteren kløp spesielt vondt på innsiden av låret – såkalt ”mer-rabitt”. Det kunne han også gjøre når han bare gikk forbi guttene. Det skulle antakelig være morsomt, noe det langt fra var. Både Vaktmesteren og lærer FF slo med flat hånd og knyttet neve, også med telefonkatalogen. De slo på steder på kroppen hvor det ikke ble merker, for eksempel i mageregionen og i hodet. Gutt D ble uvel, kunne kaste opp og få vondt i hodet. Han utviklet migrene. Han legger til at både Vaktmesteren og lærer FF kunne være snille og gode innimellom. Selv ble gutten fortvilet, fordi han følte at han var uenig i alt og på kant med alle. Gjorde han slik lærerne ønsket, kom han i unåde hos medelevene og motsatt. Han husker en av kvinnene på kjøkkenet: Hun var generelt snill og kunne komme med brus når de var syke, men hvis noen veltet vaskebøtta, kunne hun nesten dra av dem håret.

Gutt E er opptatt av at avstraffelsene og de andre krenkende opplevelsene på Stavne bør frem i lyset. Det var stadig snakk om regler og trusler om straff ved overtredelser, men reglene var ikke konsekvente: ”Det som var lov på mandag, ble straffet på tirsdag.” Det virket som personalet tok tilfeldige barn som offer. Straffene var slag, spark, lugging, klyping og juling. Det begynte om morgenen. Sto de ikke opp når de ble vekket, kunne de bli sparket ut av sengen. Spiste de ikke opp maten eller sa de at de ikke likte den, kunne de bli jaget fra bordet, kløpet eller lugget. Elevene ble omtalt som ”dumme høreunger”. Tre menn var spesielt voldelige – Vaktmesteren, miljøarbeider GG og styrer 7. Vaktmesteren dyppet en gang hodet hans i en stamp med kaldt vann, om og om og om igjen. En annen gang slengte han en elev mot en stråleovn så gutten skrek av smerte. Gutt E har intet positivt å si om styrer 7. All hans kontakt med elevene besto av trusler og ulike straffemetoder. I ettertid finner gutt E det meget opprørende at andre av personalet ikke tok affære. En av dem var fritidsleder 1, som han hadde et godt forhold til, og som aldri deltok i avstraffelser. Han burde absolutt reagert. I tillegg til det faste personalet var andre miljøarbeidere innom for kortere tid. I starten var de annerledes, men etter hvert ble de påvirket og formet av de fast ansatte, slik at de oppførte seg like voldelige.

Gutt F sier at det største problemet for elevene var at regler og reaksjoner for regelbrudd var så uforutsigbare. Det var avhengig av dagsformen hos den enkelte ansatte. En straff var å hogge ved. Turer til Grønalia var i utgangspunktet hyggelige, men ble det motsatte når de ble brukt som straff. Tvangsdusjing var en annen reaksjon. – Gutten hadde ADHD. Han kunne bli veldig urolig og skjønner at han av og til måtte stoppes fysisk. Men spesielt styrer 7 var svært brutal når han skulle stoppe ham. Styreren satte kneet i brystet hans, og det var smertefullt. Barn skal ikke behandles på en slik måte. En gang fikk han en blåveis av styrer 7. Elevene ringte da til politiet. Politiet kom til Stavne, men dro igjen etter noen minutter. Henvendelsen til politiet fikk ikke følger for rektor. I ettertid har han fått høre at politiet regnet med at det var ”egne lover for Osloveien”. Vaktmesteren var også brutal. Han kunne klemme ledene på lillefingeren sammen, slik at det gjorde veldig vondt, men ikke ble merket av det. Vaktmesteren stakk dem med staven når de ikke orket å gå lenger på ski. På Grønalia var det en gang en elev som brukte tissebøtta i hyttegangen til avføring. Vaktmesteren ble da så sint at han presset hodet til gutten ned i bøtta.

Gutt G ble låst inne de to første ukene på Stavne, fordi de fryktet at han ville rømme. Ingen kom når han ropte. Han nektet å spise. – Det var en rekke straffer:

- Man måtte sitte igjen ved bordet eller gå opp på rommet, hvis man ikke spiste opp maten sin.
- Man fikk ikke være med på aktiviteter utenfor skoleområdet.
- Permnekt.
- Tvangsturer til Grønalia.
- Husarrest på 1 - 3 dager. Maten ble brakt til rommet. Det var lite å foreta seg. Guttene hoppet ut av vinduet og rømte til byen.
- Ellers ble det brukt vold.

Styrer 7 var en ”diktator”. Han kom fra fengselsvesenet og tok med seg kulturen inn på skolen. Han styrte alt og alle. Filosofien hans var bygget på innelåsing og straffemetoder. Styrer 7 tok nakkegrep eller kastet gutter i veggen. Men vanligvis delegerte han voldsbruken til andre ansatte. Han samtykket stilltiende til at andre slo og holdt kustus, blant annet ved å oppfordre kollegene til å angi hverandre. Den som ikke fulgte systemet, ble oppsagt. Vaktmesteren var den mest voldelige. Han tok nakkegrep, knekket fingre, slengte guttene mot trappen så de slo seg på trinnene eller gelenderet. Vaktmesteren truet daglig med juling. En av de kvinnelige ansatte hadde lange negler som hun kunne presse mot nakken til guttene blødde.

Gutt H bodde på Stavne skoleåret 1980-1981. Han opplevde ikke fysiske overgrep.

Gutt I opplevde et register av straffemetoder:

- Innelåsing, dvs husarrest på hybelen i ofte et par dager; i verste fall en uke. Da var han bare iført T-skjorte og strømpebukse, og det var ikke noe å foreta seg. Lærebøker var det eneste lesestoffet og maten ble satt inn på rommet. Det var inspeksjon formiddag og kveld. Mange ble fortvilet og raserte rommet sitt under husarrest, men gutt I gjorde ikke det. Styrer 7 bestemte varigheten. Som regel var den på ubestemt tid, noe som gjorde den enda verre.
- Permnektelse var en annen reaksjon. Styrer 7 spiste alltid middag med guttene, og i slutten av uken samlet han dem i spisesalen og meddelte hvem som fikk perm og ikke. Han ga samtidig begrunnelse for sine avgjørelser. Gutt I ble ofte møtt med at han i utgangspunktet hadde oppført seg skikkelig siste uke, men fordi han uken før der hadde gjort ugagn, ble han nektet permisjon. Han kan nesten ikke huske at han fikk permisjon.
- For de som ikke hadde oppført seg skikkelig, ble hytteturene til Grønalia brukt som straff. I motsetning til de andre, ble de da satt til vedarbeid på hytta og fikk ikke lov til å røyke og spise gotteri.
- Hvis de prøvde å rømme, ble de lagt i bakken. Særlig miljøarbeider GG kunne være hardhendt. Ellers var fysisk vold stort sett begrenset til at guttene ble tatt tak i og ristet.
- Trusler ble mye brukt. Vaktmesteren sa ofte at han skulle ta guttene med i kjelleren for å lære dem folkeskikk. En gang gutt I ble truet, svarte han ”Kom igjen!”, men da ombestemte Vaktmesteren seg.
- Særlig rundt middagsbordet var det voldsepisoder som avlet hat. Medelever ble trakassert og kunne velte stoler og kaste mat og tallerkener veggimellom.

Gutten ble bitter og hatefull av strafferegimet på Stavne. Han var en av de to guttene som anmeldte tre ansatte. Særlig styrer 7 og Vaktmesteren sto for trakasseringene, den psykiske underkuingen og forskjellsbehandlingen. Det virket som flere andre ansatte ikke var enige i lederstilen.

Gutt J kom til Stavne da han var 14 år, og var en av de eldste guttene. Han møtte en kultur som var preget av uforutsigbarhet og avstraffelser. Det var nok at en ikke spiste maten eller sa ting som ikke ble godtatt. En gutt likte ikke suppa som ble servert. Da ble han tatt i nakken og hodet ble dyppet ned i suppetallerkenen. De ble stadig satt til vedhogging, og om vinteren snømåking, uansett værforhold. Flere ganger frøs de voldsomt. Innelåsing på rommet var en annen reaksjon. Elevene ble

tvangsføret, slått, sparket, kløpet og lugget. - Gutt J opplevde styrer 7 som en vond, hard og brutal mann. Han var maktsyk og uberegnelig og ville ha kontroll med alle – ”mannen med de tusen ansikt”. En gang tok han gutt J hard i skrittet og klemte til, plutselig og uten noen grunn. Styrer 7 slo med knyttet neve og tok harde og vonde nakketak. - En av de andre guttene fikk besøk av moren sin. Gutten hadde ikke sett moren på lang tid. Hun ga ham en dram for å feire besøket. Dette ble styrer 7 kjent med, hvorpå han banket opp gutten så han begynte å blø. Gutt J sto ute på gårdsplassen og mekket på en sykkel, da den andre gutten kom løpende. Da tok gutt J en skiftnøkkel og truet styrer 7 til ikke å gjøre gutten noe mer, og styreren trakk seg tilbake. Guttene var utrygge og redde for styrer 7, men samtidig ønsket de å vise ham at han ikke var populær. En gang de var på Grønnlia, fant guttene frem knivene sine, satte seg ned og begynte å slipe dem. Da så han at styrer 7 ikke følte seg trygg. - Gutt J deler personalet i to grupper. Blant de gode og snille, som hadde en positiv innflytelse på miljøet, var lærer 4 og en eldre kvinne som arbeidet i kjøkken og renhold. Men så var det de brutale og uberegnelige. Foruten styrer 7 fremhever han Vaktmesteren, miljøarbeider GG, husmor og en annen kvinne. GG og husmor var oppfarende og uberegnelige. Vaktmesteren slo ofte mot bakhodet og klemte fingrene inn mot håndflaten. Gutt J forteller en historie fra Grønnlia. Lærerne moret seg med å fortelle en historie om et ektepar som bodde på den andre siden av vannet. De hadde tatt livet av barna sine, men bodde der fortsatt. Lærerne kunne be elevene ro over, eller gå over, til den andre siden av vannet. I mellomtiden hadde lærerne tatt seg frem dit og skremte barna. En gutt var meget redd etter denne historien. Blant annet torde han ikke gå på do om natta. Han gjorde på potta. Vaktmesteren ble da så sint at han tok tak i hodet på gutten og dyttet ansiktet ned i potta.

Gutt K opplevde at dagene på Stavne ble gjennomført med tvang. De som ikke hørte etter eller var uenige i det som var bestemt, fikk tøff og hard behandling. Bråkmakere i klassen kunne få husarrest og bli innelåst på rommet sitt. Ellers fikk de ørefiker, ble tatt kraftig i og presset mot veggen eller tatt kvelertak på. Flere av de ansatte var ”macho”. Den verste var styrer 7. Han nevner også andre som miljøarbeider GG og Vaktmesteren. Når de ikke hadde perm, var de stort sett på turer til Grønnlia. Mange slet oppover bakkene og ble ”sinker”. Disse fikk gjennomgå av både medelever og ansatte. Som regel var Vaktmesteren med på turene. En gang hadde en elev gjort noe galt, og en ansatt straffet ham ved å dytte ansiktet hans ned i ”pissebøtta”.

Gutt L sier at de følte seg innestengt og ufrie på Stavne.

Derfor ble rømning vanlig. Når de kom tilbake, ble det ofte brukt makt mot dem. En gang han selv kom tilbake etter en rømning, ville styrer 7 at han skulle tilstå noe. Styreren vred armen hans for å få ham til å si det han ønsket. Samtidig gliste han og gutt L syntes det var skremmende at han viste glede ved å påføre gutten smerte. En annen gang ble han låst inne en hel uke etter å ha stukket av. Det var så vidt han fikk mat. Kokka kom opp og ga han litt. Hvis de ikke hadde lyst på maten i spisesalen, kunne de bli innelåst til den var spist opp. Han husker en gutt som ikke tålte blomkålssuppe. Gutten nektet å spise suppa. Så ble han lagt i gulvet av et par ansatte. Tvangsarbeid med ved og luking i potetåkeren ble brukt som straff. Elevene lærte å bruke fysisk makt i konfliktsituasjoner. Det lærte de både av de eldre ungdommene og av personalet. Opplegget på Stavne var ”nesten som et fengsel”. I ettertid har det slått gutt L at styrer 7 brukte metodene fra Tunga på barn helt ned i 10-års-alderen med adferdsvansker. Stavne ble en skole preget av tvang og negativ adferd, der det ble brukt helt feil virkemidler overfor barna.

8.3.3.3 Seksuelle overgrep

Gutt A forteller at Vaktmesteren stadig gikk rundt og kløp dem i baken, både på skolen og på Grønnlia. En gang ble gutt A voldtatt av to storunger på hytta til Vaktmesteren. Gutten lå i sovepose på gulvet. Han måtte ligge fremoverbøyd på en stol, og mens overgrepet skjedde, hørte han stemmen til Vaktmesteren: ”Flytt deg.” Men han er usikker på om Vaktmesteren gjorde noe mot ham. Etter voldtekten fikk gutt A straff fordi soveposen ble ødelagt under det som skjedde. Han fikk mageproblemer og sår. I ettertid har han også hatt herpesutbrudd. Det første utbruddet kom på Stavne. Han mener at det kan stamme fra voldtekten. Det var vondt og ekkelt. Han fikk en krem av skolelegen. Moren reagerte. Hun hadde noen møter med skolen, men fikk beskjed om at ingen hadde gjort sønnen noe. Gutt A er usikker på hva som kom ut av disse møtene, men mener at styrer 4 kanskje måtte slutte. Voldtekten har han slitt med i hele sitt voksne liv. Den har skapt problemer i samliv/seksuelliv. Han har ikke maktet ”å ta på seg selv”, som han formulerer det.

Gutt B ble ikke utsatt for seksuelle overgrep fra andre gutter. Men både han og andre elever ble seksuelt trakassert av Vaktmesteren. Han klådde på guttene, både når de var i dusjen og ellers.

Gutt C ble heller ikke utsatt for seksuelle overgrep. I utgangspunktet mener han at det ikke var noen seksuell trakassering på Stavne, verken fra de voksne eller fra andre elever. Men det var ett unntak: Vaktmesteren. Under en hyttetur til Grønnlia var en av de minste

guttene redd for å ligge alene om natten. Da sa Vaktmesteren at de to kunne sove sammen. Han misbrakte gutten. Etter den første natten ville gutten bare ligge på gulvet hos de andre, større elevene. Han fortalte at Vaktmesteren hadde gjort ting med ham som han ikke hadde lov til. De eldre elevene tok affære på vegne av den lille gutten. De truet Vaktmesteren, og sa at han bare fikk prøve seg på gutten eller noen av de andre, så skulle de banke ham. Fra nå av sørget de for at gutten ikke lenger gikk alene, og det endte med at Vaktmesteren ble syk-meldt, angivelig fordi han var overarbeidet.

Gutt D ble ikke utsatt for seksuelle overgrep, men han hørte at slikt forekom.

Gutt E ble ikke seksuelt misbrukt på Stavne. Han hørte rykter om misbruk mellom andre elever, men ikke fra personalets side. Han tenkte ofte på ei jente som var elev, og som han tror ble utsatt for seksuelle overgrep. Han reagerte på at hun hadde brennemerket på armene, at hun ble mer og mer innesluttet og isolert fra de andre.

Gutt F har ikke selv opplevd seksuelle overgrep på Stavne. I ettertid har han hørt at noen eldre elever for-grep seg mot en yngre.

Gutt G ble seksuelt misbrukt av en tre år eldre elev. Det skjedde i dusjen og på den eldre elevens rom. Ledelsen var nok klar over det, og gutt G tror at Vaktmesteren en gang registrerte et overgrep, men verken han eller andre reagerte. Den eldre eleven trengte inn i gutt G, brukte kosteskaft på ham og tvang ham til å onanere seg. Over-grepene skjedde inntil et par ganger i uken i anslagsvis 1,5 - 2 år. Da ble det slutt ved at en annen elev avslørte det og overgriperen ble "svinebanket". Sannsynligvis var det tre gutter som ble misbrukt på denne måten. Kjærlighetslivet for gutt G ble ødelagt. Samboeren hans var stadig opptatt av det; at han ikke åpnet seg seksuelt.

Gutt H bodde på Stavne mens han gikk i 6. klasse. Der fikk han en støttekontakt som drev med hester i utkanten av byen. I starten likte gutt H samværene. De dro på rideturer, var på martnan i byen og på bilturer. Støtte-kontakten var utspekulert, gikk rolig frem – "tok små skritt over lang tid". Det begynte med at gutt H måtte sitte på fanget, og da kjente han at støttekontakten fikk reisning. Gutten stakk først av. Så fikk han belønninger, først en gitar, senere en moped som ble stasjonert der hestene var, slik at gutten måtte komme dit for å bruke mopeden. Det seksuelle misbruket økte i intensitet og innhold. Etter hvert måtte han onanere støttekontakten. Så onanerte støttekontakten gutten. Støttekontakten prøvde seg også med inntrengning, men det mislyktes. Da sprakk det fullstendig for gutt H. Han "friket helt ut", skrek og sprang inn i skogen. Etter utskrivning fra

Stavne fortsatte mannen å være støttekontakt mens gutten bodde hjemme hos foreldrene. Misbruket fortsatte også.

Gutt I registrerte at det oppsto et forhold mellom Vaktmesteren og en kvinnelig ansatt. Ryktet ville ha det til at de hadde en affære som involverte en av guttene.

Gutt J forteller om den samme gutten, som var vesentlig mindre av vekst enn de andre. Han ble plaget av en større gutt som han betegner som en "løpegutt" og "rumpa" til styrer 7. Den lille gutten ble misbrukt av både "løpegutten" og en annen større elev. Disse to forlangte stadig at den lille gutten skulle onanere dem, og de skulle onanere ham. Gutt J ble irritert over dette, og slo ned "løpegutten". På den måten satte han seg i respekt og ble aldri selv misbrukt. - Også ansatte foregrep seg på den omtalte gutten, både en mannlig miljøarbeider og en av kvinnene. Når kvinnen oppdaget at han "holdt på med tissen sin", ble hun opphisset og begynte å onanere ham. "Hun fikk utløsning bare ved å se en erigert penis." - Videre forteller gutt J om forholdet mellom Vaktmesteren og en kvinnelig ansatt. En gang de var på Grønnlia, satt guttene og spilte sjakk inne i stua og de var ganske stille. Vaktmesteren og kvinnen gikk inn på et tilstøtende rom og "hadde seg". En annen gang så han de to "i full aktivitet" inne på kjøkkenet.

Gutt K har i ettertid hørt at to elever som var samtidige med ham, ble utsatt for seksuelle overgrep fra andre gutter.

Gutt L har også i ettertid hørt at det skjedde overgrep mellom elevene mens han var der. Den gangen ble det snakket om at Vaktmesteren gjorde seksuelle tilnær-melser til guttene. Selv opplevde han det under en bil-tur med bare de to. Vaktmesteren tok på låret hans. Gutt L reagerte straks og sterkt med å dra i håndbrek-ke; så kraftig at det ble ødelagt. Dette førte til at Vaktmesteren ikke prøvde seg noe mer på ham.

8.3.4 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger : perioden 1973 – 1986

I 1977 ble arbeidsmiljøloven vedtatt. Den satte fokus på ordnede arbeidsforhold, herunder arbeidstid. Fra 1981 fikk vi barneombud og det ble forsket mer på barn og ungdom. Narkotikamisbruk ble et ungdomsproblem, likeså kriminalitet. Den økonomiske veksten fortsatte.

Stavne fikk en periode med flere rektorer på forholds-vis kort tid. Styrer 5 var tilsatt i snaut fem år og styrer 6 i drøyt ett år, frem til oktober 1979. Begge var godt likt av både voksne og barn. Deretter overtok styrer 7 ledelsen frem til 1986. Med ham ble det turbulens. Etter skandaleoppslagene i pressen i november 1984 kom skolen aldri mer i ordinær drift.

I 1970-årene var elevtallet ca 10. Den første jenta

ble tatt inn i 1979. Totalt ble det bare 2. I 1980-årene lå elevtallet jevnt på 13 - 14 elever, men høsten 1984 var det bare 7 elever. Antallet ansatte økte betydelig. I 1976 var ressursen ca 12,5, hvorav 3 lærere og 2 vaktmester/fritidsledere. Frem mot nedleggelsen i 1986 var det 19 stillinger, hvorav 6 lærere og 5 vaktmester/fritidsledere.

8.3.4.1 Praktisk omsorg

Ankomst

Det var fortsatt ingen rutiner for mottakelse av elevene. Informanter har fortalt om til dels skremmende førsteinntrykk. Dette var særlig mens styrer 7 ledet skolen. Utvalget har også merket seg uklarhet ved innskrivning. Elevene fikk ikke beskjed om hvor lenge de sannsynligvis skulle være på skolen. Plasseringstiden varierte fra 1 til 7 år. Flere informanter har fortalt at de heller ikke ble gjort kjent med hvilke regler og instruksjoner som gjaldt. De ble ikke orientert om hvilke reaksjoner som ble benyttet ved overtredelser. Dette førte til at mye ble uforutsigbart og tilfeldig. Elevene ble usikre og redde.

Soverom

Noen fikk dobbeltrom, men de fleste bodde i enkeltrom, fortrinnsvis i det nyeste internatet (B). Standarden var meget enkel. Som i forrige periode savnet guttene skuff eller skap som kunne låses. Dette burde de hatt. Behov for kontroll med rusmidler etc. kunne vært ordnet av ansatt med universalnøkkel. Det er trist å høre om elever som ikke engang fikk ha fødselsdagsgaver i fred for naskere.

Legetilsyn m.v.

Fortsatt var det høy terskel for å kontakte lege ved sykdom. Men fra 1980 fikk Stavne en fast tilsynslege. Han ble medlem av fagutvalget og tok elever på alvor når de fortalte om ansattes utilbørlige opptreden. Legen ble en "varsler" i moderne forstand. Han rapporterte om voldsbruk til Avdeling for helsevern og sosial omsorg, og bidro til at skolen ble gransket i 1984/1985.

Mat og måltider

Elevene fikk tilstrekkelig og bra mat. I årene med styrer 5 og 6 var det tilsynelatende en mer avslappet atmosfære i spisesalen, men etter at styrer 7 tiltrådte, ble det igjen hyppige episoder med bråk og voldsomheter. Styrer 7 var normalt til stede ved frokost og middag. Han innskjerpet at guttene skulle tie og spise opp maten sin.

Undervisning

Lærer NN var fast ansatt fra 1963 og til nedleggelsen i 1986. Han hadde vært aktiv som miljøarbeider, men i perioden 1973-1986 trakk han seg gradvis ut av fritidsaktiviteter. Han nøyde seg med skolearbeidet – særlig matematikkundervisning. De siste årene ble han sliten

og omtalt som en "bestefarsfigur". - På 1980-tallet kom det flere lærere; yngre, av begge kjønn, og med bedre pedagogisk bakgrunn enn tidligere. Men med noen få unntak fremstår de som anonyme i guttenes forklaringer. Lærer 4 og lærer TT tok initiativ til nye undervisningsmetoder. De ville lære elevene livsmestring ved å integrere praktisk opplæring. Det kom de ikke langt med før Stavne ble nedlagt. Elevenes kritikk mot undervisningen i perioden 1959 - 1973, går igjen for perioden 1973-1986. Kort sagt var ikke undervisningen tilpasset den enkeltes behov og elevene forlot skolen med "store huller" og lite kunnskap. Målsetningen ved innskrivning på Stavne, var at de skulle få et bedre og tilpasset skoletilbud. Utvalget har ikke hørt noe om tilsyn og evaluering av undervisningen – verken av skolesjefen, skolestyret, skoledirektøren eller andre.

Arbeid

Som tidligere ble elevene satt til vedarbeid, særlig som straff. Ellers hadde de færre arbeidsoppgaver og plikter enn tidligere. Det er allment akseptert at barn – avhengig av alder og utvikling – bør ha noen arbeidsoppgaver og plikter i hverdagen, jf også planen for Stavne fra 1966. Et middel i planen var det miljømessige arbeid, herunder "tilrettelagt tillits- og arbeidsoppgaver av ulik art".

Fritidsaktiviteter

Fra starten fremsto Stavne som en lukket institusjon. Elevene fikk i liten grad bevege seg utenfor gjerdet, samtidig som svært få voksne og barn kom på besøk. Dette medførte at rømning ble et alvorlig problem, jf møtet i 1959 som er referert foran. På 1970-tallet ser det ut til at elevene fikk større bevegelsesfrihet, betinget av at de spurte om lov først. Guttene hadde aktiviteter utenfor skolen, men det dreide seg mest om felles aktiviteter, turer og arrangementer. Stavne-guttene blandet seg lite med andre barn. Det var heller ikke mange elever som drev med individuelle aktiviteter. Flere har fortalt at de hadde gode opplevelser på dagsturer til Skistua og weekend-turer til blant annet Hitra og Meråker, samt på sommerturer med minibussen.

På 1980-tallet fikk guttene en bydag i uken, en ettermiddag da de kunne dra til venner og familie og gå på kino etc. Under avsnittet med arkivstoff er det et utsnitt fra vaktprotokollen som illustrerer hvordan elevene kunne gjøre ting på egen hånd. - I denne epoken fikk de utbetalt lommepenger av barnetrygden. Samtidig som de fikk større frihet, økte antall rømninger, spesielt i 1983 under styrer 7.

Hytteturer

Vaktmesteren har fått ros fra kolleger for at han aktiviserte guttene med lek og konkurranser, særlig på Grønnlia. Utvalget sitter med inntrykk av at både han og andre miljøarbeidere kunne vise sine beste sider,

nettopp når de var på hyttetur.

Enkelt kan man si at omtrent halvparten av elevene hadde gode opplevelser på Grønnlia, mens den andre halvparten syntes det var et ork å dra dit. Noen likte fiske og friluftsliv og turer med og uten ski. Andre hadde overhodet ikke disse interessene. Elever som ikke hadde foreldre å dra til i helger og ferier, måtte – ofte mot sin vilje – bli med de øvrige på hytta, når de hadde fri. Mange tenåringer må bli med familien på hytta, selv om de ikke har lyst. I utgangspunktet mener utvalget at også Stavne-guttene måtte akseptere fellesaktiviteter som hytteturer. Imidlertid ble det uforholdsmessig mange av dem. For noen var Grønnlia det eneste alternativet. Bemanning og ressurser tilsa at de ikke kunne dele flokken, slik at noen elever dro på hytta, mens andre ble igjen på Stavne. På denne måten ble Grønnlia mer hatet enn verdsatt, særlig av de eldre elevene. De yngste led på andre måter, ved at det var fysisk slitsomt å gå til hytta, og det ble forventet av dem at de var nærmest like sterke, og tålte like tøff behandling, som de eldste. Mindre gutter har dessuten fortalt at de ble skremt av mørket, spøkelseshistorier mv.

8.3.4.2 Følelsesmessig omsorg

Elevene følte seg stigmatisert. De gikk på en ”trollskole” og var ”verstinger” – utstøtt fra normalskolen. Voksne og barn utenfor Stavne tok avstand fra dem. Mange fikk ikke lenger være sammen med sine gamle lekekamerater når de var hjemme på permisjon. På Stavne opplevde de noe av det samme. Styrer 7, Vaktmesteren og lærer NN bodde med sine familier på Stavne. Det var forskjellsbehandling av elevene og de ansattes barn. Enkelte ansatte tillot ikke at barna deres lekte med elevene. Elevene, som på forhånd kom fra vanskelige forhold i hjem og skole, og hadde adferdsproblemer, følte seg uønsket. - Storparten av de ansatte behandlet dem nærmest som en pariakaste.

Styrer 7 var bare 31 år da han kom i 1979, etter vel 8 år i fengselsvesenet. Han samarbeidet tett med styrer 4, som var blitt konsulent på skolekontoret. - Styrerne satte alltid sitt preg på miljøet. På 1980-tallet ble mye av Stavne-kulturen fra 1950- og 1960-tallet gjenopplivet. Eleven som opplevde både styrer 5, 6 og 7, formulerte det slik: ”Styrer 7 hadde klare mål. Han var meget streng, praktiserte militær disiplin. Styrer 7 hadde nok tanker om at han skulle få folk av guttene. Hele miljøet ble tøffere og verre etter at han ankom.” - En annen gutt, som stadig havnet i varetektsarrest, ble en gang hentet av styrer 7. Han snudde i døren og gikk tilbake mot cellen. Han foretrakk å være der. - Dette sier mye.

Lærerne gikk stort sett hjem kl 14.30. De fikk ikke så mye kritikk for sin oppførsel under granskningen i 1984/1985. Utvalget finner heller ikke mye å anføre mot lærerne i denne perioden. Kritikken retter seg først og fremst mot styrer 7 og miljøarbeidere som fulgte

hans instruksjoner. Husmor beskrev i 1985 styrer 7 som autoritær overfor alle: ”Alle ansatte var redde for ham og redde for hverandre.”

Elevene opplevde de voksne som fiendtlige, humørsyke og uforutsigbare. Selv de tøffeste guttene følte seg utrygge. Sosionomen og de unge lærerne, lærer 4 og lærer TT, var uenige i behandlingen av barna og prøvde å gjøre noe med dette. Det endte med splid mellom lærerne og miljøpersonalet.

Det er lett å forstå at barna ble frustrerte og at den utrivelige atmosfæren ikke ga grobunn for vennskap, elevene imellom. En vesentlig faktor i bildet var også utviklingen med sniffing og narkotikamisbruk, både innenfor og utenfor Stavne. Med sniffing og narkotika fulgte ungdomskriminalitet, særlig vinningskriminalitet.

Mange informanter har erkjent at de var viltre og ”fæle i kjeften, hele tiden”. Men det var nettopp derfor de var kommet til Stavne – der skulle kloke voksne overbevise dem om at de var tjent med en annen væremåte.

For utvalget ser det ut som at personalet med rektor i spissen, mistet kontrollen. De prøvde å gjenerobre den – og holde elevene i sjakk – med trusler, vold og innesperring. Men tiden hadde vokst fra slike virkemidler. Som en elev formulerte det: ”Personalet manglet barnefaglig kunnskap og kompetanse.” Elevene ble mer ensomme og fortvilet enn de var ved innskrivning. Det er illustrerende for miljøet, at heller ikke i denne epoken ble guttenes fødselsdager markert, enda så få de var.

Elevene på Stavne var ”vanskelige”, men like fullt var de barn – sårbare sjeler fra 8 - 16 år. Elever har forklart at de kontinuerlig kjempet for tilværelsen. Flere opplevde at de var under dobbel ild. Når de handlet til de voksnes tilfredshet, ble de gjerne straffet av medelever. Og motsatt; når de gjorde det som medelevene syntes var kjekt, fikk de gjennomgå av de voksne.

8.3.4.3 Avstraffelser, herunder fysiske overgrep

Utvalget viser til guttenes forklaringer foran. Praktisk talt samtlige opplevde at skolens virkemidler for å få skikk på dem, var trusler, vold og innestenging. Men volden var ikke så grov som tidligere. Forbudet mot fysisk refselse av barn i spesialskoleloven og barnevernloven hadde nå fått rotfeste i samfunnet. Folk flest hadde sterke motforestillinger mot å slå barn hardt. Og de ansatte på Stavne visste at de var utsatt. Dersom de forårsaket skader som blåmerker og sår, risikerte de ansatte at dette ble formidlet til barnevernet eller politiet.

Utvalget har gått gjennom politidokumentene fra etterforskningen i 1984/1985. Etterforskningen synes grundig og resultatet forståelig. Saken mot styrer 7, Vaktmesteren og miljøarbeider GG ble henlagt, fordi forklaringene var sprikende. Styrer 7 benekter voldsbruk. Men vold ble altså brukt - vold som i de fleste tilfeller ikke satte fysiske spor. Utøverne forsvarte seg med at de måtte holde guttene tilbake, så de ikke skadet seg

selv eller andre eller rømte. Granskingsutvalget fester lit til guttenes forklaringer om volden på Stavne. Forklaringene er sammenfallende. Det er meget påfallende at styrer 7 under intervju med utvalget – på direkte spørsmål – svarte at han ikke kunne huske noen episode med en gutt som ble lagt i gulvet fordi han nektet å spise blomkålsuppen til middag. Det vises til avsnittet om arkivfunn og til elevenes forklaringer. Denne episoden var gjenstand for klagesak i november 1984, den måneden da det stormet som verst rundt Stavne. Episoden var også vesentlig i tilsynslegens melding om forholdene på Stavne. Styrer 7 innga et langt og detaljert forsvarsskriv 16. november 1984 til Avdeling for helsevern og sosial omsorg, om nettopp denne hendelsen. Flere elever har bekreftet historien. – Den sier mye om mentaliteten i 1980-årene. Selv på elevens siste skoledag skulle han tvangsføres og oppdras med vold, mens faren ventet ute i bilen.

8.3.4.4 Seksuelle overgrep

Også i denne perioden er det forklaringer om seksuelt misbruk av elever. Blant overgriperne var Vaktmesteren, eldre elever og en støttekontakt. De mindreårige guttene var i skolens varetekt, både i skoletid og fritid. Skolen hadde et selvstendig ansvar for alle elever, og i tillegg hadde barnevernet ansvar der omsorgen var overtatt fra foreldrene. Skolen med rektor i spissen pliktet selvfølgelig å hindre at ansatte forgrep seg på elevene. Men skolen skulle også beskytte elevene mot misbruk fra andre elever. Ved å vise barna tillit og fortrolighet, kunne de voksne i større grad mottatt betroelser om ubehagelige opplevelser. Kommunen har også et ansvar for at støttekontakter var skikket.

Gronnlia. Privat eie.

9. Andre institusjoner

9.1 Innledning. Andre barnehjem/ungdomshjem.

I dette kapitlet behandles barnevernsinstitusjoner som Trondheim kommune benyttet fra 1930-årene og frem til 1980-tallet, ikke bare i Midt-Norge, men også i andre deler av landet. I samsvar med mandatet har granskingsutvalget konsentrert seg om barnehjem/ungdomshjem og skolehjem/spesialskoler hvorfra det har meldt seg informanter. Det dreier seg om ganske få informanter, mellom en og fem fra hver institusjon. Antallet er for lite til at utvalget har foretatt grundige vurderinger av det enkelte hjem.

Arkivundersøkelsene har gitt varierende resultater. For noen hjem er det funnet et rikholdig materiale, for andre hjem ganske lite stoff. Dette avspeiles i fremstillingen. Det kan virke litt tilfeldig at barnehjem og skolehjem med én enkelt informant har fått en fylldig presentasjon, mens hjem med flere informanter er fremstilt kortfattet. Utvalget synes det er nyttig å formidle det materialet som er funnet, ikke bare av hensyn til den historiske interesse. Når det for eksempel gjelder Mor- og spedbarnhjemmet i Trondheim, er det bare to tidligere beboere som er intervjuet. De husker ingen ting – hjemmet var fortrinnsvis for barn under ett år. Men i byens barnevernshistorie er dette en sentral institusjon. Mange spedbarn har vært innom hjemmet i årenes løp. Og den alminnelige oppfatning er at omsorgen i det første leveåret er av grunnleggende betydning for mennesket. Derfor mener utvalget at det er verdifullt å redegjøre for forholdene ved institusjonen, selv om barna ikke har forklart noe om omsorgssvikt. Barna har kort og godt ikke hatt muligheter til å formidle slikt.

Nedenfor er arkivstoff og intervjuer knyttet til barnehjem/ungdomshjem behandlet i avsnitt 9.1. I avsnitt 9.2 har utvalget foretatt en samlet vurdering av disse hjemmene. Skolehjem/spesialskoler er tilsvarende behandlet i avsnitt 9.3, og med en samlet vurdering fra utvalget i avsnitt 9.4. Institusjonene i Midt-Norge er omtalt først og noe fyldigere enn de øvrige, både i avsnitt 9.1. og 9.3.

9.1.1 Kleivan barnehjem i Stjørdal

Én informant bodde her like etter krigen.

Fra arkiv

Trondheim Lægeforenings Tuberkulosekomité (senere Trøndelag Medisinske Selskaps Tuberkulosekomité) drev tre hjem i Stjørdal: Kleivan, Nylønne og Saltburå. Hjemmene hadde felles styre, tilsyn og leger. Kleivan skofulosehjem ble startet i 1920. Det tok imot tuberkuløse og tuberkulosestruede barn, men ikke smittefarlige.

I 1946 besto personalet av styrer med sykepleierutdannelse, assistent som var barselpleierske, en spedbarnutdannet medhjelper, seks hushjelper og en lærerinne. Læreren ble ansatt og lønnet av Trondheim kommune.

Bygningen inneholdt:

1. etasje: Kjøkken, spisesal, lekerom, skoleværelse, garderobe, wc, to betjeningsrom og to ubrukte ”kolde” glassverandaer.
 2. etasje: To sovesaler med henholdsvis 19 og 16 senger, to vasker, wc, bad, et kontor (felles for lege og styrer), et barnerom og kott.
- Kvisten: Fire betjeningsrom og isolasjonsrom med to senger, kott og tørkelem.

Det var en boksamling for barna, men de måtte selv medbringe leker.

Hjemmet var beregnet for 30 barn, men hadde på det meste 40. I 1945 var det 36 barn, og man ønsket å dele de to sovesalene:

”Derved slipper barna å ligge så mange sammen, noe som kan være deprimerende nok for friske barn, og da langt mer for syke. Men barneantallet vil likevel være for stort. Så snart de er ferdig med reparasjoner og utbedringer på Saltburå, har de høve til å flytte noen av barna dit.”

Konklusjonen på Sosialdepartementets inspeksjon i november 1946 var:

”Et meget godt helsemessig arbeid blir utført her. De trenger bare å anskaffe lekemateriale så barna kan få

Kleivan barneheim./Kleivan off. skole. Postkort. Ukjent fotograf. NTNU bibliotekbilledsamling

mere å leke med. Betjeningen er meget interessert i og hyggelige mot barna.”

I 1950 meldte Kleivan til departementet at alle de tre hjemmene i Stjørdal led ”til dels store skader” under krigen, men at Legeforeningen nå hadde utbedret dem ”til en viss grad”. På grunn av økte driftsutgifter gikk hjemmene med underskudd, og de kunne ikke i det lange løp greie driften uten hjelp fra staten. - Det var fortsatt ikke tilstrekkelig ”sysselsettingsmateriale” for barna, ute og inne. Hjemmet arbeidet med planene om å dele de store sovesalene i mindre enheter fordi det var stor aldersforskjell mellom ungene. I årene 1950, 1951, 1952 og 1953 fikk Kleivan, Nylønne og Saltburå hver kr 1.000 i driftstilskudd fra staten. Pengene ble brukt til innkjøp av leker.

I november 1951 skrev Dagsavisen at Legeforeningen ville omlegge driften ved sine tre barneheim og operere med ett for tuberkuløse barn, ett for helsesvake og ett for friske barn. Hjemmene i Stjørdal betydde en stor og kjærkommen avlastning for barnevernet i Trondheim, der man arbeidet med å reise to mindre institusjoner med hjemligere miljø for barna.

I en søknad fra 1957 om statstilskudd ble det opplyst at belegget ved Kleivan var sunket til 15 (8 gutter og 7 jenter) i alderen 2 – 15 år. I alt fem av barna var plassert av Trondheim barnevernsnemnd.

Våren 1958 signaliserte Trøndelag Medisinske Selskap at det ønsket å selge eller leie bort hjemmet. Stjørdal barnevernsnemnd påpekte at Kleivan, som lå vakkert til ved Trondheimsfjorden, og blant annet

hadde et nylig modernisert kjøkken med meget godt utstyr, burde videreføres. Trondheim barnevernsnemnd kunne ikke gi noen positiv uttalelse om å opprettholde barneheimet.

Staten kjøpte Kleivan, og Trondheim kommune ble anmodet om å avhente plasserte barn innen 15. juli 1960. Hjemmet ble omgjort til en statlig spesialscole for evneveike jenter: Kleivan offentlige skole.

Gutten, som kom på slutten av krigen, bodde ved hjemmet fra han var 3 - 4 år til han var 5 - 6. Han kom sammen med søsteren. De var ca 30 barn i alt, jenter og gutter mellom 4 og 14 år. En egen avdeling av barneheimet tok imot lungesyke.

Guttens opphold ble preget av at en ti år eldre gutt tidlig begynte å kommandere ham og ta kontroll over hverdagen hans. Han forteller at han ble tvunget til å onanere ham og suge guttens penis. Hvis han ikke adlød, ble han fiket til, slått og sparket. Det skjedde et par ganger i uken gjennom et par år. Han mener at den eldre gutten misbrukte flere mindre gutter. Gutten truet også de yngste til å avstå fra aktiviteter de ønsket å være med på. Dersom de protesterte eller sladret, skulle de få juling. - Den vesle gutten ble presset til å gjøre andre utuktige handlinger også, blant annet overfor jentene ved hjemmet. Slik han ser det, var det mangel på disiplin, regler og grensesetting som var årsaken til at overgrepene kunne skje. Barna ble overlatt til seg selv, og gjorde stort sett hva de ville når de ikke hadde skole eller arbeidsoppgaver.

Nylønne barnehjem/tuberkulosesanatorium for barn. Schröderarkivet - Trøndelag Folkemuseum.

9.1.2 Nylønne barnehjem i Stjørdal

En informant har meldt seg for utvalget.

Fra arkiv

Nylønne barnehjem ble etablert 10. mars 1915 og var landets første tuberkulosehjem for barn. Det var ett av de tre hjemmene i Stjørdal som ble drevet av Legeforeningen. Se foran under Kleivan barnehjem. Mens Kleivan lå nede ved sjøen, lå Nylønne et stykke oppe i bakken, men med fin utsikt. Departementets barnevernsinspektør skrev i november 1946, etter et besøk:

”Huset og annekset var stort og meget hyggelig, og omgivelsene ga barna en deilig leke- og tumleplass. Huset var riktig bra utstyrt. Det var også en del leker og sysselsettingsmaterialer, men ikke nok. Huset var rent, pent, ordentlig og hadde det hygieniske utstyr som var nødvendig. Personalet var sykepleieutdannet, men ikke pedagogisk utdannet. De var meget interessert i barna og forsøkte å gjøre sitt beste for dem. Forholdet mellom personalet og barna var godt, barna trivdes der og var derfor glade og tillitsfulle.”

I 1952 hadde hjemmet 13 gutter og 14 jenter. Kapasiteten var totalt 32 barn. Det var ikke avslått søknader det siste året. I 1955 var belegget 18 gutter og 15 jenter, i alderen 1½ – 15 år.

Ved Nylønnes 40-årsjubileum i 1955 ble det innkjøpt et lydfilmapparat som skulle være ”til hygge og nytte for samtlige 3 hjem” (Kleivan, Nylønne, Saltburå).

I 1958 bodde det 10 gutter og 14 jenter i alderen

1½ – 9 år der. Personalet bestod da av: Styrer, 3 barnepleiersker, kokke, syerske, stuepike, mellompике, kjøkkenhjelp og altnuligmann i 1/3 – dels stilling; dessuten ferievikarer og ekstrahjelper.

Nylønne ble, på samme måte som Kleivan og Saltburå, nedlagt i 1960.

Gutten som utvalget har intervjuet, bodde der sammen med sin søster fra han var ca 2 år til han var henimot 4 år, på 1940-tallet. Til tross for at han var så liten, mener han å huske mye fra Nylønne. De var 30 - 40 barn i alderen 2 - 18 år. Jentene og guttene bodde, og hadde aktiviteter, hver for seg. Derfor så han ikke mye til søsteren sin på dagtid. - Hver dag, midt på dagen, skulle de hvile middag. Det var ingen som hadde tilsyn med dem da, og eldre gutter misbrukte de mindre. Gutten var en av dem som ble misbrukt – måtte onanere, suge penis og gni sin penis mot de eldre guttenes lår. Også de eldre jentene benyttet seg av småguttenes; presset dem til å slikke seg i skrittet. - Gutten forteller om andre vonde opplevelser: En gang kledde noen av barna han ut som ei jente. En annen gang hadde han gjort i bukse mens de var på et jorde. Så gikk de i tog, han foran med bukse hengende på en kjepp. Fremme på barnehjemmet måtte han selv vaske bukse i kaldt vann. Dette var angivelig for at han skulle lære seg til å vaske klærne sine selv.

Gutten har vært på flere barnehjem/skolehjem og mener at Nylønne var det barnehjemmet hvor han fikk best omsorg. Mat, klær, markering av høytider – alt slikt

Saltburaa barnehjem/Kysthospital. Postkort. Ukjent fotograf. NTNU bibliotek - billedsamling.

var fint. Videre var det bra at jenter og gutter bodde i samme hjem. Og styresen grep alltid inn når hun ble klar over gale ting. Men de ansatte forstod nok ikke at overgrep skjedde.

9.1.3 Saltburå barnehjem i Stjørdal

Det er intervjuet en gutt og ei jente som bodde her.

Fra arkiv

Saltburå ble opprettet privat i 1911 av statsråd Seips frue og to døtre. Opprinnelig var hjemmet for kjertelsvake barn. En av de to nevnte døtrene, Ellen Seip, arbeidet i flere årtier som lege og menneske for tuberkulosestruete og tuberkuløse barn. Legeforeningen overtok Saltburå i 1924. Det ble ett av de tre barnehjemmene som foreningen drev i Stjørdal. Se foran under Kleivan barnehjem. Barna ble sendt til Saltburå av helserådet i Trondheim.

Barnehjemmet måtte flytte sine barn til bygdens sykehus i 1944, og evakuerte i januar 1945 til Nordbostad på Ytterøya, da tyskerne tok huset. Mot jul i 1946 var det 12 barn som ventet på å få flytte tilbake.

Det fremgår av et søknadsskjema fra 1950 at Saltburå hadde 14 rom. Dessuten kjeller, stabbur og ny, tidmessig uthusbygning. Det var en kombinert skole- og dagligstue der. Hjemmet planla å bedre vannforsyningen, skaffe flere håndvasker og toaletter, samt legge veggfliser i badet. Videre ønsket man å "forskjønne kurstedets omgivelser med nye plener og plantninger, mer blomster og nye trær i frukthagen".

I 1951 var det 13 TBC-truete barn og i tillegg 9

barn henvist av vergerådet og forsorgsstyret. I 1952 bestod ungeflokken av 9 barn henvist av helserådet, 8 av forsorgsstyret og 2 av vergerådet, 19 barn i alt.

I 1955 sto følgende på lønnslisten: Bestyrerinne, gartnerske, 2 barnepleiersker, 2 stuepiker, altmuligmann ansatt i 1/3 - dels stilling, samt ekstrahjelper og ferievikarer.

Styrelederen skrev til Sosialdepartementet i oktober 1955 at man de siste 4 - 5 årene hadde vært tilbakeholdne med oppussingsarbeider, idet man var usikker på hjemmets fremtidige skjebne. Nå hadde imidlertid eierne bestemt seg for å fortsette virksomheten ved barnehjemmet, men aktet å redusere belegget fra 18 - 19 til maksimum 15 barn.

Departementets barnevernsinspektør var på befaring i 1956. Hun presiserte i sin rapport at dette var et hjem hvor gutter og jenter ble plassert av sosiale grunner, men plasseringen skulle skje enten gjennom Trondheim helseråd eller hjemmets tilsynslege på Stjørdal. Trehuset i villastil var relativt godt vedlikeholdt, og det forelå planer om et nødvendig tilbygg. Barna vasket seg stort sett i vaskefat. Det var utedo i uthusbygningen. Hun merket seg at ungene hadde fått et fint sløydrom i en sidebygning, med tre høvelbenker og godt verktøy. Barna hadde meget stor glede av dette. Det var god kontakt med lærerinnen i småskolen. Barna lekte med unger i nabolaget, ble bedt hjem til disse på fødselsdager etc. Kontakten med de biologiske foreldre var noe forskjellig: "Noen får ikke lov til å ha kontakt med barna, andre forsømmer dem, mens noen kommer på stadig besøk."

Om barna skrev inspektøren:

”Barna så ut til å trives godt, smårollingene ruslet ut og inn når de ville noe, alle barna virket tillitsfulle og frie. Personalet tok seg av dem og pratet om det som var skjedd på skolen for eksempel med de større barna.”

Om de voksne skrev hun:

”..meget godt samarbeid...alle trivdes godt og var interesserte i ungene.”

Departementet anbefalte i mars 1958 planer for påbygging, kostnadsberegnet til kr 80.000. Det ble vist til at hjemmet i stor utstrekning ble brukt av Trondheim kommune, men ”også av andre kommuner i Nord-Trøndelag hvor det ellers ikke finnes barnehjem med plass til gutter i skolealder”.

Den 14. november 1958 opplyste tilsynslegen at så vel Kleivan som Nylønne og Saltburå var utbudt til salg. Saltburå barnehjem ble nedlagt i 1960.

Gutten som bodde her periodevis midt på 1950-tallet, husker ikke stort ut over at han ble kvitt mageproblemer sine.

Jenta bodde her sammen med søsteren sin på slutten av 1950-tallet. Begge to var veldig sjenerte. De begynte i første klasse på skolen. Barna tok skolebuss fra Saltburå. Den hentet også barn på Nylønne og Kleivan. Ingen av ungene ertet barna fra barnehjemmene eller plaget dem på annen måte. De voksne hjalp ikke barna på Saltburå med lekser. De måtte greie seg selv. De voksne var i det hele tatt ”usynlige”, ikke bare når det gjaldt lekser, men også ellers i hverdagen.

De lå åtte barn på sovesal. Den første natten ble sengene slått sammen, så hun og søsteren fikk ligge ved siden av hverandre. Hun var mørkredd og gruet seg alltid for å gå på do om natten; på et utedo bak låven. I kjelleren var det wc, men det fikk de vanligvis ikke bruke. En gang lurte hun seg til å benytte en potte som tilhørte en av guttene på sovesalen. Hun ble oppdaget, og en av de voksne fikk til henne.

Maten var god og tilstrekkelig. Hun spiste seg mett. Fredag badet de. Etterpå fikk de nystekte vafler. Klærne var også bra. Hun fikk ny kjole til 17. mai. Hun forteller om konfirmasjonen til en av de større jentene. Det gjorde inntrykk på henne når fire mindre barn, herunder hun selv, måtte spise på kjøkkenet - vanlig mat på blikktallerkener - mens de andre satt i stuen og spiste god mat på skikkelig servise. - Det var lite leker på barnehjemmet. Det de hadde var samlet i et rom som de sjelden fikk tilgang til. Men døren dit ble åpnet når tilsynet kom.

Etter hva hun husker, hadde de en styrer og tre tanter. De ble kalt søstre. En gang hadde jenta skrevet morsdagskort som en av ”søstrene” lovet å sende til moren hennes. Etterpå fant hun kortet sønderrevet i kjelleren.

Det verste minnet fra Saltburå var når de ble bundet fast i sengene sine med seler. Hun mener at dette ble brukt som straff hvis de hadde gjort noe galt. Hun opplevde det blant annet da hun hadde krøpet under gjerdet og revet i stykker klærne sine. Det var armene som ble bundet, og så hardt at de måtte ligge på ryggen og ikke kunne røre seg. Slik kunne de ligge en halv time og mer.

9.1.4 Mor- og spedbarnhjemmet i Trondheim

Granskingsutvalget har intervjuet 2 barn som bodde på

Trondheim Mor- og spedbarnshjem - Møllehaugen. Schröderarkivet - Trøndelag Folkemuseum.

Mor- og spedbarnhjemmet i 1955 og 1962. De var så små at de ikke har minner fra tiden der.

Fra arkiv

Utvalget har blant annet hentet informasjon fra ”Innstilling fra Komitéen til å utrede spørsmålet om en utvidelse av Mor- og spedbarnhjemmet i Trondheim, oppnevnt av Trondheim formannskap den 5. april 1962”.

Trondhjem bystyre besluttet den 14. september 1916 å opprette et hjem for ugifte mødre. Eiendommen Møllehaugen – ca 3 mål grunn med hus – ble innkjøpt til formålet fra Trondhjems Borgerlige Realskole. Bygningen var oppført i 1797 og ble fredet i 1941. Første driftsår for hjemmet var 1917. Da kunne det ta imot 15 mødre med barn og 5 ventende mødre. Hjemmets oppgave var:

- Å sette trengende mødre i stand til å stelle sitt spedbarn og gi det bryst.
- Å yte disse kvinnene passende underhold før og etter barselsengen.
- Å lære dem nyttig husarbeide.
- Å råde og hjelpe mødre når de forlater hjemmet.

Fra midten av 1920-årene var det varierende belegg, både i antall og i ulike grupper. Dette skyldtes blant annet nedgang i antallet ugifte mødre. I 1928 ble det reist spørsmål om driften burde omlegges, hvis en ikke skulle legge den helt ned. Fra 1930 ble det også anbrakt pleiebarn (fosterbarn) på hjemmet. En periode var det så liten søkning at det ble åpnet for rekonvalesenter fra sykehuset (1931). Tyskerne rekvirerte eiendommen under krigen, og den ble meget nedslitt.

Sommeren 1949 var belegget 24 barn og 2 kvinner. I årsrapporten for 1949/1950 står det at de fleste mødre oppholdt seg 4 - 5 måneder på hjemmet. Unntaket var en mor som hadde bodd der i over et år på grunn av husnød. Som oftest ville mødrene la barna bli igjen for selv å komme seg ut i arbeid. Av i alt 42 utskrevne barn var 14 adoptert bort, 3 overflyttet til Lykkebo, 12 hentet hjem av gifte foreldre, 2 var sendt på pleiehjem og 11 anbragt hos familie eller slektninger.

Departementets barnevernsinspektør var på befaring i desember 1957. Rommene for mødrene var ikke tilfredsstillende. Det burde blant annet anskaffes gardiner. Kjøkkenet trengte modernisering, herunder en oppvaskmaskin. I mangel av dette brukte hjemmet ”en litt stor kokekjele”. Kjølskapet var så lite at det rommet bare en femtedel av dagsforbruket av melk. Barna hadde ikke tilstrekkelig med leker og utstyr. Fire barnepleiersker stelte 25 barn. Stellet måtte foregå så fort som mulig. ”Resultatet var da også at en kunne se på barna at de ikke hadde fått den morserstøtning som hver enkelt har absolutt behov for, og at det ikke var tatt nødvendig hensyn til barnas psykiske utvikling.” Tilsynslegen

bekreftet at det fysiske stedet og kostholdet var bra, men at personalet ikke hadde tid til å ta seg av barnas mentale utvikling, slik de burde gjøre. Inspektøren merket seg at flere barn var opptil 16 måneder gamle, mens de skulle ikke oppholde seg lenger enn til de fylte 1 år.

Frem mot 1960 var belegget jevnt over 3 mødre og 20 barn. Samtlige barn ble plassert i 2. etasje i hovedbygningen, fordelt på tre litt større rom og et lite rom. Spedbarna hadde det lille rommet, og de ble også stelt der. Barnas melkekjøkken, som var tidsmessig, lå også i 2. etasje. Dessuten var det et bad som ble brukt av både mødrene og betjeningen, og bygningens to eneste wc. I 1. etasje i hovedbygningen bodde bestyrerinnen på et stort rom. Videre var det kontor, oppholds- og gjesterom for mødrene, felles spiserom for betjening og mødre, kjøkken, matlager og kjølerom.

Uthusbygningen var innredet med 15 hybler for personalet og andre ansatte ved sykehus i byen.

Et større antall mødre hadde opphold før enn etter fødselen. Oppholdstiden var relativt kort, vanligvis 2 - 6 uker.

Fra 1. januar 1957 til 1. november 1961 bodde det 162 mødre på hjemmet, derav var 98 utenbys og 64 bosatt i Trondheim. I 1961 ble seks mødre avvist på grunn av plassmangel. Samme år hadde 22 mødre opphold før fødselen, samtlige ugifte. Ialt 18 mødre bodde på hjemmet etter fødselen.

Personalet besto av bestyrerinnen, fire barnepleiersker, én kokke, én kombinert kjøkkenhjelp/stuepike og én hjelp i vaskeriet. Assistentstilling for bestyrerinnen var ikke besatt, da man manglet søkere med kvalifikasjoner.

Vaskehjelpen hadde i april 1959 klaget over forskjellige forhold. Hun møtte opp hos fylkesmannens barnevernssekretær med en tallerken som etter hennes oppfatning var altfor skallet til å brukes på hjemmet. Hun sa at det ikke bare var tallerkener som var så medtatte, men også kopper som ble fremsatt ved måltidene for personalet og mødrene. Hun fortalte at det ble servert melk i glass som lignet tannglass laget av bly og som var lite appetittlige. Videre beklaget hun seg over at bestyrerinnen sladret om mødrenes private forhold, også vaskehjelpens private forhold. Endelig påpekte hun at tre av betjeningsværelsene i uthusbygningen var meget dårlig vedlikeholdt.

Fylkesmannen skrev 31. januar 1962 til Sosialdepartementet:

” ...Både en begynnende yrkesutdanning og i andre tilfelle, direkte plassering i arbeidslivet bør kunne skje mens mødrene bor i hjemmet. Personalet kan stille barna under morens fravær i skole eller arbeid.

For at kontakten mellom mor og barn skal styrkes, mener en det er nødvendig med en omlegging av driftsformen ved mødreheimene. Det kan nevnes at de barna som har vært på mor- og spedbarnhjem-

met, og som senere er psykologisk/psykiatrisk undersøkt viser seg å være sterkt kontaktskadet. Dette synes å bero på at barn ikke får slik individuell omsorg at deres psykiske behov blir dekket.

Da en har lite kjennskap til mødreheimene utenfor dette distriktet, tør en ikke fremkomme med spesielle innvendinger mot dem.”

I desember 1962 ba styrets formann (en lege) om at bestyrerinnen søkte avskjed, idet han viste til misnøye:

”I løpet av min tid som formann i styret for Trondheim komm. Mor og spedbarnhjem har jeg mottatt en masse klager over forholdene på hjemmet. Klagene gjelder den personlige omsorg for barna samt deres ernæring og stell. Det gjelder mødrenes kosthold i svangerskapet og den måten mødrene ellers blir behandlet på, og det gjelder Deres behandling av personalet på hjemmet.

Lignende klager er også mottatt av min forgjenger i formannstillingen, stadsfysikus ...

Disse klager faller alle tilbake på Dem som hjemmets bestyrerinne.

Forholdene på Mor og spedbarnhjemmet er forlengst blitt kjendt blandt folk i byen, og dets renommé er så slett at forholdet er ytterst pinlig for alle som har med hjemmet å gjøre...”

Fylkesmannens barnevernssekretær rapporterte i november 1968 fra besøk. Da var det 18 barn på hjemmet. To mødre bodde der, mens to bodde i byen og besøkte barna regelmessig. Foruten bestyrerinnen var det fire barnepleiersker som gikk to og to sammen på vakt. Videre var det to nattevakter, kokke, kjøkkenpike og én vaskehjelp:

”Det umiddelbare inntrykk av institusjonen er dårlig, og dette inntrykket blir bekreftet etter nærmere undersøkelse. Alt virker forfallent og primitivt, og bygningen må sies å være svært lite egnet for formålet – en må spørre seg selv om hvordan det noen gang kunne ha blitt godkjent som spedbarnhjem. Det må innskytes at betjeningen gjør et godt inntrykk, og at de på ingen måte kan lastes for forholdene. Barna virket også velstelte og friske.

.....

Bestyrerinnen skal ha tenkt å si opp stillingen fra 1. desember, i første omgang som et press for å få ansatt assistent. Går ikke det, slutter hun.

Jeg vil her bemerke at selv om ikke bestyrerinnen har de nødvendige kvalifikasjoner som kreves for stillingen, er det ingen tvil om at hun fyller stillingen på en tilfredsstillende måte. Det strekker bare ikke til når hun må arbeide 14-15 timer daglig. I tillegg må hun også fungere som rådgiver overfor mødrene, og må ofte sitte og snakke med dem til langt på natt. Det

synes helt nødvendig å ha en sosialkurator tilknyttet institusjonen, også med tanke på arbeidet med plasseringer av barna m.v.

Alt i alt må en kunne si at ”Møllehaugen” i sin nåværende form og med den drift en har i dag ikke på noen måte tilfredsstillende kravene for et mor- og spedbarnhjem.”

Styreren visste ikke engang hvem som var tilsynsfører fra barnevernsnemnda, og ”savne(t) sterkt en slik kontakt å ta opp problemene med”.

Fra 1972 ble det ikke lenger tatt imot mødre, bare spedbarn. Høsten 1978 ble det reist spørsmål om det egentlig var behov for hjemmet. Man hadde da 5 ansatte og bare ett spedbarn. Belegget lå en tid på bare 1 - 2 barn. Fra 1979 kom man så tilbake dit man startet i 1907: Hjemmet ble forbeholdt mødre med barn og ventende mødre.

9.1.5 Møllebakken Ungdomspensjonat i Trondheim

Granskingsutvalget har intervjuet én beboer fra slutten av 1970-tallet.

Fra arkiv

Institusjonen ble planlagt med utgangspunkt i vedtak i Trondheim bystyre 31. oktober 1957. Da ble tomten stilt vederlagsfritt til disposisjon for ungdomspensjonatet. Oppføringen kostet kr 233.000. Kr 200.000 ble finansiert ved salget av Sundnes barnehjem i Nord-Trøndelag, kr 13.000 ved fondsmidler fra Trondhjems Haandværks- og Industriforening og kr 20.000 ved tilskudd fra Sosialdepartementet.

Møllebakken Ungdomspensjonat hadde et styre på fire medlemmer. Formann og nestformann ble oppnevnt av Trondheim formannskap, Trondheim barnevernsnemnd utpekte ett medlem og Trondhjems Haandværks- og Industriforening ett medlem.

Driften kom i gang den 1. august 1960, og etter ett år sendte styret en rapport til formannskapet. Der står det at meningen først og fremst var å ha et sted der kommunen kunne anbringe vanskeligstilte gutter i alderen 15 - 21 år som kommunen hadde en lovpålagt plikt til å ta seg av. Følgelig var det en sosial institusjon. Siden Trondhjems Haandværks- og Industriforening hadde bidratt til byggingen, måtte pensjonatet også ta imot læregutter. Belegget var blandet. Noen ble plassert av sosiale institusjoner og noen av håndverksmestere; dessuten ble det fylt opp med beboere som selv, eller via foresatte, betalte full pensjonspris. Pensjonatet hadde plass for 12 gutter. Det var fire doble og fire enkle rom. I første driftsår var det bare fire fullt betalende pensjonærer samtidig, derav tre plasserte av barnevernsnemnda og én hvis opphold var betalt av foreldre. Pensjonsprisen var kr 17,35 pr dag. Dette var på den ene side en for høy pensjonspris for alminnelige læregutter og skoleungdom,

Møllebakken ungdomspensjonat/Møllebakken ungdomshjem. Schroederarkivet - Trøndelag Folkemuseum.

men på den annen side en nødvendig pris hvis driften med fullt belegg skulle bære seg noenlunde. Den høye prisen var årsaken til det lave belegget. Det heter videre i rapporten, at man på grunn av hybelnøden i byen hadde leid ut to hybler høsten 1961, uten noen som helst underbringelse. Utleien skjedde til to studenter og med kr 80 pr måned i leie.

I årsberetningen for 1964 står det at gjennomsnittlig belegg for hele året hadde ligget på fem ungdommer. Ved utgangen av året var det syv ungdommer, men to av disse var så gamle at de ble anmodet om å flytte ut. Den som hadde vært bestyrerinne helt fra starten, hadde sagt opp. Stillingen ble utlyst, men de fikk ikke kvalifiserte søkere. Høsten 1964 hadde en mannlig praktikant fra sosialskolen bodd på pensjonatet. Han ble gitt gratis kost og losji, noe som var vanlig for studenter som tok seg av guttene i deres fritid og således gjorde nytte for seg. Styret opplyste at guttene ga inntrykk av at de trivdes og hadde det godt, men det ble også påpekt: "Problembarn som flere av disse er skaffer de arbeide utenom det som kan være vanlig. Tilsynsførere som disse barna skulde ha har vi ikke sett noe til." I en påtegning på årsberetningen står det at barnevernsnemnda hadde notert seg dette og ville ta det opp med tilsynsføreren. Regnskapet for 1964 viste et underskudd på kr 24.500.

Trondheim sosialrådmann skrev i et notat 28. oktober 1965 blant annet:

"Formålet med oppføringen av eiendommen Møllebakken 36 var å skaffe læregutter og vanskeligstilte gutter fra Trondheim et hjem. Hjemmet skulle drives i samarbeid med H. W. Finnes Barnehjem som ligger på samme tomteområde, slik at barn derfra kunne flytte over til ungdomspensjonatet etter fylte 15 år. Videre skulle også institusjonen ta imot gutter som kommer til byen for yrkesopplæring og som betaler oppholdet selv. Det er imidlertid en uttrykkelig forutsetning for å kunne tas opp i Møllebakken Ungdomspensjonat at guttene enten går i skole eller er beskjeftiget som læregutter. Det har således ikke vært meningen at Møllebakken Ungdomspensjonat skulle være et hjem for vanskelig ungdom, men for vanskeligstilte. Tre forskjellige styrer har vurdert spørsmålet om å ta opp ungdom med adferdsvansker, men har ikke funnet dette tilrådelig. Verken bygningsmessig eller hva beliggenhet angår synes eiendommen å være beregnet på et slikt klientell. Verken ute eller inne er det plass slik at 12 ungdommer kan ha noe å foreta seg. Det er derfor en nødvendighet at ungdommene er beskjeftiget med skolegang og leksearbeid."

Formannskapet hadde tidligere på høsten sluttet seg til styrets forslag om at de inntil videre innstilte driften av ungdomspensjonatet og gikk over til utleie av hybler. Men forutsetningen var at det gikk med overskudd. Vedtaket medførte ikke noen endelig nedlegging av institusjonen. Opphøret av driften var rent midlertidig og skyldtes manglende belegg. Så snart det forelå et rimelig

behov i kommunen, ville de vurdere en gjenåpning.

I 1965 ble bygningen bortleid til Røde Kors Barnehjelp som drev stedet som ettervernshjem for Klæbu Pleiehjem. Ny oppstart av ungdomspensjonatet ble vurdert; først i 1970, så i 1977.

Det ble diskutert å legge ungdomspensjonatet administrativt og geografisk under observasjonsskolen i Osloveien. Trondheim kommune tok avstand fra dette ut fra erfaringer andre steder i landet, der de foretrakk avstand mellom ungdomshjem og ettervernshjem. Kommunen påpekte at regler og målsetting er forskjellige for spesialskoler og ungdomspensjonat. Sosialsjefen i Trondheim skrev 9. august 1978 et orienterende brev til forskjellige kommunale instanser om Møllebakken Ungdomspensjonat:

”Møllebakken ungdomspensjonat ventes å komme i drift i siste halvdel av september d.å.

Møllebakken skal være et forebyggende tilbud til vanskeligstilt ungdom, og et ettervernstilbud til unge som har vært i spesialskole eller annen institusjon, eventuelt fosterhjem.

Ungdomspensjonatet skal drives etter sosialpedagogiske prinsipper.

Pensjonatet tar imot 10 gutter og jenter i alderen 13 – 18 år, som går i ungdomsskole/utdanning eller arbeide.

Barn og ungdom som er under omsorg av Trondheim barnevernsnemnd vil bli prioritert ved opptak, hvis de ellers fyller vilkårene.

Trondheim kommune disponerer 6 av plassene og fylkeskommunen 4 plasser.

Ungdomspensjonatet vil i innkjøringsfasen ta 6 elever, og etterhvert utvide antallet.”

Virksomheten kom i gang igjen høsten 1978. Det ble vedtatt en plan der det blant annet var bestemt at den som fikk plass skulle være i arbeid eller i skole. Opptak skulle skje etter vedtak i barnevernsnemnda i henhold til barnevernloven §§ 19 og 24. Det skulle være støttekontakt/tilsynsfører for den enkelte ungdom. Samtidig ble det vedtatt husordensregler. Frokost var det kl 07.00 – 08.30 (i helgene senest kl 11.00), middag kl 16.00 og kveldsmat kl 19.00. Alle skulle følge de faste måltider og være i hus senest kl 22.00. Det var tillatt å motta besøk mellom kl 18.00 og kl 22.00. Fra kl 23.00 skulle det være ro i huset. Det var ikke tillatt å røyke på senga eller i forbindelse med faste måltider. Bruk av rusmidler måtte ikke forekomme i hjemmet, og ruspåvirkede beboere fikk ikke oppholde seg i husets fellesrom. Om ”skulk” het det:

”Skulk fra skole/arbeid og eventuelt generelt avtale-

brudd vil medføre uteforbud. Besøk denne dag blir ikke tillatt.”

I 1978 var det 6 ansatte. Pensjonatet mottok 13 søknader. Det ble inntatt 4 ungdommer, to av hvert kjønn. Gjennomsnittsalderen var 15 - 16 år. Alle var elever ved skoler i Trondheim. Man anså det viktig å bygge opp miljøet gradvis.

I mai 1979 skrev fylkesmannen i Sør-Trøndelag til Sosialdepartementet om godkjenning av plan for ungdomshjemmet. Det hadde vært bråk der med tilløp til slåssing og diverse disiplinærproblemer:

”Selv om en del av vanskelighetene kan betraktes som begynnervansker mener fylkesmannen at det også har sammenheng med bemanningssituasjonen. Den er såpass stram at det for det meste bare er 1 av betjeningen på post om gangen. Det er aldri mer enn 1 på post om ettermiddagene og kveldene. Denne person har det hele ansvar for institusjonen mens han/hun er på post.

...

Fylkesmannen vil overfor Sosialdepartementet påpeke dette for om mulig å få gjort noe med bemanningen. Hvis ikke det skjer må konsekvensene bli at Møllebakken ungdomspensjonat blir et rent botilbud for ungdommer uten tilpasningsvansker. Behovet for en slik institusjon er ikke stort. Det en trenger er en institusjon som kan gi et tilbud til ungdommer som trenger hjelp og veiledning i en vanskelig periode av sitt liv. På den annen side mener en ikke at ungdomspensjonatet skal fungere som et behandlingshjem.”

Fra 1. januar 1980 ble driften av ungdomspensjonatet overført til Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Gutten som utvalget har intervjuet, forteller at han flyttet inn etter gjenåpningen i 1978. I starten var det to jenter og to gutter. Alderen var fra 14 til 18 år. Han kjente ingen på forhånd. Han opplevde det som han bodde sammen med vanlige ungdommer. Ingen var ”hyper”. I hans tid var det ikke slåssing eller bruk av dop, men det ble visst tilfeller av det i ettertid. I og for seg var det institusjonsstandard på ungdomspensjonatet, men han likte seg fra første stund. Han følte seg som hjemme. Alle stilte likt, uansett hva de hadde gjort. Det var ingen forskjellsbehandling. Også der fikk de husarrest hvis de hadde gjort noe galt, men det medførte bare at de måtte holde seg innenfor husets fire vegger. De hadde egne rom. Videre var det to stuer. Ungdommene ble tatt med på råd og planlegging. De var blant annet med på å sette opp ukens meny. De fikk vasket og ordnet sine klær. Venner kunne komme på besøk; også på overnatting. Han likte seg så godt på Møllebakken Ungdomspensjonat. Han ble lei seg da han på grunn av alder måtte flytte ut, 18 år gammel. Han skulle gjerne bodd der fortsatt, og gir stedet ”terningkast 6”

Rostad Barneheim/Rostad Ungdomsheim. Postkort Aune Kunstforlag, NTNU bibliotek - billedsamling.

9.1.6 Rostad Ungdomsheim på Inderøy

Granskingsutvalget har intervjuet den som var styrer 1970 - 1992 (styrer 2), samt tre gutter som bodde i ungdomsheimen på 1970-tallet.

Fra arkiv

Opplysningene nedenfor er hentet fra jubileumsskriftet "Rostad Ungdomsheim 1960 – 1985". Det fremgår der at Rostad er en gård med historie tilbake til middelalderen. Over døren på dagens hovedbygning står årstallet 1778. Rostad ligger vakkert til på den sørlige delen av halvøya Inderøy i Trondheimsfjorden. Husene ligger på en høyde, og gjennom bladverket til gamle eiketrær er det flott utsikt mot fjorden og Ytterøya. De brede jordene strekker seg helt ned til strandkanten.

Norsk Misjon blant hjemløse kjøpte gården i 1899, og to år senere var det etablert et barneheim som eksisterte frem til 1952. I perioder var det hele 21 barn på Rostad, og det oppsto en del problemer på grunn av stor forskjell i alder. Barna var opptil 16 - 17 år gamle.

Etter 1952 ble husene ombygget og modernisert. Fylkesarkitekt Hermann Semmelmann assistert av arkitekt Herman Krag utarbeidet tegninger for "arbeidsheimen på Rostad". Det var blant annet diskusjon om ombygging av den gamle hovedinngangen med trappearrangementer oppført av statsminister Richter, og om statsministerens bibliotek som var møblert med møbler fra familiene Astrup og Richter og hadde vært brukt til representasjonsrom. Det heter i et brev fra Norsk Misjon blant hjemløse til Sosialdepartementet 2. mai 1955:

"....Særlig er det blitt understreket at det vil vekke irritasjon og uvilje i bygden hvis ombyggingen på Rostad vil medføre at de mest karakteristiske trekk ved dette kjente sted forsvinner. Det er blitt henstillet til misjonen at en må prøve å finne frem til en planløsning som forener en viss grad av pietet overfor det gamle med de praktiske hensyn en selvsagt er nødt til å ta når det gjelder å sette i gang en ny sosial institusjon....."

Rostad Ungdomsheim ble innviet 22. september 1960. Styrer nr 1 (1960 - 1970) forteller i 1985:

"Det er gått 25 år siden de første guttene kom til Rostad Ungdomsheim, som skulle bli en heim og skole for gutter med adferdsvansker. I utgangspunktet var Rostad tenkt til å ta imot ungdom som trengte et miljøskifte for en tid. Hovedbeskjeftigelsen av ungdommene skulle bestå i arbeidstrening på gårdsbruket, mens det en time morgen og kveld skulle gis undervisning til inntil 12 ungdommer. At hovedbeskjeftigelsen skulle være arbeid, fremgår av dokumenter fra planleggingsstadiet, der navnet på den nye institusjonen var Rostad Arbeidsheim.

.....

Vi fikk aldri de ungdommene til Rostad som trengte bare et miljøskifte. Felles for elevene ble at de hadde problemer i forhold til heim, skole og samfunn, og anbringelsen fant sted etter vedtak i barnevernsnemnda."

Videre beskrev han forholdet til fengselsvesenet:

"I dag fungerer fengslene, særlig Trondheim krets-fengsel, som Rostads lukkede avdeling. Med hjemmel

i fengselsloven § 12 kan unge innsatte overføres fra fengsel til Rostad, og omvendt, dersom en ustyrlig Rostadgutt har en rettskraftig dom eller han begår en kriminell handling som kvalifiserer for varetektsfengsling.

Denne ordning synes å ha hjulpet mange ungdommer fra å bli tilbakefallsforbrytere eller såkalte residivister. I mitt nåværende virke (underdirektør i Justisdepartementet) treffer jeg fra tid til annen Rostadgutter i fengsel, og alle som én ser tilbake på Rostadtiden med glede. Alle beklager imidlertid at de den gang ikke hadde innsikt, forståelse og modenhet nok til å se rekkevidden av å bryte med Rostadopplegget.”

Styrer nr 2 (1970-1992) skrev i jubileumsåret 1985:

”.....De 25 år har vært en sammenhengende byggeperiode. Basis var det gamle trøndertunet med den staselige hovedbygningen. Av anlegg for sport og friluftsliv kom foruten de nevnte, to hoppbakker, lysløype og et prektig gressbaneanlegg (1971). I årene 1964 til 1977 bygde vi femten funksjonærboliger. Av større nyanlegg kan nevnes; to restaureringer av fjøset, Rostadtun Ettervernsheim, elevpaviljong, kloakkrensaneanlegg, utvidelse av skolebygget og ombygging av en personalbolig til elevpaviljong.

.....

Elevmassen har økt, slik at vi i dag har 16 elever på Rostad, 8 elever på Rostadtun Ettervernsheim og 6 elever på hybelplasser. Personalstaben har økt fra åtte til trettiåtte, skolen medregnet. Staben har vært svært stabil. Om vi har holdt fast ved målsettingen, har institusjonen vært i rivende utvikling. Kort kan oppsummeres: Innføring av ungdomsskole i 1967, elevenes muligheter til å ta fullverdig yrkesskoleeksamen i 1968, opprettelse av ettervernsheim i 1973, todeling av elevgruppen på Rostad og en egen elevpaviljong for halvparten i 1974 og en elevpaviljong for andre halvparten i 1985.”

Om driften fortalte styrer nr 2:

”Hele institusjonen skal være en enhet, fjøs, kjøkken, administrasjon og skole, alle med et direkte ansvar for elevene. Det er rart å legge merke til at den første miljøarbeideren ble tilsatt fem år etter åpningen av institusjonen. Miljøarbeidet har likevel fra første stund vært sett som det vesentligste på institusjonen. Andre arbeidsområder er nødvendige, og de er med på å støtte opp om miljøarbeidet. Skolen er her en vesentlig faktor.”

Sjefpsykologen som hadde vært tilknyttet ungdomshjemmet i mange år, skrev om den såkalte Rostadmodellen:

”Det ble foretatt grundige observasjoner og undersøkelser av guttene rent psykologisk og også pedagogisk. Det ble lagt vekt på opplæring av personalet, og på omforming av individuelle programmer for hver enkelt gutt. Rettesnoren for opplegget skulle være at de guttene som kom dit fikk tilført opplæring og

erfaringer som normal ungdom får. Dette medførte etter hvert et tilpasset skoletilbud, yrkesskole (som erstatning for arbeidsterapi), et bredt spekter av idretts- og fritidsaktiviteter, musikk og samarbeid med lokale organisasjoner og skoler. Videre ble det lagt vekt på myke overganger til ”normalsamfunnet” ved bruk av fosterhjem, fagskoler og utbyggingen av Rostadtun Ettervernsheim.”

Han beskrev den typiske Rostadgutt:

”Etter hvert som en oppnådde resultater, fikk en hypotesen av den typiske Rostadgutt. Ved inntaket hadde han en personlighetsstruktur som var preget av dårlig impuls kontroll, unyansert og overflatisk følelsesliv, svak jeg-styrke forankret i disse guttenes forhistorie. Ved re-testinger var jeg-styrken og kontrollforholdene betydelig bedret, mens den mer grunnleggende følelsesmessige side ikke var endret i samme grad.”

Han konkluderte med at gutter med et nyansert følelsesmønster og sterke emosjonelle vansker ofte fikk det for tøft på Rostad.

Det fremgår av jubileumsskriftet at i løpet av de første 25 årene hadde Trondheim sosialkontor plassert 55 gutter på Rostad/Rostadtun. 26 av disse hadde bare vært innskrevet på Rostad Ungdomsheim, 12 hadde også bodd på Rostadtun Ettervernsheim, mens 17 bare hadde vært på ettervernsheimen. Daværende sosialsjef i Trondheim mente at begge institusjoner hadde et godt miljø:

”.....noe som ikke minst skyldes et stabilt personale som har kunnskaper og innsikt i dette krevende arbeid. Begge institusjonene er kjent for å være utadvendte og aktive i forhold til å bruke ressurser i nærmiljøet, noe som er en forutsetning for å kunne gi ungdommene nødvendig trening i å skulle klare seg på egen hånd senere i livet.”

En ansatts forklaring

Styrer 2 avga forklaring til utvalget høsten 2006.

Han hadde arbeidet i 8 år på Stavne skole og kom til Rostad Ungdomsheim som lærer i 1967. Der var det både grunnskole og videregående skole. Han fikk som oppdrag å se nærmere på tilbudet til ungdomsskoleelevene. Mannen bosatte seg med familien på skoleområdet, og var lærer i tre år før han overtok som styrer. Han samarbeidet mye med psykologen på ungdomsheimen.

Inntak ved Rostad var alltid med samtykke fra foreldrene. Det ble ansett som viktig å ha støtte fra foreldrene. Dessuten måtte det foreligge et vedtak fra barnevernet. Elevene hadde tilsyn fra barneverntjenesten i hjemkommunene sine. Det skjedde både ved anmeldte og uanmeldte besøk.

Guttene kom fra hele landet og var i alderen 14 - 23 år. Alle hadde enerom. De fleste var kommet et godt stykke på den kriminelle løpebane.

På Rostad ville de ta tak i de ressurser som fantes hos elevene. Etter hvert laget de også tilbud rundt elevene i hjemmemiljøet deres. Målet var å skreddersy tilbud for den enkelte elev, gjerne ved å trekke inn fagfolk utenfra. Rostad var en del av skoleverket i Inderøy kommune. De hadde praktikanter på besøk, noe som skjerpet dem i undervisningen.

Hjørnesteinene ved ungdomsheimen, både i skole og fritid, var musikk og friluftsliv/sport. Styrer 2 arrangerte turer med få voksne deltakere, slik at guttene skulle bli kjent med både dem og hverandre. Det var viktig å oppleve og å gjøre ting sammen. På denne måten utviklet de relasjoner. Denne idéen ble også populær i Utdanningsdepartementet. Årsaken var nok at de laget en aktivitet for elevene uten å øke bemanningen.

Det ble lagt vekt på oppfølging og ettervern. Dette førte til etableringen av Rostad Etervernsheim, som styrer 2 også fikk ansvaret for.

Ved ungdomsheimen praktiserte de et belønningssystem knyttet til penger. De ansatte prøvde å snu en negativ utvikling. Guttene kunne tjene penger til ekstra goder ved positiv adferd; ved å følge reglene.

Elever måtte ofte holdes igjen med makt på grunn av uro. Noen ganger måtte flere ansatte hjelpe til. Det skjedde ukentlig. Elevene hadde også oppgjør seg imellom. Styrer 2 har i ettertid fått høre at den såkalte Husmannsplassen ble brukt av ungdommene når de skulle gjøre opp med hverandre. Noen har fortalt ham at personalet også var til stede ved slike oppgjør, men det kan han vanskelig tenke seg. De satset på samtaler for å unngå konfliktsituasjoner.

Styrer 2 ønsket å knytte til seg miljøarbeidere som kunne noe praktisk i tillegg til vanlig miljøarbeid. I hans styrerperiode økte personalet fra 16 til om lag 60. Det ble en viktig oppgave å tilsette fagfolk; å finne rett person til rett jobb. Noen ansatte måtte slutte fordi de taklet dårlig å være sammen med ungdommene. Denne styreren arbeidet med til sammen 400 - 500 elever på Stavne og Rostad.

Guttene forklaringer

Den ene gutten kom som 13-åring tidlig på 1970-tallet og var på Rostad i to år. Møtet med ungdomsheimen ble en tøff opplevelse. Kort tid etter at han ankom ble han voldtatt av en ansatt, formodentlig en sivilarbeider. Gutten satte seg til motverge, men det hjalp ikke. Etterpå har han hatt store problemer med endetarmen, og også vært behandlet på sykehus. Selv om det skjedde bare den ene gangen, har hendelsen plaget ham senere. Like etter voldtekten rømte han sammen med en annen gutt, men de ble innhentet i Sør-Sverige og sendt tilbake til Rostad.

Ved ungdomsheimen var det 14 - 15 gutter i alderen 14 - 19 år. De kom fra hele landet. Han var blant 2 - 3 gutter fra Trondheim. Elever som var flinke – på skolen,

i idrett eller arbeid – fikk poeng. Hvert poeng tilsvarte 18 øre. Ved ukesslutt ble pengene utbetalt. Dette var den eneste formen for ukelønn eller påskjønnelse. På lørdag fikk de utbetalt pengene og kunne for eksempel dra på kino, hvis de ikke hadde permisjonsnektelse. Denne gutten oppnådde sjelden poeng som rakk til mer enn en pakke tobakk. Han var sjelden på permisjon.

De bodde bra på enkelt- eller tomannsrom og fikk innrede rommene som de ønsket. Sanitærrom var også tilfredsstillende. De fikk håndklær og såpe, men måtte holde seg med andre toalettsaker selv. I og med at han ikke sparte opp mange poeng, hadde han heller ikke penger å kjøpe tannbørste for. Senere ble han tannløs. Standarden på klærne var avhengig av hvor mye den enkelte kommune betalte. Guttene fra Oslo hadde finest klær, mens de fra Trondheim gikk dårligere kledd. Maten var stort sett bra. De fikk spise seg mette. Han husker ikke at det var tilsyn fra lege eller tannlege.

De hadde aktiviteter som kortspill, tennis og fotball på fritiden. Søndagene var kjedelige, men da kunne de se på TV. På hverdagene ble det lite tid til TV. Det var aktiviteter frem til kl 20.00, og de skulle legge seg kl 21.00. Dagen var inndelt i tre timer skole, tre timer arbeid og tre timer gymnastikk. Det var streng disiplin. Det meste foregikk under tvang.

Skolegangen var yrkesrettet, med en treavdeling og en jernavdeling. Han syntes det var trivelig å være ved jernavdelingen. Lærerne var gjennomgående greie og flinke, bortsett fra en som hadde militær bakgrunn. En gang ble gutten tatt i brystet på bar hud og båret bortover etter brystvortene av denne læreren. Bakgrunnen var at han hadde en liten foldekniv som han brukte som modell i tegnetimen.

Uoverensstemmelser mellom guttene ble oppgjort ved slåsskamp på Husmannsplassen. Der ble det slått ut tenner og knekket nesebein. Personalet var kjent med dette, men gjorde ingen ting for å stoppe oppgjørene.

Gutten syntes ikke at styreren var sympatisk, snarere brutal. Styreren satte guttene opp mot hverandre med "splitt og hersk". Han lot dem gjennomføre slåsskamper. Det hendte at gutter kunne bli senket ned i gjødselkjelleren så de sto med møkk opp til halsen, uten at de ansatte påtalte det. Styreren slo, og ofte helt ubegrunnet. Styreren var årsaken til at gutten ble satt i fengsel i 120 dager, bare 14 år gammel. Han ble dømt for vinningskriminalitet. Styreren sa i vitneutsagn at han var "bandeleder", noe han benektet på det sterkeste. Egentlig var gutten ganske rolig, men rømte mye fordi han ikke orket den strenge disiplinen og de fysiske overgrepene. Det meste han gjorde var impulshandlinger. - De ble slått daglig, også av andre enn styreren. Forsov de seg, måtte de dusje i iskaldt vann mens de andre guttene sto og heiet.

Den tidligere styreren (styrer 1) hadde derimot godt ord på seg; var hjelpsom og grei.

Rostadtun. Morten Antonsen, Adresseavisen.

Han har ett godt minne fra tiden på Rostad: Det var en "bli kjent tur". Den fikk han være med på like etter rømningen til Sverige. De var 7 - 8 gutter, og bilturen gikk gjennom Sverige, Finland og Danmark.

En annen gutt som var der på begynnelsen av 1970-tallet, hadde andre opplevelser. På Rostad gikk det an å snakke med personalet. Gutten drev mye med idrett og fikk også et brukbart skoletilbud. Han fullførte ungdomsskolen og det første året av yrkesskolen.

Styrer 2 var den eneste som "det kunne klikke for". Ellers ble elevene bra behandlet. Ved regelbrudd fikk de mindre lommepenger, men ikke juling. Han rømte ofte for å oppsøke spenning, og av gammel vane. Sett i ettertid synes han at han ikke fikk utnyttet skikkelig mulighetene på Rostad. Årsaken var nok bakgrunnen hans. Han hadde allerede havnet i et kriminelt og rusbelastet miljø som han ikke klarte å bryte ut av.

Den tredje gutten sier at miljøet var hardere enn han var vant til fra Stavne. Guttene var større, de sloss annehver dag. De fleste var i 15 - 17-års-alderen og kriminelle. De rømte og stjal. Til sammen var de over 20 gutter. Det var hard kustus. De voksne brukte vold. Han husker slåssing med lærere. Det hendte at de sloss ute på gårdsplassen. En straff var utvisning for tre dager. Hvis guttene ikke kom tilbake, ble de hentet.

De materielle forholdene var i og for seg bra på Rostad. Han hadde eget rom, og det var mange aktiviteter utendørs. Skolegangen inneholdt mindre teori, mer praktisk arbeid som sveising og snekring. Han husker

også at han var med på kjøkkentjeneste. Denne gutten på 16 - 17 år, var sjelden hjemme, og han fikk aldri besøk i Rostadtiden. Han fikk heller ingen venner der.

9.1.7 Rostadtun Ettervernsheim i Trondheim

Granskingsutvalget har intervjuet en ansatt og en beboer.

Fra arkiv mv

Opplysningene i det følgende er hentet fra årsmelding 1985 for Rostad Ungdomsheim og fra intervju med styrer ved ettervernshjemmet i tiden 1974-1988.

Hjemmet lå på Jakobsli i Trondheim og styreren tiltrådte et snaut år etter åpningen i 1973. Ettervernshjemmet var statlig og lå under Sosialdepartementet og Kirkens sosialtjeneste. Administrativt lå Rostadtun under Rostad Ungdomsheim. Frem mot 1985 var det ca 17 beboere. Halvparten kom fra Rostad, de øvrige hjemmefra eller fra andre institusjoner. Alle beboere var i skole eller arbeid. Fra starten av var det fire hele stillinger, og i 1985 var det seks hele stillinger. Økningen innebar bare en kompensasjon for arbeidstidsnedsettelse og at det ble innført nattevakt. Rostadtun påpekte hvert år behovet for en sterkere bemanning, uten å få det.

Styreren fortalte i 1985 at de som ble utskrevet det året kunne deles i tre grupper:

"Vi vet det går dårlig med to av dem, fire går det ganske bra med, mens vi vet det går bra med de to siste. De flyttet også ut da det var naturlig å gjøre det.

I de andre tilfellene var det konflikter og brudd på vilkårene som førte til utskriving.”

Gutten som er intervjuet, hadde tidligere vært på Rostad Ungdomsheim. Han gikk inn og ut av fengselet. Mellom soningene bodde han på Rostadtun. Det var som en hybel. Han bestemte seg for å gå handelsskole. Det begynte han med utenfor murene og fullførte i fengselet.

9.1.8 Sundnes barnehjem på Inderøy

Fra dette barnehjemmet har granskingsutvalget intervjuet en gutt som var beboer fra 1945.

Fra arkiv:

Sundnes gård ble kjøpt av ”Barnehjemmene Aug. Herm. Francke og Dr. Barnardo”, som også drev barnehjem på Wøyen. Gutter ble tatt imot fra 1922. Trondhjem hadde skjenket kr 25.000 mot ”å få anledning til mot vanlig betaling å anbringe inntil 25 gutter i hjemmet”. Borgermesteren i Trondhjem besværet seg i 1926 til formannskapet over at man bare hadde to kommunale barnehjem, Finnes og Fridheim. I Oslo var det på den tiden 10 kommunale barnehjem. Trondhjem måtte anbringe barn utenfor byen. Mellom 7 og 8 ble plassert på Sundnes, der det i alt var 26 gutter ”fra de forskjellige bygder i Nord- og Sør-Trøndelag”.

Fra februar 1928 opphørte forbindelsen med ”Barnehjemmene Aug. Herm. Francke og Dr. Barnardo”, og Sundnes fortsatte som et selvstendig barnehjem for ”det nordlige Norge”.

Våren 1945 dro Trondheim fattigvesen og Trond-

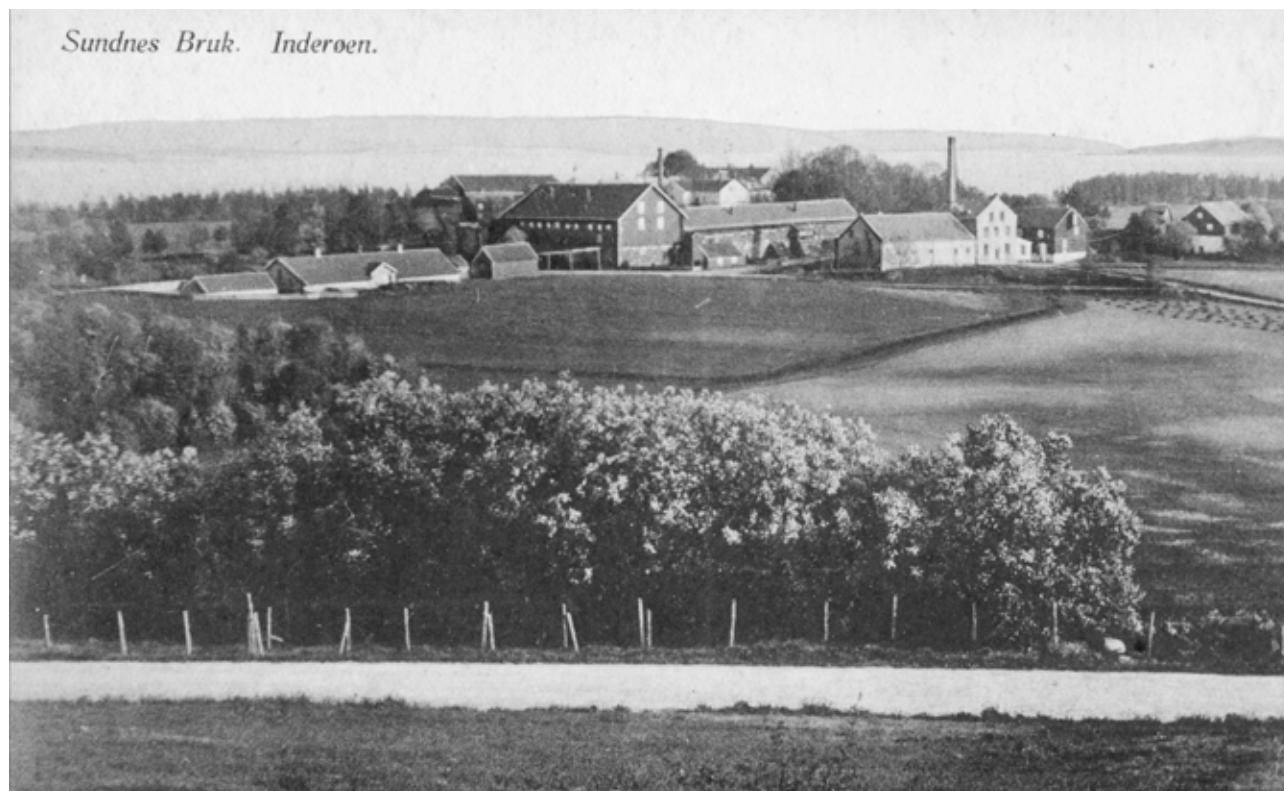
heim vergeråds inspektør på uanmeldt besøk. Byens fattigvesen hadde 4 gutter og vergerådet 12 gutter i pleie der. Inntrykket fra tidligere inspeksjoner ble bekreftet:

”Barna her har uten tvil godt stell både med mat og klær, likesom stellet ellers er så renslig og praktisk som en kan kreve det i en gammeldags bygning som ikke nettopp er innredet med sikte på sin noværende oppgave.”

I rapporten gjorde fattigvesenets kontorsjef noen ytterligere betraktninger:

”Skyggesidene ved Sundnes Barnehjem er – så vidt skjønnes – de samme som ved de fleste offentlige barneheimer : - at barna vanskelig kan få en individuell moralsk oppdragelse som i en god privat heim og at det ikke er lett å bygge opp det tillitsforholdet mellom barna og dets foresatte som naturlig vokser fram i en privat fosterheim. Behandlingen av barna i en barneheim blir derfor erfaringsmessig mer skjematisk enn individuell, - trass i all godvilje og oppofring fra funksjonærer og styre.

Etter de midlertidige lover for Sundnes Barnehjem (stadfestet ved kgl. resolusjon av 4. september 1931), pkt. 1, skal ”Barna gis en oppdragelse som i et godt norsk bondehjem og tar sikte på å knytte dem til arbeid med jorden og til gardsstell på landet”. Oppgaven er like stor som vanskelig,- særlig når en tar omsyn til at det i funksjonærstillingene – særlig i stillingen som husmor – ikke er lett å finne praktisk skikkede og sosialt interesserte personer som vil ta arbeidet som en livsoppgave.

Sundnes barnehjem/Sundnes Bruk, Postkort. Ukjent fotograf. NTNU bibliotek- billedsamling.

Jeg er ikke i tvil om at styret for Sundnes Barnehjem – med formannen i spissen – har gjort meget for å virkeliggjøre heimens oppgave, men det kan trolig gjøres enda mer for å skape en lun og trivelig heim for barna på Sundnes. Personlig tror jeg at læreren som er tilsatt ved heimen burde få en husfars myndighet og at det nødvendige samarbeid må etableres mellom ham og husmoren for å kunne fremme den personlige oppdragelsen av barna som er hovedsaken. Gårdsstyreren bør ikke ha annet tilsyn med barna enn det som nødvendigvis følger av deres arbeid i gårdsdriften. Like ens bør det søkes større kontakt med bygdens folk – voksne og barn – gjennom sammenkomster eller sammenskuddslag på Sundnes hvor begge parter kan lære hverandre å kjenne.

Sist, men ikke minst bør styret sammensettes slik at enkelte av dets medlemmer til stadighet kan ha tilsyn med heimen og ellers ha den nødvendige autoritet og interesse for oppgaven. Disse omsyn kan en etter min mening best forene ved å velge distriktslægen og soknepresten til medlemmer av styret. Styrets sammensetning ellers skal jeg ikke uttale meg nærmere om, - jeg skal bare få bemerke at Trondheim by og staten selvsagt fortsatt må ha sin representant i styret.”

Johan Haugan skrev 28. mai 1946 en artikkel i avisen Ny tid med en skarp kritikk av blant annet de oppdragelsesmidler som angivelig ble brukt ved Sundnes Barnehjem gjennom ”legemlig avstraffelse, underkuelse og tortur av barn”. Et par eksempler om innesperring og rising syntes også å gå tilbake på Sundnes Barnehjem. Politietterforskning ble innledet ved anmeldelse i juni samme år.

Den 3. august 1946 fikk Sundnes besøk av H.K.H. Kronprins Olav med et større følge, hvoriblant var statsminister Gerhardsen, fylkesmann Lindboe og politimester Høvde. I årsmeldingen står det at ”Besøket var kortvarig, men for barna og heimen ellers var det en stor dag og en sjelden oppmuntring i arbeidet for alle som har med heimens ledelse og drift å gjøre. H.M. Kongen har også besøkt barneheimen i et av dens første driftsår, - i 1920 årene.”

Fattigstyret var på inspeksjon primo september 1946. Senere samme måned kom det varsel om at hjemmet, på grunn av manglende tjenerhjelp, snarest måtte sende hjem henimot halvparten av belegget, herunder ca 10 gutter fra Trondheim. Avisen Nidaros opplyste en måned deretter at tjenerhjelpen var styrket, og at man håpet å unngå reduksjon av barnetallet ut over naturlig avgang.

Hjemmet hadde på denne tiden 23 gutter, hovedsakelig i skolepliktig alder. Flere gutter greide ikke å følge undervisningen i den vanlige folkeskolen. Derfor ble det opprettet en særklasse fra nyttår 1946. Der begynte det 8 elever, men høsten 1946 ble antallet redusert til 3. – Ellers besto staben av bestyrer, husmor, kokke, kjøkkenassistent, 2 syersker og vaskepike, foruten den

nødvendige hjelp til gårdsdriften.

I et P.M. fra Sosialdepartementet 31. oktober 1946 ble det referert fra den pågående politietterforskningen:

”...8 barnehjemsgutter som nå er kommet ut av Sundnes barnehjem er blitt avhørt. Deres uttalelser svarer i en uhyggelig grad. De går ut på at bestyrer RR benytter seg av kroppslig avstraffelse med spanskror og ridepisk, slag av knyttneve og flat hånd, og innesperring for de minste forseelser. F. eks. å velte et melkeglass uforvarende, er grunn nokk til alvorlig avstraffelse – likeså en uskyldig aprilspøk. I disse uttalelser fremkommer at barna ute på gårdsbruket blir slått med knyttneve og flat hånd, blir slått med skaft av hakker, gaffer og grev eller hva ellers kunne være for hånden, hvis ikke barna fulgte det tempo de voksne forlangte.

Barna går på skole annen hver dag, de øvrige dagene er de i arbeidet fra kl. 7 til kl. 19 med 2 1/2 times fri fordelt på 1 1/2 times middag og 1 times kaffepause. De dagene barna er på skolen, skal de arbeide på gården fra kl. 15 til kl. 19. Dagene før de skal på skolen er de fri arbeide mellom kl. 15 og kl. 19 for å lese lekser.

Ved innesperring som kan forekomme som eneste straff, men som alltid følger etter avstraffelse med spanskror eller ridepisk blir der kun sjelden utdelt mat. Innestegningen foregår i sykerommet.

Ved bordet forlanges fullstendig taushet, selv hvisking kan resultere i kroppslig avstraffelse og nektelse av mere mat. Å ikke sende et brødfat ordentlig nokk fra seg, kan resultere i samme uhyggelige straffemetode. Hvis barna kom for sent hjem fra skolen (veien er 2 km. lang), ble de nektet mat, og dertil sendt ut på gårdsarbeid.

Alle brev ble sensurert, både de som guttene skrev og mottok. Hvis foreldrene sendte penger, ble disse tatt ut av brevene.

Barna sier at straffens strenghet var avhengig av bestyrerens humør. Ellers sier de alle at han er umulig, og de er redde for ham. Angående alle slag og kroppslige refselsler, sier de at de ble vant til det på en måte, for det forekom så ofte. Etter barnas uttalelser er bestyreren rå og brutal. Etter kroppslig avstraffelse, har de merker i flere dager. Men som en bemerker verker det etter slagene ikke bare i kroppen, men også i sinnet. Barn under skolepliktig alder er også straffet med spanskror og ørefiker.

Barna påstår at bestyreren har opptrådt beruset på barnehjemmet og kommet inn på sovesalen om aftenen etter at guttene har lagt seg og bedt dem stå opp igjen, da han trodde det var morgen.

De klager også over at de under det alt for hårde arbeid, hadde for litet og dårlig tøy, og at de alltid måtte ut på arbeid i all slags vær.

Guttene nevner at han har spillt kort om penger med dem. Hva det hygieniske angår, opplyser en av guttene at de bare får en bøtte varmt vann til alle barna og dertil kun 3 håndklær, dessuten påstår gutten at disse først er brukt på kjøkkenet.

Disse anklagepunkter er delvis erkjent av bestyreren. Han benytter bjørkeris, og ved grovere forbrytelser spanskrør.

Hvis stillhet under måltidene ikke blir overholdt, er straffen ikke mat hvis de er kommet litt ut i måltidet. Som straff innrømmes også innestenging på sykerommet. Er guttene for sene fra skolen, innrømmes at de ikke får mat.

Han hevder at barna blir satt i passende arbeid etter deres fysiske kraft.

Han innrømmer at han sensurerer brev, og penger fra foreldre eller andre blir tatt ut og satt inn på barnas konto.

Han sier at han spiller kort med barna, men betaler dem tilbake de penger de spiller om.

Innestengning på sykerommet hevder han aldri blir brukt for lengre opphold, og at der alltid blir bragt mat til barna der under oppholdet, hvis det har forholdsvis lang varighet.

Hva merker på kroppen angår, kan han hverken benekte det eller bekrefte det. Han husker ellers ikke hvordan han har straffet guttene.

Han hevder at han aldri har vært beruset på hjemmet, men han kan ikke huske at han forsøkte å få barna til å stå opp ej gang bare et par timer etter at barna hadde lagt seg.

Krigen var skyld i mangel på klær på Sundnes.

Han bekrefter også at det ikke ennå er et håndkle til hver av barna.

Bestyreren hevder at guttenes oppførsel er grunnlaget for straffene. Han sier at det er mange vanskelige, harde, stridige barn som oppfører seg dårlig, og han sier videre at det er vanskelig å få guttene til å være ærlige, få de til å tilstå sine forbrytelser, de er løgnaktige og upålitelige. Han mener da at resultatet må bli streng disiplin, og da formaninger og irettesettelser nytter litet, må han benytte strengere straffemetoder. Da barna også setter seg opp mot personalet mener han at det er innlysende at både personalet og han må hevde en streng disiplin overfor barna.

.....

Alle er dog enige om at bestyreren står i en helt umulig stilling, idet han både er gårdsbestyrer for den ca. 500 mål dyrkede gård, og er dertil husfar.

Det er også uttalt fra svært mange at dette kan ikke bare legges bestyreren til last, men i høy grad styret, da det burde ha kjennskap til det som foregår på barnehjemmet.”

Den 8. februar 1947 vedtok styret for Sundnes at følgende uttalelse skulle sendes til departementet:

”Styret kan av de hittil foreliggende opplysninger om bestyrer RR's opptreden ikke anse det godtgjort at det av bestyreren er øvet ”tortur” eller annen legemlig mishandling av guttene i barneheimen. Vitnepro-

vene fra vanskelige gutter og fra enkelte tidligere funksjonærer om hårdhente avstraffinger synes også å være noe overdrevne når en tar omsyn til den bedømmelse av guttenes mentalitet og av bestyrer RR's opptreden som foreligger henholdsvis fra folkeskolens lærere og fra andre av barneheimens funksjonærer. Etter de opplysninger som foreligger fra bestyrer RR selv og fra styrets tidligere formann, bygartner MM, må det imidlertid være på det rene, at RR har gått ut over det – muntlige eller skriftlige – påbud fra det tidligere styre om at nødvendig legemlig refsing av barneheimens gutter alltid skal foregå med bjørkeris og i nærvær av et voksent vitne. Opplysningene i dok. Nr. 17 og 18 (fra frk YY og frk ZZ) viser også at avstraffingene i disse tilfeller har vært harde nok. På dette grunnlaget må bestyrer RR kritiseres, uten at styret no – da RR selv ønsker å fratre sin stilling ved barneheimen – finner det formålstjenlig å foreslå truffet noen forføyninger fra det offentlige side mot RR, som konsekvens av denne kritikk. Når RR kan sies å ha gått lengere i sin avstraffing enn riktig, kan dette kanskje delvis forklares ved at det har vært særskilt vanskelige gutter som i de senere årene har vært tatt opp i barneheimen.

Den tidligere formann og det daværende styre kan her heller ikke bebreides noe da dette styre ikke har mot-tatt noen klage over RR fra ansvarlig hold. Både det gamle styre og bestyrer RR har vært oppmerksomme på at tilsynet med guttene og deres oppdragelse for-øvrig, ikke var tilfredsstillende. Når en her ikke tidligere har gått til modernisering av driften – særlig ved å skille bestyrerstillingen ved barneheimen fra ledelsen av gårdsdriften - skyldes det utelukkende økonomiske hensyn da statsbidraget gjennom en årrekke har vært så knapt, at driften av barneheimen bare har kunnet holdes gående ved å gjennomføre den strengeste økonomi og ved personlig oppofrelse fra heimens ledelse. Selv om tilhøvene således kunne ha fristet til å legge driften ned, har en villet holde den gående i påvente av bedre tider for barneforsorgen fordi behovet for barneheimsplasser også av denne kategori, har vært og er overordentlig stort. Skal Sundnes Barneheim og driften av den moderniseres etter de krav som no stilles til institusjoner av denne art, må heimen i langt større utstrekning enn hittil måtte regne med statens støtte både til ekstraordinære påkostninger og til den ordinære drift. Dette spørsmål vil bli tatt opp like overfor departementet som særskilt sak.”

Krigsårene hadde medført at anlegg og utstyr var betydelig nedslitt. Hjemmet trengte en modernisering. Nidaros skrev om dette den 11. mars 1947. Der ble det fremhevet at hovedgården var fredet, og at dette forholdet kanskje fremtvang hel nybygging av internat ved skolen i stedet for restaurering og utvidelser av de gamle husene. Videre ble det opplyst at styret nettopp hadde vedtatt å dele bestyrerstillingen ved anstalten. Det var naturlig, da det ble for mye for en mann å greie både styringen av den store gårdsdriften og ledelsen av barnehjemmet. – I et brev 23. september 1947 til Trondheim fattigvesen, skrev styreleder :

”...Som det vil være kjent, står internatet foran nødvendige moderniseringer også hva administrasjonen angår. Man venter således i løpet av høsten å få tilsett en spesialutdannet kvinnelig leder som bl.a. kan ta seg nærmere av de sider av barnas oppdragelse som tilhøvene hittil dessværre ikke har tillatt. Det er da forutsetningen at bare normalt utstyrte barn (fysisk og mentalt) – etter særlig evneprøve – kan opptas i heimen. Det er for tiden flere ledige plasser for slike barn.”

Etter en ”offentlig synfaring” vurderte man tre alternativer for fremtiden:

- Salg av eiendommen og kjøp av en mindre og mer hensiktsmessig bebygget og beliggende eiendom.
- Bygging av en moderne internatbygning utenom det gamle gårdsanlegget på Sundnes.
- En rimelig modernisering av bygningene, uten at den kom i konflikt med Riksantikvarens fredning av gårdsanlegget fra 23. juli 1923.

En oppgave fra desember 1948 oppgir en godt arrondert jordvei med 390 mål åker og eng og 120 mål kulturbeite. Etter en brann i 1943 var det oppført ny stall for 8 hester. Buskapen besto av 30 melkekyr, 14 ungfø, 6 hester, svin og høns for gårdens eget behov. Hovedbygningen var fra 1700-tallet, dessuten var det en trønderflå for fjøsmester m.fl. og stabbur.

Det endte med at barnehjemmet ble nedlagt. En oversikt fra 1952 viser at Trondheim kommune hadde barn plassert ca 90 barn på Sundnes frem mot 1950. Så ble Sundnes gård solgt. Salgssummen ble satt i banken, og gikk senere til finansiering av Møllebakken Ungdomspensjonat, som åpnet i 1960.

Gutten som er intervjuet, var snaut 4 år gammel da han bodde på Sundnes. Det eneste han husker er at de større guttene utnyttet de mindre guttene seksuelt. Han mener at han selv også ble utsatt for overgrep.

9.1.9 Lütkens behandlingshjem i Gjøvik

En informant bodde her på 1960-tallet. Han husker ikke noe fra oppholdet.

Fra arkiv:

Else Lütkens barnpensjonat tok fra 1952 imot miljøskadde barn og andre barn som trengte miljøforandring for en tid. Stedet ligger ved Gjøvik, med utsikt over byen og Mjøsa.

Etter at siste byggetrinn var fullført i 1955 kunne hjemmet ta imot 18 – 20 barn i alderen 2 - 12 år. Ifølge Else Lütken var det ingen ”anstalt”. Hun drev hjemmet sammen med sin mann som ”hver dag (ga) undervisning i tre- og pappsløyd” og ellers hjalp til med lekser. I 1960 var mottakskapasiteten 12 jenter og gutter mellom 4 og 16 år fra hele landet. Fra 1970 ble Lütken Miljøhjem

tilknyttet Oppland fylkes helseplan. I 1976 hadde hjemmet skole med plass til 8 - 10 gutter med tilpasseingsvansker. Behandlingsopplegget var som tidligere ”under trygge og kjærlige forhold”. Skolelokalene lå ca 1 km fra selve hjemmet, og der tok man også imot noen få dagpasienter. Behandlingshjemmet er nærmere omtalt i granskingsrapporten om barnevernsinstitusjoner benyttet av Oslo kommune (2005) side 192 - 193.

9.1.10 Rafdals pensjonat i Sauda

Utvalget har intervjuet en gutt som tidligere hadde bodd på flere barnevernsinstitusjoner.

Fra arkiv

Halvard Rafdals eiendom i Sauda ble bebygget med et pensjonat under den andre verdenskrig. Senere ble det benyttet en tid som bosted for gutter fra spesialskolene som gikk på yrkesskole. Rafdal og hustruen hans stelte for guttene, og de sto under tilsyn av styreren på Lindøy skolehjem. I 1960 ble det vedtatt at Rogaland fylke sammen med Stavanger og Haugesund kommuner skulle overta pensjonatet og drive det som ettervernshjem for gutter fra Rogaland. Etter prøvedrift med 5 - 6 gutter kom normal drift i gang fra høsten 1961. Styreren var en diakon, dessuten hadde hjemmet husmor, kokke og vaskehjelp. Utover i 1960-årene kom ca 1/3 av guttene fra Stavanger, ca 1/3 fra fylket og ca 1/3 fra andre kanter av landet. Guttenes alder var 14 - 18 år. De ble anbrakt av barnevernet, og de fleste gikk på yrkesskole og ungdomsskole.

Gutten har forklart at han etter barneskolen på slutten av 1950-tallet begynte på ettårig yrkesskole i Sauda. Pensjonatet var et bo- og skoletilbud under Lindøy skolehjem. Det var flere gutter med kriminell bakgrunn der. De tvang han til å være med på innbrudd og tyverier. Dersom han ikke ble med dem, truet de med juling. Han begikk to lovbrudd og ble tatt. Politiet varslet Lindøy skolehjem. Gutten ble tilbakeført til skolehjemmet og fikk ikke fullført yrkesskolen.

9.1.11 Revold guttehjem på Raufoss

Granskingsutvalget har hatt en informant som bodde på hjemmet i ca fire måneder på slutten av 1950-tallet.

Fra arkiv

Hjemmet opplyste i et brev 23. januar 1959 til barnevernsnemnda i Trondheim:

”Revold Guttehjem, Raufoss har drevet med gutter siden 15/6-58. Alderen er fra 10 til 15 år. Stedet er en liten bondegård på Toten. Stedet ligger meget pent til i høyden ca. 2 km. Fra Raufoss. Bygninger og innredning er førsteklases på alle måter. Vi har siden starten hatt 8-9 gutter, og resultatene har vært meget bra. Det er spesielt tale om barn som trenger miljøforandring, samt også barn med skolevansker.”

Gutten var 12 år gammel og hadde gått på Stavne skole. På guttehjemmet var det 6 beboere, og de var som en familie. De ble behandlet bra. Det han spesielt husker er at ”sjefen drakk mye”, uten at det gikk ut over guttene. Hjemmet ble nedlagt like etter at han kom. Han antar at dette var grunnen til at han raskt ble flyttet til et fosterhjem.

9.1.12 Stavanger kommunale barnehjem – Strømvik, Stavanger

Granskingsutvalget har intervjuet to søstre som bodde her på begynnelsen av 1960-tallet.

Fra arkiv

Hjemmet ble etablert i 1912 og holdt fra 1937 til i Strømvik, en eldre villa oppført av Thomas T Middeltun i 1896. Her ble det tilrettelagt for langtidsopphold for barn mellom 2 og 12 år. I 1955 ble det opplyst at barna var jenter og gutter på 2 - 17 år. I 1958 var det 19 barn, herav 3 gutter. Barnetallet lå gjennomgående i underkant av 20, til det på 1970-tallet ble bestemt til 12.

I tiden 1953 - 1959 var det seks ansatte: Bestyrerinne, annenbestyrerinne, kokke, barnepike, sypike og syerske. I tiden 1959 - 1977 ble antallet ansatte redusert til fem.

Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Rogaland vurderte Strømvik i sin rapport fra 30. juni 2006. Utvalget konkluderte med at:

- Det var alminnelig god og sunn mat ved barnehjemmet.
- Det var streng disiplin rundt måltidene.
- Barna hadde praktiske klær av god kvalitet.
- Oppfølgingen av barnas skolegang og lekser var mangelfull.
- Jul og høytidsdager ble feiret, og barna reiste på ferier.
- Det var noe tilrettelegging av organiserte aktiviteter utenfor barnehjemmet.
- Den følelsesmessige omsorgen var mangelfull og til dels helt fraværende; barna ble i stor grad overlatt til seg selv.
- Det var mulighet for søsken til å ha nær kontakt med hverandre.
- Likeså var det mulig å holde kontakten med biologisk familie.
- Barna på hjemmet hadde et godt forhold seg imellom.
- Fysiske avstraffelser forekom.
- Utvalget mottok også forklaringer om at det forekom seksuelle forhold/overgrep.
- Tilsynet var mangelfullt.
- Legetilsynet fungerte og barnas helsetilstand var god.

Søstrene var 11 og 14 år og kom fra fosterhjem. De var veldig knyttet til hverandre, men fikk ikke bo på samme

rom. Den eldste ble plassert i et rom med små barn og skulle ta ansvar for dem. Søstrene fortsatte å gå på den skolen som de var vant til og hvor de trivdes, men som lå et stykke unna. Det var flaut å bo i barnehjem, så de prøvde å skjule det for klassevenninnene. De fikk lite mat, blant annet fordi de kom sent hjem fra skolen på grunn av den lange skoleveien. Søstrene fikk ikke middag hvis de kom for sent. Det hendte at de lurte seg ned i kjøkkenet om kvelden og stjal mat. Farmoren lå på sykehuset, og de ville besøke henne, men styreren på barnehjemmet nektet dem det. Da hoppet de over gjerdet og dro på egen hånd på sykebesøk. Det ble imidlertid en skuffelse, for farmoren var sint og vanskelig.

9.1.13 Tomtebo rekonvalesenthjem for barn i Modum

Granskingsutvalget har intervjuet ei jente som bodde her frem mot 1965.

Fra arkiv

Norges Røde Kors bygde Tomtebo på Modum i 1941/1942. Materialene ble innkjøpt fra Sverige for bi-drag oppnådd der, ca kr 350.000. I Norge var det samlet inn ca kr 115.000. Norges Røde Kors drev Tomtebo. Det tok imot 48 - 50 barn for opphold på 6 uker, omtrent like mange gutter som piker. Alderen på det tidspunktet var 2^{1/2} - 7 år. Barna kom etter henvendelse fra foreldre og behandlende leger. Det var tre avdelinger med 16 barn i hver. Tomtebo hadde 30 rom, herunder 10 soveværelser. Det lå 4 - 6 barn i jernsenger på rommene. Hvert barn hadde dessuten nattbord og stol.

Sommeren 1952 var det 32 rekonvalesentbarn i alderen 2^{1/2} - 7 år. Alle var innlagt privat. Dessuten hadde man 10 barn i alderen 7 - 12 år med cerebral parese. Disse var overført fra Rikshospitalet. Staben for disse barna bestod av : Styrer, assistent, kokke, vaskerihjelp, vaktmester/sjåfør, kontordame, 3 barnepleiere, 6 hushjelper, sykegymnast, foruten sykevikarer og ekstrahjelper. Cerebral parese-barna hadde en egen lærerinne.

I årsberetning for 1953 fra barnevernsinstitusjonene på Modum står det at Tomtebo hadde 12 elever til utdanning i barnepleie, idet de gikk 6 måneder på Tomtebo og 6 måneder på Rikshospitalet. Barnehjemmet hadde stadig fullt belegg. - I årsberetningen for 1956 er det opplyst at 5 av parese-barna fulgte undervisningen på Brunns folkeskole. Videre er det nevnt at Tomtebo hadde sin egen tilsynslege og at også betjeningen ble regelmessig legeundersøkt. - Sommeren 1958 var pasienttallet redusert til 36 barn. Av dette var 20 parese-barn i alderen 5 - 16 år. De øvrige 16 var rekonvalesentbarn på 3 - 7 år.

Jenta forteller at hun var bare 9 måneder gammel da hun kom og 2^{1/2} år da hun dro fra Tomtebo. Selv om

hun var så liten, mener hun at hun husker noe derfra. Hun følte seg engstelig. Det verste var søndagene. Da ble ungene staset opp i søndagsklær. Så satt de spent og ventet på om de fikk besøk. Det kom jevnlig noen til de andre barna, men aldri noen til henne. Derfor sprang hun inn i sovesalen og gjemte seg under sengen. Det var forferdelig at hun måtte gjennom dette, hver eneste søndag.

Moren hennes fikk ikke lov til å komme på besøk. Da jenta omsider skulle bort fra Tomtebo, var det beste-foreldrene som hentet henne. Jenta satt i spisesalen. Hun husker at hun gikk opp på scenen og speidet utover salen. Det var for at de andre ungene skulle se at nå kom det faktisk noen til henne, også ! Besteforeldrene ble boende noen dager på hjemmet for at de skulle bli bedre kjent med henne. En dag løftet bestemoren en liten gutt opp på fanget sitt. Da ble jenta så fortvilet at hun løp inn på soverommet og gjemte seg under sengen. Dette viser hvor utrygg hun var.

9.2 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurdering av barnehjem/ungdomshjem i avsnitt 9.1

I årene etter krigen benyttet Trondheim kommune først og fremst *Mor- og spedbarnshjemmet*, *Finnes barnehjem* og *Lykkebo*, men barn ble også sendt ut av byen.

Sundnes barnehjem tok imot gutter i skolealder fra 1920-årene. Det var et vedvarende problem å finne plass – i fosterhjem eller barnehjem – for gutter på 10-12 år og mer. Trondheim kunne sende inntil 25 gutter til Sundnes. Det var en gammel storgård. Idéen var at guttene skulle sysselsettes med gårdsarbeid ved siden av skolegangen. I hvert fall i etterkrigsårene var forholdene inhumane for barna. Det som hadde vært en praktfull storgård var blitt et nedslitt og uhensiktsmessig internat. Hjemmet slet med dårlig økonomi og manglet de mest grunnleggende ting som håndklær for guttene. Sundnes var underbemannet og hadde ikke ansatte med nødvendig pedagogisk bakgrunn. Guttene gikk for lut og kaldt vann og ble fysisk og psykisk mishandlet. Det kulminerte med skandalesaken omkring gårdsbestyreren. Avisoppslagene i 1946 førte til at han sluttet, og hjemmet ble nedlagt kort tid etter 1950.

Kleivan, *Nylønne* og *Saltburå* var tre private barnehjem som legeföreningen i Trondheim drev i Stjørdal, og som betydde en kjærkommen avlastning for barnevernet. På 1950-tallet var kapasiteten ved de tre hjemmene henholdsvis ca 30, ca 32 og ca 18 barn. Jentene og guttene var fra et par år gamle til konfirmasjonsalder. Det var trangt for dem når alle plassene var belagt. Barna lå stort sett på sovesaler. Men selv om hjemmene var trangbodde, ga de gode muligheter for utfoldelse utendørs.

De hadde vakker, landlig beliggenhet, med badestrand i nærheten. Hjemmene manglet leker, men dette ble gradvis forbedret ved statstilskudd utover i 1950-årene. Det var felles styre og tilsynslege. Bygningene ble nedslitt/maltraktert under krigen, og det trengtes betydelig vedlikehold og forbedringer, blant annet av sanitærrrom. Departementets barnevernsinspektør påpekte dette, men registrerte ellers at omsorgen var god – voksne og barn trivdes. En del oppussing ble gjort, men de store påkostningene utsto i påvente av langsiktige planer for eiendommene. Skulle man videreføre barnehjemmene eller legge dem ned ? Løsningen ble det siste. Alle tre hjem ble nedlagt i 1960.

Utvalget har intervjuet et par barn som var plassert ved disse hjemmene. Ei jente hevder at barna på Saltburå ble bundet fast til sengen, og at dette var ment som straff, ikke av hensyn til barnas sikkerhet. En gutt forteller at han opplevde fysiske og seksuelle overgrep, både på Nylønne og Kleivan. Det dreide seg om overgrep fra andre barn som var plassert der. Gutten var i alderen 2 - 6 år, da overgrepene skal ha funnet sted. – Utvalget har for få opplysninger til å vurdere nærmere omfanget av overgrep ved barnehjemmene. For øvrig konkluderer utvalget med at hjemmene utnyttet ressursene bra. De ga barna gode fysiske og materielle vilkår i etterkrigsårene, som for mange var preget av mangel på mat, andre forbruksgoder og byggematerialer.

Fra 1960 var samlet kapasitet ved Finnes barnehjem og Lykkebo 35 - 45 barn. I tillegg benyttet barnevernet særlig følgende barne- og ungdomshjem i Trøndelag:

- Mor- og spebarnshjemmet i Møllebakken
- Rostad Ungdomsheim
- Møllebakken Ungdomspensjonat
- Rostadtun Ettervernsheim.

Disse fire tilbudene hadde ganske forskjellig karakter.

Mor- og spedbarnshjemmet var i utgangspunktet beregnet på små barn på inntil 1 år, eventuelt sammen med mødrene. Bygningen, et fredet våningshus på en tidligere gård, var i alle år nedslitt og uhensiktsmessig som barnehjem. Økonomien var skral, både når det gjaldt det bygningsmessige og drift. Dessuten greide man ikke å skaffe kvalifisert personale. I perioder var det underbemanning, og spedbarna fikk ikke den omsorgen som de burde ha. Barn var sterkt kontaktskadet etter opphold på hjemmet. I andre perioder var det praktisk talt ikke barn der, og anlegget ble brukt til rekonvalesent hjem mv. Det er fremkommet lite positivt om drift. en ved Mor- og spedbarnshjemmet.

Rostad Ungdomsheim ble likesom Sundnes og Mor- og spedbarnshjemmet drevet på et gammelt, fredet gårdsanlegg. Rostad var et ordinært barnehjem frem til 1952. Så ble det stengt og rehabilitert frem mot åpningen av ungdomshjemmet i 1960. Hjemmet ble løpende tilført betydelige midler. Anlegget med internat, undervisningsbygg, idrettsanlegg etc ble stadig oppgradert.

Rostad tok imot gutter på 14 - 23 år fra hele landet. Ungdomshjemmet var enestående på landsbasis, et forsøksprosjekt der idéen var å bygge på interesser og yrkesvalg som passet den enkelte ungdom. Idrett og musikk var grunnleggende aktiviteter. Metall- og trearbeid sto sentralt i yrkesopplæringen. Dette var et hjem som praktiserte innsyn og samarbeid med skoler mv utenfor. Rostad var en stiftelse som hadde sin egen post i Sosialdepartementets budsjett. Den såkalte Rostad-modellen ble utviklet i et samarbeid mellom styrer, pedagogisk personale og psykolog. Hjemmet fikk etter hvert tungt belastet ungdom, et sterkt innslag av ungdomskriminelle. Dette førte til et løpende samarbeid med fengselsmyndigheten, slik at enkelte elever så å si pendlet mellom Rostad og Trondheim kretsfengsel. Rostad har nok satt mange ungdommer på rett spor i livet.

Når det gjelder miljøet og omsorgen, har informanter forklart at det var mye vold, om ikke daglig, så i hvert fall ukentlig. Det var slåssing mellom guttene, men også vold mellom ansatte og beboere. Videre har utvalget merket seg forklaringen fra gutten som ble voldtatt av en ansatt/miljøarbeider.

To hjem hadde samme funksjon – ettervern :

- Møllebakken Ungdomspensjonat, som åpnet i 1960, og
- Rostadtun Ettervernsheim, som åpnet i 1973.

I kapitlet om Finnes barnehjem fremgår det at styreren på 1940-tallet etterlyste bedre ettervern for barnehjemsbarn i konfirmasjonsalder. Hennes ønske ble oppfylt med *Møllebakken Ungdomspensjonat* som skulle drives kombinert; dels som et læregutthjem, dels for større barn/ungdommer som flyttet ut fra Finnes barnehjem på nabotomten. Ungdomspensjonatet, som

hadde flunkende nye lokaler, ble ikke helt som man hadde trodd og håpet. Det skyldtes lite midler å drive for, samt at behovet angivelig dabbet av. Således var det ordinær drift bare i årene 1960-1965, før ny oppstart i 1978. Pensjonatet fikk veldig god omtale av den ene beboeren som flyttet inn da, og som utvalget har intervjuet. Mangelen på miljøarbeidere ved ungdomspensjonatet bidro imidlertid til at ungdom skeiet ut med slåssing og rusmisbruk utover i 1980-årene.

Rostadtun Ettervernsheim lå under Rostad Ungdomshjem og var et ledd i overføring av unge gutter til samfunnet utenfor institusjonen. Selv om de hadde miljøarbeidere, bar ettervernsheimen mest preg av å være et hybelhus. Utvalget har merket seg at det var stabil drift med samme daglige leder i 14 år. Rostadtun har åpenbart vært et positivt ettervernstiltak for barnehjemsbarn.

9.3 Andre skolehjem/spesialskolers

9.3.1 Falstad skolehjem/Ekne offentlige skole for evneveike/Eknetun skole i Skogn

Det er intervjuet tre gutter som gikk på skolen på slutten av 1960-tallet.

Fra arkiv

Ustvedt (2000) skriver om den forfalne gården Nedre Falstad på Ekne i Nord-Trøndelag. Der var det fra 1895 oppdragelsesanstalt for ”50 vanartede gutter fra Trondheimsområdet”. Falstad lå like ved allfarveien, så å si midt i bygda. Det var ikke ønskelig å isolere guttene på en øy og på den måten gi dem skolehjemstempel. Derimot ville man ”innforlive skolen i samfunnet og

Ekne offentlige skole. Fredssentrets arkiv, Falstad.

Ekne offentlige skole. Postkort. Fotograf Groven. NTNU bibliotek- billedsamlingen.

virkeligheten”. Hyggelig kan det ikke ha vært på Falstad, skriver Ustvedt, for det fantes ikke dagligstuer og oppholdsrom der, bare klasserom. Noen gymnastikksal var det heller ikke. Som i de andre skolehjemmene, besto det meste av virksomheten på Falstad av gårds- og skogsarbeid.

Falstad ble godkjent som skolehjem for gutter i 1900. Anstalten skulle ta seg av gutter med atferdsvansker. Ønsket om å bruke oppdragelse, og ikke straff, var sentralt i arbeidet med disse barna. På 1920-tallet ble det oppført en særavdeling i mur på Falstad som skulle fungere som yrkesskole for unge forbrytere. Kort tid før særavdelingen sto ferdig, brant hovedbygningen på Øvergården ned. Den eneste løsningen var da å ta særavdelingen i bruk som internat og undervisningsbygg. Hele skolehjemmet flyttet inn, og den tiltenkte fengselsfunksjonen bortfalt. I 1928 flyttet 42 elever inn i den gjenoppførte hovedbygningen. Fra 1930 mottok skolen bare elever over 15 år. Det ble satset på mer rasjonell yrkesopplæring av elevene etter yrkesskolens mønster.

I november 1941 ble deler av hjemmet rekvirert av tyskerne, og omgjort til fangeleir. Tyskerne overtok resten av Falstad den 1. desember 1944. Skolehjemmet fikk ti dager til å områ seg på, og det ”holdt akkurat”. Elevene ble flyttet til Tuv skole, en mils vei unna.

Styreren skrev til skolehjemsdirektøren i januar 1945:

”.....Vi har to store saler i Tuvs annen etasje. Den ene salen er sovesal for elevene. Vi tok med oss alle

tidligere elevsenger med madrasser. Sengene er plassert over hverandre, så den saken er grei. Derved er spart en masse plass. Vi kan derved strekke størrelsen av belegget til 28, maksim. 30. Ft. er vi 23.

.....Den andre salen er dagligstue, og her spiser elevene også. Det går ganske greit.

.....Den hygieniske siden er noe bråket. Vi har faktisk ingen vaskeplass for elevene. På Falstad hadde vi jo faste anordninger som ikke kunde tas vekk. Vi eide ikke et vaskefat. Jeg har søkt Næringsdepartementet om 20 vaskefat for elevene (mangelvarer) og håper å få noen i hvert fall.....Bad fins her ikke. Men hver lørdag fyrer vi kraftig opp nede i størhuset, og så får de vaske seg to og to på gammeldags maner i store stamper, mens bryggerpannen skaffer stadig varmt vann. Det er da bedre enn ingenting.

.....Vannspørsmålet er prekært, da vannet som skal komme fra en kum ovenfor skolen, uteblir p.g.a. langvarig tørke. Vi kjører vann med leide hester, men det strekker på langt nær til, da kummen er så liten.

De hadde ikke tenkt på oss da de bygget den. Kokingen går for seg på lærerinnens og vårt kjøkken, og det går ganske bra, om det er litt tungvint.

Vi har fått disponere ene skolesalen på ettermiddagene, så vi kan holde regelmessig skoleundervisning hver dag fra kl. 14.30 til 18.30. Om formiddagen har vi mer enn nok å gjøre ikke minst med å sage og hugge ved.

Hittil har ingen funksjonær manglet arbeid. Om det har vært smått med elever, har de fått henge i selv.

Det var jo mange spørsmål som måtte løses i første farten, da vi fra å være selvhjulpne måtte hoppe over i et nært sagt ubehjelpelig forhold. Skomakerverkstedet kom i drift allerede før jul, og i disse dager er husflidsverkstedet i gang. Hønsriet med om lag 40 høns er plassert på en bondegård sammen med husfl. verkstedet. Her har vi også instalert smågrisen, som skal opparbeide seg til neste jul. Vi kjøpte nemlig en smågris i mellomjulen, og de første dagene bodde den i en stor kasse på sovesalen, hvor den trivdes særdeles godt i varmen og selskapet. Vdspørsmålet har ikke vært av det letteste. Vi måtte jo reise fra all veden som lå fremdrivferdig. Men foreløpig tror jeg det er sikret nok ved for de kommende to-tre måneder.

Melken kommer regelmessig hver dag, 20 liter nysilt hver dag brakt til døren. Fin ordning. Ellers har vi ingen matnød heldigvis.

.....Jeg syns både elever og funksjonærer tar det med godt humør, og jeg har nærmest inntrykk av at de syns det er interessant – enno i hvert fall.....”

Den 8. mai 1945 begynte tilbakeflyttingen, men det viste seg nødvendig for de norske myndighetene å overta området som leir for nazister; Innherad fangeleir. Driften av skolehjemmet fortsatte derfor som under krigsårene. Fra februar 1947 ble hele hjemmet overlatt til Justisdepartementets Landssvikavdeling.

Styresen skrev etter krigen om elevene:

”Denne skoleheim mottar elever i alderen 15-21 år fra alle kanter av landet. Guttene anbringes av verjerådene. De fleste anbringes for forbryterske handlinger. Eks.: En oslogutt med 67 innbrudd og tyverier. Mange har et sørgelig langt synderegister bak seg. Enkelte psykopater finner også vegen hit. I okkupasjonstiden fikk vi også med en rekke elever som var nasister. En hadde for eksempel vært i germansk landtjeneste i Polen. I 1942 hadde vi en rekke meget kjedelige elever som ofte avstedkom mye bry og var høyst skadelige for disiplinen, ikke minst ved at de virket på andre elever. Rømninger forekom ofte.....”

Den 1. februar 1949 ble skolehjemmet frigitt til bruk for Kirke- og undervisningsdepartementet. Det ble ominnredet og tatt i bruk i 1952 som skole for evneveike, Ekne offentlige skole for evneveike/Eknetun skole. Bakgrunnen var at det på landsbasis var lave elevtall i skolehjemmene for gutter, mens det for ”de tilbakestående” ble operert med en venteliste på om lag 300.

På det meste hadde skolen nærmere 60 elever fra 1. til 6. årstrinn. I 1976 gikk Eknetun over til å bli kombinert barne- og ungdomsskole. Elevtallet i 1978/1979 var 18, og de fleste elevene hørte hjemme på ungdomstrinnet.

Det ble også bygget en yrkesskole. Eknetun skole ble en av statens spesialskoler på videregående trinn; for ungdom over 16 år. Inntaksområdet var hele landet.

I en utredning av 30. mai 1979 om ”Framtidig bruk av statens skoler for spesialundervisning i Trøndelagsfylkene” står det at Eknetun hadde hatt elever særlig fra Sør-Trøndelag, Oppland og Møre og Romsdal fylker:

”Elevkategorien er forandret over disse åra fra å være vanlige, forholdsvis ukompliserte elever med lærevan-sker til å bli, slik skolen sjøl beskriver dem, ”elever som kan ha autistiske trekk, prepsykotiske, de kan være hyperaktive uten personlig grunnstruktur m.v. Mange av elevene er så ressurskrevende at også heim, familie og nærmiljø kommer til kort. For mange er funksjons-svikten så stor at de ikke greier å oppnå eller få følelse av tilhørighet i nærmiljøet.....”

I Stortingsmelding nr. 50 (1980–81) uttalte departementet at de statlige videregående skolene for spesialundervisning burde bli en naturlig del av det fylkeskommunale videregående skoleverket. I pakt med dette ble Ekne offentlige barneskole/Eknetun skole nedlagt. Anlegget ble overført til Ekne videregående skole med Midt-Norge som prioritert inntaks- og virkeområde. I skoleåret 1984/85 var det 27 gutter og 11 jenter på skolen, og de fordelte seg slik: Ti fra Nord-Norge, 21 fra Trøndelag, tre fra Vestlandet og fire fra Østlandet. Elevenes hovedproblemer var fortsatt generelle lærevan-ker. Vanskene var ofte av sammensatt art og hadde ulike årsaker. I tillegg til små evner ble ofte problemene komplisert ved at elevene hadde ulike sansedefekter, fysiske skader eller problemer av sosial og emosjonell art.

Skolens eiendom ble på 1980-tallet oppgitt til ca 2500 da, herav ca 500 da dyrket mark. Anlegget hadde tre hoveddeler: 1) Øvergården, gartneri og gårdsbruk med hovedbygning på 1800 m² grunnflate, 2) Eknetun med hovedbygning på ca 2000 m², 3) 7 eneboliger, 1 firemannsbolig, 1 tomannsbolig og 2 hybelhus. Ekne videregående skole ble nedlagt i 1992.

Elevenes forklaringer.

Alle de tre guttene som er intervjuet, var på Ekne offentlige skole på slutten av 1960-tallet da skolen var spesialskole for evneveike. To av guttene kom fra barnehjem, og en hadde vært plassert på Stavne.

En elev forteller at forholdene på Ekne var bra. Det var mye å ta seg til. Det var skøytebane, fotballbane og billjardbord. De voksne var stort sett reale. Gutten ble misbrukt seksuelt av to eldre gutter. De vekslet om å voldta ham. Den ene gutten holdt ham og den andre voldtok. Dette pågikk over lengre tid. Han fortalte det ikke til noen, men knuste ruter. Som straff ble han nedlåst i kjelleren av vaktmesteren. Der kunne han bli holdt flere dager i fangenskap. Han kjenner ikke til om andre ble

Leira offentlige skole. Vilhelm Skappel, Widerøes Flyveselskap og Polarfly. NTNU bibliotek - billedsamlingen.

seksuelt misbrukt. Han mener de voksne burde ha fulgt bedre med.

En annen elev husker Ekne som en stor gård med fjøs. Personalet nektet barna å få mat hvis de ikke hadde spist opp ved forrige måltid. Ofte fikk han heller ikke nok mat. Da kunne han gå i fjøset og spise kufør for å bli mett.

Den tredje eleven har ingen opplysninger fra tiden på Ekne.

9.3.2 Leira skolehjem, senere Leira offentlige skole, Trondheim

Granskingsutvalget har hatt to informanter fra Leira skole, ei jente som var elev fra slutten av 1960-tallet til første halvdel av 1970-tallet, og ei jente som var elev året før skolen ble lagt ned.

Fra arkiv

Ved 50-årsjubileet den 8. desember 1950, skrev styreren om skolehjemmets historie:

”Verjerådsloven av 1896 ga støtet til at flere skolehjem ble opprettet – deriblant ”Nordenfjeldske mildere skolehjem” som ble anlagt på gården Kvithammer i Stjørdalen. På høstparten begynte den da ansatte styreren, Marit Eide, sammen med kjøkkenlærerinnen, frk. Stuesjø, og håndarbeidslærerinnen, frk. Wullum, å lage i stand for å ta imot elevene. Den første kom 8

desember. Hun var ikke fullt 12 år, og var fra Bergen. Før nyårsdagen kom det to til, og da en var kommet så langt som til neste jul, var det 20 elever ved skolehjemmet.

Kvithammer egnet seg dårlig som skolehjem. Vi leser i rapporten fra den tiden at ”husene var lite egnet for sitt formål”. Likeså påpekes at det burde vært en særskilt skolebygning, men ”grunnet de strenge forholdsregler med hensyn til elevenes omgang med ild og lys, kan en ikke anbefale at det blir tilbygget særskilt lokale”....

Det var en stor fordel for skolehjemmet at det fikk bytte lokaler i 1910. Det kom da til gården Ree i Stjørdalen. Her var det rommeligere, bedre, bekvemmere og mer velstelt, men en fordel hadde Kvithammer. En hadde en festlig badestrand der rett utenfor stuedøra. Den måtte det føles hardt å reise fra. På Ree var det langt både til sjø og elv. En har inntrykk av at det stort sett var bra de 11 årene de bodde på Ree, men å bo til leie er aldri noe kjekt – særlig hvis man har mange barn, og da skolehjemmet ble oppsagt i 1921, var det en stor lettelse å få eget hus på Strinda – 7 km fra Trondheim. Kvammen lærepikehjem ble solgt til Staten, og heter fra den tid Leira skolehjem. Bygningene var prektige og tidsmessige etter datiden, nyoppførte etter en brann noen år i forveien. Det var 90 mål jord, noe skog og en stor have.

I 1932 brente skolehjemmet, først låven i januar og så hovedbygningen i april. Begge var påsatt av elever.

Så flyttet skolehjemmet til Fylkesskolen på Moholt

i Strinda og ble der til sommeren 1934, da det ble flyttet inn i det nåværende Leira skolehjem. Professor Moe var arkitekt for bygget, som er en stor, vakker bygning av rød teglsten, fornemt tilbaketrukket fra veien, og med en vakker fasade. En har store rommelige, lyse værelser. Om bygningen ellers er praktisk innredet er et stort spørsmål. Uthusene ble mindre enn før, da halve jorden og hele skogen ble solgt fra. 13 august 1941 måtte skolehjemmet evakuere da bygningene ble rekvirert av tyskerne som brukte det først til rekreasjonshjem, så til sykehus, og siden sinnssykehus. Skogn folkehøgskole, Skogn ble nå vårt hjem i 4 år – til i juli 1945.

Lys og skygge har vekslet i disse 50 år. Belegget har nok vært så ymse, så det ser ut som ”de gode gamle dage” ikke er så meget bedre enn våre. Nr. 10 var en nær slektning av Gjest Bårdsen. Det går sagn om hennes meritter. Hun var nok en alen av samme stykke som sin slektning både i sinn og skinn.

I 1914 deltok skolehjemmet på utstillingen i Oslo med håndarbeider, og fikk æresdiplom der. Men skolehjemmets glansperiode regner våre eldste funksjonærer var i 1930 årene. Da var haven så vakker og flott at folk kom langveis fra for å se den og se alle de sjeldne blomster som var der da. Og aldri har det vært kjekkere og greiere jenter enn da heller – sies der. På jubileumsutstillingen i Trondheim 1930 fikk hjemmet æresdiplom for blomster, frukt og grønnsaker, og hadde Trøndelags beste melkeku og enda flere gode dyr som fikk premier. Men storhetstiden varte ikke lenge. Vi fikk noen jenter som kom og undergrov den gode ånden som hersket her, og så begynte planleggingen av brannen. Det var en hovedmann og flere medhjelpere. En mørk, stormende 10 januarkveld i 1932 fikk de satt fyr på uthusbygningen. Vinden sto heldigvis fra våningshuset så dette ble reddet, men det så ikke bra ut med å få reddet ut dyrene. Martha Halvorsen, bu-deia vår, gikk resolutt inn i det brennende huset enda lyset var gått, løste kyrne i mørket og fikk alle dyrene ut. Hun kom seg så vidt ut av uthusbygningen da taket ramlet ned. Ingen falt den gangen på at brannen var påsatt, men da stuebygningen brente den 4 april, fattet en straks mistanke, og så begynte en uhyggelig tid med brannforhør av alle de impliserte. De ble overført til Bærum skolehjems særavdeling undtagen en som ble sendt hjem i Bergen.

Krigstiden var en uhyggelig tid. Den 9 april kom Trondheim gamlehjem, som allerede på forhånd hadde utsett seg skolehjemmet som evakueringssted, og begynte å innrede seg her. De tok en stor del av huset. Vi fikk bare spisestuen, elevrommene og noen funksjonsrom igjen. Oppe på korridoren hadde en håndgjerning i den ene enden, og skole i den andre. Det var ikke så liketil å ha så mange gamle herrer i huset, og en var glad da en så helene av gammelhjemmet i porten i august måned. Men det ble verre siden. Tyskerne og våre hjemlige nasister hadde god lyst på dette stedet. Mange ganger gikk der offiserer rundt og så, tok mål, var innom og forhørte seg o.s.v. og den 13 august 1941 var det ingen bønn lenger. Da kom

daværende ordfører Bergan i Trondheim sammen med 3 tyske offiserer og forlangte huset ryddet for innflytting på 24 timer. Det er fast utrolig at de klarte det, men den 14 august var huset ryddet, all veden borte, til og med komfyren hadde de med seg da de reiste innover til Skogn folkehøgskole.....”

I 1948 kunne hjemmet ta imot 24 jenter fra hele landet. Fra 1951 ble navnet endret til Leira offentlige skole for jenter med tilpasningsvansker. Både i 1954 og 1960 ble kapasiteten oppgitt til 25 jenter i alderen 7 - 15 år.

Fra tilsynsrapporten for skoleåret 1954 - 55:

”Nemnda har dette året hatt 5 møter på Leira off. skole, ellers har medlemmene enkeltvis som før, ofte besøkt skolen. Vårt inntrykk er framleis at skolen ledes på en svært god måte. Elevene blir behandlet med uoppslitelig tålmod av en funksjonærstab som går inn for vanskelige oppgaver med omhu og stor skjønnsomhet. Elevene har det godt her, og de trives. Vi tror at skolen har vært heldig med de siste nyansettelser, og vi har inntrykk av en velgjørende samhörighet mellom dem som har ledelsen, og at forholdet mellom dem og elevene vel neppe kan bli bedre enn det er. Undervisningen ligger etter vårt skjønn på et pedagogisk meget høyt plan, og gir ofte resultater over det en kunne vente.

Imidlertid finner vi også i denne meldingen å måtte nevne en del ting som snarest må bli utført:

1. Elevrommene bør utstyres med leselamper og vaskeservanter.
2. Inventaret i dagligstuen er delvis svært nedslitt og må for en del erstattes med nytt.
3. Det bør lages et badebasseng i nærheten av internatbygningen, så stort at elevene kan lære å svømme i det. Et slikt basseng vil være av stor hygienisk betydning og gi høve både til atspredelse og mosjon.
4. Klasserommet må pusses opp, og høvelige skap for oppbevaring av undervisningsmidler og skolemateriell skaffes.
5. Gymnastikksalen, som rommene ellers i kjelleretasjen, må oppusses. De pengene som er løyvt til dette, rekker ikke langt, så ytterligere løyvinger må til.
6. Inventaret i klasserommet er svært nedslitt og må erstattes med nytt, og gymnastikksalen må få det utstyr som trengs: benker og bukk eller kasse.
7. Nemnda vil her på nytt få nevne nødvendigheten av snarest å få reist en særskilt funksjonærbolig ved skolen. At noen av personalet må leve natt og dag og året rundt i internatet, mens andre, på grunn av plassmangel må bo her og der hvor husrom er å få utenom, synes for oss uforvarlig.
8. Gårdsbruket. Som nevnt i våre to siste meldinger, ser vi det som ønskelig at skolen kan bli selvforsynt med egg. Vi vil derfor rå til at fjøsbygningen blir forlenget så der kan bli plass til hønsehus. En vil da også kunne få innredet et høvelig snekkerbu. Der bør også skaffes melkemaskin for å lette arbeidet i fjøset.”

Fra tilsynsrapporten for skoleåret 1958 - 59:

Denne skolen er, etter vårt skjønn, det hjem disse elevene trenger, og dette hjemmet er absolutt en skole av meget høy standard. Resultatet av elevenes arbeid synes oss tildels imponerende. Trivsel og hygge preger både menneskene og stedet.

En nyanskaffet radiogrammofon vil sikkert bli til nytte og hygge, likeledes et akvarium, som vi forstår omfattes med levende interesse, og nok vekker begeistring for skaperverkets storhet og mangfoldighet”.

Fra tilsynsrapporten for året 1964:

Under 12 besøk har nemndsmedlemmene i 1964 hatt godt høve til å følge med i livet og virksomheten her ved skolen, og vårt inntrykk er, som vi tidligere har gitt uttrykk for, at alt fungerer som det bør. Alle hensyn blir tatt til elevenes behov og trivsel. Undervisningen er pedagogisk klokt anlagt, og resultatene langt over det en kunne vente. Klager av noen art har nemnda ikke mottatt fra elevene. Vi har under besøkene foretatt påbudt inspeksjon, sett og samtalt med elevene, konferert med ledelsen om foreliggende problemer i samband med den pedagogiske omleggingen som nå skjer”.

I tilsynnemndas årsrapporter fra første halvdel av 1970-tallet går det frem at nemnda har besøkt skolen 8 - 9 ganger pr skoleår. Nemnda har samtalt med elever og ansatte. Den er opptatt av at skolens formål og opplegg for fremtiden bør drøftes grundig. Nybygging bør ikke settes i verk før skolens fremtid er avklart. Nemndas rapport for 1972 peker på at det dette året var bare fem elever, og at skolens ressurser var svært dårlig utnyttet. I rapporten for 1973 og 1974 sies det at elevflokken er en svært uensartet gruppe, og flere av elevene har store og sammensatte vansker. Trass i dette er det nemndas inntrykk at det er gjort et meget godt arbeid av personalet.

Fra inspeksjonsrapport ved fylkesmannens barnevernskonsulent 6. mars 1975 siteres:

”Bestyrerinne: frk. x. Personalet besto av 3 lærere – 4 miljøarbeidere og 2 på kjøkkenet. For tiden har de 7 jenter, skolen er bygget for 24. Jentene kommer fra hele landet. Aldersspredningen er for tiden fra 14 til 20 år. Jentenes problemer er svært forskjellige, fra prepsykotiske til sterkt utagerende med tilpassningsvansker. En del av dem er svært ”tøffe” jenter. De har ikke fast ansatt psykolog, men det kommer en 1 gang pr. måned. Dette mente frk. x var svært lite tilfredsstillende. Psykologen kjenner dermed ikke jentene. De har fast tilknyttet lege, en ordning som fungerer 100 %.

Frk x. virket flink med jentene, hun tok de på en fin måte. Hun snakket om å slutte snart, var sliten etter

å ha strevd i mange år for bevilgninger, nye regler etc. Skoletilbudet deres består av grunnskole + ungdomsskole. En må anta at de driver en del førskolevirksomhet og. Det har lenge eksistert planer om nybygg, men disse er foreløpig blitt liggende på grunn av uvisshet angående integreringstanken og utnyttelse av spesialskolene. Huset var stort og gammeldags, det virket tungvint. En fikk følelsen av å være i ett av de store, gamle skolehjemmene. Det var høyt under taket til tross for senkning, og mange av rommene virket store og kalde.

I ferier og helger drar de mye på tur. De hadde nettopp vært ute og overnattet i snøhule. Med jentenes familier har skolen en del kontakt. Foreldre kan komme når de vil og overnatte hvis det er aktuelt. Dessuten er jentene hjemme svært ofte, for eksempel 6 ganger mellom jul og sommer. Det er litt problemer rundt det, da jentene kommer fra hele landet og reisene blir lange. Noe systematisk familiearbeide har de ikke anledning til å drive, på grunn av geografisk spredning og lite tilgang på ressurser.

Medikamenter brukes av prinsipp ikke på skolen, kun hodepinetabletter og lignende. Jentene ble selv dratt med i det praktiske arbeidet, men mye mindre enn før på grunn av skolegangen som krever en del tid. De har allmannamøter hvor de blant annet vedtar regler som skal gjelde for jentene. Disse vedtakene settes opp i spisesalen. Til tross for at de sliter med gamle, tungvinte bygninger, virket det som miljøet på skolen var bra, og at det foregår en del positive ting der.”

Også i 1975 var det svært få elever. Deler av skolen ble på 1970-tallet disponert av Klæbu pleiehjem. Så ble skolen åpnet for gutter, og den ble også et tilbud til ungdomsskoleelever. I 1978/1979 var det tolv elever, derav to gutter. Elevene hadde sammensatte og kompliserte lærevansker i tillegg til adferds- og emosjonelle problemer. De var fordelt slik med hensyn til skolegang:

En elev i barneskolen på Leira
En elev i videregående skole
En elev i ungdomsskolen i Trondheim
To elever i 10. klasse med utplassering i arbeidslivet
En elev i 9. klasse med utplassering i arbeidslivet
Resten i 8. og 9. klasse ved skolen på Leira

Personalet omfattet rektor, undervisningsinspektør, to lærere, en avdelingsleder, tre instruktører, to internatassistenter, to kokker og kurator i halv stilling.

Leira offentlige skole ble nedlagt med virkning fra 1. januar 1982. Ved skolens nedleggelse besto personalet av rektor, undervisningsinspektør, lærer, avdelingsleder, to kokker, to instruktører, to internatassistenter og kontorfullmektig.

Elevenes forklaringer

Den ene eleven var den yngste av alle elevene på Leira.

Hun var der fra slutten av 1960-tallet til midt på 1970-tallet.

Eleven opplevde ankomsten til Leira som skremmende. Hun ble fratatt klærne og de øvrige tingene sine, og fikk utdelt lappete og velbrukte klær fra skolen. Fot-tøyet passet ikke. Hun var redd og skrek i flere døgn. Hun hadde eget rom. I rommet var det en seng, en stol og en pult. Under senga var det potte. Det var ikke vask på rommet den første tiden hun bodde der, men det kom etter hvert. Ingenting kunne låses, heller ikke døra til rommet. Personalet kunne låse døra fra yttersiden. Forøvrig var det kjøkken og spisesal i 1. etasje i samme bygning. I kjelleren var det dusj og vask.

Klasserommet lå også i 1. etasje. Det var lik undervisning for alle. Jenta hadde læreproblemer, spesielt i matematikk. Hun synes det er merkelig at matematikk-læreren ikke oppdaget dette og hjalp henne. I skoletiden ble hun kalt for "dum og trollat". Hovedlæreren gjentok dette daglig mens de andre elevene hørte på.

Hun likte ikke maten på Leira. Fiskemåltidene besto stort sett av hoder og bein. Fiskegratengen var også full av bein. Ellers fikk de brød med syltetøy, brunost og hvitost. Hvis hun ikke klarte å spise opp, måtte hun sitte der til måltidet var over, og hun ble nektet mat ved neste måltid. Personalet satt ved et eget bord og de hadde egen meny.

De måtte dusje, og fikk rene klær en gang i uken. Klærne var nummererte etter rom. Før de fikk vask på rommet, hadde de ingen mulighet til personlig hygiene. Flere av jentene hadde både lus og skabb.

Jenta fikk ofte straff hvis hun maste om noe, hvis hun "svarte" de voksne, kom med en meningsytring, diskuterte, eller, som de sa, "var frekk". Straff var oftest innelåsing. Dette ble også brukt som straff ved rømning. Hun kunne være innelåst på rommet sitt fra fredag ettermiddag til mandag morgen. Da fikk hun ikke gå på do, og hun måtte bruke potta eller vasken. Hun fikk mat på et brett. Det var mye sparking, lugging og slåing fra de ansatte. Skoleproblemer var nok til at hun kunne få spark, bli lugget og slått. Hun fikk høre at "hun ikke kunne forvente noen særbehandling" fordi hun hadde problemer med norsk og matematikk. En mannlig lærer slo henne med linjal over hendene og ryggen. De voksne kunne dra henne oppover den store steintrappa. Hun hadde både blåmerker og merker etter spark. Vaskedama fór etter jentene med en kost som ble kalt "klespisken". Jenta måtte vaske klær i stampen. Det kunne være både blod og avføring på klærne. Hun ble kvalm av dette, og måtte kaste opp. Da fikk hun smake "klespisken".

Jenta var mye mindre enn de andre jentene, og det var ekkelt å være i dusjen. Hun følte seg lita og utenfor. De andre jentene kunne beføle henne og oppføre seg truende. Hun oppfatter dette som terging og ikke tilnærmelser av seksuell art. Jenta var hjemme hver 14. dag. Mor hadde en samboer som misbrukte henne sek-

sult når hun var på besøk der. Dette fortalte hun til styreren, som sa at hun skulle slippe å dra hjem. Ingenting skjedde. Det var tvert i mot mors samboer som hentet henne da hun skulle hjem neste gang. Hun rømte to ganger fra hjemmet til Leira på grunn av dette; en gang under et besøk hjemme, en annen gang like etter at hun hadde flyttet hjem. Jenta synes det er uforståelig at ikke verge/tilsynsfører grep inn ettersom styreren visste om misbruket.

Jenta husker hun var redd hele tiden. Hun var redd for de andre jentene som ertet henne, og hun var redd for flere av de ansatte. Dette gjaldt spesielt kokka og vaskedama, og også et par av lærerne. Når de andre jentene var ekle mot henne, kunne hun rope så de voksne hørte det, men de hjalp henne aldri. Hun var også redd for pasientene fra Klæbu pleiehjem som hylte om natta. Da fikk hun sovetabletter. Jenta hadde store smerter under menstruasjonen. Hun fikk ikke smertestillende tabletter, men ble kalt hypokonder. Hun skrek mye, men det var aldri noen som trøstet henne eller viste omsorg på annen måte. Hun kan ikke huske at det var noe legetilsyn eller annen helsekontroll på Leira. En dame kom til Leira en gang og hadde et møte med henne. Jenta sa at hun ikke ville være på Leira, men det skjedde ikke noe etter dette. Av positive opplevelser husker hun at det var en hund der som hun var godvenner med. Hun kan også huske sommerferien på en gård i Budal. Der hadde de dyr og hun fikk god mat.

Den andre eleven var på Leira året før skolen ble lagt ned.

Hun var den yngste eleven da hun kom dit. Det var både jenter og gutter der. Søsteren hennes bodde også på Leira. Jenta hadde eget rom med seng, skap, skrivebord og vask. Hun hadde ikke egne nøkler. Døra var ikke låst, men det var montert alarm, koblet til vaktrommet. Alarmen gikk på når hun åpnet døra.

Maten var bra. Elevene satt ved småbord, og det var en ansatt ved hvert bord.

Elevene ble ofte omtalt som evneveike og dumme i påhør av andre. Dette var krenkende. Hun følte ingen fortrolighet med personalet. Hun følte seg utrygg og våget ikke å nærme seg de ansatte.

Leira skole praktiserte kollektiv avstraffelse. Hvis en elev gjorde noe galt, fikk dette konsekvenser for alle. Fysiske avstraffelser mot enkeltelever ble også brukt. En gang sa jenta at en av de ansatte vasket seg så lite at hun ikke ville sitte ved samme bord i matsalen. Dette førte til at hun fikk en ørefik og husarrest i tre dager. Hun fikk også husarrest hvis hun rømte hjem. Av de ansatte, var det rektor som slo oftest. En gang førte en konflikt mellom elever og ansatte, der elevene "streiket", til en alvorlig episode. Fem-seks voksne slo henne med flat hånd og knyttet neve til hun blødde. Søsteren bet en av de voksne som deretter måtte på legevakten. De ansatte

Røstad offentlige skole. Postkort. Foto Bjerkan. NTNU bibliotek - billedsamlingen.

tok da søsteren. De sparket og slo hodet hennes i gulvet. Hun fikk kul og blåflekker. Elevene ble også slått da de var på tur i fjellet. En gutt ble slått spesielt hardt. Tre av elevene stakk av og gikk nesten til Trondheim. De ble kjørt tilbake til Leira siste stykket, og de ble lovet at de ikke skulle få straff. De fikk imidlertid både ”ørtæver” med flat hånd og knyttneve og husarrest da de kom tilbake.

Verken jenta eller søsteren ble misbrukt seksuelt. Det var imidlertid mange kommentarer som gikk på seksuelle forhold; noe hun opplevde som ubehagelig og krenkende. To av de ansatte hadde seksuell omgang på vaktrommet. Så vidt hun vet, var ingen elever direkte involvert i dette.

Hun hadde en tålmodig lærer, men undervisningen lå på et veldig enkelt nivå. Fritiden ble stort sett brukt til å sitte på stua og spille kort. Hun spilte litt bordtennis. Både hun og søsteren syntes at fritiden på Leira var trist og kjedelig. Hun ble introdusert til rusmidler der; hasj og alkohol. Hun begynte også å røyke.

I ettertid mener jenta at tvangen var det verste ved oppholdet på Leira; det vil si å ha så liten bestemmelsesmulighet over seg selv. Søsteren hennes opplevde slagene som det verste, og at det var vanskelig å ha tillit til og kontakt med personalet. Det var et tilsynsråd på Leira som kom på anmeldte og uanmeldte besøk. Elevene oppfattet dette som en ordning for ansatte. Både hun og søsteren hadde kontakt med sin saksbehandler i barnevernet under oppholdet.

9.3.3 Røstad offentlige skole for evneveike, Levanger

Utvalget har intervjuet en gutt som bodde på Røstad fra slutten av 1940-tallet til midt på 1950-tallet.

Fra arkiv

Den 30. januar 1899 vedtok Stortinget å kjøpe eiendommen Røstad ved Levanger. Der skulle den tredje åndssvakeskolen i Norge bygges. Skolen sto ferdig sommeren 1903, og var bygget for et elevtall på ca 150. Opptaksområdet fram til 1960 var Trøndelagsfylkene, Nordland, Troms og Finnmark. Etter 1960 var skolen forbeholdt elever fra Nord - Trøndelag og Nordland opp til Bodø.

I 1903 ble åndssvakeskolen Linderen i Oslo, nedlagt og både personell og elever fra opptaksfylkene ble sendt nordover til Røstad.

Nordre Trondhjems Amtstidende skrev den 30. juli 1903:

”Fredag forrige uke var en stor dag for Levangers innbyggere. Endel åndssvake bestemt for Røstad skole skulle nemlig komme med tog halv to. Hvilken begivenhet for de nysgjerrige byens barn. Å hvor morsomt! Tenk 30 stykker av samfunnets stebarn – det blir noe å se. Hvorledes montro de ser ut, er det virkelige mennesker? Vi må i vei å se dem! En halv time og lengre før tiden, strømmet alle som kunne gå, til stasjonen. Gamle og unge måtte være med for å se dette fenomen. Spenningen var stor, blikket er rettet sydover og nå øker utolmodigheten etter hvert som minuttene går. Omsider ruller toget inn på banegården. Folket

strømmer til, alle vil være så nær som mulig byens politistyrke "in corpore" for å se disse besynderlige skapninger.

Så byens sosietets-damer og herrer. Plattformen var naturligvis forbeholdt disse for etikettens skyld. Utenfor stakittet en masse simple tilskuere og barn, som ikke måtte komme for nær, for sikkerhets skyld. Jernbanestasjonens restaurant ble stengt fra ytre side, da det ikke kunne være forsvarlig å ha denne oppe under slike omstendigheter. Ut av første vogn steg så disse arme skapninger, hver med sitt skrin eller kasse under armen – under hele massens glori. Sosietet med politiet nærmet seg for bedre å iakttatte dem. Hyrden føre dem sammen i en flokk, ventelig for at man kunne få beskue nøye. Så gis det signal til avmarsj, stakittporten åpnes, mengden viker tilside så de får passere. Så strømmer alle etter, gamle som unge, springende omkapp for å være så nær som mulig. Hvor mange idioter eller åndsvake det fantes i øyeblikket, var ikke godt å avgjøre. Men bygningene på Røstad er stor, så mange kan gjøre seg håp om plass.

Atter var byen stille og død, som den er vant til å være. Men så har man da i går opplevd noe som virkelig var storslagent, som byens innbyggere lenge må kunne leve på."

Skolens målsetting var "at bibringe elevenes forutsetninger for at kunne forsørge seg selv". Fra skolens start i 1903 og helt fram til 1970-årene var undervisningen todelt:

1. Leseskolen: 5 timer teoretiske fag på formiddagen.
2. Arbeidsskolen: 2-3 timer praktisk arbeid på ettermiddagen.

Dette kunne bety opptil 40 timer skole/arbeid for elevene pr. uke.

Ved Røstad skole er det ført straffeprotokoll fram til 1946, og bruk av straff beskrives slik:

"Riset hadde en veldig preventiv virkning. Selvfølgelig kunne ris være vondt når en fikk det på blanke messingen, men det som var verst var vel å bli tatt med buksene nede. Det var så ydmykende at de fleste som var gjennom det ikke ville prate om det, og det ga resultater. Riset var ikke nødvendig å anvende i stor utstrekning, for vissheten om at det var der holdt de fleste på rett veg. Men det fantes en særskilt type gutter, og jenter forsåvidt (men færre), som var upåvirket av riset bak speilet. Vennligheten fra de voksne - her ansatte - så de på som svakhetstegn. Ros og oppmuntring prelet av. Men først etter en omgang med riset, kunne disse begripe når det var alvor. Vanskeligst var de med sadistiske tilbøyeligheter. Der er anført slik i protokollen - disse plaget mindre elever, rett og slett skadet dem. For disse var det god medisin å prøve det de så godt unte andre". (Taraldsen 1994, s. 87)

Fra 1951 ble Røstad spesialscole for evneveike. Kapasiteten var ca 175 gutter og jenter fra 7 til 16 år i 1954, og ca 150 i 1960. Etter noen forsøk på omorganisering ble Røstad skole avviklet tidlig på 1990-tallet.

Elevens forklaring

Eleven bodde på Røstad skole fra slutten av 1940-årene til midt på 1950-tallet. Han hadde tidligere bodd både i barnehjem og i fosterhjem. Han var bare seks år gammel da han kom til Røstad, og han mener det var en alvorlig feilplassering. Han var ikke evneveik. Det var en blanding av evneveike og mer vanlige unger der.

Røstad hadde ca. 100 elever; både jenter og gutter. Det var store sovesaler, og en stor matsal som var delt på midten. Guttene fikk ikke omgås jentene. Undervisningen var dårlig. Dette var en spesialscole for evneveike, og pensumet lå derfor på et svært lavt nivå. Gutten oppholdt seg mest på skomakerverkstedet i skoletiden.

Ungene ble leid ut til gårdene i distriktet for å være med på potetopptaking. Da lå de på låven på de forskjellige gårdene. De fikk ti kroner pr. dag, og fikk beskjed om at dette var deres penger. Gutten så aldri noe til de pengene, og heller ikke til barnetrygden. Det ble sak om at skolen hadde underslått barnetrygden og brukt pengene til innkjøp av dyre instrumenter til et skoleorkester. Dette var referert i avisen på 1960-tallet.

Gutten ble straffet for ikke å ha oppholdt seg innenfor det tillatte området på Røstad. Han ble låst inne på et rom hvor det sto tre likkister. Han visste ikke om det lå noen i kistene og måtte oppholde seg i dette rommet i ca. tre timer. Han kan også huske at en ansatt en gang tok kvelertak på ham og slo ham i hodet.

Gutten ble misbrukt seksuelt. En av de ansatte onanerte ham og utførte oralsex. Dette skjedde flere ganger. Eleven kjenner til at den ansatte også misbrakte andre elever. Han ble også seksuelt misbrukt av andre gutter på Røstad, og av en mann utenfor skolen. Husmødrene på skolen vasket de eldre guttene nedentil. Dette skjedde ikke med de yngste guttene, og han mener at husmødrene syntes det var mer interessant å vaske guttene som var mer velutviklet. En eldre gutt fikk eget rom, og det ble spekulert i om han hadde besøk om natten.

Ingen var noen gang snill mot ham eller trøstet ham. Når tilsynet kom, ble skolen "shinet" opp; det var ekstra god mat, og ungene ble pyntet. Ingen fra tilsynet snakket med ungene.

9.3.4. Bastøy skolehjem, senere Foldin verneskole

Granskingsutvalget har intervjuet fem gutter som har bodd på Bastøy skolehjem/Foldin verneskole. To av guttene var plasserte på Bastøy skolehjem i perioden like etter krigen, de tre andre var på institusjonen etter at den var omgjort till Foldin verneskole fra midten av 1950- til midten av 1960-tallet.

Fra arkiv

I historiske skrifter nevnes Bastøy allerede i 1397, da omtalt som Væderøy. Navnet Bastøy skal imidlertid ha befestet seg etter hvert, med bakgrunn i at øya over tid på folkemunne ble omtalt som "Bastøen" p.g.a. bastproduksjon. Basten ble brukt til framstilling av grovt tauverk. Øya var i privat eie til 1898 da staten kjøpte den for å bygge skolehjem der. Vedtaket om å bygge skolehjem var en følge av vergerådsloven av 1896, der staten forpliktet seg til opprette skolehjem "for forsømte barn".

G. Wiesener (1948) skriver i sin bok "Barnevernet i Norge":

"Bastøy skolehjem ble åpnet i 1900 og sorterte direkte under Kirke og undervisningsdepartementet. I 1902 – 05 ble det oppført to mindre avdelinger. Det er anlagt etter det såkalte familiesystem. Det er nå 4 hjem, og i spissen for hvert står en husfar, som bistås av 3 andre funksjonærer og en kvinnelig assistent, som skal representere det moderlige element. Høsten 1915 ble det opprettet en særavdeling for særlig vanskelige gutter i alderen 12 – 21 år. Skolehjemmet har nå (jan 1947) plass for 110 elever, som blir tatt opp fra hele landet. Det er inntil 1. januar 1947 opptatt i alt 2814 elever. Gjennom årene er det foretatt store forandringer ved hjemmet. Av de viktigste nevnes at særavdelingen er blitt forandret fra en "lukket" avdeling til å bli en "åpen", slik som de andre ved hjemmet. Det er anlagt 3 gode idrettsplasser hvis størrelse er avpasset etter elevenes aldrestrinn. Også behandlingen av elevene er blitt mer preget av tidens krav, med en ganske utstrakt tilvenning til frihet og basert på moderne pedagogiske prinsipper."

Ustvedt (2000) skriver at skolehjemets historie er full av skandaler knyttet til vold, overgrep og dårlig omsorg. Livet på Bastøy var tuftet på jernhard disiplin og stram behandling av alle elever, og bestyreren satt med all makt over skolesamfunnet på øya.

Skolens navn var Bastøy skolehjem, fra 1951 Bastøy offentlige skole og fra 1953 skiftet den navn til Foldin offentlige skole (verneskole). Det var da plass til 55 gutter fra 15 til 21 år. I 1960 var kapasiteten oppgitt til 60 gutter i samme alder. I perioden 1953 – 1965 hadde i alt 334 gutter hatt plass på verneskolen. Årsaken til at guttene kom til Foldin, var i hovedsak tyveri, tilpasningsvansker, usedelig atferd, skoleskulk og dårlige hjemmeforhold (Ericsson 1996). Foldin verneskole, som i første rekke skulle motta gutter som trengte psykiatrisk-, psykologisk- og pedagogisk behandling, var ikke rustet til å ivareta oppgavene som denne elevmassen krevde.

Dette bildet ble gitt av elevene på Foldin verneskole (Ericsson som henviser til Harstad (1963):

"Ofte står hans fysikk ikke i forhold til alderen. En 15 åring kan se ut som en 17–18 åring eller omvendt. De enkeltes individuelle status varierer sterkt. Intelligens-

nivået kan ligge fra 65 og opp til 120 -125. Vi har i dag en elev som er overført til åndssvakeomsorgen. Noen få elever er epileptikere. Hjerneskader er for manges vedkommende bakgrunnen for deres vesen og handlinger. Noen kan ha vært elever ved framhaldsskoler og realskoler. Noen har vært til sjøs og har ikke klart seg. Mange har vist en ofte rent uhyggelig kriminell aktivitet."

Foldin verneskole ble nedlagt i 1969. Den siste styreren Ketil Bentzen skriver i "Norges Barnevern" nr 2-3 1970 følgende:

"Trass i at skolehjemmene forlengst er nedlagt, har - tør jeg hevde - denne filosofien og "metodik" vist seg temmelig seiglivet. Til grunn for den ligger troen på barnets frie vilje, at gutten med adferdsvansker er "slem" og må oppdras med hardt arbeid, regulert av bevoktet fritid og en passe mengde moralisering, en behandling preget av tilfældigheter og overgrep mot hans personlige integritet."

Elevenes forklaringer:

De to guttene som var plasserte på Bastøy like etter krigen, kom begge fra Stavne. Guttene fortalte at det var mye bedre på Bastøy, blant annet ble de aldri slått.

Den ene gutten kom til Bastøy 17 år gammel. Det var ca. 110 elever på fire forskjellige avdelinger, hver med ca. 30 elever. Guttene som bodde der var helt opp til 21 år gamle. Det var veldig rart at det var forbudt å slå på Bastøy, etter all "djevlskapen" han hadde opplevd på Stavne. Gutten beskriver det som å komme fra "helvete" til "himmelrike". Det var litt knuffing mellom guttene. Det verste guttene kunne gjøre var å rømme. Straffen var å bli satt ned igjen til 1. klasse. Da måtte de begynne klatringen oppover i klassene igjen.

Skolen var delt inn fra 1. til 4. klasse. Når guttene var ferdige med 4. klasse, slapp de ut. Plasseringen ble vurdert i forhold til hvordan de oppførte seg. En gutt kunne være 19 år og gå i 1. klasse, eller 19 år og gå i 4. klasse. Guttene ble også konfirmert på Bastøy; i egen kirke og med prest. Det var en stor opplevelse.

Den andre gutten, som kom like etter krigen, forteller at det ikke ble praktisert samme straffesystem på Bastøy som på skolen han kom fra. Selv om han aldri ble slått, var det et militært regime. Guttene måtte stå på rekke og rad, og så valgte de voksne ut de guttene som de ville ha til forskjellige arbeidsoppgaver. Gutten arbeidet som skomaker. Det var lite skolegang på Bastøy. Det var mest pugging av salmevers. Gutten ble konfirmert på Bastøy. Han forteller at han ble utredet på Bastøy, og etter dette ble det anbefalt flytting til et hjem for åndssvake.

En tredje gutt kom til Foldin verneskole fra en spesialskole. Han var tilknyttet Foldin i fire år, men hadde også

i løpet av disse fire årene hyre på forskjellige båter.

Han forteller om et spesielt par som bodde og arbeidet på Foldin. Kvinnen likte unge gutter, og hun hadde flere ganger samleie med dem. Hennes mann likte å se på dette. Guttene ble også skjenket alkohol i forbindelse med overgrepene. Eleven betviler sterkt at styreren kjente til overgrepene.

Eleven var utsatt for mye rå og brutal behandling, både fra ansatte og de andre guttene. De ansatte slo gutten, og han så også at andre elever ble slått. Han ble slått både i mage og ansikt, og fikk en gang skikkelig rundjuling. Manglende lydighet overfor ordrer resulterte alltid i en eller annen form for avstraffelse, for eksempel at han ikke fikk være med på arrangementer. Det var også vanlig å få et spark i baken. Han forteller om en episode da han forsøkte å rømme. Han ble funnet, og plassert på et lite rom hvor han var nødt til å kripe inn på knærne. Han kunne ikke stå oppreist, og ble holdt innesperret i tre døgn. Han fikk ikke komme ut for å få luft eller strekke på beina. Han fikk imidlertid mat. Dette rommet var i et mursteinshus som ble kalt "Fjordgløtt". Først kom en inn i et vaktrom, hvor det hele tiden satt en person. Bak vaktrommet lå det tre slike rom. Å bli innesperret på den måten var en svært traumatisk opplevelse for gutten..

De ansatte og guttene fikk vite at eleven hadde hatt et opphold på en skole for evneveike. Dette resulterte i at eleven ble kalt "(skolenavnet)tulling". Dette tok eleven svært tungt.

Den fjerde eleven kom direkte fra foreldrehjemmet til Foldin på siste halvdel av 1950-tallet. Eleven ba om å få mest mulig skolegang, men det fikk han ikke. Han ble plassert i fjøset. Han trivdes med arbeidet og fikk et godt forhold til andre som arbeidet der og dyra. Han hadde et svært godt forhold til fjøsmesteren. Hver helg lå det en pakke tobakk under puta hans. Det sto ingenting om hvem tobakken var fra, men han tror det var fjøsmesteren som hadde lagt den der.

Boforholdene var bra på Foldin. Han fikk eget rom. Rommene ble holdt rene av personalet. Guttene fikk dusje og bade så ofte de ønsket. Det bodde 10 - 15 gutter i samme alder på internatet. Døra til rommet var åpen, men det var en alarm som gikk til vaktrommet dersom noen gikk ut av rommet om natta. Det var tilstrekkelig med mat, og den var god. Elevene fikk klær etter behov.

Elevene oppholdt seg stort sett på øya. Fritiden ble benyttet til idrett og fotball. Det ble også arrangert noen dansefester som alle på øya fikk være med på. De ansatte og deres barn deltok også.

Gutten ble aldri utsatt for noen form for fysiske straff eller overgrep fra de ansattes side, men mellom de eldste guttene kunne det være knuffing, og vanke juling. Det var den sterkeste rett som gjaldt. Etter hvert tok han

igjen. Da ble det slutt på knuffingen.

Gutten vet at det kom folk til øya som skulle ha tilsyn, men de tok aldri kontakt med noen av elevene. Han ble konfirmert under oppholdet på Foldin. Han har mye positivt å si om skolen. Han opplevde trygghet, fikk mat, likte arbeidet i fjøset, og han hadde et godt forhold til de ansatte. Det som var negativt, var at han ikke fikk fullført barneskolen.

Den femte eleven kom til Foldin på begynnelsen av 1960-tallet. Han kom fra Stavne. Eleven bodde på avdelingen Solvang sammen med ca 20 andre gutter fra hele landet, og alle hadde enerom. Rommet var enkelt møblert. I tillegg til Solvang var det tre andre avdelinger: Breidablikk, Granly og Fredly. Fredly var for de eldste guttene, og fungerte som et fengsel med blant annet gitter for vinduene. Ved ankomsten til Foldin fikk eleven orientering om instruks og regler. Det var streng disiplin. Brudd på reglene ble fulgt opp med samtaler og eventuelle tiltak.

Maten var variert og god. Elevene fikk spise seg mette. Klærne de hadde behov for ble kjøpt i Horten. Renhold og sanitære forhold var bra.

Det ble aldri gitt fysiske straff fra ansatte. De eldste guttene hadde kontroll over de yngre. De yngste ble truet til å utføre ting for dem. Ingen torde å si ifra til de ansatte.

Gutten ble seksuelt misbrukt av de andre guttene. En yngre gutt ba ham om å gå inn i gymnastikksalen fordi en lærer skulle snakke med ham. Der inne sto det seks gutter i 17-18 års alderen. De hadde tildekket ansikt, så han ikke kunne se hvem de var. Guttene voldtok ham; en etter en. Etter at den fjerde gutten hadde voldtatt ham, besvimte eleven. Han blødde fra endetarmen og hadde store smerter i flere dager. Av frykt for represalier fra guttene, torde han ikke å si i fra til de ansatte. Etter voldtekten fikk han magesmerter, og senere kronisk magekatarr. I tiden etter voldtekten utviklet han angst, og han gikk med selvmordstanker.

Eleven gikk det siste året på folkeskolen på Foldin, og fikk gode karakterer. Han mener at lærerne var flinke til å ta seg av elevene. Han kan ikke huske at det var noen som kom på tilsyn og snakket med ham eller de andre guttene. Gutten ble konfirmert i Bastøy kirke.

9.3.5 Bærum skolehjem, senere Bjerketun verneskole, i Bærum

Granskingsutvalget har hatt en informant, ei jente, som var elev på Bærum skolehjem på begynnelsen av 1950-tallet.

Fra arkiv

Det søndenfjeldske mildere skolehjem for forsømte piger ble opprettet i 1900. Etter å ha vært lokalisert til gården Vegger i Tomter, ble skolehjemmet i 1902 flyttet

midlertidig til Valstadbråten i Skedsmo. I 1904 overtok skolen bygningene etter det tidligere Asker Seminar i Sandvika. En særavdeling for vanskeligstilte barn ble åpnet i 1919, og en egen barneavdeling i 1929. Elevene var etter dette fordelt på tre avdelinger. I 1953 var disse avdelingene Bjerkeley, hovedavdelingen Bjerketun og særavdelingen Granum. I Sandvika fikk skolen navnet Bærum skolehjem. Etter okkupasjonen het skolen Bærum offentlige skole. Fra 1. juli 1953 ble den underlagt sosialdepartementet som verneskole for barn og unge med tilpasningsvansker og omdøpt til Bjerketun offentlige skole. Bjerketun hadde felles styre med Foldin. Skolen ble nedlagt i 1962, men åpnet igjen i 1964 som et frivillig behandlingshjem (psykisk helsevern).

Den såkalte "Bjerketun-saken" fikk store oppslag i media i februar-mars 1960.

Det var den felles psykolog for Foldin og Bjerketun som gikk til Dagbladet og Norsk Dameblad med budskap om at nå måtte offentligheten få vite "hvordan vergeløse barn og unge blir behandlet". Under overskrifter som "Riv hele Bjerketun" og "Vi trenger en Dickens til å skildre forholdene der ute" ble det beskrevet inhuman behandling av elever. Sosialdepartementet ba Riksadvokaten om å foreta rettslig etterforskning etter tjenestemannsloven for å få grunnlag til å vurdere om noen ved skolen burde avskjediges.

Etterforskningen pågikk i ett år og var omfattende, med 20 rettsmøter og avhør av over 40 vitner. I en pressemelding etterpå het det at det ikke var funnet straffbare forhold. Det forelå ikke "noe bevis for ulovlig frihetsberøvelse eller tjenesteforsømmelse" eller for at "elever er blitt slått, eller at det er blitt bekreftet at elevene har vært tiltalt på en utilbørlig måte, slik som det har vært antydnet. Heller ikke at pikene er blitt avkledd av politiet eller i politikonstables nærvær, eller i nærvær av mannlige funksjonærer, slik som det har vært påstått".

Riksadvokaten påpekte dog at det burde ha foreligget et utførlig reglement for bruk av isolat og andre tvangs- og behandlingstiltak av ekstraordinær art, samt en protokoll hvor nøyaktige opplysninger om isolasjon ble innført. Overlegen uttalte at $\frac{1}{3}$ av elevene var hjerneskadet og at $\frac{1}{4}$ av dem var så syke at de – etter hans mening – aldri burde ha vært på Bjerketun.

Bjerketun-saken førte til at alle funksjonærer ble sagt opp, og verneskolen ble nedlagt.

Elevenes forklaring

Jenta kom til skolehjemmet i begynnelsen av 1950-tallet.

Skolebygningen var en stor og dyster murbygning ved Tanum. Skolen var omgitt av et piggrådgerde, og det var ikke bebyggelse omkring, bare skog og jorder. Elevene hadde hvert sitt rom i en trebygning. En sykepleier regjerte. Hun låste dem inne om natten. Jenta tenkte på hva som kunne skje i tilfelle brann.

Det var mange jenter der, men ingen hun kjente fra

før. De fleste jentene var mye eldre enn henne. De var i 17-18-års alderen. Hun var ikke så lenge på skolehjemmet, og fikk lite skolegang. Ingen var vennelige mot henne, men hun følte at hun "sto utenfor flokken". Jenta hadde klærne sine fra Trondheim, og maten var god nok. Hun hadde mye kontakt med en kvinnelig psykolog som bodde i et eget hus med familien sin. Psykologen tok seg litt av henne. Det var et ledd i observasjonen av henne.

Hun syntes synd på mange av elevene. De var veldig vanskelige, og mange rømte. Politiet måtte lete etter dem. Noen var gravide da de kom tilbake. Rømlingene ble satt i celler etterpå, i opptil 14 dager. Det verste jenta visste var å gå med mat til jenter som satt i cellene. De luktet forferdelig og brukte toalettbøtter som stinket. Hun var også sjokkert over språkbruken; mange av jentene var fæle i munnen.

Jenta sitter igjen med et inntrykk av at det var et dårlig miljø på skolehjemmet. De ansatte kranglet. Hun tror det var mye ondskap mellom de voksne.

9.3.6 Buskerud offentlige skole, Skotselv i Øvre Eiker

Utvalget har intervjuet en gutt som var elev ved Buskerud offentlige skole på begynnelsen av 1970-tallet. Det er også intervjuet en ansatt fra perioden 1973 - 1976.

Fra arkiv

Wiesener (1948) skriver at Buskerud skolehjem startet i 1920. Åtte kommuner i Drammensområdet slo seg sammen om etablering og drift. Frem til 1950 var der plass til ca 40 gutter i alderen 9 - 21 år. I 1951 endret skolen navn til Buskerud offentlige skole. Skolen oppga kapasiteten til 30 gutter i alderen 12 - 15 år, både i 1954 og i 1960.

I følge skolens årsmelding 1973/74 var det et gjennomsnittlig belegg på 26 gutter, og gjennomsnittsalderen var 15 år. Det var elever fra 14 fylker. Skolen hadde elevhjem med økonomibygge, undervisningsavdeling, gårdsbruk/gartneri og funksjonærboliger.

I årsmeldingen står det om undervisning:

"Alle elever som kommer til skolen står faglig meget svakt og har som regel motvilje mot å gå på skolen. De har liten selvtillit og utholdenhet i læresituasjonen. Det er likevel tildels store individuelle forskjeller når det gjelder elevenes kunnskaper og prestasjonsnivå.

I muntlige fag har en lagt vanlige lærebøker til grunn for undervisningen. Det har vist seg vanskelig å dekke alle områder av pensum på en tilfredsstillende måte, da forkunnskapene er minimale, og arbeidssituasjonen generelt er vanskelig.

Det ble ikke gitt lekser i noen fag, verken skriftlig eller muntlig."

Behandlingsopplegget er også beskrevet:

”Skolens elever er fordelt på 3 avdelinger med inntil 10 gutter på hvert elevhjem. De fleste av guttene bor på enerom, to rom på hver avdeling er beregnet for to gutter. Hver avdeling har sitt faste miljøpersonale, mannlig fritidsleder og kvinnelige internatassistenter. Opplaget i avdelingen må selvsagt være i overensstemmelse med skolens totale målsetting. Noe ambisiøst er vår målsetting slik formulert: Ved hjelp av aktivitetsformer å skape et totalt medlevende terapeutisk miljø med medansvar og samarbeid, plikter og rettigheter, nærhet og varme. Som en konsekvens av denne målsettingen prøver vi bevisst å legge ”hjemmodellen” til grunn for samlivet på avdelingen, det skal ikke være hotell eller hybelhus. Vi er selv pinlig klar over hvor lang avstanden er mellom virkelighet og målsettinger, men vi føler at vi er på riktig spor. Elevene har ansvar og plikter – og de skal holde rommene i orden, etter tur delta i de daglige sysler, de er med på å treffe beslutninger om nyinnkjøp, bestemme turopplegg o.l. Guttens rom betraktes som hans domene, dette kan han innenfor visse grenser gi sitt individuelle preg, og har han behov for å være alene – kan døren låses innenfra. Den tidligere ordningen med kollektiv slukking av lysene fra et vaktrom er avløst med lysbrytere på hver rom. Før ble det kjøpt inn store kolli med klær som guttene fikk tildelt av etter behov. Nå har hver elev sin kleskonto som han i samarbeid med personalet disponerer til individuelt kleskjøp.”

Skolen la stor vekt på idrett, friluftsliv og ulike hobbyaktiviteter. I samarbeid med Buskerud folkehøgskole ble det arrangert kurs i gammeldans. Guttene var normalt hjemme hos sine foreldre i ordinære skoleferier og en helg pr. måned.

Jørgen Sorkmo som var styrer/reaktor fra slutten av 1970-tallet, har skrevet boka ”Beretningen om Buskerud skolehjem og skolehjemstradisjonen”.

Han forteller:

”Det var et prinsipp at skolen skulle prioritere de elevene som syntes å ha størst problemer. Alle skulle få en sjanse. Dette førte til en viss turbulens ved skolen med mange rømminger og noen øyeblikkelige utvisninger hver år.

I en orientering til eiendomsstyret beskrev bestyrer Christensen den vanskelige elevsituasjonen slik i 1971: ”Med innføring av ungdomsskole får vi eldre elever ved skolen, i løpet av de siste årene har gjennomsnittsalderen steget med 7 mnd. Etter nedleggelsen av Foldin er gutter som tidligere ville blitt tatt opp på verneskolen, blitt søkt inn i spesialskolen. Utbygging av hjelpetiltak på hjemstedene medfører at det blir den ”harde kjerne” som blir spesialskolens klientell. Nye symptomer på tilpasningsavvik har markert seg, ved siden av store skoleproblemer, vagabonderi og kriminalitet er nå stoffmisbruk og voldsbruk markante trekk i guttenes atferd før opptak”. For å møte utfordringen

med et stadig tyngre klientell- og uten å ha Foldin i ryggen – måtte man iverksette strengere reaksjoner.”

For de mest aktive rømlingene ble det tatt i bruk isolat. Der kunne de sitte fra noen timer opptil to døgn. Denne reaksjonsformen var omstridt. I et notat fra 1974 konkluderes det slik:

”Prinsipielt er fysisk maktbruk ikke godkjent, men en ser seg nødsaget til å bruke det. Prinsipielt er isolering godkjent, men i følge Departementets retningslinjer skal en psykiater avgjøre hvorvidt en elev kan isoleres etter ikke. Da Departementet ikke har opprettet stilling for psykiater ved skolen, er isolering i realiteten ulovlig. Dette er et problem for den enkelte funksjonær – en føler at en beveger seg i et grenseland. Uansett hvilken reaksjonsform en velger eller føler seg tvunget til å nytte, kan en føle at en gjør noe galt. I lengden er dette en veldig belastning for alle som arbeider med dette elevklientellet, og en håper at det snart kan bli gitt klarere retningslinjer for grensesetting og reaksjonsformer i spesialskolene for tilpasningsvanskelige.”

Behovet for en lukket avdeling ble drøftet i denne perioden. Oppfatningen var at denne type tiltak skulle forbeholdes psykiatrien.

I 1976 skiftet skolen navn fra Buskerud offentlige skole til Hassel skole. Stilling for psykolog og sosialkurator ble opprettet i 1969. Disse to stillingene skulle deles mellom Åsgård offentlige skole og Buskerud offentlige skole. I 1974 fikk skolen sosialkurator på heltid, og i 1979 ble det ansatt psykolog på heltid. Miljøarbeidersiden ble styrket, men bemanningsøkningen ble i hovedsak ”spist opp” av arbeidstidsreduksjon. Fra 1978 var det knyttet 5 - 6 stillinger til hver paviljong. I begynnelsen av 1980-tallet ble antall plasser i hver paviljong/internat redusert fra 10 til 8. Samtidig fikk skolen en stabil og godt kvalifisert lærergruppe. Fra midten av 1980-tallet kan en si det samme om miljøpersonalet.

Skolen ble nedlagt i 1992.

En ansatts forklaring

Den ansatte arbeidet som miljøarbeider ved Buskerud offentlige skole fra 1973 til 1976.

Skolen hadde tre paviljonger. Området rundt skolen var åpent, og det var fri adgang. Det var ca 30 elever der. Guttene var på skolen fram til middagstid, deretter hadde de fritidsaktiviteter fram til leggetid.

Bemanningen var god. Rektor var enehersker og autoritær, men ga rom for at de ansatte sa i fra. Han kalte ansatte inn til korreksjon når de hadde gjort dårlig jobb. Under seg hadde rektor en inspektør og en førstelærer.

Elevene var tungt belastet. Flere av guttene drev med utstrakt kriminalitet. Hasj var et problem. Forut for inntak av en ny elev ble det vurdert om han passet inn i elevmassen.

Det ble ikke foretatt fysiske avstraffelser. Dersom en elev hadde helt uakseptabel atferd og det var nødvendig med korreksjon, ble ofte eleven og en ansatt plassert på et rom sammen. Der måtte de være til eleven hadde roet seg, og den ansatte hadde kontroll over situasjonen. Innskjerping av frigang og husarrest (inntil en uke) var også benyttede straffeformer.

Den ansatte verken så eller hørte om fysiske, psykiske eller seksuelle overgrep i den perioden han arbeidet der. Han er imidlertid fortalt at det var flere grusomme overgrep på 1950-tallet.

Elevens forklaring

Gutten kom til Buskerud offentlige skole på begynnelsen av 1970-tallet. Han kom fra Stavne skole. Buskerud skole sto mer eller mindre tom på grunn av ferieavvikling, og det var ingen som introduserte ham. Han ble kjørt dit i bil som straks returnerte da han var fremme.

Buskerud offentlige skole lå utenfor allfarvei, med en mil til nærmeste tettsted. Det var veldig øde rundt skolen. Anlegget var relativt nytt og hadde bra standard. Omtrent 60 elever i alderen 13-17 år var fordelt på tre paviljonger. Kjøkkenbygget lå i midten og paviljongene hadde hver sin spisesal. Elevene bodde på enkelt- eller dobbeltrom. Standarden var bra. Skoledagen hadde vanlig lengde. Det var flere lærere, og de hadde en viss utdanning. Rektor var svært religiøs. Lærerne bodde på skolens område.

Maten var god. De ble ikke tvunget til å spise. Han spiste for det meste brødmat. Det var lov til å være oppe litt utover kvelden og de fikk se på fjernsyn og røyke ”i røykepauser”.

Miljøet ved skolen var svært hardt. De fleste elevene kom fra Oslo, og mange var kriminelt belastet. De eldre skulle innvie de yngre, og det gjorde de med ”tor-tur”; vold og ubehageligheter. En metode var å hamre spiker gjennom stolsetene som de nye elevene satte seg på. Dette skjedde i klasserom med lærer til stede. Det var mye galt som åpenlyst skjedde mellom guttene uten at lærerne reagerte. I friminuttene og på kveldstid var det mye knuffing og slossing mellom elevene. Gutten forteller om en mishandling som han selv og andre ble utsatt for flere ganger: Eldre gutter trykket han ned i en søppelkasse med gitter foran, beregnet til å ha søppelsekk i. Så satte en gutt seg på lokket, mens to andre moret seg med å stikke fyrstikker, sigaretter eller pinner med flamme inn til ham som satt bak gitteret. I dag har han mange svimerker på kroppen etter denne mishandlingen.

Da han var 13 år, ble han voldtatt av tre medelever som var et par år eldre enn han selv. Guttene hadde bygget en hytte i skogen. Gutten var litt nysgjerrig, og han ble lokket opp til hytta. Han mener at guttene holdt på med ham en time eller mer. Han fortalte det ikke til noen. Han regnet med ikke å bli trodd eller at han ville

bli utsatt for nye overgrep.

9.3.7. Emma Hjorths Hjem

Utvalget har intervjuet en informant som var på Emma Hjorths Hjem på slutten av 1940-tallet.

Fra arkiv

Abnormskoleloven av 1881 påla staten ansvar for undervisning for blinde, døve og åndssvake. Emma Hjorth, som i over 20 år hadde vært lærer innen datidens abnormskolevesen, tok i 1898 initiativ til å starte et pleiehjem for åndssvake. Hun etablerte sitt første pleiehjem i et enkelt bolighus på Sjøvollen i Asker. Deretter flyttet hun pleievirksomheten til Solvang i Asker sentrum før hun i 1903 kjøpte gården Tokerud i Vestre Bærum, og like etter en naboeiendom med flere hundre mål land, flere våningshus og andre gårdsbygninger. Dette ble stedet der Emma Hjorth bygget opp sitt store hjem for ”ikke dannelsesdyktige åndssvake” med plass til 60 pasienter. Da de to nye bygningene sto ferdige i 1910, var det plass til 100 pasienter.

Pleiehjemmet ble etter hvert utsatt for kritikk. Dette var spesielt knyttet til det stellet pasientene fikk. I 1910 skrev avisa ”Social-Demokraten” om en rekke graverende forhold. Det var påstander om mishandling og vanskjøtsel. Anklagene rettet seg mot bestyrerinnen som ble beskrevet som ”haardhjertet”, ”grusom” og framfor alt ”gjerrig”. Kritikken artet seg snart som et korstog mot institusjonen, og antok raskt et ideologisk preg med front mot hele idéen om å drive åndssvakeomsorgen i privat regi.

I et forsøk på å komme kritikken i forkjøpet, tilbød Emma Hjorth i 1914 hele eiendommen som en gave til staten. Staten overtok pleiehjemmet i 1915. Det ble etter hvert preget av høye dødsfall blant pasientene, på grunn av epidemier; blant annet tuberkulose, men også på grunn av dårlig levestandard ved hjemmet.

Emma Hjorths Hjem var lite rustet til å møte krig. I april 1940 hadde hjemmet 300 pasienter og fortsatt høye dødstall. De første årene etter 2. verdenskrig var det elendige forhold. En stortingsmann, som var på besøk i 1946, sa at det var verre enn en konsentrasjonsleir. Nær 350 pasienter var stuet sammen, og den materielle nøden var stor. Det var én pleier på sju pasienter. Jostein Nyhamar skrev i bladet *Aktuell* i 1947:

”Institusjonen er en skamplott på et land som roser seg av å være litt av et sosialt foregangsland. Det er den bitre, sviende, uhyggelige sannhet. Pikeavdelingen består av 30 senger i et rom med en golvflate på litt over 100 kvadratmeter, og dette rommet er slett ikke det som er mest overfylt! I den samme avdelingen fins det ett bad på 93 mennesker. (...) En sånn luksus som innlagt vann fins ikke i de fleste rommene...”

Steriliseringsloven av 1934 ble relativt hyppig brukt

for å legitimere sterilisering og kastrering etter krigen. I årsberetningen fra 1949 fra Emma Hjorths Hjem rapporteres det om seksualoperasjoner på 16 gutter og 8 piker. Av disse ble to gutter og en pike kastrert.

Det var en lang rekke skandaler av ulike slag ved institusjonen etter krigen. Ikke minst ble det helt opp til siste halvdel av 1980-årene prøvd ut ulike ”behandlingsmetoder” som har blitt karakteriserte som grove overgrep. Særomsorgen for psykisk utviklingshemmede/åndssvake ble avvirket på 1990-tallet, og de store sentralinstitusjonene, herunder Emma Hjorths Hjem, ble nedlagt (Halvor Fjeremo (1998).

Elevers forklaring

Utvalget har intervjuet en gutt som var pasient på slutten av 1940-tallet. Gutten kom fra skolehjem, og ble søkt inn av legen der. Ved overføringen til Emma Hjorths Hjem ble han fortalt at han skulle flytte til en stor gård med mange dyr. Gutten gledet seg, men oppdaget snart at han hadde kommet til et ”åndssvakehjem”. Han mener at han var fullstendig feilplassert på Emma Hjorths Hjem. Gutten husker lite fra oppholdet, men opplyser at han ble tvangssterilisert mens han var der.

9.3.8 Lindøy skole ved Stavanger

Granskingsutvalget har intervjuet 3 tidligere elever fra Lindøy skole. To av guttene var på skolen fra første halvdel av 1950-tallet til ca 1960, den tredje gutten var elev der fra slutten av 1970-tallet og på første halvdel av 1980-tallet.

Fra arkiv

Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Rogaland redegjorde for skolen i sin granskingsrapport. ”Lindøens oppdragelsesanstalt og rekningshjem” for ”vanartede og forvillede” gutter ble etablert i 1888 av sogneprest Lars Oftedal og Bethaniastiftelsen. Skolen het senere ”Lindøy skolehjem” (fra 1907), ”Lindøy offentlige skole” (fra 1952), ”Lindøy skole” (fra 1975) og ”Lindøy senter” (fra 1992). Spesialskolen, som lå på en øy ca 6 km utenfor Stavanger, ble nedlagt i 1995.

Fram til 1960-tallet var elevtallet 30 - 35. Det ble redusert til 24, og mot slutten av 1970-tallet ytterligere ned til 16. Det var gutter i 1. - 7. klasse som bodde der, senere omfattet tilbudet også 8. - 9. klasse. I 1960 var det 10 ansatte ved skolen. I 1979 var det 22 ansatte: Rektor, undervisningsinspektør, tre lærere, fire instruktører/fritidsledere, husmor, kokke, sju internatassistenter, båtfører, kontorassistent, regnskapsassistent og renholdsbetjent på deltid. Anlegget hadde hovedbygning, gymnastikkbygg, sløydebygg, to sjøhus, vaskehus, redskapshus, låve, samt to bolighus for ansatte.

Granskingsutvalget for Rogaland, som vurderte perioden 1954-1993, trakk følgende konklusjoner:

- Tilsynet med institusjonen var forskriftsmessig.
- Det var ikke mangler ved kostholdet, og utvalget fant heller ikke grunn til å kritisere de sosiale rammene og reglene rundt måltider.
- Guttene hadde gode og vanlige klær. De skilte seg ikke ut i forhold til andre gutter på den tiden.
- Skoletilbudet var tilpasset, det var satt av fast tid til lekser, og guttene hadde tilbud om hjelp med leksearbeidet.
- Det var et variert fritidstilbud på Lindøy, og etter 1970 hadde ikke guttene lenger tunge arbeidsoppgaver.
- Mange av guttene som bodde der på 1960-, 1970-, 1980-tallet opplevde mangel på individuell, følelsesmessig omsorg. Barna opplevde i liten grad at noen ”brydde seg” om hvordan de hadde det, på internatet eller på skolen. De nære og fortrolige relasjonene mellomansatte og barn ble av barna beskrevet som tilnærmet ikke eksisterende. Skolens målsetting for disse guttene var tilsynelatende at de skulle få gjennomført sin skolegang, og at guttenes adferdsmønster skulle reguleres. Når man tok i betraktning ansvaret for barnas livssituasjon hele døgnet, og at guttene ofte var langt hjemmefra, var det kritikkverdig at institusjonen ikke prioriterte denne omsorgen mer.
- Videre fant utvalget at en stor del av guttene på 1960-, 1970- og 1980-tallet ikke opplevde tilstrekkelig tilsyn fra de voksne. Enkelte ble utsatt for seksuelle overgrep fra de eldre guttene, uten at personalet ble oppmerksomme på det. Skolens manglende opptatthet og oppfølging av guttenes interne gjengkultur og de konsekvenser det fikk for den hierarkiske strukturen, der de eldre guttene kunne forgripe seg på de yngre, var kritikkverdig. Trygghet og beskyttelse av de yngste var nesten fraværende.
- Elevene hadde liten kontakt med familiene sine. De fleste reiste hjem i skolens ferier, men noen få ble værende på Lindøy. Det var ikke alltid heldig for guttene å bli sendt hjem, og granskingsutvalget fant at skolen burde ha vurdert hjemreiser nøyer.
- Utvalget kritiserte episoder med fysisk straff på 1960-, 1970- og 1980-tallet, selv om man ikke fant det sannsynliggjort at fysiske avstraffelser hadde vært vanlig.
- Ellers fant man det godt gjort at skolen hadde et reaksjonssystem for uønsket adferd, som besto i å ta bort goder fremfor å tilføre ondt. To av ni tidligere elever påsto at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep fra ansatte. Utvalget fant det vanskelig å vurdere forholdene nærmere.

Elevenes forklaringer

En gutt kom til Lindøy på første halvdel av 1950-tallet. Han hadde tidligere bodd på barnehjem og Stavne skole. Til sammen var de 30 - 35 gutter på Lindøy, og han var den yngste.

Gutten følte nå at han hadde kommet til mennesker som ville ta seg av ham, og at han ble en del av "familien". Han ble godt behandlet, og var ikke redd lenger som han hadde vært på Stavne. Maten var god og det var nok av den. Elevene kunne drive med idrett. Det var ingen avstraffelser. Undervisningen var bra, og da han gikk ut av skolen, var han den flinkeste i klassen, og hadde gode karakterer.

Like etter at han kom til Lindøy begynte 5 - 6 av de eldste guttene å misbruke ham. Dersom han ikke var villig til å være med på de seksuelle handlingene, ble han lovet juling. Grunnen til at disse overgrepene kunne skje, var at lærerne og de ansatte var fraværende.

Etter at han var ferdig med barneskolen, begynte han på yrkesskole. Han bodde på Rafdahls pensjonat som var et botilbud under Lindøy. På pensjonatet bodde det flere gutter som gutten utførte kriminelle handlinger sammen med. Eleven ble derfor tilbakeført til Lindøy hvor han var 2 - 3 måneder før han ble utskrevet. Bortsett fra overgrep fra medelever, betegner eleven oppholdet på Lindøy som stort sett bra.

En annen gutt kom til Lindøy fra Stavne skole på siste halvdel av 1950-tallet.

Han ble plassert på et rom med flere andre gutter. De var 3 - 6 på hvert rom. Det var 5 - 6 andre trøndere der. I tillegg til guttene, var det ei jente på Lindøy. Øya var inndelt i soner. Gutten fikk bare lov å bevege seg i sone 1.

Gutten sammenlikner Lindøy med Stavne skole, og sier at det ikke var så tøffe forhold på Lindøy. Likevel fortsatte han å rømme slik han hadde gjort tidligere. Det var en ca. to km bred fjord fra Lindøy og inn til fastlandet, med sterk strøm. Lenge før han kunne svømme brukte han planker til å komme seg over fjorden og inn på fastlandet. En gang alle de andre feiret 17. mai i Stavanger, brøt han seg inn i et båtnaust, stjal årene og rømte i en båt. Overlæreren ble sint, og ga ham juling. Dette var den eneste gangen. På grunn av alle rømningene mener han at han ble sett på som en pest og en plage, og han fikk kjeft og husarrest når han kom tilbake. Noen ganger måtte han sitte en dag eller to i et lite rom som var som en celle.

Han mener at skolegangen var av mindre betydning. Da han forlot Lindøy 16 år gammel var han ferdig med 5. klasse. I stedet for skolegang, ble det mye arbeid i fjøset og i skogen. Det var streng kustus på Lindøy. Hver uke fikk de poeng, basert på arbeid og oppførsel. Hvis de fikk få poeng, måtte de arbeide hardere. Hadde de mange poeng, fikk de noen goder, for eksempel lov til å

gå på kino, ekstra permisjoner og lignende.

Det var bedre mat på Lindøy enn på Stavne. Han var imidlertid mye sulten, og han stjal poteter og neper i kjelleren.

Den tredje gutten kom til Lindøy på slutten av 1970-tallet. Det var 15 gutter fra hele landet der. Han delte rom med fire andre, og alle var sengevætere. Dette ble han og de andre mobbet for. Maten var god. Elevene fikk selv kjøpe de klærne de hadde behov for.

De ansatte var greie mennesker. De bodde stort sett på øya. Rektor var en fin type. Gutten hadde det bedre på Lindøy enn hjemme. Fritiden gikk stort sett med til lek og spill, både i gymsalen og ute i nærområdet. De kunne også dra inn til svømmehallen i Stavanger.

Han lærte lite på skolen. De var 4-5 elever pr. klasse, og hadde undervisning i de samme fagene som i en vanlig skole. Han slet med regning og skriving.

Skolens reglement foreskrev at de skulle ha god adferd og orden, og rusmidler og tobakk var forbudt. Elevene kunne forlate øya bare etter tillatelse. De fikk ukekarakterer som gikk på adferd og orden. Disse ble bekjentgjort hver helg. Gode karakterer medførte at de kunne få opptil to permisjoner til byen. Dårlige karakterer førte blant annet til permisjonsnekt. Brudd på reglementet kunne bli straffet med innestenging. Han sniffet. Han rømte flere ganger, alene eller sammen med andre. For å rømme fra øya måtte de stjele båter. De gjorde innbrudd og stjal biler. Under en rømning røkte han sin første "ræv" og drakk seg full. Selv om det ikke var utbredt med rus blant guttene, var det flere som forsøkte dette.

Eleven ble aldri utsatt for psykiske, fysiske eller seksuelle overgrep fra ansatte eller medelever. Han kjenner heller ikke til at andre ble utsatt for det. De eldste guttene kunne imidlertid presse de yngre til å stjele for seg.

En saksbehandler fra barnevernet i Trondheim besøkte han på Lindøy, men han husker ikke hva de snakket om.

9.3.9 Røvika offentlige skole

To informanter var elever på Røvika skole på siste halvdel av 1970-tallet.

Fra arkiv

Fauske offentlige skole for gutter med adferdsvansker ble opprettet i 1963. Fauske kommune ga tomt og bygninger som tidligere hadde vært brukt av Røvik tuberkulosehjem.

To tidligere bestyrere, Egil Hunstad og Anders Holmen, skriver i Fauskeboka for 2003:

"Høsten 1963 ble det en forsiktig start med 9 fagpersoner og det ble tatt opp 9 elever. Elevene kom fra forskjellige steder i landet, fra Arendal/Bergen i

sør til Honningsvåg i nord. Første bestyrer var Egil Hunstad.

Da skolen sto ferdig utbygget i 1971 hadde den plass til 36 elever og med ca 40 stillingshjemler i skole og internat. I de 8 årene Egil Hunstad var bestyrer/rektor ved skolen, ble den i stor grad drevet etter de pedagogiske prinsippene fra A. S. Neills Sommerhill School i England, der oppdragelse og undervisning skulle føre til frihet, selvstendighet og ansvar.

I 1960 og 70-årene var økonomien ved skolen ganske god. Det førte til at skolen kunne holde et relativt høyt aktivitetsnivå, og personalet fikk videreutdanning enten ved Statens spesiallærerskole eller ved Statens utdanningskurs for miljøpersonale. I disse årene var flere av lærerne utdannet spesialpedagoger på 2. avdelingsnivå, og psykolog, psykiater og skolelege arbeidet fast i det tverrfaglige teamet. De enkelte elevers opphold varierte fra 3 mnd til 5 år. Elevenes interaksjon med skolens nærmiljø var selvsagt ikke problemfritt. Tyverier, innbrudd og verbale konflikter internt og utenom skolen hørte nesten til dagens orden. Men nettopp det å kunne møte elevenes negative atferdsavvik, ble i skolens behandlingsopplegg sett på som muligheter til å hjelpe elevene til positiv endring. ”Det var aldri så galt at det ikke var godt for noe”, dog med det triste unntaket at 4 elever omkom i ulykker. Datoen 1. januar 1976 markerer et tidskille i forhold til det statlige spesialskolesystemet i Norge. Fra den datoen ble Lov om spesialskoler opphevet, og lovgivningen vedrørende spesialundervisning i egne skoler inntatt i Lov om Grunnskole. Det som til da hadde vært Fauske offentlige skole ble til Røvika skole.

I 1976 var Røvika skole en helt lærerstyrt institusjon, med et lærerpersonale bestående bare av menn. Elevgruppen var stort sett gutter i barneskolealder. Vi ser imidlertid en utvikling mot inntak av eldre elever. Dette hadde ikke minst en ideologisk årsak: Flere og flere, særlig innenfor rådgivningstjenesten, så det problematiske i at barn ble flyttet fra en kant av landet til en annen. Fortsatt hadde spesialskoletanken oppslutning, men forandringens vind begynte å gjøre seg gjeldende. Konkret ga dette seg utslag i at opptak til skolen ble forsøkt rettet mot barn, men etter hvert mer og mer ungdom, fra det nordenfjelske, dvs Trøndelag og Nord – Norge. Dette førte igjen til endringer. Rommene på internatene var dimensjonert slik at de fleste var beregnet på to, i noen tilfeller tre beboere. Så lenge det var barn som skulle dele rom var dette sett på som uproblematisk, med ungdommer stilte saken seg annerledes.

Dette ga som konsekvens at elevtallet ble redusert i løpet av siste halvdel av 70-tallet.”

I 1980 kom de første jentene til Røvika skole. På slutten av 1970-tallet ble det også tilsatt to kvinnelige lærere.

I januar 1985 ble det opprettet en ”Krise og korttidsavdeling” ved skolen. Denne ble definert som et barnevernstiltak og forbeholdt ungdom fra Nordland

fylke. Den 1. august 1992 overtok Nordland fylkeskommune ansvaret for driften, og institusjonen ble en del av det fylkeskommunale barnvernet.

Elevenes forklaringer

Den ene gutten bodde på Røvika skole på andre halvdel av 1970-tallet. Han kom fra foreldrehjemmet og overgangen til Røvika var helt forferdelig. På skolen var det gutter fra hele Norge. Det var tre ulike bygninger som ble brukt som internat. Han bodde på to-mannsrom. Guttene hadde felles stue, kjøkken og dusj.

Maten var bra, og kokka var en trivelig dame. Han fikk imidlertid ofte måltidsnekt som straff. Det medførte at han ofte var sulten. Han kan ikke huske at han noen gang fikk nye klær. Han var hjemme i feriene, men det var svært uforutsigbart om han fikk dra hjem.

Gutten var liten, spinkel og ung i forhold til mange av de andre guttene. Guttene var de verste av de verste i Norge. De var harde, tøffe og annerledes enn han selv. Han ble en slags hoggestabbe og utsatt for mobbing, slag, spark og trusler fra de andre elevene. Det var mye knuffing og slåsskamper, hvor han ble trukket inn. Han var også nødt til å ta på seg skyld for hva andre gjorde. Gutten ble seksuelt misbrukt av andre elever. Han måtte kle seg naken og onanere flere av de større guttene. Det var trusler om vold hvis han ikke gjorde det. Han vet at flere gutter opplevde det samme. Guttene truet seg også til andre former for seksuell aktivitet med eleven. Dette pågikk hele tiden mens han var på Røvika. De var på forskjellige turer til Svolvær og Sulitjelma. Gutten ble misbrukt av andre elever på disse turene. Han bygget opp sterk aggresjon. De voksne lukket øynene for alt som skjedde mellom guttene.

Det var utrygt å forholde seg til de voksne. De sloss daglig med ungene. Mye av det han opplevde fra de voksne var ren avstraffelse. Det var slag, ofte med flat hånd i ansiktet og spark i siden. Han visste aldri når slagene og sparkene kom. Alle lærerne var hardhendte, men noen kunne være verre enn andre. Det var som om det hadde vokst fram en kultur med vold. Rektor var en djevel; han slo og sparket gutten.

Kona til rektor forsøkte å ta gutten i forsvar, men det hjalp ikke. Det var en psykolog der, men det var ingen hjelp å få fra ham. Han kan ikke huske noen som kom på tilsyn, eller at han noen gang var til lege eller fikk tannbehandling.

Den andre gutten kom til Røvika skole på slutten av 1970-tallet.

Det var ca 30 gutter på skolen, fordelt på tre internater. De yngste guttene på 10 - 11 år bodde på Skogly, 12 - 16 åringene på Tunet, og de eldste, opp til 18 år, bodde på Åsheim. Eleven tror at det var en egen leder for internatdriften. Hvert internat hadde egne nattevakter. Skolen hadde vaktmester, kjøkkenpersonell og

folk til renhold. Det var et eget skole- og administrasjonsbygg. Det var en sløydsal og noen klasserom. Hver klasse hadde 2 – 3 alderstrinn, men de hadde opplæring i samtlige fag, og den enkelte fikk oppfølging i forhold til alder. Det gikk bra med ham på skolen. Det var spisesal i hvert internat. Maten var god, og de fikk spise seg mette. Alle elevene hadde egne klær.

Fra første dag vantrivdes gutten. Det var greit å forholde seg til de fleste av de voksne, men det var ingen som eleven kunne være fortrolig med. Omsorg og nærhet var helt fraværende, både fra medelever og de voksne.

Dersom en elev ble urolig og voldsom i klassesituasjonen, ble han holdt omkring til han roet seg. Fysiske avstraffelser forekom aldri. Overgrep foregikk ikke fra de ansatte, men mellom elevene. De eldre guttene ga de yngre juling for å få kontroll over dem. De yngste guttene ble oppmuntret av de eldre til å forsøke sniffing og hasj, og de ble opplært til skadeverk og kriminelle handlinger. Eleven stiller et stort spørsmål ved hvorfor ikke de ansatte grep inn. Det luktet løsningsmiddel av elevene, en kunne se at de var beruset, men det ble aldri gjort noe.

Røvika hadde en stall med hester. Eleven og en del av de eldre guttene var ofte i stallen hvor de uten lov matet og salte hestene, og de ble ofte tatt. Da fikk de juling, ørefiker og klask på baken av stallkaren som var meget hardhendt.

Gutten ble utsatt for seksuelle overgrep fra andre elever. Han forteller om en episode like etter at han kom til Røvika. Han ble invitert på rommet til en av guttene. Der satt tre av de eldste guttene. Han ble beskyldt for å ha stjålet en brusflaske, og fikk juling. Han ble slått i magen med knyttnever, og han begynte å gråte. Deretter måtte han ta av seg benklærne og sette seg på huk over ei glassflaske. Han ble presset ned over flasken slik at den gikk opp i endetarmen. Dette gjorde veldig vondt. Han husker at han falt over ende og flasken sto fast i endetarmen. Han gråt, men fikk klar beskjed om at han ikke fikk forlate rommet før han sluttet å gråte. Han skulle få brus fra en annen flaske som trøst. På denne flasken var det urin. Han fikk brekninger, og klarte ikke å drikke mer. Han fikk en ny flaske som han skulle få skylle munnen med. Denne flasken inneholdt såpevann, og han fikk igjen brekninger og måtte kaste opp. Han fikk da beskjed om at han måtte samle opp oppkastet og spise det, for de skulle ikke ha noe slikt griseri på rommet. Han gråt fortsatt. På nytt fikk han beskjed om at han ikke fikk forlate rommet før han sluttet å gråte. Til slutt ga de ham klar beskjed om at han skulle holde kjeft, ellers skulle han få enda verre behandling. Gutten kjenner til at det foregikk noe seksuelt mellom de eldre og yngre guttene på hans internat. Han vet også at tidligere elever kom med bil og hentet gutter.

Gutten fikk oppnevnt en støttekontakt som hadde nattevakter på skolen. Etter en stund ble gutten bedt

med hjem, hvor støttekontakten ønsket å massere ham på ryggen, deretter brystet og magen. Etter hvert begynte han å berøre penis. Gutten fikk reising, og støttekontakten begynte å onanere ham. Gutten onanerte også støttekontakten. Den siste sommeren han var på Røvika ba støttekontakten ham med seg på biltur i Europa. På turen gjennomførte støttekontakten flere overgrep. Eleven følte seg aldri presset eller truet, men at dette ikke var riktig, og han følte skyld. Gutten kjenner ikke til at ansatte foregrep seg på barna.

Gutten bar alltid en redsel inni seg for at han skulle få mer juling og bli utsatt for flere overgrep. En gang ble han kjørt til Bodø sykehus. Han ønsket å ta livet sitt. Han fant seg noe å sniffe på, og sniffet så lenge at han ble alvorlig syk. Gutten husker ikke om han noen gang ble kontaktet av noen utenfra med hensyn til hvordan han hadde det på Røvika. Han kan ikke huske at det var noen fast helsesøster eller tannlege på skolen

9.3.10 Toten offentlige skole/Rogneby skole, Østre Toten

Tre informanter var elever ved skolen henholdsvis i første halvdel av 1950-årene, i første halvdel av 1960-årene og på slutten av 1970 og begynnelsen av 1980.

Fra arkiv

Sorkmo (1993) skriver at jentehjemmet ble satt i drift i 1900, i første omgang på eiendommen Sletner i Eidsberg. Der var hovedbygningen ”meget hyggelig til fest, men lite hensiktsmessig til daglig bruk”. I 1913 fikk hjemmet sin egen eiendom på gården Øvre Rogneby i Østre Toten. Toten skolehjem ble i utgangspunktet definert som ”strengere”, og skulle ta inn de eldste og vanskeligste jentene. Etter 1919 overtok Bærum skolehjem rollen som strengere skolehjem, og Toten fikk et lettere klientell.

Toten hadde sitt spesielle betalingsystem knyttet til elevvurderingene. Elevene fikk ”penger”/opptjeningsmerker for arbeid og innsats, og disse ble satt i skolehjemmets ”bank”. Hver lørdag ble ukens forseelser oppsummert og kom til fradrag i månedsoppgjøret. For opptjente penger kunne elevene kjøpe sitt tøy og andre fornødenheter i butikken. – Tiltaket fokuserte uheldig på det negative – oppsummerte forseelser. Det representerte, ifølge Sorkmo, en pedagogisk tilnæringsmåte og holdning som ikke bare skolehjemmene, men også andre oppdrags- og behandlingsinstitusjoner kom til å være preget av i flere generasjoner fremover.

Wiesener (1948) skriver at skolehjemmet hadde plass til 24 elever i alderen 9 - 21 år. De fikk opplæring i husstell, vask, håndarbeid, veving, barnestell og hagebruk. ”Den fortrinlige jord gir stor avkastning og er et ypperlig arbeidsområde for elevene.”

Styrer ved skolehjemmet utarbeidet i 1950-årene en orientering til foreldre og foresatte, som innledes slik:

”Ved Toten off. skole tar en opp unge piker til ca. 15 års alderen. Opptaingen betinger at vedkommende er sunn og frisk, så hun kan være med i praktisk opplæring, og at hun evnemessig er normalt utrustet, så hun kan ha utbytte av undervisningen. Skolen har til formål å hjelpe de unge piker til å bli gode og harmoniske mennesker, nyttige og hederlige samfunnsborgere. Dette mål søker en først og fremst å nå gjennom et planmessig skole- og arbeidsliv, og god utnytting av fritiden.

Toten off. skole har folkeskole og 2 årig framhaldsskole med 5 mndr. husmorskole. Elevene i folkeskolen har 4 skoledager pr. uke, 1 skolekjøkkendag pr. uke, 1/2 dag håndarbeide pr. uke. Om lørdagene er det forefallende arbeider, og elevene gjør ferdig skoleoppgaver, slik at de kan begynne en ny uke med lyst til å lære mer.

Elever som har avgangsvitnemål fra folkeskolen, begynner i framhaldsskolen.

Framhaldsskolen har to dager teori pr. uke, og tre dager praktisk opplæring. Lørdagene som folkeskolen. Elevene deles i partier som skifter hver 6. uke. 6 elever får opplæring i matlagning og alt kjøkkenarbeide, 6 elever får opplæring i vask, rulling, stryking, samt baking. 6 elever får opplæring i linsøm, kjolesøm, lapping, stopping, strikking, finere håndarbeide og annen husflid.

I sommerhalvåret er alle meget med i hage og annet utarbeide. Foruten almindelige skolefag har en sang, gymnastikk, tegning, engelsk og psykologi.

Når eleven har tatt avgangseksamen i 2. framhaldsskoleklasse, 5 mndr. husmorskole, innbys foreldrene til eksamensfest.

Hvert annet år er det konfirmasjonsundervisning for alle elever. Hjemmet, skolen og eleven samrår seg om konfirmasjonen.....”

Det heter videre blant annet at besøk av sine nærmeste får eleven motta etter å ha innhentet tillatelse.

”En ser gjerne at elevens mor følger piken til skolen, men ellers bør besøk utstå til eleven har vært ved skolen 1 1/2 år.”

Skolen oppga kapasiteten til å være 25 piker i alderen 9 - 18 år, både i 1954 og 1960. Toten offentlige skole skiftet i 1977 navn til Rogneby skole.

Av Rogneby skoles årsmelding for skoleåret 1979 - 1980 går det fram at det var i alt 27 elever ved skolen. Gjennomsnittsbelegget var ca 16 elever, og gjennomsnittsalder 14 år og 6 måneder. Elvene var hjemme hørende i 10 forskjellige fylker. To av dem kom fra Sør-Trøndelag. Personalet besto av 23 ansatte: Rektor og seks lærere, to avdelingsledere, tre instruktører, fem interna-

tassistenter, to kokker, en kokkeassistent, en gårdsbestyrer, en kontorfullmektig og en vakt- og varmemester. I tillegg var det periodisk seks ekstrahjelpere/nattevakter, to praktikanter og tre sivile tjenestepiktige. Skolen hadde også tilnyttet skolelege, skoletannlege og prest. Alle lærerne hadde spesialpedagogisk utdanning. Skolen ønsket flere miljøarbeidere med utdanning:

”Det er en kjensgjerning at miljøet trenger høyt kvalifiserte folk som har innsikt og forståelse for mellommenneskelige relasjoner, og som velger dette arbeidet for dets egenart - og ikke for å ha en stilling. Vi må be om at Departementet for alltid blir oppmerksom på miljøsidens integrerte - skole - og utviklingsprogram, og bidra til lønns plassering som gjør det mulig å få utdannede miljøarbeidere.”

Fra skolens årsmelding for skoleåret 1980 - 1981 går det fram at seks av elevene hadde vært ved skolen i fire år eller mer. Den avtroppende rektoren hadde styrt skolen i en ”mannsalder”. Skolen hadde både sosionom og psykolog. Arbeidet med eleven var delt inn i tre faser: Forvern, institusjonsopphold og ettervern.

Rektor uttalte i årsrapporten for 1980 - 1981:

”For Rogneby skole har skoleåret 80/81 vært preget av skifte i ledelse, utviklingsarbeid og nyansatt fagpersonell. Midt oppe i den endring som har skjedd har vi tatt oss av sterkt belastet ungdom som har blitt hjulpet, ut fra faglige/menneskelige kriterier. Dette krevende arbeidet er blitt utført av et personale som står for uvurderlige faglige og menneskelige kvaliteter. Rogneby skole har ut fra dette store muligheter i seg til å utvikle et profesjonelt godt arbeidsmønster. Den største svakheten i skoleåret har vært mangelen på et enhetlig behandlings - og normideologi. Den andre store svakheten er et uansvarlig personaloppsett i elevhjemmet.

En slik arbeidssituasjon kan ikke fortsette. Rogneby skole har søkt om å få tildelt forsvarlig antall stillingshjempler for miljøarbeidere. Dette er blitt avslått.”

I årsmeldingen for skoleåret 1981 - 1982 blir konflikter innad i personalgruppen trukket fram. Det skrives at motsetninger i fagutvalget, særlig mellom rektor og psykolog, mer og mer forsuret personalets arbeidssituasjon. På tross av disse konfliktene var skoleåret preget av stor aktivitet, nytenking og utprøving. Kontakten med foreldre/foresatte var forbedret både kvalitativt og kvantitativt. Skolen arbeidet med å få i stand et permanent botreningsstilbud/ettervernstilbud. Øking av personaltettheten i elevhjemmet, som også var et tema i årsrapporten året før, er ikke skjedd. Rektor beskriver situasjonen som fortvilt. Kirke - og undervisningsdepartementet gir ingen respons på skolens henvendelser om behovet for personalstyrking av miljøarbeidet.

På slutten av 1980-tallet ble det etablert et sam-

arbeid mellom skolen og Oppland fylkeskommune om at barnvernet kunne disponere fire plasser for korttidsopphold.

Fra 1. august 1992 ble spesialskolen et spesialpedagogisk kompetansesenter for ungdom mellom 12 og 23 år med sosiale og emosjonelle vansker. Rogneby kompetansesenter la ned sitt skoletilbud i 1993, og kompetansesenteret ble nedlagt august 1999.

Elevenes forklaringer

En jente kom til Toten offentlige skole på første del av 1950-tallet. Hun kom fra et skolehjem. Skolebygningen var akkurat nedbrent og de 16 jentene der hadde derfor tilhold i en brakke. Etter hvert flyttet jentene over i en stor murbygning hvor de fikk hvert sitt rom.

Elevene hadde legetilsyn. Boforholdene og maten var bra nok, men ingen trivdes. Systemet ved skolen var strengt. Inngående og utgående brev ble lest av styreren. De ansatte var kristne. Hver søndag var eleven på gudstjeneste i Kapp kirke, og det var andakt hver morgen. Jenta ble konfirmert på Toten.

Jenta kan ikke huske at noen ble slått eller inne-stengt på rommet. De ble satt til mye gårdsarbeid, både på skolen og hos bønder utover bygda. Eleven karakteriserer dette som barnarbeid og overgrep.

Jenta forteller om en spesiell episode. En elev, som hadde epilepsi, fikk ofte anfall og ble "borte". Styreren bestemte at hun skulle slutte med medisin. En dag denne jenta var alene i vaskekjelleren, fikk hun et anfall og druknet i badekaret. Styrerens framstilling av denne hendelsen var at det hadde vært to jenter i vaskekjelleren. Elevene reagerte veldig på styrerens uriktige framstilling av hendelsen.

Ei annen jente kom til Toten offentlige skole i første halvdel av 1960-årene. Hun hadde tidligere vært både i fosterhjem og barnehjem.

Det var 18 – 20 jenter i alderen 10 – 16 år på skolen. Hun kjente 3 – 4 av dem fra før. Hun bodde på eget rom. På rommet var det tissepotte. Elevene fikk ikke lov til å gå på do om natta. Vinduene var låst. Det var nattevakt som lå med åpen dør. Alarmen gikk dersom noen gikk i dørene.

Det var en kristen skole. Hver søndag måtte de gå i tog til kirka. Det var flaut. Det var ikke skole hver dag. Innimellom var det dager med arbeid på jordene til skolen eller naboer. De fikk aldri lønn eller lømme-penger for arbeidet. Elevene fikk ikke lov å gå i egne klær, men måtte bruke skolens klær.

Jenta rømte flere ganger. Når elever kom tilbake fra rømming ble de vasket og skrubbet. Etterpå ble de sendt på rommet sitt, og ofte måtte de være der i flere dager som straff. Ved brudd på regler, kunne de få ørefiker. Elever kunne også bli satt i et rom i kjelleren, men det opplevde hun ikke selv.

Det var en lærer på skolen som var ganske innpåsletten og ekkel, men han gjorde ikke noe overgrep mot henne. Hun har heller ikke hørt om andre som har vært utsatt for seksuelle overgrep på skolen.

Den tredje jenta kom til Rogneby skole på slutten av 1970-tallet.

Rogneby besto da av en stor bygning med soverom, klasserom, spisesal, kjøkken og vaskekjeller. Det var gymnastikksal og stabbur. I tillegg var det lærerboliger. Jenta fikk eget rom med seng, kommode, garderobeskap og vask. Hun kunne ikke låse inn tingene sine, heller ikke døra. Klasserommet var i samme bygning som de bodde. De hadde ikke "ordentlige" fag. Det var mye husflid, søm og friluftsfag.

Hun fikk aldri nye klær. Klærne klødde, og de andre elevene sa at hun luktet. Hun vet ikke om hun var skitten. De dusjet imidlertid etter gymnastikktimene.

Hun fikk god mat, men for lite. Elevene smurte brødsnivene sine selv, men det var lite pålegg. Middagen ble lagt på fat på hvert bord. Det var ofte brekkbønner og lite kjøtt. De var nødt til å spise opp brekkbønnene for å få mer mat. Jenta hatet brekkbønner. Det var noen yndlingslever hos de ansatte. De fikk mindre bønner, og de kunne også få dessert. Husmoren var ikke god å ha med å gjøre. Hun var streng, sint og sur. Hun kjeftet på jentene, og skremte dem.

Det var et tilfluktsrom i kjelleren. Dit ble jentene sendt hvis de kom for sent, ikke hadde vasket rommet sitt, og lignende. De ble ikke låst inne. Det var mørkt, ekkelt og guffent i rommet. Andre straffer var å ikke få være med på tur og fritidsaktiviteter, forbud mot å gå i kiosken eller at de ble nektet mat. Jentene hadde faste bord. Etter at de hadde satt seg, kunne de ansatte si at bord fem ikke fikk mat den dagen. Jentene ved det bordet måtte da gå på rommene sine. De skjønnte ikke alltid hvorfor de ble straffet. Det kunne være én ved bordet som hadde gjort noe galt. Elevene opplevde det som ydmykende handlinger fordi alle så på at de ble nektet mat.

Eleven ble mobbet av medelever på Rogneby. Hun ble innestengt på rommet sitt og kalt "horeunge". Jentene sa at det luktet av henne, og at hun måtte vaske seg. De kom med skremsler og trusler. De voksne grep ikke inn. Tvert imot, sa de at dette måtte hun tåle. Hun husker spesielt at rektor sa at det å bli mobbet var bra, og at det ga styrke til å kunne klare seg i livet.

Jentene kom etter og herset med henne når hun var i vaskekjelleren for å vaske klær. De slo ikke, men det var mye dytting og knuffing. Hun ble redd og skremt. Hun prøvde å ta det opp med en ansatt, men fikk igjen høre at dette måtte hun tåle for å herdes. Jenta ble aldri slått på Rogneby, men den psykiske trakasseringen fra medelever og personalet var ille.

En mannlig ansatt likte å berøre henne utenpå klærne.

Han var også på rommet hennes og så på henne, men han gjorde ingenting. Det var også en annen mannlig ansatt som tok på henne. Hun forsto ikke den gangen at dette kanskje ikke var riktig. En gang de gikk i 17. mai-tog i Oslo, ble hun sår mellom lårene fordi hun hadde gått så langt. Hun fikk en salve. Hun måtte ligge i senga og skreve med beina mens en mannlig ansatt smurte henne på innsiden av lårene. Utover disse opplevelsene, ble ikke jenta utsatt for seksuelle tilnærmelser eller overgrep.

Jenta var veldig mye alene. Hun var ensom og redd. Hun kan ikke huske at det kom noen utenfra som spurte hvordan hun hadde det. Hun kan heller ikke huske noen lege eller tannlege, bare en helsesøster som tok pirquetprøve.

9.3.11 Trogstad offentlige skole, Skreia, Østre Toten

Utvalget har intervjuet en jente som var elev ved Trogstad offentlige skole midt på 1980-tallet.

Fra arkiv

Wiesener (1948) skriver at Trogstadkomitéen arbeidet for å hjelpe uheldig stilte ungdommer. Den gikk med på at staten skulle drive Trogstad gård som skolehjem vederlagsfritt i 4 - 5 år. Etter disse årene skulle eiendommen uten vederlag bli overdratt til staten som kunne bruke den til eksperimentelle tiltak i framhaldsskole, yrkesskole eller lignende for jenter. Tilbudet ble mottatt med glede. Trogstad gård startet som skolehjem sommeren 1939. I 1948 hadde skolen plass til 24 jenter over 15 år. En elevoversikt fra 1954 viser omtrent samme antall.

Ivar Lad var bestyrer/rektør i perioden 1963 - 1987. Han har skrevet om Trogstad i den perioden:

”Da staten fikk tilbud om å bruke stedet i 30-årene het det seg at bygningene var av god standard. Mesteparten av virksomheten var knyttet til den store hovedbygningen som i begynnelsen av 60-årene gjennomgikk en betydelig restaurering. Elevene bodde stort sett på enkeltrum. Sidebygningen inneholdt undervisningsrom og bolig for gårdsbestyrer.

I perioden fram til 1977 ble bygningsmassen forbedret ved jevnt vedlikehold.

En høstdag i 1977 kom den triste meldingen om brannutbrudd i hovedbygningen. Brannen startet på søndag formiddag og viste seg å være påsatt av to elever. Hele hovedbygningen ble totalskadet.”

På branntomten ble det oppført et nytt bygg som sto ferdig i 1981. Elevtallet i 1960-årene var ca 25 jenter i ungdomsskolealder. Gjennomsnittlig oppholdstid ved skolen var 10 - 15 måneder. Elevtallet gikk gradvis ned til ca 12 på 1980-tallet.

Trogstad skole var opptatt av overgangen til ”verden

utenfor”. I 1973/74 anskaffet skolen en overgangsbolig som lå i et ordinært boligområde. Den var bemannet med ansatte fra skolen. Målsettingen var blant annet å gi mest mulig trening i selvstendighet i daglige gjøremål, sosial integrasjon, arbeidsutplassering, frammøte til skole med videre. Prosjektet ble avvirket etter noen års drift, men gjentatt i 1985. Lad skriver at Kirke- og undervisningsdepartementet viste liten interesse for disse prosjektene.

Psykolog i halv stilling ble ansatt i 1963. I 1969 fikk skolen sosialkurator. I perioder hadde skolen psykiater tre timer pr. uke. Det skjedde en betydelig personellmessig styrking av internatdriften/miljøarbeidet på første del av 1970-tallet. Elevtallet gikk ned og antall ansatte opp.

Elevenes forklaring

Jenta hadde tidligere bodd i barnehjem, fosterhjem og krisehjem.

Da hun kom til Trogstad midt på 1980-tallet, ble hun som de andre innelåst de første 14 dagene. Dette var grusomt. I løpet av året ble reglene endret, og det ble større frihet. Jenta rømte mange ganger til Oslo sammen med andre elever. Hun ble kriminell.

Det gikk bra med skolefagene. Hun gjorde seg ferdig med ungdomsskolen. De hadde husmøter hvor elevene fikk være med og bestemme. De ansatte brydde seg om dem, men jenta klarte i liten grad å ta imot positive ord fra de ansatte. Hun ble aggressiv. Det ble en del trøbbel på Trogstad, men det var hun selv som laget det. Hun gruet seg til å flytte, og var redd for å havne på kjøret når hun kom hjem. Hun tenker på Trogstad som et godt sted å være, selv om hun var vanskelig den gang.

9.3.12 Ulfesnesøy offentlige skole, Vaksdal kommune.

Granskingsutvalget har intervjuet en gutt som var elev på midten av 1950-tallet.

Fra arkiv

Wiesener (1948) opplyser at skolehjemmet startet i 1881. Ulfesnesøy i Osterfjorden ved Bergen ble innkjøpt vesentlig for penger bevilget av Bergens brennevins-samlag. Anstalten ble særlig opprettet for Bergen bys behov, og hadde plass til 30 elever. Den ble godkjent som skolehjem i 1900, da vergerådsloven trådte i kraft. Ulfesnesøy gikk for å være en av de mest tiltalende og fremtidsrettede oppdragelsesanstaltene da den åpnet. Bygninger og utstyr var tidsmessige, og omgivelsene var idylliske og naturskjønne.

Lysne skriver i sin bok ”Fra oppdragelsesanstalt til offentlig skole. Ulfesnesøy skole 100 år” at hovedbygningen brant ned i 1901. Ny hovedbygning med plass for 60 gutter ble tatt i bruk i 1904. Fram til tidlig på 1950-tallet var det 50 - 60 gutter på institusjonen.

Elevenes alder var fra 9 til 17 år og gjennomsnittlig oppholdstid 2-3 år. Foruten vanlig skoleundervisning, var det opplæring på snekker- og skomakerverksted og gårdsarbeid. Skolehjemmet hadde også en sjømannsstue som var veldig populær. Der fikk guttene fikk innføring i sjømannskap.

1951 ble Ulfsnesøy skolehjem ”Spesialscole for gutter med tilpasningsvansker”.

I 1952 ble sovesalene ombygget til to en-mannsrom, ni tre-mannsrom og ett seks-mannsrom. Dette reduserte antall sengeplasser fra 60 til ca 40 (Ericsson 1996)

Elevtallet ble oppgitt til 40 gutter i alderen 12 - 15 år, både i 1954 og 1960.

Lysne skriver at 1960-årene og særlig 1970-årene var preget av pågangsmot og vilje til å modernisere skoleanlegget og få driften i samsvar med tidens krav. I 1960-årene var det 30 gutter og 19 ansatte på Ulfsnesøy. Fra begynnelsen av 1970- årene gikk antall elevplasser ned til 17 og antall ansatte økte. Det skulle legges mer vekt på individuell behandling og sosial trening. Spesial-skolene måtte ta i mot ble mer og mer krevende elever både adferdsmessig og pedagogisk. Ved nedleggelsen i 1980 var det 12 – 15 elever og 34 hele stillinger.

Elevens forklaring

Eleven ble overflyttet fra en spesialscole til Ulfsnesøy midt på 1950-tallet.

Eleven opplevde Ulfsnesøy som et fint sted. Det var masse frukttrær der og muligheter for å fiske, noe han likte godt.

En av lærerne ved Ulfsnesøy ga eleven og flere andre gutter røyk og brennevin, og fikk dem til å onanere, for å se hvem som først fikk utløsning. Dette skjedde flere ganger. Denne læreren ble senere avslørt, og fikk avskjed fra stillingen. Sammen med 4 - 5 elever stjal gutten drikkevarer og våpen. De rodde over til Osterøy, og skjøt om seg på en gård så folk rømte. Informanten er i dag glad for at de ble tatt av lensmannen og at de ikke ble drapsmenn.

9.4. Granskingsutvalgets sammenfatning og vurdering av skolehjem/spesialscoler som er omtalt under avsnitt 9.3.

Utvalget har omtalt følgende skolehjem/spesialscoler som det har meldt seg informanter fra:

Falstad skolehjem/Ekne offentlige skole/Eknetun skole i Nord-Trøndelag

Leira skolehjem/Leira offentlige skole i Sør-Trøndelag

Røstad offentlige skole i Nord-Trøndelag

Bastøy skolehjem/Foldin vernescole i Vestfold

Bærum skolehjem/Bjerketun vernescole i Akershus

Buskerud offentlige skole i Buskerud

Lindøy offentlige skole/Lindøy skolehjem i Rogaland

Røvika skole i Nordland

Toten offentlige skole/Rogneby skole i Buskerud

Trogstad offentlige skole i Buskerud

Ulfsnesøy offentlige skole i Hordaland

Utvalget har også omtalt Emma Hjorths Hjem i Akershus.

Utvalget har intervjuet 15 gutter og sju jenter om deres opphold på skolehjem og spesialscoler. Åtte av guttene har tidligere vært elever på Stavne skole. To av informantene har forklart seg om to hjem. Antall forklaringer er dermed 24. Antall informanter fra hvert hjem har vært fra en til fem, og barna har vært på hjemmene i ulike tidsepoker. Utvalget vil derfor ikke trekke noen konklusjon om hvordan omsorgen generelt har vært på det enkelte hjem. Informantene har formidlet sine historier, og viktige deler av disse er presentert i granskingsrapportens punkt 9.3. Det fortelles om omsorgen på godt og på vondt, og om overgrep som både det enkelte barnet selv har opplevd og/eller sett/hørt andre bli utsatt for. Historiene kan langt på vei tale for seg. Utvalget finner det likevel riktig å kommentere noen forhold knyttet til elever og deres opphold på det enkelte hjem/scole.

Utvalget har fått informasjon om ulike straffemetoder som er anvendt. Det dreier seg om alt fra permisjonsnekt, husarrest, innelåsing til slag og spark. Selv om husarrest og innelåsing er straffereaksjoner som kan aksepteres innenfor visse grenser, ble slik behandling opplevd som traumatisk, og den førte til utrygghet, redsel og i noen tilfeller angst hos elever. Rom i kjellere ble ofte brukt som ”strafferom”. Utvalget er også gjort kjent med flere tilfeller av innelåsing som går langt ut over grensene for det aksepterte. På Foldin offentlige skole, ble en gutt innesperret i tre døgn i et trangt rom hvor han ikke kunne stå oppreist. En annen måtte oppholde seg i et rom hvor det sto likkister. Dette var på Røstad skole. Ei jente på Leira offentlige skole ble innesperret på rommet sitt flere helger uten voksenkontakt. Noen elever ble slått av ansatte, både med flat hånd og knyttneve, og sparket i ulike kroppsdeler. Dette gjaldt både gutter og jenter. Utvalget har spesielt merket seg vold fra ansatte overfor enkelte elever på Røvika skole, Foldin vernescole og Leira offentlige skole.

Guttene ble utsatt for seksuelle overgrep både fra ansatte og andre elever. Gutter ble misbrukt på alle skolene Omfanget av overgrep fra medelever synes å være betydelig. Det har vært enkeltepisodes, men også kontinuerlig misbruk over lang tid. Utvalget har særlig merket seg Røvika skole hvor begge guttene, som bodde der på slutten av 1970-tallet, ble utsatt for alvorlig misbruk av medelever. Det samme gjelder en elev ved Ekne

skole, Foldin offentlige skole og Buskerud offentlige skole. Det er særdeles alvorlig at misbruket kunne foregå over flere år uten at de ansatte grep inn. De ansatte har vært fraværende i alle de overgrepshistoriene som er formidlet til utvalget. Utvalget vil ikke spekulere i årsaken til at de ansatte verken så, forsto eller foretok seg noe, men finner at det var en alvorlig svikt i omsorgen når slike overgrep kunne skje uten at voksne oppdaget det og skjermet guttene. Informanter har også fortalt at de ble seksuelt misbrukt av voksne. Dette synes å være av mindre omfang enn misbruk fra medelever. Misbruk fra voksne (ansatte og støttekontakter) kan på mange måter oppleves enda verre for elevene enn misbruk fra medelever. Det er vanskelig å forstå at voksne som er satt der for å hjelpe, støtte og beskytte dem, gjør det motsatte; svikter barna på det groveste. Overgrep fra voksne gjorde den daglige tilværelsen svært utrygg for mange av elevene.

Nesten alle elevene har vært utsatt for eller sett vold fra medelever. Det har vært mye knuffing og slåssing, men utvalget er også informert om stygge voldsepisoder mellom elever. Utvalget har merket seg historien om gutten som ble brennemerket i en søppelkasse på Buskerud offentlige skole, og vold mellom elever på Røvika skole. Mange elever på skolene var kriminelt belastet, de brukte rusmidler, og miljøet kunne være svært hardt. Slikt sett burde de ansatte vært spesielt oppmerksomme på den voldskulturen mellom elever som utviklet seg enkelte steder, og beskyttet elever som ble utsatt. Mange elever ble også introdusert til rusmidler og kriminalitet

under opphold på skolene.

Bortsett fra episoder med seksuell trakassering og beføling, var ikke jentene utsatt for seksuelle overgrep fra ansatte eller medelever. Trakasseringen var ofte i form av bemerkninger knyttet til seksualitet og kjønnsmessig utvikling. Dette skjedde stort sett mellom elever.

Den følelsesmessige omsorgen var fraværende på skolehjemmene og spesialskolene. Bortsett fra Leira skole og skolene i Nord-Trøndelag, var de fleste skolene plasserte langt borte fra hjemstedet. Det var lite kontakt med familien, og tilsynsordningen fungerte ikke. Elevene ble stort sett overlatt til det enkelte hjem som skulle dekke elevens omsorgsbehov. Når omsorgen sviktet, hadde barna ingen. Utvalget finner det alvorlig når elever forteller om en tilværelse uten noen å snakke med, og hvor de voksne framsto mer som fiender enn støttepersoner. Elever har undertrykt sterke traumatiske hendelser, herunder overgrep, fordi de ikke har hatt tillit nok til å ta det opp med de voksne. Elever har også opplevd psykisk trakassering fra ansatte i form av krenkende bemerkninger som "dum", "idiot", "tulling" og liknende.

Flere informanter har vært på flere institusjoner, og for enkelte har det vekslet mellom tilbud for barn med adferdsproblemer og tilbud for barn med lærevansker og evneveike. Noen elever mener de var feilplasserte, spesielt på skoler for evneveike. Dette har blant annet gått ut over skolegangen. Utvalget tar ikke stilling til om barn ble feilplasserte, selv om det ut fra enkeltes fortellinger kan framstå slik.

“Så satte en gutt seg på lokket, mens to andre moret seg med å stikke fyrstikker, sigaretter eller pinner med flamme inn til ham som satt bak gitteret”. (Fra Buskerud offentlige skole på 1970-tallet).

10. Fosterhjem

10.1 Innledning

Kapitlet er bygget opp som de foregående. Først er rammen for fosterhjem og fosterbarn trukket opp gjennom materiale fra arkiv. Deretter er det referat av intervjuer med tre offentlig ansatte. Så følger barnas beskrivelser av tilværelsen i fosterhjem, samlet kronologisk i epoker, nærmere bestemt 1945 - 1960 (9 barn), 1961 - 1970 (10 barn) og 1971 - 1980 (11 barn). Flere av fosterbarna har også bodd i barnehjem og skolehjem. De 30 fosterbarna dekker på den ene side et tidsrom på 35 år. På den annen side har Trondheim kommune plassert over tusen barn i fosterhjem i det samme tidsrommet. Videre har utvalget ikke intervjuet fosterforeldre. Det gjør det vanskelig å trekke sikre konklusjoner om omsorg og overgrep i fosterhjem, men utvalget har likevel foretatt en sammenfatning og gjort enkelte vurderinger, helt avslutningsvis i kapitlet.

10.1.1 Fra arkiv

Det er redegjort for de grunnleggende vilkårene for plassering av barn i pleiehjem/fosterhjem i kapittel 3 om den rettslige rammen for barnevernet, før og etter barnevernloven som trådte i kraft 1. juli 1954. Her skal det suppleres, blant annet med reglene for godkjenning av hjem og tilsyn, og noe lokal statistikk.

Sosialdepartementet sendte 20. april 1949 ut et rundskriv som ble innledet slik:

”Reglene om godkjenning av barneheime og om tilsyn med pleiebarn har vært å finne i to lover, nemlig 1) lov om tilsyn med pleiebarn m.v. av 29. april 1905 og 2) lov om forsorg for barn av 10. april 1915 kap. II og III. Etter disse lover er all tilsyns- og godkjenningsmyndighet lagt til helserådet. Reglene har ikke vært tilfredsstillende. En revisjon av barnevernlovene og planlegging av den videre utbygging av barnevernet har lenge vært aktuelt. Disse spørsmål vil bli gjenstand for en omfattende og grundig behandling av Barnevernkomiteen som er oppnevnt og som har fått i oppdrag å legge fram forslag til lovrevisjon og til en omordning og utbygging av barnevernet i det heile.

Dette er imidlertid et omfattende arbeid som krever

tid. Det er derfor ved lov av 22. august 1947 som en midlertidig ordning gjennomført enkelte lovregler som kan bøte på de mest følelige mangler.”

Aldersgrensen for tilsyn med pleiebarn ble satt opp til 16 år. Rundskrivet opplyste i den forbindelse:

”*Tilsynsaldere*. Etter den hittil gjeldende lovgivning, jfr. pleiebarnslovens § 1 og barneforsorgslovens § 10, var tilsyn med pleiebarn påbudt til barnet hadde fylt 14 år. I loven av 22. august 1947 § 1 er denne aldersgrensa nå forhøyet til 16 år.

Helserådets tilsyn. Det er ellers ikke gjort noen endring i helserådets plikt til å føre tilsyn med fosterbarn, jfr. pleiebarnslovens § 1 og barneforsorgslovens § 11. Hovedregelen er framleis at helserådet har plikt til av eget tiltak å føre tilsyn med alle pleiebarn som er satt bort mot betaling. Barn som er satt bort uten betaling kan helserådet dessuten vedta å ta under sitt tilsyn når det foreligger særlig grunn for det, jfr. barneforsorgslovens § 11, annet ledd.

I rundskriv av 30. november 1938 til helseråd og forsorgsstyrer innskjerpet departementet helserådets tilsynsplikt, samtidig som det ble gjort utførlig greie for de plikter som påhviler helserådet etter pleiebarnsloven og barneforsorgsloven. En innskjerpet også den plikt forsorgsstyret har til å gi helserådet melding om alle barn som blir satt bort av forsorgsstyret. Idet en viser til det nevnte rundskriv som framleis har gyldighet, skal departementet på nytt peke på nødvendigheten av at tilsynsreglene blir nøye fulgt i praksis.”

Før barnevernloven av 1953 hadde man de viktigste bestemmelsene om fosterbarn i vergerådsloven (1896), loven om tilsyn med pleiebarn (1905) og loven om forsorg for barn (1915). Etter førstnevnte lov kunne vergerådet sette bort barn til ”en pålitelig og hederlig familie”, barnehjem, skolehjem eller lignende, og slik at barna sto under vergerådets tilsyn. Annen bortsettning kunne skje ved beslutning av forsorgsstyret, jf de sistnevnte lovene. Pleiebarnsloven gjaldt i de kommuner som departementet hadde bestemt, barneforsorgsloven i de øvrige kommuner. I prinsippet var reglene i de to lovene temmelig like. Det var helserådet som

hadde tilsynsplikten og myndigheten til å flytte barn fra én fosterfamilie til en annen. Men så lenge vergerådet ikke hadde grepet inn, hadde foreldrene – hvis de levde – fortsatt foreldremyndigheten over barnet. De kunne, så snart de igjen var i økonomisk stand til det, forlange barnet tilbake.

Helserådet pliktet å føre tilsyn med:

- Alle barn under 16 år som var satt bort mot betaling av forsorgsvesenet eller private (barn i fosterhjem eller barnehjem).
- Barn under 16 år som var satt bort av *vergerådet i fremmed kommune*, dersom vedkommende vergeråd hadde krevd det.
- Barn under 16 år som var satt bort *uten betaling* eller ble oppfostret *hjemme* hos foreldrene eller en av dem, når helserådet fattet vedtak om tilsyn.

Barnevernloven § 29 bestemte:

”Med fosterbarn forstås denne lov barn som av en barnevernsnemnd eller av private, mot eller uten betaling, er anbrakt til oppfostring i privat heim hos andre enn sine foreldre eller adoptivforeldre.”

Lovens § 30 første ledd fastsatte:

”Den som vil ta imot fosterbarn som settes bort av barnevernsnemnda i en annen kommune eller av private, må på forhånd ha samtykke av barnevernsnemnda i den kommune der han er bosatt.”

Lovens § 31 første ledd fastsatte:

”Når barnevernsnemnda gjennom søknad etter § 30 eller på annen måte har fått kjennskap til at noen vil ha eller allerede har tatt imot fosterbarn, skal nemnda, såfremt en ikke allerede har tilstrekkelig kjennskap til fosterheimen, uten opphold foreta nærmere undersøkelse av heimen og innhente erklæring fra helserådets ordfører om de hygieniske forhold i heimen og fra ham eller annen lege om helsestilstanden til oppfostreteren og hans familie.”

I rundskriv nr 5 fra Sosialdepartementet ”Om fosterbarn og fosterheimer” (1954) ble rettstilstanden oppsummert:

”..... Både helserådet, vergerådet og forsorgsstyret har ført tilsyn med fosterbarn. De nevnte lovbestemmelser er nå opphevd og nye regler gitt i barnevernlovens kap. V og VI med barnevernsnemnda som eneste ansvarlige organ. Fosterbarntilsynet er en viktig del av barnevernsnemndas arbeidsområde. En må rekne med at de nye lovbestemmelser vil føre med seg at barn i økt grad vil bli anbrakt i fosterheim i stedet for i institusjon. Skal resultatet bli vellykket, er det viktig at så vel anbringelse som tilsyn blir utført med omtanke og mest mulig i samsvar med de synspunkter som de

sakkyndige er kommet fram til når det gjelder disse spørsmål

Rundskrivet utdyper hva som forstås med fosterbarn:

”Med et fosterbarn mener loven ifølge § 29 et barn som er anbrakt i en privat heim hos andre enn sine foreldre eller adoptivforeldre for å oppfostres der. Det er ikke bare barn som er anbrakt der av barnevernsnemnda, men også slike som er anbrakt av private, og barnet reknes som fosterbarn uansett om oppfostreteren får betaling eller ikke. Barnet reknes ikke som fosterbarn når det bor hos en av foreldrene, selv om denne er gift med en annen enn barnets mor eller far. Det kan iblant være tvilsomt om hvorvidt et barn er anbrakt for oppfostring eller bare for kortere opphold, besøk o.l. Barnevernsnemnda bør være på vakt mot omgørelser av loven på dette punkt. En skal peke på at det i selve ordet oppfostring ligger en antydning om et forhold av litt lengre varighet. Det avgjørende er likevel at barnet er anbrakt *for oppfostring* – ikke for hvor lang tid.”

Det heter om formidlingssentraler:

”For å lette barnevernsnemnda i arbeidet med å skaffe fosterheimer, tilrår loven i § 26 at det i hvert fylke blir opprettet en formidlingssentral som skal ha til oppgave å bistå barnevernsnemndene ved anbringelse av barn i barneheim og fosterheim. Sentralen ”bør i særlig grad arbeide for å skaffe gode fosterheimer”

Når det gjelder barnevernsnemndas undersøkelse av fosterhjem, bemerkes det i rundskriv nr 5:

”..... Undersøkelsen kan foretas av nemndas medlemmer, men hvis tilsynet med fosterbarn i kommunen er lagt til spesielle funksjonærer, bør undersøkelsen foretas av en av disse. Det vil i det hele tatt være heldig at det er samme person som hele tiden har kontakt med fosterheimen og barnet på vegne av nemnda. Undersøkelsen skal – sammen med opplysninger på søknadsskjemaet – danne grunnlaget for nemndas vurdering i godkjennesspørsmålet.”

Fosterbarn sto som hovedregel under tilsyn til de fylte 18 år. For et privat anbrakt fosterbarn kunne forlengelse skje til fylte 21 år.

Tilsynet skulle utføres av barnevernsnemnda i den kommune der oppfostreteren bodde. I særskilte tilfelle kunne departementet likevel bestemme at barnevernsnemnda skulle føre tilsyn med barn som nemnda hadde anbrakt i annen kommune. I henhold til barnevernloven § 34 skulle alle fosterbarn ha en tilsynsfører:

”Som tilsynsfører bør nyttes funksjonærer som kommunestyret har tilsatt eller andre som er særlig skikket og villige til å ta imot vervet.”

Rundskriv 5 ga detaljerte retningslinjer til tilsynsføreren. Vedkommende skulle påse at barnet fikk tilfredsstillende pleie, oppfostring og opplæring, og at det fikk nødvendig legetilsyn og behandling ved sykdom. Med oppmerksomhet skulle man følge barnets utvikling og oppførsel, og om nødvendig gi oppfostreren råd og veiledning. Det var forutsatt at tilsynsføreren etter hvert besøk gjorde sine opptegetninger som kunne danne grunnlag for rapport til barnevernsmemnda. Tilsyn skulle skje så ofte som nødvendig, men helst ikke mindre enn 6 ganger i året. Hadde barnet vært lang tid i fosterhjemmet og forholdene lå godt til rette, kunne man nøye seg med 4 ganger i året. En gang om året, eller så ofte som tilsynsføreren fant grunn til det, eller nemnda krevde det, skulle tilsynsføreren gi nemnda melding om tilsynet (jf § 35).

I 1946 hadde Trondheim forsorgsvesen og vergeråd satt bort 106 barn i familier. Antallet sank gradvis, år for år, til det i 1952 gjaldt 72 barn. I samme periode sank antall barn plassert i barnehjem fra 48 til 30.

Høsten 1954 bestemte Trondheim barnevernsmemnd at sosialkontorets inspektør skulle være tilsynsfører for fosterbarn som var anbrakt hos private i Trondheim.

Statistikken for 1956 for de fem kommunene som i 1964 ble slått sammen til det nye Trondheim, viser:

- Byneset: 3 barn var under barnevernsmemndas tilsyn, alle plassert i fosterhjem.
- Leinstrand: 4 barn var under nemndas tilsyn, derav 3 i fosterhjem.
- Strinda: 54 barn var under nemndas tilsyn, derav 23 i fosterhjem og 11 i barnehjem.
- Tiller: 5 barn var under nemndas tilsyn, alle i eget hjem.
- Trondheim: 193 barn var under nemndas tilsyn, derav 83 i fosterhjem og 92 i barnehjem.

Det var med andre ord 112 fosterbarn i det området som senere skulle bli stor-kommunen.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag skrev i sin rapport for 1960:

”En har inntrykk av at tilsynet med fosterhjemmene til dels er mangelfullt. Tilsynsførerne besøker fosterhjemmene forholdsvis sjelden – selv i tilfelle hvor fostermødrene gjerne hadde ønsket nærmere kontakt.

Rapportskrivingen er også til dels mangelfull. Tilsynsførerne kvier seg for å gi skriftlig fremstilling av fosterhjemforholdet – og enkelte barnevernsmemnder sendte ikke, eller svært sjelden, rapporter til omsorgsmemndene.”

Departementet skrev i en påtegning: ”Det er nokså vanlig at dette forsømmes.”

I en redegjørelse fra departementet om barnevernet i 1958 - 1962, ble det vist til barnevernloven som bestemte at man fortrinnsvis skulle nytte fosterhjem for

anbringelse av barn som barnevernet overtok omsorgen for. Departementet uttalte videre:

”Det har i de seinere år vært en svak stigning når det gjelder antall barn anbrakt i fosterheimer, noe som sannsynligvis må tilskrives at det i fylkene etter hvert er blitt opprettet formidlingssentral for anbringelse av barn, oftest med barnevernsekretæren som daglig leder. Det lar seg i stor utstrekning gjøre å finne fosterheimer for mindre barn, mens det er vanskelig å få anbrakt de større, og ganske særlig de som viser avvikende atferd, men som man mener kan hjelpes gjennom et miljøskifte. De resultater som hittil er oppnådd viser at det er ønskelig å intensivere arbeidet med å finne fram til familier som er villige til og har forutsetninger for å ta imot større barn.”

I en tilsvarende redegjørelse for perioden 1962-1966, kan man lese:

”Arbeidet med fosterheimsanbringelser må sies å ha gitt gode resultater, og dette må antas å være en medvirkende årsak til at behovet for barneheimplasser noen steder synes å være avtakende, selv om en ikke kan se bort fra at det også kan spille en rolle at fosterheimsanbringelse stort sett er billigere for kommunene enn anbringelse i institusjon.

Det er imidlertid i departementets rundskriv og øvrige informasjonsarbeid fremholdt at dette i seg selv ikke må begrunne anbringelser i fosterheim. Det må i hvert enkelt tilfelle vurderes hva som er til det beste for barnet.”

Trondheim barnevernsmemnd gjorde 2. desember 1965 følgende vedtak:

”Trondheim barnevernsmemnd finner ut fra erfaringen når det gjelder fosterheimsanbringelse at det ikke er noe vesentlig behov for en egen fosterheimssentral, da denne også kan skape praktiske vanskeligheter.

På grunn av vanskeligheter med plassering i egnede institusjoner kan det være grunn til å anta at det vil bli økning i fosterheimsanbringelser, og det kan derfor være nødvendig med opplysningsvirksomhet og faglig bistand for fosterheimer på fylkesbasis.”

Fylkesmannen sendte 20. januar 1966 et rundskriv til barnevernsmemndene i Sør-Trøndelag. Der ble tilsynet med fosterbarn innskjerpet, jf rundskriv nr 5 ”Om fosterbarn og fosterheimer” som er referert ovenfor. Det ble påpekt at det ble slurvet med pålegget om minst 6 tilsynsbesøk i året samt innsendelse av årsrapport.

På 1960-tallet kom pleiepriser i barnehjem og fosterhjem i søkelyset. Satsene varierte fra kommune til kommune. I Stavanger var fosterhjemsgodtgjørelsen kr 350 – kr 750 pr måned. I Bergen lå den på minimum kr 300. Norges Sosialforbund utarbeidet normalsatser som ble godkjent av Rådmannsutvalget i mars 1966.

Satsene var kr 300 - kr 400 pr måned for barn mellom 0 og 7 år, kr 350 - kr 550 for barn mellom 7 og 14 år. Over 14 år skulle godtgjørelsen vurderes individuelt. Trondheim hadde operert med satser på kr 300 - kr 350 pr måned, og opplevde stadig søknader om forhøyelse. Det var ofte vanskelig å skaffe gode fosterhjem, og nemnda kunne ikke være bekjent av at anbringelse skulle være en økonomisk belastning for fosterforeldre. Barnevernsnemnda ga ekstrabevilgninger til bekledning og konfirmasjonsbidrag med kr 700.

I februar 1968 utferdiget fylkesmannen nok et rundskriv med påminnelse om tilsynet. Der står det blant annet:

”Ikke så sjelden finner en barn anbrakt hos besteforeldre eller andre slektninger. En har inntrykk av at noen barnevernsnemnder ikke ser på en slik plassering som et fosterheimsforhold. En vil imidlertid understreke at alle plasseringer av barn i private heimer er fosterheimplasseringer, med de unntak som er nevnt i lovens § 29. En viser ellers til rundskriv om barnevernet nr 5 og nr 9.

Det er av stor betydning at alle fosterheimer på forhånd er godkjent av barnevernsnemnda og at tilsynsfører blir oppnevnt.”

Fylkesmannen uttalte i årsrapporten for 1968:

”I løpet av rapportåret ble det innhentet en ajourført oppgave fra barnevernsnemndene over alle barn som er plassert i fosterheimer i fylket. I de aller fleste tilfeller fant en at godkjenning av heimen og oppnevning av tilsynsfører var forskriftsmessig utført.

Det er stor pågang etter fosterheimer, og det viser seg vanskelig å finne egnede heimer, spesielt gjelder dette større barn (7-16 år). Arbeidet med å finne gode fosterheimer må vies langt større oppmerksomhet for fremtiden. En har ingen organisert fosterheimsformidling i Sør-Trøndelag, men formidlingen skjer for en stor del gjennom barnevernsekretæren.”

Tilsvarende opplysninger fremgår av rapporten for 1969, og det reises spørsmål om opprettelse av en fosterhjemsentral. Samme år hadde barnevernsnemnda i Trondheim ca 40 barn fordelt på tre barnehjem og ca 94 barn i fosterhjem:

”Pleieprisene her varierer fra ca. kr. 300.- til 5-600.- pr mnd alt avhengig av barnas alder og ev. spesielle vansker.

Barna blir fullt oppkledd før de anbringes i fosterhjem, og fosterforeldrene har senere anledning til å søke om klær til barna. Småting som undertøy, strømper, luer, votter, m.v. er det en forutsetning at fosterforeldrene holder barna med.

Barn som er anbrakt hos nære slektninger som besteforeldre m.v. blir som regel ikke tatt under omsorg av nemnda som fosterbarn. Vi yter imidlertid økonomisk støtte til flere slike tilfeller og disse utgiftene blir belastet barnevernets konto for pleie av barn. Utgiftene i slike tilfeller kan variere meget sterkt. Det vanligste er mellom 250.- kr – 400.- kr. pr. md.”

I 1970 fattet fylkestinget prinsippvedtak om en fosterhjemsentral, og at den burde komme i gang så fort som mulig. Fosterhjemsentralen for Sør-Trøndelag ble opprettet 1. januar 1971. I planen står det hvilke oppgaver den har:

- a. å registrere fosterhjem som er villige til å påta seg oppfostring av barn og ungdom,
- b. registrere ledige plasser i barne- og ungdomshjem og andre barneverninstitusjoner i fylket,
- c. finne fosterhjem som høver i de enkelte tilfeller og hjelpe barnevernsnemndene med de mest høvelige former for plasseringer i samsvar med barnevernlovens bestemmelser,
- d. opprette kontakt med fosterhjemsentraler i andre fylker,
- e. ved opplysningsarbeid og andre tiltak søke å skaffe fosterhjem som er egnet til å ta imot barn til oppfostring,
- f. med jevne mellomrom og minst en gang i året å samle fosterforeldre distriktvis for å drøfte spørsmål av felles interesse for deres arbeid med fosterbarna,
- g. med jevne mellomrom og minst en gang i året å samle tilsynsførere distriktvis for å drøfte forskjellige sider av deres oppgaver som tilsynsførere for fosterbarn.”

Det var barnevernsekretæren i Sør-Trøndelag fylke som var daglig leder av fosterhjemsentralen.

I fylkesmannens årsrapport for 1971 opplyses det om verving av fosterforeldre:

”Før en gikk igang med den enkelte plassering, fant en det mest hensiktsmessig å prøve å få et visst utvalg av fosterforeldre. Endel bestående fosterhjem ble besøkt, og derigjennom kom en i kontakt med andre hjem som kunne tenke seg å motta fosterbarn. I juni ble det rykket inn en annonse i samtlige aviser i fylket hvor en kort redegjorde for opprettelsen av fosterhjemsentralen og søkte etter fosterforeldre. En fikk til sammen 17 svar fra interesserte familier. Hjemmene ble besøkt, og flere av dem må betraktes som svært gode hjem. I et par tilfeller fant en at hjemmet ikke var egnet som fosterhjem, mens en for andre har anbefalt feriebarne.

Pr. 31.12.71 hadde en registrert ca. 24 hjem som var interessert i å motta fosterbarn. Alt i alt besøkte fosterhjemsentralen ca. 40 hjem.

De fleste av hjemmene en har hatt kontakt med, har ønsket å motta barn under skolepliktig alder – helst

piker og gjerne av varig karakter. Mens andre gjerne vil motta barn i feriene. En hadde store problemer med å finne hjem til barn, særlig gutter, i alderen 12-14 år.”

Ved utgangen av 1973 hadde Trondheim 87 barn i fosterhjem, 31 i barnehjem og 23 plassert på annen måte.

Den mest markerte endringen i 1974 var at formidlingsentralen fikk henvendelser om 20 piker og 15 gutter, mot 14 piker og 20 gutter året i forveien. Som i tidligere år var det et overskudd av fosterhjem til barn under 10 år, og et underskudd på fosterhjem til tenåringer.

Skolesjefen i Midtre Gauldal påpekte i desember 1974 at det var problematisk for skolene i kommunen med alle fosterbarna som kom fra andre kommuner. Det var først og fremst Trondheim som sendte barn dit. Det endte med at barnevernsnemnda i Midtre Gauldal fattet følgende vedtak 5. mai 1976:

”Barnevernsnemnda vil innskjerpe kravene til samtykke for å ta imot fosterbarn.

Samtykke vil bare bli gitt for bestemte barn, jfr. Barnevernlovens § 30 når nødvendige opplysninger foreligger, særlig grunnen for plasseringen. Dersom det har betydning for plasseringen bør det foreligge uttalelse fra skolemyndigheten om fosterbarn kan gis nødvendig og forsvarlig undervisning i kommunen.”

Frem mot 1980 var det til enhver tid plassert ca 200 barn i fosterhjem i fylket via fosterhjemsentralen.

10.1.2 Ansattes forklaringer

Utvalget har intervjuet tre offentlig ansatte som har arbeidet med fosterhjem og fosterbarn. Den første kom til fosterhjemsentralen i 1976 og ble der i over 25 år. Den andre kom dit tidlig på 1970-tallet og var senere barnevernkonsulent i Trondheim kommune høsten 1981 – våren 1984. Den tredje arbeidet som faglig leder ved Avdeling for helsevern og sosial omsorg i Trondheim fra 1976.

Medarbeideren som kom til fosterhjemsentralen i 1976 var den eneste ansatte. Sentralen ble drevet av fylkeskommunen. Kontoret var lokalisert sammen med barnevernkonsulenten hos fylkesmannen. Hun hadde god kontakt med barnevernkontoret i Sosialdepartementet. Der var Thora Lund leder, ”et strålende menneske som var til hjelp for alle fylkesmennene og hadde årlige samlinger med fokus på barnevernet”.

Formålet med fosterhjemsentralen var å rekruttere fosterhjem. Sentralen skulle bistå kommunene. Det var et frivillig tilbud. Juridisk sett var det ikke sentralen, men den enkelte kommune som godkjente fosterhjemmene.

Medarbeideren forteller at hun reiste rundt i kommunene, besøkte potensielle fosterhjem og deltok i samlinger med de kommunale barnevernarbeiderne. Hun samarbeidet med sosialkontor, skoler og andre instanser om barn som hadde særlige behov. Når hun fikk forespørsler fra kommuner, var det først nødvendig å kartlegge barnet som skulle plasseres; om det hadde spesielle problemer og behov. Dernest oppsøkte hun det eller de aktuelle fosterhjemmene, som var forhåndsvurdert. Det var gjerne sosialsjefene som arbeidet med fosterhjems plasseringer. De var flinke til å spørre henne om råd. Selv fikk hun etter hvert en ”Fingerspitzgefühl” med hensyn til fosterhjem. Etter det hun husker, dreide det seg om plassering av ca 25 - 30 nye barn pr år i hele fylket. Trondheim kommune hadde det største antallet, vel 80%.

Noen fosterforeldre meldte seg selv. Andre ganger tok hun direkte kontakt med egnede personer. Det ble også avertert. Av potensielle fosterforeldre var det kanskje 30% som ble brukt. Trengte man spesielle, ”skreddersydde” fosterhjem, var det ikke mer enn ca 10% som kunne benyttes. - Når babyer ble plassert, hendte det at også moren fulgte med. Medarbeideren fremhever at medisinske behov ofte hadde vesentlig betydning for valg av fosterforeldre. Fosterforeldrenes alder var også viktig.

Det kunne være vanskelig å finne egnede hjem. Rundt omkring ”var det store hjerter, men ikke alle banket”. Hun opplevde at ungdommer ringte fra fosterhjem og spurte: ”Hvorfor er jeg her?” - Noen fosterbarn måtte omplasseres.

Det var den kommunen hvor fosterhjemmet lå som foretok den formelle godkjenningen av fosterhjemmet. Fosterhjemsentralen vurderte om hjemmet var egnet for det konkrete barn. Til syvende og sist var det barnets hjemkommune, dvs den kommune hvor barnet kom fra, som endelig godkjente fosterhjemmet for barnet.

I henhold til barnevernloven skulle barnet ha en tilsynsperson som bodde i kommunen der fosterhjemmet lå. Vedkommende pliktet å rapportere til barnets hjemkommune. Det skjedde at barn ikke fikk oppnevnt tilsynsfører. Og selv der det var slike, ble det slurvet med tilsyn.

I den grad tilsyn ble gjennomført, dreide det seg nok mer om kontroll med fosterforeldrene enn fosterbarna, sier medarbeideren. Barnets hjemkommune skulle også påse at biologisk familie hadde tilstrekkelig kontakt med barnet. - Barnevernet hadde et omfattende ansvar for barn som det hadde overtatt omsorgen for. Det juridiske ansvaret inkluderte egentlig alt, herunder å sørge for at barnet fikk skikkelig opplæring gjennom skole og videregående utdanning. Barnevernet måtte se inn i barnets fremtid – ha et tidsperspektiv på omsorgen.

Fylkesmannen hadde legalitetskontroll og overtil-

syn med alt barnevern i fylket, herunder fosterhjem. Barnevernkonsulentene sto for opplæring, og holdt flere kurs i året for ansatte i kommunene.

Hun selv var opptatt av å klargjøre om plasseringene skulle være midlertidige eller langsiktige. Hun arbeidet i en periode da barnepsykiatrien var i utvikling. På 1970-tallet var holdningen at besteforeldre ikke burde brukes som fosterforeldre. Man prøvde å unngå å plassere barn i egen familie. I dag ser man helt annerledes på dette.

Barn trengte en myk avvikling fra fosterhjem. Det samme gjaldt fosterforeldre som ofte syntes det var leit når barna flyttet ut. Mange fosterforeldre gjorde en prisverdig innsats, og folk tenkte ikke så mye på betalingen. Generelt sett syntes hun at hun hadde et godt samarbeid med fosterforeldre. Hun orienterte dem muntlig og skriftlig. De tok kontakt med henne når de trengte veiledning. Ellers var det viktig at fosterforeldre og biologiske foreldre samarbeidet, med fokus på barna og nødvendig sorgarbeid.

Den andre medarbeideren var ansatt i Trondheim kommune fra 1970. På den tiden var det et eget barnevernkontor i Søndre gate. I 1975/1976 ble virksomheten flyttet til Svømmehallbygget i Prinsens gate, og barnevernet ble organisert i seks distrikter.

Hun arbeidet både i kommunen og ved fosterhjemssentralen. Når kommunen hadde overtatt omsorgen for et barn og bestemt at det skulle i fosterhjem, skulle barnevernsnemnda:

- Godkjenne fosterhjemmet.
- Oppnevne tilsynsfører for barnet.

Hvis fosterhjemmet lå i en annen kommune, var det den kommunen som godkjente fosterhjemmet og oppnevnte tilsynsfører.

Barnevernet fungerte dårlig for de litt større barna. Egentlig kunne man følge opp ungdommer til de var 23 år. Det var vanlig å tenke ettervern. Vedtak ble også truffet, men barnevernet strakk ikke til. Det var så mye ugjørt; så mye man ikke fikk tid til.

Hun sier at det å snakke om seksuelle overgrep nærmest var tabubelagt frem til 1980-tallet. Det var lettere å snakke om fysiske overgrep. I 1981/1982 var hun på sitt første nordiske barnemishandlingsseminar. Der ble det fokusert på alle typer overgrep. Det gjorde inntrykk. Hun fikk ny kunnskap.

Den faglige lederen ved Avdeling for helsevern og sosial omsorg kom til den nyopprettede stillingen i 1976. Hun fikk tre felt å arbeide med: Barnevern, sosialhjelp og rusomsorg.

I 1976 var det en omfattende omorganisering i Trondheim kommune. Barnevernkontoret i Søndre gate ble nedlagt. Dette kontoret hadde hatt 10-12 ansatte som tok seg av det løpende arbeidet, herunder forberedelse av saker for barnevernsnemnda. Barnevernsjefen

hadde vært ved kontoret i mange år. Han var kjent som "en autoritær og spesiell person". Men det virket som han var godt likt av medarbeiderne, og han viste dem tillit og ga stor handlefrihet.

De seks nye distriktene fikk ansvar for barnevernsakene i sine områder, la frem saker om omsorgsovertakelse for barnevernsnemnda og sørget for plasseringer av barn der det var nødvendig. Distriktene skulle også ha tilsyn med barna.

Hennes hovedinntrykk er at de druknet i enkelt saker og fikk for liten tid til overordnede og prinsipielle spørsmål. Saksbehandlerne hadde svært mange klient saker. Det var et eget tema i diskusjonen hvor mange klienter en saksbehandler faktisk kunne ta seg av. Hun syntes det var uheldig at politikerne var detaljorienterte; at de involverte seg så sterkt i enkeltsaker. Samtidig ble det gjennomført betydelige reformer.

I utgangspunktet var det bare én barnevernkonsulent, og denne var knyttet til staben i Prinsens gate. Med tiden fikk hvert distrikt sin barnevernkonsulent. Kuratorstillinger ble gradvis "øremerket" for barnevernet.

Kommunen hadde plassert ganske mange barn i fosterhjem. Hvor mange husker hun ikke, men det kunne sikkert dreie seg om 70 - 90 til enhver tid. Det var vanskelig å skaffe mange nok - og gode nok - fosterhjem, særlig for barn fra 12 år og oppover. Fosterhjemssentralen var nærmest en pool med fosterhjem. Disse var i første omgang godkjent av fylkeskommunen. Kommunen måtte i neste omgang godkjenne det enkelte hjem for det konkrete barn.

Hun mener at oppfølgingen av fosterhjem ikke var god nok. Støttekontakt og tilsyn var to forskjellige funksjoner, men det ble ofte til at støttekontakten også tjenestegjorde som tilsynsfører. Dette ble galt. Tilsynsførerne skulle avgi rapport til barnevernsnemnda – minst en gang i året. Men også dette ble det slurvet med. Hun er ikke så sikker på at rapporter ble etterlyst. Kort sagt sviktet kvalitetssikringen.

Hun husker en enkeltepisode fra en kommune sør i fylket: To barn var plassert i et fosterhjem. Fosterforeldrene kom til et punkt hvor de ikke ville ha barna lenger hvis de ikke fikk adoptere dem. Dette var etter hennes mening en feil innstilling til fosterbarn. Hun var med på å hente ungene og finne et nytt hjem.

Også en annen episode gjorde inntrykk. I Budal var det svært mange fosterhjem og hjem for avlastning om somrene. En sommer var hun vitne til at en buss fylt med unger dro dit. Det syntes uklart hvor lenge barna skulle oppholde seg der og om hjemmene var godkjent. Det var tydeligvis kultur for å ta imot barn i Budal. Det ga ekstraintekter på småbrukene. Hun hadde ikke fått rapporter om at det skjedde noe galt; at barna ikke hadde det godt. Men hun reagerte på den formelle siden – på saksbehandlingen. Hun presiserte at det måtte foretas individuelle vurderinger av avlastningshjemmene, og

treffes skikkelige vedtak for det enkelte barn.

Like etter at hun tiltrådte stillingen i 1976, fikk Trondheim en påpakning fra Sosialdepartementet fordi kommunen gjennom en årrekke ikke hadde behandlet de såkalte § 5-sakene korrekt (omsorgsovertakelser mv.). Dette medførte besøk fra departementet, som gikk gjennom saksmappene. De brukte mye ressurser på å rette opp behandlingen av § 5-sakene. Hun syntes det var greit med en systematisk gjennomgang. Etter hvert innså de behovet for juridiske saksbehandlere ved Avdeling for helsevern og sosial omsorg. Det ble også ansatt en psykolog.

Sett i ettertid innser hun at forholdene omkring fosterbarn ikke var tilfredsstillende. Det som preget tiden fra 1976 var:

- Omorganiseringen i kommunen, og senere stadige forandringer.
- Knappe ressurser og rift om midler i budsjettarbeidet.
- Man druknet i enkeltsaker.
- Løpende diskusjon om bruk av faglærte og ikke faglærte medarbeidere.
- Ikke nok individuell oppfølging på grunn av mangel på kunnskap, kompetanse og ressurser.
- Det var vanskelig å skaffe støttekontakter.
- Tilsynet med plasserte barn ble tilfeldig.
- De fokuserte ikke på seksuelle overgrep mot barn.
- Det var dårlig betaling for å ta imot fosterbarn.

10.1.3 Barnas forklaringer

Nedenfor er det et sammendrag av intervjuer med tidligere fosterbarn. Mange av dem var små og husker lite av den grunn. Noen var kun kort tid i fosterhjem, mens andre var plassert der i mesteparten av oppveksten. En god del av informantene har erfaringer fra både barnehjem eller skolehjem og fosterhjem. De har først og fremst fortalt om tilværelsen i barnehjem og skolehjem. Dette gjør at forklaringene fra disse fosterbarna er blitt gjennomgående kortfattede.

10.1.3.1 Barnas forklaringer : 1945-1960

Gutt (Ia) ble utskrevet fra skolehjem i 1946 og satt i pleie hos et gårdbrukerpar i en nabokommune. Der fikk han et rom på enden av trønderlåna. Rommet var uten vann og vask. Det var heller ingen oppvarming, og han frøs mye. Han spiste alene i en krok på kjøkkenet, mens familien hadde sine måltider i stua. Det ble en kald og ensom vinter. Han tilbrakte mye tid i stallen, både for å holde varmen og ha selskap av hesten. Gutten var 16 år gammel. Han holdt ut i 3 - 4 måneder. Så dro han til sjøs.

Gutt (Ib) kom som 4-åring til et fosterhjem i Nord-Trøndelag. Der var han 1946 - 1948. De var greie mennesker og snille mot gutten. Han ble imidlertid

utsatt for seksuelt misbruk av andre. For det første tok bestefar ned i bukse hans flere ganger og klådde på ham. Han var så liten, så han hadde ikke vett til å gjøre motstand. Både fosterforeldrene og bestemoren i huset var nok klare over det som skjedde. Fosterfar advarte han flere ganger mot å være alene sammen med hans far på låven. Under oppholdet i fosterhjemmet ble han også misbrukt av døtrene til en lærer. De sørget for at han fikk reisning. Så satte de seg på ham og gned seg mot ham. Det skjedde flere ganger. Han husker spesielt en av gangene; da lå han på låvebrua og så på et engelsk Vampire jagerfly som fløy over. - I løpet av den tiden han var i fosterhjemmet, var det ingen som kom og spurte om han hadde det bra.

Jente (Ic) kom fra en stor søskenflokk. Moren døde. Jenta var bare 2 år gammel og ble plassert i fosterhjem hos onkel og tante. Begge var over 40 år gamle og barnløse, og bodde i en leilighet i en bygård med mange familier. De hadde to rom og kjøkken og utedo i bakgården. Jenta sov på stua. Hun ble i fosterhjemmet til hun var 17 år. - Tanten ble irritert på henne når hun ikke ville kalle henne mor. Tanten var "avvisende og hard", og ga aldri jenta en klem. Fostermor sa at hun var heldig som hadde fått det så mye bedre enn hos faren sin. Fosterfar var mye mildere og forsvarte henne. Forholdet mellom fosterforeldrene var ikke godt. Fostermor kranglet med jentas far og snakket negativt om de biologiske foreldrene. Det gikk inn på jenta. Hun så ikke mye til faren sin. Men da hun var 10 år, fikk hun sykkel og kunne besøke ham på egen hånd. Fosterforeldrene ble sinte og slo henne når de fikk høre at hun hadde dratt hjem på besøk. - Hun hadde vanskelig for å konsentrere seg på skolen og kom i konflikt med både lærerne og klassekameratene. Hun følte seg mindreverdig, og ble ertet for at hun hadde epilepsi og fikk anfall. Under et langvarig sykehusopphold 7 - 8 år gammel, kom fostermor sjelden på besøk, og jenta følte seg svært alene. - Fostermor var meget opptatt av at det skulle være pent i leiligheten. Det var bestandig så ryddig at en nesten ikke kunne se at det bodde noen der. Jenta hadde daglige plikter. Hun ryddet i huset før fostermor kom fra arbeid og vasket opp etter middag. - Jenta likte å bade i svømmehallen og i sjøen. Hun gikk i speider'n og var en flittig bruker av biblioteket. Fosterforeldrene sa at hun var dum og at de var skuffet over henne. Fostermor slo også, ga henne ørefiker og kastet en gang en beksømsko mot hodet hennes. Dessuten hadde hun hengende et bjørkeris. Når jenta fikk ris, måtte hun stå på kjøkkenbenken som vendte ut mot gårdsplassen. Hun ble kledd naken og alle ungene utenfor kunne se at hun ble riset. Hun ble også lagt over fanget og riset med flathånda. - De badet i en stamp på stua. Fosterfaren så på henne gjennom forhenget til naborommet, og han misbrakte henne seksuelt når hun hadde hatt epilepsianfall og sov tungt.

Misbruket klarte hun ikke å tenke på eller snakke om på mange år. – En gang kom en tilsynsperson og spurte hvordan hun hadde det, mens fostermor hørte på. Hun våget ikke si annet enn at hun hadde det bra. Fosterforeldrene ble irriterte over besøket, over at kommunen kontrollerte dem. Da hun var 17 år, kom det også tilsynsbesøk. Heller ikke denne gangen ble det noen samtale under fire øyne. – Det oppsto stadig flere konflikter i fosterhjemmet. Etter hvert ble hun så gammel at hun ga blaffen i hva fosterforeldrene sa og mente.

Jentene (Id) og (Ie) er født i 1947 og 1950. De bodde hjemme til foreldrene ble skilt i 1953. Moren flyttet til en annen by og faren var sjømann. Så ble søstrene plassert i fosterhjem hos farmor de neste seks årene. Farmoren hadde en ettroms leilighet på ca 25 m² i Trondheim sentrum. Søstrene beskriver henne som ”et troll”. Hun var forferdelig streng, og de ble mobbet på grunn av atferden hennes. Hun hjalp dem aldri med lekser og møtte ikke opp på tilstelninger på skolen. De fikk heller ikke lov til å være med på aktiviteter sammen med jevnaldrende. Om kvelden slo farmoren på vindusruta med en skje for å få dem inn. Kom de ikke til avtalt tid, kunne hun låse ytterporten. Noen ganger ble de stående ute til naboen låste opp for dem. – Det var ganske gledesløst. Ikke hadde de radio, ikke fikk de gå på besøk til andre og heller ikke ta med seg venner inn. Bursdager ble ikke feiret, og de så aldri et juletre i leiligheten. – Farmoren ga dem dårlige klær som hun fikk fra andre. Måltidene var uregelmessige. De spiste for det meste brødsiver og havregrøt. Hvis de var heldige, fikk de noen pølseskalker fra slakteren. – Når farmoren gikk i møter i menigheten, ble jentene låst inne i leiligheten. Det bodde en mann i naborommet på kvisten, og han dunket i vegg og skremte dem når de var alene. – Farmoren lugget og ga dem lusinger. De fikk ris med bjørkekvist. – Når faren var innom Trondheim, bodde han ikke sammen med dem. De fikk ikke lov til å besøke moren sin, og de skulle heller ikke snakke om henne. Det var tungt å ikke vite hvor lenge de skulle bo hos farmoren. De lurte på hvordan fremtiden skulle bli. – I de senere årene har de funnet tilsynsrapporter fra tiden i fosterhjemmet. Men det var ingen voksne å betro seg til den gangen. Da var det i hvert fall godt at søstrene hadde hverandre.

Brødrene (If) og (Ig) er født i 1943 og 1946. De bodde i Trondheim til foreldrene ble skilt. Året etter, i 1955, ble de sendt på sommerferie til hvert sitt gårdsbruk i nabokommuner.

Storebror fikk et dårlig førsteinntrykk. Han var ett av flere barn med ferieopphold på gården. Alle ble satt til å arbeide på jorda. Storebroren husker spesielt slitet med å grave drenggrøfter. De fikk ingen betaling. Etter et par dager ville han hjem, men han ble til skolestart,

og da overtalte de ham til å bli ennå lenger. Etter ett år var gården fortsatt ikke godkjent som fosterhjem. Han bodde hos såkalte ”bra folk” i bygda. De hadde store eiendommer, pensjonat, kafé og gårdsbruk med mange slags husdyr. Etter hvert ble han innlosjert på pensjonatet, i dobbeltrom sammen med en annen gutt som var i pleie. De ble satt til rengjøring, til vask og stryking og rulling av tøy. Han foretrakk gårdsbruket fremfor pensjonatet. Selv om han måtte arbeide der også, var det trivelig med husdyrene. Det ble ikke noen fritid å snakke om. Skolebussen kom kl 7 og kjørte tilbake kl 15, så leste han lekser, og etterpå var det arbeidsplikt på gården. De var flere fosterbarn på gården. Han reagerte på forskjellsbehandlingen mellom gårdens barn og fosterbarna. Sjølfolket fikk servert maten først. Etterpå kom ungene som var plassert, og de fikk ”tilmålt mat”. Sjølfolket var ikke særlig interesserte i hvordan det gikk med fosterbarna på skolen. De gikk ikke på foreldremøter, og var mest opptatte av at guttene arbeidet. Fosterforeldrene kjeftet når de ikke var fornøyde. Storebroren ble aldri akseptert av folk i bygda. Han ble mobbet fordi han var innflytter og ikke bondesønn. Men han var ganske flink i skolefagene og hevdet seg når guttene sloss. På den måten fikk han respekt. Læreren var grei og tok seg litt ekstra av gutten. – Ellers kan han ikke huske at han ble invitert i klassekameratenes fødselsdager, og hans egen ble aldri feiret. Han ble veldig skuffet da han ikke fikk konfirmere seg sammen med elevene i klassen. En gang var det stort bryllup på gården. Det varte i tre dager, og fosterbarna fikk også delta. Sjølfolket var velstående. De imponerte med flott bil, men ellers var de nøysomme. Han fikk aldri lommepenger. Sønnen til fosterforeldrene var noe eldre enn han selv. Det var en real gutt som ikke syntes noe om foreldrenes forskjellsbehandling. Når de andre ungene gikk på bygdekino, stjal denne gutten penger fra foreldrene, slik at fosterbarna også skulle få seg en kinotur. Videre var bakeren real, og stakk til ham noe godt når han handlet for fosterforeldrene – Det som skulle være et sommeropphold, utviklet seg til tre år i fosterhjem. Han fullførte folkeskolen og framhaldsskolen. Fosterfar kunne være hardhendt. Han ga ikke direkte juling, men tok hardt i guttene hvis han ikke var fornøyd. – Når han ser tilbake, var hverdagen et evig slit. Han ødela ryggen på møkkagrepet. Ryggplager har han slitt med i alle år senere. For øvrig var han ikke syk. Den første sommeren kom tilsynet på besøk og registrerte at han var dårlig utstyrt med klær og sko. Ellers kan han ikke huske noen form for tilsyn. Han savnet familien sin veldig. De fikk ikke ta imot besøk. Kom det familie, ble de stående å prate utenfor husene. – Lillebroren var plassert på et gårdsbruk noen kilometer unna. På tre år så han broren sin bare to ganger. Moren kom aldri på besøk og faren flyttet til Sverige.

Også *lillebroren* husker at tilsynet var på besøk under sommeroppholdet i 1955, og konstaterte at han var

dårlig utstyrt med ”undertøy, strømper, gummistøvler og dress”. Lillebroren var ikke fylt 9 år. Det var morens problemer med å skaffe husrom som gjorde at sommeroppholdene ble forlenget, for hans vedkommende til godt og vel et år. Han likte seg ikke og var stadig i konflikt med fosterfar. Det var vondt å bli forskjellsbehandlet i forhold til de andre barna på gården. Han savnet veldig broren sin, rømte og de traff hverandre på låven der broren var anbrakt. Imidlertid kom politiet og kjørte lillebroren tilbake. Fosterfar beskyldte ham for å ha stjålet penger, og etter hvert tilsto han det. Fosterforeldrene varslet en dag om at de ikke ville ha gutten i forpleining mer, på grunn av hans ”stadige hang til naskeri ...og vedvarende sengevæting”. Han ble testet og IQ ble beregnet til 93, men han hadde problemer på skolen og ble henvist til logoped. Etter året i fosterhjemmet mente sosialkontoret at det ikke var hensiktsmessig å plassere lillebroren i et nytt fosterhjem, idet de måtte påregne at vanskelighetene fortsatte. Så ble det bestemt at han skulle til Stavne. - Brødrene er bitre fordi de ble satt til å arbeide så mye, og de synes det er utilgivelig at barnevernet skilte dem; at de ikke fikk bo på samme sted. De reagerer på at besteforeldrene ikke ble vurdert som plasseringssted. Begge to var i fast arbeid og ville gjerne hatt guttene.

Jente (Ih) er født i 1946. Moren var psykiatrisk pasient - var omsorgsfull innimellom, men så plutselig ”var helvete løs”. Mor, stefar og hun selv flyttet stadig til nye bosteder, i og utenfor byen. Jenta ble seksuelt misbrukt av stefaren, etter hvert også av moren. Hun måtte onanere og ha oralsex med stefar mens moren så på, og dette skjedde jevnlig. I 12-årsalderen ble hun plassert hos mormoren sin. Dette ble ordnet som et fosterhjem i Trondheim. I strid med forutsetningene for plasseringen, dro hun på overnattingsbesøk hos moren og stefaren. Hun hadde katten sin der. Ved disse besøkene fortsatte overgrepene. Hun fikk beskjed om at hvis noen kom, skulle hun hoppe ned i utedoen. Ingen måtte se at hun var der. Etter et år ble moren gravid, og da stoppet overgrepene. Jenta hadde problemer med å konsentrere seg på skolen. Hun skulle gjerne ha tatt videre utdanning, men følte samtidig ansvar for å bidra økonomisk til familien. Så tok hun seg jobb som blomsterbud. Moren var så sjalu at stefaren ikke kunne gå på arbeid. Da jenta var 17 år, flyttet hun tilbake til moren og stefaren. Hun forlovet seg og oppdaget at moren hadde et seksuelt forhold til forloveden. Moren forsøkte også å innlede et seksuelt forhold til forlovedens bror. Etter at jenta giftet seg, hadde hun bare sporadisk kontakt med foreldrene. Hun vurderte å anmelde dem for seksuelle overgrep, men gjorde det likevel ikke, av hensyn til yngre søsken. - Hun snakket aldri med noen tilsynsfører fra barnevernet. Barnevernet var bare opptatt av boforholdene, og satte ikke fokus på opplevelsene hennes.

Gutt (Ii) er født i 1945. Fra han var 10 år gammel oppholdt han seg i skolehjem, barnehjem og tre fosterhjem. - I 1956 kom han til et barnløst ektepar. Begge var yrkesaktive. Dette var et godt fosterhjem. Han følte at han fikk den omsorgen han trengte. Gutten hadde eget rom med leker og utstyr som andre barn. På skolen gikk det fint, for han var interessert i å lære. Ro og omsorg i hjemmet førte til at han fikk være seg selv og fungerte godt. Imidlertid utviklet fostermor hjerne-svulst, og til slutt måtte han flytte. - I 1958 kom han til et fosterhjem sørpå. Også der var menneskene greie, men etter et par måneder ble han overflyttet til et guttehjem. - Plutselig fikk han høre at han skulle til enda et nytt fosterhjem. De hadde barn på hans egen alder, som han trivdes sammen med. Han ble konfirmert og begynte på framholdsskolen mens han bodde hos dem. Gutten hadde det bra, både hjemme og på skolen. Fosterforeldrene var pinsevenner, og han har holdt kontakten med dem i ettertid.

10.1.3.2 Barnas forklaringer : 1961-1970

Jente (IIa) bodde i fosterhjem i Trondheim, nesten fra hun kom til verden i 1957 og til hun var 19 år. Fosterforeldrene hadde en datter som var åtte år eldre enn jenta. Fostersøsteren var vilter, nærmest ”røveraktig”. Jenta selv ble lydlig og snill, blant annet fordi hun overhørte en diskusjon mellom fosterforeldrene, der fosterfar ville sende henne fra seg. Egentlig følte hun at hun ikke hørte hjemme noe sted. Hun tisset seg ut til 7 - 8-årsalderen og ble mye mobbet, både på skolen og i nabolaget. Barna ropte ”tullinger” etter henne og resten av familien. Fosterforeldrene var medlemmer av Maran-Ata, og det reagerte omgivelsene på med skepsis. Menigheten hadde ikke foreningslokaler, og fosterhjemmet ble brukt som møtested. Det kom ofte mange mennesker og noen var tungetalere, blant andre fostermor. Hun ble veldig opphisset og sa mye om de tilstedeværende når hun talte i tunger. Om fosterfar kom det bare kritikk. Jenta ble redd når fostermor ble ”henrykt og uvanlig”. Hun fryktet at fostermor ville dra til himmels. I kjelleren var det murt et basseng der menigheten holdt dåpsseremonier. Jenta mislikte å bli plassert på fanget til gamle kaller i menigheten, som strøk på henne. Hun kan imidlertid ikke huske overgrep av noe slag. - Fosterfar var veldig skikkelig, realistisk av natur og en flink arbeidsmann. Han ga jenta en streng oppdragelse, var barnekjær, men også nærmest ”skremmende streng”. Hun ble oppdratt som en gutt i praktiske gjøremål. - Fostermor var kjærlig og tok henne på fanget, men hun var mer kritisk, og ga ikke jenta troen på seg selv. Fostermor fikk nerveproblemer i overgangsalderen. Hun ville ta livet av seg, og prøvde flere ganger å henge seg. De kunne finne henne i klesskapet med ledninger surret rundt halsen. Når hun badet i sjøen, ville hun svømme til havs. De måtte gjemme bort husets kniver. Jentas biologiske mor gikk inn og ut

av psykiatriske institusjoner. Moren prøvde å få tilbake omsorgen for henne. Det ble en påkjenning for jenta, med stadige samtaler med barnevernet. Jenta var så redd for å bli tatt bort fra fosterhjemmet. - Hun fikk ikke mange venner. Det skyldtes nok "galskapen i familien". Fosterfar strevde med å få tingene til å fungere. Når det gjaldt husholdet, var det nok litt rotete innomhus. Men de hadde en praktfull hage, full av blomster. Ellers var det mye jenta ikke fikk lov til; som å gå på kino, teater og spille kort. Kortstokken ble brent. Hun følte seg svært ensom, men likte seg godt i naturen og fant ro der. - Fosterhjemmet ga henne troen på Gud, fostermor ga henne mye kjærlighet og fosterfar trygghet. Men hun burde fått bedre oppfølging av barnevernet i hele fosterhjemstiden. Hun sliter med sosial angst, og strever for å holde seg à jour i arbeidslivet.

Gutt (IIb) gikk i 4. klasse på skole i Trondheim da han ble plassert i fosterhjem på den andre siden av fjorden. Han likte seg godt på landet og trivdes sammen med dyr. Det var nok bakgrunnen for at han ble sendt dit. Fosterfar var ekkel. Han pleide å kile gutten under armene og si at han "skulle gjøre folk av Lamonitten". Etter kort tid i fosterhjemmet besvimte gutten og ble sendt til Regionsykehuset for undersøkelse. Det viste seg at han hadde utviklet epilepsi, og så ble det ordnet med plass for ham på Stavne skole.

Gutt (IIc) ble utskrevet fra Stavne våren 1959 som 12-åring. Først var han hjemme noen dager, men så fikk han reise til en dal, sør i fylket. Der hadde han vært på sommerferie tidligere, og han likte seg svært godt. Denne sommeren dro han fort opp til setra, hvor han var gjeter. Friluftsliv og dyr var idéelt for ham. På høsten begynte han på skole, og gikk der tre dager i uken. Hjemme på gården stelte han dyr og drev med annet gårdsarbeid. Det var en fantastisk periode av livet. Fosterhjemmet var et virkelig godt hjem.

Gutt (IId) var i to fosterhjem i Sør-Trøndelag, først i én kommune fra han var 7 - 8 år gammel, og så i en annen da han hadde fylt 13 år. Han antar at han ble satt bort fordi han var "litt trollat". Han kom ikke alltid inn om kvelden og stakk ofte hjemmefra. - Det første stedet var et pensjonat hvor det var plassert en del alkoholikere. Egentlig var det fredelig der. Han hadde god kontakt med alkoholikerne. Han hjalp dem, og de var greie mot ham. Gutten hadde ikke nevneverdig hjemlengsel. Han delte rom med en annen gutt, men holdt seg mye for seg selv. Fosterhjemmet fikk penger fra barnevernet for å utstyre ham med klær, og han var kledd som andre barn. På pensjonatet spiste han sammen med familien og gjestene, og det var stort sett bra mat. Det var ingen regel om at han måtte spise opp alt han fikk eller forsynte seg med. I tillegg til gjestene kom det ofte inn-

om pasienter fra et pleiehjem like ved, og disse kunne til tider være skremmende. Etter en tid flyttet han til gården som var tilknyttet pensjonatet. Der fikk han flere arbeidsoppgaver, hesjet om sommeren og var en del på setra om vinteren. Han måtte arbeide i fjøset og på sagbruket som tilhørte gården. Ved unnasluntring kunne sjølfolket klype ham i øret. På pensjonatet var det nabo-barn som han hadde kontakt med. Og på gården var det ei jente på hans egen alder, som han lekte med, men han følte at han ikke hadde fortrolighet med noen. Det var ingen å snakke skikkelig med.

Da gutten var 13 år og ferdig med folkeskolen, ble han plassert i et nytt fosterhjem. Fosterhjemmet besto av fosterfar, hans mor og bestemor. Det ble til at han arbeidet i fjøset, og dessuten i skogen hos andre, utover vinteren. Han fikk lønn når han arbeidet på gårdene, men ingen lønn for fjøsarbeidet i fosterhjemmet. Utpå våren ble han konfirmert. - I fosterhjemmet trivdes han bare "sånn passelig". Han var utrygg på fosterfaren som hadde en del raseriutbrudd. Da bannet, slo og skrek han. Fosterfaren var hyppig i konflikt med moren sin. Ellers var han ganske streng og kristen, og praktiserte mange regler og forbud. Blant annet var det ikke lov til å drive med kortspill og ludo. Når han ville spille med andre ungdommer, måtte det skje i skjul for fosterfaren. - I ettertid er gutten tross alt glad for at han kom bort fra miljøet i Trondheim.

Gutt (IIe) var i samme fosterhjem i to perioder. Han bodde hos fosterforeldrene da han var 11 - 13 år og 14 - 18 år. De hadde en egen sønn som var 15 - 20 år eldre, dessuten to adoptivdøtre som var ca 10 år eldre enn gutten. Barna hadde det greit seg imellom. Men fostermor var hard, og han fikk mye juling. Han ble slått i ansiktet og på kroppen, og hun puttet såpe i munnen hans. Årsaken var at han kunne opptre utagerende, dessuten tisset han på seg, både natt og dag. Frem til han var 15 år hadde han ikke kontroll over "vannet". Dette var et stort problem for ham. Han ble ikke undersøkt eller fikk noen medisinsk behandling. - Gutten lå på et kvistrom sammen med fosterfar. Fosterfar var stor og røslig, men brukte aldri fysisk makt mot ham. Han var imidlertid klar og tydelig i ordbruken. Gutten gikk i 3. klasse på skolen, og slet med konsentrasjonsproblemer. Han var "hyper" i friminuttene og kom i krangel med andre elever. Han ble mye mobbet, blant annet fordi han tisset seg ut. De andre kalte ham "pess-guten". Men det var verre når fostermor, høyt og tydelig, fortalte til klassekameratene at han hadde tisset seg ut. Dette var nedverdiggende. For at han ikke skulle fryse, og for å forebygge at han tisset seg ut, ble han pålagt av fostermor å bruke store lyserøde dameunderbukser. Det gjorde at han lurte seg unna fellesdusjen på skolen. Han deltok ikke i idrett slik han hadde lyst til. Gutten ble heller ikke konfirmert sammen med de jevnaldrende. Det var

krenkende. Det førte blant annet til at han ikke kom inn på kino fordi han ikke hadde konfirmasjonsbevis. Speider'n ville ikke vite av ham fordi han var en "trollunge" og tisset seg ut. Det var sikkert også grunnen til at han aldri ble bedt med på hjemme-alene-fester, slik som de andre. Han fikk høre at han var uønsket. I det hele tatt ble han frosset ut, også fordi han var innflytter. - Gutten måtte passe barnebarnet til fostermor. Det var i og for seg greit, men på den annen side ble han mobbet fordi han var "barnepike". Han så hvordan andre barn hadde frihet og penger, og det førte til at han begynte å stjele. - Fostermor sendte ham til broren sin, som bodde ute ved havet. Der ble han satt til å ta opp torv. Ved arbeidsdagens slutt var det vanlig at de skulle bade. Da måtte han vaske mannen på ryggen. Han ble oppfordret til å onanere ham. Dette skjedde hyppig. - Han lengtet etter faren som aldri kom på besøk. Noe tilsyn var det heller ikke. Gutten følte at ingen var glad i ham og ga ham den omsorg som barn har behov for.

Jente (IIf) flyttet permanent til besteforeldrene (farmor og farfar) da hun var 2 1/2 år gammel. Mor hadde sagt fra seg foreldreansvaret. Besteforeldrene bodde i en enebolig i Trondheim. De hadde god økonomi og de materielle forholdene var bra. Det var nok mat, og jenta manglet aldri noe. Oppdragelsen var streng, men uten avstraffelse. Jentas far bodde som oftest hjemme hos foreldrene hvis han ikke satt i fengsel. Jenta ble seksuelt misbrukt av faren fra hun var fem år gammel. Misbruket omfattet også samleie, og dette foregikk i kjelleren og på soverom. Jenta ble utrygg og redd for å legge seg fordi det var så mange vonde minner og angst forbundet med dette. Da det hadde pågått i ti år, ble faren konfrontert med misbruket. Han nektet først, men vedkjente seg etter hvert forholdet. Far bodde imidlertid hjemme også etter at overgrepene ble kjent. Han prøvde seg på jenta siste gang da hun var 16 år, men klarte ikke å gjennomføre samleie. Faren trakasserte jenta. Han kunne stille henne i en krok i flere timer og kalle henne stygge ting som "hore" og "mislykket abort". Når de hadde besøk, kunne han gå forbi jenta og hviske stygge ord til henne. Jenta opplevde også psykisk trakassering og overgrep fra en slektning. Hun forteller at slektningen i alle år har prøvd å ødelegge henne. Han flyttet med familien inn i besteforeldrenes hus. Jenta mener at han var svært manipulerende og sjalu fordi hun hadde fått så stor plass i besteforeldrenes liv. Slektingen terroriserte både sin egen kone, besteforeldrene og jenta. Han praktiserte en "splitt og hersk" teknikk. Han baktalte henne overfor besteforeldrene og motarbeidet henne. Da jenta ble syk, og det ikke ble funnet noen medisinske årsaker til sykdommen, ble det snakket om at hun skulle til barnepsykolog. Slektingen ble bedt om å ta det faglige ansvaret for jenta (hennes psyke), da han hadde utdanning og erfaring på dette området. Han sa at jenta

ikke var syk; tvert imot manipulerte hun omgivelsene til å tro at hun var syk. Slektingen "nektet" henne å være syk, og jenta forsøkte, så godt hun kunne, å leve som om hun var frisk. Dette var veldig slitsomt. Jenta fikk senere en medisinsk diagnose. Da hun var ca 13 år søkte bestefaren om økonomisk støtte for å oppfostre jenta. Da ble det oppdaget at hun bodde i fosterhjem og ikke hos sine biologiske foreldre. Sosialkontoret foretok hjemmebesøk hos besteforeldrene og fant forholdene betryggende. Saken ble forelagt barnevernsnemnda, og det ble besluttet å godkjenne den private anbringelsen hos besteforeldrene og gi tilskudd til pleie.

Jente (IIg) vokste opp i en familie som reiste mye omkring i Trøndelag. Barnevernet var i bildet fra hun ble født, og plasserte henne i barnehjem i Nord-Trøndelag da hun var 3 - 4 år gammel. Hun har bare vage minner fra det – husker en karusell og en mann som var veldig snill, som angivelig hadde gjort noe "rart", uten at hun forsto hva det var. Hennes senere fostermor arrangerte et møte med denne mannen da hun var 15 år gammel. Han fortalte at han angret på noe han hadde gjort og ga henne 100 kroner og en tobakkspakke. Hun syntes møtet var ubehagelig og pinlig. Senere har hun tenkt at han kanskje hadde misbrukt henne da hun var liten. Fosterforeldrene hentet henne i barnehjemmet. De var i slutten av 50-årene og bodde sør i fylket. Fosterfar døde, og jenta ble alene med fostermor da hun var 5 - 6 år gammel. Fostermor bygde nytt hus, hvor jenta ble henvist til å sove på en gammel sovesofa i et kott. Hun lærte ikke å stelle og vaske seg, fikk ikke såpe, og var ofte så skitten at det luktet av henne. Når fostermor fylte badekaret, badet hun selv først, så badet jenta og til slutt ble vannet brukt til oppvask og gulvvask. Jenta fikk lite klær, men lærte etter hvert å sy sine egne klær. Hun feiret jul i en nattkjole som hun hadde sydd av en gammel gardin. Første skoledag troppet hun opp, skamklippet av fostermor og dårlig kledd. Hun fikk vanlig mat, men utenom måltidene holdt fostermor strengt på at hun måtte spørre først. Hvis hun forsynte seg med et eple fra et fat, var hun en "tyv". Hun hadde så lite klær at hun brukte korpsuniformen til hverdags. Den ble ødelagt, og derfor ble hun utvist fra skolekorpsset. Hun har alltid hatt lett for å lære, men var fra første stund urolig på skolen. I voksen alder har hun fått ADHD-diagnose. Jenta hadde bare fostermor, og ble derfor veldig avhengig av henne. Samtidig opplevde hun at hun stadig ble avvist og omtalt som: Et dårlig menneske, en skjøge, en besatt, et hittebarn, et pleiebarn og en tyv. Fostermor tok henne med på religiøse møter, stilte henne på et bord og ba henne synge. – Da hun var liten, gikk hun rundt i forskjellige hus i bygda. Hun kunne gå flere kilometer på en dag, og andre foreldre reagerte på at hun ikke ble hentet. Noen ganger ble hun nesten jaget hjem. Fostermor kalte foreldrene hennes for "fantefolk", og de

fikk aldri komme inn i huset når de var på besøk. Fosteremor var ikke voldelig. Hun hadde et bjørkeris, men det var mest en trussel og det ble aldri brukt da hun kom i skolealder. Hun ble heller ikke seksuelt misbrukt i fosterhjemmet, men jenta hadde selv en seksualisert adferd. Hun ble kjent med en lærerfamilie hvor det foregikk incest. En gang ble hun liggende i sengen mellom far og sønn, og ”de gjorde noe med henne som var vondt”. Etterpå reagerte fosteremor med sinne og betraktet jenta som skitten og skyldig i det som hadde skjedd. Hun selv forstod lite av det. Etter hvert søkte hun negative ungdommer og miljøer, bare for å få venner. Hun drakk og festet. Så ble en lærer oppnevnt som støtteverge, og det trivdes hun bedre med. Hun flyttet fra fosterhjemmet da hun var 15 – 16 år gammel, etter at moren til en venninne alarmerte barnevernet. Til da hadde hun ikke opplevd noe tilsyn. – Senere kom hun i et nytt fosterhjem. Det varte et halvt år, for så ble hun tatt i hasjrøyking og utvist fra folkehøyskolen som hun gikk på. – Hun bodde noen måneder i et tredje fosterhjem. Der likte hun seg, inntil hun opplevde at fosterforeldrene prøvde å spleise henne sammen med broren til fosterfar.

Gutt (IIIh) vokste opp i Trondheim. Midt på 1960-tallet ble han plassert i et fosterhjem i en kystkommune i Trøndelag. Fosterforeldrene var 60 og 58 år gamle. I søknaden om å bli godkjent som fosterforeldre hadde de skrevet at de ønsket seg ”en snill gutt med bra evner og anlegg”. Gutten klarte ikke å leve opp til forventningene. Han var et krevende barn, og det var en total feilvurdering å plassere ham i dette fosterhjemmet. Juling ble brukt som straff hele tiden. Fosterforeldrene slo ham blant annet med en gummislange. Hvis han ikke var flink nok til å arbeide på gården, kunne fosterfar holde ham fast slik at oksen kunne stange ham. Han ble satt til å melke kyrne, men syntes det var store og skremmende dyr. Når han nektet å melke dem, opplevde han at fosterfar dyttet kumøkk og halm inn i munnen hans. Han hadde pollenallergi, noe som var spesielt plagsomt på en gård. I perioder var han veldig dårlig, særlig under utearbeid i sommerhalvåret. Han ble tvunget til å arbeide, selv om han var ganske syk. – De psykiske overgrepene hang nøye sammen med de fysiske. Han fikk verken medisinsk behandling eller undersøkelse hos skolepsykolog. Gutten ble holdt psykisk nede fordi han visste at han risikerte juling for nesten ingenting. Han ble veldig redd for fosterforeldrene. De var sterkt religiøse, og han ble tvunget til å være med på religiøse møter i ulike hjem. Der var det bare eldre mennesker til stede. – Fosterforeldrene snakket stygt om moren hans og de manglet toleranse og forståelse for en liten gutts behov. Han husker en gang han satt ved bordet og øvde på ”Mellom bakkar og berg” på blokkfløyte. Plutselig rev fosterfar fløyta ut av hånden hans og knakk den i to. Begrunnelsen var at gutten hadde spilt ved matbordet.

Etter hvert fikk gutten ødelagt selvilliten sin fordi han aldri klarte å leve opp til forventningene. Oppholdet i fosterhjemmet varte i 10 måneder. Det kom aldri noen og snakket med ham, og han har ikke hørt navn på noen tilsynsfører.

Jente (IIIi) hadde store helseproblemer da hun var liten og flyttet til besteforeldrene da hun var i 3-årsalderen. I den tiden hun bodde hos dem var hun for det meste på Regionsykehuset i Trondheim. Hun lå flere måneder av gangen på barneavdelingen på grunn av astma. Det var alltid ille å skilles fra besteforeldrene, og hun skrek når de dro. Hun gråt så sårt at hun fikk alvorlige astmaanfall. Følgelig fikk hun sjeldnere besøk – legene frarådet besteforeldrene å komme. Moren hennes kom aldri. Da jenta var 4 år, ble hun spurt om hun ville flytte til moren sin, og hun valgte det, blant annet fordi hun hadde søsken der.

Jente (IIIj) forteller: Hjemme hos moren syntes hun ikke at oppveksten besto av annet enn barnepass og husmorarbeid. Hun har heller ikke hyggelige minner fra fosterhjemmet hun kom til, da hun var 12 år gammel. Det var en villa i utkanten av Trondheim. Fosterforeldrene hadde barn som var flyttet ut, dessuten hadde de hatt fosterbarn tidligere. Fosterfar så hun ikke mye til, for han var på jobb. Fosteremor var hjemmевærende. Hun var skapdranker - drakk hele tiden - og prøvde å skjule både drikkingen og flaskene. Men jenta gjennomskuet henne. Fosteremor var lat og kommanderte jenta til husarbeid. Hun måtte stadig vaske gulv. Fosteremor var ofte misfornøyd med det hun gjorde, og da kunne hun være voldelig. En gang dro hun joggeskoene av jenta og ga henne øretever med dem. - Maten var stort sett bra nok. Klær fikk hun lite av, og hun var ikke på ferieturer. Hun besøkte heller ikke moren sin og hadde aldri venner med hjem. Fødselsdagen hennes ble ikke feiret, siden den var sammenfallende med nyttår. Hun ble imidlertid konfirmert mens hun bodde i fosterhjemmet. Noen medlemmer av familien ble invitert, men moren kom ikke. Med årene ble jenta sliten og lei. Stadige flyttinger medførte at hun gikk på ni forskjellige skoler. Det var enerverende å hele tiden innrette seg etter nye systemer og planer. Særlig matematikken ble problematisk.

Gutt (IIIk) tilbrakte barndommen i fire barne- og skolehjem, og dessuten i fosterhjem. Etter hvert fikk han problemer med å huske sted og tid og skille de forskjellige bostedene fra hverandre. Følgelig husker han ikke noe fra tiden i fosterhjemmet.

10.1.3.3 Barnas forklaringer : 1971 - 1980

Jente (IIIa) tilbrakte somrene hos et barnløst ektepar i distriktet. De var 50 - 60 år gamle, kvinnen 10 år eldre

enn mannen. Paret var snille og stelte godt med henne. Etter hvert begynte imidlertid mannen å gjøre tilnærmelser. Han befølte jenta, også i skrittet. Han kom til henne når hun hadde lagt seg om kvelden i alkoven. Kona reagerte ikke på det. Jenta lurte hver gang på om det ikke snart ville ta slutt. Mannen hadde tilgang til skolens svømmebasseng. Han lokket jenta dit etter stengetid, lot henne bade og tuklet med henne når det bare var de to til stede. Han kysset henne nedentil, så at han gjorde det av kjærlighet og hun godtok det. Hun holdt løftet om ikke å fortelle det til noen. Ingen kom til å tro at en "så snill" mann gjorde noe slikt.

Det som hadde vært et avlastningshjem ble et fosterhjem for henne da hun begynte i 4. klasse på skolen. Hun ble et ensomt barn, fikk ikke ha venninner på overnattingsbesøk, slik som jevnaldrende hadde. Den praktiske omsorgen var god, men hun gikk kledd som en kone, i klær som kanskje var vanlige da fosterforeldrene selv var unge. Hun skjemtes av det. Fosterfar fortsatte sine seksuelle tilnærmelser, mer intenst enn før. Hun måtte ha munnsex med ham og han prøvde å gjennomføre vanlig samleie med henne, men kom ikke inn i henne. Dette ga grusomme følelser som hun sliter med den dag i dag. - Fosterfar slo ikke. Han snakket henne rundt, så at han bare var glad i henne, ville henne vel osv. De bygde på huset, slik at hun fikk et eget soverom, og de bygde en ekstra fiskehytte. Hun opplevde det som at dette ble bygget for at han lettere skulle kunne utøve sex med henne, nærmest hver kveld. Av og til kastet hun opp under overgrepene, "skreik og styra".

Fosterforeldrene ønsket ikke å ta imot gutter. For at jenta skulle få være sammen med broren sin, ble søsknene plassert i et felles fosterhjem på et småbruk i en nabokommune. Jenta fortsatte å dra på helgeturer til paret hun hadde bodd hos. Det var barnevernet som sendte henne dit på avlastning. Ved disse besøkene gjorde fosterfar tilnærmelser. Når jenta protesterte, svarte han: "Det er ingen som tror deg, lell." - På småbruket hadde hun det imidlertid godt. Hun ble behandlet likt med fosterforeldrenes egne barn. Det var også et annet fosterbarn på gården, slik at de var fem barn i alt. Men jenta lengtet til moren sin i Trondheim, og en dag rømte hun og broren. Det førte til at de fikk flytte tilbake til byen. Nå var jenta fylt 14 år. I tiden fremover bodde hun hos slektninger i tre forskjellige fosterhjem. Hun hadde en turbulent ungdom og slet den gangen som nå med seksualovergrepene. Hun har søvnproblemer og motvilje mot trange rom og fulle busser.

Gutt (IIIb) var i fosterhjem i distriktet fra han var 10 til 13 år. Han husker godt ankomsten. Noen fra barnevernet fulgte ham, og de gikk en kilometer fra bussholdeplassen til fosterhjemmet. Der fikk han et lite rom på loftet. Det ble mange plikter. De forventet at han skulle arbeide i fjøset, med skogsarbeid og fiske. Han fikk ikke

lønn eller lommepenger, og heller ikke klær og utstyr som han trengte. Når han hadde behov for klær, måtte han låne av fosterforeldrene. Det var nytt og uvant med en liten skole, og han ble gående mye for seg selv. Han ble ertet, men brydde seg egentlig ikke om det. Det gikk ikke så bra på skolen, men han fikk ikke ekstra hjelp. I voksen alder er det konstatert at han har lese- og skrivevansker. Forholdet til fosterforeldrene var ganske godt den første tiden, men det ble dårligere etter hvert. Han kunne få juling hvis han ikke gjorde som fosterforeldrene forventet. Da måtte han dra ned buksa, og så fikk han ris på baken med bjørkeris som lå i saltvann. Fosterfar slo også med flat hånd, mest på rumpa. Etter hvert som han mistrivdes mer, ble han trassig, og det førte til hyppigere juling. En julaften bestemte fosterforeldrene at han skulle sendes hjem, men så fikk de mer betalt og hjemsendelsen ble utsatt. Gutten forteller at han ikke traff noen fra familien sin mens han bodde i fosterhjemmet. Ingen kom på besøk, og han reiste ikke på besøk til dem. Han fikk heller ikke brev eller telefoner. Tilsynet så han aldri.

Gutt (IIIc) hadde vært på sommerferie på et småbruk utenfor Trondheim. Kona i huset spurte om han kunne tenke seg å bli boende. Siden sommeren hadde vært trivelig, syntes han det var fint. Han ble der fra han var omtrent 8 til 18 år. Fosterforeldrene hadde to sønner, litt eldre enn han selv. Det ble forventet at han oppførte seg pent og var lik dem. Men de oppfattet gutten som noe tullete, og så innførte de streng disiplin. Hvis han ikke var flink, hjemme og på skolen, ble han kommandert opp på rommet sitt og måtte være der. Han kunne bli nektet mat, og han fikk ikke lov til å være med på klasseturer og lignende. Den følelsesmessige omsorgen var helt fraværende. De ga han aldri en kos. Sønnene i huset mottok penger og kjøpte klær selv. Han arvet stort sett klær fra dem, og fikk aldri penger. Fosterforeldrene var gjerrige og var nok mest opptatte av å tjene penger på ham. Så begynte han å naske fra fosterfars lommebok. Det ble oppdaget. Han fikk husarrest og ble slått med flathånda, både på rumpa og i ansiktet. Det var alltid fostermor som slo. Det var egentlig hun som bestemte alt i hjemmet. Fosterfar kunne riste ham, men slo aldri. Gårdsarbeid var en del av hverdagen. Han hadde allergi, men det ble det ikke tatt noe hensyn til. Om høsten måtte han trampe høy på låven, når de kjørte dette inn. Gutten holdt seg unna dyrene på grunn av allergien. Sønnene i huset var greie, og han lekte og spilte fotball med dem. Men den beste støtten var kjæresten til en av disse to sønnene. - Gutten kan ikke huske at noen av bursdagene hans ble feiret. Han fikk ikke gaver, heller ikke til jul. Da han ble konfirmert, holdt de imidlertid et selskap for ham. Han fullførte folkeskolen på stedet. Han ble oppfattet som dum, og mobbet av både lærere og elever. Det var trasig å

høre at han var en tosk. En gang han hadde lest høyt i timen, stammet og brukt mye tid, ble han slått ned av en medelev i friminuttet. Verken elever eller lærere grep inn. Først som 18-åring fikk han profesjonell hjelp med stammingen. - Gutten har ikke noe positivt å si om fosterhjemmet. Han stiller seg fullstendig uforstående til at barnvernet ikke fulgte ham opp. De hadde omsorgen for ham fra han var et halvt år gammel til han ble voksen.

Gutt (III d) kom til et fosterhjem i distriktet våren 1970, 9 år gammel. I utgangspunktet gledet han seg til å flytte. Han hadde mistrivdes sterkt på skolen og så frem til et miljøskifte. En fra barnevernet kjørte ham sørover. Da de kom frem, ble han sjokkert. Det var et forfallent småbruk som lå svært avsides til, med 6 km å gå til butikken. Når han skulle til skolen, tok han skolebussen. Han slet med fagene. Overgangen til nynorsk gjorde det spesielt vanskelig. Han fikk noen venner på skolen, men ikke mange, fordi det var langt mellom husstandene. Tre dager i uken var det skole. De andre dagene ble han satt til hardt gårdsarbeid. Fosterforeldrene trengte nok arbeidshjelp. De var greie nok så lenge han gjorde jobben sin. Fosterfar var en god del eldre enn fostermor, og ganske streng. Han ble sint når gutten sluntret unna. Han husker at han en gang hadde omgangssyke og ikke rakk frem til toalettet før han kastet opp. Fosterfar kjeftet, ga ham øretever og ba ham tørke opp etter seg. Han ble sint for at gutten ikke kunne arbeide når han var syk. Gutten hadde mest kontakt med fostermor. Etter 2 - 3 måneder i fosterhjemmet ble han hentet av faren sin. Barnevernet hadde hatt fosterhjemmet under oppsikt, og både de og foreldrene reagerte på forholdene for gutten.

Gutt (III e) hadde siden han var 11 år hatt flere sommerferier i en fjellbygd. Det som var et avlastningshjem, ble fosterhjem fra han var 14 til han fylte 17 år. Fosterforeldrene hadde fire voksne barn. Alle var veldig snille og behandlet ham på en riktig måte. Han ble sterkt knyttet til dem, spesielt til fosterfar. Når han ikke gikk på skolen, jobbet han – dels i fjøset på gården, dels på Bøndernes Salgslag. Gutten hadde tidligere hatt en vanskelig oppvekst, herunder flere år på Stavne. I bygda knyttet han kontakter som har betydd mye for ham frem til dags dato. Fosterforeldrene er døde, men barna deres snakker han fortsatt med, og sender hilsener til jul og fødselsdager. Uten de gode opplevelsene fra fosterhjemmet antar gutten at han ville gått til grunne - vært død i dag.

Gutt (III f) flyttet til besteforeldrene sine da foreldrene ble skilt. Han likte seg godt, både hos besteforeldrene, på skolen og sammen med venner. Men barnevernet var bekymret fordi farmoren hans var gammel. Hun

nærmet seg 50 år. Så ble han plassert i et fosterhjem i Nord-Trøndelag. Han gråt, og ville slett ikke reise dit. Fosterhjemmet var et gårdsbruk. Fosterforeldrene hadde en datter på hans egen alder. Han reagerte på forskjellsbehandlingen. Hun ble verken pålagt husarbeid eller slått. Han hadde det mye strengere. Det var langt til naboer, og hvis han ville være sammen med kameraten sin etter skoletid, måtte han ha tillatelse fra fosterforeldrene hver gang. Gutten ble satt til arbeid på åkeren, i skogen og i huset. Hvis han ikke gjorde som han ble bedt om, endte det som regel med ørefiker og juling. Da ble gutten rasende. En gang han fikk juling, gikk han ut etterpå og skar i stykker bildekkene til fosterfar. Fosterfar slo ofte, også med knyttet neve. Han ble slått, minst en gang i uken. Når det vistes på ham og andre spurte, svarte han at han hadde falt ned fra et tre eller lignende. Gutten fikk lite nye klær, og stakk seg litt ut i forhold til de andre elevene. I starten ble han ertet av klassekameratene fordi han kom fra fosterhjem. Ellers gikk det greit på skolen. Lærerne var reale. - Han fikk ikke kommunisere fritt med familien sin. Det første året var det ingen gaver hjemmefra, selv ikke til jul. Det andre året fikk han bare bursdagsgave. Besteforeldrene kom på besøk, men de fikk bare være sammen tilmålt tid – noen timer – og bare overlevere én presang. Det var trist at det ikke kom brev fra familien, heller ikke når han selv skrev til faren, farfaren og farmoren. Når han snakket med dem i telefon, måtte han holde røret slik at fosterfar kunne høre hva som ble sagt. Faren hadde fått en liste over ting det var tillatt å snakke om. Hvis gutten klaget over forholdene i fosterhjemmet, eller på annen måte kritiserte fosterfamilien, brøt fosterfar straks inn i telefonsamtalene. - Gutten fikk noe lommepenger som han oppbevarte over kjøkkenskapet. En gang tok han 100 kroner av sine egne midler og gikk til butikken. Hun som ekspederte var søsteren til fosterfar, og hun varslet straks fosterhjemmet om at han hadde vært der og handlet. Da gutten kom hjem, ble han slått så han blødde. Dette reagerte han kraftig på, siden det vitterlig var hans egne penger han hadde brukt. Han ble så rasende at han gikk ut på gårdsplassen og slo fosterfar i bakhodet med trespaden som ble brukt i kornbingen. – Så ble det avtalt med barnevernet at han skulle få ferie et par uker hos besteforeldrene i Trondheim. Da barnevernet kom for å hente ham etter sommerferien, hoppet han ut av vinduet, slik at de ikke fikk tak i ham. Med dette var han ferdig med fosterhjemmet. Det kom imidlertid for dagen at alle gaver – all post til og fra gutten – var konfiskert av fosterforeldrene. Fosterfar hadde alliert seg med det lokale postkontoret og sørget for at forsendelser ble stanset. Pakker og brev ble samlet i en kasse, og denne fikk han ved avviklingen av oppholdet på gården. Det underlige var at brev var sprettet, tydeligvis lest og sensurert. Ord og setninger med innhold som fosterfaren ikke ville han skulle lese, var rett og slett

klippet ut. - Fosterfaren døde og gutten holdt en viss kontakt med fostermor og datteren hennes. Fostermor har i ettertid beklaget den behandlingen han fikk. Hun torde ikke gripe inn når fosterfar slo, og hadde nok med å skjerme datteren mot sinneutbruddene.

Jente (IIIg) og søsknene ble tatt vel imot av fosterforeldrene, da hun selv var 7 - 8 år gammel. De hentet barna og ga dem gaver. Men etter kort tid merket jenta streng disiplin i hjemmet. Hun fikk ”ris på blanke messingen”, både med hånd og med kvister. Det vanket ørefiker, vriing av ører, hun måtte vaske munnen i såpevann og kunne bli jaget opp i et tre for å sitte der over lengre tid. Hun og søsteren ble sengevætere og broren dunket hodet i veggen når han ble lei seg. Da gutten var 12 år gammel, tvang fosterforeldrene alkohol i ham. Barna ble forskjellsbehandlet. Mens familien spiste fersk og god mat, kunne fosterbarna bli servert råtne egg, muggent brød og pålegg som var utgått på dato. De måtte alltid spise opp den maten de fikk, og hvis de klaget, truet fosterforeldrene med å kaste dem ut på gata, samtidig som de sa at foreldrene deres heller ikke ville ha dem. Jenta ble omgående satt til husarbeid. Hun ryddet, vasket, handlet, støvsuget og laget middag en gang i uka, enda hun bare var 7 år gammel. Faren hennes ønsket å holde kontakten med dem, men fikk streng ordre av fosterfar om å holde seg borte fordi han ikke forholdt seg til tider og avtaler. Fosterfaren drakk daglig og ganske mye. Han begynte mens barna så på barne-TV. Fostermor drakk også flere dager i uken slik at hun ble synlig beruset. Med alkohol ble de voldelige og trakasserte unge. Fosterfar tuklet med jenta. Han tok henne i skrittet, ville ha tungekys og tvang henne til å beføle ham i skrittet. - På skolen ble hun mobbet fordi hun var barnevernsbarn. Hun fikk ikke utbytte av undervisningen. - Da jenta var 15 år gammel, flyttet fosterforeldrene fra Trøndelag, og fosterbarna ble med. Mobbingen fortsatte, likeså den strenge disiplinen i hjemmet, herunder avstraffelser. Hun følte seg stadig psykisk trakassert av begge fosterforeldre. Kontakten med de biologiske foreldrene ble brutt. Fosterforeldrene ga henne dårlig omsorg og ingen fortrolighet. Hun hadde ingen å snakke med når hun trengte utløp for sine frustrasjoner, redsel og bitterhet. Gjennom de 12 årene hun var i fosterhjemmet, var det bare to tilsynsbesøk - ett for hvert sted hvor de bodde. Besøkene var meldt på forhånd, og fosterforeldrene påla henne å si at hun hadde det bra. Hun følte seg stadig psykisk trakassert. Hun fikk høre at hun var dum og idiot.

Jente (IIIh) var yngst i en stor søskenflokk og litt urolig av seg i oppveksten. Dette resulterte i at hun i tur og orden ble plassert i tre fosterhjem. - Like før hun fylte 14 år kom hun til søsteren og hennes mann. Mannen var agronom på en storgård, og paret hadde tvillinger på et

par år. Jenta kom godt ut av det med barna på storgården, og hun arbeidet med kyr og høns. Dette fikk hun betaling for. Skolen lå langt unna, så hun syklet og gikk mye. Det skapte problemer for henne at hun var sengevæter. Hun kunne ikke overnatte hos venninner. Hun fikk én god venninne som hun senere holdt sammen med, men som til hennes store sorg døde i 1999. Dette var ei kristen jente som hun kunne betro seg til, og venninnen ble på mange måter den eneste støtten hun hadde i livet. Fosterforeldrene, dvs. søsteren og mannen hennes, var veldig strenge. De krevde at hun var hjemme kl 22, og det greide hun ikke når hun for eksempel gikk på kino. Da ble hun låst inne. Hverdagen ble konfliktfylt, og etter et halvt år flyttet hun ut. Dette hadde to grunner. For det første ble hun behandlet altfor strengt. Fosterfar ga henne ørefiker når hun ikke gjorde som han sa. For det andre var fosterforeldrene svært unge. Søsteren var bare 25 år og svogeren 28 år ved plasseringen. De var for uerfarne til å være fosterforeldre.

Det andre fosterhjemmet lå ikke så langt unna. Fosterforeldrene var snille og omtenkssomme mennesker, men de var meget religiøse, og det var ikke jenta klar over på forhånd. For det første likte de ikke at hun gikk på kino og drev med jazzballett og turn. Da kunne hun komme i kontakt med folk som påvirket henne uheldig. For det andre ble hun tatt med på møter med pinsevennene, både lokalt og i telt på Grünerløkka. Under vekkesmøter snakket mennesker i tunger, drev ut onde ånder og fortalte om at Jesus hadde tatt plass i henne. Hun ble ledet til å si at hun var personlig kristen, men torde ikke fortelle det til foreldrene sine. Fosterforeldrene straffet henne aldri fysisk, men hun måtte titt og ofte be om tilgivelse for sine synder. Utpå høsten deltok hun på et møte på Hedmarkstoppen. Derfra var det TV-overføring. Jenta satt på første benk, og da faren så henne på skjermen, tok han straks affære og fikk henne bort fra fosterhjemmet. Jenta selv ble usikker etter møtet på Hedmarkstoppen. Hun registrerte at de unge pinsevennene sang om Jesus, samtidig som de hadde sex med hverandre, til tross for at de var altfor unge. I hennes øyne var dette dobbeltmoral. Etter hvert merket hun også en forskjellsbehandling mellom fosterforeldrenes eget barn og seg selv. Men hun ble ikke uvenner med familien, og fortsatte å være venninne med datteren i hjemmet.

Det tredje fosterhjemmet lå også på Østlandet. Jenta delte rom med datteren i huset. Alle hadde jobber, unntatt fosterfar. Han var pensjonist og gikk ledig hjemme. Der hadde han en bod hvor han puslet med verktøyet sitt og snik-drakk. Han var opptatt av at det var dyrt å ha fosterbarn, blant annet fordi hun brukte så mange bind. Han må ha sjekket søppelkassen, for jenta kjøpte bindene selv for midler hun hadde tjent. Når de andre var borte, forgrep fosterfar seg på henne. Han tvang seg til sex. Hun måtte ta på ham og onanere

ham. Videre befølte han henne, på kroppen og i skrittet. Han gjorde det med tvang, flere ganger i uken, og sammenhengende fra senhøsten og utover våren. Jenta betrodde seg til venninnen som hun hadde fra tidligere, og prøvde også å ta det opp med fostermor. Venninnen rådet henne til å kontakte lensmannen, mens fostermor nektet å tro at det var sant. Til slutt var det sønnen i huset som tok faren på fersk gjerning i soverommet. Familien var svært opptatt av å holde fasaden utad. Det endte med at fostermor skaffet henne en hybel ute på bygda, og der bodde hun frem til sommeren. Da hadde hun fullført ungdomsskolen. Jenta forteller at hun fikk ødelagt gleden ved seksuallivet i fosterhjemstiden. Hun lærte at hun ikke kunne stole på voksne, og fikk et desperat behov for kjærlighet og omsorg. I ettertid bebreider hun barnevernet for ikke å ha undersøkt de tre fosterhjemmene på forhånd, og for at det ikke var noe tilsyn.

Gutt (IIIi) bodde på barnehjem i 10 år før han kom i fosterhjem hos onkel og tante i Trondheim. Der ble han fra han var 11 år til han var 18 år. Fosterforeldrene var forholdsvis gamle, og hadde tre barn som alle var eldre enn gutten. Disse barna hadde rusproblemer. Til tross for vanskelighetene i familien, hadde gutten det bra så lenge fosterfar levde. Men fosterfar ble kreftsyk, og gutten gjennomgikk hele døds kampen frem til han var 13 år og fosterfar gikk bort. Da "klikket" det helt for fostermor. Hun fikk nærmest en spaltet personlighet, og var snill det ene øyeblikket, mens hun vendte om i det neste og ble ond og sint. Han ble svært dårlig behandlet, både fysisk og psykisk. Fostermoren var opptatt av å holde fasaden utad. Hjemmet var pent og ordentlig. Imidlertid, huslegen kjente fostermors psykiske problemer, og burde absolutt reagert på guttens vegne. Gutten fikk ofte husarrest - en gang en hel uke, fordi han ikke spiste opp maten sin. Hvis han kom sent hjem om kvelden, låste fostermor ytterdøra, men lot kjellerdøra stå åpen. Det var en råkjeller, kald og fuktig, hvor han måtte være om natten. Hun ga ørtever, og han fikk også kjenne teppebankeren som hun slo med. Fostermor hjalp ham ikke med skolearbeidet, men straffet ham hvis han kom hjem med G i karakterboka. Gutten ble satt til arbeid, ofte uten mål og mening. Han syntes det var ondskapsfullt når hun for eksempel påla ham å klippe plenen to ganger på rad. Hun påpekte stadig at han ikke hadde noen rettigheter: "Du får ingen penger etter oss". Hun avlyste konfirmasjonen hans, og fortalte slekt og venner at det var fordi han ikke ville ha selskap, men det var ikke sant. Gjestene kom på døra, men ble ikke sluppet inn i huset. - Fostermor var grei hvis andre var til stede. Fordi fasaden var så fin, holdt de en viss avstand til naboer, så ikke andre mennesker skulle se at hun var ond og at gutten var ensom. - Da han var 18 år gammel, skulle han i banken for å underskrive papirer

i forhold til overformyndieriet. Fostermor hadde lovet ham busspenger, men ikke lagt frem noen. Så måtte han gå flere kilometre til Trondheim sentrum. Da han kom frem, var fostermor allerede ankommet. - Mens han var i fosterhjemmet ble han utsatt for to voldtektsforsøk fra eldre skoleelever. Han satte seg kraftig til motverge. Fostermor oppdaget hva som hadde skjedd, men det skulle dysses ned. - Gutten følte det som en lettelse da hun døde. Han reagerer på at det aldri var noen kontroll med forholdene i fosterhjemmet.

Jente (IIIj) reiste sammen med broren sin til et fosterhjem da hun var 6 år gammel. Fosterforeldrene bodde på en gård og hadde ikke egne barn. Begge to hadde svak helse. Jenta sa fra første dag at hun ikke ville bo på gården. Hun følte umiddelbart en "kulde". Jenta og broren ble beroliget med at faren, som hadde fulgt dem, skulle være sammen med dem. Da følte hun seg trygg nok til å legge seg til å sove om kvelden. Stor var skuffelsen neste morgen da hun kom ned i kjøkkenet og fikk høre at faren var reist. Hun fikk sin første ørefik av fostermor for dette. Etter denne episoden tok det et halvt år før hun fikk kontakt med faren igjen. I mellomtiden hadde hun stadig mareritt for å miste ham. - Forholdene i fosterhjemmet var enkle, preget av sparsommelighet. De skulle ikke bruke for mye penger på mat og klær. Hun gikk i guttestillongs, arvet klær fra broren og naboen, og fikk hjemmesydd klær. Beste-foreldrene - dvs. fostermors foreldre - bodde på gården, og det var felles måltider for hele familien. Fostermor var sjefen i huset, og fosterfar var underdanig. Fostermors tantebarn, to år yngre enn jenta, var utsett til å ta over gården. Jenta fikk høre at hennes oppgave var å være til hjelp på gården inntil tantebarnet kunne overta. Hun opplevde en veldig forskjellsbehandling i forhold til "skyld, oppgaver og gaver". Verken jenta eller broren ble akseptert av fosterforeldrene. Det var nok økonomiske motiver som drev dem til å ta imot søsknene. Fosterfaren bekreftet dette da hun flyttet: "Vi gjorde det fordi vi trengte hjelp på gården og de pengene som barnevernet betalte". Ellers kunne fosterfar noen ganger "blomstre opp", spøke og rose barna. Men det skjedde bare når han var alene med dem. Fostermor ga ikke kjærtegn og positive kommentarer, bare slag og kritikk. Fostermor slo henne ofte, både med knyttet neve og flat hånd. Når fostermor hadde mye smerter, gikk det gjerne ut over jenta. Selv ubetydelige forseelser ble straffet. Hun ble låst inne, kløpet og lugget. Enkelte episoder brente seg fast i minnet, som da hun i 8 - 9-årsalderen hadde tisset seg ut og fikk juling. Hun ble holdt nede på gulvet og slått på rumpa. Dette gjorde svært vondt og det var vanskelig å sitte etterpå. Hun ble også slått flere ganger med flat hånd på begge kinn da hun hadde rotet bort t-skjorta. Hun følte skam og smerte. Jenta hadde et bedre forhold til bestemoren i huset og naboene.

De beste stundene hadde jenta på setra om somrene. Der var besteforeldrene også, og de var snille, om ikke direkte kjærlige. Jenta syklet gjerne 15 km til skolen for å kunne bo lengst mulig på setra utover høsten. Hun fikk noe lønn for arbeidet der, og for pengene kjøpte hun blant annet tøy, slik at bestemoren kunne sy bunad til henne til konfirmasjonen. Senere ga fostermor bort bunaden, uten å spørre henne.

Hun og broren var de eneste fosterbarna i bygda, men opplevde ikke erting. Men noen voksne hadde nok den holdningen at søsknene egentlig ikke hørte hjemme i bygda. Da jenta var 13 år gammel, skrev broren til tilsynsføreren at han ikke hadde det bra, og at han ville bort derfra. Faren kom og hentet ham, men jenta ble tilbake i fosterhjemmet. I 14-årsalderen begynte hun å ruse seg på alkohol og lim. Skolen taklet ikke dette, og ønsket å kvitte seg med ”problembarnet”. Jenta opplevde at fosterforeldrene prøvde å bryte kontakten med de biologiske foreldrene. Da hun flyttet fra fosterhjemmet, åpnet fosterfaren en skuff med brev og gaver som var kommet fra foreldrene, og som barna egentlig skulle ha fått. Hun mener også at hun så brev som hun selv hadde skrevet til foreldrene, hvor hun fortalte at hun savnet dem og mistriivdes. - I den siste tiden i fosterhjemmet kom tilsynsføreren mer på besøk. Det ble etter hvert klart at det var for vanskelig for jenta å bli boende. Da hun var ferdig med 8. klasse, flyttet hun et halvt års tid inn hos tilsynsføreren. Der trivdes hun godt, men det var ikke mulig med en varig plassering. Jenta sier at hun ble sterk av alt arbeidet i oppveksten. Hun ble selvstendig og sta. I ettertid er hun ikke bitter, men hun er lei seg fordi hun fortsatt sliter med det som skjedde i barndommen.

10.1.4 Granskingsutvalgets sammenfatning og vurderinger

De 30 fosterbarna har meldt seg selv for utvalget. Det er umulig å si om de er representative for alle barn som Trondheim kommune plasserte i fosterhjem i mandatperioden, reelt sett fra 1930-årene til 1980-årene. De betraktninger utvalget foretar nedenfor, er basert på utvalgets funn – opplevelser som de 30 barna har formidlet. De har fokusert på problemer og fenomener knyttet til fosterhjem. Noe kan være karakteristisk, annet mer tilfeldig. Utvalget vil være forsiktig med å generalisere, og nøyer seg med å peke på forhold til ettertanke.

Flertallet av barna som er intervjuet har ikke hatt det så bra. De har opplevd nettopp det som har vært et hovedtema for granskingen: Overgrep. Det gjelder såvel fysiske og seksuelle overgrep, som psykisk trakassering.

I flere tilfeller har en av fosterforeldrene vært spesielt tøff, den andre mildere og snillere. Her har rollene skiftet. Av og til er det fosterfar som har vært den dominerende, andre ganger fostermor.

Barn har opplevd at disiplin har vært det viktigste.

De skulle være skoleflinke, lydige og hjelpsomme. For enkelte ble hverdagen gledesløs.

Det kan ha vært flere årsaker, blant annet:

- Før barnet kom til fosterhjemmet, var det ofte forsømt og skjevutviklet på grunn av vanskelige forhold hos de biologiske foreldrene.
- Barn hadde forventninger om å komme til hjem med kjærligere mennesker; med en bedre følelsesmessig omsorg.
- Fosterforeldre har sett det som en viktig oppgave, kanskje den viktigste, å være oppdragere i ordets strenge forstand; å sette barna på rett vei i livet.
- Fosterforeldre har ønsket seg kjekke og greie barn som skulle tilfredsstillende behov hos dem selv, for eksempel på grunn av barnløshet.
- Overdrevne forventninger på begge sider har i neste omgang skapt skuffelser.

Søsken har opplevd det som traumatisk at de har blitt skilt i oppveksten, enten plassert i forskjellige fosterhjem eller ved at den ene fikk fortsette å bo hos de biologiske foreldrene, mens den andre ble plassert utenfor hjemmet.

Barn har beklaget at de ikke fikk vokse opp hos slektninger, typisk besteforeldre, som gjerne ville vært fosterforeldre. I stedet ble barna plassert hos fremmede. Medarbeideren fra fosterhjemsentralen har fortalt at det skjedde en endring i praksis på 1970-tallet. Før ble det regnet som uheldig med familieplasseringer. I nyere tid er dette regnet som positivt.

Andre barn har reagert på at de altfor lett ble plassert hos slektninger, for eksempel onkel og tante. Barnevernet stolte ofte på familie og slektskap, uten å undersøke nærmere om fosterforeldrene faktisk var kvalifiserte for oppgaven.

Trondheim kommune plasserte veldig mange barn i distriktet, gjerne på gårdsbruk. Dermed ble det lett reiseavstander og vanskelig å bevare kontakten mellom fosterbarnet og den biologiske familien. Barna har klaget over at mor og far sjelden eller aldri kom på besøk. Noen fikk heller ikke telefoner eller brev.

Enkelte fosterforeldre har direkte motarbeidet slik kontakt. De kan ha opplevd konkurranseforhold med de biologiske foreldrene. Eller de kan ha ment at det var skadelig for barnet å pleie kontakt med dem på grunn av rusproblemer, psykiatriske problemer etc. Enn videre kan etterreaksjoner hos barna ha vært en årsak; gråt og savn etter besøk.

Ut fra egne, personlige problemer er det også biologiske foreldre som har valgt å bryte kontakten med barna når de først var plassert i fosterhjem. Noen dro til sjøs, mens andre stiftet nye familier. Enkelte foreldre gikk inn og ut av psykiatriske institusjoner eller levde i rusmiljøer.

Fosterbarn ble satt i arbeid, typisk på gårdsbruk. Fosterforeldre fikk dermed både pengebidrag og gratis arbeidshjelp. En ekstrainntekt til naturalhusholdningen kan nok ha vært et motiv hos enkelte fosterforeldre. På den annen side var godtgjørelsen til fosterforeldre lenge liten, og rundt om på gårdene var det vanlig før i tiden at også gårdens egne barn hjalp til i arbeidet inne og ute. Det som barn har opplevd av plikter og arbeid, kan delvis ses som et naturlig ledd i oppdragelsen. Både før i tiden og i våre dager må man forvente at barn hjelper noe til. Når dette er sagt, virker det som om det gamle legdesystemet har hengt igjen i bygdekulturen i forhold til fosterbarna. Man gjorde samfunnet en tjeneste ved å ta disse barna til seg, men til gjengjeld skulle de gjøre nytte for seg.

Fosterbarn har fokusert på forskjellsbehandling. De opplevde at de ikke var fullverdige med husets egne barn. Noen fikk flere plikter og færre fordeler. Fosterbarn har fortalt om dårligere mat og klær, og at de i motsetning til familiens egne barn ikke fikk lommepenger. Faktisk har det sikkert vært slik i en del hjem, mens i andre tilfeller er det følelser som har skapt inntrykk av forskjellsbehandling. Fosterforeldre har ofte holdt en viss avstand til fosterbarnet, kanskje for ikke å forstyrre eller konkurrere med barnets tilknytning til sine biologiske foreldre. Ellers har flere fortalt om vonde opplevelser ved at de ble utestengt og uthengt i lokalmiljøet.

Det er også fosterbarn som har fortalt at fosterforeldre systematisk har motarbeidet og snakket negativt om de biologiske foreldrene. Utvalget har hørt om brev og gaver som ble konfiskert og ikke levert til barnet før det flyttet. Noen opplevde restriksjoner på telefon-samtaler og møter mellom foreldre og barn.

Barn som ble dårlig behandlet, for eksempel ikke fikk lommepenger, løste iblant problemet med å naske. På denne måten kunne fosterhjemstilværelsen bli starten på en kriminell løpebane.

Mangel på nærhet og følelsesmessig tilknytning kunne medføre at barn flyktet fra virkeligheten ved å ruse seg. Flere barn har fortalt at de utviklet rus- og narkotikaproblemer etter fosterhjemsopphold.

Referatene av intervjuer viser at barna i fosterhjem ble avstraffet, herunder fysisk. De ble slått, fiket til, lugget og innelåst av både fosterfedre og fostermødre. Når det er sagt, må en ta i betraktning at mandatperioden er lang, og at både lovgivningen og synet på fysisk avstraffelse har forandret seg gradvis fra 1930-årene og frem til 1980-tallet.

I denne sammenhengen er det naturlig å fremheve behovet for tilsyn med fosterhjem og fosterbarn. Fosterhjemmet er en langt mer lukket plassering av barnet, sammenlignet med barnehjem og skolehjem. I de sistnevnte hjemmene er det tross alt flere voksne og barn som kan registrere overgrep fra de voksnes side. På denne måten blir motforestillingene mot utilbørlig

atferd sterkere. Innsynet i fosterhjem blir vanskeligere, og når man tar i betraktning at Trondheim kommune plasserte barna i distriktet, hvor det ofte var langt mellom husstandene, er det klart at kontrollmulighetene kunne bli illusoriske.

En informant som var ansatt i kommunen mener at oppfølgingen av fosterhjem ikke var god nok. Støttekontakt og tilsyn var to forskjellige funksjoner, men det ble ofte til at støttekontakten også tjenestegjorde som tilsynsfører. Dette ble galt. Tilsynsførerne skulle avgi rapport til barnevernsnemnda – i hvert fall en gang i året. Men også dette ble det slurvet med, og manglende rapporter ble ikke alltid etterlyst.

De fleste barna opplevde aldri at noen kom på besøk for å se hvordan de hadde det. Når noen dukket opp en sjelden gang, ble det gjerne til at de snakket med fosterforeldrene, eller i hvert fall med fosterforeldrene til stede. Det var ikke godt å betro seg da, selv om barna hadde det aldri så vondt. De var redde for represalier.

Barn har fortalt at de ble alene med problemene sine, og at de avfant seg med vold og annen trakassering i fosterhjemmet. De fortalte lite eller intet til sine biologiske foreldre, og begrunner det med at de regnet med at de ikke ville bli trodd.

I flere av barnas historier er det beskrevet seksuelle overgrep. Disse var det enda vanskeligere å snakke om, det være seg til tilsynspersoner eller biologiske foreldre. Utvalget har også til gode å høre at fosterbarn har betrodd seg til lærere. Skolen hjalp ikke barna med å få løst problemer i fosterhjemmene.

Barn som har vært plassert hos egne slektninger, har vært underlagt enda mindre kontroll enn ved plassering hos fremmede. I disse tilfellene slo tilsynelatende barnevernet seg til ro med at slektninger formodentlig tar seg bedre av barn enn fremmede.

En rekke barn forteller at de ble mobbet, ene og alene fordi de bodde i fosterhjem. Men noen har uttalt at det verste ikke var å bli ertet av andre barn. Det var verre med nedlatenhet fra voksne mennesker omkring dem. Hvis man for eksempel ikke var av bondeslekt fra bygda, kunne man bli frosset ut som et annenrangs barn.

Fosterhjem har på tross av dette sannsynligvis vært like forskjellige som vanlige hjem. Innimellom har utvalget fått høre om hjem som var varme og gode. Oppofrende fosterforeldre ble rett og slett redningen for barna. Flere informanter har holdt kontakten med sine tidligere fosterhjem – ikke bare med fosterforeldrene, men også med barna deres. Det ble skapt relasjoner så gode som i noen familier.

11. Noen avsluttende vurderinger fra utvalget

Det kan være vanskelig å generalisere for en lang periode med en sterk samfunnsutvikling.

I dette kapitlet peker utvalget på enkelte, spredte problemstillinger som har utkrystallisert seg i granskingsarbeidet.

Feilplasseringer

Styrere, lærere og andre ansatte har gitt uttrykk for at mange barn ble feilplassert. Både til Finnes barnehjem, Lykkebo og Stavne kom det barn som heller burde vært i psykiatriske institusjoner. De var krevende. Enkelte kunne trenge kontinuerlig oppfølging fra en voksen. Slike barn preget miljøet i hele ungeflokkene. Styrerne på barnehjemmene ble til tider fortvilte, og følte seg maktesløse. Ansatte på Stavne har fortalt at det ble sendt gutter til skolen, som barnepsykiatrien hadde ”gitt opp”. Heller ikke på Stavne var det fagpersonell til å ta seg av slike barn. Allerede på 1950-tallet var det et skolepsykologisk kontor i Trondheim, som skulle utrede barn ved behov. Men kontoret hadde kapasitetsproblemer, og barnevernet hadde ikke alltid tid til å vente. Var det ledige plasser ved barnehjem/skolehjem, kunne barna bli sendt dit omgående, uten noen utredning.

Plasseringstid

Noen barn var kun kort tid innom barnehjem – kanskje bare noen uker som en akutt-plassering. Andre barn ble boende i slike hjem i hele oppveksten, eller i skolehjem i hele skoletiden. Informanter har innvendt at de burde vært overført til fosterhjem. Flere ansatte har sagt seg enige i det. Styrerne opplevde at barnevernet ”glemte” barna når de først var plassert. Administrasjonen var overarbeidet og hadde mer enn nok med ”brannslokking”; hastesaker. Stavne var en tvangsskole og skulle ikke ha elever i mer enn seks måneder, senere ett år. Da Stavne ble observasjonsskole fra 1. juli 1954, var hovedregelen at plasseringstiden ikke skulle overskride to år. Det samme gjaldt etter omgjøringen til spesialskole 1. august 1975. Det er eksempler på at elever har vært innskrevet ved skolen i syv år. Inntakskriteriene ble tøyd. Enkelte barn ble sendt til Stavne, fortrinnsvis på grunn av bolignød etter foreldres død, sykdom, skilsmisse eller alkoholproblemer. Tilfeldighetene kunne bli avgjørende

for både plasseringssted og –tid. Elever ble gående i flere år på Stavne fordi kommunen ikke greide å skaffe skolehjemsplasser andre steder i landet. Trøndelag manglet vanlige skolehjem og skolehjemmene prioriterte barn fra eget distrikt. Elever har opplevd Stavne som et ”oppbevaringssted”.

Fagutdannet personale

Institusjonene manglet fagutdannet personale. På Sundnes ble dette påpekt av fattigvesenets kontorsjef allerede i 1945. Der førte en overarbeidet gårdsbestyrer til katastrofe. Ifølge kontorsjefen skulle ikke gårdsbestyreren hatt styreransvar for barna. Læreren burde fått ”en husfars myndighet” og husmoren skulle fremmet ”den personlige oppdragelsen av barna”. På Finnes barnehjem var det et tilbakevendende problem at styrerne ikke hadde den foreskrevne, formelle kompetansen. Dessuten burde det vært medarbeidere med barnepedagogisk utdanning. Mor- og spedbarnhjemmet i Møllebakken slet også med å få kvalifiserte styrere. Helt frem til 1980-tallet ble Stavne drevet praktisk talt uten fagutdannede miljøarbeidere. Også Møllebakken Ungdomshjem manglet miljøarbeidere, noe som bidro til uholdbare tilstander etter mandatperioden. Det er bred enighet om at styrerne preget institusjonene til enhver tid. Der de manglet faglig og menneskelig kompetanse, kunne det gå spesielt galt.

Ansatte av begge kjønn

Lykkebo hadde alltid styrere med relevant formell utdanning. Men Frelsesarmeen innså at det var en svakhet ved barnehjemmet at det bare var kvinnelig arbeidskraft. Det er typisk for mandatperioden at barnehjemmene var omsorgshjem med kvinnelige ledere og medarbeidere, mens skolehjemmene fortrinnsvis hadde mannlige ledere og lærere – i hvert fall skolehjemmene for gutter. Barna fikk ikke både morsfigurer og farsfigurer i det daglige. De trengte voksne forbilder av begge kjønn. Utvalget har ellers merket seg at kokka ofte ble omtalt som den varme, moderlige voksenpersonen i barnehjem og skolehjem.

Barn av begge kjønn

Sundnes og Rostad var barnehjem for gutter til de ble nedlagt ca 1950. Finnes barnehjem var også forbeholdt gutter til nærmere 1960. Da ble det åpnet for både jenter og gutter, samtidig som gjennomsnittsalderen i ungdomsflokken sank betraktelig. Legeforeningens tre barnehjem i Stjørdal var for barn av begge kjønn, likeså Lykkebo. Men Lykkebo hadde jenter opp til 18 år, gutter bare til ca 10 år. Mor- og spedbarnshjemmet i Møllebakken opererte med øvre aldersgrense 1 år. Kommunen manglet barnehjem for barn mellom 1 og 3 år og hadde vanskeligheter med å plassere gutter over 10 år. Det var også problematisk å finne fosterhjem for så store gutter. Etter intervjuene sitter utvalget med inntrykk av at gutter kunne bli plassert ved Stavne fordi man ikke fant plass for dem i barnehjem/fosterhjem. Til Stavne kom den første jenta i 1979. Totalt ble det ikke flere enn to. Leira skole var omtrent like lenge forebeholdt jenter. Generelt sett har barna påpekt det positive ved at jenter og gutter bodde sammen i oppveksten.

Kontakten med biologisk familie

Barn forteller at de savnet sin biologiske familie når de ble plassert utenfor hjemmet. Fra 1960-tallet ble styrerne ved Lykkebo og Finnes barnehjem mer opptatte av barnas foreldrekontakt. Stavne åpnet gradvis for mer samvær mellom elever og biologiske foreldre, i hvert fall fra 1970-tallet. Men hjemmene hadde ikke besøksrom, så det var mest hensiktsmessig at barna besøkte foreldrene, og ikke motsatt. Forskjellige grunner gjorde at det ikke alltid var så lett – rusproblemer, psykiatriske problemer, annen sykdom og reiseavstand. Det virker som reiseavstanden var det største hinder for familiesamvær når barn bodde i institusjoner eller fosterhjem. Kommunen valgte i stor utstrekning fosterhjem i distriktet, men folk flest var ikke så mobile på denne tiden. Langt inn i 1970-årene var det mange barn som opplevde sterke savn og mistet kontakten med familie og venner, enten de var plassert ved skolehjem i andre landsdeler eller i fosterhjem i utkanten av Trøndelag.

Fortrolighet til en voksen

Det har vært sagt at ett menneske kan være nok til å redde et barn. Svært mange har fortalt at de savnet nærhet til en voksen. De ønsket fortrolighet og tillit, én å betro seg til. Barna ble gående alene med problemene sine, enten det gjaldt hverdagens små bekymringer eller alvorligere forhold som fysiske og seksuelle overgrep. Utvalget har hørt lite om støttekontakter. På Stavne kunne det i perioder dreie seg om bare en elev som hadde støttekontakt.

Tilsyn

Mandatet omfatter ikke gransking av tilsyn. Utvalget vil likevel påpeke at tilsynet ikke fungerte. Departe-

mentets inspektører synes å ha gjort jobben sin fra 1945 og fremover. Det er dokumentert rapporter fra inspeksjonsreiser i barnehjemmene. I forbindelse med barnevernloven av 1953 ble det også utarbeidet en serie instruktive rundskriv om barnevernet. Viktigheten av tilsyn ble understreket. Fylkesmannens overordnede tilsyn var mer ujevnt, angivelig på grunn av bemanningsproblemer. Men fylkesmannen sendte også med jevne mellomrom rundskriv til kommunene, der de ble minnet om tilsynsplikten. Fosterhjemsentralen ble opprettet i 1971 og ga arbeidet med fosterhjem et løft. Imidlertid, Trondheim kommune sviktet, både når det gjaldt kontrollen med barnehjem/fosterhjem og tilsynet med det enkelte bortplasserte barn. Styreren ved Mor- og spedbarnshjemmet visste ikke engang hvem som var tilsynsansvarlig i kommunen, og ønsket seg en i barnevernet å diskutere driften med. På 1960-tallet arrangerte styreren på Finnes barnehjem ”fest”, bare for å få barnevernsjefen og tilsynet på besøk. De barna kommunen overtok omsorgen for, ble lett ”glemt” når de først var plassert. De fleste barna har fortalt at de aldri traff noen tilsynsperson. Andre ganger var det rolleblanding. Støttekontakten fungerte som tilsynsperson. Dette var galt. Videre har utvalget til gode å høre om barn som kunne samtale med tilsynspersonen under fire øyne. Hvis denne kom på besøk, var som regel fosterforeldrene eller ansatte ved barnehjemmet/skolehjemmet til stede. Rundskrivet fra 1954 ”Om fosterbarn og fosterheimer” understreket at tilsyn skulle skje minst seks ganger i året, og med minst én skriftlig rapport pr år. Dette etterlevde ikke Trondheim kommune.

Tilsyn ved Stavne skole

Skolemyndigheten/skolestyret skulle kontrollere virksomheten ved Stavne. Barnevernet hadde ansvaret for tilsynet med det enkelte barn som kommunen hadde omsorgen for. Her sviktet det fullstendig. Barnevernet lente seg til skolemyndigheten. Når barn var tatt inn ved skolen, regnet barnevernet med at skolemyndigheten fulgte dem opp i skole og fritid. Barnevernet involverte seg bare i saker som gjaldt anskaffelse av ting av større økonomisk verdi til det enkelte barn – da ble det truffet vedtak. Barna hadde ingen å gå til med sine vanskeligheter i hverdagen. Fra 1975 til 1985 fantes det ikke noen tilsynsordning for skolen. Fagutvalget, som først og fremst behandlet saker om inntak og utskrivninger, var ikke sammensatt i samsvar med loven. Fagutvalget virket heller ikke som et tilsyn eller klageorgan, verken for elevene eller de ansatte. Det er forstemmende å høre om lærer 2 og 3 som reagerte på forholdene ved skolen, herunder behandlingen av barna, men som ble bryskt avvist av skolesjefen. Skolesjefen var uimottakelig for kritikk, og ba lærerne holde kjeft eller fratre. Heller ikke sosionomen og lærer 4 ble hørt når de tok behandlingen av barna opp med sine overordnede. Læreren som kom

til Stavne i 1952, ble den mest innflytelsesrike personen på Stavne. Han fortsatte som styrer 4 fra 1959 til 1973. Tidlig i sin styrertid valgte han medarbeidere blant sine sambygdinger, og disse preget skole og miljøarbeid til nedleggelsen i 1986. Styrer 4 var ute av bildet fra 1973 til 1979, i seks år da forholdene var roligere ved Stavne. Fra 1979 arbeidet han som konsulent ved skolekontoret, og ble betrodd oppfølgingen med Stavne under den nye styreren. Han ble ”læremester” for styrer 7. Videre var han skolekontorets representant i fagutvalget og i utredningsutvalg. Han har selv fortalt om sitt nære forhold til skolesjefen og at han stort sett fikk det som han ville i styrerperioden. Som konsulent arbeidet han selvstendig med saker knyttet til Stavne. Sosionomen har forklart at det var nytteløst å få gjennomslag for forandringer – styrer 7 og konsulentens samarbeidet tett og fulgte sin felles ideologi. ”Stavne skole levde i fortida, og skolestyret og kommunens ledelse lot dem gjøre det.” Av drøyt tjue informanter som flyttet fra Stavne til andre skolehjem rundt om i landet, ble flere forundret ved overgangen: ”De ble jo ikke slått lenger!”

Undervisningstilbudet på Stavne

Et samvittighetsfullt tilsyn ved skolen ville sannsynligvis også avdekket at nivået på undervisningen ved skolen ikke var akseptabelt. Utvalget minner om at Stavne aldri var en skole for evneveike. Inntaksbestemmelsene forutsatte elever som intelligensmessig lå innenfor normalområdet. Flertallet av elevene som er intervjuet har klaget over at de lærte lite. Elever på forskjellige trinn ble plassert i samme klasserom – med felles lærer – og fikk ikke relevant, individuell oppfølging. Flere har fortalt at de fikk større skoleproblemer når de gikk ut fra Stavne enn de hadde hatt da de kom dit. De siste par årene synes undervisningen å ha blitt noe bedre, men miljøarbeiderne var fortsatt stort sett ufaglærte, noe som ble sterkt medvirkende til nedleggelsen.

Legetilsyn m.v.

Ved Lykkebo var man alltid nøye med legetilsyn. Det samme gjaldt ved Legeforeningens tre barnehjem i Stjørdal. Ellers har barn reagert på at de sjelden ble undersøkt eller behandlet av lege. Det gjelder særlig ved Stavne. Utvalget har mottatt mange forklaringer om ansattes uforstandige holdning til sengevætere. Det virker som det var en overrepresentasjon av sengevætere blant barnevernsbarn, og mange av dem skammet seg når de ble uthengt i stedet for hjulpet for sine problemer. Man kan få inntrykk av at sengevæting ble betraktet som utslag av vranghet.

Fysiske overgrep

Et aktivt tilsyn ville trolig svekket grunnlaget for voldskulturer, særlig i skolehjem. Det er påfallende hvordan voldsbruk fortsatte ved enkelte barnehjem og skolehjem

etter krigen, til tross for forbud i rundskriv og lovgivningen. Når ”boblen sprakk” – når de fysiske overgrepene kom for dagen – kunne resultatet bli nedleggelse av institusjonen. Det skjedde flere steder i landet, ikke bare på Stavne. Barnas rettferdighetssans ble undervurdert. Elevene på Stavne har erkjent at de til tider var uskikkelige, umulige, uregjerlige, og at de da kunne fortjene straff. Men et vesentlig problem på Stavne var uforutsigbarheten i hverdagen. Skolen manglet både definisjoner av hva som var regelbrudd, og bestemmelser om reaksjonene. Barna ble henvist til de voksnes dagsform. Når de ansatte var i dårlig humør, skulle det lite til før de konstaterte at barna hadde begått regelbrudd og reaksjonen ble gjerne bestemt på stedet, uten henvisning til noe reglement. Mange barn har forklart at reglene ble forandret fra dag til dag og avhengig av hvem som var på vakt. Voldsregimene slik de er beskrevet på Sundnes barnehjem og Stavne skole skapte redsel hos barna. De voksne var dårlige forbilder. Barn trenger, på samme måte som voksne, forutsigbarhet i hverdagen.

Tilstedeværelse

På ett punkt var nok forholdene for barn i barnehjem og skolehjem bedre før i tiden. De voksne var mer tilstede. Ofte bodde de i institusjonene, enten de hadde egne kjernefamilier eller ikke. De var i barnas miljø mesteparten av døgnet, enten de arbeidet eller ikke. På Lykkebo spiste de voksne alle sine måltider sammen med barna. Styreren på Finnes barnehjem hadde arbeidsavtale som inkluderte ferie, men ellers ingen ordnet fritid. Også på Stavne skole bodde styreren, flere lærere og miljøarbeidere rundt tunet. Lærerne deltok i miljøarbeidet/aktiviteter i guttenes fritid. Dette kunne virke stabiliserende. Med arbeidsmiljøloven i 1976 ble det strengere regler om arbeidstid. I dag bor ikke lenger de ansatte i barnehjemmene og skolehjemmene. Gjennom vaktordninger får barna langt flere å forholde seg til.

Seksuelle overgrep

Ansatte som utvalget har intervjuet, sier at de sjelden tenkte på at barna kunne bli utsatt for seksuelle overgrep, og at de i hvert fall ikke forestilte seg at eldre barn foregrip seg mot de yngre. Først på 1980-tallet ble det fokusert på dette temaet i barnevernet. Rapporten viser at informanter ble utsatt for til dels alvorlige seksuelle overgrep. Dette skjedde for det meste i det skjulte. Det var sjelden styrere og andre ansatte fikk vite om overgrepene, og kunne ta affære. Utvalget kan i og for seg forstå at seksuell trakassering ble undervurdert. Oppmerksomheten mot slike forhold er mye sterkere i dag. På den annen side indikerer fortellingene om overgrep i det skjulte, at tillitsforholdet mellom barna og de ansatte ikke var det aller beste. Hvis nærheten og fortroligheten hadde vært god, er det sannsynlig at flere barn hadde betrodd

seg til de voksne. Barna har gitt uttrykk for at de ikke hadde noen ansatte eller tilsynsførere å gå til med slike ting. Under enhver omstendighet regnet de med at de ikke ville bli trodd.

Også i vår tid er det sterk grunn til å være på vakt mot situasjoner og ukulturer ved barnevernsinstitusjoner, som gjør det mulig for voksne og eldre barn å utnytte seksuelt de som er yngre og forsvarsløse.

Ettervern

Flere av de ansatte som er intervjuet, sier at de hadde tanker for barna som flyttet ut av hjemmene – så vel barnehjem som skolehjem og fosterhjem. Men det var ikke ressurser til å følge dem opp. Barnevernloven hadde et eget kapittel om ettervern til barna var 21 år, ja helt til fylte 23 år om nødvendig. Utvalget har hørt lite om ettervern. Kommunen kunne være behjelpelig med å skaffe ungdommen en hybel, kanskje også en skoleplass eller en jobb, men den menneskelige oppfølging manglet. Ved Lykkebo i Øystein Møylas vei var alltid beboerne velkomne på besøk når de hadde flyttet ut, og de benyttet seg av det – til felles glede. Men det ble vanskeligere når styrere skiftet, og de ansatte ikke lenger bodde i barnehjemmet og var tilgjengelige døgnet rundt, slik som før i tiden.

Ansvar for kritikkverdige forhold

Som påpekt av rådmannen i forbindelse med granskingsrapporten for Stavne som ble avgitt 14. november 1985, er det flere offentlig ansatte som kan bebreides for de kritikkverdige forholdene ved Stavne. Det samme kan sies om omsorgssvikt og overgrep overfor barn som Trondheim kommune plasserte i andre skolehjem, barnehjem og fosterhjem. Utvalget skal ikke vurdere strafferettslige eller erstatningsrettslige forhold. Likevel vil utvalget gi uttrykk for at det først og fremst er den enkelte voksenperson som har forsømt seg direkte overfor barnet, som må kritiseres. Det gjelder typisk dem som slo barna, dem som mishandlet barna seksuelt eller trakasserte dem på annen måte. Like sterk grunn er det til å kritisere styrere av skolehjem og barnehjem som skapte eller videreførte ukulturer, eller som så gjennom fingrene med omsorgssvikt. Utvalget vil også kritisere lederne for skolevesenet og barnevernet i kommunen, for manglende eller nedprioritert kontroll og tilsyn. I særdeleshet gjelder det når de neglisjerte kritikk/varslere. Utvalget har imidlertid merket seg sosialsjefen som tydeliggjorde sine sterke betenkeligheter mot langtidsbudsjettet for sosialkontoret 1975 - 1978 der det var vedtatt stillingsstopp, jf kapittel 5.

.....

Den viktigste lærdommen utvalget har høstet gjennom granskingsarbeidet er at selv om mye er forandret til det bedre i barnevernet, så er barna barn – nå som før i tiden. Det grunnleggende er den menneskelige relasjonen – barnets behov for en nær og fortrolig voksenkontakt.

12. Gjennomførte tiltak og videre oppfølging fra myndighetenes side

12.1 Psykologtilbud

I forbindelse med granskingen etablerte Trondheim kommune et tilbud om støttesamtaler for informantene. Etter intervju kunne den enkelte kontakte et kontor med godkjente psykologspesialister med lang erfaring fra egen, privat praksis. Tilbudet innebar inntil fem støttesamtaler og uten betaling av egenandel. Hensikten var å gi en første hjelp til å bearbeide personlige følelsesmessige reaksjoner etter intervjuet. Informantene var garantert første timeavtale innen fem virkedager etter henvendelse.

12.2 Støttegrupper

Parallelt med granskingen bidro Trondheim kommune økonomisk til at det ble opprettet to støttegrupper.

Den ene ble dannet etter et initiativ fra Kirkens bymisjon. Støttegruppen tok imot alle som Trondheim kommune hadde plassert i barnehjem, skolehjem og fosterhjem frem til 1980; ved Osloveien skole frem til 1986. Formålet med gruppen var å tilby informasjon og veiledning, og være et møtested for dem som var berørt av granskingen. Støttegruppen skulle også fungere som et kontaktpunkt i forhold til kommunen og andre myndigheter.

Den andre støttegruppen fikk navnet SOST, en forkortelse for Støttegruppa for Osloveien Skole. SOST hadde som formål å hjelpe de tidligere elevene ved Stavne skole – være talerør og gi juridisk bistand. Det omfattet blant annet hjelp ved krav om erstatning og ved behov for bolig, skole, arbeid og ettervern.

12.3 Fri rettshjelp

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag utarbeidet et skriv om fri rettshjelp i saker om billighetserstatning. Dette ble utlevert til informantene, sammen med en redegjørelse om billighetserstatning fra statskassen.

12.4 Billighetserstatning fra staten

Billighetserstatning fra staten har vært en generell ordning i mange år, beregnet for personer som uforskyldt er kommet spesielt uheldig ut i forhold til andre i samme situasjon, og som derigjennom mener at de har lidt et økonomisk eller ikke-økonomisk tap. Ordningen administreres av Justissekretariatene i Oslo.

Det såkalte Billighetserstatningsutvalget er sammensatt av en høyesterettsdommer og to stortingsrepresentanter. Utvalget kan innvilge erstatninger på inntil kr 200.000. Sommeren 2005 ble det vedtatt at barn fra skolehjem, barnehjem og fosterhjem kan oppnå erstatninger på inntil kr 300.000.

12.5 Vedtak om oppreisning og unnskyldning fra Trondheim kommune

Bystyret i Trondheim vedtok 28. september 2006 en oppreisningsordning og å gi en uforbeholden unnskyldning til alle dem som Trondheim kommune plasserte, og som opplevde omsorgssvikt eller overgrep i barnehjem, skolehjem og fosterhjem mens de var under barnevernets omsorg frem til 1980-tallet. Vedtaket har slik ordlyd:

- “Trondheim kommune ønsker med denne oppreisningsordningen å ta et moralsk ansvar for, og gi en uforbeholden unnskyldning og en økonomisk oppreisning til personer som har opplevd omsorgssvikt eller overgrep i barnehjem, skolehjem og fosterhjem mens de var under barnevernets omsorg fram til 1980, og for elever fra Osloveien skole fra Trondheim kommune til 1986.
- Kommunal oppreisning innvilges uavhengig av den statlige billighetserstatningen til samme målgruppe eller andre erstatninger/oppreisninger som måtte bli innvilget.
- Vedtekter som foreslått i denne saken legges til grunn for oppreisningsordningen.
- Det nedsettes et oppreisningsutvalg, samt et sekretariat for dette utvalget, til behandling av søknader til oppreisningsordningen. Begge instansene skal være uavhengige fra kommunen, men arbeide i samsvar med de retningslinjer i foreliggende sak og de vedtak bystyretog formannskapet måtte fatte. Formannskapet

gis myndighet til å opprette oppreisningsutvalget og sekretariatet, samt bestemme tidspunkt for oppstart og avslutning av arbeidet.

- Trondheim kommune vil tilby økonomisk veiledning og rådgiving til personer som får oppreisning. Denne tjenesten skal være gratis. Ordninger med psykologbistand videreføres og utvides.
- Rådmannen skal hvert år gi rapport til Bystyret om status i utvalgets arbeid.
- Informasjonsarbeidet om Trondheim kommunes oppreisningsordning utformes og gjennomføres slik at man tar hensyn til at de som har rett til å søke erstatning i dag kan være bosatt over hele landet og i utlandet.
- Bystyret vedtar at foreliggende forslag til oppreisningsordning får virkning for de kommuner som uttrykkelig erklærer seg enig i og forplikter seg til å delta i oppreisningsordningen. Dette innebærer at oppreisningsutvalg og sekretariat som oppnevnes kan behandle saker for alle kommuner som deltar i ordningen. Rådmannen bes orientere øvrige kommuner om ordningen. Rådmannen gis fullmakt til å inngå nærmere avtale med interesserte kommuner om økonomiske og administrative forhold m.v.
- Formannskapet bes bidra til at de to etablerte støttegruppene kan fungere videre så lenge oppreisningsordningen er virksom.
- Bystyret forutsetter at hjelp til rehabilitering utover det som ellers er nevnt, herunder vurdering av boligbehov, avrusing, utdanning, arbeidstrening og oppfølging, prioriteres av helse- og velferdstjenesten i den periode oppreisningsordningen gjelder. Det øremerkes i denne sammenheng en stilling/kontaktperson med faglig og menneskelige kvalifikasjoner som kan bidra med råd, veiledning, og ved behov koble dem som får oppreisning til aktuelle fagfolk og etater. Kommunens kontaktperson representerer et frivillig tilbud.”

Samtidig ble det fastsatt følgende vedtekter for ordningen:

§ 1. Formål

Trondheim kommune ønsker med denne oppreisningsordningen å ta et moralsk ansvar for, og gi en uforbeholden unnskyldning og en økonomisk oppreisning til personer som har opplevd omsorgssvikt eller overgrep i barnehjem, skolehjem og fosterhjem mens de var under barnevernets omsorg fram til 1980, og for elever fra Osloveien skole fra Trondheim kommune til 1986.

§ 2. Vilkår for å søke om erstatning

Personer som var plassert i barnehjem, skolehjem eller fosterhjem av Trondheim kommune kan søke om økonomisk oppreisning fra ordningen. I vurderingen av om slik oppreisning skal gis og størrelsen på denne skal det legges vekt på søkerens beskrivelse av omsorgsforholdene, herunder straffbare forhold og/eller overgrep.

Oppreisningen er å betrakte som et økonomisk vederlag, og vurderes ikke med utgangspunkt i juridisk ansvar og/eller økonomisk tap. I behandlingen av den enkeltes søknad foretas en fri vurdering av de opplysninger som foreligger. Økonomisk oppreisning ytes til nålevende personer. Der som søker dør etter at søknaden er fremmet og søker har pårørende/etterlatte, kan søknaden behandles og eventuell oppreisning utbetales til etterlatte.

§ 3. Søknad og saksbehandling

Søknad om økonomisk oppreisning skal fremsettes for et eget oppreisningsutvalg. Utvalget skal bestå av tre personer, derav en jurist med funksjon som leder, og tilhørende

sekretariat. Søknad om oppreisning må fremsettes skriftlig, inneholde navn, adresse og fødselsnummer, og beskrive de forholdene som ligger til grunn for søknaden.

Retten til å søke er ikke avhengig av om man har avgitt forklaring til Fylkesmannens granskingsutvalg. Forklaringer gitt for granskingsutvalget kan benyttes som dokumentasjon for søknaden. Dersom det er nødvendig for at søknaden blir godt nok opplyst, kan oppreisningsutvalget be søker om supplerende opplysninger.

Oppreisningsutvalget møter er lukket. Det føres protokoll fra møtene og utvalgets vedtak skal begrunnes. Erstatningsutvalgets vedtak kan påklages til Trondheim kommunes klagenemnd/klientutvalg, jfr. p 5.

Oppreisningsutvalget skal avvise søknader som faller utenfor ordningen.

Saksbehandlingstiden skal gjøres så kort som mulig, og ikke overstige 6 – seks – måneder fra innlevert søknad til avgjørelse i erstatningsutvalget. Saksbehandlingstiden skal ikke overstige ett år når det er nødvendig å innhente mer informasjon, eller vedtak i utvalget er påklaget.

§ 4. Utmåling av oppreisningsbeløp

Søkere kan få tildelt økonomisk oppreisning for overgrep eller omsorgssvikt, ikke for begge forhold dersom dette er tilfelle.

Til søkere som gjennom forklaringer og dokumentasjon viser at de har vært utsatt for gjentatte overgrep ytes en oppreisning på 725.000 kroner.

Til søkere som gjennom forklaringer og dokumentasjon viser at de har vært utsatt for andre overgrep ytes en oppreisning på 500.000 kroner.

Til søkere som ikke er i stand til å beskrive hva overgrepet besto i ytes en oppreisning på 300.000 kroner.

Til søkere som gjennom forklaringer og dokumentasjon viser at de har vært utsatt for omsorgssvikt ytes en oppreisning på 200.000 kroner.

Oppreisning ytes uavhengig av billighetserstatning fra statskassen for barn i barnehjem og spesialskoler for barn med atferdsvansker, jfr St.meld. nr. 24 (2004-2005).

§ 5. Klage

Oppreisningsutvalgets vedtak kan påklages til Trondheim kommunes klagenemnd/klientutvalg, jf. forvaltningsloven § 28 annet ledd. Når klagenemnda/klientutvalget behandler denne type saker, settes utvalget med to ekstra medlemmer med kompetanse på erstatningsrett og med barnevernfaglig kompetanse. Formannskapet oppnevner de to ekstra medlemmene.

§ 6. Søknadsfrist

Søknader om erstatning må fremsettes innen to år fra den dato ordningen er kunngjort. Etter dette faller ordningen bort. Oppreisningsutvalget fortsetter sitt arbeid inntil alle søknadene som er innkommet innen søknadsfristen, er behandlet.

Ordningen iverksettes ved offentlig kunngjøring.”

Arkivkilder.

Trondheim byarkiv.

Riksarkivet.

Statsarkivet i Trondheim.

Statsarkivet i Hamar.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelags arkiv

Fylkesmannen i Nord-Trøndelags arkiv.

Helse- og omsorgsdepartementets arkiv.

Kunnskapsdepartementets arkiv.

Fjellanger Widerøes arkiv.

Frelsesarmeens hovedarkiv.

Schrøderarkivet, Trøndelag folkemuseum.

NTNU's spesialsamling av bilder ved

Gunneriusbiblioteket, NTNU.

Falstadsenterets billedarkiv.

Adresseavisens billedarkiv.

Litteraturliste.

- Andersen, A. (2006): Hender små. Bortsetting av barn i Noreg 1900-1950. Fagbokforlaget. Bergen.
- Bowlby, J. (1958): The nature of a child's tie to his mother. *International Journal of Psychoanalysis* 39: 350-373.
- Bowlby, J. (1951): Maternal care and mental health: a report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations programme for the welfare of homeless children. Volum: World health organization monograph series; 2. Geneve: WHO.
- Dahl, T. S. (1978): Barnevern og samfunnsvern: Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge. Oslo: Pax.
- Dyregrov, A.(2004): Barnehjemsgransking og mediafokusering – deltakernes opplevelse og vurderinger. Rapport fra Senter for Krisepsykologi. UIB.
- Fjermeros, H. (1998): Om hundre år er allting glemt? Emma Hjorths Hjems historie 1889-1998. Bærum kommune/Emma Hjorth Museum.
- Flekkøy, M.G.(1991): A Voice for Children. Speaking Out as Their Ombudsman. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Fromman, A., Haag, G., Trede, W. (1991): Residential Education in the Federal Republic of Germany. I: Gottesman, M., (red). Residential Child Care: An International Reader. London: Whiting & Birch.
- Goffman E. (1961): Asylums. Essays on the sociological situation of mental patients and other inmates. Harmondsworth: Penguin.
- Hagen, G. (2001): Barnevernets Historie. Akribe. Oslo.
- Hagen, G. (2000): Barnevernet under velferdsstaten. Vedlegg til NOU 2000:12 – Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.
- Holand, A.M. Solberg. G. Almaas, R. Smehaug, P. red. (1985): Festskrift ved Rostad Ungdomsheims 25-års jubileum 1985.
- Jones, H. (1979): The Residential Community. A setting for social work. London: Routledge and Kegan Paul.
- Lad, I: I tråd med samfunnsutviklingen. Om Trogstad offentlige skole. Upublisert notat.
- Lindboe, K. (2006): Barnevernets rettshistorie i Norge. BV praxis nr. 3: 15-17.
- Lysne, E (1983): Fra oppdragelsesanstalt til offentlig skole. Ulvsnesøy skole 100 år. Universitetsforlaget. Oslo.
- Palsvig, K. (1991): Trends in Residential Child Care and Communal Education in Denmark. I Gottesman, M. (red). Residential Child Care: An International Reader. London: Whiting & Birch.
- Pringle, M. L. K., Bossio, V. (1958): A study of deprived children. Part I. Intellectual, emotional and social development. Part II. Language development and reading attainments. *Vita Humana* 1: s. 142-170.
- Skjerve, J. (2005): Gransking av barnevernsinstitusjoner i Bergen. Noen erfaringer og refleksjoner: Tidsskrift for Norges Barnvern nr 1.
- Solheim, M. Nerland (2006): Falstad skolehjem og Ekne spesialskoler 1895-1992. Upublisert notat.
- Sorkmo, J. (1993): Beretningen om Buskerud skolehjem og skolehjemstradisjonen. Skotselv.
- Sveri, K (1957): Barnevernsloven. Universitetsforlaget. Oslo.
- Taraldsen, A (1994): Røstad skole Levanger 1903 – 1992.
- Ustvedt, Y. (2000): Djeveløya i Oslofjorden, Cappelen. Oslo.
- Wiesener, G. (1948): Barnevernet i Norge. En oversikt. Oslo.

FN-konvensjonen om barnets rettigheter (1989).

Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Bergen. Rapport Juni 2003.

Granskingsutvalget i Bergen. Erfaringsnotat Oktober 2003.

Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Oslo. Rapport Desember 2005

Granskingsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Rogaland. Rapport Juni 2006.

Innst. S. nr 217 (2004-2005): Innstilling fra familie-, kultur – og administrasjonskomiteen om ”Erstatningsordninger for barn i barneheimar og spesialskular for barn med åtferdsvanskar”.

NOU 2000:12 Barnevernet i Norge.

NOU 2004:23 Barnehjem og spesialskoler under lupen.

Rundskriv G-18 1975 fra Justisdepartementet. Regler for Granskingskommisjoner.

St. meld. nr. 24 (2004-2005) Erstatningsordningar for barn i barneheimar og spesialskular med barn med åtferdsvanskar.

Stortingets vedtak nr. 446 og 447 og av 10. juni 2005 om rettferdsvederlag til barn som har vært plassert i barneheimar, spesialskular og fosterheimar. (Innst. S. nr. 217 2004-2005 jf. St.meld nr. 24 2004-2005).

Veileder fra Barne- og familiedepartementet av 2006: Veileder om kommunale granskinger av barnehjem og spesialskoler for barn med atferdsvansker.

Lover, forarbeider, forskrifter og rundskriv.

Lover

Lov om behandling av forsømte barn av 6. juni 1896

Lov om fattigvesenet av 19. mai 1900

Lov om tilsyn med pleiebørn av 29. april 1905

Lov om forsorg for barn av 10. april 1915

Lov om spesialskoler av 23. november 1951

Lov om barnevern av 17. juli 1953

Lov om grunnskolen av 7. februar 1969

Forarbeider til Lov om barnevern.

Innstilling fra Barnevernskomiteen oppnevnt 7. november 1947. – Innstilling avgitt november 1951.

Ot.prp. nr. 56 (1952) Lov om barnevern

Forskrifter til Lov om barnevern fra Sosialdepartementet.

Forskrifter for barneheimer (august 1954)

Bestemmelser om tilsyn med barnvernsarbeidet i fylkene

og instruks for barnevernssekretæren (mars 1957)

Rundskriv til Lov om barnevern fra Sosialdepartementet.

Rundskriv nr. 2 Om barnevernsnemnda

Rundskriv nr. 3 Inngrep og åtgjerder av barnevernsnemnda til vern om det enskilde barnet

Rundskriv nr. 4 Barnevernsinstitusjoner

Rundskriv nr. 5 Om fosterbarn og fosterheimar

Rundskriv nr. 14 Barnehjemsforskriften

Rundskriv nr. 16 Bestemmelser om tilsyn med barnevernsarbeidet i fylkene og instruks for barnevernssekretæren

Rundskriv nr. 27 Institusjoner der barnevernsnemndene kan anbringe barn

Rundskriv nr. 29 Ettervern

Forskrifter om grunnskolen av 1975.

Oversikt over informantene, fordelt etter botid på Stavne/Osloveien skole, Lykkebo barnehjem, Finnes barnehjem og fosterhjem.

Antall år ved institusjonen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12	14	15	16	17	18	19
Elever ved Stavne skole før 1959	4	2	2	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elever ved Stavne skole 1959 - 1973	3	3	5	3	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elever ved Stavne skole 1973 - 1985	2	1	4	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Barn i Lykkebo barnehjem	-	-	2	1	-	-	-	2	-	2	-	-	-	1	2	-	-
Barn i Finnes barnehjem	-	2	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Barn i Fosterhjem	4	6	3	1	-	3	-	3	-	1	1	1	1	-	-	1	1

Protokoller – Stavne/Osloveien skole.

Granskingsutvalget har fått seg forelagt følgende protokoller:

Straffeprotokoll 1903 - 1946

Oppholdsbidrag/Regnskap 1938 - 1955

Hovedprotokoll I 1903-1912

Hovedprotokoll II 19. mai 1916 - 4. desember 1924

Hovedprotokoll III 1925 - 1936

Hovedprotokoll IV 06. november 1936 - 24. mai 1956

Hovedprotokoll V 1956 - 1960

Vaktprotokoll september 1983 - februar 1985

Tilsynsnemndsprotokoll 1952 - 1973

Fagutvalgsmøteprotokoll 1978 - 1981

Fagutvalgsmøteprotokoll 1982 - 1985

Dagbøker 1903 - 1918, 1918 - 1941, 1941 - 1958, 1958 - 1967

Vaktprotokoller 2. juli 1962 - 5. september 1983

Karakterprotokoller 1917 - 1950

Brevjournaler 10. januar 1903 - 18. desember 1920, 1. januar 1921 - 12. november 1934, 12. november 1934 - 16. november 1946, 16. november 1946 - 23. desember 1961, 1. november 1962 - 4. oktober 1969.

Kopibok-brev 1903 - 1913, 1913 - 1918, 1918 - 1921, 1921 - 1927, 1927 - 1933.

Personaløtmøteprotokoll 1982 - 1985

Beleggsprotokoll 1903 - 1946

Møteprotokoll Samarbeidsutvalget 1978 - 1983

Protokoll Allmøte – elevråd 1976 - 1984.